

JÓKAI MÓR

JÓKAI MÓR
ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

XLII. KÖTET

FEKETE GYÉMÁNTOK

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1896

FEKETE GYÉMÁNTOK

REGÉNY

IRTA

JÓKAI MÓR

PFEIFER FERDINÁND TULAJDONA

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1896

ELSŐ RÉSZ.

MIELŐTT EMBER LETT VOLNA A FÖLDÖN.

A Pentateuchnak igaza van a teremtés hatnapos voltára nézve.

Csak hogy a napokat isteni fövényórával mérte, a miben minden lecsorgó fövényszem: egy év. Az egész nap azután százezer év.

A kezdet maga is oly emberi számoknak helyet nem álló végtelenség, mint az örökkévalóság maga. A «mikor?» kérdése ott is oly kevélység-megalázó rejtély, melyre a tudósnak azt kell felelni: «nem tudok semmit! . . . .»

Annyit már megtudtunk, hogy a lételünket megelőzött «tegnap» legalább százezer évnyi távolban van tőlünk. Csak a tegnap! Hát a hét első napja?

Hanem a tegnapot már ismerjük.

Van egy nagy könyvünk: a föld kérge. Annak valóságos lapjai vannak, mint a könyvnek a levelei, egyik a másikra fektetve; minden lap tizezer, százezer (ki tudja, mennyi?) évet képvisel. A vakmerő emberi tudásszomj keresztülfúrta e lapokat, ásóval kalapácscsal, vésővel, fúróval. Minden lap tele van írva betükkel, tudósításokkal, miket egyik százezred év a másiknak hagyott hátra: örök-halott és örök-beszélő tanujelekkel. Az emberi szellem megtanult azokból olvasni.

Megszámlálta a föld leveleinek a lapjait; kihallgatta a titkos betük beszédét; tanult titkokat a sziklából, a hegyalkotó ázalagok parányaiból; lenézett a górcsővel a

földkebel alig látható állatmaradványaiba, mint a hogy behatolt távcsövével az égboltozat végtelenjébe, s rájött a tudatra, hogy lefelé úgy, mint felfelé nincsen «vég».

A legelső lapja e könyvnek, melyet ember felforgatott, a gránit- és porphyr-réteg. Azon alul már nem hatolhatott. Hogy azon alul mi van? arról csak a vulcánok beszélnek. Tűz . . . De milyen tűz? A réteg, mit a vulkán teremt, az már csak második lapja a könyvnek. A vulkáni tűz csak a bazaltot szülte; a gránit-alapot «plutói alkotásnak» nevezik. Pluto neve a mythosz magas értelmében: a föld alatti Isten.

És a tüzön túl van a gőz. A mindent egyesítő gőz, melyben együtt él a vas, a gránit, a gyémánt, az arany. Valóban él. Mitől él?

Egyik lapot alkotta a tűz, másikat a tenger, az özönvíz, harmadikat vegytani működések, de az az erő, mely a gránitot, mint rezgő kocsonyát tolta elő a földkéreg hasadékaiból, az azt mondja: «Az én nevemet ne kérdd! én vagyok az Isten!»

A gránit az tiszta lap; az nem mond semmit. «Végtelenség!» az a felelete. Nála be van csukva a könyv.

A vulkáni alkotás már beszél, hogy a föld élt, de rajta még nem élt semmi. Csak ő maga élt, lételét senkivel meg nem osztó viharos életet. Nagy harczai voltak! A tűzzel és léggel, saját körfogásával s a hold vonzerejével.

A földüllepedések egyes lapjai aztán kezdenek homályos regéket beszélni elmult évezredekről.

Az eltemetett idők állat és növényvilága ott fekszik kővé vált maradványaiban ez örök lapokon; s a vizsgáló szemei előtt hosszú sorban megelevenül mindegyik.

A legelső rétegben még nincsen más növény csak tengerhinár és páfrányok, zsurlók, korpafüvek, mikkel semmi állat nem él, lopva nőszők, s az állatvilágnak csak a legalsó nemei: csigák, kagylók, végtelen változatosságban. Még akkor ezeké volt a világ.

A felsőbb, a siluri rétegben már megjelennek a halak,

csoda-alaku vízlakók, miknek másfélezernyi fajából most már sem tengerek, sem folyamok egyetlen hasonlót sem mutatnak fel. A még felsőbb, a devoni rétegben már elkezdődik a saurusok országa. Egy állatfaj, mely hajdan királya lehetett a földnek, hét öles szörnyek, rettentő csontokkal. Ezekkel együtt sincs még egyéb növény eltemetve, mint páfrány és lycopodium. Egymás husával élt minden állat.

A legelső füevő, az óriási iguanodon a jura alkotásban jelenik meg a kréta-rétegben; a kréta-réteg maga is merő apró csigahéj.

A felülkerült földrétegek aztán teli vannak az óriási emlősök maradványaival, s azokkal együvé temetve egy elmult világnak egész összes növényzete, fajonkint összegyüjtve, lenyomtatva egy irtóztató füvészkönyv lapjára.

E fölött élünk mi: a «ma» urai. A mi fölött járunk, az a «tegnap».

Milyen lehetett az a tegnapi világ?

* * *

Kétszerte magasabb volt a légkör, mint most, s annálfogva az ég nem azurkék, hanem a porczellán színeiben játszó: este, reggel tüzvörös. Nap és hold, feljöttekor, lementekor, kétszerte nagyobbnak látszó, mint most.

A föld rétegei még át vannak fülve; a tenger még tizszer annyi, mint a föld; annálfogva örök nyár van a két polus között, a víz melegétől s a lég magasságától egyenlősített nyár.

Csak a két földsarkot fedi jég és hó, hol a nap harántos sugára a föld melegét nem szitja többé. Ott egyszerre átmegy a világ a télbe. Mint a hogy Mars vörös fényű csillagzatán látszik a poluson az a fehér folt, mely a periheliumban fogy, az apheliumban ismét megnő.

A száraz földet még csak szétszórt szigetek képezik; a legtöbb szigetnek vulkánja van; némelyiknek több is. Azok körületét kopár lávaomladék fedi; egy-egy a hó-re-

giókba emelkedik, jégcsúcs lángkoronával; lábaiknál pedig ott terül el az őstermékeny föld azon melegen és nedvesen, a hogy a forró tenger méhéből a napvilágra feljött.

Ki tudja hányadik alakulása már ez? Még mindig nem utolsó.

A páfrányok, a zsurlók, miket most mint törpe harasztokat ismerünk, akkor óriási szálfák, minőknek a mostani fenyőfákat ismerjük; a fenyők pedig toronymagasságu koloszszok, s a hol fenyő él, ott díszlik a pálma, keverve egymással. A növényrendszer még zavarban van önmagával; vannak nádak mik hasonlítanak a pálmához; rejtélyes növények, mik közvetítőt képeznek a pálma és a fenyő, s a fenyő és zsurló között. Az előre ment korszak növényóriásai közül még hiányzottak — a virágok, a rétek tarka színű ékessége; az illat, a méztermő virágsereg még nem volt sehol. Azt még nem álmodta meg a vajudó föld.

S minthogy virág nem volt, tehát méhe sem volt, sem pillangó, sem az ezernyi döngő bogár, mely a virágokat körülrajongja most.

És így madár sem volt, a lég még üresen állt. Az énekes madár mind rovarral él. Ha a rovar született volna elébb, mint az énekes madár, örökké le volna tarolva minden erdő, s ha a madár jött volna a rovar előtt, első nap éhen veszett volna.

Daltalan, énekhangtalan volt a világ, csak óriásai voltak és szörnyei, s azoknak hangja mennydörgés.

A mi «tegnap»-unkban már az megváltozott. Van már virága fűnek, tollas dalnoka, pillangója a légnek, a mezőnek, az erdőnek.

Az ifjabb teremtés korszakának nevezik azt — «pliocene».

Szép álom volt ez a teremtő istenségtől!

A szárazföld minden része örökzöld és örökké termő.

A fű, mely a rónát borítja, magasságra, növésre a má-

lával egyenlő, csak hogy örök. A tavak vize, a mocsárok felszine nem henyél, az is be van vonva virág-szőnyegekkel. Az ifjabb tavak felszinét még csak a tórongy zöldje fedi, tarkítva a vizi rózsák, vizi herék virágaival, későbbi korában sűrün betakarja annak széleit a lótusz és nymphaea, kalap nagyságu rózsaszín, fehér és sárga tulipánjait himbálva a rőt eres pergamenlevelek szönyegén, mig a tó közepét mint egy lángoló mozáik lepi be a sárga-vörös urticularia virága. Azután mind jobban urrá lesz a növényzet a viz tükre felett. A vizi cyprus már egész bozótot képez rajta, bogyós növények, futó indák tele szövikfonják; végre áthatol rajta a pandánus és a majomfüge, a növényvilág architectora, mely gyökeret hajt minden ágból, a hány gallya, annyi törzse, mig beépíti, áthidalja sugár-karcsu oszlopaival s betakarja egyetlen, külön választhatlan lomb-padmalyával a vizek országát, s elhódítja azt a mindig terjedő föld birodalmának.

Az emelkedett lapályt aztán örökzöld lomb fedi. A növényvilág bábeli napja még nem érkezett el: nincsenek zonákra megosztva pálma, cser és fenyő; együtt tenyészik mind, Sziberiától kezdve Atlasig. Ugyanazon a palakövön egymás mellé hullva látszik megkövesült lenyomata az ambrafa maghüvelyének, a fűzva barkájának, s a kámforfa tobozzának. Amaz a késő ősz, a középső a kora tavasz, az utolsó a derék nyár terménye. Tehát folyvást és együtt tart ősz, tavasz és nyár. Folyvást új virág, új gyümölcs, örök lomb a fákon. Egyik virágot hullat, a másik gyümölcsöt, levelet soha; s a hol végezte, ismét ujra kezdi.

S minő csoda alaku növények!

A páfrányfa ölnyi vastagságu sudár, pikkelyes hagyma, és koronával, mint a pálma. A calamit egyetlen magas üres szár, levél nélkül, tetején gerezdes magbuzogánynyal. A sphenophillum egy csupa gyűrükből összerakott szálfa, s minden gyűrün levélkoszoru. A lepidodendron, mintha embervastagságú macskafarkakból volna összeállítva, egy

csodabokor. A phaseolites az ismeretes paszuly, csak hogy fa és erdőt alkot. Az equisetum fenyőalak, melynek hegye fészekidomú gyümölcsben borul össze. A Banksia hosszú ágai virágbokrétákat nyujtanak, mikben ehető gyümölcs-csoport lakik; képzeljünk egy szem epret, melynek minden bogyócskája egy alma. És ezek közt a mostani kor minden csodás délszaki növénye: a kenyérfa, a fűszer-fahéj, a pizang és ambrafa, illatot gerjesztő, virágot hintő, gyümölcskínáló, mézhullató, borostyánkő izzadó fák, mik csoporttal nőnek ki a földből, mint a pázsit, mint a nád-bozót, összeszőve, gubanczolva virágzó folyondárokkal, fenn tarkítva elütő levélszínű, gyöngytermő élődiekkel, alant tündérhajat képező mohokkal s lenn alattuk a nap-világtalan sötétben a foltos áronvirág s a sárga korall-gomba. Nincs egy foltja a földnek, mely sűrűn benőve ne volna minden pompájával a természetnek; s mily szörnyü pompájával!

Képzelet, költői phantasia nem elég azt kifejezni, a számot kell segitségül hívni. A tudomány kétszerkettője vet fényt a tájra. Egy mostani őserdő minden szene azon erdőéhez képest, mely alatta fekszik, úgy áll, mint 7 vonal a huszonegy lábhoz; tehát sokszorozd a mai rengeteget négyszázharminczkettővel, s előtted áll a tegnapi.

Valóban szükség volt óriási lakókra e földön; hisz nem járhatott volna azon más, mint az egér, mely a bozóton átsikamlik, s a majom, mely az ágak tetején tovaszökell: ha nem lett volna annak a világnak mammuthja.

A tegnap lakóit vastagbőrüeknek hivja a természetbúvár (Pachydermis). A mostani korba is származott át néhány faj az aprajából: az elefánt, a szarvorrú, a vízi-ló, a tapir, a bivaly, s az abessi meztelen kutya. Mind feketék; kevés serteszőrrel, vastag bőrpánczéllal. Az óriások maguk alattunk vannak már az agyagrétegben. A Sivatherium, két öles négy szarvával, melyből kettő előre, kettő hátra hajlik, a Megatherium a fejénél nehezebb lábfejekkel, a Dinotherium elefánt alakja mellett lefelé forduló

két agyarával, a Mastodon, a négy agyaru elefánt, a felső két agyara szarv inkább, a koponyájából egyenesen kinőve öles fegyverül.

Hanem mindezek között a király, az uralkodó család, a Mammuth!

Az ő négyszáz mázsás alakja töri az utat a rengetegeken keresztül a szibériai partoktól, hová sót nyalni járnak, az iberiai édes vizekig. A Mammuth a tegnapi teremtés utcsinálója.

Azután neki van organizált állama, ő tart rendes hadsereget; húsz, harmincz, negyven tagból álló család elfoglal egy határozott tért, az az ő országa, ott ő tart rendet. A vezér kiáltására összetartanak, veszély idején egymást megvédik, utazni társaságban mennek, előőrseiket kiállítják, harczolnak csataterv szerint, és ébren vannak mindig. A mammuth nem fekszik soha.

Mert már azon kornak megvannak a rendbontói, az állatvilági rablók, vérengezők: a barlangi hyena, az óriás kutya, a barlangi medve, ez a legfalánkabb gonosztevő; s a minden dúvadak legszörnyetegebbike: a machaerodus, a király-tigrisnél kétszerte nagyobb; s azok ellen védni kell az élhetetlen alattvalókat, a nyomorult hylobatest, ki két öles termete s iszonyu karmai mellett csak jajgatni tud; a lomha mylodont, s a kinek utódai képezendik a később kor állatnemességét, a hippotheriumot, a lovak ősapját.

És azután rebellisei is vannak e világnak! Az elmult évezredekből átmaradt szörnyek. Elmult fajok késő maradványai, mik még mindig azt hiszik, hogy egy új földfelfordulás restaurálja nemzetségeiket: a saurusok mindenféle faja, kiknek foguk van még elég, csak hogy a pachidermist nem tudják vele keresztülharapni, azért csak a vizekben bujdokolnak; a pterodactylus, melynek nyaka kigyó, feje krokodil, szárnya denevér, lába négy, és ujjain úszóhártyák vannak: valamikor vizben, légben, szárazon úr; most sehol sem: azért csak éjjel röpködi át a léget.

És végre vannak ügyetlen kártevői a tegnapi világnak,

minő a paleotherium; mely otromba ficzkó az orrán nőtt két óriási szarvat arra használja, hogy a gyümölcstermő pálmát gyökeréből kifeszegeti vele, nem levén egyéb eszköze, a mely őt a pálma gyümölcséhez segítse.

Ezek között van hivatava a mammuth-család rendet tartani.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

S hol ez a csodaszép táj? Itt, a hol állunk. Talán a Zsil völgyében? talán az oraviczai mederben? talán a nógrádi bérczmedenczében? Százötven lábnyira a most zöldülő pázsit alatt!

* * *

A hylobates jajkiáltása hangzik az ősbozótban. A hylobates az ősidők lajhárja.

Épen az a lomha, erős körmü, gyenge fogu állat, a mi most, csak hogy két öles példányokban. Ártatlan teremtés, csupán falevéllel él. Nagy dolog neki egy fára felmászni! napos utazás; de még nagyobb dolog onnan lejönni. Fel csak felmegy, mert éhezik: de jóllakva lejönni nagy feladat. Azért csak ott marad, mig ujra nagyon meg nem éhezik, mig egészen el nem soványodik, s felakasztja magát első lába erős karmainál fogva a lelegelt fára, s ott himbálózik és kiabál, mintha könyörögne, hogy jőjjön oda valami könyörületes szív, és vegye le.

De kiabálni is rest, csak hajnalban és naplement után kezdi rá. Mai nap az indusok az erdők órájának csufolják; ő jajgatja meg a hajnalt és az alkonyt.

A nap kopár bazaltsziklák mögött megy le, miket még nem öltöztetett fel a teremtés s az eget tűzvörös szín borítja el egész a keleti láthatárig: ott aczélszinű párázatok közül megnagyítva, mint egy refractorban, emelkedik ki rézvörös arczczal a hold. Talán még akkor annak is ízzottak a vulkánjai? Talán a «Ptolomeus», a «Hipparch» vagy a «Plato», melyet még ezelőtt kétszáz évvel is láttak a csillagászok ízzani?

A lajhár «ái» kiáltásaira csakugyan megérkezik a szánakozó teremtés, ki segíteni akar rajta,

A vízi cziprusok bozótjából, hol az egész napot töltötte, előcsörtet a paleotherium, az ős szarvorrú. Vastag, kérges bőre, mint egy tág pánczél, lötyög idomtalan hosszú termetén, teleragadva mocsári csigákkal, mik az ő parasytjai. A szörnyeteg három öl hosszú, s az orrán két rendbeli három láb magas tülköt visel; az neki fegyver, ásó és kapa. Mert a paleotherium fűvel és fűgyökérrel él. Nem veti meg a «trapat» sem, a vizi diót, a sulymot, de különösen bolondul a jóféle szárazföldi csemegéért, a minőt a diópálmák nyujtanak. — Csakhogy azokra ő nem tud felmászni. Aztán olyan kajmóval sem bir, mint a dinotherium, hogy lehuzhassa a pálma koronáját magához; ereje volna hozzá; az orrán sincsen keze, mint a mammuthnak, hogy öt ölnyi magasságból holmit leszedegethessen vele. De legfőbb baja az, hogy közellát; roszak a szemei, nappal nem türheti a fényt, éjjel meg nem látja meg a diót.

Hanem viszont éles elméje van. Azt tudja, hogy a lajhár csak gyümölcstermő fa levelét eszi. Honnan tudja? az titok. Arra épen úgy nem tudok felelni, mint arra, hogy a gyűrűhernyó lepkéje honnan tudja meg, hogy neki a «moszkvai nalivia» almafa ágaira nem szabad rakni a petéit, mert az csak május végén hajt ki, s hernyói éhen vesznek rajta.

Azt azonban tapasztalásból tudhatja a szarvorru, hogy a pálma dióját nem eszi meg a lajhár: az annak fáradságba kerülne.

Annálfogva, mikor meghallja a lajhárt kiabálni a fán, tudja, hogy most «emberére» akadt s odasiet, hogy segítsen rajta is, magán is.

A lajhár egy szép Adansonia koronájára akasztva magát csontkarmaival, himbálózik a légben; a szarvorru oda megy a pálmához s legelőször is odadörgöli hozzá az oldalát. A sok csigát jól esik magáról ledörzsölni, a

mi beleragadt az iszapban, mint a sertésbe a bojtorján. A pálma és a rajta levő lajhár e dörgölőzés következtében sebes himbálásba jönnek. A lajhárnak tetszhetik nagyon az az önkénytelen gyorsaság, a mi nem került neki semmi fáradságába.

Akkor aztán a szarvorru elkezdi a pálma szétfutó gyökereit egyenkint feltépegetni a földből hegyes tülkeivel, abból a czélból, hogy majd azután az egészet ledönti a földre.

Ez igen hibás nemzetgazdászat, mely méltó megrovást érdemel.

Ez a munka időbe kerül. Az idő éjjelre válik, s a holdvilágnál megjelennek az éj lakói.

Kijön odujából a rhamphorhynchus, mely sokáig azt hihette magáról, hogy ő is madár, mert szárnyai vannak és madár-lábai, és hoszú csőre; hanem krokodil-farka és füles lófeje hozzá; most aztán nem tudja, hogy kihez tartozik, s kijön bámulni saját lábnyomait a nedves agyagban.

Előlubiczkol a pterodactylusok elkésett ivadéka a mocsárból, hattyu-nyakán krokodilfőt tátogatva, s bőrszárnyait megsuhogtatja a légben, ha tudna-e még repülni?

És kimászik a partra az óriási trionyx, az ősvilági teknöncz; nem teknős-béka, inkább tekenős gyíl, oly hosszûra kinyulik a nyaka és hegyes, pikkelyes farka a kemény paizsteknő alul, s megkisérli elásni emberfőnagyságu tojását a homokban, ha kiköltené azt még a nap.

Ezek már csak bujdosók a plyocene ezredéveiben.

S a parti bozótból hason csuszva előbuvik az éjjeli rabló, a fojtogató machaerodus; az óriás macska, mely megöli az egyedül talált elefántot, s barlangjáig hurczolja a lölényt s tűzszemeivel az éjben és sürűben ragadmány után néz.

A pterodactylus jó, kövér falat. Puha bőre hájtermő a hal-eledeltől: hanem az nem engedi magát meglepni. Finom hallása van. Az újkori szülött lépését is megtudja

különböztetni, s a tigris mozdulatára visszaveti magát a mocsárba. Jobb neki már az a szárny uszánynak, mint röpnek.

Hanem a trionyx meglephető, az süket. A tigris egy szökéssel a hátán terem, mikor az legjobban takargatja hátulsó lábaival tojását a homokba.

Az ősmacska ismeri ennek a husát is, jó puha az, és izletes. Az urak is szeretik.

Csak hogy a trionyx nem olyan teknöncz, mint a többi. Neki fegyvere is van, a farka. A fejét és négy lábát hirtelen berántva széles teknője alá, pikkelyes farkával, mint egy vaskorbácscsal elkezdi megtámadóját végig verni. A machaerodus e fogadtatásra nem volt készen. Más teknöncz engedi magát a hátára fordíttatni s onnan, mint egy tálból a pecsenyéjét szépen kilakmároztatni: ez még verekedni is tud. S a pofont nem adhatni vissza. Pánczélja van: köröm nem hat bele.

Ezalatt kidöntötte a szarvorrú a pálmát. A lajhár nagyot nyekkenve esett a földre, aztán csak ott is maradt. Mégvárja, míg reggel lesz, hogy onnan felkeljen.

A szarvorrú pedig nekiesett a ledült adansonia datolyás fürteinek s falni kezdte a csemegét, vígan ropogtatva a vaskemény magokat.

A rabló dúvad figyelmes lesz e zajra. Hát ott mi kinálkozik? A teknönczczel fel kell hagyni; az nagyon drága: talán a másik fogás étel olcsóbb? Egy lajhár, meg egy szarvorrú. A lajhár olcsóbb, de rosz vendégség. Sovány, szikár, izetlen. A szarvorrúnak tehénhusa van. A talpai különösen inyenczségek. Hanem goromba állat. S a bőre vastag.

Hanem a szarvorrú is észrevette válogató ellenfelét, s neki az a szokása van, a mi a disznónak, ha ellenfélt lát, annak nem engedi át a támadást, kivált mikor eszik. Szereti, ha békét hagynak neki, s a bámészkodót elmarja.

Nem nézte, úgy sem lát jól, ki lehet az ott? mekkora állat lehet, a ki rábámul azokkal a tűzszemekkel? tudja

ő jól, hogy semmiféle állattól sem fél, ha szembeszállhat vele; hát csak nekirohant egyenesen.

A tigris nem várta be, hogy legázolja ez az esztelen, hanem megugrott előle s aztán utjából állt, mire a bőrcsuhás nagy diadalmasan czammogott vissza félbehagyott ozsonnájához, jókedvü röfögéssel.

Hanem a tigris nem futott el. Háta mögé került a bozótban a szarvorrúnak, s mikor az legjobb izüen porczogtatja az édes magvakat, egy roppant szökéssel a hátán termett.

A paleotheriumnak jó vastag bőre van, hanem azért a machærodus körmei áthatnak azon, s a fogai megtalálják a lorikán alól az elevent.

Hanem hát még ez sem végső veszedelem.

A vastagbőrü szörnyeteg a hátába csimpajkozott másik szörnyeteggel belefutott a mocsárba, ott lemerült a víz fenekére, s annak az lett a vége, hogy miután ő tovább el szokott lenni a víz alatt, mint ez a szárazföldi rabló, ez volt kénytelen abbanhagyni a harczot, s étlen éhkoppal visszaúszni a partra.

A tigris dühös volt annyi sikertelen kisérlet után. Ez alatt a trionyx is elmenekült. Nem maradt ott más, csak a lajhár.

No, ha mind eltüntek, hát jere te! Megrohanta a lajhárt.

Az nem menekült előle. Ott feküdt hanyatt, a négy lábát szétvetve, a hogy a pálmáról leesett.

Hanem a mint a tigris beleharapott a mellébe, egyszerre összekapta fölötte mind a négy lábát vaskörmeivel, s szívós, kemény, csupa inas karjaival úgy odaszorítá megtámadóját magához, mintha vaskalodába lett volna zárva.

A tigris vonaglott dühödten; felhányta magát a légbe. Martaléka együtt ment vele: ha harapta, az annál jobban szorította a nyakát; s a lajhár körmei alatt épen úgy recsegtek az ő oldalbordái, mint annak a csontjai az ő marásától. Iszonyú állat az a lajhár, csak hogy szeret passiv maradni.

Most egyszerre mennydörgő bömbölés szól bele a küzdelembe. Mintha a vihar kiáltana bele egy óriási trombitába.

A két harczoló ellenfél megriadva ereszti el egymást. A machærodus felugrik; még a lajhár is talpra áll s egy fa derekához támaszkodik nagy renyhén.

Az őserdő tört útján, a kétfelé választó pálma- és piniafalak között egy méltóságos alak közeledik: a plyocene királya, a mammuth . . .

Valóságos király!

Egy négy ölnyi magas alak; roppant idomzat: erős fej, széles, boltozatos homlok. Két agyara, mint az elefánté, kürt-idomúan felfelé hajlítva; orrmánya szintén hasonlít az elefántéhoz, de kétszerte nagyobb alakján kívül megkülömbözteti attól az egész alakját belepő sűrű szőr; homlokától kezdve egész hátán végig tömött, hullámzó sörény borul kétfelé, mely az egész alaknak valami fenséges, félelmetes jellemet kölcsönöz. E fekete, bolyhos sörény között, mint állandó udvaronczok üldögélnek az ezüst kócsagok, melyek ő felségétől a boszantó rovarokat távol tartják.

A mammuth-járás tört utja egy édes patakhoz vezet, mely a rengeteg aljából a tóba ömlik. Ide szoktak járni éjente az ősvilág kolosszai.

Elől jött a vezér és nyomában még huszonnégy hasonló óriás, a taposott szűk uton végig.

A mint a machærodus, ellenfele makacs öleléséből kibontakozva, rémítő fejedelmét meglátta maga előtt, az éhség, a düh, a szenvedett kudarczok vak veszettségével rohant reá szembe. Vérét akarta inni! A kisebbek, a nyomorultak által szenvedett boszuságért megtorlást akart magának szerezni a legnagyobbon, a leggyülöltebben.

Egész erejét összeszedve, izmainak minden aczélát megfeszítve, szökellt fel a komoly kolosszus fejére.

A mammuth csöndesen, izgalom nélkül emelte fel orrmányát a rárohanó fenevad előtt, s midőn az egy dühös

szökéssel a légen át fejének repült, gyorsan mint a villám, lecsapott hozzá, derékon kapta orrmányával s azzal sebesen körülcsóválva őt a levegőben, lecsapta maga elé a földre.

És azzal rátette irtóztató lábát a kábult fenevad fejére. Egy perczig úgy tartotta azt mozdulatlanul. Azután ránehezedett. És odább lépett. Vissza sem nézett rá. — «Voltál és nem vagy!» A kegyetlen vérivó összezúzott koponyája a mammuth lába nyomával együtt ott maradt besüppedve a lágy földbe.

Az egész kolossz-tábor haladt a pálmauton, a holdfényben, az édesvizek felé tovább.

Mikor arra a legázolt térre kiértek, hol a szarvorrú a pálmát kidöntötte, hol a tigris a szarvorrúval küzdött, hol a lajhár és ellensége hentergőztek: a vezér mammuth lépte megakadt a kitépett adansonia törzsében.

Mint könnyü kórót emelte azt fel társai előtt iszonyú orrmányával és ordító hangját hallatá.

Társainak ordítása visszafelelt rá.

A friss tetten kapott gonosztevő!

Ime, itt van a pálmairtó, a gyümölcsfanyüvő, a köztársaság gonosz ellensége!

«Meg leszen büntetve!» ez volt az általános ordítás.

A legázolt téren összeálltak a szörnyü kolosszok, valamit dörmögtek egymás közt. Csatatervet alkottak.

Azután egy része elindult jobbra, más része elindult balra. Néhány a vezérrel helyben maradt.

Rövid idő mulva hangzott az eltávozottak rövid jelkiáltása.

Akkor minden oldalról neki indultak a mocsárnak, belegázolva egész nyakig.

A társadalom üldözőbe vett számüzöttje valahol ott aludt a mocsárszigetben a bambuszberek között, s jól esett a langy vízzel kiszivatnia a tigriskörmök sebeit a hátán.

A recsegő ostromrivallás köröskörül tudatá vele, hogy mi jön ellene.

Nem fél ő attól!

Az ő családja nem uralkodik; nem szapora, nem összetartó. Még párjával sem jár soha. De egyedül sem ijed meg senkitől.

Tudja jól, hogy a mammuth négyszerte nagyobb tömeg, mint ő. Nem bánja ő azt. Tudja, hogy seregestől szokott járni. Hadd jőjjön! Ha negyvened magával jön is, ott tör ki közüle, a hol neki tetszik. Háromszor jobb futó amannál. Nem bánja, hogy az a király, azért, a hol találkozik vele, mégis az hal meg. Alája fut, szarvait hasába vágja ledönti és átgázol rajta. Az őt sem agyaraival, sem orrmányával el nem ejti.

Hanem ez új hadicselre nem volt készen az ellenmondások szörnyetege. — A mammuth a vizek közepén jön, üldözöttjét megtámadni. S a viz megváltoztatja az arányokat.

A síkon ő tud jobban futni ellenfelénél, a vizben egyenlő úszók.

A földön alája férkőzhetik, a vízben fej fejjel áll szembe.

Ha lemerül a viz alá, ütésének erejét elveszi a víz, lábát nincs mibe megvetnie, hogy taszításának sikere legyen.

Aztán huszonöt egy ellen.

A paleotherium vette észre, hogy nagyon egyenlőtlen harczot fogadott el. Ellenségei körbe fogták, úgy úsztak feléje, magasra emelt orrmányokkal; a kör közepén az ő zegzugos futása látszott, a mint kétszarvú orrát kiemelte a vízből s orrlyukaiból szökőkútként fújta a vízsugárt.

Megpróbált kitörni a körből. Nekivágtatott egyenesen legközelebbi ellenfelének. Az nyugodtan hagyta őt közelébe jönni, s abban a pillanatban, midőn eléje ért, orrmányának egy ütésével lenyomta a víz alá.

A paleotherium hydraulikai leczkéket vett. A víz alatt működő izom bénítva van, a víz feletti teljes erejű. A vízben úszó állati testnek súlya szemernyi.

És a mint újra felbukott a víz szinére, már ismét egy

másik ellenfél állt vele szemben, s egy ütésével ismét a víz alá meríté.

Szokva volt hozzá, hogy perczekig járjon a víz alatt, de hogy szüntelen odalenn maradjon, lélekzetvétel nélkül, ahhoz nem voltak idomítva életműszerei.

Ellenfelei pedig egy perczig sem hagyták a víz szinére felül kerülni; oly szűkre szoríták már az ostromkört, hogy a vonagló paleotherium ott lubiczkolt folyvást közöttük. Szüntelen a víz alá nyomták. Órákig, hajnalfeljövetelig elküzdöttek így vele. Végre a paleotherium hasával felfelé fordulva merült fel a víz szinére.

Akkor egy harsogó diadalordítással emelték fel fejeiket a mammuthok s kiúsztak a vízből, ott hagyva a holt ellenfélt magára.

A hylobates jajszava az erdő felől kiáltá a hajnalt. A lajhár most is ott állt, a fának támaszkodva első lábával; még egy lépést sem tett azóta.

— — — — — — — — — — — —

Miután ő felségeik ily diadalmasan legyőzték a társadalom kül- és belellenségeit, a sötétben bujdokló conspiratiót visszariasztották oduiba, ünnepélyes «Te Deum»-ot tartanak, hatalmas trombita-harsogást üvöltve a feljövő nap elé, s azután kielégítik legmagasabb szomjukat a tiszta patakvízből.

Délig azután látnak saját civillistájuk után. Nem tartanak adószedőket, ők maguk horzsolják le a tűlevelű fákról a lombot, maguk tépik le a czikszár bugáit, a mivel napi kiadásaikat fedezik. Deficit soha sincs.

Délben, mikor a nap nagyon süt, mikor már a szüntelen hátukon ülő ezüstkócsagok testőrserege nem képes elverni ő felségeikről a szemtelen darázsok és bögölyök boszantó seregét, megtérnek fejedelmi hüselőjükbe és siestát tartanak.

Az a hüselő egy nagy kerek tér, melyet a pálmák és theobromák sűrűjében tágas teremmé taposott a mammuthok látogatása; az óriási terebély fák körül össze-

borulnak, fölötte zöld templomkupolát alkotva, mely ezer élő pilléren nyugszik, körül a pálmák és equisetumok korynthi és brahmani oszlopfőivel.

Ez a királyi palota.

Ő felségeik hosszú orrmányaikon keresztül élvezik a virágillattól terhesült élenyt, mit az erdők mélye lehel: innen vehették az indus szultánok a nargileh eszméjét.

És kedélyes szórakozással töltik az időt.

Megjelennek előttük az ősvilág histriói, a négykezű pithecusok és szatyrok, s csodaugrásaikkal pantomiát, saltimbankot produkálnak. A karómászók és kötéltánczosok. Vannak közöttük nagy akrobaták is és hires yongleurok, kik diókat hajigálnak és kapkodnak el a légben. Clownjaik pedig egyáltalában kitünőek. A társaság csodadoctort is hord magával: a cerco ismeri a faleveleket, mikkel összerágott állapotukban a marás-sebeket begyógyítja.

Művészeknél ez szükséges dolog.

Azután jönnek az énekesek. Az ősvilági fülemile, melynek tollazata a paradicsom-madárét mulja felül, a fuvolamadár, a pávafark-rigó hangversenye édes merengésbe szenderíti ő felségeiket, míg tollas fészkén, a ringó ágak között egy búgó égszinkék galambpár, aranysárga tarajjal, szerelmi idyllt produkál, s a pillangók tarka serge tánczolja hozzá a tündér ballabilét, világítást ad hozzá a falevelek között beszürődő arany napsugár.

Aztán tulkiabálják valamennyit az ágak széleire telepedő kajdácsok karai és rendei. Elpusztíthatatlan szónokok. Valóságos országgyűlés, a mit ott tartanak. Ő felségeik engedik őket végigszónokolni és szelídeden szundikálnak mellette, állva, s úgy tesznek, mintha az arguspöffesz-pulyka komoly kitöréseire nagyon hallgatnának.

Majd jön egy-egy panaszos is, a kit ki kell hallgatni. Az iszákos Halmaturus végig mászik az ágak közt, nagy keservesen nyávogva; milyen baj az neki, hogy napszámba kell járni, még azon felül a két porontyát is a szügyén kell hordani az iszákban, míg megnőnek. Ő fel-

ségeik megbiztatják kegyesen; majd másképlesz esztendőre.

Majd meg odajön hozzájuk hason mászva a pánczélos glyptodon, a hangyász, s csókolja kezét lábát ő felségeiknek, engedjék meg, hogy lábaikat megnyalja, egyrészt nagy alázatos tiszteletből, másrészt meg, mivel olyan szép nagy hangyákkal vannak tele ragadva. O felségeik azt is fogadják kegyesen leereszkedő orrmánynyal.

Azután megvizsgálják a hazai industria előmenetelét. Mennyire haladt az épitész hangya a csodabazár emelésében? Már a századik emeletet rakja: finom kemény agyagból, mészből; ezer folyosóra, millió szobára. Ezt bámulni fogja az utókor. Hát az ácsdarázs hányadik tetejét ragasztja már össze roppant pavillonjának? Csodálatos kézműves, a ki így dolgozik műszer nélkül, kéz nélkül. Megérdemli az elsőrendű nummulitest, medaillonképen.

Hasonlóul egy kitüntető keresztet az az iparos takácspók, ki oly remek szöveteket tud késziteni sodrott selyemből, a mikkel a királyi palota ágainak közeit befonja, hogy tolakodó legyek és bögölyök fennakadjanak benne. Ez igazán megérdemli a maga érdemkeresztjét: «honoris causa.»

Kigyó még nincs. Az a mi kortársunk. Mi találtuk fel az ördögöt.

A mammuthnak még nem volt vele baja.

A végzett napi munka és szórakozás után ő felségeik ismét kiindulnak egész udvarostól a sós forráshoz, mely szükséges a kellő emésztésre.

A só már ekkor is «douane», királyi tulajdon; a forrásnál saját előörs által őriztetik, s a nagy közönség számára csak a sóstó medenczéjében szolgáltattatik, csupán bizonyos oldalbaütési perczentek mellett.

Itt ez édes, sőt sós élvezet mellett váratik be az est, melynek leszálltával előjönnek az éjt bevilágitó «lampyris»-ok, s a dalos «cicadák» közreműködésével a kajdácsok legkitünőbb szónokainak fáklyás-zenét adnak.

Az éji erdő repülő csillagokkal népesül meg, s a mam-

muth-felség szemeiben ez a mai diadalnap fényes illuminatiója.

* * *

De hát miért kellett ennek a szép világnak elpusztulnia?

Azért, mert még hiányzott belőle valami.

A természetnek örök törvényei vannak, a mik ellen magának a teremtő erőnek sem szabad véteni.

A teremtő erő megalkotta már a föld felszinét szépnek, gazdagnak, gyönyörünek. Volt pompás növényzete, csodálatos állatjai, rend az alkotásban.

És mégis le kellett törölni az egész képet a tábláról, mert egy lény ki volt belőle felejtve.

Az a lény, a ki a — fákat pusztítsa.

Ennek a neve ember.

Meglehetősen lehűti a dicsekedési kedvet annak a tudata, hogy az emberre azért volt legelébb szükség a világon, hogy segítsen a fákat pusztítani.

A mint hogy a legelső dolga az is volt.

A mint a legelső követ megtanulta baltává élesíteni, már a fairtáshoz kezdett vele, s az első ember, ki még meztelen volt, kapczát még nem tudott magának szőni, de már a házát czölöpökre épitette.

A plyoceneben semmi állat sem fogyasztotta a fát. Nőtt az egymásra. Hatszáz lábnyi földalatti erdők rétegei bizonyitják, hogy ezredévekig egyik erdő a másik romjain nőtt fel, s ismét egymást temette el.

Aztán az erdőbőségnek más következése is volt.

Tudja azt minden ember, hogy a falevél a megforditott állati tüdő. A tüdő élenynyel táplálkozik s azótot lehel vissza, a falevél pedig az azótot szivja fel táplálékul s élenyt lehel ki.

Az ősvilágban tehát ezerszerte több volt az éleny, mint most, a légkör csaknem egészen abból állt. Az állatok serege nem volt képes azt elfogyasztani, a növényóriások működése tulnyomó volt az állatoké felett.

Az éleny az állati gyönyör levegője. Gyorsabb abban a vérkeringés, élénkebb minden indulat: csupa élenyt lehelni be minden idegnek együttes kéjérzete; az a boldogság a testben; emberi érzékekben az egy folytonos extasist idézne elő, mely egy szakadatlan földi gyönyörben fölemésztené a testet és lelket.

Ki nem látta már, hogy az élenyben, az üvegharang alatt a tapló lánggal ég? hogy a parázs szikrázva lobog el, mint a meteor, s hogy az élenyben meggyujtott phosphor vakit, mint a napfény és a kén halványkék világa gyémántsugárokat szór.

S most képzeljük ezt az egész légkört egész fel a bárányfelhőkig megtöltve élenynyel.

Hisz itt csak egyetlen fának kell egy erdőben meggyuladni, hogy egyszerre a világ olthatatlanul lángba boruljon.

Azonban hát az állatok nem csinálnak tüzet; köztük nem támad Prometheus; a fa pedig magában meg nem gyullad.

A villám gyujtott ugyan akkor is, mint most, csak hogy az akkori eső nem olyan volt, mint a mostani. Az egy égből leszakadó tenger, mely a villám tüzét azonnal kioltja.

A vulkántüznek sincs mit felgyujtani. A vulkáni alkotás körül kopár még a vidék.

Hanem támaszthat tüzet a földön tiszta, derült idővel a «tüzgolyó».

Egyike azoknak a lángfarku meteoroknak, a mik Lőrincz éjszakáján berajongják az eget; a mik november 13-án ismét rendesen előjönnek, a mik keresztül szelik a föld utját, s újra meg újra találkoznak velünk.

Igaz, hogy tizezer közül egy eset, hogy azokból valamelyik a földre leessék. És a földre leesők közül ismét tizezer közül egy hull véletlenül oly tárgyra, mely meggyulladhat tőle. De ilyen százmilliomodik eset még is fordul elő. A belmonti háztetőket ilyen égi tüzgolyó

gyujtotta fel ezelőtt 34 évvel, s Szent-Pál falvát huszonhárom év előtt ilyen égi tűz égette porrá.

Tehát egy ilyen százmilliomodik hullása az égi tűznek a plyocene egyik késő ezredében, felgyujtotta a halomra dűlt erdőt, s azzal lángba borult az egész növénylakta föld.

Nap lett egyszerre az éjszakából! Hisz az élenyben úgy ég a fürészpor, mint a csillag, hát egy egész erdő, mely ambrát és gyantát izzad s mely két mértfödnyi magas élenynyel vette magát körül!

A lángtengerek összeölelkeztek köröskörül, s az égig érő lángforgatagok átcsaptak a szomszéd continensekre.

Az állatok menekültek a mocsárokba, folyamokba, tengerekbe, fel Siberia havas mezőire, ki Ázsia, Afrika erdőtelen, köves pusztáiba.

A világ-égés a polusokig elhatott; a passat és a monsun minden szele tűzfelhőket hajtott maga előtt; az ezredek óta feltornyosult jéghegyek egyszerre elkezdtek olvadni a tűzfergeteg alatt, a rettentő ár aláhömpölyödött egyszerre, mint egy Istentől elszabadult őrült tenger, a világra, söpörve maga előtt a felforgatott hegyeket, a letörölt országokat, elöntve a mély völgykebleket, betöltve iszappal a hegyláncczok közeit, tengercsigákat torlasztva fel a magas bércz-vágányokban, s összesajtolva sziklatördelékkel a lezuzott égő erdőket.

Ha akkor a Jupiterben — melynek lakó népe bizonyosan messze előttünk jár a kulturában — egy Tycho de Brahe véletlenül az alkonyi égen megpillantott egy új csillagot, mely másodrendü, majd elsőrendü fénynyé alakul, ragyogóbb lesz a Syriusnál, egyre jobban fénylik és aztán ismét lassan elhomályosodik, visszavész az éjszakába, harmadrendü csillaggá lesz: az volt a föld.

A megolvadt jégsark eloltá az égő világot, s egy új, sima táblát temetett föléje.

A Jupiter csillagászai bámulva nézhették nagy refractoraikon: (ők bizonyosan előbbre vannak már e tekintet-

ben nálunk) hogy idomul át a nem rég zöld foltokkal tarkázott közeli bolygó, egy időre fényes nappá, s azután ismét aczélfényü gömbbé, mely egészen sima; csak pólusán van koronázva néha köralaku északfénynyel.

Ez új lap: a legutolsó földalakítás.

E táblára van rajzolva a mi világunk.

Hány év kellett arra, míg ez új iszapból a legelső fű ismét kizöldült? s hány évi távolban van az első fűszáltól az első ember? a semmit nem tudó, a semmivel nem biró, a mezetlenül született, tehetetlen, mindent kölcsönkérő ember?

Az agyagréteg alatt ott feküsznek a mammuthok, dinotheriumok, mastodonok, machærodusok, az egész föld be van hintve velük. Nincs ország, a hol fölöttük ne járnánk.

Óriási barlangokban halommal feküsznek a csontjaik eliszapolva, ellenséges és fűevő állatok együtt, miket csak az itéletnapi rémület hajthatott ide össze, csak a tűzvihar rémülete, mert vizözön elől nem menekültek volna barlangokba.

És mélyen alattunk ott fekszik az ősvilág egész füvészkönyve. Néhol ötven lábnyi vastag rétegekben; a hajdankor óriás erdői, mikben négyszázféle külön fajt számláltak meg: pálmák és piniák, a páfrányok és tölgyek és miknek neve sincs már. Valamennyit ugy hijják együtt hogy: «kőszén».

A kőszén a tegnapi világnak kővé vált flórája....

MÁSODIK RÉSZ.

MIKOR MÁR NEM FÉR EL AZ EMBER A FÖLDÖN.

ŐSAPÁNK.

Hány ezer év kellett hozzá, míg a hatodik teremtés meleg iszapja, egy sugalmas csillagképlet napján, tán egy üstökössel találkozás mennyei csókjának órájában megterhesülve az üstökös teremtő erejű monadjaitól, megszülte az első embert? Mint a hogy megszüli egy éj alatt a meleg eső a gombát, a mézharmat az aphist, s egy csepp mézga a vibriót, a ki már atyánkfia.

Nem! Ne tessék félni! Nem volt ősünk majom. Nem eredtünk a gorilláktól. Nagyapánknak nem volt négy keze.

Hanem bizony szegény legény volt az, mikor legelőször körülnézte magát abban a bozótban, a minek a traditiók szerint paradicsomkert lett volna a neve; mezetlen, védetlen, tudatlan. Fogai nem valók marakodásra, körmei nem verekedésre, bőre nem védi az időjárás szeszélyei ellen, erősebb állat megveri, a gyöngébb elfut előle; orrának nincs állati szimatja, hogy az ennivaló füvet felismerje; a lajhártól tanulja el, hogyan kell makkal élni; s a bagoly vezeti rá, hogy a sáska husa is jó eledel.

Bizony nagy bátorság kellett hozzá, hogy ily körülmények között elhatározza, hogy megházasodjék.

Pedig hát ős nagyanyánk sem volt az az eszményi szépség, a kinek azt a festők bemutatják. Igen lenyomott, lapos homloka volt, és előre álló fogai, kirugó állal; pisze orra és kidülledt pofacsontjai. Lábszárai pedig görbék voltak, nagy lábakkal és bütykös térdekkel.

Ezt már megtapintható bizonyítványokkal igazolja az archæologia, geologia és paleontologia. Sok tanu van ellene.

Keserves élet lehetett! Nappal alig hiszem, hogy merték volna magukat mutogatni; éjjel járhattak keresetük után; gyökér, gumó, gomba, vaczkor, makk és mogyoró, sóska, paréj, fészekről orozva elhordott tojás, kagyló, csigabiga képezte gazdaságukat, mint utódaik közül milliókét még most is. S ha rossz volt az idő a kijárásra, ráfanyalodtak a földre s ették a kövér márgát, mint testvéreink a Niger partján most is. S mig a him kinnjárt keresgélni, nőstényét, porontyát eldugta a tövisbozótok közé, a hova csak hangjáról talált vissza. És hangjának nagyon kevés szótagja volt még akkor; alig kétannyi, mint a kakasnak. Tessék csak megfigyelni egy kakast, mikor az tyúkjaival beszél, mily bő szótárral rendelkezik. Ha pedig éjszakai kóborlásában egy magához hasonló alakkal találkozott a rengetegben: hogy rikácsolt fel egyszerre mind a kettő! hogy futott vissza saját bozótjába! Azt már tudta, hogy farkas, medve nagy ellenség; de ez a legnagyobb.

Mikor aztán a legelső rájött arra az ötletre, hogy egy követ a másikon élesre lehet köszörülni, azon egy hegyes kővel lyukat lehet furni, abba a lyukba hosszu póznát lehet dugni, s azzal a fegyverrel meg lehet támadni a bölényt, a medvét, az oroszlánt! Az lett egyszerre nagy úr! Király! Mihelyt megtudta, hogy fegyver a kiegészítő része az embernek.

Az már aztán nem járt mezetlen; szerzett lompos irhabőrt magának, feleségének; az már nem dugta el vaczkát a bozótba; fákat döntött le kőfejszéjével, czölöpöket vert le tavak vizébe kősulyokkal, tuskóvárat épített a vizbe, oda hordta iját-fiát.

Az a kőfejsze urává tette az egész világnak.

Tessék azokat a kőfejszéket megnézni a muzeumban; igen érdekes darabok azok. Azok a mi nemesi armalisaink.

A kőfejszés úr már királya lett saját fajának. A ki meghódolt neki, azt rabjává tette. Ő vállára tette az elejtett vadat, a ledöntött fát a rabszolgának, s a rabszolga czipelte azt. A beszéd már tökéletesült. A szerelem még nem találta fel a beszédet: az megvan az állati gyügyögéssel, csicsergéssel, kunczogással, hivogatással, de a parancsolónak már beszéd kell. A szótagok fejlődtek.

És a ki meg nem hódolt? Azt ősapánk agyonütötte. Volt kőbaltája hozzá. S ugyan miért ütötte agyon? a meztelen embertárst, a kinek még csak egy lábáról lehúzni való csizmája sem volt?

Szégyenpirral arczunkon, valljuk be, hogy bizony ősapánk azért ölte meg ellenfelének fogadott embertársát,— hogy megegye. Ezt is kideríték az ős-buvárok, hogy őseink emberevők voltak. Sokáig azt tartották, hogy a ki leölt ellenfelének a szivét megeszi, annak kétszeres bátorsága lesz, s ellenségének erejét is örökli.

Ime, nagyságos és méltóságos, excellentiás és felséges uraim és asszonyaim, ilyen ember volt a mi ősapánk!

Hanem azért tisztelet, becsület neki, ő hagyta ránk ezt az egész szép világot.

Ezt az egész kerek földet; a minek szárazán nem férünk már mind el; milliók laknak a tengereken és milliók a föld mélyében, s keresik a kenyeret a vizen és a föld alatt.

Hány ezernyi ezer év kellett hozzá, míg a legelső kőbalta medvebőrös urának utódaiból e selyemben járó ivadék alakult?

A ki gőzzel utazik, napsugárral fest, villámmal üzen a föld egyik oldaláról a másikra, a ki lehatol a föld mélyébe s távcsövével a végtelenség központját keresi; a ki az éjnek világot ád, a télnek meleget teremt; — a ki megnyergeli a tengert, s összeköti a vizektől elválasztott világrészeket; — a ki kenyeret teremt a sárból; a ki milliárd emberkéz munkáját végzi géppel; — a ki nedvet készít, mely a bánatot legyőzi; — a ki ellesi a füvek titkait, hogy megküzdjön a halállal; — a ki hasonlatosságot követel

Istenhez, s átveszi annak tulajdonait: szeret, alkot, jutalmaz, büntet, teremt, költ, magasztosul, dicsőség, szabadság, örök élet után vágyik, s mikor meghal, egy másik életet követel magának, s hite az erő, melylyel fogva tartja az Istent! . . .

Hány ezredév kellett idáig!

EGY FEKETE TÁJ.

Egy földalatti mély üreg tárul elénk.

S mintha nem volna elég a sötétségre az, hogy a barlang a föld alatt van, még azonfelül a falai is feketék, oldala, boltozatja fekete. Kőszénből van.

A fenekét egy nagy fekete tükör képezi. Valami tó, síma, mint az aczél.

E síma tükrön egyetlen uszó fény vet maga körűl valami világot, egy Davy-lámpa sodronyhálótól fátyolozott világa. Egy férfi evez egy keskeny csónakon.

E kétes fénynél, a mint a lélekvesztő tova sikamlik, magas, tömör száloszlopok látszanak kiemelkedve a tó vizéből egész fel a boltozatig; karcsu oszlopok, mint egy mór palota pillérjei. Azok az oszlopok félig fehérek, félig feketék. Bizonyos magasságig mintha feketére volnának edzve: azon felül világos szinük van.

Mik ezek az oszlopok?

Kővé vált pálmák és piniák törzsei; a pikkelyek, a gyűrűk még kivehetők rajtuk.

Hogyan kerültek azok ide? A kőszénbányák fölötti rétegekben szoktak e kővé vált óriás sudarak lakni; de hogy szálltak ide alá? Egy egész világ választja el őket egymástól. Hogyan lett belőlük oszlopzat e kőszén-üregben?

A kőszénréteg bizonyosan meggyuladhatott egyszer magától, s addig égett, mig a fölötte levő réteg talajából a meszesült burkokból e kővé vált kolosszok lezuhantak

belé. Azoknak nem ártott meg a tüz, megmaradtak sziklának.

A kőszénbánya sokszor meggyuladt magától, annak az okát minden ujoncz tudja; de hogy mi oltotta el? Ez a kérdés.

A keskeny lélekvesztőt alá s fel hajtja az evező lapáttal a bennülő hajós.

Harmincz év körüli férfi, sápadt, ritka szakállu arczczal; vékony ajkai rideg komolyságot kölcsönöznek annak, mig összevont, sürü szemöldei s magas homloka erősen kidomborodó szemcsontokkal a mélyen gondolkozót árulják el. Hajadon fővel van, mert e boltozat alatt füledt, meleg a lég, s erős, fekete haja sürü tömegben áll felfelé s nem tűri a föveget.

Mit keres itt?

Körül-körülhajtja csónakát a fekete tó tükrén, s feltartott lámpásával végig vizsgálja a fekete falakat, mintha betüket keresne rajtuk, titkos irást, a mit egy évmilliárd eltett a másik számára.

Talál is ilyen betüket.

Egy-egy ősvilági falevél lenyomata foszlik le a fekete falból. Becses kincs.

Másutt ismeretlen jegeczekre akad, miknek a tudomány még nevet sem adott, vagy uj, ismeretlen conglomeratumra, sokféle érczből, fémből, kőből, egy uj, névtelen gyurmává forrott tűzszülöttre. Az is beszél.

Ezeket az oszlopokat itt a tó vize lassankint valami apró jegeczburokkal vonta be. Attól is lehet valamit megtudni.

Mert ez a tó maga is oly csodás tünemény. Árad és apad. Minden huszonnégy órában kétszer egészen eltünik, s kétszer ujra megtölti a medenczét. Jön a maga rendes órájában nagy böfögéssel, korgással mély földalatti hasadékaiból, s ömlik zuhogva a medenczébe; lassankint megtölti azt s emelkedik mindig magasabbra, egész odáig, a hol az oszlopok elkezdenek fehérek lenni, ott azután meg-

áll és nem mozdul két óráig. Akkor elkezd ismét alábbszállni, s nemsokára ismét egészen elfogy, visszahuzódva rejtélyes oduiba, a honnan előjött. A hátrahagyott iszapban gyakran találni borostyánkődarabokat és czápafogakat, erdők és tengerek mélyének tanuit.

A csónakos megvárja, mig a tó egészen leapad, s ő csónakával a medencze fenekén marad.

Az utolsó fekete hullám lassankint behuzódik egy kőszén-sziklahsadékba.

A férfi leveti kabátját, csizmáit; nem marad rajta más, csak egy kék festett ing és durva vászon lábravaló. Azután derekára köti bőrtarisznyáját, abba vésőt, kalapácsot tesz; a Davy-lámpát elől derékszijjára akasztja, azzal bebuvik abba a keskeny, alacsony üregbe.

Utána megy az eltünt tónak.

A halál palotájának folyosói azok, a miket vakmerően bejár. Aczélsziv és kőhomlok kell hozzá, hogy az ember oda le merjen szállni és egyedül, senkitől vezérelve, fel merje kutatni a titkok titkait, és bekopogtasson az évezredek óta alvó nagy csodáihoz az örök természetnek.

Ez meri azt tenni.

Odabenn van órahosszat. Két-három óráig is néha.

Ha volna azalatt valakije, a ki idekinn várná: egy nő, egy gyermek, egy cseléd vagy egy kutya, kétségbe lenne esve elmaradása fölött.

De nem vár rá senki, csak a mélységes éj.

Pedig az eltünő tó szeszélyes! Nincs bizonyos határideje pihenésének. Egyszer két óráig tart szünetet, másszor háromig, némelykor pedig egy óra mulva visszatér. Jaj a merésznek, ha a titokteljes labyrinth szük oduiban kapja!

Hanem a férfi kitanulta már az ő szeszélyeit. Régi ismerősök. Tudja a jeleket, a mikből hozzávethet, meddig tart a szünet? Érzi a földalatti szelet, mely a tó jöttét megelőzi. Ha arra várna, mig a hangját is meghallja, már akkor veszve volna. Az üreg hörgése, böffenése után

csak perczek vannak hátra a földalatti dagály megjelenéséig.

A sötétségben valami kisértetes nesz hangzik végig, mint egy hosszu sohajtás, mint távoli szélfuvallat, mint a memnon-szobrok sziklazengése.

S arra nem sokára megjelenik a révedező világosság a sziklahasadékban, s néhány percz mulva előlép a földalatti rejtélyes buvár.

Arcza még sápadtabb, mint az előbb volt, s homloka veritéktől izzadt. Oda alant még füledtebb a lég, vagy tán a mélységek rémnyomása okozza arczán a veritéket.

Tömött táskáját a ladikba veti, s maga is bele ül.

S alig lép ki a sziklaoduból, midőn ujra hangzik a hegy gyomrából az ökrendező bugyborékolás, s az odu nyilásából nagy bugygyanással lövell ki az első fekete hullám, mely rögtön megtölti a medencze fenekét. Akkor egy perczig szünetet tart. Azután ismét jön a másik habroham, és azután folytonosan buzog elő a mélységes oduból. A medencze sebesen megtelik, a viztükör emelkedik. Egy ideig látszik még sima felszinén a fal mellett feltörekvő forrás dagálya, utóbb egészen elsimul a tükör, s csendesen, észrevétlenül emelkedik fel az oszlopok fekete vonaláig. A csónak a benne ülővel, mint a mesék földalatti réme lebeg fölötte, alig merülve meg benne egynegyedéig. E viz érczsavakkal van jóllakva, s oly nehéz, mint az ércz. Ember és csónak csak leng fölötte.

Hanem a csónakász most nem ügyel sem a viztükörre, sem a falak titkos jegyeire; csupán a légbe néz fel komoly aggodalommal, s sodronylámpáján vizsgálja a zárat, ha nem nyilt-e fel?

A lámpa ezuttal nagy gőzudvart mutat maga körül.

A lég valami kékes borulatot vesz fel a földalatti éjben.

A csónakász tudja, hogy mi az!

A sodronylámpában folyvást sziporkázik a láng, néha nagyokat lobban a mécsből, s a sodrony izzó kezd lenni és vörösen világit.

A halál angyalai járnak a föld alatt!

Két rém lakik a kőszénbányák üregeiben; két ádáz szellem, a halál szolgái.

Az egyik a «zuhatar», a másik a «viheder».

Nem örömest csinálok uj szókat, csak a végső szükség kényszerit rá. Ezuttal kénytelen vagyok vele.

Olyan két hatalmast kell megneveznem, a kiket még nem ismert Páriz Pápai és Márton. A tárnák rémei azok. Németül «das schlagende Wetter» és «das böse Wetter». Amahhoz a «zuhan» és a «zivatar»-ból készitettem a nevet; emehhez egy régi tájszót kértem kölcsön, a «vihedert». A föld fölött ugyis ritkán használjuk, hadd szolgáljon a föld alatt.

Ez a két rém rettenetes ura a kőszéntárnáknak.

A viheder csak suhanva jön, fojtó nehéz párájával elüli a mellet, együtt jár-kel a dolgozókkal, megnémitja nyelveiket; jelen van munkáiknál, kitart velük, gyönyörködik rettegéseikben, s ha jól megtanitotta őket imádkozni, akkor elül, eltávozik, visszahuzódik odujába.

Hanem a zuhatar rettenetes! Az rohanva jön, lángot robbant, meggyujtja maga körül a tárnát, boltozatot tör, aknát vettet, földet omlaszt, embert pozdorjává tör.

A ki a föld alatt keresi kenyerét, soha sem tudhatja, mikor találkozik velük, egyikkel vagy a másikkal.

A zuhatar titkát nem fürkészte még ki senki. Azt tartják róla, hogy a könlég érintkezéséből támad a szabad lég élenyével.

És aztán a vihedernek is csak egy szikra kell, hogy zuhatarrá váljék. Csak egy Davy-lámpának könnyelmü kinyitása, melylyel valaki tréfából pipára gyujt. Azzal vulkánt gyujtott maga körül.

A magános férfi növekedő aggodalommal látta maga körül a léget egyre opálszinűbbé tömörülni; egész ködöt képezett már az körülötte.

Nem várta be, mig a vízár tetőjét eléri; egy keskeny lejáró volt vágva az üreg falába, a mint annak alsó pár-

kányához elért, kiugrott csónakából; azt lánczánál fogva maga után húzta, s a felső párkányzaton egy kiálló vashoroghoz kapcsolva, körülfutotta a barlang oldalát. Egy helyütt alacsony gátnafolyosó tárult eléje, az nehéz vasajtóval volt elzárva, azt felnyitá, s ismét gondosan bezárta maga után.

A gátnafolyosó a tárnákba vezetett. Szűk, szabályszerű sikátorok voltak a kőszénrétegbe vágva, miknek oldalfolyosóiban félmeztelenre vetkőzött férfiak kopácsoltak hegyes csákányokkal, a fekete réteget fejtve darabokra.

Nem hangzik semmi más, csak ez az egyhangu kopácsolás. A kőszénbányában nincs dal, nincs enyelgés, még csak a bányász-üdvszó sem hangzik: «Szerencse föl!» Itt csak szerencse van, s balszerencse.

Minden munkásnak a szája be van kötve sűrű kendővel, azon keresztül vesz lélekzetet.

Némely folyosónak oly csekély a szénrétege, mely két palaréteg közé szorult, hogy a mivelő munkások csak hanyatt fekve vághatják csákányaikkal maguk fölött a szénpadot; úgy hatolnak előre, s a szekérkét, melyre a teher rakatik, hasmánt csúszva tolják ki maguk előtt.

Az üregből jött férfit a munkásoktól semmi sem különbözteteti meg, öltözete épen oly szenes mint azoké. Kezei épen oly durvák; ő is kalapácscsal jár s csákánynyal, hanem azért mégis megismerik; s a mig végigmegy a folyosókon, a munkások mindegyike, a ki előtt elhalad, egy perczre megáll munkájában, s csákányát leeresztve, csak e rövid szót suttogja: «Viheder jár».

«Isten vigyáz!» — rá a felelet.

Minden szemközt jövő, a terhészek, a targoncza-tolók mind e szomoru mondást ismétlik: «Viheder jár».

Valóban az jár. És ezek az emberek mind, kik itt nyugodtan járnak-kelnek, kopácsolnak, talicskáznak, olyan bizonyos halál torkában élnek itten, mintha a siralomházban volnának. A lég, mely keblüket elfojtja, melynek szagát érzik, mely lámpáikat egész a sodronyhenger tetejéig

szokatlan tüzzel megtölti, a tulvilág lehellete, a halál levegője az; nem kell hozzá, csak egy szabad szikra, és mind azok, kik most itt élnek, halva és temetve vannak, s odafenn száz özvegy és árva sir a fejük felett. A Davy-lámpák mellettük egész szinültig fényes lánggal töltve, melyen keresztül az olajmécs-bél, mint vörös széndarab, izzik, az ott a halálvész lángja, mit csupán a sodronyhenger (ez a tüz börtöne) tart fogva; a sodrony is izzó vörös, de azért fogva tartja a tüzszellemet, mint Salamon király gyürüje a dæmont.

És azért ők nyugodtan jönnek-mennek a halál lelkén keresztül-kasul, s az angyal lábára taposva, végzik napi munkájukat, mint más, ki Isten napsugarai alatt az illatos mezőkön friss füvet kaszál.

Az a férfi pedig, ki ott jár közöttük, az a bányatulajdonos maga.

Neve Berend Iván.

Ő maga a felügyelő, az igazgató, a bányamérnök és számtartó egy személyben.

Elég sok dolga van vele.

Hanem hát jó mondás az, hogy: «Ha kell, tedd magad; ha nem kell, bizd másra!»

A munkás lelkének egyik aczélozója az, ha azt látja, hogy munkaadója is izzad vele.

A bányaúr szájából csak úgy hangzik az üdvözlet a szemközt jövőre: a «viheder jár!» mikor a vészterhes léggel megtelik a bánya, mint amazéból. Látják, hogy annak sem drágább az élete, mint másé.

A tulajdonos nem fut el a vész érzetére. Nyugodtan, hideg vérrel adja ki a rendeleteket, hogy működésbe kell hozni a légszivattyut, időváltozást (Wetterwechsel) kell csinálni a tárnában; a munkásokat hat órai munkatartam helyett három óránként felváltani parancsolja; beleül a bivalybőr-tömlőbe s az aknakutba leereszteti magát, megvizsgálni, hogy az ujabb nyitások nem veszélyesek-e? vasdoronggal átkémli a széntörmeléket, nem füledt-e át?

nem fejlődött-e ki benne kénsav, mely önlobot okoz? Mikor a ventilator idelenn és a légszivattyugép odafenn a föld felszinén működni kezdenek, ő maga áll az anemometer elé, a mi egy finom kis gép, olyanforma, mint a gyermekek szélpörgetyüi: szárnyai vékony aranyfüst lapok, tengelyei rubinban forognak, s korongja egy százfogu kereket mozgat. E kerék mozgása tudatja, milyen erős a légváltozás a tárnában. Sem erősebbnek, sem gyöngébbnek nem szabad lenni, mint a viheder tolama, ő maga ügyel fel arra, s mikor minden intézkedést megtett, mikor mindenhez maga is hozzányult, s bevárta, mig az elrendelt munka be van végezve, akkor ő marad leghátul, kit a tömlőben felvontatnak napvilágra.

Napvilág? — Hol itt a napvilág?

A Bonda-völgyben nem szokott a nap sütni. Miért nem?

Azért, mert örök füstfelleg árnyéka van fölötte.

Az egy fekete tájkép, mely korommal van festve.

Az útak, melyek hozzávezetnek, feketék a kőszénsalaktól, a házak feketék a lehullott koromtól, erdő, mező fekete a finom kőszénportól, melyet a szél messzire elhord azokból az óriási kőszénhalmokból, miket nyikorgó talicskákon magasra kúpoznak s onnan ismét teherkocsikra lapátolnak, s az emberek, az asszonyok, a kik ott dolgoznak, azok is mind feketék a koromtól. Talán még ha madarai vannak az erdőnek ott körül, azoknak is mind feketéknek kell lenni.

A kőszéntárna egy lejtős domboldalban nyilik, körűl rakva érczfényű kőszéntömegekkel; e domb szelid emelkedéssel egy fensíkot képez, melynek távolában egy úri várlak tornyai látszanak. Azok már csak az ódonságtól feketék.

A lejtő vége pedig egy völgynek megy alá, melynek fenekét a kőszén-izzasztók foglalják el. Terjedelmes épületcsoport, négy magas kéménynyel. Azok a kémények éjjelnappal okádják a füstöt, hol fehéret, hol feketét. Ott párholják ki a kőszénből a ként; az érczolvasztáshoz csak így lehet azt használni.

Mert a kőszénbánya egyik főfogyasztója a szomszéd hegyoldalban dolgozó vashámor. Annak csak öt kéménye gomolygatja a füstöt. Mikor a hámor fehér füstöt fuj, akkor a szénizzasztó feketét, és viszont cserében. A kettő aztán oly álló felleget terjenget a völgyben, melyen keresztül maga a napsugár is megbarnul. A vashámorból egy rozsdavörös patak omlik a hegymeredélyen alá, a szénbányából pedig egy tintafekete. A völgyben egy mederben összejönnek s tovább futnak. Egy ideig védi magát a rozsdavörös a fekete ellen, utoljára megadja magát s elvégre a fekete erdőkön, mezőkön keresztül, győztesen száguld végig a fekete patak.

Szomoru tájkép biz ez, azzal a gondolattal nézni végig rajta, hogy egy ember itt töltse végig fiatalsága legszebb éveit, társtalan, örömtelen.

Mikor Berend Iván a föld mélyéből feljutott a föld szinére, egy ütéssel sem érzette sebesebben verni szívét, mint oda alant.

Ugyan mi külömbséget talált volna?

Odalenn a könlég, idefenn a kénfüst. Odalenn a fekete kőszénboltozat, idefenn a sötét égbolt. Ugyanazok az emberek odalenn, a kik idefenn.

Késő őszi este volt. A nap lenyugodott már, s a mint a távol várkastély mögött az alkonyég felhői kissé megnyiltak, egy hosszú vonalon végig a láthatár és a felhő között aranyvörös fényt sugárzott az ég. Az ódon kastély tornyai még feketébben ütöttek el az alkonyfényű égtől, mig a kőszén izzasztó kéményei, a bérczerdők párkányai, a szénhalmok tuskói arany zománczot kaptak tőle. A fekete tájképre arany szegélyeket himzett az égi tündér.

A munkások végezték napi szakmájukat. A talyigázó asszonyok, leányok siettek csoportostól haza. Valamelyik énekelni kezdett közöttük. Egy tót népdalt. Valami románczforma az. Egy anya férjhez adja a leányát és búcsúzik tőle, leányának gyermekkorát híva vissza emlékébe:

«Mikor fésültélek
Ugy-e nem téptelek?
Mikor mosdattalak,
Úgy-e nem szidtalak?»

A dallam olyan búsongó, melancholikus, mint a tótdallamok szoktak lenni, mintha sírva készítették volna.

S a hang, mely azt énekli, szép, csengő, érzelemteli.

Iván azon vette magát észre, hogy megáll egy helyben s utána hallgat a méla nótának, míg az a házsorok közt el nem enyészik.

S abban a perczben úgy tetszett, mintha volna mégis valami külömbség a föld alatt és a föld felett!

A dal elhangzott, a felhő elnyomta az alkonyfény vékony szironyát, s most lett már igazán fekete a tájkép. Sem csillag, sem fehér ház rajta.

Csak az átelleni hámor ablakai világitnak az éjbe, mint egy éj-éber csoda tüzszemei, s az izzasztó kemenczék füstje kóvályog fel a kéményekből, most már sápadt sárga gomolyokat rajzolva az égre.

A FEKETE GYÉMÁNTOK RABJA.

Nem mondunk vele semmi ujat, ha felfedezzük, hogy a «fekete gyémántok» alatt értjük a kőszenet.

A gyémánt sem egyéb, mint égeny, jegeczalaku szénanyag; a kőszén is az, csak hogy az átlátszó, emez fekete.

És mégis amaz a daemon, emez az angyal.

Több, mint angyal — demiurgus! Az a közvetitő szellem, a kire az úr rábizta, hogy hajtsa végre a teremtés nagy gondolatait.

A kőszén mozgatja a világot. A gyors haladás lelke ő tőle jön; vasut, gőzhajó tőle kölcsönzi csodaerejét; minden gép, mely alkot, teremt, a kőszén által él; ez teszi lakhatóvá a mindinkább elhidegülő földet; ez ád éjjeli

fényt a világvárosoknak; ez az országok kincse, a föld utolsó adománya a tékozló emberiségnek.

Azért a neve «fekete gyémánt».

Berend Iván még atyjától öröklötte a bonda-völgyi kőszéntárnát, melyet az minden részvényes és segitő társ nélkül kezdett meg.

Csendes üzlet volt. A közeli hámorok, s egy pár vidéki város közönsége elfogyaszták rendes árért az évi termelést. Nagyobb kiterjedést adni a vállalatnak nem volt hivatott dolog, miután a tárna mind a fővárostól, mind a hajó- és vasutaktól távol esett, s így a nagyobbszerü fogyasztókra nem számíthatott.

Igy is behozott évenkint átlagosan tizezer forintot. Csinos jövedelem egy embernek, ki maga tesz a saját üzlete érdekében minden lépést. Azt azonban jól tudjuk, hogy ha mindezt másra bízná, először is tizezer forintot az igazgatásra elfizetne, és másodszor még egy másik tizezer forintot fizetne rá az üzletére, «veszteség» czím alatt. Ezt értik, a kik próbálták.

Hanem hát a gazda maga lát minden után, és érti a dolgát alaposan, és van kedve az üzletéhez. Három dolog, a mi ha együtt találtatik, azt mondják róla, hogy «szerencse».

Pedig nem «szerencse», hanem «önerő».

Berend Iván maga van mindenhez, a mi saját magának kell.

Mikor annak a kis koromlepte háznak az ajtaját beteszi maga mögött, mely lakásául szolgál: nem várja sem nő, sem gyermek, sem cseléd, még csak egy kutya sem. Maga van.

Maga szolgálja magát. Nagy úr! Nem szorul senkire.

Háztartásához nem kell cseléd. Ott eszik, a hol napszámosai, és abból az ételből, a miből azok. Az evést tartja a leghaszontalanabb időtöltésnek, hanem azért eszik sokat, mert erős testalkata, s a nehéz napi fáradtság követelik a megfelelő táplálékot; de nem szokott sokat váló-

gatni az ételben, s sok időt tölteni mellette. Siet belapátolni a parasztkorcsmáros készitette ételeket, s aztán fütve a gép! Külömbség az ő életrendje s a közmunkásé között csak az, hogy ő nem iszik semmi szeszes italt. Azok csak izmaikkal dolgoznak; de ő izmaival és agyával is. Szüksége van idegeinek egész erejére, nem bocsáthat rájuk alkoholt.

Ágyát nem szükség megvetni, hárs-ágy az, pokróczczal leterítve, takarója juhászbunda. Ruháit nem szükség tisztogatni, a szén csak ujra belepi. Mosni sem kell rá, vászonnemüje kékre van festve.

A ki pedig azt a szolgálatot akarná neki tenni, hogy szobáját összetakarítsa, az a legnagyobb merényletet követné el rajta. Szanaszét hever abban egymás hegyén-hátán kinyitott könyv, ásványdarab, természettani műeszközök, rajzok, képek és görebek. Hanem annak mindeniknek ott kell lenni, a hol van. Ő tudja már azt, hogy mi hol van, s a legcsekélyebb papirszeletkét, melyre valamit feljegyzett, sötétben is megtalálja a látszólagos zürzavar közepett. Nem szabad azokból semmit megmozditani.

Abba a kis oldalkamarába pedig még csak betekinteni sem enged senkit, mely vegytani mühelyét képezi.

Ki is értené e rejtélyes műszerek hivatását az őt környező emberek közül? Mit világit meg Locatelli lámpája? Mit számit fel Lavoisier tüzmérője, Berard gázhőmértékhasonlitója? Mit tanit a csodateljes napspectrum? Mit mivel a Bunsen villanygép, mely a vizet elemeire felbontja? Mi lakik Wollaston villanytelepében? Mit idéz elő a hővillany-oszlop? És az a számtalan, csak a beavatott előtt felfogható titokszerü üst, katlan, lombik és kemencze, a sublimáló süvegkályha, az átlátszó üvegbuzogányok, agyag gyűrűiken, Berzelius vegytani mérlege, Woulff kéklő-leszürője, az élenyfuvó ætherlámpa, a folyékony széneny lehütője, a villósüritő cső, a kálium-kemencze, a zöldlőmeszenycsöveg, Marsh mirenykémlője, az elemvegybontó edények és mindezek között a legtitok-

szerübb lény maga az, a ki éjeket eltölt közöttük, vajjon mi szüksége van neki mindezekre?

Más halandó ember, ha kifáradtan megtér napi munkájából, jól esik neki, ha hozzáülhet az izletes estebédhez, ha megoszthatja falatját vidám feleséggel, csevegő gyermekkel, vagy legalább egy durmoló macskával; s ha jóllakott, legalább egy perczre kiül háza elé s egész napot a föld alatt töltve, egyet lélekzik az éj szabad párázatából; ez pedig, a mint haza jött bányájából, bezárja magát tudákos barlangjába, tüzet gyujt, izzót szít a gázfőző kemenczékben, vakító fényt gerjeszt górcsövei alá, köveket tör, nedveket főz és halálos légnemeket idéz elő, mikből egy lehellet elég a túlvilágba jutásra.

Vajjon mi üldözi?

Tán az aranycsinálás titka égeti agyát? Tán a bölcsek kövének rémképe kinozza? Tán annak áldozza álmait, hogy a szénenyből gyémántot jegeczítsen? Tán felismerhetlen mérgek pokolhatását kisértgeti? Tán a léghajózás titkán töri fejét? Vagy egyszerüen nem tesz egyebet, mint a szenvedélylyé vált tudás dæmonától hagyja magát ragadtatni s kutat, kisért, buvárkodik, míg megőrül bele, s a sivatag tudásban elhagyja futni maga fölött az életet, istenáldotta örömeivel?

Egy sem bántja őt ezek közül.

Ez az ember nem csinál aranyat, nem keres csodás meggazdagulásra való titkokat, nem főz mérgeket, nem bolondja a meddő kutatásnak.

Ez az ember egy nagy és az emberiséggel jóltevő titok forrását kutatja: hogyan lehet a szénbányák rémeit leküzdeni? Minő szerrel lehetne eloltani egy kigyulladt kőszénbánya tüzbe borult pokoltárnáit?

E titok üldözésében tölti el éjeit, ifjúsága, férfikora örömtelen éveit. Lehet, hogy belebolondul, lehet, hogy belehal; de a tudás, a melyet keresett, megérdemelte, hogy belehaljon, beleőrüljön; az emberiség nagy jóltevőjének, a kőszénnek szolgálatában történik az.

A tudomány rabjának is megvannak a maga élvezetei. Emésztő, idegrontó élvezetek, de túlvilági gyönyörrel járók. Csak e gyönyör teszi érthetővé azt a szomjat, mely a tudást keresi. Hogyan zárkózik be valaki egy érczgőzöktől fülledt oduba, s ifjú leányok, vidám czimborák helyett társalkodik lényekkel, kiket millió év és billió mértföld választ el tőle, olyanokkal, kik nem megfoghatók, olyanokkal, kiket el kell előbb társaiktól választani, hogy láthatókká legyenek, olyanokkal, kik még nincsenek, kiket még teremtenie «kell», és keresi a meleget nem a szívben, hanem a holt földben, és vére forr a szerelemvallomástól, melyet egy vegytani műtét sikerült házasságában a teremtő természet maga vall a merész halandónak! Bujálkodik a világalkotó elementumokkal, s gyermeket nemz a tüzek és vizek geniusaival!

És ez nem bűvészet többé, nem ördöngösség, hanem tudomány, az Istenbe mélyedés tudománya.

Ez esten Berend Iván egy új találmánynyal tett kísérletet. Ez a bolygód-rendszer magyarázata.

Egy mély és széles üveg-edény közepén van egy pörgetyü, melynek tengelye egy sárgás szinű gömböt fúrt keresztül. Ez a gömb szappan-, olaj- és alcohol-vegyitékből készült. Az olaj és alcohol könnyebb, a szappan nehezebb a víznél; a három egymással örömest egyesül, s ha helyes arányokban összevegyíttetett, lesz belőlük egy lágy gyurma, mely épen oly súlylyal bír, mint a viz, s így ott áll meg a vízben, a hova helyezik. Az egész lágyan marad s a vízben fel nem olvad.

Iván a pörgetyüvel elkezdi e lágy gömböt forgatni a vízben, mire annak két vége a tengelyeknél lassan behorpad, s oldalai kidudorodnak. Ezek a polusok és az egyenlítő.

A mint még erősebben pörgeti a gömböt, az egyenlítő annál jobban kidudorodik, utóbb lencse-élt kap; egyszer a lencse-él elszakad a gömbtől, s ott marad gyűrűalakban a gömb körül. A gömb ismét narancs-alaku lesz. Ilyen a Saturnus gyűrűje.

A pörgetyü tovább forgatja a gömböt, a róla levált gyűrű ugyanazon sebességgel forog vele együtt.

Egyszer a gyűrű szétpattan, s egyes részecskéi, nagyságuk, súlyuk szerint, kisebb-nagyobb távolba ellöketve, rögtön apró gömbökké idomulnak s mindenik apró gömb folytatja körútját az anya-gömb körül a vízben, s egyuttal forog saját maga körül.

Ime a nap és bolygói!

Iván félretette a kisérlő medenczét, s elővette jegyzőkönyvét.

Végig nézett benne, s az utolsó lapokon jegyezgetett, igazgatott.

Sok törlés volt e könyvben. Hisz a legbölcsebb természettudós is bolondságnak találja ma azt, a mit tegnap isteni megoldásnak vélt, s a tegnapi hypothesiseket a holnapi tudás letörli a tábláról. Pedig egész tudományunk ilyen letörölt hypothesisekből áll. Eppur si muove. Mégis mozog! Előre halad. És óriási léptekkel.

Sok bizzar, sok vakmerő tétel volt Iván jegyzetei között. Hanem egyet nem lehet tőlük eltagadni, azt, hogy volt bennük következetesség.

Azt mondta:

«Az egész világot a tűz tartja fenn. A nap maga s minden álló csillag nem egyéb, mint tűz. Teljesen olvadt állapotban levő anyag.»

«Élet, állati, emberi, növényi élet csak az önvilágtalan bolygódokon lehet, vagy azokon a láthatatlan központot képező sötét napokon, mik körül a kettős csillagok forognak. A leghirhedettebb csillagászok bizonyítják, hogy vannak napok, mik a földek körül forognak: maga a Syrius egy láthatatlan, de a mechanika törvényei által bebizonyitott lételü nagy, fénytelen égi test körül kering.»

«A napnak nem lehet lakható kérge, mint a földnek. Már csak azért sem, mert a nap óriási tömegének vonzereje mellett semmiféle életműszeres mozgás azon nem képzelhető. Egy magunkforma emberi alaknak súlya a

napban négyezer mázsát tenne, s kétszáz lóerejü gőzgép kellene hozzá, hogy csak az egyik lábát fel tudja emelni, sőt egyáltalában meg sem tudna állani, hanem oda volna tapadva a porondhoz, s ember csak bas-relief alakban volna képzelhető a napban. Egy légynek pedig épen félmázsát kellene czipelni a szárnyaival. S ha a napban fák volnának, s azoknak az ágai mind öntött vasból volnának, akkor is elég volna egyetlen egy alma, mely ily fán teremne, hogy negyven mázsányi súlyával az egész fát kiforditsa gyökeréből.»

«A napfoltok nem bizonyítnak a nap sötét kérge mellett. Az érczkohó olvadékán is tünnek fel sötétebb és világosabb foltok, minők a napfoltok és a napfáklyák.»

«A földnek ugyanazok az alkatrészei, a mik a napnak. Ezt a napspectrum segélyével a chemia és optika egyesülten kiderítette.»

«A föld épen úgy szakadt el a nap testéből, mint a többi planéták, együtt váltak le róla, mint a Saturnusról a gyűrűi.»

«Egy égő tűzdarab volt mindegyik, önmagában világló, mint a nap.»

«De mi oltotta ki tüzeiket? mi foglalta körülöttük azt a szilárd, tömör kérget, mely a belső tüzet eltakarja?»

«Ha pusztán a világ-æther hidegsége okozta volna azt, akkor a nap maga is rég ilyen sötét burkolatot kapott volna».

«A tűznek tehát valami hatalmas ellenfele van a földeken, a bolygódokon.»

«Az üstökösöknek is mind bolygódoknak kellett lenni valaha, mik, részei a szétpattant napgyűrűnek, épen oly szabályosan keringtek a nap körül s forogtak öntengelyeik körül, mint a föld. Az első kéreg-alakulásnál végződhetett catastrophájuk. Mikor a plutói alkotás a bazaltréteget meghasítva, keresztültolta rajta a gránit tömeget. Száz bolygódnál sikerült ez a világteremtő műtét első legnagyobb próbája, azok között van a mi földünk s hat első ismeretes társa; százezernél pedig azon végződött, hogy a

gránit hegylánczot a porphyron és bazalton keresztül taszitó erő hatalmasabb volt az ellenálló buroknál s kilövelt az összeszorult gáz a támadt nyiláson, a teremtés fele munkájában talált burkolatot levetve magáról, s annak darabjaiból támadt lebkövekkel teleszórva a naprendszert. Tán amaz asteroid-csoport, melylyel földünk augustus 13-án összetalálkozik, épen ily széthullott bolygó maradványa, mely szétszórtan folytatja az örök mechanica törvényszabta útját a nap körül, míg elszabadult lelke, a tűzlélek, mint üstökös bolyongja be a planétákon túli végtelen ürt.»

«Az üstökös útja nem tökéletes ellipsis, hanem spirál, csigaút. Az ellenálló világæther okozza azt. Egyszer e csigaúton minden üstökösnek vissza kell térni a napba, véglegesen bele hullani s vissza kell neki adnia a nem sikerült anyagot. Az 1860-diki óriási üstökös a naphoz már egy hatodrész nap-átmérőnyi közelségbe jutott, s meg fogják látni a földlakók, hogy legközelebbi visszatérésekor egyenesen bele fog olvadni a napba. Igaz, hogy nyolczezer esztendő mulva.»

«Az üstökös magvának anyaga még gáz sem lehet. Mikor elhalad az álló csillagok előtt, azok keresztülvilágítanak a testén.»

«Ha ez a test bárminő gáz volna, a csillagsugárnak törést kellene szenvedni, midőn eléje jut; de nincs semmi sugártörés benne. Tehát az nem lehet más, mint láng, mely folyton ég. Ha bárminő gáz volna, mikor az üstökös nyolczezer éves pályáját a bolygótalan világürben megfutja, negyvennégyszer nagyobb távolban a naptól, mint az Uranus: tízlábnyi lassusággal perczenkint suhanja végig tizenhétszer ezer millió mértföldnyi útját a világ-ætherben, mit nem melegit más, csak a csillagok, a mik között maga az a nap is, mely az üstököst fogva tartja, csak mint egy másodrendü csillag jelenik meg: ott e mérhetlen hidegben minden gáznak cseppfolyóvá s minden cseppfolyónak jegeczczé kellene idomulnia.»

«Igaz, hogy a polaroscop fényképletei szerint az üstökösnek visszavert fénye van. De hisz a lángnak is lehet visszavert fénye. Valamint hogy a Venusnak a naptól visszavert fényén kívül saját kisugárzása is van, s bizonyosan a földi északfény is átsugárzik a szomszéd csillagokig a kölcsönzött fényen keresztül is.»

«1842-ben két napig benne volt a föld egy üstökös lángsörényében, a nélkül, hogy abból valamit érzettünk volna.»

«Ha a kellő közepén menne keresztül az üstökösnek, az az üstökös elmulnék nyomtalanul, legfeljebb a föld gőzköre terjedne ki vele még nagyobbra s az által a zónák hőmérséke emelkednék ismét azon fokra, a mely alatt Siberiában pálmák nőttek s a megolvadó jégsarkak fenyegetnék egy új özönvizzel a szárazföldet.»

«De ez sem lehető. Az üstökös mozdulatlanul közelít a földhöz, de a föld nem ő hozzá. A földnek szabad tengelye van. Ha egy elpördített csigát kövecscsel meghajítunk, a csiga elrugja magától a kövecset s folytatja körfutását; ez a szabad tengely. Hanem ha két pörgő csiga ütődik össze, az kétfelé rúgja egymást, s kizavarja pályaköréből. Ha az üstökösnek is volna körforgása, akkor összeütődhetnék a földdel. Igy, a mint a föld gőzköréhez érne, mely nálánál sokkal tömörebb, a gőzkör, mely a földdel együtt másodperczenkint négy mértföldnyi sebességgel forog tengelye körül, messze ellökné őt magától.»

«Hanem az megtörténhetik csillagászi számitások szerint, hogy két planetáris üstökös, mely a bolygók körén belül jár, egyszer egymással összetalálkozhatik, s a halandók látni fognak egy mennyei csatát két üstökös között. Melyik ragadja el a másikat? Tán egygyéolvadnak, s csak a két külön fénysörény marad meg. Tán azok az üstökösök, a miknek kettős lángkévéje látszik, ilyen két összetalálkozott napszámüzött egyesülése. 1846-ban a Biela üstökösét a Mars a csillagászok szeme láttára osztotta kétfelé s csinált belőle kettőt.»

«És az is megtörténhetnék vele, hogy a holdunkkal találkoznék össze. A holdnak pedig nincs gőzköre, mely őt feltartóztassa, forgása is igen lassú. Az tehát megtörténhetnék, hogy a holdat és az üstököst láthatnók az égen összeütődni. És annak az lenne a következése, hogy az üstökös a holdunkat vagy odább vinné tőlünk még néhány ezer mértfölddel, vagy egészen közel hozná hozzánk, hanem a hold visszont az egész üstököst megtartaná magának s körülvenné vele magát, mint új atmosphærával. És akkor a hold is megelevenülne, lennének folyói, tengerei, növényzete, állatvilága, s látnók még e mi szemeinkkel tengereit kékleni, rónáit kizöldülni s tán gyorsabb forgást is kapna e találkozástól s tulsó oldalát is kezdené a föld felé forditani, és újra föléledne benne a kihalt tűz».

«Hát azt a tüzet mi oltotta ki?»

«Vannak légnemek, a miknek találkozása: tűz; és légnemek, a miknek találkozása: kialvás.»

«Ez a teremtés és ujrateremtés titka.»

«Ezért a titokért érdemes bejárni az üstökösök útját, a világ-æthert fel a napfoltokig, s aztán lefelé a föld rétegeit, keresztül kagylómészen, jura-képleteken, Caradoc-kovarczon, Venlock-agyagpalán, Ludlow-sziklázaton, Llandilo-palán, Aymestry- csillámmészen a kőszéntelepülésig, a hol már járnak, mint a felleg, mint az orkán, a tűzokádó és tűzfojtó szellemek.»

«Ezeket meghódítani! érdemes egy emberélet fáradságának.»

A MÁSIK FEKETE GYÉMÁNTOK.

Ivánnak ezen éjszakán nem volt szerencséje tudományos kisérleteivel. Számvetéseiben egyre csalatkozott s félórai munka után jött rá, hogy az alaptételekben hibázott el egyetlen betücskét. Az a betü azután az egész számlánczolatot összezavarta. Vegytani kisérletei sem sike-

rültek. Ügyetlenkedett. A tenyerét is megégette, mert az elszigetelő üvegnyél helyett a forró csiptetőt fogta meg. El nem tudta gondolni, mi lelte ma?

Mindig az a melancholikus paraszt-nóta járt a fülében, a mit az este hallott. A németek úgy hívják az ilyen fülből kimenni nem akaró vendéget, hogy «singedl»; mi nevezzük «dudolkának».

Beköszönt az a legpedansabb tudósnál is. Meghall egy nótát, s egész nap ki nem megy a füléből; ott hangzik minden tanulmányán keresztül, vele alszik el, vele ébred; s azon veszi észre magát, hogy minden syllogismusát annak a dallamára fogalmazza. Szeretne tőle menekülni, de nem lehet. Ahhoz veri az ütenyt a percz-inga, azt fujja az alcohol-lámpa, azt fütyöli a gőzgép szellentyüje, arra megy ki minden sor, a mit olvas.

«Mikor fésültelek,
Úgy-e, nem téptelek?
Mikor mosdattalak,
Úgy-e, nem szidtalak?»

A dallam maga oly egyszerü, tán a hangban kellett valami sajátságosnak lenni. Olyan busongó, méla és mégis meleg hang volt az, a mi ezt énekelte. Valami parasztleány lehetett.

Mindenesetre alkalmatlan. Zavarja az embert.

Holnap este meg fogja tudni, hogy melyik énekel a nők közül? s azt mindjárt lerendeli a szénizzasztóhoz. Onnan nem hallik ide a nóta; ha ugyan addig ki nem megy a fejéből.

Pedig nem ment ki.

Másnap a tárnába sietett korán reggel Iván; a légváltó kemencze derekasan működött, már csak egy tizedrész könlég volt vegyülve a tárnák levegőjéhez, s a szelelő kapukat félig be lehetett csukni. Iván ráért a tárnán kivül tölteni az időt.

Mikor a délharang jelt adott a munkásoknak a szakma

félbenhagyására, megint felhangzott az a boszorkányos nóta. Az ebédre siető pórnők között énekelt valaki.

Gyönyörü, tiszta csengő hang volt, mint az erdei rigóé, a kit még nem tanítottak kintornára énekelni, csak a maga vad dalait csattogtatja.

A leányok közül, a kik csoportban haladtak el előtte, könnyen kiveheté az énekest.

Egy fiatal leány volt az, legfeljebb tizenhat éves. A kék mellényke a legtökéletesebb szűzi formákat tünteté ki minden szorongató vállfüző nélkül, s a mint kurta piros szoknyájának egyik szeglete munkaközben övébe fel volt tűzve, a még kurtább ing térden felül engedé láttatni lábait. Azoknál tökéletesebbet Hébének nem faragtak. Karcsu, szük bokák, domboru lábfejek és egyöntetü szépségvonalak. A leány feje tarka kendővel volt körülkötve, s minden haja az alá szorítva. Arcza kormos volt a szénportól, mint a többieké, hanem e szénporon keresztül is meg lehetett becsülni a szépséget, mint a műértő megbecsüli a rozsdán keresztül az antikot. Sajátszerü bűbáj volt e vonásokban, szelidség és dévajság, szabályosság és kivétel, sűrű fekete kigyózó szemöldök és szelid, mosolygó, piros ajkak; földi szenny és túlföldi gloria.

S volt valami ez arczon, a mit nem takarhatott el a szénpor: az a két nagy fekete szem, az a két nagy fekete gyémánt. Csillagokkal teljes sötétség!

Mikor azokkal a szemekkel odavillantott Iván szemeibe, úgy érzé a tudós, mintha ezek a gyémántok valamit oda karczoltak volna arra az üveg-phiolára, a miben szivét tartogatja, jól conserváltan, érintetlenül. Azt az üveget még át is furja az a két fekete gyémánt.

A pórleány üdvözlé gazdáját s a jó nap kivánását mosolylyal adta, s mosolygó ajkai közül a legszebb fogsor gyöngye világlott elő.

Iván úgy érzé, hogy meg van igézve. Elfeledé, hogy miért jött ide s mit akart mondani? Megállt egy helyben s utána nézett a távozó nőknek. Várta, hogy visszatekint

még egyszer a leány. Az visszavette volna az igézetet. Mert jegyezze meg magának minden leány, hogy az első nyíl hegyét, a mit első tekintetével a férfi szivében hagyott, ha visszanéz rá, ismét kivonja abból. A férfi azt fogja rá mondani: «Közönséges nő!» s elvesz a varázslat.

Hanem a leány nem tekintett rá vissza, pedig egyik társnője, ki háta mögött ment, nevén is kiáltá: «Evila!» arra sem fordítá vissza fejét. A társnő csintalan dolgokat suttoghatott fülébe, a leány csak vállat vont azokra. Azután társnőivel együtt letelepedett a hosszu, nyitott szinbe s ott leült a földre és előkereste tarisznyáját, kivett abból egy darab fekete kenyeret meg egy füzfa-almát, és ebédelt.

Iván ámolyogva tért haza. Először életében jutott eszébe, hogy milyen üres ez a ház. A csillagrendszer nem érdekelte most. Maga is olyan pályakörében megháborított bolygód-formán érezte magát.

Mindenről jegyzéket szokott vezetni. Volt egy könyve, melyben minden munkásának kiléte be volt jegyezve. Ezt is practicus indokból kezelé. Tudta, hogy a jó erkölcsü, becsületes munkás drágább bér mellett nagyobb haszon, mint a korhely és gyanus, olcsó díjjal. Azért minden egyes munkásáról fel szokta jegyezni, a mi annak magaviselete felől megtudható volt.

E név után: «Evila,» ez a jegyzet állt: «Fiatal árva; keresményéből tartja nyomorék öcscsét, a ki mankón jár s fulladva beszél. Városba nem jár.»

Bizonyosan látta ő már azt a leányt másszor is, de nem ügyelt rá. Hisz minden szombaton maga szokta kifizetni munkásainak a bért, olyankor a számoktól nem látja az ember a szemeket.

De hát most hogyan látta meg e szemeket?

Jegyzőkönyvében ezuttal nem szaporodtak a vegytani és csillagászi tanulmányok. Hiszen több ága is van még a tudománynak. Például az archæologiai mysticismus.

Egy geologra és antropologra nézve az is nagyon érde-

kes, hogyan rajzolták a teremtés munkáját a régi bölcsek? Mit képzeltek ők az özönvíz előtti időkről?

Mammuthokról és Saurusokról ők nem tudtak még semmit. De tudtak az angyalokról és ördögökről, az óriásokról és Isten fiairól. A mysticismus az «elesett angyalok»-at nevezi «Isten fiai»-nak. Egy régi iratban Egregores a neve azon angyaloknak, kik elhagyták az eget a földért s lejöttek édessé tenni a bűnt. Ha férfi angyal volt, nő nem tudott neki ellenállani, ha nő angyal volt, minden férfi meghódolt neki s sietett vele elkárhozni. Járed idejében jöttek le az égből, a Haemon hegyéről szállva alá. Kétszázan voltak. A halandók és bukott angyalok ölelkezéséből származtak az Eliudok, Nephitimek és óriások. Az óriások emberevők voltak. Az elpártolt angyalok közt legbűnösebb volt Azáel, a legcsábitóbb Szemiázáz; mind a kettő megkötözve fekszik a Dudáel puszta közepett, eltemetve nehéz kövek alá, Rafael és Michael angyalok által. S ott fognak feküdni hatszáztiz emberöltő időn keresztül, s akkor megitéltetnek az Úr által. Kainán fiai voltak a legelsők, kik a lángruhákba öltözött női angyaloktól elhagyták magukat csábittatni, s azontúl égett a föld lábuk alatt, bárhova léptek.

Milyen együgyü mesék, miket a hajdankor tudósai olyan komolyan adtak elő.

Hisz a diluvium előtt még ember nem is élt. A Nephitim és Eliud lábszárcsontjai nem mások, mint az ős szarvorru maradványai, s ha az Egregores vezérükkel, Szemiázázzal hatszáztiz emberöltő időre voltak fogságra itélve, az az idő ugyan régen eltelt, s most már kellene látnunk őket.

De hát nem látjuk-e őket? Nem járnak-e közöttünk? Ki tudja azt? Ez az arcz olyan, mint azoké lehetett.

Ilyennek adhatja a képzelet az ördögök arczát, a mikor még angyalok voltak!

Mennyei fény és pokoli árny, mely egyesülni akar a földi életben.

Az egész Nephitim és Eliud traditió mese, absurdum, chimæra! Hanem ezt az egyetlen egy arczot semmi geologia, archæologia el nem birja disputálni innen! Ez a Nephitim leánya!

De hát mi ez, egy komoly, egy tudományosan képzett embernek az agyában? Ez a minden rendszeren keresztül-kasul száguldó phœnomen? Mi a neve ennek az új vegytani szüleménynek, a mi a számításon túl eredményül?

Szerelem? Az nem lehet. Az a bölcsek definitiója szerint két ellentétnek rokonszenve, a mikrokosmos középponti napja, mely életre melegít, stb. Tulajdonképen a bölcsek maguk sem tudják, hogy micsoda? De ahhoz két lélek találkozása kell, hogy szerelem legyen.

Tehát állati ösztön? Akkor ki venné figyelembe? A bölcs parancsol ösztöneinek, nem azok ő neki.

Kiokoskodta végre. Egészen szabályos és neutralis érzelem az, minden kábító sublimátum, s minden corrosiv præcipitatum nélkül. A szánalom érzete az. Szánalom egy szegény, fiatal gyermek iránt, ki apa, anya nélkül maradt, s kinek még a mellett egy szegény nyomorék testvért is kell tartani, a kit nem enged házról-házra koldulni, hanem haza hordja neki falatja felét; drága orvosságot vesz neki a patikában, s maga száraz kenyeret s fűzfa-almát ebédel mellette; és mégis jó kedve van, és erkölcsös, becsületes; még hátra sem tekintget. Óh! bizonyára Iván egészen megnyugtatta magát a felől, hogy mikor e szénlepte nájász-arczot meglátta, a szánalom mozdult meg szívében, s mikor e térden felül felleplezett nymphai lábszárakra tekintett, nem jutott eszébe más, mint az, hogy milyen kár e gyönge lábaknak a durva szénporondot járni.

Feltette magában, hogy ez egészen emberbaráti érzelmet nem fogja magától elutasitani, sőt azt engedi következetességre fejlődni.

A metaphysica szerint a jótékonyság, a szánalom és a

hála: rokonérzelem a szerelemmel és a gyönyörrel; de épen azért, mert rokon, vele nem azonos, valamint nem azonos a testvérek közti szeretet a hitvesek közti szeretettel.

Valóban egészen más dolog szegény árva parasztleányokkal jót tenni, mint beléjük szeretni.

A következő szombaton este, mikor a munkások eljöttek heti-bérüket kivenni a gazdától, ki maga volt a pénztárnok is, Evila legutolsónak maradt. Ugy illett, mert ő volt a legfiatalabb.

A kis lakháznak volt egy nyitott folyosója, arra volt kitéve egy festetlen asztal, a melyre Iván le szokta számlálni a munkások bérét, beirva egy nagy vonalzott könyvbe, ki mennyit dolgozott, s mi jár neki érte?

Evila is odalépett az asztalhoz. Egy pár társnője, kivel együtt szokott hazamenni, ott várt rá a kapuban.

A leány most is úgy volt öltözve, mint egész héten; csupán a piros szoknya nem volt feltürve a végzett munka után. Arcza most is poros volt a széntől.

Mikor odaállt a leány az asztalhoz, Iván a jótékony nagylelküség philosophi nyugalmával mondá neki:

— Gyermekem! Én elhatároztam magamban, hogy neked ezentul kétszeres napibért fogok adni.

— Miért? kérdezé a leány, s azokat a nagy fellegbontó szemeket bámulva emelte fel rá.

— Azért, mert hallom, hogy egy nyomorék testvéred is van, a kit te napi-keresményedből tartasz; alig marad, a miből ruházkodjál. Tudom, hogy becsületes, jó erkölcsü leány vagy. Én azokat szeretem megjutalmazni, a kik jól viselik magukat. Mától fogva kétszeres napi-bért kapsz.

— De én nem veszem azt el! felelé rá a leány.

Most Ivánon volt a bámulás sora.

— Miért nem?

— Azért, mert ha ön énnekem több bért ád, mint társnőimnek, minden ember azt fogja mondani, hogy én ön-

nek szeretője vagyok, s akkor én meg nem maradhatok a telepen társnőimnek boszantásaitól.

Iván egészen meg volt zavarva e naiv, természetes, egyszerű és merész felelet által.

Semmi mondanivaló sem jutott eszébe tovább.

Kifizette a leánynak a rendes heti járandóságát. Az egész közönyösen összehajtotta a forintos bankjegyeket, s ott az ő szemeláttára, legkisebb sejtelme nélkül a kaczérságnak, kétfelé nyitá keblén a ruháját s oda bedugta a pénzt az inge alá.

Azután jó éjszakát kivánt, bókot csinált és elment.

Iván szédelegve tért vissza szobájába.

Ezt a kedélyállapotot még nem ismerte. Sokat olvasott, a világban is járt eleget, asszonyt is látott sokat, de azt, a mibe most jutott, nem birta magának megmagyarázni.

«Nem szeretné, ha azt hinnék felőle, hogy szeretőm! Fél, hogy akkor nem maradhatna meg a telepen. Tehát fogalma sincs még róla, hogy egy «úrnak» a szeretője nem hord többé a talicskán kőszenet a telepre. Azt sem tudja, hogy mi az a «szeretőnek» lenni? Hanem azt tudja, hogy attól őrizkedni kell. Mily komolyan beszélt, és hogy mosolygott hozzá! Sem arról nem volt tudomása, hogy mosolyog, sem arról, hogy komolyan beszél. Egy vadember az angyal stádiumában.»

«Azt már tudja, hogy szép; de azt még nem tudja, hogy ez a szépség mit ér? Beszél olyan dologról, a mit sejteni erény, de már tudni bűn.»

«Mennyivel különböző a többi némberektől! Selyemben és mezítláb-járóktól egyformán.»

«És a mellett valóságos mintaképe a bibliai Évának. Nem a milyennek azt az archæologok összerakják, hanem a hogy azt a költők legnagyobbika, Mózes, képzelmében megteremté. Az az Éva, a ki még nem tudja, hogy a mezítelenségért pirulni kell, a szépség typusa vadon, őseredetiségében, mosdatlanul. A ki még hajába nem rak szalagot, nyakára kagylót. A ki még a paradicsomban gya-

nútlanul jár-kel, s a kigyóval játszik. A ki tökéletes asszony egy férfiúval szemben, de még egészen gyermek önmaga előtt, s máris anyai szeretetre fejlődött egy nyomorék testvér irányában. Termete plasticai minta, arcza tele lélekkel, szemei varázslók, hangja érzelemgazdag, és kezében a targoncza nyele, lelkében a mindennapi kenyérkereset gondja: arczán a munka fekete rozsdája, és dalaiban útféle ostobaságok.»

«Milyen kár érte!»

És azután azt is utána gondolá:

«Milyen kár másnak!»

Iván egészen ki volt forgatva régi kedélyhangulatából. A megszokott, magas földöntúli szellemek elhagyták s meglepték helyette, a kiket eddig nem ismert. A daemonok, a kik szent Antalt kisértették a pusztában. Az álmatlan lidérczek, a forró vér koboldai, kiket az ascéták szeges cingulumokkal űztek ki elfoglalt lakhelyeikből, kiknek ellenharczosául a testkinzó remeték maró hangyákkal rakták tele öltönyüket.

Mindenütt az a csábító alak állt közötte és a hideg tudomány eszközei között. Ha vegytani kisérleteihez fogott, ha az olvasztó kemencze alá fekete szenet rakott, s e szén elkezdett izzóba átmenni, abban is azokat a fekete szemeket látta, a mik izzanak és égetnek. Ha az összeköttetéseikből szabaduló gázok sistergése elsüketíté füleit, úgy tetszék neki, mintha azon keresztül is az ő szavait hallaná, s midőn kezébe vette a tollat, hogy természetrajzi képleteket rajzoljon vele tanulmányai szélére, egyszer csak azon vette észre magát, hogy azt az arczot körvonalozta oda, és jól eltalálta vonásait.

Akármit vett elő, az visszavezette e gondolathoz.

A penészszagu könyv, mit szórakozására elővett, hirhedett férfiakról beszélt neki, kik őrjöngtek nem rangjukhoz született asszonyokért. Douglas lord egy juhásznéba szeretett, s minthogy az nem akart ő érte herczegnővé lenni, a mylord lett annak a kedvéért juhászszá, s őrizte

vele együtt a juhokat. Pelletiér gr. egy czigány-leányt vett nőül, s elment vele együtt utczai zenésznek. Bernadotte, svéd király, egy libapásztort kért nőül, s csak azon múlt, hogy az nem ment hozzá. Habsburg-Lotharingi János, császári herczeg, egy falusi postamester leányát vette nőül, egy másik osztrák császári herczeg egy provincziális szinésznőt. Nagy Péter czár neje egy falusi pap leánya volt. Egy Napoleonida egy mosónőt vett el, ki előbb szeretője volt.

És hát miért ne? Nincs-e a daróczban is szépség, kellem, hűség, igaz szív, mint a selyemben?

Ellenkezőleg! Nincsenek-e amott a magas vétkek?

Zoraia Albohacennel saját gyermekeit öleti meg; pedig királyleány volt. Faustina a lupanárt látogatta s bért szedett szeretőitől, pedig apja császár és férje divus (isteni) volt. Astorgas marquisnő férjének, mikor alszik, egy hosszu hajtűt szur a szívén keresztül. Semiramis temetőt alkot megölt férjeinek síremlékeiből. Ottó királyt a neje egy keztyüvel mérgezi meg. Nápolyi Johanna maga fonja meg a zsineget, melylyel királyi férjét megöleti; Jeanne La Folle pedig halálra kinozza hitvesét. Katalin czárnő megcsalja s megöleti uralkodóját és úrát. Hát a Borgiák, a Tudorok, a Cilleyek, a kiknek asszonyai mind arról nevezetesek, hogy Aphrodite övét koronájuk körül csavarva viselték?

S nincsenek-e a magas erények idealant?

Gaussin, a komédiásnő, ki a gazdag imádó charta blancajára a milliók helyett ezt irja: «örökre szeret!» Quintilie, a másik komédiásnő, ki elharapja nyelvét, hogy összeesküvő kedvesét el ne árulhassa a kínpadon. Alice, ki férje helyett párbajt fogad el és elesik. Az abelérák, kik kedveseikért mákonynyal ölik el magukat, és mindazok, a kik ide alant tűrnek, szenvednek, hallgatnak és szeretnek!

Még a philosophia és a história is Iván nyugalma ellen szövetkezett.

Hát még az álmok!

Az álom az a tündéri tükör, a melyben az ember olyannak látja magát, a milyen volna, ha saját vérére bizták volna, hogy alkossa meg magát. A kopasznak álmában haja van!

Az imádott alak, kit el nem birt érni ébren, azt kényszeríti megjelenni álmában és úgy jelenni meg, a hogy neki tetszik. Az álom a leggonoszabb kerítő.

A következett hét végefelé azt kezdte észrevenni Iván, hogy tökéletesen elvesztette jó, ép eszének a használatát.

Mentül jobban erőltette lelkét az abstract elméletekbez visszatérésre, annál jobban fellázadtak ellene dæmonai.

Utoljára egy este az történt vele, hogy mikor épen egy chlor-gáz kisérleten fáradozott, úgy aláfűtött a görebnek, hogy az szétpattant s úgy teleszórta üvegcserepekkel és parázszsal másfelé mélázó arczát, hogy nem győzte a támadt sebhelyeket teleraggatni angol flastrommal. Arra persze nem is gondolt, hogy az által egy cseppet sem lett szebb az arcza, hogy az orrán keresztbe egy fekete flastromszeletet ragasztott.

Már ezért komolyan megboszankodott magára.

Hisz az egy eszeveszett ember, a kivel neki dolga van; ennek végét kell vetni. Vagy így, vagy úgy.

«No hát, bolondulj meg! ha szerelmes vagy, hát azon majd segítünk. Vedd el a leányt. Bánom is én! Magam vagyok az egész familiám! nem parancsol senki. Vedd el, aztán lássunk egyéb dologhoz. Ez igy nem mehet tovább.

«Mesalliance!?

«Hat mértföldnyi kerületben nincs ember, a ki ezt a szót érti.

«Aztán, ha volna is?

«Jőjjön utánam a föld alá, mikor odalenn járok s koromtól fekete a pofám, aztán nézze meg, hogy pirulok-e miatta nagyon?»

A következő szombatig nem látta Iván a leányt.

Akkor, mint rendesen, ismét megjelent az, szokott találkozási helyükön, a nyitott folyosón, a fizető asztal előtt.

Ezuttal Iván, midőn leszámlálta Evila kezébe a heti-bért, egyuttal fogva tartá az eléje nyujtott kezet. A leány mosolygott. Tán az Iván arczán keresztül-kasul raggatott fekete flastromokon.

— Hallod-e, Evila, még egyet akarok neked mondani.

A leány ránézett és hallgatott.

— Én téged feleségül akarlak venni.

A leány tagadólag ingatta fejét.

— Micsoda? szólt Iván kétkedőleg.

— Az nem lehet! felelt a leány.

— Nem lehet? Miért nem?

— Mert énnekem már van vőlegényem, a kinek el vagyok jegyezve.

Iván eleresztè a leány kezét.

— Kicsoda az?

— Nem mondom meg! szólt a leány gyanakvó tekintettel. Mert ha megmondanám, ön bizonyosan elkergetné innen, vagy nem adna neki előmozditást. Pedig hamarább nem vehet el, mint a mikor tárna-legénynyé lesz.

— Tehát egy köznapszámos?

— Az ám!

— S te azt többre becsülöd, mint engem, a ki úr vagyok?

A leány vállat vont, fejét félrehajtá, szemszögleteiből egy kétkedő pillantást vetett Ivánra, mely azt még bódultabbá tette, s azután egész merészen rendbeszedte magát és megfelelt a kérdésre.

— El vagyok igérve régen, még az apámtól, anyámtól, s azt meg kell tartani.

— Ördög vigye apádat, anyádat! tört ki haraggal Iván; mit bánom én, mit igértek ők egy bivalynak. Én tőled kérdezem, akarod-e velem elcserélni a vőlegényedet?

Evila ismét tagadólag ingatta fejét.

— Nem lehet az! Az én mátkám dühös vad ember. Képes volna engemet megölni s önnek a tárnáját felgyujtani, mikor legjobban zúg a viheder. Jó éjszakát.

Azzal hirtelen elfutott a folyosóról, s a kapu előtt ácsorgó társnői közé vegyült.

Iván úgy vágta az asztalhoz jegyzékkönyvét, hogy annak minden sarka kiment a helyéből.

Egy pórleány, egy targonczatoló nőstény fenevad! Visszautasitja kezét és szivét!

És kiért?

Egy másik szurtos, rongyos, nyomorult, föld alatt furkáló parasztért! Egy vakandokért!

Iván nagy küzdelemre talált, midőn az éj magányában egyedül maradt.

Várt rá Asmodái és Leviathán.

Amaz azoknak az ördöge, a kik szerelemből megőrülnek; emez azoké, kik őrültségből gyilkolnak.

Fellobogott benne az ascéta elfojtott szenvedélye.

Oh! őrizkedjetek a hideg, márványarczu szenttől, a nyugodt, szelid, becsületes embertől, ki az asszonyi arcztól félrefordul, ki az idegen bájak előtt lesüti szemeit, ki nem ohajtja azt, a mi a másé; mert ha annál egyszer kitör a lefojtott láng, az boszut áll, az kárpótlást vesz magának az eddig tűrt rabszolgaságért. A csélcsap szerelme kis kutya, hanem a remete szenvedélye oroszlán!

Ezzel az elszabadult oroszlánnal szivében járt-kelt egész éjjel szűk lakában alá s fel a tudás embere, le-ledobta magát nyugágyára, de nem pihenhetett meg; bőszült dæmonai tovább üldözték.

Eszébe jutott mindaz, a mit ritka incunabulákból olvasott, a rémtörténetek szentnek hiresztelt emberekről, kiket egész környék tisztelt, becsült, s kik egyszerre egy pár fekete szem miatt megbolondultak, s sorba mentek a hét főbünön, s csináltak belőle hetvenhetet; az őrjöngőkről, kik Isten tiltó kezén keresztül törtek szenvedélyük tárgya

után. Eszébe jutott a Cenci történet, átkozott vérrel lemosott átkozottabb csókok. Ninon fia, ki megölte magát, mert anyját szépnek találta; Oedipus és Myrrha, Salomé, szent János fejével egy táncz jutalmául; Thamár, Absolontól széttépett ruháival; Dinah, egy kiirtott város férfihulláinak halmán; Iréne szultána mosolygó feje, leütve szerető férje által ... De minek a szent mesék? hisz itt van Pitaval! A rettenetes lélektani talányok, a hol rögtöni az átmenet a szentből az ördögibe.

Iván tudta érteni, tudta érzeni annak a lelkésznek szívháborgásait, a ki megszeretett egy szép parasztnőt, gyónás ürügye alatt magához csalta, egy csókért megölte, s azután nem tudta hova elrejteni a hullát. Széttépte darabokra, a hányat, annyifelé dugta. Egyet vízbe dobott, mást elásott, harmadikat elégette.

Oh! ő ezt mind meg tudná tenni. És ügyesebben, mint az a pap.

Vannak édes mérgek, rejtélyes varázsitalok, mik a vérbe tüzet gyujtanak, s a szemérmetességet eloltják. Ő ismeri azokat. Nemcsak Bánkbán feleségét ronták meg azzal. Hanem az, a kit ily méreggel Astarte mysteriumainak megáldoztak, megőrül, elszárad, elvész utána.

De az nem jönne napvilágra soha.

Hát ha elvész, meghal, megölve ott marad? a hulla, a kitől már nincs kérni semmit! akkor igen jó csendes hely van a számára.

Mikor az a tó a kőszénbarlangban visszavonul, a rejtélyes odu labyrinthjában nem egy olyan hely van, a hova egy megölt leány holttestét el lehet rejteni. Ott nem sejtheti, nem keresheti senki. Ez a víz nem árulkodik, ez a sír nem veti fel halottait. Csak késő századok mulva, mikor már ezeket a sziklákat is feltépik, fognak majd ráakadni egy emberi holttestre, mely kristálylyal van bevonva s maga is kővé vál s hogy fognak az akkori idők tudósai teleirni foliánsokat a felől, hogyan került az eocene korszakán alul, a kőszén és porphyr-alak lások közé egy emberi alak?

Hahaha!

Nevetett. Odáig jutott.

Vagy pedig úgy tenni vele, hogy vegytani úton kivonni az egész testből azt, a mi ércz, kohóban, olvasztó-kemenczében, lombikban egy maradék salakot higgasztani le belőle, s abból azután egy karpereczet késziteni, s viselni a kéz csuklóján az egész leányt örökké.

Ez volna még a kézfogó; ez volna a házasság!

Mit?! Ha szabad volt ezer meg ezer csillagnak fellázadni az Isten ellen, a nap ellen, kirugni a pályakörből s egy őrült parabolával kirohanni az álló csillagok közé, hát egy embernek ne volna-e szabad?

Iván úgy érzé szivében, mintha ő volna az az üstökös, kit önlángja a végtelenbe visz. Úgy dobogott, úgy hullámzott e szív, mint mikor egy rabszolga elszabadul s saját urát lába alá taposva, annak parancsolatokat ad.

Jaj annak, a kit útban talál!

Iván az ágyon feküdt, őrült szívdobogása felkölté onnan.

Hát «ki» az a szív?

Én vagyok-e «ő», vagy ő az «én?»

Iván felmagasult s nehéz öklével, pedig jó férfi-ököl volt! úgy ütött egyet a szivére, mintha gonosz ellenségnek lett volna szánva az ütés.

Hallgatsz?!

Ki itt az úr? Te-e, vagy én?

Végezd a dolgodat, szolga! Én vagyok a te urad és királyod! A te dolgod pedig semmi egyéb, mint a kék érből felszivattyuzni a carbonicumot, átkergetni a tüdőre, a tejmirigyből átszívni a chilust, vért alkotni belőle, az artériákat ébren tartani, a vénák zsilipeit kinyitni! Bajodat atrophiának, hypertrophiának hivják, de úr nem vagy itt! Mert az úr az akarat!

És midőn szivét oly kegyetlenül megütötte e férfi, úgy tetszett, mintha saját magát, mint egy bűvtükör alakját látná megjelenni maga előtt, s e másod-alakjával saját énjének kelne küzdelemre. Mintha az a bűnszomjas arcz

szemei előtt állna idegen emberként, ki saját vonásait rabolta el.

S midőn öklét fenyegetőleg maga elé taszítá a levegőbe, mintha az előtte lebegő tüneménynek adna ütést, lezúzót, megsemmisítőt, s mintha mondaná neki: «Többé ily arczodat ne lássam magam előtt».

És azzal, mint a mágusz a meghódított dæmont, kényszeríté szivét, hogy leüljön vele az iróasztalhoz csendesen, és figyeljen nyugodtan a prózai számadások tételeire, és kisérje elvont figyelemmel a hideg kétszerkettő örök igazságait, míg körüle a vérben és rózsafényben úszó légkör lassan áttisztul és átlátszó lesz, mint a világ-æther, melyen keresztül vonulva hallatják a planéták a nem emberi hallműszereknek szóló sphærák zenéjét.

AZ EMBEREVŐ.

Ivánt a reggel szürkülete még iróasztalának lámpája előtt találta.

Mikor a hajnalfény és a lámpa már kettős árnyékot kezdtek vetni papirjára, eloltá a lámpát.

Hazatért magához.

Lelkében ki volt egészítve a terv, a mit végrehajtani fog.

Tiszta, angyaloktól jóváhagyott terv.

Vasárnap reggel volt.

A szénizzasztók gépei ilyenkor pihennek. A nagy vízmedencze, mely a gőzszivattyúkat táplálja, vasárnap reggel a munkásoknak van átadva, hogy abban a hetes szennyet magukról lemossák.

Hat órától hétig a női munkásoknak van átadva a medencze langyos hulláma a fürdésre; azután fél nyolcztól kilenczig a férfiaknak.

E nagy medencze szivattyúgépéhez vezető kulcsot

szombat este Ivánnak szokta átadni a gépmester. Kiváncsi, pákosz, alkalmatlan ember ne férhessen oda.

Ivánnak soha sem jutott még eszébe, hogy e kulcsnak hasznát lehetne venni.

A szivattyúgép fülkéjéből egy tükörüveg ablakocska nyilik a medenczére. Innen lehet a gépből kitekinteni, ha nincs-e a medencze vizállása megzavarva, mikor a szivattyúk működnek.

Pedig ott vasárnap reggel hat órakor olympi látvány lehet!

Evila is ott van!

Iván leakasztá a szegről a kulcsot, és zsebébe dugta.

De nem hat és hét óra közti időben, hanem nyolcz óra után. A férfi-munkásokat akarta meglesni.

Miért?

Mert tudta azt a szokást a tárna népe között, hogy a kinek szeretője vagy jegyese van, az annak a nevét a mezetlen testére szokta tűszurásokkal kipontozni. Azt az embert akarta megtalálni, a ki Evila nevét viseli.

Honnan került tárnamunkásaink közé ez a vad indián gyöngédség? Régi ez már. Más európai népnél is megvan. A férfiak kedveseik nevét vállaikra, karjaikra tætovirozzák, tűszurásokkal, miket aztán tetszés szerint czinoberrel, vagy berlini kékkel bedörzsölnek. Az ilyen irás aztán ott öröklik. Többnyire egy páros szív, nyillal átlőve, vagy két galamb, vagy a bányászjelvények: kalapács és csákány vannak a név fölé pontozva.

Nők közül csak azok utánozzák ezt a divatot, a kik nem mennek férjhez. Ők nem a karjaikra pontozzák ki a nevet és jelvényeket.

Néha aztán úgy jön, hogy az örökre odairt nevet jól esnék letörölni az albumról. Az is egyszerű dolog; hólyaghúzó flastromot ragasztanak az egész névre, s az aztán leveszi az irást, a pergamennel együtt. Nő helyébe új bőr, s új nevet lehet rátætovirozni. Valóságos palimpsest.

Némelyik azonban nem olyan scrupulosus. Alája pon-

tozza az új nevét a réginek, s hagyja nőni a lajstromot, míg minden üres tér megtelik vele.

Ivánnak nem nagy fáradságába került megtalálni azt, a mit keresett. A mint a koromlepte alakok lemosták vállaikról a szennyet, mindjárt megtalálta az egyiken Evila nevét. A név betüi kékek voltak, a kettős szív fölötte piros.

Az egyike volt a legértelmesebb, legszorgalmasabb munkásoknak. Igazi neve Szaffrán Peti, gúnyneve társai közt «az emberevő».

Iván előtt rég feltünt ez az ember, sajátszerű magaviselete által.

Hallgatag volt, soha sem szokott senkivel feleselni. Ha gunyolták, ha ingerkedtek vele, hallatlanná tette, látott dolga után. Nem panaszkodott semmi bajáról, s nem járt a többiekkel sem templomba, sem korcsmába.

És különös ellenszenve volt a gyermekek iránt. A mint egy közelébe akadt, azt űzte, kergette, fogakat vicsoritott rá s megdobálta, a míg érte. Féltek is tőle valamennyien. Gyermekes asszonyok dugták előle porontyaikat, mikor már jött.

Pedig különben igen jól ki lehetett vele jönni mindenkinek.

Iván megtudta, a mit keresett, s azzal hazament és kapujába kiállva, várta, míg a tárnamunkások egész csoporttal megindulnak a közel faluba, a déli misére. Látta Evilát is köztük.

Hideg vérrel vizsgálta már, tudományosan meghatározva magában, hogy az egész különösség, a miért ez az arcz oly feltünő, onnan ered, hogy az több faj sajátságainak keverékét egyesíti magában. Ilyen külön emberfaj-typus Cuvier szerint van három, Blumenbach szerint öt, Prichard szerint hét, és Desmoulin szerint tizenhat.

Az előttünk álló alak valami vegyülete az ural-altajinak az aramæivel, némi vonatkozással az austro-kaukazihoz. A kicsiny kéz, láb, a karcsu termet, a keskeny, gömbölyü homlok, az emelt finom orr, a finom fekete haj: azok az

ind typusra mutatnak; hanem a felvetett felső ajk, a kigyóvonalu szemöldök a szláv-scytha eredetről tanuskodik; az égő nagy szemek az aramæi race tulajdona; az áll, az arczszín a malay-i faj sajátsága, melyen azonban uralkodik a kaukázi faj kizárólagos kiváltsága: az elpirulhatás. Csak a kaukázi fajnak adatott meg, hogy el tudjon pirulni s ennek saját magyarázata van a sejtszövet alakulásában.

Ezt magyarázta meg magának Iván, mikor Evilát ismét meglátta maga előtt elhaladni.

Hát a vőlegénye miért nem kiséri a leányt a templomba?»

Az leült a tárna légtisztító kemenczéje elé, s két tenyerébe támasztva állát, bámult a világba.

Iván odament hozzá.

— Jó reggelt, Peti!

— Jó reggelt.

— Hát te mit csinálsz itt?

— Hallgatom a szelet, a mi a föld alól jön.

— Hát te miért nem mégy a templomba?

A munkás felnézett az urra s azzal felelt neki, hogy:

— Hát ön miért nem megy a templomba?

— Én kálvinista vagyok, s nekünk itt nincs templomunk.

— E szerint ön el fog kárhozni.

— Mikor egyedül vagyok, imádkozom.

— Én pedig soha sem szoktam imádkozni.

— Miért nem?

— Mert nem vétek senkinek, nem lopok el semmit, s ha van Isten, az jobban tudja, hogy nekem mi jó, mint én magam.

— Nincs igazad, Péter! Ebben a dologban külömbség van a tanult ember és a természet fia között. Engem minden bajomban, minden kételyemben megnyugtat a tudás, a bölcselkedés; minden kisértetben megóv a tapasztalt ész, a következmények előrelátása; de a magad sorsu ember

nem úgy van; ki nem bir egyéb tudással, mint a mit kézimunkája körül gyüjtött, annak szüksége van hitre, reményre, vigasztalásra, bűnbocsánatra.

— Azt a pap nekem mind nem tud adni, szólt a munkás mogorván, s térdeire fektetett két karjára tette féloldalt arczát, s úgy tekinte vadul Ivánra.

Iván leült melléje a gerendára, s vállára tette kezét.

— Neked valami nagy bajod van, Péter.

— Az van.

— Valami nyomja lelkedet?

— Lelkemet, testemet, mindenemet.

— Titok?

— Nem titok. Ha meg akarja ön hallani, elmondom.

— Gyilkosság?

— Több annál.

— Nem veszélyes rád nézve, ha velem közlöd.

— Akár a piacz közepén kibeszélhetem; emberi hatalom nem bánt engem azért. Tudják felőlem elegen! Ha nem restell ön vele vesződni.

— Mondd el.

— Rövid történet az. Mikor húsz éves suhancz voltam, elmentem szerencsét keresni a tengerre; beálltam egy trieszti gőzösre fütőlegénynek. Braziliába mentünk liszt-teherrel. Utunk odáig szerencsés volt; visszajövet megrakodtunk kávéval, gyapottal. Az egyenlitőn innen útba kapott bennünket egy tornadó, gépünket tönkre tette, árboczainkat letördelte, a hajót egy zátonyra verte s ott elsülyeszté. Egy része az utazóknak a dereglyén menekült odább; nem messze mentek, midőn a dereglye elsülyedt, s mind belefult a vízbe. A másik rész a tört hajó roncsából tákolt össze egy tutajt, s annak a hátán bizta magát a tengerre. Ezen a tutajon voltam én is. Harminczkilenczen voltunk együtt; köztünk a hajóskapitány, a kormányos, azután egy rio-janeiroi fiatal kereskedő, feleségével és egy kis három esztendős fiával. Több asszony és gyermek nem is volt velünk; mert a többiek a dereglyébe furakod-

tak, vesztükre. Ah! dehogy vesztükre! Boldogságukra! Hamar végeztek. A harminczkilencz közül kilenczedmagammal szabadultam meg. Bár ne szabadultam volna!

«Nyolcz napig hányódtunk a tutajjal a tengeren. Hajók mentek el mellettünk a láthatáron, a mik nem vettek bennünket észre. Akkor szélcsend állt be, s mi mozdulatlanul oda voltunk szegezve a sík tengerhez, egy csepp ivóviz, egy harapásnyi eledel nélkül.»

«Már akkor két nap óta nem evett senki semmit. Tizen már meghaltak éhen, ragályban.»

«A kilenczedik nap sem hozott menekülést; a nap égetőn sütött felülről és a tengerből vissza s felforralta agyvelőinket.»

«Este elhatároztuk, hogy egyet magunk közül feláldozunk; a kit a többiek meg fognak enni. Kalapba dobtuk neveinket, az ártatlanságra, a gyermekre biztuk, hogy huzza ki a nevet.»

«A saját nevét huzta ki.»

«Engedje el, uram, az ezután következtek elmondását. Sokszor, mikor végig álmodom azt, egész odáig, a hol a szerencsétlen anya megátkozott valamennyiünket, hogy soha ne legyen nyugalmunk e rettentő vendégség után, kiugrom ágyamból, s nekifutok az erdőnek és várom, hogy mikor változom át farkassá? Az jó volna nekem.»

«Csak kilenczen maradtunk élve ez átkozott lakoma résztvevőiből.»

«Ez nyom, ez éget, ez él bennem mindig.»

«A saját véremen kivül még egy idegen embernek a vére jár benem.»

«Rettenetes gondolatok üldöznek. A végitélet napján hogy fog egy csontváz sorba járni és elrabolt testét huszonhét embertől visszakövetelni!»

«Aztán az iszonyatos! A megevett emberhús-darab odabenn éhezik!»

«Én értem a kannibalok gyönyörűségét! Nem láthatok meg egy piros pozsgás gyermeket a nélkül, hogy eszembe

ne jutna: hejh, milyen harapás esnék ennek a kövér vállába. Ha pedig egy nyávadt, beteges kölyket látok, épen elfog a düh: hát ennek miért kell élni? nem lehetne ezt mindjárt . . . »

A beszélőt itt elhagyta az emberi szó, csak ajkainak felnyitása, fogainak összeharapása s fejének marczangoló megrázása mutatá, hogy mit akart mondani, fenevadi mordulás mellett.

Azután összeborzadt és felállt; keblébe dugta mind a két kezét.

Kis vártatva nagyot sóhajtott s így szólt:

— Már most mondja meg ön, uram, hol van ennek a bajnak a számára templom, hol patika? pap, a ki megbocsássa? doktor, a ki meggyógyítsa? Elmondtam a papnak, az meghagyott vele, hogy bőjtöljek, vezekeljek; elmondtam a doktornak, az azt mondta, ne igyam pálinkát s vegyek köppölyt. Nem ér az semmit, az még rosszabbá teszi a dolgom.

— Én tanácslok neked valamit! szólt Iván. Házasodjál meg.

Szaffrán meglepetve nézett urára s gyönge villanata a mosolynak jelent meg arczán.

— Magam is gondoltam arra. Talán ha saját gyermekeim lennének, elmulnék tőlem az iszonyat a gyermekek irányában.

— Hát miért nem teszed azt?

— Hja! «Szegény ember szándokát boldog Isten birja.» Mikor két koldusból egy pár lesz, akkor kétszeres koldus mind a kettő. Elébb a betevő falatról kell gondoskodni.

— Az is megjön. Te szorgalmas, értelmes munkás vagy. Én tégedet már régen akartalak előmozditani tárnalegénynyé; csak arra vártam, hogy megnősülj. Nálam elv, hogy nagyobb fizetésekre csak nősülteket alkalmazok. Tapasztaltam hogy ha nőtlen legényt juttattam jobb fizetésbe, az rendesen a fölösleg által elkorhelyedett, iszákos lett. A nős munkásban pedig jobban lehet bizni. Nem is olyan

könnyen hagyja el a helyét. Hát gondold meg a dolgot. A mely vasárnap bejelented nálam, hogy ma fognak kihirdetni a templomban a mátkáddal, az arra következő hétfőn, mint tárnalegény fogsz működni a tárnában, s külön házat kapsz lakásul.

A munkás arczán egyszerre végigcsordult a köny. Leesett térdre Iván lábaihoz s annak térdeit átkarolva, zokogott s érthetetlen hangokat fuldoklott közötte.

— Nos? Hát? szólt Iván egy jótékony buzdítással. Ma is egy vasárnap. Nem gondoltál semmit?

A munkás felszökött térdeiről, s megtörlé szemeit, mintha látni akarná gondolatait, miket agyában eligazitani nem bír.

Iván segített rajta.

— Még nem kezdődött az isteni tisztelet, még útban vannak a templom felé, ha nagyon sietnél, a templomajtó előtt beszélhetnél a mátkáddal és a pappal is.

A munkás nem szólt semmit, csak egyszerre neki indult a futásnak; nem is az úton, hanem a torony irányában. A kalapját is ottfeledte; még azt is Ivánnak kellett hazavinni, hogy el ne veszszen.

Iván utána nézett a szaladónak, míg a völgy rekettyéi el nem fedték szemei elől.

«Milyen boldog ez!»

Azután lakába tért. Beirta üzleti könyvébe, hogy Szaffrán Péter, eddigi tárnamunkás, jövő héttől kezdve tárnalegényi fizetésbe kerül, s helyébe egy tárnamunkás fogadandó.

«Nos, hát meg vagy-e velem elégedve? kérdezé tőle a szíve. Te kegyetlen, parancsosztogató nagy úr?»

Iván pedig gyanakodó volt s azt mondta a szívének:

— Nem hiszek én neked. A mióta már egyszer jégre akartál vinni. Ezentul vigyázni fogok az utaidra. Hát ha arra gondolsz most, hogy az a leány, mint menyecske is elég szép fog lenni, s akkor nem lesz olyan drága s hozzájárulhatlan. De bevágom az utadat. Engem nem csalsz meg többé. Megállj csak

És azután ismét tanácsot kért Iván üzleti könyvétől, s úgy találta, hogy az idei bruttobevétel emelkedése megengedi azt a fényüzést, hogy egy tárnafelügyelő szereztessék az üzlethez, ezerötszáz forint fizetéssel.

Az az iránti felszólitást rögtön megirta, s felküldte néhány külföldi német és franczia hirlapba hirdetményképen.

Igy nem fog többé mindennap közvetlenül érintkezni munkásaival.

A PÉNZCSINÁLÓ.

Két hétre azután, hogy Iván hirdetményét a külföldi lapokba iktatá, épen egy szombati nap reggelén, jön hozzá Péter és jelenti, hogy két idegen úr érkezett ide, a kik a tárnát meg akarnák nézni. Külföldiek lehetnek, mert egymás közt francziául beszélnek. Péter a francziához is sejtett valamit, hajdani matróz-életéből.

— Mindjárt szolgálatjukra leszek, szólt Iván, ki épen akkor valami zöldes nedvet csepegtetett le hegyes nemezsüvegben. Csak addig öltöztessétek fel őket a szokott bányászgunyákba. A tárna nem divat-toilettehez való.

— Már az megtörtént, csak önre várnak.

— Megyek. Hát a te dolgod mennyiben van már? kérdé Iván, midőn útnak indultak.

— A házassággal? Egészen rendben van. Holnap hirdetnek ki bennünket a templomban harmadszor.

— S mikor esküsztök?

-- Hát most épen advent van. Azalatt tiltja a pap a lakodalmaskodást, hanem vizkereszt után az első vasárnap átesünk rajta. Magamnak is jól esik az a kis haladék, mert hát egy kis pénzt is csak kell azalatt gyűjteni. Ha az ember házasodik, faedény, cserépedény, egy kis télire való zsiradék csak kell a házhoz.

— Hát te soha sem takarítottál meg eddig a keresményedből semmit?

— De igen, uram! Már egyszer volt százötven forintom egy rakáson. A szájamtól fogtam el. A dohányt tagadtam meg magamtól, hogy tizest tizesre rakva, összegyüjtsek ennyit. Akkor idehozta az ördög az ujonczozó bizottmányt, s én az egész százötven forintomat a vizsgáló felcser markába nyomtam, azért, hogy adjon róla bizonyítványt, hogy fegyverképtelen vagyok, mert kancsalítok. Tudniillik, hogy tetszésem szerint tudok szemeimmel néhány perczig erőszakosan kancsalítani. Ezért felmentettek az assentálás alól. Ide ment a százötven forintom. Még az esküvés alatt is folyvást kancsalítnom kell; mert a pap csak úgy esket meg, mint fegyverképtelent. Ezt a rendeletet így adta ki az Isten a Horeb-hegyen.

— Jól van Péter. Majd egy kis pénzzel én is segíthetek rajtad.

— Köszönöm! De előlegezni nem szeretek; az olyan, mint mikor az ember délben megeszi a vacsorára valót.

E közben eljutottak odáig, a hol a két idegen úr várt rájok.

— Ah! Félix, te vagy az? kiáltá Iván, az egyik úrban régi ismerősére találva s szivélyesen megrázta kezét.

A régi ismerős, kit Iván Félixnek szólított, vele egykoru férfi lehetett; finom arczszine, fekete bajusza, művészien felkunkorítva, francziás kecskeszakálla, villogó, tűzteli sötétkék szemei még az elegáns öltözet fölé öltött bányász-gúnyában is eláruláк a világfit; az egész szurtos burokzatból puszta fejtartásával kivált messziről az «úr!» Mikor megszólalt, meglepte az embert az, hogy csaknem gyermek-hangja volt, oly lágy, mint egy asszonyé, s oly csengő, mint a vaticáni énekeseké.

Félix sietett régi barátjának segítségére jönni az első találkozás legnehezebb pontjában.

— Megbocsátasz, hogy nem szállottam hozzád. Te a munka embere vagy, én pedig üzlet embere. Te nem tartózkodol itt uraskodásból, én pedig nem utazom itt mu-

latságból. Aztán teleped vendéglője igen tisztességés. Ime, bemutatom neked utítársamat, Rauné Gusztáv bánya-mérnök urat.

Iván ugyan lekötelezve érezte magát e mellőzése által a vendégszeretet igénybevételének. Volt ugyan házában régi időkből fenhagyott ágynemü elég, a mikben évek óta nem hált senki; talán némelyik kályhát a soha nem lakott szobákban be is lehetett volna fűteni; de mégis egész életrendszerét összezavarta volna, ha egyszer egy pár vendéget kellett volna ellátnia saját házánál. Erre a megesheto szerencsétlenségre nem is gondolt.

— Igaz, szólt egész nyiltsággal, hogy biz az én házam nincs vendéglátásra berendezve, hanem a telep vendéglője is az enyim: legyek szerencsés benneteket ott is vendégeimül fogadhatni:

— Elfogadjuk az ajánlatot, szólt Félix könnyeden, anynyival inkább, minthogy úgy szólván saját érdekedben, saját hivásodra jöttünk ide! A napokban olvastam a journalok hirdetményei közt egy felhivásodat, melyben tárnafelügyelőt keressz.

— Igen! mondá Iván s kétkedve tekinte az egyik urról a másikra.

— No, én nem vállalkozom rá, mert nem értek hozzá, szólt Félix nevetve. Hanem utitársam, Rauné úr, hajlandó volna veled megegyezni; ha vállalatodat tehetségeihez mértnek találandja. Rauné úr régi ismerősöm; a creuzoti tárna növendéke, igen alaposan képzett férfi.

Rauné úr kevés szavu ember volt, a mire ezuttal annál több indoka lehetett, mivel hogy a két másik úr olyan nyelven társalgott, a mit ő soha sem hallott életében. Alacsony, szikár alak, földszinü arczczal, hegyes arczéllel, és ijesztő hosszúságra meghagyott kecskeszakállal.

— Én pedig igen köszönöm baráti érdekeltségedet irányomban, szólt Iván, s azután Rauné urhoz fordult, s a legfolyékonyabb francziául adá tudtára, hogy örülni fog,

ha tárnatelepe minden részleteit személyesen megmutogathatja neki.

Azzal lementek a tárnába együtt. Késő délig odalenn jártak. Két szakember tartott egymás fölött kölcsönös érettségi vizsgát. Rauné úr Iván fölött, s Iván Rauné úr fölött. Mind a kettő meggyőződött felőle, hogy a másik a maga tudományát alaposan érti. Némely intézkedésekre nézve különbségek támadtak a két férfi véleményei közt s azokon elvitatkoztak sokáig, a régibb és ujabb módszer előnyeit hasonlítgatva, hanem arról mind a kettő meggyőződött, hogy a másiknak e téren semmi újat nem mondhat.

Rauné úr tudományos képességéről leginkább tanuskodott az, hogy mielőtt Iván tárnájának átmetszeti térképét látta volna, hozzávetőleg meg birta becsülni a réteg alakulásáról, mennyi köbtartalmat igér ez a tárna, és meddig terjedhet ez a kőszéntelep, még az Iván tulajdonát képező birtokon túl. E tekintetben hozzávetései csaknem az aprólékokig találkoztak Iván kiszámításával.

Minőségre nézve pedig a kőszenet a jobbak közé sorozandónak találta.

Délre átmentek a vendéglőbe ebédelni, rövid időközt engedve egymásnak a kimosakodásra és átöltözködésre. A kőszénbányai séta nem igen tiszta mulatság.

Ebéd utánra volt halasztva a kőszénizzasztók meglátogatása s estére a vashámoré.

Mikor a vashámorból visszajöttek, a kocsi Iván háza előtt állt meg; Félix bekisérte őt lakába, mig Rauné úr felment a vendéglőbe.

Iván csodálatos rendetlenségü dolgozószobájába vezette régi ismerősét s ott leülteté egy valahonnan nagy könyvcsomagok alól kiszabadított székre s biztatta, hogy gyujtson szivarra egy chemiai csodalámpánál.

— Te nagy tudománybuvár voltál teljes életedben Iván, az iskolában első voltál közöttünk, míg én csak dilettanskodtam melletted: már most hát mondd meg nekem

őszintén, annyi tanulmány, szorgalom és physikai fáradság mellett, mi tiszta jövedelmet hozhat neked ez az egész telep?

— Évenkint tizezer forintot.

— Más szóval: a telep maga semmit. Magad vagy az igazgató, a felügyelő, a pénztárnok, a bányamérnök, a titkár, a könyvvezető és a spediteur. Tehát csak azt kapod, szűken, a mit ezeknek fizetnél, ha magad nem volnál mindez egy személyben. Más szóval, a munkádat, a talentumodat, a tanulmányodat, a buzgalmadat megfizeti neked a saját tárnád úgy, mint a hogy a legszigorubb idegen birtokos megfizetné; de mint realitás, mint százezreket képviselő érték, neked ez a tárna nem vet egy vörös batkát sem.

— Annak sem a tárna nem oka, sem magam. Hanem egyedül az a körülmény, hogy a «consumo» korlátoltsága mellett a productiót nem lehet oktalanul kiterjeszteni.

— Én majd rávezetlek, hogy hol a hiba? Mai világban minden erő a conglomeratió után törekszik. A politikai világban nem létezhetnek többé az apró államok, kénytelenek nagyobb tömegekké olvadni össze, mert kis államgazdaságot kormányozni nem lehet. Az iparvilágban szintén nem létezhetnek többé az apró iparvállalatok, mert az újabb igények szerint a kisebbnek is olyan nagy a regieje, mint a nagyobbnak. Egy száz lóerejü gőzgéphez épen csak annyi felügyelet kell, mint egy négy lóerejühöz, s a kis vállalatnak épen annyi strazzával van dolga, annyi contokönyvet kell ellátni, mint egy nagynak; s a leglucrativusabb vállalkozásoknál a kis-vállalatokat leszorítja az «üzleti tőke» hiánya miatt az azzal rendelkező nagyobb vállalat.

— Azért viszont a kis vállalatok nem veszélyeztetik olyan nagyon a csendes életben maradást.

— Dehogy nem. A te tárnádnak például nem kell egyéb, mint hogy egy szép napon a bécsi kereskedelmi

miniszter irja alá egy angol vastermelőnek a folyamodványát a nyersvasbehozatal végett, s másnap kiolthatja katlanait a szomszéd hámor; te meg aztán elmehetsz a szenedet kosárszámra árulni a czigány-kovácsoknak.

— Ezen is estem már át egyszer. A nyers-vasunk kiá lta a külföldivel a versenyt s nem kellett kioltanunk a hámor katlanait s nem kellett betemetnünk a tárnáinkat. Vasunk, szenünk kivívta magának azt a helyet, a honnan nem lehetett azt elüzni.

— Egygyel több ok azon eszme foganatositására, a mely engem ide hozott. Mert azt talán csak nem gondolod, hogy Rauné urat ide kisérni jöttem csupán a Bonda-völgybe, hogy ő meg ne unja magát az úton. Idetalált volna ő magában is. Nekem egy nagyszerü tervem van veled. Én téged gazdag emberré akarlak tenni. A miből természetesen magam is hasznot akarok húzni.

— Nos?

— Nem tudom, micsoda adomás könyvben olvastam a nemzetek külömböző kifejezéseit a pénzszerzésre nézve. A magyar pénzt «keres,» a német pénzt «érdemel» (Geld verdienen), a franczia pénzt «nyer» (gagner d'argent), az amerikai pénzt «csinál» (to make a monaie). Tökéletesen jellemző kifejezések. A szegény magyart mint ha látná az ember, hogyan keresi a pénzt, melyik bokorban találhatná meg? a jámbor németet, a hogy izzad, dolgozik kézzel-lábbal, míg megérdemli azt a pénzdarabot, a könnyü vérű francziát, a hogy koczkáztat és nyer, ha akad egy másikra, a ki veszít; míg a nehé vérű yankee ül egy helyben s a körmét faragva csinálja a pénzt. Mert sok millió pénz hever még, a mi csak csinálásra vár. Hol hever? Életrevaló, de élni nem tudó vállalatokban. Egy helyen a föld rejtett kincseiben miknek kiaknázásához nincsen forgalmi tőke, más helyen halomra gyült tőkében, a minek felhasználásához nincs biztos vállalat; új találmányokban; az ipar és kereskedelem számára még meg nem hódított területekben; a közlekedési eszközök

kiterjedésében; az emelkedő luxusban, az emberek bolondságaiban s a tudomány vívmányaiban, és főleg a pénzféltő kis tőkepénzesek ládáiban. Mindezeket a heverő kincseket felszinre hozni, a stagnáló kapitálisnak gyors forgalmu csatornákat nyitni, a sok apró tőkét egy nagygyá egyesíteni, az iparnak piaczot, a piacznak árkeletet szerezni, a hitel által minden tényleges forintot két-három helyen szerepeltetni: ez az, a mit mai nap pénzcsinálásnak nevezünk. Szép tudomány! Tisztességes tudomány. S úgy átszik, hogy eltartja az emberét.

Félix ez értekezés után azon önteltséggel dugá mellényzsebeibe két kezének ujja hegyeit, mely szerint bizonyos lehete a felől, hogy Iván barátja nagyon is jól fogja ismerni a Félix Kaulman firmát, mely dolgozik bankárügyekben Bécsben és Párisban. Jó hangzásu név, ha akarom franczia, ha akarom német.

Iván ismerte azt. Félix hajdani iskolatársa volt: bankár fia. Apja üzletét örökölte. Sokat lehetett a nevet olvasni újabb vállalatok, üzletkötések alatt.

— De hát, hogy akarsz az én bányámból sok pénzt csinálni?

— Nagyszerü tervem van vele.

— De hisz maga az egész tárna sem nagyszerü.

— Mert nem látod olyan magasról, mint én. Rajta taposol a gyémántokon, s mikor aranyat kérhetnél a földtől, megköszönöd, ha vasat ád. Ez a tárna teneked, mint mondád, tizezer forint hasznot hajt. Ez 200 ezer frtnyi tőkének a kamatja. Én tehát alakítok egy consortiumot, mely ezt a te egész telepedet, a hogy áll, megveszi kétszázezer forintért.

— De nem válok meg semmi pénzért a tárnámtól. Ez nekem elementumom, mint a csiknak az iszap.

— Hiszen nem is válsz meg tőle. Dehogy válsz meg. Azután leszesz még csak hozzálánczolva egész kedved szerint. Ha futn akarnál, sem eresztenélek. A consortium egyelőre négy millió tőkével fog megalakulni s nagy-

szerü etablissement-et rendez be, mely egyfelől a poroszországi szén concurrentiáját megöli, másfelől az angol vasuti sineket és gépvasat leszorítja az osztrák piaczról. Te ez etablissement-nak főigazgatója maradsz, 10,000 forint évi fizetéssel, két perczent tantiémet kapsz a tiszta haszonból, s szabadságodban álland a neked vételárban adandó összeg egy részét részvényekben al pari magadnak tartanod, s miután e vállalat biztos husz perczentet fog jövedelmezni, biztosítva vagy róla, hogy a mostani tizezer forínt jövedelmed helyett 30 ezer forint évi biztos jövedelmed van, s a tőkéd ötven százalékkal megnövekedik. Dolgod pedig épen egy hatodrésznyi lesz, mint most.

Iván felbeszakítás nélkül hallgatta mindezt végig. Azután egész csendes vérrel azt felelé rá, hogy:

— Kedves Félix, ha én egy consortiumnak, melynek négy milliója van, azt mondanám: add ide a pénzedet; én csinálok neked olyan iparágból, mely nekem csak tizezer forintot jövedelmezett, jövőre nyolczszázezer forint évi jövedelmet, akkor én legfeljebb semmirekellő volnék; hanem ha még ezenfelül azt is megtenném, hogy ennek a társulatnak a részvényeibe a magam pénzét is beleverjem, már akkor épen azzal kellene magamnak hizelkednem, hogy bolond vagyok.

Félix nagyot kaczagott e szóra. Tréfás mondat volt az nagyon. Azután hajlós sétapálczáját nyaka mögé téve, s két kezét annak két végére felakasztva, magas fensőbbségi tudattal beszélt le Ivánhoz.

— Mert még nem hallgattad végig, a mit mondani akarok. Hiszen nem csupán a te telepedről van itt szó. Tudod jól, hogy a te tárnád csak egy kis kiszögellése a bonda-völgyi óriási szénrakványnak s az mértföldnyi területben halad odább, folyvást erősebb rétegben messze el Bondavár alatt, egészen a szomszéd völgyteknőig. Én ezt az egész kőszénmedenczét akarom megvétetni, a minek most még bagatelle az ára, s a min milliókat lehet nyerni,

tisztességes, okos, raisonabilis úton, a nélkül, hogy valakitől lopnók a pénzt, a nélkül, hogy valakit megcsalnának érte. Egy heverő kincset akarok felvenni a földből, a mi itt van, megvan, kinálkozik; csak épen a kincs sulyának megfelelő erőt követel.

— Ez más. Igy értem a tervedet. S nem tagadom meg tőle, hogy az így jogosultan nagyszerü. De épen azért, mert nagyszerü a terved, annak a hibái is óriásiak. Az igaz, hogy a kincs, a mit az egész Bonda-völgy rejt magában, valami óriási. Legalább száz millió. Ki sem lehet számítani mennyi? Hanem ahhoz nem lehet hozzányúlni, először, mert ez az egész bondavári uradalom, így a hogy áll, nem eladó.

— Ah! dehogy.

— Elmondom, miért nem? Először is a birtok az öreg herczeg Bondaváryé, ki jelenleg leggazdagabb úr az országban.

— Milyen gazdag úr valaki? azt mi jobban tudjuk.

— De legbüszkébb úr, annyi bizonyos, a ki előtt nem mernék azzal az ajánlattal megjelenni, hogy családja ősi fészkét, nevének praedicatumát képező birtokát adja el kőszénbányának.

— Óh hó! Láttunk már büszkébb urakat is hasonló elhatározásokra jutni. Az olasz király koronás úr, mégis túladott Savoyán, a mi nemzetségének előneve, s keresztjét czímerében viseli.

— Én pedig ellenkezőleg láttam egy magyar családot, melynek hajdan oly kiterjedett birtoka volt, hogy a Dunától a Tiszáig folyvást saját jószágán utazhatott, s mely később mind ezen birtokát elveszté, elpazarlá, de egyetlen egy folt földet, egy kerek nyárfaerdőt Bánkházán, semmi áron és semmi nyomorban nem birtak megvenni tőlük, mert az képezte prædicatumukat.

— No ezen én fognék segíteni.

— Azután. Ha az öreg herczeg hajlandó lenne is e birtokát áruba bocsátani, nem tehetné azt, a míg leánytest-

vére, Bondaváry Theudelinda grófkisasszony él. Mivelhogy atyjuk e várat és uradalmat vitalitiumkép hagyományozta leányának, a ki jelenleg valami ötvennyolcz esztendős lehet, s még szándékozik valami harminczig elélni. Az pedig hozzá van nőve a várához, még soha egy napra tudtomra ki nem jött belőle. Az egész világot gyűlöli. Azt ugyan rá nem veszi semmi emberi hatalom, hogy Bondavárát átengedje akármi világboldogító consortiumnak, ha mindjárt arról lenne is szó, hogy ő alatta van az utolsó kőszén, s ha azt ide nem adja, megfagy a világ.

Félix nevetett rajta.

— Ennél nehezebben bevehető erősségeket is kapitulaczióra birtam én már. Asszonyszíveken különösen nincs brahma-závár.

— Jól van, szólt Iván. Tehát tegyük fel, hogy sikerülend a herczeget is, meg a grófnőt is rábirni, hogy a birtokot eladják; még akkor mindig nincsen nagyszerü etablissementod. Következnek a technikai akadályok. Mi a legfőbb szükséglet ily vállalatnál?

— A készpénz.

— Nem az. A kész ember.

— A hol pénz van, van ember.

— Ember és ember között nagy a különbség. Ez azon árúczikk, a melyben a legnagyobbszerü csalódások lehetők. Nálunk először is hiányz k a közmunkás.

— Hozatunk Belgiumból, Francziaországból.

— Csak hogy a mely munkás Belgiumban, Francziaországban vállalkozik arra, hogy hozzánk eljöjjön, először is nem azért jön, hogy kevesebb bért kapjon nálunk, mint ott, hanem megfordítva. Tehát ily forcirozva támasztott iparvállalatnál a legelső hiány az, hogy néhány perczenttel többe kerül nála a munka, mint a fennállóknál. Szerintem minden iparvállalatnak a maga természetes utján kell kifejlődni. Erőnkhöz és a piaczhoz mérten kezdeni, a munkásokat magunknak nevelni, hozzánk édesgetni,

összetanítani, lassan, de biztosan terjeszkedni, kicsinyben experimentálni, a készre alkudni, s inkább szívósan kitartani, mint rohammal megindúlni. Ez az én regulám.

— Múlt századbeli nézetek. Ily elvek mellett Amerika soha sem hagyta volna el Európát.

— A másik baj a külföldi munkásokkal az, hogy a ki onnan hozzánk átjön, az többnyire a nyugtalan, helyhez nem kötött rész; a titkos társulatok szövetségese, mely a mint beteszi ide a lábát, azonnal elrontja a mostani jószellemü munkásainkat is, s meghonosítja a grévet.

— Nálatok soha sincs gréve?

— Soha.

— Hogyan előzöd meg?

— Az az én titkom. Hosszu volna elmondani. Annyit bizonyosnak tartok, hogy egy erőszakolt gyártelep nálunk legelőször is a kézmunka drágaságával fog első akadályul találkozni. Második akadály egy hozzáértő technicai vezető hiánya.

— Azt biztosan kapunk külföldön.

— Meglehet. En, magános ember, ha van mire és miből, bizton hiszem, hogy kapok; mert utána járok, s kikeresem, megválasztom a legjobbat, s ha megkaptam a legjobbat, megfizetem úgy, a hogy én értem, hogy megérdemli. Ez nem úgy megy nyerészkedésre alakúlt consortiumoknál; ott először is szerepel a protectió. Az igazgató-tanács tagjai a legtöbb részvénynyel biró alapitók. Azok rendesen annyit értenek ahhoz az üzletághoz, a melynek kormányzatát viszik, mint a hajdu a harangöntéshez. Többnyire az elnök, az igazgató imponál. Azoknak van valami protegéejük, a kinek alkalmazás kell. Az talán bádogos volt, annálfogva kell értenie a vasöntőde vezetéséhez. A legjobb esetben takarékossági szempontból indúlnak ki, s tiz ajánlkozó közül kiválasztják a legjutányosabbat. Az első év azután magán viseli az experimentatió jellegeit. A feldolgozott nyersanyagnak fele kárba vész. Kisül, hogy senki sem ért ahhoz a munká-

hoz, a mit magára vállalt. Roszul teljesített kötelezettségek miatt kárpótlási pörök zúdulnak a jogfelügyelő gallérjába özönnel. Vége felé rájön az igazgatóbizottmány, hogy ünnepnapokon, mikor a gépek pihennek, sokkal kevesebb a veszteség, mint munkanapokon, mikor dolgoznak. Végre nagy későre észreveszik, hogy a vállalatnak nagyobb a teste, mint az ereje, s nem bir mozogni. Van sok épület, gép, anyag, készlet, de nincs elég üzleti tőke. Új befizetés rendeltetik. Nem fizetnek. Vetik ezerével a részvényeket a piaczra. Következik egy prioritási kölcsön a társulat ingatlanaira. Ez egy perczre megállítja a bukást. Akad uzsorás, ki a száz forintos prioritási papirért ád 60-at. Akkor az igazgató-bizottmány iparkodik a saját csizmáit kimenteni a sárból, s ha szabadúlhatott, nyakra-főre leköszön, magára hagyva a felügyelőt, hogy tegyen a mit akar. Az azután a míg a készletben tart, szórja potom árért, a mi eladható, okosnak, bolondnak, hogy a munkásait fizethesse, hogy maga élhessen. Végre az is megszökik, s az üresen maradt nagyszerü etablissement előtt megüti a czimeres ember a dobot: «Ki vesz téglát?» Ez a története, az én tudtomra minden erőltetett nagyszerü iparvállalatnak, a mi nem a maga természetes kifejlődési stadiumain keresztül a korkivánalom és közszükséglet mellett nőtt nagygyá.

Félix sokat nevetett Iván elbeszélése alatt.

— Igaz! Valóságosan így van! Mintha nyomtatásból olvasnád! Hanem hát épen ezen baj elkerülése végett akarok e vállalat igazgatására egy olyan embert megnyerni, a ki az egész üzletet az «F»-ből érti, tégedet.

— No ez a legveszedelmesebb csalódás. Én értem és ismerem a magam iparvállalata szűk feladatait ebben a kis keretben; de nem ismerem sem a nagy világpiaczot, sem a magasabb üzleti követelményeket. Sok embert tett már az a káprázat tönkre, hogy jó kisgyáros, kiskereskedő létére nagy-gyárosnak, nagykereskedőnek hitte magát fölemelhetni; holott az két «ellentétes» talentum és tanul-

mány. Az egyiknek minden apró nyereséget meg kell ragadni, a másiknak észre sem szabad azokat venni. Az egyiknek csak bizonyosra szabad dolgozni, a másiknak feladata mindig nagyokat koczkáztatni. Az egyiknek alkalmazkodni kell a helyi viszonyokhoz, a másiknak a kerek világra spekulálni, hogy ha egy helyről kiszorult, más helyütt szorítson magának tért. Ehhez nekem nincs elég tanulmányom, ismeretem, hivatásom.

— Tulszerény vagy. Majd meggyőzlek az ellenkezőről.

— No de hát tegyük fel, hogy minden megterem úgy, a hogy képzeletedben létezik. A nagyszerű gyártelep itt áll, müködik, jó anyagot szolgáltat, olcsón, eleget; most következik a legfőbb baj: a topographiai akadályok. A bondavölgyi széntelep husz mértföldnyire esik a legközelebbi vasutállomáshoz, huszonöt mértföldnyire a legközelebbi hajózható folyamhoz. A mig idejöttél, láthattad, milyen utak vannak idáig. Van négy hónapja az esztendőnek, a mikor épen nem lehet semmi szállítmányt küldeni távolabb helyre, de a legkedvezőbb szakában is az esztendőnek, mire a nálunk előállított szén és vas tengelyen azt a pontot eléri, a hol a legelső piaczot megtalálja, már akkor a magas fuvarbér által úgy megdrágult, hogy azzal a vassal, azzal a szénnel, a mit Liverpoolból, vagy Poroszországból hoztak, nem versenyezhet.

— Azt én mind tudom, szólt Félix, pálczikája kláris faragványával egyengetve fodorított bajuszát. Hanem azon könnyen segít egy szárnyvasut a Bondavölgyből a főemporiumig.

— Egy bondavölgyi vasut! kiálta fel Iván elbámulva. Tán csak nem gondolod, hogy a négy millió tőkével még husz mértföldnyi vasutat is ki lehet épiteni.

— Óh épen nem! az megint más vállalat feladata lenne.

— S te hiszed azt, hogy tisztán pusztán a bondavölgyi gyártelep kedvéért akad tőkepénzes, a ki egy semmi kereskedelmi forgalommal nem biztató vas zsák-utnak a kiépítésére vállalkozik.

— Hogyne vállalkoznók! szólt Félix, pálczája kláris-fejét szája elé téve, mintha két felé akarná vele osztani a szót. Ha az állam megadja az utvonalra nézve az alkotmányos kamatbiztosítást.

(Azon időben a reichsrath volt az alkotmány.)

Iván most még jobban felnyitá szemeit, s minden szót külön megnyomott.

— Az állam — adjon — ennek a — vasutvonalnak — kamatbiztosítást! De hisz az a legvilágosabb megröviditése volna az államnak. Én nem képzelem annak a lehetőségét!

Félix meggondoltan felelt.

— Vannak kulcsok, melyek a magas urak hivatalszobáinak ajtaját megnyitják előttünk.

Többet nem engedett magának elmondani, sétabotja korall-bunkójával mintegy visszatömve szájába a további felvilágosításokat.

Iván erre a szóra kihuzta asztalfiókját, s kivett belőle egy darab fekete kenyeret.

— Látod ezt? A kik ilyen fekete kenyérrel élnek, azok nem fognak az excellentiás urak előszobáiban alkalmatlankodni.

Félix cholericus nevetéssel vetette hátra fejét s szélmalmot csinált ujjai között pálczájával.

— No hát n'en parlons plus! Majd ráérsz későbben is hozzánk csatlakozni. Mert én, a mit egyszer feltettem magamban, azt ki is viszem. Fogadom neked, hogy kihuzom a bondavölgyi uradalmat a herczeg lába s a kegyes grófnő imazsámolya alól, hogy felépitem rajta a legnagyobbszerü gyártelepet, a mi a birodalomban lehet, s hogy odatolom azt a világpiacz közepébe mindenestől, a milyen igaz, hogy Kaulman Félix a nevem.

— No sok szerencsét az expeditióhoz, hanem én itthon maradok.

Rauné ur megérkezése megszakítá a beszélgetést.

A franczia elmondá, hogy megismerte feladatát, Iván föltételeit elfogadja, s azonnal beállhat hivatásába.

Iván kezet nyujtott az alkura, a szerződést aláirák, s azután rögtön átadta neki a kézi pénztárt s a munkások jegyzékét, kérte őt, hogy a ma esti bérfizetést végezze a vendéglő csarnokában, a hol állandó lakás lesz számára rendelve.

A vendéglő átellenben volt Iván lakával.

A munkás-csoportok szombat este ott gyülekeztek össze a két ház közötti téren. Iván az ablakhoz ment utána nézni, hogy milyen renddel fog menni az uj felügyelő alatt a fizetés sora? Félix is odaállt mellé s óralánczán csüggő kis miniatur lorgnonján keresztül szemügyre kezdé venni a munkásokat.

— Ah ça! szólt egyszer, nyelvével csettentve; az a kis cendrillon abban a piros rokolyában nem volna rossz bronz-figura! Ettől meg kell tanulnom, hogy hivják tótul azt, hogy «szeretsz-e engem?»

— Vigyázz vele, szólt Iván féltréfásan, mert vőlegénye van, a kinek a mellékneve «emberevő».

A kifizetés rendén ment. Szaffrán Péter kihozta a vendéglőből Evila hetibérét is, s azt át akarta neki adni. Evila visszaadta neki. S aztán jó kedvvel haladtak hazafelé. A leány elkezdett dalolni s Péter vállára tette kezét.

— Terringettét! Milyen hang! kiálta fel a bankár. Ha Párisban volna, levágná vele Theresát!

Iván szivarra gyujtott, leült egy szegletbe és hallgatott.

DOKTOR UR.!

Másnap vasárnap volt. Iván korán reggel elvezette Félixet és Rauné urat a gyártelepbe, hogy megmutogassa nekik a munkások lakását, a mik egész kis falut képeztek már. Azt a falut Iván atyja alapította. Szegény, rongyos, burgonyán tengődő lakosok vidéke volt az. A kőszén uralma óta tisztes viseletü, jól élő nép növekedett rajta.

Minden családos munkásnak külön házikója volt, s kis gyümölcsös-kertje hozzá.

Mikor az előtt a ház előtt elmentek, a melyben Evila lakott, kénytelenek voltak mind a hárman betekinteni annak az udvarára. Először is azért, mert a háznak az ajtaja nyitva volt; másodszor pedig azért, mert annak az udvarán oly látványnak voltak tanui, a mi bármely arramenőt megállítana.

Szaffrán Péter verte Evilát.

A vőlegény rácsavarta balkezére menyasszonyának hosszu, tömött fekete haját, s a jobb kezében egy két rét fogott szíjat gyakorolt abban a foglalatosságban, hogy azzal a leány hátára, vállaira csattogó ütéseket osztogatott.

A ficzkónak az arcza egészen megérdemelni látszott gazdájának «emberevő» gúnynevét; szemeinek fehére felül kilátszott szempillái alul, szemöldei találkozót adtak egymásnak egy mély homlokráncz tövében, arcza sápadt volt a dühtől, szétnyilt ajkai összecsikorgatott fogait láttatták.

Minden ütésnél, a mit tett a leányra, valami kurta morduló kérdést tett hozzá, mintha olyasmit mondana: «Ellenkezel még? Makacskodol még? Fogsz még velem daczolni?»

A leány pedig nem sírt, nem könyörgött, csak felemelt kötényét ajkaihoz szorítá két kezével, s mikor a brutális ficzkó nagyokat rántott a fején hajánál fogva, olyankor olyan szeliden nézett fel rá engesztelőleg azokkal a lélekteljes szemeivel! A Brontes nem értette a szemek beszédét.

— Ejh ni! kiáltá Félix. A cendrillon és vőlegénye egy szerelmes pásztorórán.

— Az ám, felelt rá Iván egykedvüleg.

— De hát ne engedd annak a gazembernek, hogy azt a szép gyermeket úgy üsse.

Iván vállat vont.

— Joga van hozzá. Az övé. Menyasszonya. Ha beavatkozom, csak még jobban megveri. Aztán meg ugy látom,

hogy ez alkalommal erősen fel van pálinkázva a ficzkó. Ilyenkor nem birni vele.

— No én majd megmutatom, hogy birok vele, szólt Félix. De azt nem nézhetem, hogy ezt a szép gyermeket üsse itt előttem.

— Nem jó lesz odamenned, inté őt Iván. Ezek a földalatti munkások nem igen tartják tekintélyben a selyemkabátos embereket.

— Majd meglássuk.Te csak annyit tégy meg, hogy mikor azt látod, hogy ennek a cyclopsnak a karját megfogom, kiáltsd rám e szót: «doktor ur!»

Azzal az utmagaslatról aláugorva, egész önbizalommal sietett be a kis ház udvarára az elegáns nagyvárosi ur.

Szaffrán Peti bizony fel sem vette a jövetelét, még jobban czibálta Evila haját.

— Hát te ficzkó! kiálta rá Félix, miért vered ezt a leányt?

Szaffrán visszafelelt rá nagy pimaszul:

— Kinek mi gondja rá? Az én mátkám!

Csakugyan nagyon dült a szájából a pálinkabűz.

— Ah te házasodni készülsz? szólt Félix, odalépve egészen a herculesi alak mellé, kinek alig ért a válláig. S vajjon szabad már neked megnősülnöd? Nem vagy te még katonaköteles?

Ennél a szónál csakugyan leereszté a felemelt szijat Szaffrán Peti, mintha tiz mázsás pőrölylyé lett volna kezében.

— Fegyverképtelen vagyok, dörmögé fogai közül. Bizonyítványom van.

— Ah! Te fegyverképtelen? Te jeles verekedő! S ki volt az a derék becsületes orvos, ki neked erről bizonyítványt adott! Ilyen karokkal! Kérem!

S e szóval megtapintá a legény karjának kidülledt izmait.

«Doktor ur!» hangzék e pillanatban Iván szava.

A mint e szót hallá, s a mint Félix ujjainak motozását

megérzé karjának izmain Péter, egyszerre lecsavarta kezéről Evila haját, s ijedten bocsátá azt el.

— No megállj fiam, szólt Félix, vékony kis halhéj-pálczáját megsuhogatva az orra előtt, majd holnap reggel a felülvizsgálatnál megnézem, hogy micsoda nagy bajod van, a miért nem szolgálhatsz fegyver alatt. Azért vagyok itten!

Szaffrán Petinek egy perczre az a mentő gondolata támadt, hogy elővegye rögtöni kancsalítását.

Félix kinevette vele.

— Jaj fiam, úgy én is tudok, s visszakancsalitott a szeme közé. Holnap maj megvizitállak.

Szaffrán Peti erre a szóra megfordult a sarkán, neki iramodott az udvar ellenkező végének, keresztülvetette magát a keritésen, s addig vissza sem pillantott, mig az erdőt el nem érte.

Iván bámult a csodálatos sikeren. Neki minden testi ereje s személyes bátorsága mellett nem igérkezett jó kimenetel e ficzkó elleni beavatkozásnál, s amaz a másik, azzal a finom kényes alakkal két percz alatt keresztülveti a keritésen a maga óriását s elkergeti a világba.

Iván restellte a dolgot és szégyenlette magát. Látta, hogy Félix még jónak találja ott időzni s a leánynyal szóváltásba elegyedni. Erre a jelenetre meg épen nem akarta Iván a száját tátani.

— Jerünk odább, szólt Raunénak, majd utánunk talál Kaulman ur.

Azzal tovább mentek. Össze-visszanéztek minden meglátni valót, hanem bizony Kaulman ur csak egy jó óra mulva találkozott velük össze, mikor már ők visszafelé jöttek. Azt mondta, hogy kereste őket, de nem birt nyomukba találni.

Mikor Félix egyedül maradt a leánynyal a kis ház udvarán, az uri leereszkedés részvét-hangján kérdé tőle:

— Mit vétettél annak az embernek, hogy úgy vert?

A leány hirtelen megtörölte kötényével szemeit, s az-

után mosolyogni törekedett. Olyan sajátságos volt a fájdalmon, a keserűségen keresztűl ez a mosolygás. Visszafelé fordított drámai művészet.

— Óh uram, tréfa az egész. Csak tréfált velem.

— De köszönöm az ilyen tréfát. Nézd a nyakadon, a hogy átcsapott a szíj, milyen daganatfoltot hagyott.

Félix kis zsebfésüje tükrét tartá a leány elé. Az egészen elpirult, mikor meglátta magát benne. Talán az ütés foltja gerjeszté haragra.

— Hát lássa uram, szólt a leány elkomolyodva, ez az egész dolog. Nekem van egy kis öcsém, a ki nyomorék. Egy apától, egy anyától valók vagyunk. Mikor az apánk meghalt, az anyánk férjhez ment egy más emberhez. Az részeges volt. Mindig ütött, hajszolt bennünket. Egyszer azt a kis öcsémet, mikor még három esztendős volt, haragjában ledobta az asztalról, a hova az anyám felültеté. Attól az eséstől kitörött a dereka. Nyomorék lett: a melle és háta meggörbült, a lábait nem birja, s a lélekzete elfullad, mikor beszél. Mind ennek a mostohám az oka. Azután, hogy e gyermek nyomorék lett, még jobban üldözte, kínozta. De sok verést kaptam helyette! kivált miután az anyánk meghalt. De nem sokára a mostohánk is ittas fővel lebukott az aknába, s nyakát szegte. Azóta magunkra maradtunk. A mit én napszámmal keresek, abból megélünk mind a ketten. Most a Péternek el kellene engemet venni. Aztán a Péter ki nem állhatja azt a szegény kis nyomorékot. Azt mondja, miért nem megy koldulni? Ilyen két mankón járó csodaszörny sok szép pénzt összekoldulhatna a vásárokon, a templomajtókban. Ma is azon történt a czivakodás. Eljött értem, hogy majd felkisér a templomba. Ma hirdetnek ki bennünket harmadszor. Én mondtam neki, hogy mindjárt készen leszek, csak egy kis burgonyapépet melegítek az öcsikémnek tejben. A gyerek ott ült a küszöbben és várta az ételét. «Mit? ennek a békának még tejben burgonyát? kiálta Péter. Moslékot neki, abban hízik meg a tekenősbéka». Azzal odament hozzá, s megfogta a

fülét és felhuzta a földről, hogy csak úgy ropogott bele a füle. A gyereknek pedig az a szokása, hogy nem sir, ha bántják, csak a szemeit forgatja, s a száját nyitja keserves könyörgésre, de hangtalanul. Én mondtam Péternek, hogy ne bántsa a gyereket, mert azt én nem szeretem. «Hát miért nem megy koldulni, a varangy? miért nem ül ilyenkor a templomajtóban, miért nem megy faluzni tarisznyával? soha fertelmesebb nyomorék két mankóval nem járt még házról-házra, mint ez. Idehaza akar lebzselni? Ez a lidércz!»

A leánynak már ennél a szónál kicsordultak a könyei.

— Hát mit tehet ő arról szegény, hogy olyan csunya? Nem az Isten tette olyanná, hanem a mostohám. Én mondtam Péternek szép szóval, hogy annak a gyereknek hagyjon békét, az az én apámnak-anyámnak a fia; ha azt bántja, annyi mintha engem bántana. Inkább üssön engem. «Téged is megverlek, kiáltá aztán rám, ha még egyet szólsz!» Azzal elkezdte a gyermeket fülénél fogva hurczolni kifelé az udvarra: «Gyere te vizi borju, gyere a templomajtóba, vagy megeszlek!» s azzal olyan arczot meresztett rá, hogy a gyerek felfordított ijedtében. Erre én elkeseredten odarohantam hozzá, kirántottam a gyereket a kezéből. «Ezt a gyereket nem szabad kendnek kinozni, vagy vége van közöttünk mindennek!» A gyerek aztán bebujt a kemenczébe; Péter pedig megharagudott rám érte, hogy nem hagytam őt neki gyötörni s megfogta a hajamat és jól megvert. Már most ez mindennap így lesz.

— De leányom, monda Félix, nem lesz az így mindennap, mert legényednek még ki kell szolgálni a maga kapituláczióját. Az nem megy, hogy ilyen izmos, erős ficzkó kihuzza magát a fegyver alól. Ha mindenki így tenne, ki az ördög védelmezné a császárt, meg az országot? Ezt nem lehet elengedni.

— Ön csakugyan doktor? kérdezé a leány félig kétkedve.

— No, hogy ne volnék az, ha mondom?

A leánynak egy gyenge örömsugár derítette fel az arczát.

— Akkor ön talán meg tudná mondani az én kis öcsémről, hogy meg lehetne e azt gyógyítani, vagy sem?

— Hogyne tudnám megmondani? Hozd elő a kis öcsédet.

Evila bement a konyhába, s nagy kéréssel, engesztelés sel, kicsalogatta a nyomorékot a sütőkemenczéből, a hova üldözője elől bebujt.

Csakugyan rendkívüli példánya volt egy kárbaveszett emberi anyagnak. Mintha a teremtés kifogyott volna már a kovászból, s az innen-onnan összekapart hulladékból gyurt volna össze egy embervakarcsot. Egyik tagja sem szolgálta a másikat, s valamennyit nem kormányozta egy közös akarat.

Evila ölébe vette a félénk, nyavalygó szörnyeteget és úgy biztatta, a pergamentbőrű vén gyermek pofáját csókolgatva, hogy ne féljen ettől az urtól.

Félix orvosi komolysággal tapogatta össze a nyomorék tagjait, s azután egész nyegle tudákossággal mondá:

— Óh! ez a baj még kigyógyítható. Csak hogy sok időbe és ápolásba kerül. Van Bécsben egy olyan intézet: orthopædiai gyógyintézetnek hívják, a hol csupa ilyen nyomorékokból építenek derék szál legényeket.

— Igazán? szólt a leány, megkapva Félix kezét. Bevennék oda a Jánoskát? Hanem az sok pénzbe kerülne, úgy-e? Nem lehetne az úgy, hogy én odamennék abba az emberkiegyenesítő intézetbe szolgálni, aztán a miért én szolgálnék, azért gyógyítanák a Jánoskát?

— Dehogy nem! állítá Félix komoly arczczal. Kivált az én ajánlatom mellett, kinek ott nagy befolyásom van. Csak egy szavamba fog kerülni.

— Oh! tegye meg, az Isten is meg fogja áldani, tegye meg! rebegé a leány, teljes szívéből elkezdve zokogni, s odaveté magát Félix lábaihoz térdre és kezeit elhalmozá csókjaival. Én szolgálni fogok, dolgozom nekik éjjel nap-

pal. Még kutyát se tartsanak, mert kutya is leszek a háznál, csak a Jánoskát gyógyítsák ki, hogy ember legyen belőle, ne üljön a templom küszöbére koldulni. Messze van az a Bécs?

Félix elnevette magát.

— Csak nem gondolod, hogy gyalog viheted fel az öledben odáig az öcsédet? Ne legyen rá gondod. Ha egyszer valamire szavamat adtam, azt megtartom. Én a magam kocsiján járok itten. Elviszlek benneteket magammal, ha akarod.

— Oh! én elülök a kocsis mellett s a Jánoska az ölemben.

— Jól van leányom, monda Félix kegyes pártfogói arczczal; én szeretek jót tenni a szegényekkel. Ha el vagy határozva az öcséd kedvéért feljönni Bécsbe, s ott őt kigyógyíttatni, most jó alkalmad van rá. Csak készen légy, hogy jókor hajnalban, mikor a postakürtöt hallod, felvehesselek benneteket. Azt a goromba legényt pedig verd ki a fejedből, mert az a jövő héten be lesz sorozva az árkász-kompániába s négy évig onnan nem szabadul. Most pedig itt van valami kis pénz, szerezz az öcsédnek meleg takarót az utra, mert éjszaka hideg van, s én éjjel-nappal utazom.

A leány úgy elbámult a kapott összegen, hogy el is feledte azt megköszönni. Két darab tizes bankjegy volt az. Nagy pénz egy szegény leány kezében. Ez az úr nem tréfál! Ez rettenetes nagy úr! Ez igen jótékony úr! Csak akkor jutott eszébe, hogy meg is kellene köszönni az ajándékot, mikor már Félix messze járt az utczán. Oda nem illett már utána futni.

Evila örült, mint egy gyermek (hiszen gyermek volt még); nevetve, csapongva játszotta körül kis öcsését, leülteté a lóczára, maga eléje térdelt, s átölelte nyomorék derekát.

— Elmegyünk, Jánoska, szivem! Kocsin, Bécsbe. Hottó lovam, hottó! négy lovas gyors kocsin, csengős lovakon.

Gyih te fakó, gyih te szellő! A Jánoska az ölembe. A Jánoska kap jó édes orvosságot, a mitől keze, lába megerősödik, melle, háta kiegyenesedik; olyan legény lesz, mint a többi. Gyalog jövünk haza, teringettét! «Szekéren ment, gyalog jött?» Mankó nélkül!

Végtére is megnevetteté a kis szegény nyomorékot.

Azután átszaladt a boltoshoz, összevásárolt nála meleg zubbonyt, sipkát, téli botoskákat a gyermek számára, de felét sem tudta elkölteni a kapott pénznek. Gondolta: a többit majd visszaadja annak a jóltevő urnak.

Azután elment a templomba. Ismerősei kérdezgették, miért ily egyedül? hát Péter hol maradt? Evila azt felelte nékik, hogy még ma nem látta. Nem illett ugyan úrnapján, mise előtt, hazudni. De mikor van egy eset, a melyben hazudni kötelesség. Az asszonynak, a leánynak, kit a férje, vagy a vőlegénye megvert, kötelessége elhazudni, hogy megverték.

Az Isten elengedi azt a hazugságot, s az emberek követelik.

Szaffrán Péter pedig a templomban sem jelent meg.

Evilának szégyen-szemre egyedül kellett végighallgatnia, hogy harmadszor kihirdeti a pap a szószékről. Úgy sem lesz már abból semmi.

Délután azonban nagyon elővette a bubánat, hogy hát már most ő végképen itt hagyja ezt a tájat? vőlegényét, ismerőit, minden megszokott tárgyat, s elmenjen messze világba, a hová innen madár sem jár?

Ez a bubánat azt a tanácsot adta neki estefelé, hogy neki induljon az erdőnek, Szaffrán Pétert felkeresni.

Sejtette, hogy hol fogja feltalálni?

Van az erdők mélyében, egy hegykatlan fenekén egy rejtett kopanicsár, a hol rendesen katonaállitáskor össze szoktak gyülni az ujonczozást kerülő legények, s hetekig eltanyáznak ott, míg a bizottság másfelé veszi az útját. Senki sem adja fel őket.

Evila vaktában bolyongott csalitokon, bozótokon keresz-

tül, az éj is sötét volt, az erdő még sötétebb; oldalvást a hegyoldalban éhes farkasok vonitása felelgetett egymásnak. A leány remegett, de mégis el volt szánva, hogy vőlegényét felkeresi. Pedig tudta, hogy az megint meg fogja őt verni. Az utban egy dorongot lelt, azzal ütögette maga előtt a boróka-bozótot; «hess te farkas!» s nagyot dobbant a szive, mikor valami futó állat felriadt előtte a zörejre. Mindig mélyebb, mindig sötétebb lett a völgy, még sem riadt vissza. Utoljára meglátott a völgy sötétében egy magányos ablakvilágot. Az ott a kopanicsa.

Lelkendezve sietett a ház felé. A mint közelebb ért hozzá, megüté füleit a dudaszó s a rikongatás, a mi belülről hangzott. Itten vígan vannak.

Odalopódzott csendesen a világló ablakhoz és benézett rajta.

Legények tánczoltak odabenn néhány ismerős némberrel, a kiket Evila mindig kerülni szokott mosdatlan szájuk miatt. A dudás fennült a siska padján, és fujta a láb alá valót.

Evila megismerte a legények között Szaffrán Pétert. Jó kedve volt, tánczolt s akkorákat ugrott, hogy megütötte öklével a gerendát. Egy leánynyal tánczolt, a kinek bécsi piros rongygyal volt kerek folt festve a két arczára.

Szaffrán Péter két izmos kezével derékon kapta a leányt s feldobta a levegőbe, s aztán megint elkapta s megcsókolta az orczáját.

Ugyan mit tud azon a bécsi pirossal mázolt kerek piros folton csókolni?

Evila eltántorgott az ablaktól s visszafordult erdőnek, bozótnak, a hol a csikaszok felelgetnek egymásra vonítva, s most már a botot sem vitte magával, hogy a bokorra ráüssön vele: «hess te farkas!»

— — — — — — — — — — — —

Este felé még egyszer elment Kaulman Félix Ivánhoz.

— Barátom! még egyszer eljöttem, hogy felszólítsalak, akarsz-e azon vállalatban részt venni, a melyre felhívtalak?

— Ismétlem, hogy nem akarok.

— Tehát kereken és röviden visszautasítod?

— Nem szoktam meggyőződéseimet könnyen változtatni.

— Jó. Én te neked ajánlottam, en bon enfant a szövetséget, és most ismét cavalièrement bejelentem, hogy miután velem tartani nem akarsz, én a tervemet létesíteni fogom nálad nélkül, mindig tártan hagyva az ajtót, ha kedvező siker esetére hozzá akarnál járulni. Addig is maradunk jó barátok. Te meg fogsz nekem azért bocsátani, ha azokat a gyémántokat, a miken te rajta taposol, én felszedem, s bübájos titkaikat kitalálom.

— Teljesen felszabadítalak rá.

— Élni fogok e szabadsággal, s lesz idő, a midőn emlékeztetni foglak engedélyedre.

Iván összeránczolta homlokát, s hirtelen végig gondolt rajt magában: «vajjon mit vehetne el tőlem, a mi az enyém? A tárnámat nem; ahhoz jogom van a bányatörvény szerint. A szomszéd földön való turzást? Tessék! Nekem elég a magamé.»

— Sok szerencsét minden vállalatodhoz! A felügyelőért köszönet.

Ezzel elváltak egymástól.

Másnap korán hajnalban felébreszté Ivánt egy perczre a postakürt szava, mely Félix elutazását jelenté.

Szerencsés útat kivánt neki, s aztán aludt tovább.

Reggel, mikor felöltözött s házából kiment, ott találta az ajtóban Szaffrán Pétert.

A munkás egészen ki volt kelve arczából. Egy átdőzsölt éj s gonosz indulatok nyomai látszottak meg minden vonásán. Szemei véresek voltak és haja szerteszét kuszálva.

— No, mi kell, kérdezé Iván kedvetlenül.

— Uram! szólt a legény rekedt hangon; mi a neve annak az orvosnak, a ki tegnap önnel járt?

— Mi bajod vele?

— Elszöktette magával Evilát! ordita fel magán kivül

a legény, s kalapját lelökte fejéről s hajába markolva, kitépett abból egy csomót s aztán összeszoritott ökleivel az égre fenyegetődzött.

Ivánnak az első perczben kegyetlenül jól esett ezt hallani.

— He — eh! Úgy kell neked, veszett barom! Jól esik neked! Hát meg kellett verned a mátkádat, harmadik kihirdetés napján?

— Oh, uram! csikorgott, ökleivel dörzsölve homlokát Péter, hiszen részeg voltam. Mit tudom én, mit csináltam? Aztán micsoda verés volt az? Egy rongy szijjal? Hisz az megszokott dolog mi nálunk parasztoknál. A parasztasszony nem hiszi, hogy szereti az ura, a mig egyszer meg nem verte. Azért itthagyni engem! Megszökni egy urral!

Iván vállat vont s odább akart menni, hanem a munkás megfogta kabátja szárnyát.

— Most mit tegyek én? Mit tegyek?

Iván keserü volt és boszus.

Félrelökte maga elől Pétert s elmondá neki röviden az utasitást.

— Eredj a pokolba! Keresd fel a csapszéket! Igyál meg még egy kupa vutkit! Aztán válaszsz magadnak másik mátkát a repedtsarkuak közül, a melyik örülni fog rajta, ha mindennap végigdöngeted!

Péter felvette kalapját a földről, s azután egészen higgadt hangon szólt:

— Nem én, uram! több pálinkát nem iszom ez életben sóha! De egyszer még iszom. Egyetlen egyszer. Ráemlékezzék ön, a mit mondok. A mikor megérzi ön rajtam még egyszer, hogy pálinkát ittam, vagy meglát a korcsmából kijönni, vagy meghallja, hogy ott voltam, az nap maradjon otthon a házában, mert azon a napon nem tudhatja senki, miért? mi módon? és mi által hal meg?

Iván otthagyta a legényt s visszament házába, bezárva maga után az ajtót.

Csak akkor vette észre, hogy mennyire fel van a kedélye dulva ez esemény által.

Az első pillanatban jól esett apathiába fullasztott kedélyének ez a rázkódás, hogy tehát a nyomorult parasztnak, kit a leány nálánál többre becsült, még sem jutott ez az irigyelt kincs, hogy kiejtette a kezéből, az ostoba, a nem becsült gyöngyöt; hanem azután egész zürhangra kelt szivében minden gondolat annál a tudatnál, hogy az a gyöngy maga is értékét veszité. A leány, kit erényesnek hitt, kinek hűségét bámulá, kinek naivságába beleszeretett, ime, elesik a legelső hizelgő szavára! El tudja utasitani az úri férjet, ki tisztességesen, mint hitvest kéri őt, s meg akarja vele osztani házát; mert ez az úri férj maga is munkás, komoly ember, s mert ez a ház egyszerü falusi hajlék; de elfut a másik urral, ki délczeg viselettel, felpiperézve jön elé, ki merészen hizelkedik, s nem igér neki főkötőt, tisztességes nevet, de czifra házat, czifra ruhát!

Vad madár a némber! S igaza van a mahomedánnak, ki nem ád neki lelket a földön, új életet a más világon.

THEUDELINDA GRÓFNŐ.

Bondavár urnője csakugyan volt ez idő szerint ötvennyolcz esztendős, mint Iván állitotta. Nem véljük vele megsérteni, ha e más nőnél félénken tapogatható titkot népszámlálói indiscretióval kibeszéljük.

Theudelinda grófnő rég lemondott a világról. Tulajdonképen soha sem is vette a világot birtokába.

Tizennégy éves koráig atyja, a herczeg házánál nevelteték, akkor anyja, a herczegnő, meghalt. A gouvernantnő szép volt, a herczeg öreg volt, a grófkisasszony (csak az első szülött viselheti a herczegi czimet, a többi családtag csak gróf volt) nem maradhatott tovább az atyai ház-

nál. Indikálva volt rá nézve, hogy egy időre kolostorba menjen.

Mielőtt azonban odament volna, eljegyezteték marquis de Calomirano egyetlen fiával, don Antonio di Padua marquisval, a ki akkor tizennyolcz éves volt.

Az apák abban egyeztek meg, hogy mikor don Antonio di Padua huszonnégy éves lesz, akkor Theudelinda grófnő húsz éves lesz, kijön a kolostorból és együtt a szent házasság kötelékeivel összefűzetnek.

Theudelinda grófnő hat évig volt egy minden kifogáson fölül álló kolostorban, akkor hazavitetett, hogy férjhez menjen.

De oh borzalom! Mikor meglátta a vőlegényét, felsikoltott és elszaladt. Ez nem az, a kivel őtet eljegyezték! Hisz ennek bajusza van. (Persze, huszártiszt volt.)

Hat év előtt még, a mig az atyai háznál volt, soha sem látott bajuszos férfit. A mágnások, a külföldi követek és úri vendégek, maguk az inasok és kocsisok, mind a füle gombjáig simára borotvált arczokkal jelentek meg a világ előtt; azontul a kolostorban csak borotvált képü gyóntató-atyákat látott, s most egyszerre egy bajuszos ember állt előtte, azzal a prætensióval, hogy őt nőül vegye.

Elviselhetetlen gondolat.

Hiszen bajuszt és szakállt csak egyedül a szentek viseltek és a próféták, a hogy az ájtatos képeken látható. De bajuszt magában, szakáll nélkül, nézze bár végig a kalváriai stácziók minden képeit valaki, senkinél sem fog találni, egyes egyedül Pontius Pilátus hóhérlegényeinél. Azok vannak solo-bajuszszal festve minden ábráin a passiónak.

A szenteket még csak lehet ájtatosan tisztelni, azokkal a bajuszos és szakállas ábrázatokkal; de ugyan képzeljen magának valaki egy olyan sacrilegiumot, hogy ha egyszer egy festő arra a bizarr ötletre jönne, hogy urunk megváltónk, a Jézus ábrázatjáról a szakállt elhagyva, azt pusztán bajuszszal tüntetné fel! Mindenkinek, a ki rátekintene,

egyszerre torkán akadna az imádság. Theudelinda grófnő hallani sem akart többé a házasságról; ő Pontius Pilátus hóhérlegényének a felesége nem lesz. A jegygyűrűket visszacserélték, s az összeköttetésből nem lett semmi.

Igen természetes, hogy a világi mulatságokat is kerülte a grófnő, nem volt rávehető, hogy bálba, szinházba járjon. Bűnös és frivol mulatságok helyei azok.

Hanem azért arra sem határozta el magát, hogy az apáczafátyolt felvegye; sőt inkább nagyon is erős követelései voltak a világ iránt. Azt kivánta, hogy az egész világ alakuljon át olyanná, a milyenben ő tudná gyönyörüségét feltalálni. És követelte a chaosztól, hogy teremtsen neki egy olyan ideált, a milyennek ő alkotá agyában a férfit; az legyen sima arczu, tiszta lelkü, csengő hangu, gyöngéd, engedelmes, hű, bornemisza, nem pipás, nem kártyás, nem veszekedő, érzelgő, szellemdús, türelmes, nyájas, szelid, ábrándozó, otthonülő, ünnepmegtartó, kegyes, vallásos, szűz; azonkivül eszes, olvasott, mindent tudó, nagy hírű, magas rangu, köztiszteletü, czímeket, érdemrendeket viselő, loyalis, vitéz és gazdag; a mely sok szép tulajdonság együtt és ilyen quantumban, meglehet, hogy megvan valahol, csakhogy igen nehezen feltalálható.

Theudelinda grófnő a keresésben eltöltötte a legszebb idejét. És pedig mentül jobban multak az évek, annál inkább követelő lett s mentül magasabbra nőttek követelései, annál kevésbé talált azoknak keretébe illő arczképet.

Bátyjának, Gusztáv herczegnek, volt rá egy észrevétele, mely a grófnő lelki helyzetét legjobban jellemzi.

«Az én Theudelinda nővéremnek bajosan fogunk addig férjet kapni, a mig valamiképen az œcumeni concilium el nem törli a cœlibátust.»

Nem is kaptak.

A grófnő túlment a harmincz éven is s még sem talált ideáljára, s a mellett abba a balhelyzetbe jött, hogy a világtól követelt, de a világot úgy, a milyen az valóban,

elfogadni nem akarta, s így sem a kolostori lemondás, sem a világi élvezet között nem választhatott.

Az öreg herczeg meghalt, s végrendeletében Theudelinda grófnőnek hagyományozá bondavári uradalmát, az ősi kastélylyal együtt. A grófnő már több év óta oda menekült legörömestebb, sértett ábrándjai közül. Életfogytiglani használatra volt az neki hagyományozva, s testvérének, ki csak jogi birtokosa volt az uradalomnak, semmi beleszólása abba, hogy a grófnő mit tesz-vesz azon, a míg él.

Theudelinda grófnő bondavári magányában teljesen szabad kifejlődést engedett bajusz- és szakállgyülöletének. Ilynemü kinövések viselői láttávolába nem vetődhettek. Később «a minori ad majus» a bajusz után az egész férfinem számüzetett udvarából. Nem tűrt maga körül mást, mint nőnemü cselédet. Szakácsa, kertésze, kuktája, fütője mind leány volt; belső cselédei, szobalány, komorna, varrónő annál inkább. Mind leányok, és nem asszonyok; férjhez menésre nála senkinek sem volt szabad gondolni; a ki ily tilos haljamokat árult volna el valami fejkötő után, rögtön mehetett a háztól. Még kocsisa is fehércseléd volt, kivételképen az özvegyi osztályból udvarképessé emeltetve. Ennek az egynek, szintén kivételképen, meg volt engedve, minthogy női viseletben a hintóbakon ülni nem illik, a hosszu kocsis-ködmenhez férfikalapnak s még egy bizonyos öltözetfajnak viselése, melynek megnevezésére angol hölgy «shoking»-ot kiált és elájul; melyet a régi rómaiak nem viseltek, a skótok maig sem viselnek; mely pedig épen történetünk éveiben jó Magyarországunkon fontos szerepet játszott, az levén az alkotmányhűség és alkura ingadozás shiboletje és látható jelvénye, hogy vajjon ez elmondhatlan nevü öltözetnek szárait a csizmaszáron belül, vagy a csizmaszáron kivül viseli-e valaki?

No tehát Örzsik asszonynak szabad volt ezt az állatot viselni, az egyedülit az egész kastélyban. Örzsik asszony bort is ihatott és pipázhatott is. Meg is tette.

Azonkivül volt azután még egy társalkodónője is a grófnőnek, Emerenczia kisasszony, a ki tökéletes kiegészitő része volt grófnőjének. A grófnő magas, szikár alak volt, finom vonásokkal, fehér arczszinnel, csaknem keresztül látszó orral. Ajkai szokatlanul pirosak s tökéletes kézijj formára metszettek, valaha szépek lehettek. Sovány termete meghajolt és előre görnyedt; szempillái mindig lankatagok. Sok évi megszokott mórikálás miatt nem egy egész arcz, hanem két fél arcz, melynek mind a két fele más kifejezést és nem udvariasság ugyan a fotograftól, de más ránczokat is mutat. Hajfodrozata most is Karolina Pia menyegzője korából való, melylyel, ha kitart egy pár esztendeig, épen megint belejön a divatba; ruházata szintén azon kor feszes divatja szerinti: krinolin, rikiki, bufándli, volán, vertügadin nem tűretik el senkin. És azután kezei finomak, átlátszóak, reszketegek: egy könyvet felvágni a papirvágó késsel képtelenek. Az egész alak túlideges, érzékeny; minden kis zörejre felretten, görcsöket kap, rángásokba esik, és kitalálhatlan ellenszenvekkel kínlódik bizonyos tárgyak, állatok, illatok, mozdulatok, ételek, tapintatok iránt; egy macska láttára elájul; ha testszinü virágot lát meg, felháborodik a vére; a puszta ezüstnek izét érzi, azért kanalainak meg kell aranyozva lenni; ha valaki egyik lábát a másikra teszi, azt kikergeti maga elől; le nem ül az asztalhoz, ha kés, villa, vagy kanál egymásnak keresztbe van fektetve, s ha valami bársonyfélét lát meg női környezetén, ideges rángásokat kap attól a gondolattól, hogy ha neki véletlenül hozzá kellene érni a kezével ehhez a borzasztó lágy és mégis ragadó, elektrikus és antipathikus boszorkányszövethez!

Jó szerencse, hogy éjjel nem háboritja ideges rigolyáival környezetét, akkor be van zárkózva legbelső szobájába s reggelig ki nem nyitja az ajtót, ha a ház égne is a feje fölött.

Emerenczia kisasszony, kiről azt mondtuk, hogy tökéletes kiegészitő része grófnőjének, először is azért ki-

egészitő része, mert mindaz megvan nála, a mi a grófnőnél nincs. Emerenczia alacsony, gömbölyü, kövér, hizott, feszes arcz, hanem szép fehérre festve, mint a grófnőé. Pisze orr, mely titokban kedveli a burnótot. Ruházata, hajbodrozata épen olyan, mint a grófnőé, a feszes ruha az ő termetén nincs minden humorisztikus kifejezés nélkül. És azután épen olyan ideges, mint a grófnő. Kezei épen olyan oly erőtlenek egy könyvet felvágni; szemei épen oly érzékenyek a világosság iránt, ellenszenvei épen oly számosak, s idegei épen oly készek mindennemü rángásokra és ájulásokra, mint a grófnőéi. Sőt e tekintetben még előnye is van fölötte, mert a mint észreveszi, hogy most következik valami, a mitől a grófnő meg fog ijedni, meg fog iszonyodni, ő az ijedésben és iszonyatban egy perczczel meg tudja őt előzni; előbb elkezdi a reszketést, az ideges elmeredést, mint a grófnő, s legalább egy perczczel tovább birja a csuklást, mint a grófnő, s ha az elájul az egyik pamlagra, ő végigájul a másikon, s ott feküsznek egymással vis-à-vis, s elvégre is a grófnőnek kell előbb magához térni.

Éjjel pedig rettenetes mély álma van Emerenczia kisasszonynak; a grófnőtől harmadik szobában alszik, de oly mélyen, hogy Theudelinda ugyan minden csengetyüzsinórt letéphet a nélkül, hogy Emerencziát az ajtajához csalja. Ez is egyik neme az ideges álomkórnak, mint Emerenczia állitja.

Egyetlen egy férfinak volt bejárása a bondavári kastélyba.

De mit mondunk? Dehogy férfi! Nem masculinum. A dogma nyelvtana feltalálta a «neutrius generis» embereket. Ez a pap. Több és kevesebb, mint a férfiunemen levő ember: lelki atya. Testileg senkinek sem, lelkileg ezer embernek atyja.

Semmiféle emberszólást, csipkedést, gyanusitást se várjon tőlem senki. Mahók plébános úr igen derék, tisztességes ember. Veszi a hivatását úgy, a hogy az van: mi-

sézik egész ájtatossággal, keresztel, kopulál, eltemet annak rendje szerint; éjjel is felkel, ha haldoklóhoz hívják, s nem szidja érte a sekrestyést, hogy minek költi ki az ágyból, mikor izzad? A huga, ki a házánál gazdasszonykodik, tiz esztendővel öregebb, mint ő, s minden gyanusitáson felül áll. Plébános úr nem ír a veszekedő hirlapokba polémiát; nem is olvassa azokat; kölcsön néha elkéri a tiszttartótól a «Pesti Naplót». Ha a kántora Péterfilléreket gyüjtött, azokat ő, egy forint megtoldással a maga részéről, beküldi az «Idők Tanujá»-nak; hanem azért este csak mégis összeül tarokkozni a lutheránus tiszteletessel, s a skeptikus tiszttartóval. Sokat ád a jó pinczére, a baromfiudvarra; nagy méhész és gyümölcsoltó. A politikában loyalis és középpárti; a mi falun annyit jelent, hogy megszavazzuk a dohánymonopoliumot, de magunk szűz dohányt szívunk; mert jó, mert van.

Az előrebocsátottakból sejtheti mindenki, hogy a tisztelendő úr ez egész történet folyamán keresztül senkit megbántani nem fog. És nekünk egyáltalán nem lenne utunkban soha, valamint hogy annyi ezer emberséges falusi plébános nem volt utunkban ez ideig; ha történetesen a bondavári kastélyba nem volna hivatalos mindennap tizenegy órára a grófnőhöz gyóntatásra, melynek végeztével ott marasztaltatik ebédre, s mindkét feladatának meg szokott felelni becsülettel. Meg is látszik az ég áldása domboru termetén és kettős tokáján, s mindig életpiros arczszinén.

A tisztelendő úr pontos, hanem a grófnő nem az. A lelkiatya, a mint üti a tizenegyet, ott kopogtat a társalgószoba ajtaján; de a vékony «herein»-t csak Emerenczia kisasszony hangja fuvolázza elé s a belépő üdvözlő mosolyára az ő mosolya felel vissza. Két egymásra sütő tele hold!

— A grófnő még be van zárkózva szobájában, susogja Emerenczia kisasszony, mintha félne, hogy a harmadik szobába is áthallatszik a hang.

Plébános úr kezének kenetteljes mozdulatával s fél szemölde felhuzásával int, hogy nem kell háborítani az igazak álmait.

S kivált az igazak toilettjét. Fenn van már ilyenkor a grófnő, de öltözködik. Egyedül öltözik, nem bocsát senkit magához közel, míg tökéletesen fel nincs hüvelyezve. Azért minden öltönye elölfüző.

Plébános úr az egyedüllét meglesetlen perczeit felhasználva, tógája hátulsó zsebébe nyul s abból egy titkolva rejtegetett tárgyat kimarkol s óvatosan széttekintve, ha nem nyit-e rájuk hirtelen valaki, azt a kisasszony kövér markába nyomja, mit a kisasszony épen oly sietve dug el ruhája zsebébe, s miután biztos helyre rejté, hálateljes pukkedlivel fejezi ki néma köszönetét, melyre plébános úr épen oly szótlanul válaszol udvarias kézmozdulattal, hogy minek a köszönet ily csekélységért? Mely után Emerenczia kisasszony szemérmesen félrefordul s a kapott titokteljes tárgyat óvatosan elővonva zsebéből, annak belsejébe tekint, egészen közelvive azt orrához, s nagyot sóhajtva belőle s a sóhaj szimatolása alatt gyönyörittasan emelve fel szemeit félig az égre, félig a papra, ki viszont maga részéről balkeze hüvelyk- és mutatóújjának hegyes összeszorításával igyekszik ugyanazon eszmét kifejezni: «pompás! igen pompás!» Elvégre a kisaszony jobb keze hüvelyk- és mutató-újját az említett titokteljes tárgyba belemártva, azokat onnan orrának majd egyik, majd másik nyilásához vándoroltatja, csendes extasissal szíván fel a mennyei illatu spanyol burnótot.

A plébános úr szokta ellátni a kisasszony burnótos szelenczéjét igazi eredeti sárga spanyol burnóttal. Ez a plátói viszony létezik közöttük. Két szagló műszer vágya egy közös ábránd után.

A sárga tubák különben nem ábránd. Kapni azt eleget, fertályfontját bádogostól egy forint nyolczvanöt krajczárért a trafikában; hja! de mi az a papok tubákjához képest? Az, a mi a chartreuse a vutkihoz; a mi a grand vin de

Cliquot a «Preszburger mussirender»-hez. Ezt csak az érti, a ki studirozza.

Honnan veszik a papok e minden aromát egyesítő tubákot? hogyan készitik? hol készítik? et caetera. Ezek mind oly kérdések, miket liberalis embernek firtatni nem illik, ha tudnánk is, denunciálni nem fognánk; annyi bizonyos, hogy birnak vele; egy legközelebb meghalt püspök hagyatékában másfél mázsa találtatott e menynyei porból, s az volt a boldogabb, ki kaphatott belőle négy latjával egy aranyért. Ezt ismerve, senki sem fogja paradoxnak tartani Mahók plébános úr azon mondását, melylyel egy káplánját kifizette, ki megirigylé a jól élést tőle, hogy jól eszik, jól iszik, jó dohányt szí s még az orrát is jó burnóttal tartja: «Bizony, fiam! csak még valamit tudnék, a mit a fülembe is tömjek!»

E csendes «néz-a-néz»-t (vide: «téte-a-téte») megzavarta egy sajátszerű csengetyüpendülés, melyre a grófnőhöz vezető ajtón egy réztáblácska felnyilt, s annak elfordultával a tulsó felén levő tálczán megjelent egy üres theás csésze.

Ez azt jelenté, hogy a grófnő megreggelizett.

Minden ajtaja a kastélynak úgy volt felszerelve, hogy azon kisebb-nagyobb táblácskák nyiltak ki. A táblák rézből voltak, s az ajtók kemény fából, sarkaikon vas ütközőkkel. A grófnő hálószobájának ajtaja épen vert vasból volt, belül paplanszőnyeggel béllelve. Férfi nem levén a háznál, a defensiv-rendszert kellett tökéletesíteni, netaláni erőszakos betörések ellen. E rendszert kiegészíté egy gépezet, mely a grófnő hálószobájában egy lábnyomásra az ajtaja előtti padlót egy percz alatt velenczei sóhajhiddá alakítja, s a vakmerő látogatót valami kijárástalan sötét üregbe lecseppenti. Az alcovenből pedig egy villany-telegraf szolgál fel a tűztoronyba, mely egy újjnak gyöngéd nyomására rögtön félreveri a harangot, hogy veszély esetén a major és vadászlak férfi-lakói rögtön segítségre siethessenek.

Emerenczia szobájában is ilyen villanygép csengetyüje

ad jelt, s az ajtón feltáruló forgfülke (tourniquet) jelvényezi, hogy ki hivatik?

A csésze azt jelenti, hogy a szobaleány jőjjön.

A könyv a társalkodónőt hivja.

Emerenczia tehát előbb beküldé a szobalányt. Az végezte dolgát. Azután következett a második csenditės a könyvvel, akkor bement a társalkodónő. Kis idő mulva az is visszajött, s ajtót nyitott a pap előtt, ezt sugva neki:

«Látásai voltak az éjjel. Sok mondanivalója van.»

Kövessük a tisztelendő atyát a grófnő belső szobájába. Ne tessék visszarettenni e gondolattól! Jelen lenni egy hölgy gyónása alatt! Azok, a kik be merték járni velem a mammuth-korszak kisértetes világát, ez ismeretlen régióba is követni fognak merni, előre meg levén a felől győződve, hogy ha produkálok is néha kisérteteket, azok igen dresszirozott kisértetek, s gondom van olvasóim idegeire, midőn őket rejtelmes helyekre vezetem. Elvégre mindent meg kell tudnunk!

Tehát miután a pap gondosan becsukta maga után az ajtót, odajárult a grófnő elé s kezet szorított vele. A grófnő egy nagy karszékben ült s nagyon bágyadtnak látszott. Intett a papnak, hogy üljön le az átellenben levő karszékbe.

— Ismét látta őket? kérdé a lelkész.

— Ismét, felelt a grófnő suttogó hangon. — Épen úgy kezdődött, mint máskor. A mint az éjfélt ütötte a vártoronyban, lenn a mélyben, mintha a kripták fenekéről jőne, megzendült a «de profundis». Kisértetes, borzadályos ének. Hallatszott a pontificáló pap magán-éneke; az antiphona, a khorus. És azután közben hangos kaczagás, kicsapongó kiáltozás, asszonyi vihogás, pohárcsörgés, vad gunydanára fordított eneküvöltés. Azután ismét a csendes, áhitatos khoràle. S az felváltva ment így tovább. Én karomba csiptem, hogy nem álmodom-e? Itt a csipés foltja, nem álmodtam. Felkeltem. Meg akartam felőle győződni, hogy ébren vagyok-e? Fogtam egy irónt és egy

hangjegy-papirost. És mikor egy világosan kivehető kadenczia vagy accord abból a kisértetes danából felhangzott hozzám, a papirra lekottáztam azt. Ime, itt van. Ön ért a hangjegyekhez.

A pap átfutotta a lejegyzett kisértetes accordot és mindjárt ráismert: «Csicseri borsó, vad lencse! Fekete szemű menyecske!»

Ez bizony elég borzasztó nóta éjfél után a kripta fenekén.

— És soha sem hallotta a grófnő ezt a nótát azelőtt, parasztoktól, a mezőn ?

A grófnő neheztelő méltósággal felelt:

— Hát járok én olyan helyekre, a hol a parasztok dalolnak ?

Azután folytatá az elbeszélést:

— Ime, ez világos tanujele annak, hogy ébren voltam. Nem is lettem volna képes többé elaludni. Valami oly ellenállhatlanul hivott, hogy menjek le magam is oda, a hol ezek a hangok hallatszanak. Felöltöztem. Bizonyosan tudom, a fűzöld gros de Naples ruhám vettem magamra, a pálma kashmir-szegélyzettel. Nem hittam magammal senkit; aludt mindenki a háznál. Csodálatos bátorság támadt szivemben; lementem egyedül a lépcsőkön a családi kriptáig. A mint az ajtóhoz értem, annak kettős szárnya rögtön kétfelé tárult előttem, s én ott találtam magamat ismét abban a társaságban, a melyben annyiszor voltam már elhunyt családtagjaink között. Minden emlékkő ki volt mozdulva helyéből, minden fülke üres. És azoknak lakói ott ültek mind a hosszú asztal körül, mely a kripta közepén áll. Ugyanazon öltözetekben, a hogy a czimerteremben arany rámáikban festve láthatók, és mindenkit jellemzett elmult életének hivatása. Érsek nagybátyám teljes ornátusban a kripta oltára előtt pontificált. Grandaieulöm a kanczellár, az asztalfőn ült s az ország pecsétjével nagy pergamenokmányokat pecsételt. Nagy onklim, a tábornagy, pánczélban és allonge-parókával, paran-

csokat osztott, marschall-botját csipejének támasztva. Ősanyám, Katharina, az udvarhölgy, ki hódító szépség volt, most is folyvást forgatta szemeit és semmi más nem mozdult arczán, csak e villogó, hódító szemek. És nagynéném, Clementina, az ursulita fejedelemasszony, psalmodiákat énekelt nagybátyámmal, mihez a khorust az elébb nevezettek képezték, közbe-közbe.

— De hát a kaczaj? a vihánczolás? a gúnydalok? kérdezé a lelkész,

— Rátérek arra is. Az asztal alsó végén ültek további néhai rokonaim. Fiatalon meghalt ős-niècem Clarisse, ki halálra tánczolta magát, és egy nagyöcsém, ki hires fuvolázó volt; azután Ottó nagybátyám, kinek szenvedélye volt a szerencsejáték s ki most is koczkákat zörgetett egy bádog-kehelyben, s szitkozódott, mikor vakot vetett. Azután egy ős unokahugom, ki menyasszonyfővel halt meg esküvője előtti éjszakán, s most is koszorus fővel ült ottan. És végre az asztal tulsó végén László nagybátyám, kinek arczképrámája üresen van hagyva czimerteremünkben; számüzetve a család köréből még a tizennyolczadik század elején.

— Akkor hogyan ismert rá a grófnő, hogy ő az? E kérdéssel vélte megakaszthatni a vizio folyamát a lelkész.

— Majd megmondom, szólt a tudás nyugalmával Theudelinda. László ősöm kivált a családból, lázadó lett, eretnek lett, anathema alá esett és megnótáztatott. Elfogatott, elítéltetett és lefejeztetett. Azért nem is volt arcza a többiek között, hanem arcz helyett egy halálfőt viselt a fején. Erre a halálfőre pedig ráismertem ekként: László ősöm volt az első, ki az országba be merte hozni a pipázást, daczára a király peremtorius parancsának; a miért is suppliciumakor előbb a pipázók ellen hozott büntetés hajtatott végre rajta, keresztül szuratván az orrán a pipaszár. Most pedig, midőn ott ült a többiek között, ismét ott volt a csontfő fogai között a fatális nagy tajték-

pipa, a miből füstölt rémségesen, hogy tele volt dohányfüsttel az egész kripta.

A pap meg volt felőle győződve, hogy ezt már csak álmodta a grófnő.

— A két őshugom, az apácza és a menyasszony között volt egy üres szék; nekem oda kellett leülnöm. A menyasszony mindig divatról akart velem beszélni s dicsérte toilettemet; különösen zöld gros des Naples ruhámat összetapogatá, magasztalva a kelmét. Olyan hideg sugárzott ki az újjaiból, mikor hozzám ért. Az asztal felső része zöld posztóval volt terítve, az alsó sárga selyem virágos abroszszal. Ide alant lakomáztak, vigan voltak, kaczagtak, vidám coupletteket énekeltek, odafenn az antiphona zsolozsmáit mondták, s ez a kettő együtt olyan borzasztó volt nekem. Fáczánok, császármadarak voltak a tálakban, épen meghagyott tollas fejekkel, gránátvillogásu bor a kelyhekben. Engemet kináltak étellel-itallal. Sem ételnek, sem italnak nem volt semmi ize. Egyszer őshugom, a menyasszony, mint ifju lánykák tréfásan tenni szoktak, odanyujt elém, két újja közé fogva egy fáczán mellcsont sarkantyuját: «törjük el, kedvesem, melyikünk megy hamarább férjhez?» Én megfogtam a sarkantyu másik ágát, huztam, huztam s egyszer csak eltörött: nekem jutott a nagyobbik fele. A menyasszony ős-hug kaczagott: «Theudelinda megy elébb férjhez». Én pedig úgy pirultam. Ugy-e bár, az nem illik, az ős szellemeknek ilyen frivol tréfákat űzni?

A tisztelendő úr is úgy találta, hogy biz a megboldogultak más foglalkozást is kereshetnének a tulvilágon, mint férjetlenül maradt élő nőrokonaikkal fáczánfantomok sarkantyu-csontját tördeltetni.

— De a mi legjobban háborított, az László bátyám magaviselete volt. Egyre kiabált, kaczagott, triviális dalokat üvöltött; káromkodott, gunyolta a szenteket, a pápát, a sakramentumokat, a hölgyeknek pironkodni való élczeket mondott, s orrlyukain keresztül fujta a dohányfüstöt

felém. Én ráztam a zöld selyem ruhám szárnyait, hogy a füst rájok ne ragadjon; de úgy éreztem, hogy az mégis keresztül járja azt. László ősbátyám rámfogta, hogy a nászjósló mellcsontot eldugtam ereklye gyanánt zöld ruhám zsebébe. Én égtem a szégyentől, mert igaz volt. De eltagadtam, azt mondtam, nem igaz. Arra ő elkezdett esküdni oly pogányul, hogy a boltozat reszketett bele, s verte az asztalt csontökleivel. Neveuim befogták a száját, akkor a szemüregei beszéltek; megfékezhetlen volt. Szidta a szenteket és a császárokat! Ekkor ősbátyám, az érsek, kiveté ellene kezét elátkozólag; grandaieulöm, a kanczellár megpecsételé az itéletet s ősbátyám a marschall, kivoná hosszu pallosát, s egy ülőhelyéből leüté László bátyám csont-koponyáját. A fej oda gördült lábamig, még akkor is fujta rám a füstöt. Arra elfutottam onnan.

A plébános látta, hogy itt egy hystericus álommal van dolga.

Csak az volt a különös, hogy ezt az álmot olyan sokszor újra látja a grófnő, s a kezdete mindig ugyanaz.

— Még mikor levetettem is a zöld ruhámat, éreztem rajta a keserű pipafüstöt.

— És hol van az a zöld ruha? Ha szabad ily tárgy után kérdezősködnöm.

A grófnő némi kéjelmetlen feszengést árult el.

— Azt valóban nem tudom. Ruhatáram Emerenczia kisasszony felügyelete alatt áll.

— De hát, megengedi a grófnő e kérdést? nem itt vetette le felöltönyét?

— Azt már nem tudom. Emerenczia kisasszony azóta járt idebenn, talán tud felőle.

— Megengedi a grófnő, hogy behijjam a kisasszonyt?

— Rögtön itt benn lesz. — A grófnő kettőt csenditett a villany-csengetyüvel, s arra bejött a társalkodónő.

— Kisasszony! szólt hozzá a grófnő; ön emlékezik a füzöld gros de Naples zubbonyomra, a pálmaszegélyzettel.

— Igen. A bő felöltő, japáni szabással, melyet bojtos selyemzsinórral átkötve szokott viselni a grófnő.

— Épen az, mondá a grófnő. S hol van ez az öltönyöm?

— A ruhatárba van eltéve, magam akasztottam fel, és patchoulit tettem az újjaiba, hogy a molyok a kashmirszegélyzetet meg ne rágják.

— Mikor tette ön oda?

— A mult nyáron.

A plébános kezdett mosolyogni. Most mindjárt meg lesz győzve a grófnő a felől, hogy álom volt, a mit látott.

— S azóta nem volt rajtam ez a ruha?

— Egyszer sem, nem is viselhetné ilyen időben a grófnő, mert a nyitott japáni újjak csak nyárra valók, mikor legmelegebb van.

— Lehetetlen!

— De hiszen meggyőződhetik felőle a grófnő; monda a plébános, ha saját szemeivel megtekinti ruhatárát. Kinél áll a kulcsa?

— Emerenczia kisasszonynál.

— Parancsolja a grófnő? — kérdé a kisasszony.

— Látni akarom, monda a grófnő, s felkelt helyéről és inte a lelkésznek, hogy menjen vele.

Emerenczia kisasszony némi durczás szelességgel indult meg a kulcscsomaggal csörömpölve s a mellékszobában egymás mellett álló nagy faragványú czifra ódon szekrények közül egyet felnyitva, annak szárnyait kitárá. Legalább ötven selyem szoknya volt ott egymás hegyirehátára akasztva. A grófnő soha semmi ruháját idegen kézre nem hagyta jutni. Profán emberi alak azokat meg ne szentségtelenítse.

E felaggatott öltönymuzeum tömegébe biztos tájismerettel benyulva, előhuzá Emerenczia valahonnan hátulról a kérdéses fűzöld ruha egyik lebernyegét, azokkal a kashmir pálmákkal a szélén.

— Itt van!

A pap már diadalmaskodott. De a grófnő, kinek túlérzékeny idegei minden iránt fogékonyabbak voltak, mint más vastagbőrü emberé, egyszerre elsápadt, megérzett valamit, reszketni kezdett.

— Vegye ön ki azt a ruhát onnan.

Emerenczia nagy dér-durral leakasztá azt helyéről, mint a ki meg nem foghatja, mi köze lehet a gyóntató papnak a japonikával?

A grófnő kikapta azt kezéből s fejét félrefordítva, oda tartá a pap elé.

— Szagolja ön!

A pap meg volt lepetve. Annak a selyemruhának valóban oly kapadohány szaga volt, mintha fél éjjel valami tarokk-klubban lett volna elfoglalva. Ezt érezte a grófnő már messziről.

— Nem pipafüstszag-e ez?

— De bizony az.

Most még egy jutott eszébe a grófnőnek. Belenyult a füzöld selyem japonika zsebébe s a mit kivett belőle: az volt a kettétört fáczán-mellsarkantyu.

— Hát ez?

A grófnő abban a pillanatban elájult és leroskadt egy karszékbe; Emerenczia kisasszony nagyot sikoltott s elájult a másik karszékbe; a tisztelendő úr pedig úgy megzavarodott, hogy egymásután három falszekrényajtóba nyitott be, míg rátalált az igazi szőnyegajtóra, mely a szomszéd-szobába vezet, hogy a cselédséget fellármázza.

Itt valami természetfölötti boszorkányság van a dologban.

AZ ALBUM ÉS LAKÓI.

Mahók tisztelendő úr e dohányfüst-járta szalüp rejtélyét nem tartotta egészen a természet rendes törvényei szerint megoldhatónak. Mind hivatalos állásánál, mind hajdankori neveléénél fogva nagyon illett hozzá, hogy

az ördögi működés jelenségeit komoly megfontolásra méltóknak tekintse.

Ebéd fölött nem szólt e tárgyról semmit Emerenczia kisasszonynak. Csak ketten voltak az asztalnál. A grófnő szobájában maradt, mint szokta rendesen, ha görcsös rohamai voltak, s tiszta levesnél egyebet olyankor nem vett magához. Ebéd után hivatta magához a szent atyát. Nyugágyán feküdt s nagyon ki volt merülve.

— Már most meg van felőle győződve tisztelendő úr, ugy-e bár, hogy a mit elmondtam, az nem álomlátás?

— Valóban, kell valami szokatlan dolognak lenni benne.

— Jó, vagy rossz szellemek munkája-e ez? kérdezé a grófnő, szemeit kenetteljesen emelve feltartott mutatóújja felé.

— Ezt csak a kipróbáltatás mutatná meg.

— Minő kipróbáltatást gondol tisztelendő úr?

— Az egyházi megtisztítás kipróbáltatását. Ha jó lelkek azok, a kik sírjaikat ekként éjente elhagyják, a szelleműzés ájtatos mondatainak erejétől kell, hogy visszatérjenek itéletnapig tartó nyugodalmuk helyére.

— És ha nem térnek vissza? kérdé a grófnő aggodalmasan.

— Akkor nem jó szellemek.

— Azaz: elkárhozottak! — szólt a grófnő csüggetegen. — Miről lehetne ezt megtudni?

Mahók tisztelendő úrban a bevett fogalmak küzdeni látszottak az egészséges ép kedélylyel. E kérdésre azt a bátor feleletet adta, hogy:

— A legközelebbi éjjel én fogok virasztani a kastélyban.

— És ha hallani fogja ön azt a földalatti éneket?

— Akkor leszállok magam a kriptába a szentelt vizzel s eloszlatom a kisérteteket.

A grófnő arcza felhevült.

— Én önnel fogok menni.

— Nem, grófnő. Nem ön fog velem jönni, hanem a sekrestyés.

— A sekrestyés! — kiálta fel a grófnő. — Egy férfi! Hogy jönne egy férfi e kastélyba?

— Kérem, hisz én is az vagyok! — szabódék a plébános. — A sekrestyésem épen ugy egyházi személy, mint én magam. Nekem nélkülözhetlen assistensem minden szent cerimoniánál; ő viszi előttem a lámpást, a szenteltviztartót, a tömjén-füstölőt, a crucibulumot; az nekem minden szertartásnál nélkülözhetlen emberem.

A grófnő nagy nehezen beleegyezett, hogy ma este, kivételképen, a sekrestyés is bejöhet a kastélyba; de csak a földszintre, az emeletre nem szabad feljönnie. Inkább a plébános úr is megigérte, hogy odalenn marad a növényházban, midőn éjszakára a lépcső rácsajtaja elzáratik.

Az egyezmény szerint este újra eljött Mahók tisztelendő úr a kastélyba, a sekrestyés kiséretében, ki egy negyven év körüli férfi volt, nyirott bajuszszal és nagyon rezes pofával.

A plébános úr a vacsorát is odafenn költé el, melynél a grófnő is megjelent már, de nem igen evett semmit. A plébános úr is étvágyhiányról panaszkodott. Emerenczia kisasszony is. Ez mind nagy dolog.

Vacsora után rögtön hálószobájába vonult a grófnő; a lelkész pedig lement a növényházba, a hol azalatt sekrestyése egy üveg bor és pecsenye mellett azon fáradozott, hogy a vaskályhában ki ne engedje aludni a tüzet.

A cselédségből senki sem volt beleavatva abba, a mik történni fognak. A grófnő nagyon kérte a tisztelendő urat, hogy az ártatlan hajadoni sziveket el ne rémítse ama földalatti jelenetek tudatásával, mikről azok nem is sejtenek semmit. Egy sem hallotta még közülök azt az éjszakai misemondást a kriptában, mert egy sem említette azt a grófnő előtt soha.

A tisztelendő úr tehát egyedül várta a történendőket

sekrestyésével, s e várakozás hosszu időközét iparkodott valami régi könyv olvasgatásával megröviditni; erősen küzdve ólomnehézségü szempillái ellen, mik a rendes órában leragadni készültek. Attól tartott, hogy ha elalszik, mind azt fogja végig álmodni, a mit a grófnő elbeszélt előtte, s a mit még mindig félig-meddig hitt is, nem is.

Az olvasás pedig rendesen arra szolgál a derék urnál, hogy az álom ágyvetője legyen. Egy kis appetitorium az alvás előtt.

Annálfogva abbahagyta azt, s diskurálni kezdett a sekrestyéssel.

A «belső ember» e várakozásteljes órákban miről beszélhetett volna egyébről, mint csupa merő kisértetes történetekről: a félkerékről, a fejetlen barátról, a Luczaszék látványairól, a valóságos prikulicsról, a Márcze Záre boszorkányról, «tánczos kovács» lidérczhordta sok pénzéről s más efféle históriai dolgokról, miket részint saját szemeivel látott, részint ott volt, a hol azokat a leghitelesebb személyek elbeszélték.

«Bolondság, hazugság!» mondá, mind valamennyire a tisztelendő úr; hanem azért az ilyen éjfél előtt hallott mesékből «tamen aliquid haeret» valami megragad.

Csak legalább pipázni lehetne! De ebben a kastélyban nem szabad. Megérzi azt a padlón keresztül a vár asszonya, mint a sárkány az emberbüzt.

A sekrestyés, miután látta, hogy minden igaz történetére az mondatik, hogy «hazugság,» gondolta magában, hogy nem szól hát többet. Abból az lett, hogy mihelyt elhallgatott, elaludt. Olyan édesdeden tudott a széken ülve aludni, fejét a támlára hátra hajtva, a száját tátva, hogy tisztelendő úr megirigylé tőle.

De nem soká tarthatott irigykedése; mert a jó ember a mint aludni kezdett, elkezdett horkolni is. S azt oly kisérteties accordokban tudta adni, mindennemü variatióiban a «bőrhuzásnak a fagyon» és a «kásafuvásnak,»

hogy tisztelendő úr kénytelen volt őt időközönkint megintegetni, hogy ne horkoljon olyan csunyául.

Végre ütötte a tizenkettőt a vártorony órája. Ekkor végleg felrázta álmából a sekrestyést a pap.

— Ne aludjék kend, nem azért hoztam kendet ide magammal, hogy itt nekem aludjék.

A sekrestyés álomittasan dörzsölé szemeit; a pap elővette burnótos szelenczéjét, hogy az álmot elüzze szemeiről egy szippantással; de rögtön elmult mind a két férfiuról az álom. Egyszerre megüté füleiket a tizenkettedik óraütés elrezgő hangja után a földalatti mise kisérteties zengése.

Az éjféli mély csenden keresztül világosan hallható volt a papi ének-hang, a mint azt a legbetanúltabb áldozár a kegyes latin mondásokon végigzengeti, és azután a rázuduló kar, néha-néha valami orgonahanghoz hasonló zene, csakhogy annál sokkal élesebb; mintegy paródiája az orgonának, mintha az orgona az orrából énekelne.

Mahók plébános úrnak egész testi felszine lúdbőrré borzadt e kisértő hangokra.

— Ah! hallja kend ? szólt a sekrestyéshez.

— Hogy ne hallanám ? Miséznek valahol.

— Itt alattunk.

— A kriptában.

— Mi lehet az ?

— Az ördög.

— Minden jó lélek dicséri az urat! rebegé a tisztelendő, háromszor vetve magára keresztet.

— De úgy látszik, hogy a rosz lelkek is dicsérik.

Gyorsan meg lett czáfolva a sekrestyésnek e jámbor véleménye a rosz lelkek felől, mert a legünnepélyesebb antiphona hangjaiból egyszerre mintegy ördögi kardal rivallt 'el a kriptából: «Gyere be rózsám, gyere be, csak magam vagyok ide be. Két czigánylegény hegedül, csak magam járom egyedül!» S a dal vége elvegyült a felsivitó

kaczagás, ujjongás, asszonyi nyihorászás és férfiui hahota pokoli hangzavarában.

A tisztelendő, ha az ájtatos solo-nál csak reszketett, e fertelmes ensemblera egészen összeesett ijedtében. Meg volt zsibbadva minden tagja, a homlokát kiverte a hideg izzadság.

— Ez a pokolbeli sátán műve odalenn.

Épen így beszélte azt el előtte a grófnő.

— Mihály! monda fogvaczagva, hallotta kend ezt Mihály?

— Hogy ne hallottam volna? Süket volnék akkor. Gonosz lelkek szombatja van odalenn.

Ekkor csengetyühang szólt közbe, a lárma elhallgatott s újra folytatta az éneklő hang a misét.

— Mit kellene tennünk? szólt Mahók úr.

— Mit tennünk! leszállni a kriptába s exorcisálni a gonosz lelkeket.

— Micsoda? Egyedül?

— Egyedül? szólt Mihály hetvenkedve. A seregek urának nevével. Aztán ketten vagyunk. Volnék csak én pap, volna csak én rajtam a stola, meg a fejemen a négyszegletü sipka: egyedül lemennék közéjök a szentelt víztartóval, s ha elkiáltanám magam: «Apage satanas!» elüzném magam elől a pokol minden legióit.

A tisztelendő úr restellte, hogy a sekrestyésének több bátorsága van és erősebb hite a gonoszszal megküzdeni, mint neki magának.

— Hiszen én mennék szivesen; de egyszerre úgy beleállt a lábaimba a köszvény, hogy nem vagyok képes a térdeimet meghajlítani.

— Már pedig az nagy szégyen lenne ránk nézve, ha mi most, hallván a kisértetek lármáját, nem mernénk közéjük lemenni.

— De ha nem birom a lábaimat.

— Mondok valamit. Üljön fel a tisztelendő úr az én hátamra, vegye kezébe a szentségeket, majd én viszem a lámpást.

Ezen ajánlat elől nem lehetett kitérni.

A pap az Istennek ajánlotta lelkét, megkeményíté szivét s elszánta magát, hogy megvívja hát az alvilági harczot a hit szent fegyvereivel.

— Ne költenénk fel még valakit a háznál? Mindenkit. És processióval mennénk ellenségeink ellen.

— Dejsz ez a sok félénk leánycseléd ki nem bujik a dunnája alól, ha azt mondjuk neki, hogy kisértetek járnak, ezért az egész kastélyért. A férfi-cseléd meg nem jöhet be a majorból, mert minden ajtó be van zárva.

Mahók urnak el kellett magát szánni, hogy segítő felével egyedül induljon meg a kemény ütközetbe.

— Jerünk tehát!

Mihály gazda leguggolt a pap előtt s felvette nagybecsü terhét nyakába.

— De el ne ejtsen kend! inté őt a lelkész úr, mikor már rajta ült, mint Anchises Aeneáson.

— Ne tessék félni. Nem roppant még meg az én derekam.

Azzal kezébe vette Mihály gazda a lámpást, a papnak kezébe adta a szent szertartási eszközöket s megindult vele kifelé.

Az előtornáczba érve, úgy érzé Mahók úr, hogy ott még hidegebb van, mint a növényházban volt. Az az egy kis homályos szövétnek, a mit Mihály mester tartott a kezében, nem világította meg a hosszu folyosót, csak épen a legközelebb eső falakat, a mik mellett elhaladtak s a miken végig nagy elfeketült rámákban festett pánczélos vitézek avult képei jöttek és tüntek el két felől: a bondavári hős vezérek hadnagyai és alvezérei, kik banderiumaikat vezették egykoron törökre, velenczésre és kuruczra. Azok is integettek a két lelki harczosnak, hogy csak menjenek, majd megtalálják őket együtt odalenn uraik széktámlája mögött.

A folyosó közepén következett a lejárat a kastély föld alatti részeibe. Az egy vasajtóval volt elzárva. Tiszte-

lendő úrnak csak az ajtónál jutott eszébe, hogy hisz az ajtónak kulcsa is van, s azt ő a növényházban feledte. Tehát oda vissza kellett lovagolni. A növényház ajtajában Mihály gazda azon észrevételt koczkáztatá, hogy egy valami kemény tárgy nagyon ütögeti az ő testi oldalbordáit, vajjon nem a kérdéses kulcs az a tisztelendő úr reverendája zsebében? Mahók úr odanyult s valóban úgy tapasztalá, hogy a keresett kulcs ott van nála. Tehát harmadszor is végig kellett tenni a veszszőfutást az őskori harczosok fenyegető arczképsorozata között a lépcső-gádorig.

A kulcs nyikorogva fordult el zárában s a gádorba lépőket azonnal megüté valami nehéz, dohos szag, minő a ritkán szellőztetett földalatti helyiségekben szokott lenni.

— Az ajtót hagyjuk magunk után nyitva, monda a plébános, gondolva a netaláni gyorsított visszatérés esélyeire.

Azzal megkezdődött az alászállás a lépcsőkön.

Tisztelendő úr minden lépcsőfoknál jobban kezdé észrevenni, hogy a paripája még jobban fél, mint maga; annálfogva még jobban megragadá baljával annak gallérját, s lábszáraival erősebben átszorítá a nyakát.

— Jajaj! tisztelendő atyám, ne szorítson a térdeivel, mert megfulladok!

Huh, mi volt ez? Egy fekete tárgy suhant el fejeik fölött.

Egy denevér! A kisértetek előpostája!

— Mindjárt odaérünk! biztatá lovasát Mihály gazda, és fogai vaczogtak bele.

A míg a csigalépcsőn áthaladtak, a földalatti zaj kevésbbé hallatszott, hanem a mint a pinczefolyosóra leértek, ismét előtört az teljes alvilági borzasztóságában.

A pinczefolyosó hosszu volt s egyik szárnya a lépcsőzettől balra a pinczékhez vezetett, a másik a kriptákhoz. Átellenben a lépcsőlejárattal pedig volt egy keresztfolyosó, mely a szabadba kivezetett, nyolcz lépcsőnyi felhágással

egy áttört művű rácsajtóval záródva, melyen keresztül a folyosót szabadon járta a külső lég.

«Huh! szinte elfútta a lámpásunkat a légvonat!» jegyzé meg a tisztelendő úr.

Légvonat? Jó lett volna, ha csak légvonat lett volna; de a mint Mihály gazda három lépést tett előre a kripta-ajtó felé, mindjárt kitünt, hogy minő dolgok várnak ott reájuk?

A folyosó tulsó végén lobogott valami kékes láng, hasonlatos azokhoz a lángokhoz, a mik Sz.-György éjszakáján felvetik magukat a földből, ott, a hol a kincs van elásva, midőn «tisztul a pénz».

A kékes láng előtt pedig ott állt, vagy ült, vagy guggolt, vagy mit csinált egy törpe fehér alak. Alig volt három lábnyi magas; de nagy idomtalan feje volt.

A mint a törpe rém észrevette a közeledőket, egyszerre magasra lobogott fel a kékes láng, most már sápadt halotti fényt árasztva el az egész folyosón, s a fény mellett a törpe alak elkezdett lassankint felnyúlni, elébb hat láb, aztán nyolcz láb, végre két öles magasra! még hosszabb árnyékát a fellobogó szürke láng, mint fekete kigyót tánczoltatá végig a folyosó márvány-padlatán, míg az emelkedő fő kisértetes bikabömböléssel veré fel a boltozat viszhangját.

De Mihály gazdának sem kellett több. Megfordult terhével együtt, s elkezdett inalni visszafelé. Egy fatális magános lépcső volt a pinczefolyosó közepett, a mit nem vett észre, abban elbukott, jó, hogy el nem harapta nyelvét, s végigesett a rajta ülővel együtt a kövezeten. Estében a lámpást is összetörte; az kialudt, sötétben maradtak, s azzal egymás hegyin-hátán iramodtak, ki merre látott. Azaz, hogy látni nem lehetett semmit; mert egyszerre pokoli sötét lett; hanem csak tapogatódzni. A lépcsőfeljárást a világ minden tudományával sem birták többé megtalálni, hanem a helyett rábukkantak a keresztfolyosóra, melynek rácsajtaján keresztül a holdvilág sütött

be nyájasan. Arra menekülének. De azt az utat meg a rácsajtó zárja el! Hogyan, hogyan nem? a rácsajtót Mihály gazda csak felnyitotta, s azzal, ki a szabadba!

A souterrain rácsajtaja a kertbe vezetett, a kertajtó ki a mezőre; így történt, hogy az ördögűző férfiak a legnagyobb sebességgel iramodának bogáncsos tarlókon, igliczés bozótokon keresztül. Nem fájt már a papnak a lába! De úgy kigyógyult a köszvényből, hogy versenyt birt futni az ösztövér sekrestyéssel, s három másodperczczel hamarább ágyában volt, mint a sekrestyés, kinek szavát nem birta venni a felesége három nap.

Mahók úr nagy szorongások közt ment fel másnap a grófi várba.

Becsületes, egyszerü ember volt, ki inkább hitt az ördögökben, mint a rosz emberekben s a mit szemeivel látott, azt kételyével nem fürkészé egész a tilos homályok mélyéig. Hitte már világosan, hogy itt elkárhozott lelkek járnak, s éjféli lakomáikon csirkesarkantyukat tördelnek: «ki hamarább férjhez megy?»

A grófnőt azonban szokatlanul jó kedvében találta. Nyájas, izgékony volt, nevetett, exaltáltan fogadta az érkezőt; mely kedély-túlcsapongások nem voltak meglepők Mahók urra nézve; megszokta már, hogy a grófnőt egyik nap nagyon rosz kedvünek, a másik nap túlkedélyesnek találja.

— Itt virasztottam az éjjel, szólt a pap, egyenesen rátérve a dolog velejére.

— Óh! hála, ezer köszönet érte, tisztelendő atyám. Önnek puszta jelenléte száműzte a kastély rémeit. Ez éjjel nem volt semmi zaj odalenn.

— Nem volt semmi zaj odalenn? kérdé bámultában felemelkedve székéről a lelkész. Az éjjel nem hallott a grófnő semmit?

— Bibliai csend és arkádiai béke volt a háznál, fenn és alant.

— No már pedig én nem álmodtam, s ha csak kék fol-

tok és könyökről lehorzsolt helyek kellenek, olyan tanúbizonyságaim nekem is vannak, nem számítva az élő sekrestyést, kit most is lel még bele a hideg, hogy soha olyan istencsufoló pokoli lárma sehol nem hallatott, mint az éjjel a kastély kriptájában, a hova én személyesen le is szálltam, s találkoztam magával a gonoszszal, a küzdelemben gyarló sekrestyésem által megháboríttattam; s ezuttal csak azt jöttem a grófnőnek kijelenteni, hogy az én tudományomnak vége. Ez a kastély el van átkozva. S én a grófnőnek nem tanácsolhatok egyebet, mint hogy minél előbb hagyja el ezt a helyet, költözzék a városba, hová nem fognak a rémek utána menni.

A grófnő balkeze középujjának hegyét mellére nyomva, büszke felmagasztaltsággal szólt:

— Én elhagyjam e kastélyt azért, mert őseim szellemei éjente feltámadnak benne? Ah! akkor roszul ismer ön engemet! Egygyel több erős ok, hogy itt maradjak. Egy olyan házban, hol ősapáimmal, ős hölgyrokonaimmal találkozom, kik engem ismernek, megszólítanak, meglátogatni méltóztatnak, magukhoz meghívni kegyeskednek. Sőt inkább az előttem a legfőbb ingere a bondavári lakásnak. Ez ősrémek jelenléte a pretium affectionis, mely e vár becsét megszázszorozza.

Mahók úrnak erre az a válasz lebegett nyelvén, hogy: «No, ha a grófnő itt marad, akkor én nem maradok, keressen magának más gyóntatót;» hanem erről más jutott eszébe. Ad vocem gyóntató!

— De mondja meg nekem a grófnő, hogy a míg ön oly benső összeköttetésben áll ama bizonyos rémekkel, hogyan lehet az, hogy a grófnő épen a múlt éjjeli ördögszombat zajából semmit sem hallott?

E kérdésre a grófnő fehér arczán két kerek piros folt jelent meg s szemeit zavarodtan süté le.

A pap pedig folyvást élesen szögezte tekintetével, nem lehetett előle menekülni. A hölgy lassan térdre roskadt előtte s kezével mellére dobbantva, susogá:

— Pater, peccavi! van egy dolog, a mit önnek nem gyóntam meg soha. És a mi oly régen nyomja lelkemet.

— Mi lehet az?

— Óh! félek.

— Ne félj, leányom! szól a pap malaszttal; Isten megbocsát.

— Azt elhiszem. De attól tartok, hogy ön, hogy ön kinevet.

— Ah! A pap egészen hátrahőkölt székében erre a furcsa nyilatkozatra.

A grófnő felemelkedett térdéről, s irószekrényéhez sietett. Annak egy rejtek-fiókját felnyitva, elővett egy albumot. Pompás kötés volt, elefántcsont táblával és zománczolt arany kapcsokkal és foglalványnyal.

— Tekintse ön végig ez albumot.

A pap kinyitá a kapcsokat, feltárta a táblát s látott azután egy szokott fotografgyüjteményt arczképekből, a milyet akárhányat látni a hölgyboudoirok asztalain.

A lelkész ki nem birta találni, mi bámulni valója legyen neki mindezeken az arczképeken. Hiszen derék, hires emberek vannak ott, nagy államférfiak, zenészek, költők, szinészek, a kiket érdekes dolog megismerni; és egyetlen egy botránygerjesztő alak nincsen közöttük. Hanem azt az egy megjegyzést mégis tehette magában, hogy valamennyi arczkép van az albumban, mind simára borotvált arcz. Egynehány ismerősre is talált közöttük, Liszt Ferencz, Lendvay, Reményi, Vadnay Károly, Szerdahelyi több külföldi celebritások között, kik sem bajuszt, sem szakállt nem viselnek.

És még egyet tapasztalt: azt, hogy némely lapon a betett kép helyett az üres foglalatba egy fekete fátyoldarab volt alkalmazva. Ez már kissé gondolkodóba ejtő körülmény.

— Ez bizony igen érdekes gyüjtemény! szólt a pap, végigforgatva az albumot; de hát mi jelentősége legyen mind ennek voltaképen?

— Gyónom. Szólt a grófnő a lelkész fülébe sugva. Ez az album az én bolondságaimnak és bűneimnek tárháza. Egy bécsi műárusnak rendelete van tőlem, valahol csak egy síma arczu férfi fényképe megjelen, azt nekem azonnal megküldeni. Én ezekben keresem az én ideálomat. Hosszu évek óta keresem. Néha azután azt hiszem, hogy megtaláltam. Egy megragadja lelkemet. Övé leszek. Azt elnevezem jegyesemnek. Elém helyezem és órákig elábrándozom felőle. Azt hiszem, hogy beszélek vele. Mondunk egymásnak csodaszép dolgokat, boldog hizelgéseket, s ez ámító képzelettől csaló boldogság mámora lepi el szívemet. Bolondság ez; de nekem valami azt súgja ezen felül, hogy bűn is. Nem voltam képes eddig elhatározni magamat, hogy meggyónjam-e ezt, mint bűnt, vagy elhallgassam, mint bolondságot? Mi az ön nézete, atyám?

Mahók úr meg volt akadva. A biblia a tizparancsolat magyarázatánál beszél ugyan valamit a «szemmel való vétkezésről,» hanem a fotografiákról egy szóval sem emlékezik. Ezt a zsinatnak kellene elhatározni.

— Mondjad leányom tovább. A grófnő tovább gyónt.

— És midőn egy-egy ily kiválasztott arczkép előtt sokáig ábrándozom, ez által kényszerítem azt, hogy megjelenjék előttem álmaimban. Mint égi tünemény szokott előttem az ábrándozott alak megjelenni s járunk egymással karöltve, túlvilági fénytől elárasztott mezőkön, virányokon, hol minden falevél átlátszó árnyékot vet, s hol az ember fiatal és boldog.

A gyónó sirt.

— Nem vétek ez?

Mahók úr fellélekzett. Megtalálta már a ritka bűneset nevét.

— Sőt igenis. Ez varázslat.

De mi bűnhödést találjon ki erre?

— Én is úgy hiszem, sietett rámondani a grófnő, s a bűbájos viziókért azzal szoktam vezekleni, hogy az álmom-

ban megjelent arczképét a kandallóban elégetem s helyét egy fátyoldarabbal borítom be.

Tehát innen azok az üres fülkék az albumban!

Mahók úr a penitenczia nemét is igen jól választottnak találta. Égő áldozat! Az irásban ugyan «gödölye» van rendelve; de a fotografia is megjárja. Theudelinda folytatá:

— E viziók alatt mély álmom szokott lenni; lelkem nem jár a földön többé, égben vagyok, semmi földi érzés nem köt ide; szellemmé váltam. Azért nem hallok semmi zajt, mely ide alant történik, bárminő legyen is az.

— Tehát ez éjjel is azért nem hallád e kisértetes zajt, mert ily álomélet másvilágában jártál.

— Confiteor, susogá a hölgy, arczát lehajtva.

«No ez szép kis kastély! gondolá magában Mahók úr. Az ősök haláluk után feljárnak misézni és dorbézolni, az unokájuk meg életében fellátogat a mennyországba. Utoljára is azt tehetik, a mit jónak látnak; mert grófok. Szegény embernek ily extravagantiák nem jutnának eszébe. Hanem hát mit csináljon velük egy jámbor falusi pap, a kinek a szürös emberek csak hétköznapi vétkeket szoktak meggyónni. Ebben a complicált ügyben nem bánta volna, ha erősebb genie tesz helyette igazságot; mert ő a grófnőnek sem kisértő, sem elcsábító szellemeivel nem tud mit csinálni. Amazok már megkergették, emezeket pedig nem éri utól! Legjobb lesz ráhagyni a dolgot.»

— Leányom. A vezeklés, melyet magadra mértél a varázslattal határos viziókért, igen helyes és jól sugalmazott. Elégetted-e már a legutóbb megjelent varázsalak fényképét is?

— Nem, felelt a grófnő.

— És miért nem? kérdezé a pap szigoruan; kapva rajta, hogy mégis csak találhatja valami vétekben a bűnbánót, a mi érdemes az absolutióra.

— Lehetetlen azt a képet tűzbe vetni.

— És miért lehetetlen?

A grófnő válasz helyett az albumnak egy rejtekét nyitá fel, s megmutatá, a mi a rejtek alatt volt.

«Ah!» kiálta fel a pap, az eléje tárt képet meglátva, melyre rögtön ráismert.

Ez Sámuel apát, egy névtelen, vagyis inkább soknevü rendnek főnöke.

— Bizományosomnak az a rendelet van adva, szólt a grófnő, hogy mindenféle sima arczu deliférfi fényképét megküldje, ő tudtán kivül követte el a vétket, hogy egy felszentelt egyházi személyt is megküldött. A bűn az enyim.

— És álmodban ezzel is jártál karonfogva a paradicsomi tájakon?

— Mea culpa! . . . nyögé a grófnő, mellére téve ökleit.

A papnak egy mentő gondolata támadt.

— Úgy az ég sugallta azt, hogy e képet is a tüzbe ne vesd, miként a többit; mert az által lelted meg lelki betegségednek orvosságát. E képnek hozzád tévedése a gondviselés munkája; mert ime a hiu világi ábrándok után meglelted azt az igazi ideált, a kinek vezetése alatt e világon is üdvöt találhatsz, s kinek magasztos jelleme, felszentelt homloka távol űzi a földi érzelmek minden salakját szivedből, s a megtisztult kegyesség boldog regióiba, nem álomképen többé, de valóban átvezetni képes, és a ki elég lelki hatalommal bir várad mindennemü rémeit elűzni innen, legyenek azok kisértők avagy csábitók, mert mindnyájan egy helyről erednek.

AZ ÖRDÖGŰZŐ.

Mahók úr unszolására rászánta magát a grófnő, hogy felhatalmazást adjon lelki-orvosának olyan intézkedéseket tenni, a minőket akar. A lelkész még az nap meghivta Sámuel apátot, ki épen akkor Pesten tartózkodott.

Sámuel apát nagyhirü férfi volt, azon papok közül való,

a kiket szabad gondolkozásuaknak hínak. Barátságos viszonyban élt a szabadelvü kitünőségekkel, s az ellenzéki irányzatu vezérczikkek elé jegyzett nagy (S.) betüről tudták a beavatottak, hogy ezek az ő tollából kerülnek. Társaságban kedélyes volt és szellemdús, a vidám hangulatot nem rontotta meg. A tudományos körökben is fényeskedett, felolvasásait az élite látogatta, mik felületesek voltak ugyan, de mindig sok szellemmel alkotva. S mindezek felett az ultramontán lapok is fáradhatatlanul szidták. Sőt egyszer a rendőrség is házmotozást tartott nála, maga sem tudja, mi után? Mindezek igen kedvező hirben tarták fenn Sámuel apát úr nevét, kinek, midőn arczképe is megjelent valamely képes ujságban, teljesen meg volt számára nyerve a közvélemény, oly deli alak tünt fel benne; magas, szabad homlokkal, férfias, kifejezésteljes vonásokkal, erős szemöldökkel és merész szemekkel; csupán az az egy vonás árulta el arczán hivatását, mely minden papot jellemez: a szájszegletek sajátszerű behuzása, mely bizonyos kegyteljességet kölcsönöz az arcznak s egyuttal az arczizmokra állandó gráczia kifejezését erőlteti, úgy, hogy e malasztteljes szájszéthuzással úgy tünnek fel, mint érettkoru amourettek. A többire nézve nem látszott rajta semmi papos. Kifejlett termetének idomai épen egy gladiatornak illettek volna oda.

Általában hirhedett volt országszerte, mint szabadelvü pap, ki a hatalommal szemben is meg meri mondani az igazat.

Ezért nagy respectussal viseltetett iránta tisztelendő Mahók úr. Ő, mint afféle szegény falusi plébános, nem sokat tehetett a hazáért, legfeljebb hogy egyszer, akkor! egy honvéd zászlóaljjal együtt járt valami husz csatában s prédikált nekik abban az időben hazaszeretetről, a miért el is itéltetett egy kicsit halálra, azután megkegyelmeztetett tiz esztendőre nehéz vasban, leült belőle ötöt, a vastól most is sebes a lába; hanem mindezek olyan csekélységek, hogy Mahók úr szégyel velük dicsekedni egy

olyan nagy férfiú érdemeivel összemérve, minő Sámuel apát, ki nevének kezdőbetűjét merészen kitéve, bátorkodik szabadelvü czikkeket irni a hirlapba! Most! Haynauval, a muszkával bajoskodni, ágyu torkába nézni, akasztófa alatt állani, az mind tréfa; de most! most! a rettenetes policiával kikötni, az a valami!

Mahók úr tehát végtelen sokat tartott Sámuel apát magas tehetségei felől, mig jómaga bizony nagyon ellágyultnak érzé már hajdani erélyét. Hja bizony, tizenöt év szép idő! Kivált mikor öt belőle kettős kapituláczióba megy.

Néhány nap mulva megérkezett a meghivott vendég Mahók úr parochiájára. A plébános tudatá vele a grófnő körülményeiről mindazt, a mit a gyónási titok megsértése nélkül el lehetett mondania. A kisértetekkel való esetet is elmesélte neki. Abba már saját élménye is vegyült.

Sámuel úr souverain nevetéssel fogadta ez elbeszélést.

— Hiszen engem tessék kinevetni; hanem a grófnőt, kérem, ne gunyolja ki nagyságod, mert az nagyon sokat tart a kisérteteire. Mondá szerény meghunyászkodással a plébános.

Az apát úr leiratta magának körülményesen a kastély fekvését, a szobák és lépcsők egymásba nyilását, s különösen kikérdezett a plébánostól minden körülményt apróra abból a jelenetből, a hol a sekrestyéssel a földalatti rácsajtón kimenekültek.

A grófnő hintaja a szokott órában lejött érettük a kastélyból, mely kissé távol esett a falutól, s felszállítá a becses vendégeket.

A grófnőnél igen természetes dolog volt, hogy Sámuel apát meglátása perczében zokogó görcsöt kapjon, mely görcs makacsul nem mult el addig, a mig az apát kezével nem érintette a grófnő homlokát. Bevett szokás szerint Emerenczia kisasszonyt szintén utólérte a zokogó görcs, melyet a symmetria kedveért Mahók urnak kellett volna elmulasztani, de biz az nem törődött vele nagyon, hanem hagyta a görcsöt görcsnek lenni, mig magától el nem mult,

Csak e roham után ocsudott azon nyilatkozattételre a grófnő, hogy az ég küldte e napon ide az apát urat!

Az apát úr az ebéd alatt, mely lucullusi gazdagságu volt, egészen prózai körülmények felől tudakozódott, a cselédség számáról, a leányok hozzávetőleges életkoráról, a pinczekezelésről, a borok szüretelési idejéről, s többet foglalkozott Emerenczia kisasszonynyal, mint a grófnővel. Kérdezte a kisasszonytól, hogy szabad-e a poharába bort tölteni? s csodálkozva hallá annak tiltakozását, hogy soha sem iszik bort, még tenyerével is letakarta a poharát. Azt is meg akarta tudni, hogy nem jegygyürű-e az az ujján? mire a kisasszony szemérmesen elpirulva szabadkozott, hogy még csak gondolatában sem foglalt férfi helyet soha.

Ebéd végeztével Mahók úr künn maradt az étteremben Emerenczia kisasszonyt mulattatni, a mi abból állt, hogy leült a kandalló mellé egy karszékbe, s két kezét domboru termetén imára kulcsolva, szemeit lehunyá és édesdeden szundikálván, remekül tudta magát álmában tettetni, mintha arra hallgatna, a mit Emerenczia kisasszony beszél.

Az apát úr pedig a grófnővel annak belső szobájába vonult.

A grófnő remegve várta, mi itéletet hoz a főtekintély a kisértet-pörben.

— Elmondta önnek gyóntató-atyám a kastély rémtitkát?

— Megtudtam tőle, a mennyit ő tudott.

— S mi véleménye van e celebris ügyről szent Ágostonnak, s az egyházi tekintélyeknek?

— Az én egyéni véleményem az, hogy itt közönséges emberi csiny működik.

— Emberi csiny? kérdé a grófnő elszörnyedve. Az én vizióim.

— Psychiatriai összefüggésben vannak e csinynyel. A grófnő egy részét hallja, más részét álmodja a történet-

nek. Az eleje az érzékek felfogása, a kifejlődés pedig hallucinatio, idiosynkrasia. Látható szellemek nincsenek, mert a ki nem anyag, annak alakja nincs. A ki egyszer meghalt, az többé mozgásra nem képes, mert organismusa szétbomlott.

A grófnő kedvetlenül rázta fejét. Egy magas állásu egyházi urtól nem ilyen magyarázatot várt. Ha csak ennyit akart volna megtudni, ahhoz nem hivatott volna apát urat.

Sámuel apát olvasta szavai hatását a grófnő arczán és sietett a gyökeres orvoslással.

— Grófnő. Én ismerem önnek kételyeit és erős hitét abban, a mit látni és hallani vél. Ön azt hiszi, hogy számtalanszor leszállt már az elbüvölt sirboltba, hol ősei összegyülekeznek.

— A mult éjjel nagyon zajosak voltak, s megigérték, hogy ma ismét összejönnek és magukhoz várnak.

— S ön megigérte, hogy ismét közéjök fog menni?

— Nappal borzadok tőle, de éjjel oly különös erővel vonz valami, hogy oda menjek: leküzdöm félelmemet és nem tudok maradni.

— Jó. Tehát ma éjjel én együtt fogok önnel menni a kriptába.

A grófnő arczán e szóra ismét megjelentek azok a tűzrózsák. Az élő arczkép! Vele együtt leszállni! Hová? Talán a pokolba? De néhány percz mulva visszanyerte önuralmát s kétkedve kérdezé:

— Hogyan lehetne az? Az egész cselédséget beavassam a legmélyebb titkaimba?

Az apát úr átértette a kérdést minden consectariumaival.

— Nem szükséges, sőt azoknak épen nem szabad e felől semmit tudniok. Az egész háznál egy lélek se gyanitsa szándékomat kettőnkön kivűl.

A grófnő zavarodottan tekinte rá. Ez eset en mulhatlanul szükséges volna, hogy az apát úr egész éjjel a grófnő szobáiban maradjon, vele egyedül.

Az apát úr ezt a gondolatot olvasta Theudelinda arczán.

— És most eltávozom a plébánossal, folytatá, s nem jövök vissza, csak épen a kitüzött órára, éjfélkor, s akkor jelentkezni fogok a grófnő ajtaján.

A grófnő hitetlenül rázta fejét.

— Hogyan lehetne az? Gondolja meg, hogy télen este hét órán túl kastélyomnak minden ajtaja zárva van, s önnek belső szobámig nem kevesebb, mint hét bezárt ajtón kellene észrevétlenül áthatolni. Először is jön a várkapu. Azt a kapusnő, egy ritkán alvó éltes asszony őrzi, azonkívül két óriási szelindek, valóságos véreb jár ki két oldalfülkéből éjszakára, hosszura eresztett lánczon. Akkor jön a corridor-ajtó, mely két kulcsra záródik, egyik van a kulcsárnőnél, másik a hetesnőnél, azt nem lehet kinyittatni a nélkül, hogy mind a kettőt fel ne költsék. A harmadik a lépcsőajtó: annak a szakácsnénál van a kulcsa, a ki oly mélyen alszik, hogy mire azt feldörömböli álmából valaki, már az egész házat felköltötte. A negyedik a zárt folyosó rácsa, azt a szobaleány nyitná fel, de a ki annyira félénk, hogy éjjel a szomszéd szobába sem mer átmenni egyedül. Az ötödik ajtó a komornám szobájáé. Az egy szemérmes hajadon, ki férfi szavára, habár egy szent, egy próféta legyen is az, éjjel ajtót nem nyit. A hatodik ajtó Emerenczia kisasszony, a társalgónőm szobájáé, ki görcsöket kap és elájul, ha éjszaka valaki a kilincset meg találja zörrenteni. A hetedik ajtó végre saját ruhásszobámé, mely csak egy általam kezelt gépezet által nyilik fel. Tehát hogyan jöhetne ide főtisztelendőséged éjfélben, észrevétlenül?

— Engedjen nekem egy kérdést tenni a grófnő. Miután a grófnő innen a legbelső szobájából annyiszor járt le éjente a sirboltba, hogyan tehette azt saját maga annyi zárt ajtón keresztül?

A grófnő arczán diadalmosoly ragyogott; a babonahivő a bölcs csapását győztesen birta visszaadni.

— Óh! oda én nem azon az uton járok. Hálószobám-

ból egy rejtett lépcső vezet alá előbb a könyvtárba, onnan ismét le a sirbolt kápolnájába. Én a családi lépcsőn szoktam oda járni.

Erre igen természetes ötlet találť volna lenni az apát úr részéről, ha felajánlja, hogy tehát majd ő elrejtőzik a könyvtárban s ha a grófnő rábizza a rejteklépcső kulcsát, közvetlen közelében találandja magát. Csak hogy a grófnő jellemét ismerve, az ilyen expediens felemlítése által oly érzékenyen meg lett volna sértve uralgó pruderiája, hogy képes leendett az ajánlattevővel rögtön félbeszakitani minden további értekezést. Közönséges emberi (s tehát asszonyi) felfogás utján nem lehetett őt megközeliteni.

Az apát úr tudta azt jól.

— Grófnő! én maradok a mellett, a mit mondtam. Ma éjjel, a csillagászati nap középórájában, itt fogok koczogtatni ezen az ajtón.

A grófnő ideges borzadással rázta meg vállait.

— Vagy azt hiszi ön, folytatá az apát, hogy vannak földfeletti lények, a mik a természet szabályait megczáfoló hatalommal birnak s zárt ajtókon keresztül járnak; egyik emberre nézve láthatók, másikra nézve láthatlanok; e törvény szerint én is birhatok ugyanazon emberentuli hatalommal. Vagy pedig nem hiszi ön, hogy én, mint földből alkotott ember, mást tehessek, mint a mit a természet örök szabályai megengednek, azon esetben minden rendkivüliségnek meg fogja ön találni természetszerű magyarázatát. A bűvészet mai világban nem boszorkányság, Boscot és Galuchet-t nem égetjük meg a máglyán többé. Tehát vagy tartson ön Bosconak, vagy higyjen Paracelsusnak, én ismétlem fogadásomat. A mely órában a kastély rémei orgiáikhoz kezdenek, én itt fogok zörgetni a grófnő ajtaján e szóval: «In nomine Domini, aperiantur portæ fidelium!» Az úr nevében nyiljanak meg a hivek ajtajai. De senki ne tudjon erről kettőnkön kivül. Addig is Isten malasztja legyen önnel grófnő.

Theudelinda el volt ámulva, meg volt büvölve e rend-

kivüli ember biztos fellépésétől. Olyan mágasból beszélt le hozzá, hogy szinte szentségsértésnek tartotta szavaiban kételkedni. És mégis lehetetlenségeket mondott! Hogyan történhetnék meg az? Csakugyan földfeletti hatalmu lény volna?

A grófnő látta ablakából, midőn a hintó a két pappal elhagyta a várlakot. Az apát úr benn ült s még kezével üdvözlést intett az ablak felé, melyben meglátta a grófnőt. Azután ott maradt a grófnő az ablaknál, míg visszatért a hintó üresen.

A kocsisnő dicsekedve mutogatta az oldalzsebéből kivett borravalót. Egy uj ezüst forintos volt az. Az összefutott leánycselédség kézről-kézre adva bámulta azt sorba. Csoda volt az! Magyarország tizenöt millió lakosából tizennégy millió ötszázezer nem látott soha ezüst forintost.

Ez aztán a pap! nem az a másik, a ki papirosba takart négykrajczárosokat szokott osztogatni, vasárnaponkint, borravalóképen.

A grófnőnek hosszuk voltak a perczek az est közelgtéig. Nyugtalanul járt minden szobáján végig. Törte rajta a lelkét, minő uton, minő résen repülhetne be ide valaki, a ki nem lélek? És azután, a mint a hét órát ütötte, maga felügyelt rá, hogy lakosztályának minden ajtaja rendesen be legyen zárva, csak azután tért magánszobáiba vissza.

Ott elővette a florenczi művész terveit, a mikben e várlak épitészeti rajzai voltak. Nem először vizsgálta ő azokat. Midőn e várkastélyt atyjától megkapta, hosszasan keresztültanulmányozta a kastély tervrajzát. Az háromszor oly nagy volt, mint a mekkorát ő elfoglalni szándékozott belőle lakásul, tehát ki kellett választania, hogy melyik lakosztályba költözzék. A középosztályban roppant termek voltak, gyülések, nagy lakomák termei, fegyvertárak, képek, régiségek muzeumai. Az nem volt lakályos.

Abból is vezetett ki egy földalatti folyosóhoz egy rejtett csiga-lépcső; tán arra a czélra szánva, hogy ha egyszer a

török megszállja a várat, az őrség észrevétlenül kimenekülhessen; hanem annak a lépcsőit felszedette még nagyatyja, mint egészen szükségteleneket s a kijáratot betömette; ott nem jöhet fel senki. A szemközti balszárny az élvezetek után hajhászó ősök kedvencz tanyája volt, annak már voltak rejtekei, titkos fülkéi, sejthetlen átjáratok egy vastag fal üregén végig egyik szobából és emeletből a másikba; leskelődő szegletek, képek mögé dugott ajtók, kandallók hallgatózó üregei. Mindezeket részletesen felfedezte az építész terve. Theudelinda szűzi borzalommal sejté, hogy e titkokkal teljes lakosztály nem felel meg az ő magas eszmejárásának. Azért választá azt a szárnyát a várkastélynak, mely a legegyszerübb épitészeti alakitás volt; fenn egyszerű, egymásba nyiló lakszobák, földszint a könyvtár, és alant a kripta. Ennek a szárnynak a hű terv nyomán semmi egyéb rejteke nem volt az imént említett titkos lépcsőzetnél, mely kegyes czélokból csupán a könyvtárba s a sírbolti kápolnába vezetett.

E kastélyban gondoskodva volt a várurak egész bioticai metamorphosisáról. Míg fiatal, bonvivant: ha megérett, államférfi: ha megvénült, pietista.

Theudelinda grófnő azonban minden átjáratot befalaztatott, mely e harmadik lakosztályból a középosztályba vezet, s így onnan semmi közlekedés az ő folyosóival nem lehet. Kijárat csak az udvar felől van.

Tehát az ő lakosztályában sem rejtett folyosók, sem elforduló szobrok, sem gépsülyesztők, sem álczázott kandallók, sem felnyiló padmalyok, sem kétfelé váló üres oszlopok, sem kiemelkedő márványkoczkák nincsenek, ellenben minden ablakon és kürtőn erős vasrács van. Ide emberi fortélylyal bejutni nem lehet.

Csak egyetlen egy eset volt feltehető, az is csak a természettan, de nem a lélektan szabályai szerint.

Ez az eset, ha az apát úr az összes várbeli cselédséggel egyetértene. Ennek a lehetségéhez ugyan nem enged közel férni az apát úr magas jelleme; de az idő is rövid hozzá,

hogy azalatt, míg egy kastély szobáin végigmegy, minden vele szemközt jövő teremtést megvesztegessen, kivált olyan tanu jelenlétében, a minő Mahók plébános úr. Vagy annak is egyet kellene vele érteni.

Ez pedig lehetetlen.

És elvégre, mi szüksége volna az apát úrnak e rejtélyes alakoskodásra? ha alakoskodás akarna lenni.

Theudelinda korán feküdni küldé cselédeit; Emerenczia kisasszony előtt féloldali főfájásról panaszkodott, mire Emerenczia kisasszonynak rögtön a másik féloldalon fájdult meg a feje, s midőn a grófnő aludni ment, a társalkodónő egész fejét bebugyolálta melegitett bodzavirágos vánkoskákkal, és nyögött halálosan.

A grófnő bezárkózott hálószobájába s azután számlálta a lefolyó perczeket. Patience-játékhoz fogott, de az egyszer sem jött ki; bizonyosan nem volt figyelme hozzá. Elővette Doré pompás metszvényekkel kiadott bibliáját (az Approbata szerint) s a metszvényeket nézegette benne; megszámlálta hány nő-, hány férfialak van e kétszázharmincz nagy műlapon? Azután azt, hogy hány ló, hány teve van benne? Hány emberölés fordul elő? Azután a szövegével töltötte az időt. Megszámlálta, hogy minő magánhangzó van legtöbb egy lapon? Legtöbb volt az «a», azután az «e», azután az «o», azután az «u», legkevesebb az «i». Ez a franczia szöveg volt. Összehasonlítva azt a magyar szöveggel, úgy találta, hogy abban legtöbb az «e», azután az «a», azután az «o», azután az «i», végül az «u», utóbb az «ö» és «ü».

Ebbe is belefáradt. Zongorájához ült és sokszor ismételt ábrándművekkel igyekezett lelkét megnyugtatni. Az sem ment. Kezei reszkettek és lankadtan siklottak le a zongoráról. Mikor már a rémóra közeledett, nem tudott másra gondolni, csak a vonzó, kényszeritő látvány-alakokra. Azoknak rabja, megigézettje volt s az idő lassu folyása kinozta, míg a rémzaj bekövetkezett.

Ilyenkor rendesen meglepte a láz ez ismeretlen kisér-

tetvihaj alatt; sietett levetkőzni, ágya dunnái közé bujt, füleit betakarta, mig a nehéz verejtékes álom elnyomta. Késő reggel aztán, mikor felébredt, azt hitte, hogy ott járt, a hova álmodta magát.

Ma este elővette talizmánját, a miben erőt keresett; az apát úr arczképét. Odahelyezé maga elé olvasó-asztalkája támlányára s elmerengett rajta. Valóban oly emberfölötti lény volna-e ő? a kinek szavára a zárak lehullanak, a kisértetek eloszlanak, a poklok bezárulnak. És mégis lehetetlen arra gondolni, hogy ez teljesüljön.

Mentül tovább haladt az éj, annál nyugtalanabbul dobogott a szive. Nem a minden éjjeli rémektől dobogott az most, hanem ez uj rémtől.

Ha mégis lehetséges volna, hogy ez ember ez órában megzörgesse belső szobája ajtaját. Mi volna akkor ez az ember? Egy bűvész? vagy egy szent?

A lassan forduló idő elhozta az éjfélt. A toronyóra kondulásai végigrezgettek a hallgató éjben.

Pontosan, a mint szoká, az éjfél utolsó órakondulása után rákezdé a földalatti dana a kisértetes misét.

A grófnő nem arra hallgatott most.

Hanem azt neszelé, nem hallatszik-e a mellékszobákban ajtónyitás, kilincszördülés, kulcsok elfordulása a zárakban, közeledő léptek?

Semmi.

Ajtajához lapult, úgy hallgatott. A szobákban semmi nesz.

Már egy óranegyed is elmult éjfél után.

S a földalatti boszorkány-orgia azalatt már áttorzult az áhitatos virginálásból a förtelmes dombérozásba. Úgy üvöltöttek, hörögettek, vihánczoltak, nyihorásztak oda alant, mintha a pokol minden ördöge szavát adta volna egymásnak, hogy ma különösen kitesz magáért.

— Nem fog ő eljönni, mondá magában a grófnő s már minden tagját rázta a hideg. Képtelenség volt azt várnia, hogy ember olyasmit tegyen, a mire csak kisértő lélek képes. Alkovenjéhez indult, hogy lefeküdjék.

Abban a perczben hangzott a koczogás az ajtaján.

És az ismeretes hang, halk, de szilárd szóval mondá az egyezményes jelszót:

«In nomine Domini aperiantur portæ fidelium!»

A grófnő felsikoltott.

Minden lélekerejét összeszedte, hogy eszmélete el ne hagyja.

Ez való! Ez nem álom! Nem hallucinatio.

Ő itt van az ajtó előtt.

Előre!

A grófnő az ajtóhoz futott, s felnyitotta azt.

A pillanat hevélye felmagasztalt erőt kölcsönzött lelkének.

Ha rabló, ha varázsló, ha szent az, a ki idáig tudott jönni, álljon vele szembe! Az a padló, a melyen az most áll, egy mélység sóhajhidja, egy nyomás a titkos rugó gombjára s az lehull a sötét mélységbe. A grófnő e rugóra tette a lábát, midőn ajtaját felszakítá.

Ott állt előtte az apát úr. Semmi papi ornátus nem volt rajta, egyszerü térdig érő fekete kabátot viselt és kezeiben semmi szent tárgy, monstrantia, szenteltvíz-hintő, hanem egy jó rhinocerosbőr-pálcza a jobbjában, balkezében egy zárt lámpa.

— Maradjon ön ott állva, a hol most van! kiálta rá a grófnő parancsoló hangon. Mielőtt átlépné e küszöböt, mondja meg ön, hogyan jutott idáig? Istennek, embernek, vagy ördögnek segítségével?

— Grófnő! szólt az apát, nézzen ön végig szobáin. Minden ajtó tárva van. Tárva talált ajtókon jöttem a kastélyba fel. Hogy miként jutottam be az udvarra, azt majd elmondom, ha végeztünk.

— És cselédeim? kérdé a grófnő elbámulva. Kik e szobákban alusznak.

— Minden ágy mennyezetének le van bocsátva a függönye; én oda nem néztem. Ha alusznak, az igazak álmát aluszszák, a mely mély.

— Megfoghatatlan!

A grófnőt elhagyta erélye.

— Kérem, lépjen ön be!

Azzal egy karszékbe roskadt.

A kriptai zaj tetőpontját érte.

— Hallja ön e zsivajt?

— Hallom és értem! Azért jöttem, hogy szembeszálljak vele.

— A hit adott önnek ahhoz fegyvereket?

— Csak egy botot! szólt az apát szívós pálczáját marokra fogva.

— Nem hallja ön keresztül László ősbátyám ordítását e zsivajon? kérdé a grófnő, megragadva mindkét kezével az apát úr karját. Nem hallja ön ősnénéim rémséges kaczagását?

— Hogy kitől jönnek e hangok? azt mindjárt meg fogjuk tudni! szólt a pap szilárdul és nyugodtan.

— Hogyan? Mit akar ön?

— Odamenni közéjük.

— Oda? Miért?

— Itéletet tartani fölöttük. Ön azt igérte, hogy együtt fog velem jönni.

— Én igértem? szólt a grófnő, két tenyerét keblére nyomva ijedten.

— Ön kivánta.

— Igaz, igaz! De úgy meg vagyok most zavarodva, hogy eszem nincs helyén. Önnek jelenléte e helyen! S e borzasztó rémzaj odalenn! Én félek!

— Hogyan? ön, ki máskor egyedül ment le e rémek közé, most velem együtt félne ugyanazt tenni. Nyujtsa kezét.

A grófnő remegve tette lankatag kezét az apát kezébe, s midőn annak férfias szorítását érzé, szokatlan melegség, önbizalom, erély terjengett át erein, megszünt reszketni, szemei nem kápráztak, szive nem lüktetett sebesen. A férfi kezétől fölelevenült.

— Jöjjön velem, szólt a pap, korbácsát hóna alá véve, s jobbjával a grófnőt vonva maga után.

— Hol vannak ama lépcsőnek s a többi termeknek a kulcsai, a miken át kell mennünk?

A grófnő érezte, hogy a férfi kezét nem bocsáthatja el. Sem testi, sem lelki ereje nincs hozzá. Rábízta magát. Szárnyai alá bujt. Most már kénytelen követni a legborzasztóbb helyekre is; az alvilágba is.

Némán mutatott az antik rostélyzatu kulcstartóra, hol csomóba kötött kulcsok álltak.

A pap egyenesen kiválasztotta az igazi csomagot. Az sem volt csodatétel. A kulcs tollán rajta volt az ismertető kereszt. Ez a kápolna kulcsa.

Aszőnyegajtó felnyilt s az első lépésnél már tanuskodott valami az apát úr előtt a felől, a mit úgy is tudott: egy pókháló szövevénye akadt keresztül az arczán. Nem járt e lépcsőn a grófnő soha.

Hanem a grófnő még nem ocsudott fel káprázatából. Vannak ideges álomlátók, kik oly elevenen megálmodják a soha nem látott helyeket, hogy mikor egyszer ugyanazokat ébren végigjárják, azt hiszik, hogy már egyszer voltak ottan.

Mikor a grófnő vezetőjével végighaladt a lépcsőkön, azt sugá neki:

— Egy ablak ki van törve odafenn, s azon keresztül úgy süvölt be a szél.

S valóban, a mint a csigalépcső kanyarult, ráakadtak egy kis fülke ablakára, mely nappal a lépcső megvilágítására szolgál, s az ki volt törve.

Pedig soha sem látta ő azt. A könyvtárajtóhoz értek.

— Az a legborzasztóbb rám nézve mindig, a míg a könyvtáron végig megyek, mondá a grófnő. Mikor a hold a tetőzet üvegnégyszögein keresztül világít s fehér udvarokat rajzol a márvány padozatra, annak a mozaikja mintha titkos irás volna. Egy szögletben, két szekrény között ott áll egy csontváz, üveg-fülkében. A baloldali

üvegalmáriomban szent Loyola Ignácz halott-álarcza van viaszból.

Meglehet, hogy kicsiny gyermek korában valamelyik dajkájától hallotta ezt a grófnő.

Úgy volt, a hogy ő mondta. A hold felülről világított le az üveg-padmalyon keresztül; a csontváz ott állt az üvegszekrényben s a viasz halottálczák sorban feküdtek egy üveglap alatt.

Hanem a grófnő nem jár itten soha. A szoba padlata fedve volt azzal a finom porral, a mit «nap-por»-nak neveznek, a minek atomjait látjuk tánczolni az ablakunkon besütő napsugárban s mely évtizedek alatt réteget képez padlón, butorokon. Lábnyom nem volt abban észrevehető.

Abban a perczben, a melyben a grófnő és az apát a könyvtárba beléptek, nem volt a szomszéd kripta kápolnájában zürzavaros zaj hallható. A rémek elhallgattak. Hanem a rémnesznek nem volt azért vége. A kápolnaajtón keresztül hallatszott valami orgonaszó-féle, minő a praeludium szokott lenni a mise előtt. Csak hogy az is oly csufondáros hang volt, mintha még az orgonának is volnának elkárhozott szellemei, a mik gunyt dudoráznak.

A grófnő fulladozó kebellel támaszkodott a kápolnaajtó küszöbéhez s kezének görcsös rándulásával tartóztatá vissza az apát urat, hogy ne nyissa még fel az ajtót. Reszketett minden tagja.

Minő rémhangok ezek?

És azután megzendült odabenn a «vesperae».

Egy hang, mely a misemondó énekkanyarulatait utánozta, rákezdé: «Bacche, ad haustum intende!»

Más hang hasonló tónusból ráfelelt:

«Et ad potandum festina!»

S következett, mintha szent könyv textusát olvasnák gyorsan:

«Gloria Baccho, et filiae ejus Cerevisiae et Spiritui

Vini, sicut erat in Baccho natus, et nunc et semper et per omnia pocula poculorum, Stramen!»

A grófnő jéggé fagyni érezé tagjait; a félelemhez jött a borzadály!

A grófnő értett latinul.

Most az orgonakiséret mellett megszólalt az Antiphona:

«Date nobis de Cerevisia vestra; quia sitiunt guttura nostra!»

S rá a Psalmus:

«Dixit frater fratri suo:
Potes ne ebibere pocula duo?
Haec duo, tria, et adhuc quinque,
Nec sufficiant meae sitienti lingvae.
Beati sint Bacchus, cum Cerere in uva,
Ut non cruciet nos sitis saeva.
A solis ortu usque ad noctem potabo,
Et nullos nummos curabo.
Nisi quis biberit, ut ruat ter quater,
Non poterit dici noster sincerus frater.
Nos enim subinde tempore matutino,
Solemus bibere more palatino.
A meridie etiam bene facimus,
Ut Baccho grati simus,
Dicimur fratres esse bibaces,
Diu noctuque bibere capaces,
Et ideo, qui vult ad nos venire,
Debet sicut nos generose haurire.
Gloria Baccho.»

A grófnő az elkárhozottaknak azt a kinját érzé, a mit kell azoknak érezni, mikor legelőször megtudják, hogy miről beszélnek az ördögök egymás között.

Következett a «Capitulum.»

«Fratres attendite, et sollicitemini, ut ex popina redeuntes omnes amphoras visitetis, et quid in illis invenietis, illico epotetis, ne in vanum veniat vinum, et hoc facite per omnia pocula poculorum. Stramen! Baccho Gratias.»

S most egy egész pokolbeli chorus, egész sereg férfi és női ördög zendíté rá a csufolódó hymnust:

«Bacche, genitor Cereris,
Deus haustuum diceris,
De tua clementia
Potum in abundantia,
Et bibemus alacriter
Tuam laudem jugiter
In haustu propagabimus,
Quandocunque potabimus,
Sit tibi Bacche Gloria!»

Most a csengetyüszó hangzott.

És aztán a papi hang áhítatos áldása:

«Bacchus vobiscum!»

Rázendült a chorus:

«Et cum cantharo tuo!»

Folytatá az «oratio»:

«Voremus! Vomipotens Bacche! Qui sodalitatem nostram in tuum honorem erigere constituisti, da, quaesumus, ut eadem sodalitas, ab omni persecutione libera, strenuis potatoribus augeatur. Per omnia pocula poculorum....»

A chorus rázengé: «Stramen!»

A grófnő nem birt tovább lábain állani, térdre roskadt, s önkivületben tekinte fel a papnak arczára, kinek alakját megvilágítá a felülről besütő holdfény, mintegy gloriát alkotva büszkén fölemelt feje körül.

Az apát úr a kápolna zárába taszítá a kulcsot.

A grófnő eléje tartá kezeit, irtózattal, borzalommal:

«Ne nyissa ki! Ne tárja fel! Az ott a pokol.»

Az apát úr bátran, büszkén, haraggal monda:

— «Nec portae inferi!...»

S azzal elfordítá a kulcsot, s feltárta a nehéz vasajtót.

A felnyílt ajtón keresztül egyszerre végig lehetett tekinteni az egész látványt, a mit a kápolna és a sirbolt kivilágított ürege nyujtott.

A könyvtárból négy lépcső vezetett le a kápolnába, a kápolna szentélyétől aztán ismét nyolcz lépcső le a sírboltba.

A kápolna oltárán mind meg voltak gyujtva a gyertyák, ez világította meg a sírbolti jelenetet.

De minő jelenetet!

A sírbolt hosszában elnyuló asztal mellett ültek és lakmároztak, de nem a grófnő ősapái és ősnénjei, hanem valamennyi cselédje.

A házába bezárt nérbercsoport mulatott a házából kizárt férfi-haddal.

Abban a perczben, a mint az apát felnyitá az ajtót, a torzmise épen végződött, s az egész coetus egyszerre rákezdé a tivornyadalt utána.

Most már látta a grófnő, hogy micsoda kisérteteket tart kastélyában.

Minden nőcselédjének volt egy férfi-udvarlója: a szomszéd major irnokai, majorosai, vadászai.

A félénk szobaleány, ki éjszaka ki nem merne menni a folyosóra, az urasági irnok poharát töltögette, az erényes komorna az ispán hajdujával ölelkezett; a kapusnő, az öreg matrona, ki mindig józan, az asztal tetején tánczolt, s egy boros kancsót tartott két kézre fogva, annak dalolt, valamennyi rikácsolt, kurjongott, vihogott és verte az asztalt, mint az öreg dobot. A juhász, a grófnő ősatyja, a kanczellár sírkövének tetején ült, lábait átvetve a keresz-ten, és fujta a dudát. (Ez volt az, a mi az orgonát parodiázta a gunyvesperae alatt.) S a főpap sírlapjára volt felállítva a csapra ütött hordó.

Valamennyi némber a grófnő selyemruháiba volt öltözve, kivéve a kocsisnőt, ki férfiruhát viselvén, symmetria kedvéért a szeretőjét, a major-kocsist öltöztette fel némbernek; a nagy, bajuszos ficzkó fején megismerte a grófnő hálófőkötőjét és termetén a csipkés frizirozó köpönyeget, a mit naponkint használni szokott.

És a mi legborzasztóbb volt! Ott látta az asztalfőn

elnökölni Emerenczia kisasszonyt, egy fiatal diáknak kétségbevonhatlanul bizalmas közelségében. A kisasszony a grófnő lángszin selyem szalüpjét viselte (a grófnő sovány volt, a kisasszony kövér). És piros volt a bortól és hallatlan! kegyetlenül pipázott egy öblös tajték pipából Emerenczia kisasszony!

A férfi-nép részegen üvöltött, a némber had féktelenül sivalkodott, a duda nyekegte a nótáját, a vert asztal pufogott; s a kápolna oltára előtt kiterjesztett karokkal énekié az álpap az istengunyoló végáldást: «Bacchus vobiscum!» melyhez teljes erejéből kolompolt egy csengetyüvel a ministrans.

Hát ezek kik voltak?

Az álpap senki sem volt más, mint maga a sekrestyés, felöltözve plébánosának az ő gondja alá bizott diszöltözetébe, fején egy improvizált infulával. A ministransa volt maga a harangozó.

A grófnőt hármas borzalom némitá meg e látványra. Ez a keserü hálátlanság elfacsarta szívét! Ő ezeket a leányokat úgy tartotta, mint saját gyermekeit, ártatlan angyaloknak hitte őket. Vasárnaponkint maga orgonázott előttük a vártemplomban s énekelt velük együtt. Abból az ételből ettek, a miből ő, soha egy pirongató szót nem hallottak tőle. És ők meggyalázzák érte ősei sírboltját, rémitik ideges asszonyukat kisértetzajukkal éjről-éjre, míg félőrült álomkórost csinálnak belőle s a mi legnagyobb vétkük, viselik az orgiákon asszonyuk ruháit, hogy az a férfi érintéstől megszentségtelenített, borral leöntözött, dohányfüsttől átjárt öltönyöket viselje ismét sorban hajadon termetén!

De nagyobb volt e keserűségnél a szentségtörés feletti borzalom. Minő ördögi gondolat: a vallás kegyes szertartásaiból förtelmes bacchanalt torzítani. Papi ruhát, oltárt, infulát, szentséget megfertőztetni, breviariumot, litaniát, zsoltárt korcsmadalból szerkeszteni. Mekkora «JAJ» ez a botránkozónak! Ez a «jaj», mit az írás említ,

minden emberi fájdalom között a legnagyobb, mert irja nincsen.

És végre a rémület.

Egy csoport ittas férfi, és ugyanannyi bőszült megaera! A legszörnyübb vétek forró tettén kapva! Ha ezek észreveszik, hogy őket valaki megleste: azt izekre fogják tépni. Husz őrült, daemoniacus vétkezővel szemben egyetlen férfi és egyetlen asszony!

A grófnő látta az apát úr szemében villámlani az apostoli haragot, s megijedt tőle. Megragadta mindkét kezével a pap kezét, hogy visszatartsa őt.

Az apát azonban kirántá kezét, s egy szökéssel a négy lépcsőn leugorva, odaszökött az álpaphoz s a mint az épen parodiázó mozdulattal kiterjeszté karjait a tivornya gyülekezet fölé, e gúnyszóval: «Stramen!» az apát úr olyat húzott neki kettőt a hátán végig a rhinoczeros-korbácscsal, hogy szétrepedt a czifra stóla, a ministráló harangozót pedig egy rugással úgy belökte a kriptába, hogy az a hosszu asztal alá gurult, valamennyi lépcsőn végig.

S a mit azután most látott a grófnő, az valóban álomszerü vizió volt.

Mint rohan egyetlenegy férfi, egy korbácscsal kezében egy egész pokoltábor közepébe; megkapja félkézzel a hosszu asztalt, s egy lökéssel felforditja azt kancsóstul, lakomástul együtt, s azzal nekivág ostorával az egész csoportnak.

Azok, mintha az itélet napja következett volna be, s az apocalypsis csodái zuhannának alá a felhőkből, rémülten, őrülten ugráltak fel helyeikből s ordítva, sikoltva tódultak a kriptaajtó felé. Ez egyetlen bátor alak úgy dúlt közöttük, mint egy szent György a sárkányok között. A korbács pufogott a hátakon, a jajszó, az üvöltés szaporodott; férfi, leány egymást legázolva törte magát a lépcsőkön fel, mik a kriptafolyosókhoz vezettek, a ki hátul maradt, ordított, azt hitte, őt viszik a pokolba; a dudás négykézláb menekült, veszedelmére a rajta keresztül bukdosóknak.

A pap nem ismert irgalmat, emléktelenül el nem bocsátott senkit. A rémült csőcselék között senki sem mert védelemre gondolni. A tetten kapott bűn gyáva: a meglepetés rögtöni volt és váratlan; aztán a papnak irtóztató öklei voltak; egyetlen vadásznak jutott eszébe, szegletbe szorultan, az a kétségbeesett gondolat, hogy megkapja a pap kezében a korbácsot, hanem kapott azután annak a balkezétől egy olyan pofont, hogy jobbnak találta a hátával fedezni a visszavonulást.

«Vágjad! vágjad!» suttogá a grófnő, a mint látta kényeztetett cselédeit egymás hegyén-hátán bukdácsolva egy gomolyba rekedni az ajtónál. Emerenczia csak a fejét dugta, hogy az arcza ne kapjon a korbácsból. Leghátul maradt a sekrestyés, ki hosszu stolájától nem tudott szaladni, annak a hátát addig paskolta a pap, míg rongyokban hullott le róla a papi palást.

Mikor az utolsó convivát is kilökte a küszöbön az apát úr, becsapta utánuk a sírbolt-ajtót. És azután visszatért a grófnőhöz.

A pap arczán sugárzott valami, a mi a dicsfényhez hasonlít. A férfierő volt az.

A mint a grófnő elé ért, a hölgy leborult előtte a földre és megcsókolta a pap lábait. Szólni nem tudott, csak zokogott.

A pap felemelte őt a földről.

— Térjen magához, grófnő. Küzdje le gyöngeségét. A helyzet, a melyben ön most van, minden testi, lelki erőt összeszedni parancsol. Gondolja meg, hogy e perczben rajtunk kettőnkön kivül egy élő lélek sincs e várkastélyban, mert az ajtót, mely az udvarra visszavezet, én bezártam. Legyen ön józan. Legyen eszénél. A bolondságnak vége. Azt láthatja ön, hogy rosz szellem csak emberi testben kisért, s azok ki vannak üzve.

— Mit tegyek? kérdé a grófnő s erőtette magát, hogy ne reszkessen.

— Vegye lámpásomat, addig, míg én kimegyek a kripta

jácsajtaját bezárni, hogy a kastély ez oldalról nyitva ne maradjon; s azon az úton, a melyen idejöttünk, térjen vissza hálószobájába, keresse elő theakatlanát és főzzön magának theát, mert fázik.

— Egyedül?

— Mondja ön szívében: «ha Isten velem, ki ellenem?» s nem lesz egyedül. A rémlátás nagy betegség. A gyógyszer heroicus volt. Akarom tudni, hogy használt-e?

A grófnő összeborzadt.

— Mitől retteg ön? A csontváztól a szögletben? Jöjjön oda velem.

S azzal megfogva a grófnő kezét s felvéve a lámpást a székről, odavezeté Theudelindát a csontvázhoz. Ott felnyitá a hosszu üvegszekrény szárnyát.

— Nézzen ön ide. Nem rémületnek, de az Isten bölcsességét hirdetésnek alakja ez. Az egész csontépület minden egyes izecskéje egy titkot magyaráz meg, hogyan tette az Úr a halandó embert uralkodóvá a föld felett? Tekintse ön e koponyát. E boltozatos homlokra van irva az emberi nem joga a világhoz. S e derékszöget képező arczél a fehér faj előjoga a többi fajok fölött. E koponya tanít bennünket arra, hogy mennyivel tartozunk Isten végtelen kegyelmességének, ki minket ily csontalkatuvá teremtett s minden teremtései fölé s minden emberi fajok fölé emelt. Egy koponyának látása ne borzadályt, de ihletet költsön sziveinkben; mert a Mindenható legnagyobb szerelmének jele az, kiválasztott, kitüntetett gyermekeihez.

A pap rátette a grófnő kezét a csontváz koponyájára.

A grófnő megszünt reszketni. Úgy érzé, hogy ez ember szavai új vért öntenek ereibe.

— Most térjen ön szobájába vissza, sietve jövök én is. De az oltáron is el kell oltanom a gyertyákat, hogy tűzveszély ne legyen, ha leégnek.

— Jó. Megyek egyedül, szólt a grófnő. Magamért nem félek többé, de az ön életét féltem. Ha ön most kimegy a sötét folyosóra, meglehet, hogy a gonoszok boszut for-

ralnak; azóta magukhoz tértek, s önre rálesnek és megtámadják.

— Arról is gondoskodtam, szólt az apát úr, egy revolvert vonva ki oldalzsebéből. Készen voltam rá, hogy gyilkosokkal is találkozhatom. Tehát Isten nevével menjen előre a grófnő.

Theudelinda kezébe vette a lámpást s végighaladt a hosszu könyvtáron.

A pap utána nézett, míg az ajtón kilépni látta. A grófnő nem esett vissza betegségébe.

Sámuel apát sietve tért vissza a kriptába; onnan a kripta lépcsőin felhaladt a folyosóra. A folyosóban egy czintálban lobogott még a kisértetes láng.

«Alcohol szalmiakporral vegyítve!» dörmögé magában az apát. «Ez volt az, a mitől Mahók úr megrettent.» Mellette hevert a hosszu lepedő, a nagy kisértet-fejjel. Az apát bevonta a lángoló edényt a szögletbe. Tudta, hogy sötétben találkozásnál nem előny az egyik félre nézve, ha meg van világítva, s azzal óvatosan haladt a sötét folyosón előre. Nem találkozott senkivel! Dejszen elfutottak azok, még tán most is futnak. A rácsajtó tárva maradt. Azt bezárta s levonta róla a kulcsot. Azzal ismét visszatért a kriptába; annak is bezárta az ajtaját belülről. És azután eloltogatta az oltáron égő gyertyákat. Az utolsót kivette tartójából s azzal világított magának, míg a grófnő szobájához visszatért.

A grófnőt ott találta asztala előtt ülve, a párolgó theakatlan előtt.

Szót fogadott.

Mikor Sámuel apát belépett hozzá, a grófnő áhitattal tette össze kezeit és rebegé:

— Én szentem! én apostolom!

— Nem illetnek ily magas czímek, grófnő! szólt az apát. Megelégszem, ha e nevet megérdemeltem: «ember!» Azt látja ön, hogy csodákat nem tettem, mert csupán halandó emberekkel volt dolgom; a mit előre tudtam,

s hogy a csodálatosnak, a rendkivülinek minden aureole-ját lefujjam ez eseményről, azt is elmondom, hogyan jöttem idáig annyi zárt ajtón keresztül. Hanem kérem elébb, töltsön magának theát a grófnő, s ha részeltet vendégszeretetében, nekem is; kissé fel vagyok indulva a lefolyt jelenetek által, s azután beszélgessünk a tárgyról, mintha a legegyszerübb történetről fecsegnénk unalmas téli estén.

A grófnő töltött theát magának és vendégének, s azután elhelyezé magát karszékében, selyem burnuszát összevonva magán. Még mindig fázott.

— Tehát arról, hogy itt közönséges emberi csínynyal van dolgom, az első értesülés után meg voltam győződve, kezdett hozzá az apát. A mit egyszerű barátom, a plébános elmondott, abból észlelhettem a következőket. A kik az éjjeli lármát csinálják idelenn, azok nem lehetnek mások, mint a házi cselédek maguk. Hogy mire való e zaj? azt megmagyarázta előttem az a helyzet, a mit a grófnő itt maga körül teremtett; csupa leánycselédekkel véve körül magát, a kikhez férfinak nyiltan közelíteni nem szabad. Ők találtak más, bűnös találkozási módot, s hogy a grófnő azt soha fel ne fedezhesse, a kisértetek rémvilágításával vették azt körül. Ha csendben, suttogva űzték volna vétkes kicsapongásaikat, a grófnő rég megtudta volna azt. Abból, hogy Mahók plébános a sekrestyésével a rácsajtón keresztül menekült ki, megtudtam azt, hogy az a rácsajtó az, a melyen a férfiakat be szokták ereszteni a kastélyba; és azonfelül azt is, hogy a sekrestyésnek be kell avatva lenni e szövevénybe. Azután így számitottam: hogy a fehércselédség a várból a kriptába juthasson, szükségkép a pinczegádoron át kell leszállniok. Akkor, midőn a szobákat így elhagyják, okvetlenül minden ajtót tárva hagynak maguk után, nehogy a későbbi ajtónyitogatással, midőn visszatérnek, a grófnő figyelmét felköltsék. A grófnő társalkodónőjének arczán, szemein, bőre színén olvasható, hogy az a némber élvsovár, inyencz és sörisza. És az első ebédnél láttam, hogy hypocrita is. Tiltakozik a szeszes

italok ellen. Tisztában voltam vele. Semmi kétségem sem volt az iránt, hogy mindent tárva fogok magam előtt találni. Hogy neszt ne költsek, gyalog jöttem el a kertajtóig. Friss havon számos férfi-lábnyom vezetett odáig: tudhattam, hogy a társaság ismét együtt van. A nyilt kertajtótól egyenesen vezettek a lábnyomok a kripta-folyosó rácsajtajáig. Az csak be volt támasztva. A folyosó jobb szárnya vezet a kriptához, a bal a pinczegádorhoz. Ennek a lépcsőin felhaladtam, annak az ajtaja is nyitva volt. Bizton számítottam rá, hogy azon túl is minden ajtót tárva fogok lelni. Úgy is volt. Most csak egy nagy kérdés van még hátra. A grófnő legközelebbi szobája a ruhatár. Annak az ajtóját nem kulcs zárja be, hanem egy ütköző, melynek rugóját a grófnő innen saját szobájából szokta kezelni. Pedig annak az ajtónak is nyitva kell lennie. Ezt a dohányfüst-átjárta öltöny tudatta velem. Ezek a némberek éji orgiáikhoz kilopogatják a grófnő selyem ruháit. A luxuries szereti a luxust. De hogyan lehet ez ajtó nyitva? Annak is igen egyszerű magyarázata van. Mikor a grófnő hálószobájába távozik, hirtelen odadugnak egy kést a ruhatár ajtajának ütközője elé. S a mint aztán a grófnő a gép rugóját megnyomja, az ütköző nyelve a kés lapjára csapódik, onnan rögtön visszaugrik s az ajtó záratlan marad. A kés most is ott volt az ajtó közé dugva. És így a grófnő éjről-éjre egész hálószobája ajtajáig tárva-nyitva hagyott ajtók mellett aludt, kitéve rablók megtámadásának; egyedül hagyva és agyonrémítve kísértetes zajgás által, hogy szobája ajtaján kilépni ne merjen, hogy cselédeit szólítni ne is próbálkozzék. Grófnő! ez szörnyű büntetés volt önre.

— Büntetés! rebegé a grófnő elképedve.

— Igen, büntetés. Mert ön e szenvedést megérdemelte.

Theudelinda megrettenve tekinte az apátra.

— Grófnő! szólt az apát úr szigorral. Önnek nagy része van azoknak a kárhozatában, kik az ön környezeté-

ből a bűn meredélyén lesikamlottak. Ön vitte őket oda. Az ön makacs szeszélye, az ön bizarr ötletei kényszeríték e némberekre a hazugságokkal teljes életmódot. S a természet megbünteti az ellene lázadókat. S a lázadást ön követte el, ki hosszú évsoron át kizárta magát a világból s azt hitte, hogy másokat is kizárhat onnan magával együtt. Ez nagy tévedés volt s nem maradt boszulatlanul. Most két biró előtt áll ön. Egyik az ég, másik a világ. Az ég haragra, a világ nevetésre kész. S a mennydörgés s a gúnykaczaj egyaránt kínzó lesz önre nézve. Mi védelme van ellenük ?

A grófnő megbénultan rogyott karszéke támlányára. A rohammal végigzajlott ijedelmek, botránkozások és undorodások után most még a pap vádja által önlelkiismerete kinzó rémétől is kiszenvedni! Ez a nagy szorongás még a kiállott izgalmakat is túlhaladta.

Mély hallgatás állt be.

S e hosszú csend alatt folyton hangzott az idéző harangszó a grófnő lelkében: «Mi védelme van önnek az ég haragja s a világ gúnykaczaja ellen ?

Végre azt hivé, hogy megtalálta a védelmet, s egy eszmétől felvillanyozva, felemelkedék s ezt rebegé az apát úrnak:

— Kolostorba fogok menekülni, hová a világ gúnykaczaja el nem hangzik. Ott fogom a hideg kövön térdepelve az ég haragját éjjel-nappal imádkozva megengesztelni. Ön, főtisztelendő atyám, kegyes lesz mellettem közvetítő szót szólni egy zárdafőnöknőnél, ki legszigorúbb rendet tart. Ott élve eltemetem magamat és senki nem fogja nevemet emlegetni többé. Összes vagyonomat, melyet sok éven át fukarkodva szereztem, és egész ősi birtokomnak éltem fogytáig való haszonvételét hagyományozom azon szerzetnek, a melynek ön főnöke; egyedül azt kérve, hogy megszentségtelenített családi sírboltom kápolnájában minden éjfélben egy ájtatos vesperæt tartsanak, míg e kastélynak birtokában lesznek.

A grófnő az életről-lemondás szomorú hangján rebegé e szavakat; hangja sokszor suttogássá vált s el-elcsuklott, midőn erőt akart neki adni.

Az apát úr is felkelt helyéről s a mint a grófnő eléje nyujtá reszkető viaszfehér kezét, megszorítá azt, s aztán büszkén felemelve arczát, mondá:

— Üljön le, grófnő és már most hallgassa, a mit én beszélek. Hogy legelőször is az iránt tisztában legyünk, a mit ön szavai végén említett: sem nekem, sem az én rendemnek az ön kastélya, birtoka, pénze nem kell. Az nem a mi feladatunk: gyöngeszívű emberektől a lelki összeroskadás perczeiben világi vagyonaikat eláhitatoskodni. A középkori örökségért csuszás által mi magunkat gyülöletesekké nem teszszük. Nem is az a dolgunk, hogy az ön családi kriptájában minden éjfélkor mezítláb vecsernyézzünk, a nap többi részét meg az ön jövedelmeinek konyhai és pinczei művészet útján való elfogyasztásával töltsük be. Erről az eszméről tehát egyszer mindenkorra tegyen le a grófnő.

A grófnőt meglepték e szavak. Minden érzelmein a vonzalomnak keresztül ment már ez ember irányában, most még csak az volt hátra, hogy önzetlenségeért, a világi vagyon magas visszautasításáért becsülni is kényszerüljön, hogy teljesen alá legyen vetve ez ember uralmának.

— És már most arról a gondolatról is tegyen le a grófnő, folytatá az apát, hogy magát valami klastromba eltemesse. Ott nem fogná a grófnő megtalálni azt, a mit keres: a nyugodalmat. Csak gondolkozzék rajta kissé. Az ön felfokozott képzelgése mellett, mit a kolostori idegrontó magány még kinzóbbá szokott tenni, lehetne-e önnek egy misét végighallgatni? A psalmus, az oratió elzengése alatt nem örökösen a gúnyszöveg kisértene-e az ön lelkében; a legájtatosabb énekhangok alatt nem ott állna-e az ön fülei mellett az a dæmon, ki a chorusba belerivallja a korcsmadalt? És valahányszor egy apáczatestvért látna ön ájtatos arczczal az oltár előtt térdepelni,

nem mindig az jutna-e eszébe: az én kegyenczeim is ilyen ájtatos arczokat hazudtak imádkozva, és imádkoztak akkor nem az Istenhez, hanem az ördöghöz! Nem! grófnő, ön rossz helyre menekülne a kolostorba, az oltár elé. Más emberre nézve lehet az menedék; önre nézve kárhozat helyei azok és botránykozás kövei, a mikben minden nap felháborodnék önmagában és úgy járna, mint a költőtől megénekelt remete, ki elfelejtette az imát és a helyett átkozta az Istent!

A grófnő szemei lángoltak e rémlátvány alatt: «Igaz, igaz!» rebegé és oly elevenen látta mindazt, a mit az apát elmondott.

— Önt a botrány kinzó emléke száműzte e templomból és megfosztotta az imádságtól! . . . folytatá a pap kegyetlenül.

— Igaz! Igaz! hörgé a grófnő, mellét verve ökl ivel. Én nem láthatok többé templomot és nem vehetek többé ajkamra imádságot! s azzal kétségbeesetten veté magát oda a pap lábaihoz és megragadá annak kezét egy kárhozatra menő görcsös erőszakoskodásával, és magánkívül kiálta: «De hova meneküljek hát, ha a templomba nem? s mivel védjem magamat, ha imádsággal nem lehet?»

A pap kenetteljesen válaszolt:

— Meneküljön a grófnő saját szívébe: ott a menedék. És védje magát jó tettekkel. A jó tettek majd imádkoznak ön helyett.

Theudelinda forró homlokához szorítá a pap kezét. Azután töredelmesen felemelkedék s karjait széttárva, mondá:

— Rendelkezzen ön velem. Parancsoljon, mit tegyek?

— Térjen vissza a nagy világba s foglalja el helyét, mely önt ott megilleti.

A grófnő megdöbbenten hátrált vissza, s merev szemekkel tekinte a papra.

— Én térjek vissza a hiu nagy világba, melyet huszonöt év előtt elhagytam? S a mely világnak örömeit magamtól

elutasítottam, most annak a gúnyját hívjam fel magam ellen?

— Grófnő! ön életének azt a felét, mely örömöket oszt, eltékozolta hibásan, helytelenül. Most még hátra van életének az a fele, melyben a világ tiszteletét lehet megszerezni.. Még jó idő van a megtérésre.

— Atyám. Gondolja meg ön, hogy azon körökben, a mikben megjelenésre ön engem kényszerít, számomra csak gúny, megaláztatás terem. Engem az új nemzedék nem ismer, rokonaim kicsúfolnak.

— De van egy bűvkör, a melyen belől mindenkit rögtön megismernek és senkit ki nem gúnyolnak. Akarja ön e bűvkört maga körül vonni?

— Helyezzen ön bele. Minő bűvkör az?

— Elmondom grófnő. Az ön nemzete egy nagy küzdelmen megy most keresztül: a szellem küzdelme az. Mindenki törekszik az előrehaladt nagy nemzeteket utólérni: a tudós, a költő, az államböles, a nemzetgazdász, az iparos, a népnevelő; a férfi, a nő, az ifju, az agg, a főúr, a közpolgár. Ha úgy tudnák mindannyian, menynyire egy czél után törekesznek, csodákat mívelhetnének; de el vannak egymástól szakítva s külön magára fárad és kifárad sikertelenül mindenik.

A grófnő feszülten figyelt; még nem érté a pap czélzatait.

— Mije hiányzik ez óriási törekvésnek? Egy központ. Az országnak nincsen központja. Debreczen egészen magyar, de vallásfelekezeti kizárólagossága megfosztja az universalitástól; Szeged jó helyen van, de a kezdetlegesség stádiumában és egészen demokrata város; Kolozsvár magyar is, elég jól is vannak benne vegyítve az aristokrata elem és a hazai kultura alkatrészei; de túl esik a Királyhágon s a Bethlenek, Bocskayak korszakának vége. Pest volna hát az egyedüli központ. Sajátságos egy tanya! Beutaztam mind az öt világrészt, de sehol a világon ebhez hasonló alakulást nem láttam. Ott minden úgy áll elő,

mintha senkinek a másik emberre nem volna gondja, s minden ember azt hinné, hogy a világ megáll ott, a hol ő elhagyta. A Dunán érkezőt meglepi a nagyszerű partsor, tágas előterével, s most e gyönyörű hosszú tért elkezdik beépíteni hatemeletes bérházakkal; természetesen a hány ház, annyiféle styl. Látjuk egymás mellett a római, a mór-spanyol, a renaissance-kori palotákat, miket hatalmasan insultál egy szemközt emelkedő félig hollandi, félig góth-idomú középület. E látványt kiegészíti néhány falusi torony. A lánczhid monumentális alakjával szemben emelkedik egy kő-skatulya, négy toronynyal: erről azt mondják, hogy «basilika», most úgy néz ki, mint egy nagy vesztőhely; hanem annál több óriási gyárkémény mered elő mindenünnen, a város közepéből, örök füstö terjengetve el fölötte. Gyár, lerakóhely, akadémia-palota, bálház, bér-kártyaház, műmalom, egymás hegyén-hátán, az akadémia szöglete elszorítja a rakparti közlekedést, s a városházának igazi ősmuzulmán mintára alkotott minarett-je hirdeti az idegennek, hogy: gyere csak bellebb, itt van Konstantinápoly.

A grófnő már mosolyogni is tudott a pap előadásán.

— Úgy is találja. A belváros egy tömkeleg, a melynek az utczáit még akkor alapították, mikor a városház-téren a rácz kereskedők sertéspocsolyái voltak, szűkek, rendetlenek; hanem a kirakatokban európai fény és pompa; a szél szemétkupaczokat hány szemeink közé; hanem az utczán járó közönség toilette-je vetekedik Párissal. Sehol annyi gyönyörű nőarczot s annyi rongyos koldust nem találni, mint ott, minden lépten. A szűk utczákon egymást éri az úri fogat, s a nyúzott bőröket szállító szekér. A külvárosok mesés mohósággal épülnek, kis ház, nagy ház, kiki a maga gusztusa szerint, s az építés miatt örök a por a szél minden lendületére. Egy-egy kis zöld oáz, akkora, mint egy nemesi curia kertje, a többi sivatag kőhalmaz. A város körül egy Sahara, melyet szorgalmasan szántanak, hogy a Sirocco-nak legyen mivel bajlódni.

Ez a város külső képe. Nem tudni, gyárvárosnak indul-e? kereskedelmi emporium akar-e lenni? tudományok, művészetek városává emelkedik-e? országváros lesz-e? vagy pedig csak amerikai telep, a hova a világ minden részéből mindenféle osztályú ember siet pénzt keresni, de ha egyszer meggazdagodott, ott meg nem marad, hanem menekül falura, vagy külföldre?

A grófnőt érdekelte a leirás.

— A társadalmi viszonyok aztán épen olyanok, mint a külső alak. Külön chinai fallal körülzárva minden osztály. A kereskedelem, a börze-üzelem német és zsidó. Ez nem olyan baj, mint az, hogy szédeleg, és a bécsi pénzpiacz minden szeszélyétől halomra omlik. Magyar elem a táblabiró-osztály és az iparos. Ehhez járul valami húszezer felvidékről jött tót, ki az alsóbbrendű kézi munkával foglalkozik. Van ott a nemzetnek művészete is, de nem divat azt pártfogolni; van tudománya is, de nem tartozik a bon tonhoz vele foglalkozni; van irodalma is, de kevesen tudnak róla; vannak előkelő körei is, van magas aristocratiája, de azoknak a termei zárva vannak mindenki előtt, a ki nem hozzájuk tartozik, vagy nem oda hivatalos. Szétziláltan egymástól, magára hagyva küzd, sóhajt, panaszkodik, emeli a terhet külön-külön minden ember, s a legjobb eszme is elvész, a meg nem értés miatt. Hiányzik a találkozási tér. A közélet meg van bénítva; kivételes törvények eltiltanak minden összejövetelt az országban. Megyeház, országgyülés bezárva. Egyedül a társadalom parquettjei azok, a hol még annyi nemes törekvésnek találkozni lehetne. De ki nyissa meg termeit e czélra? Főrangúink egy része közönyös, más része élvezetet hajhász, melynek semmi egyéb czélja, mint épen az, hogy magát mulattassa; vannak elegen, kik értik feladatukat, teljesitenék is örömest, de a kiket az utóbbi évtized veszteségei úgy megrontottak vagyonukban, hogy nem képesek a nyilt terem költségeit megbírni; s a ki végre tudná is, tehetné is, hogy a nagy világ sorompóit

megnyissa saját úri lakában, azt meg oly tragicus gyászemlék száműzi a fővárosból, mely örökre eltiltja a jókedv zaját a lefátyolozott képek termeiből. És így nincs az egész vízözönben, mely bennünket eltakar, egyetlen száraz pont, a hol a jók, a bölcsek és igazak minden osztályból találkozhatnának. Olyan pont nincs!

— Lesz! szólt a grófnő, felmagasztosult arczczal kelve föl helyéről. Egész lelke áthevült már az új gondolattól, melyet a pap még jobban ki tudott színezni.

— Ön megértett engem! Ez a menedék egyúttal önnek is mentsvára. Ha ön felköltözik Pestre, ha ott rangjához és jövedelméhez méltó házat tart, termeit megnyitja a nemzet «crém»-je előtt, melyhez nemcsak az előkelő rang tartozik, de melyhez hozzászámítjuk az egész művelt világban a tudomány, a művészet, a politika, az egyház kitünőségeit, ha lesz egy tér, a melyen a tudós a főpappal, a költő a mágnással egyenlőnek van bemutatva; ha a vagyon és szellem aristocratiája egyesül, hogy életerős eszméket eredménydús tettekké érleljen, ha lesz egy salon, melynek közepéből indulnak meg a közművelődés, a népboldogítás, a segélyezés apostoli missiói, nem áldáson és köztiszteleten fog-e nyugodni e salon úrnőjének feje, a honpolgári dicsőítés glóriájától körülvéve?

A grófnő mindkét kezével megragadá az apát úr kezét s csókjaival halmozá el e kezet, és zokogta hozzá: «köszönöm, köszönöm, köszönöm!»

— Most tehát elhiszi nekem a grófnő, hogy más útja is van a mennyországnak, mint a melyhez a zárda ajtaja vezet?

— Ön próféta.

— Azonban engedje meg a grófnő, hogy most egy prózai kérdéssel zavarjam meg kedélyét. E feladathoz, melyet ön oly lelkesüléssel karolt fel, bizonyos anyagi médiumra is van szükség. Ahhoz bőséges jövedelem kell. Szabad e kényes tárgyban önnek bizalmát kérnem?

— Én gazdag vagyok, szólt a grófnő. Van saját szerze-

ményemből Pesten úri házam, most bérlak, s jó helyeken fekvő tőkepénzeim.

— A házat a grófnő a maga számára fogja átalakítani, mert ott bérlak többé nem lehet, a tőkepénzeket pedig jó lesz a mostani zavaros pénzviszonyok közt fel nem mondani. Mennyi rendes jövedelme van a grófnőnek a bondavári uradalomból?

— Mintegy huszezer forint.

— Mekkora terjedelmű ez uradalom?

— Kilencz-tízezer hold.

— Akkor ez a jövedelem kevés. A hibás házi kezelés az oka. Kevés a birtok nagyságához s kevés ahhoz a háztartáshoz, a mire a grófnő vállalkozni akar. Húszezer forint jövedelemmel Pesten nyilt salont vinni nem lehet.

A grófnő elbámult.

— Én pedig azt hittem, hogy az nagyon sok pénz.

— Sok, falun. De Pest olyan drága város, mint Páris. Önnek legalább negyvenezer forint évi jövedelemre van szüksége, ha Pesten termeit nyitva akarja tartani a rang és szellem igényei számára.

A grófnő zavarodottan tekinte rá.

— Hogyan?

Az apát úr közönyös ajkpittyesztéssel felelt:

— Az nem nehéz. A gazdálkodási rendszeren kell változtatni, a házi kezelés helyett a bérletgazdászatot hozni be. Én fináncziákhoz nem értek, de vannak a pénzaristocrata körökben megbízható ismerőseim, kik közül valamelyikkel majd értekezhetik a grófnő, ha Pesten leszünk. Annyiról mindenesetre biztosíthatom, hogy a «farm»-rendszer mellett ezért az uradalomért évenkint negyvenezer forintot kell a grófnőnek kapni. Ennyi ismeretem már van a nemzetgazdászat terén.

A grófnő el volt bájolva e szavak által. Ez a pap napról-napra szeretetreméltóbbá lesz! Már meg a jövedelmét is megduplázza a grófnőnek. Hisz ez valami kedves ember!

— Rendelkezzék ön teljhatalommal minden ügyemben, szólt a grófnő elragadtatással.

— Ha rám bízza a grófnő, akár a kész bevégzett szerződést hozhatom el, előre biztosítva mostani jövedelmének megkétszerezését. Legalább a grófnő nem költ alkuszra.

Theudelinda gyermekké érzé magát lenni örömében. Úgy tekintett a papra, kit nemes jóvolta minden tekintetben kijelölt azon egyedüli alakként, a kit szeretnie lehet, szabad, szükség.

Meglehet, hogy meg is érdemelte azt ez a pap.

.... Hanem annyi bizonyos, hogy ezzel a bondavári uradalom már az egyik birtokos lába alól ki volt húzva!...

A KELLEMETLEN EMBER.

Theudelinda grófnőt egész önfeledtté tette az öröm. Annyira önfeledtté, hogy gépcsengetyüjéhez rohant s elkezdte annak rugóját működtetni.

— Mit csinál a grófnő? kérdé az apát bámulva.

— Rögtön hivatom tiszttartómat.

— De ki által?

A grófnőnek csak akkor jutott eszébe, hogy hiszen egyetlenegy élő lélek sincsen a háznál. Erre nagyon elkomorodott megint

— Ez, valóban, egyike lesz a nehezebb problémáknak, mondá a pap, hogy mint jut ki legközelebb a grófnő ebből a kastélyból?

— Hogyan? — A grófnő oly gyönge elméjű volt, hogy a legközelebbi helyzetet sem bírta magától felfogni.

— Úgy, hogy mindössze ketten vagyunk a kastélyban. Ha én elmegyek, most a grófnő számára valahonnan szolgálattevő lelkeket előteremteni, a kik lovait befogják, úti szükségleteit összemálházzák s a kikre elhagyott kastélyát rábízhassa, akkor a grófnő arra az időre egyedül marad itt.

— Oh én itt egyedül nem maradok egy világért.

— Akkor a másik választás, hogy velem együtt kell gyalog jönnie a legközelebbi uradalmi lakig.

Épen a havas ónos eső kezdte verni az ablakokat.

— De hisz itt vannak a lovaim.

— Csak hogy én sem lovat befogni, sem hajtani nem tudok.

— Oh azt nem is engedném.

Most azután itt volt a dilemma: vagy egyedül maradni a kastélyban, míg a pap segélyért jár, vagy együtt menni vele erdőn, mezőn, havas esőben gyalog.

— Valaki dörömböz a kapun, mondá az apát.

— Az bizonyosan a tiszttartó lesz, szólt a grófnő, megtudta cselédeitől, hogy mi történt itten, s most sietve jő.

— De nem fogja neki senki kinyitni a kaput, mert valószínüleg maga a kapusnő is azok között van, a kik kinnrekedtek.

— Az ám. Az volt az a vén boszorkány, a ki az asztal tetején tánczolt.

— Nincs a grófnőnél a várkapunak másik kulcsa?

— A legvaskosabb kulcs az az antik fogason. Mit akar ön vele?

— Lemegyek és kinyitom magam a kaput.

— Az ebek nem ismerik önt és szét fogják tépni. Erős juhász-szelindekek.

— Majd nevükön szólítom. Hogy hívják?

— Nem tudom én.

Törődött a grófnő olyan plebejus dolgokkal, mint a parasztkutyák nevei.

— Akkor nem tehetek mást, mint hogy lelövöm őket.

— Csak ne nagyon.

A grófnő nem azt értette ez alatt, hogy a kutyák ne haljanak meg nagyon, hanem hogy a lövés ne szóljon nagyot.

Az apát úr tehát vette a revolverét s lement az udvarra. Lámpásra nem volt már szüksége, mert hajnalodni kezdett.

A két komondor olyan formán volt a kapu alá beszállásolva, hogy midőn éjszakára lánczaikat megeresztették, épen csak annyi mensura maradt közöttük, hogy egymással össze ne marakodhassanak, ellenben a közöttük elhaladni akarónak vagy a Scylla, vagy a Charybdis torkába kellett esnie.

Az apátnak nem volt más választása, mint az egyik ebet agyonlőni, hogy a másiktól a kapuig mehessen. Társa szomorú példáján okulva aztán a másik is bebujt odujába s ereszté a papot a kaput kinyitni.

Sámuel apát, a mint a kaput kinyitá, egy férfit látott maga előtt, annak is revolver volt a kezében.

Egyszerre mind a ketten egymásra szegezték a revolvereiket s aztán úgy kezdtek el egymással értekezni.

— Ki ön? mit akar itt? kérdé a pap.

— De ön ki? és mit keres itt? szólt a másik.

— Én Sámuel apát vagyok, a grófnő gyóntatója.

— Én pedig Berend Iván, a grófnő szomszédja.

Az apát úr leereszté fegyverét s szelidebb hangon mondá:

— Szokatlan idő, úgy-e bár?

— Hony-soit, qui mal y pense — viszonzá Iván s zsebébe dugta a pisztolyt. Szokatlan időben jövetelem magyarázata az, hogy levelet kaptam most éjjel, melyben tudatják velem, hogy a kastélyban nagy zavar van, jőjjek a grófnőnek segélyére.

— A zavar abból áll . . . .

— Tudom, hogy miből áll, az is meg van a levélben irva; hanem azért a rendelkezésére állok a grófnőnek. Ámbár tudom, hogy a grófnő nem szokott elfogadni férfiakat, különösen ily korai órákban.

— Önt bizonyosan elfogadja. Engedje meg, hadd zárjam be a kaput, mert kapus sincs már a háznál, s vigyázzon, a baloldali fal mellett ne menjen, mert onnan még egy eleven kutya jár ki.

— A másikat agyonlőtte ön?

— Igen. Azt a lövést hallotta ön kivülről. Arra vette elő ön is revolverét.

— Természetesen. Nem tudhattam, mit lövöldöznek itt az udvaron?

A két férfi felhaladt a grófnő termeibe. Sámuel apát bement a grófnőhöz.

— Véletlen segélyünk érkezett, szólt neki; a grófnő egyik szomszédja, Berend Iván.

— Ah! szólt a grófnő ajkcsettentve; kellemetlen ember! Egy atheista.

— Már legyen ő bár thug, mormon, vagy manichaeus, de e perczben igen nagy szükségünk van rá. Valaki levélben figyelmeztette a grófnő helyzetére s a felől akar a grófnővel beszélni.

— Én nêm akarok vele beszélni. Kérem önt, értekezzék vele helyettem.

— Grófnő! Lehet, hogy ez az ember csakugyan annyira eretnek, hogy nekem ezt találja mondani, hogy én csak a grófnőnek vagyok gyóntató atyja; de nem neki is.

— Jól van hát. Kimegyek hozzá a terembe. De kérem, legyen ön is jelen.

— Ha kivántatni fog.

A grófnő shawljába burkolta magát s kiment az elfogadóterembe, melyet már akkor a felkelő nap kezdett megvilágitani. Sámuel apát mégis jónak látta egy két ágú gyertyatartót utána hozni.

A grófnő fagyosan kínálta Ivánt üléssel s maga jó távol iparkodott tőle letelepedni.

— Uram?

— Grófnő! Ma éjjel az ablakomon zörgettek, még ébren voltam és dolgoztam, s a mint az ablakom kinyitottam, egy levelet adtak be rajta. A levelet önnek a tiszttartója irta.

— A tiszttartóm? szólt a grófnő elbámulva.

— A levél, stylusánál fogva, nem alkalmas arra, hogy a grófnő elolvassa; a tartalmából csak ennyi érdekli:

A tiszttartó jelenti, hogy az éjjel a grófnőnek összes mindenrendű és nemű cselédsége megszökött és hogy ő is szökik utánuk.

— A tiszttartó is? De miért?

— Annak is megirja az okát a levélben; de én azt hiszem, hogy az csak mende-monda, a mivel nagyobb vétséget takargatnak. Én azt hiszem, hogy a grófnőt meglopták.

— Engem?

— Ne rettenjen meg. Nem rabló módra lopták meg, hanem a hogy gyanútalan úri birtokosokat szoktak meglopni hűtlen sáfáraik, csempészetek, sikkasztások útján. S most aztán a csalók igyekeznek futamodásuknak humoristicus szinezetet adni, hogy a világ nevessen a bűneiken, s nevessen a károsult rovására. Én úgy vélekedem erről.

A grófnő kénytelen volt elismerni, hogy az az ő szomszédja először is okos ember, másodszor pedig gyöngéd ember.

— A tiszttartó levelében az van, hogy ő nem mer a történtek után a grófnő szeme elé kerülni, miután a grófnő soha sem fogná azt elhinni, hogy az ő egyetértése nélkül történhettek bizonyos cselédbotrányok a kastélyban. Én ezt csak ürügynek tartom. Azt elhiszem, hogy a grófnő egy felindulás perczében minden alárendeltjét rögtön elkergette, mert rájött, hogy mindannyian visszaéltek elnézésével; és ennélfogva ama levél vétele után első gondom volt egy emberemet azonnal lóra ültetni, s a legközelebbi távirda-állomásra egy táviratot küldeni a grófnő pesti bankárjaihoz, kik az eladásoknál a tiszttartót teljhatalmú megbizottnak ismerték: azzal a tudósitással, hogy a tiszttartó hirtelen eltávozván, neki semmi összeget ki ne adjanak.

— Ez igen praktikus elővigyázat volt öntől, szólt a grófnő helyett az apát úr; ezért a grófnő önnek nagy hálával fog tartozni.

Theudelinda kegyteljesen inte fejével.

— Ez volt az egyik oka idejövetelemnek, hogy a grófnő helyeslését ez intézkedésemre kinyerjem, folytatá Iván. Másik oka az, hogy miután a grófnő itt minden szolgálat nélkül van s itt valószínüleg maradni nem óhajt, innen tovább költözni segítsem, s addig, míg rendelkezni fog, kastélyát saját embereimmel őriztessem, a kikért magamra vállalom a felelősséget.

— Ez valóban a leggyöngédebb szomszédi figyelem ön részéről, szólt ismét a pap, s a grófnő nagyon lekötelezve érzendi magát ön iránt e gondoskodásért.

— Csak kötelesség, mondá Iván. És most még egy harmadik indok. A grófnő többé falun nem fog lakni, azt tudom. Arról sincs semmi kétségem, hogy a grófnő a milyen gazdag, olyan takarékos. Hanem arról csaknem bizonyos vagyok, hogy a grófnőnek tisztviselői, sáfárai rögtöni megszökése miatt e perczben minden pénztára üres. Annálfogva nem véltem megbántani a grófnőt, ha a jelen esetben saját pénztáramat rendelkezésére adom. Rövid időre, a míg a grófnő rendezetlen pénzügyeit rendes kerékvágásba hozza, kölcsönözhetek tízezer forintot.

Sámuel apát odament a grófnőhöz s olyasmit sugott a fülébe, nehogy az ajánlattevőnek valami uzsorát kináljon. Annálfogva a grófnő kegyteljes mozdulattal nyujtá kezét Iván elé, helyben hagyása jeléül, ki arra tárczájából tíz darab ezrest kiszámlált. A grófnő irást akart neki róla adni. Iván azt mondá, hogy szükségtelen, hiszen rövid időre adja.

A grófnő kérte az apátot, hogy vegye gondviselés alá az összeget.

— És most, szólt Iván, ha szabad a grófnőt kérdenem: mikor szándékozik kastélyát elhagyni?

— Most épen e perczben! rögtön! sietett mohón felelni a grófnő.

— Abban az esetben némi tervet leszek bátor a grófnőnek ajánlani az indulás első stádiumára nézve, a mi nem

megy minden nehézség nélkül. Az első a legszükségesebbek összemálházása. Csak mondja meg a grófnő, hogy mit és milyen bőröndbe rakjak el? Azután majd befogom a lovait a hintójába. Azután az üresen maradt kastély főbejárásait bezárjuk és lepecsételjük. Mindaddig, míg a grófnő valakit küld a kastély átvételére, két biztos emberem fog őrködni a kapuk előtt. Azután útra kelünk. A tiszti lakot útba ejtjük, hogy ha lehet, valamit a számadások közül megkaphassunk.

— Nem! nem! oda nem megyek! Nekem nem kell számadás! tiltakozék a grófnő.

— Jó. Tehát egyenesen hajtatunk az én vendéglőmhöz.

— Miért a vendéglőhöz?

— Mert ott van egyuttal a posta is, s a grófnő hintójába ott fognak postalovakat.

— Miért postalovakat? Hát nem utazhatom saját lovaimon?

— Nem.

— Miért nem?

— Mert olyan roszak. Azok nem viszik el a grófnőt a szomszéd állomásig.

— Miért roszak az én lovaim? kérdé a grófnő felborsoltan.

— Azért, mert roszul vannak tartva.

— Kellemetlen egy ember! mondá magában a grófnő. Mindenre olyan parasztul felel.

— Én a vendéglőbe nem megyek, szólt durczásan; soha sem megyek olyan helyre, a hol bort mérnek. Nem lehet az ön házánál megszállnom, míg a hintóba fognak?

— Szerencsémnek tartom. Ámbár háztájam igen rideg. Egyedül lakom s agglegény vagyok.

— Az mindegy.

— Tehát legelébb is határozza el a grófnő, hogy minő ruháit málházzam el, és minő bőröndbe?

— Minő ruháimat? szólt a grófnő és sajátságos kifejezéssel nyiltak szemei kerekre. És mibe? Azt mindjárt

megmondom. Tegye ön meg azt a szivességét, hogy szítsa fel a tüzet a kandallóban, míg a ruhatáramba megyek. Hideg van itt.

Egy nagy zöld márvány-kandalló állt a terem közepén, melyben még hamvadozott a mult esti parázs; Iván fahasábokat rakott a parázsra s a tűz nemsokára vígan lobogott.

A grófnő rövid időn visszajött. Egész nyaláb mindenféle öltözetet hozott, a mennyit csak ölébe össze tudott fogni.

— Ah! ezt mind el akarja a grófnő csomagoltatni?

— Mind! mind! És a többit is mind.

— És hová?

— Ide ni! szólt a grófnő s belehajítá a kandallóba az öltönycsomagot, hogy az egyszerre megtölté lángjával a kandalló üregét. Égett a selyem, a mousselin, a krepp és csipke, sziszegve, huhogva, perlekedve.

A két férfi bámulva nézett rá, de egyik sem szólt neki egy szót is.

A grófnő pedig visszasietett ruhatárába s új csomaggal jött elő, s az összegyűrt ruhákat egymás után hajigálta a kandallóba; az csak egyet lobbant, nagyot hahotázva, mintha mindegyikből egy kipörkölt ördöngös ördög röpülne ki a kéményen keresztül. Theudelinda égő tűzrózsákkal arczain járta meg az útat ruhatárába tízszer egymásután, s indulattól lihegve szórt mindent az égő tűz közé. Az öltönyök után következtek a fehérnemüek, azok is mind a máglyára kerültek, irgalom nélkül, kivétel nélkül valamennyi. Himzett, drága finom úri készlet. Elégett.

«No ez elég egyszerű módja a málházásnak és inventálásnak!» gondolá magában Iván, de nem szólt hozzá semmit.

A pap hátratette két kezét s nyugodt bonhomiával engedte a grófnőt garderobja auto da fé-jén dühöngeni.

A bevégzett tény után azt mondta Iván:

— Ez már hát megvan, de már most miben fog a grófnő tovább utazni?

— A rajtam levő ruhámban s az úti bundámban.

— A hogy tetszik. Én megyek a lovakat befogni.

A míg Iván lement az udvarra, a grófnő felsegíttette az apáttal magára meleg nyusztprémes bundáját s azzal készen volt az útra. Semmit sem vitt el magával a kastélyból, a mit egykor sajátjának nevezett. Minden tárgyat megfertőztetettnek tartott.

Mikor Iván visszajött jelenteni, hogy a kocsi be van fogva, már készen volt az úrnő. Az ajtókat egymásután bezárták és lepecsételték. Az udvarra leérve, a grófnőnek a szemébe ötlött holt kutyáról eszébe jutott a még meglevő eleven. Hát azzal mi lesz? Azt is agyon kell lőni, hogy éhen ne veszszen.

— Kár volna, monda Iván, majd szabadon bocsátom, s eljön velünk. Nálam megmaradhat.

A grófnő kiváncsi volt rá, hogy harapja meg Ivánt a lánczon elmérgesült szelindek; de nem harapta meg. Iván szépen beszélt hozzá, a hogy lelkes állathoz szokás, az nyugodtan engedte nyakáról lecsatoltatni az örvet, s az után megnyalta az elszabadító kezét.

A kocsi kigördült az udvarról. A bezárt kapu kulcsát odaadta Iván az apát úrnak, ki a hintóban ült a grófnő mellett s maga a bakra felkapva, hajtotta a két gebét, a mit a grófnő ekvipázsnak nevezett s nem tudom hány ezer forintba fogadott el a sáfáraitól. Rossz két vén inpókos dikhencz volt.

Mikor az úton alákanyarodtak a szénbányatelep felé, oldalvást valami füstöt vettek észre a reggeli szürkületben az égre felkanyarodni, s a tárna felől Iván egy csoport munkását látta arra felé sietni tűzoltó szerekkel. Kérdezte tőlük, hogy mi az? hova mennek? mondták neki, hogy a grófnő magtára ég; de hiszik, hogy rögtön el fogják oltani.

— Azt képzeltem, mondá Iván. Mulhatlan feladata a hűtlen sáfárnak felgyujtani a magtárt, hogy ne sülhessen ki, mi volt benne, s mi volt belőle eladva.

A grófnő skandalizálva volt az emberi sülyedés ily mértéke fölött, mire Iván igen szárazan azt az észrevételt tevé, hogy biz a mezei gazdálkodás csak olyan ember számára való, a ki mindennek maga utána tud nézni, nem pedig annak, a ki bezárkózik a szobájába.

Kellemetlen ember!

Fényes nappal lett, mire a hóval vegyes sárban a két rossz uradalmi díszparipa a grófi hintót a tárnatelepig el birta vonszolni. Ott már füstölgött mind a kettő a nagy igyekezettől.

Iván behajtott saját háza udvarára; az elősiető postamesterre rábizta az előfogat felőli gondoskodást s a grófnő lovai elhelyezését, s addig bevezette úri vendégeit saját dolgozószobájába. A többi szobákban csikorgó hideg volt, mert azok soha sem voltak fűtve; hát csak itt kellett a magas uraságokat elfogadnia.

Rendetlenség épen csak annyi volt ebben a szobában, mint egyébkor; dologba került, a míg a vendégeknek helyet lehetett csinálni, a hová letelepedjenek.

A grófnő szorongva tekintgetett körül ez ismeretlen tárgyakon, mik e dolgozó-szobában széken, asztalon, állványon álltak, hevertek, nyujtóztak. Ördöngös műszerek! Titkos borzadálylyal tekintgetett át a vegytani műhelybe, melynek süveg-katlanában még akkor is izzott a félbenhagyott vegykémlet parázsa.

«Cagliostro officinája», sugá a grófnő borzongva az apát úrnak.

Gonoszat főznek itt, a minek titkát ember nem érti!

De még e szent borzadálynál is erősebb volt nála az a visszás érzés, hogy most ő ennek a barlanglakó embernek vendége, lekötelezettje, adósa, ő, a gazdag, a főrangú, az igaz hitű, ennek a munkásnak, névtelennek, vallástalannak. Fizetett volna neki uzsorát pénzeért, jutalmat jó szolgálatáért, csak azt a szót ne kellett volna neki fizetnie, hogy «köszönöm». Nem sajnálta volna ékszerei legszebb gyöngyét kidobni neki hintajából, mikor megválik udva-

rától, de sajnálta tőle e bucsuszót: «Isten önnel!» Egy atheistának ez üdvözlést! Csak le tudná tartozását róni valamivel.

Iván eltávozott néhány pillanatra a szobából, s midőn visszajött, valami nőcseléd egy tálczán a párolgó reggelit hozta utána, s egy fehér abroszszal leterítve valami kis asztalt, lerakta rá a csészéket és ibrikeket a grófnő és az apát úr részére.

A míg a grófnő valami ürügyet keresett, a mi alá preczeziózuskodását elrejtse, hogy a reggelit visszautasítja, addig az apát úr le is telepedett a mellé s útitársi szabadalommal szólítá fel a grófnőt, hogy kövesse példáját.

— Estig nem találunk olyan vendéglőre, a hol valami meleg ételt kapnánk, s a grófnőnek szüksége van erősítőre.

Azután, hogy látta a grófnő, hogy az apát úr fejét nem fordítják hátrafelé a manók, a mint a boszorkánymester kávéjába belekóstol: hát ő is ráfanyalodott. Biz az nem igen jó volt. A tej megjárta, de a kávé rettenetes!

Iván az időjárásról kezdett beszélni. Kezdetleges társalgási thema. Az a különbség mégis volt benne, hogy nem a megszorult udvarló, hanem a meteorolog beszélt az időről. Biztositá a grófnőt, hogy mind a barometrum, mind az angol strom-glass kedvező időre mutatnak; a nap oly forrón süt, mint májusban; jó ideje lesz az utazásra.

S hogy annál jobban élvezhesse a napot, félrehuzta Iván ablakáról a zöld függönyt, mire a nyájas napsugár egyszerre megvilágítá a szomorú szobát.

A grófnő e rögtöni villágosságnál idegesen rezzent hátra valami, eddig a homályban nem észlelhetett látványtól.

Saját arcza volt az, egy átelleni roppant homorú tükörtől visszaadva.

Tény ugyan, hogy nincsen ember, a ki a saját képét ne szeretné látni a tükörből. Csempészszünk a legkomolyabb szónok elé, mikor legjobban fel van lelkesülve, egy tükröt, s tapasztalni fogjuk, hogy az egy percz mulva nem lát többé semmit, mint saját magát a tükörben; annak

beszél, annak gesztikulál. Hanem egy nagyító tükörben meglátni az embernek magát, az valami rettenetes látvány. A saját fejét akkorának, mint egy hordó, arczvonásait egy mesebeli óriás számára kitágítva, s az ijesztő szörnyetegben mégis önmagára ismerni! ez kellemetlen ismeretség.

— Micsoda nagyító tükröt tart ön szobájában? szólt a grófnő félig boszusan, félig tréfálva Ivánhoz s hátat fordított a tükörnek.

— Grófnő! bizony ez a tükör nem toilettem rendbehozására szolgál; hanem ez egy úgynevezett gyútükör, melyet olyan vegytani műtételnél használunk, a hol a legbehatóbb tüzet akarjuk előidézni.

Az apát úr be akará bizonyítani, hogy ő is jártas a természettudományokban s beleszólt:

— Például a gyémánt elégetéséhez.

— Igen, helyeslé Iván. Ahhoz is a gyútükröt használjuk, a gyémánt csak abban ég el, meg a ropp-gáz lángjában.

A grófnő hálával tartozott azért a mondatért az apát úrnak, mert arról egy jó ötlete támadt. Lám, ez az ember még lelke gondolatainak is elővilágít.

— Hogyan? szólt kiváncsiságot tettetve a grófnő Ivánhoz. Ön azt állítja, hogy a gyémánt elégheto volna?

— Elégheto biz az, grófnő, mert nem egyéb, mint szén, kristály-alakban! s a beható tűzben a patricius-gyémántból, minek karatja 90 forint, s aztán minden további karatnál köbös emelkedésben nő a becse, épen az lesz, a mi a plebejus szénből: szénéleg, láthatatlan gáz. Ezt bizonyítja a gyútükör tűzpontja.

— Ah, ezt nem hiszem! szólt a grófnő, fejének előkelő hátravetésével.

Iván meghajtotta fejét.

— Sajnálom, hogy most épen be nem bizonyíthatom, mert a gyémántot azért, mert éleghet, fütőszerül nem használjuk, s a kisérletekhez csak olcsó forgácsait szoktuk vesztegetni, de nálam most az sincs.

— Én szeretném azt látni, mert nem hiszem, szólt erre a grófnő, s a mellkendőjét összefüző agrafot kivonva, odanyujtá azt Ivánnak: kisértse ön meg ezen.

A melltű köve gyönyörű, kétkaratos brilliánt volt.

A grófnő semmit sem várt bizonyosabban, mint azt a választ Ivántól, hogy «Oh, kár lenne ezért a szép drágakőért!» s abban az esetben készen volt részéről a viszonzás: «Hát tartsa ön meg akkor emlékül»; ezzel szépen meg lett volna ajándékozva a kellemetlen ember s aztán el lett volna felejtve a hétköznapi ember.

Ámde bámulva tapasztalá a grófnő, hogy csalatkozott. Iván egy tudós nyugalmával, s egy gentleman engedelmességével vette át a melltűt; a nélkül, hogy gúnyt, vagy szenvelgő hidegvért tüntetett volna.

— De magát a melltűt nem akarja a grófnő megolvasztatni? Akkor kiveszem a foglalatból a követ. Ha nem ég el, ismét visszahelyezem belé.

Iván egy kis fogóval kivette a követ a jour foglalatjából s egy vastag, lapos agyagtégely homorú fenekére helyezé.

Azután kinyitotta az ablakot, hogy szabadon jöhessen be a napsugár.

A tégelyt, melyen a gyémánt feküdt, egy kis érczállványra állítva, odatette a szoba közepére a grófnő elé.

Maga pedig fogta a gyútükröt és kiment vele a szabadba, mert benn a szobában az ablak keresztfái miatt nem eshetett volna teljesen a napsugárzat a gyútükörre.

A grófnő még mindig azt hitte, hogy a gauklereinak az lesz a vége, hogy a gyémánt csak nem ég el a napban, s ő annál inkább megajándékozhatja vele Ivánt, hogy tegyen vele majd kisérletet nyáron, mikor tüzesebb a napsugár.

Iván künn az ablakból, eltalálva a sugárverés legkedvezőbb helyét, ráirányzá a tégelyre a gyútükör sugárgulájának hegyét. A gyémánt ezernyi szikrát szórt e megsemmisítésére törő napsugárkatlanban s pillanatokig úgy látszott, mintha ő maradna e harczban a győztes, minden

rálövelt nyilát a napsugárnak a szivárvány hét szinére törve össze; hanem a gyútükör tüzösszpontja egyre szükebbre szorult körülötte, s egyszerre vakító napfény töltötte meg a kis szobát, oly világló, hogy ezüstnek látszott benne minden tárgy, s elenyészett benne minden árnyék.

Egy tűzkarika lövellt szét a tégelyből, villámnál világlóbb nyilakat szórva maga körül, s a következő perczben megszünt a gyútükör működni.

Iván még ott állt künn az ablakban. Onnan kérdezé a szobában levő grófnőtől:

— Mi maradt a tégelyen?

— Semmi.

Iván visszatért a szobába, felakasztá helyére a tükröt, s átadta a grófnőnek az üresen maradt melltűt.

Az apát úr nem hagyhatta megjegyzés nélkül.

— No ez olyan látvány volt, a minőt csak királyok engedhetnek meg maguknak.

A posta trombitált, a grófnő feladatta magára utazó bundáját, s midőn Iván a kocsiba felemelé, mégis csak kénytelen volt neki kezét nyujtani és rávesztegetni ezt a szép szót: «Isten önnel».

Mikor tovarobogtak, a grófnő azt kérdé az apáttól:

— Ugy-e bár, ez az ember egy bűvész?

— Nem, felelt a pap. Gonoszabb annál. Természettudós.

— Hm! Kellemetlen ember.

SUBLIMIOR MATHESIS.

A Kaulman-czég boltajtaja most is ugyanott van, hol ezelőtt ötven esztendővel. Még a boltajtó is ugyanaz, s ha lehetne, az üvegek is azok volnának, a miken keresztül 1811-ben a ház első alapítója, mint observatoriumból tanulmányozta az utczán járó-kelő főtisztek arczairól, hogy hausse készül-e, vagy baisse? Ő már tudta azt, hogy

az az utczai physionomia milyen jó barometrum, s a járó-kelőktől elhullatott szóban mennyi proféczia van. Csak a meglepett ember s az elejtett szó mutat igazat.

Ezt a régi fakó boltczimert is meghagyták az utódok, az alig olvasható felirattal. Ez a bankárok aristocraticus tüntetése, a fakó régi czímer, félszázados firma, ősnemesség! A többi fényes új boltfeliratok, kirakatok, öles betük, aranyfüst-decoratiók, portálék között ez a kopott fakó tábla ragyog a legjobban. Erős ház! Ötven év feketedik rajta.

Benn a pénzváltó-boltban most is azon kikopott bőrvánkosu székek, azok a szúette, feketére festett iróasztalok, azok a faketreczek, s a faketreczen belül most is ott görnyed még az ősz, régi divatu könyvvezető zöld ernyővel a homlokán, shirting-boritékkal a könyökén; s ott pompáznak a fali állványon sorba rakott komisz kötésü könyvek, de a miknek sarkain ötven évig visszamenő számok olvashatók. Nemesi családfa!

A Kaulman-firma most is folytatja a régi lombardüzletet, s széles jó hirben áll.

Talán méltán, talán nem.

Az ifju főnök nem helyez többé nagy súlyt az escompteés lombard-üzletre; neki magasabb tervei vannak.

Lakása ugyanazon háznak első emeletén van, de már ott uri pompával és comforttal találkozunk.

Dolgozó szobája muzeum, s iróasztala csecse-becsetárlat, tele rakva majolicával, bronzokkal, antikokkal. Tintatartója Benvenutoi remek (ha ugyan nem galvanoplastika), benne kék és vörös karmin-tinta, tollszára aguti-tövis, rajta arany toll, gyémánt-hegygyel; porzója aranypor, porzóhintője pávakőkanálka, tolltartója nemes korallagancs, papirnyomtatója pompéji-i mozaik, gyertyaernyője valódi hegykristály, portefeuille-jének táblája chinai haliotys, papirvágója török handzsár, pecsétnyomója malachit-faragvány, maroquin papirtartójában rezeda-illatu szines levél, átlátszó szalmapapir, elefántcsont-velin,

bristol-, regal-, bath-papir; hanem hogy valaha valaki ezen az asztalon irna valamit, azon még nem lehetett rajta kapni.

Az a tudomány, a mivel Félix úr foglalkozik, nem jár irkafirkával: az csak szellemi munka: dolgozik ő éjjel-nappal, még tán mikor aluszik is, csak hogy az nem hagy maga után papirra tett nyomokat.

Mikor azt hiszik róla, hogy mulat, tánczol, dőzsöl, lovagol, utazik, udvarol: ő akkor mindig dolgozik; van előtte egy kitűzött czél, azzal mulat, azért dőzsöl, annak udvarol, a felé tánczol, lovagol, az után utazik, és soha sem veszti el szeme elől.

Nem tollat mozgat ő, hanem embereket.

Néhány nap mulva a bondavári kastély nevezetes magárahagyatása után dolgozó-szobájában látjuk Félix urat egy kettős balzacon heverészve, melynek átelleni vánkosán Sámuel apát úr vidám homloka dereng. A két úr bizalmas beszélgetést folytat, mely úgy látszik, már idejövetelünk előtt kezdődött.

Előttük pompás sevresi porczellánban illatos mokka párolog, melynek aromája a drága latakia füstjével egyesül, mit az apát úr turquissal kirakott csibukból, Félix úr pedig tollszár-vékony cigaretteből ereget.

— No, a grófnővel a szerződésed már meg van, a hogy kivántad, harminczkét évre. Itt van, alá van irva, szabályszerüen. Hanem már most szeretném tudni, mit ér ez te neked, és a te consortiumodnak? Az nem elég, hogy a grófnő aláírta a szerződést, ha csak a herczeg is alá nem irja. Mert a grófnő csak élethosszig rendelkezhetik a bondavári uradalommal, s a mint meghal, visszatér az a herczeg birtokába, vagy a herczeg unokájára s akkor a ti szerződésteknek vége.

— Tudom, szólt Félix, leütve a hamut cigarette-jéről. De hisz épen azért lesz rá gondunk, hogy a grófnő sokáig éljen; hogy kedvet kapjon az élethez. Oh! hidd el nekem, hogy mikor egy ilyen vén hajadon kedvet kap egy-

szer a sokáig-éléshez, és pénze is van hozzá, borzasztó sokáig el tud élni. Aztán nem vagyok én olyan elővigyázatlan, mint gondolod. Ismerem a megholt herczeg hagyománylevelét, melyben körül van zárolva az a kikötés, hogy ha Theudelinda grófnő egyszer megdicsőül, bátyja, vagy annak utódai, a megdicsőült grófnő netaláni hagyományosainak, bérlőinek, vagy hitelezőinek mindazon építkezéseket tartozzanak megtériteni, a miket az a bondavári uradalom területén tétetett. A jó herczeg arra gondolt, hogy leánya egyszer ájtatos kedvében valami fogadalmi templomot, vagy zárdát épittet uradalmában, azt hadd váltsák meg az örökösök: valakinek adósok ne maradjanak érte. Hanem arra nem gondolt a herczeg, hogy valaki a clausula alapján még egyszer tárnát, gyárat, raffinadeot emeljen a bondavári dominiumon; s ha én egyszer beleépitek abba az uradalomba két milliomot, a bondavári örökösök soha sem fogják azt tőlem kiváltani tudni.

— Kivéve, ha egy másik consortium segélyükre jő.

— Az nem olyan könnyü. Azt csak egy olyan consortium tehetné, mely az egész Bondavári-család anyagi ügyeit rendezni vállalkoznék, s ahhoz igen sok kell. Sok ész, sok pénz és sok merészség: mind e kettőt koczkáztatni. Egyébiránt tovább is nézek én s még nem pihentem meg. Nem egy «dámára» tettem fel minden pénzemet.

— Igazság! Hát azzal a kis vadmacskával mit csináltál, a kit a bondavári kőszénkupaczból raboltál el?

— Hát egyelőre nevelőbe adtam madame Risan intézetébe; hadd művelje ki magát, mert szép tehetségei vannak, de egészen ostoba. Gyönyörű hang, de nem tud énekelni; szenvedélyes arcz, de semmi mozgás; csupa érzés, de nem tud más nyelvet, mint a mit az anyjától tanult.

— Szinésznőt akarsz belőle csinálni?

— Először azt.

— És azután?

— Feleségül akarom venni.

A pap nagyot nevetett.

— Ne nevess rajta, mert komolyan mondom.

— Jó! Hát komolyan beszélek róla. Először is nem értem azt, hogy minek neked a házasság? S ha megértettem, akkor nem értem azt, hogy minek viszed azt, a kit feleségül akarsz venni, madame Risan intézetébe, a hol nevelnek kitünő sarjadékot a külvárosi szinházak számára, de nem szerény háziasszonyokat a homlokaik simaságára féltékeny férjeknek.

— Az az én gondom! pattogott hetykén Félix. Azt te nem érted. Az sublimior mathesis. Nem papnak való. Nekem szükségem van egy törvényesen megesküdött feleségre, a ki épen Risanné asszony növeldéjében végezte iskoláit. Hogy mi lesz a homlokommal, az a kalapom gondja. Hanem most olyan dolgot kérdezek tőled, a mit csakugyan te tudsz jobban, mint én, mert az már pap dolga. Elvenni akarom a leányt, s akarom, hogy törvényes hitvesem legyen, hozzám kötve, a kinek én parancsolok. De a mellett úgy akarnám a dolgomat intézni, hogy én ne lennék ő hozzá kötve; ő ne parancsolna nekem. Egy szóval, hogy a míg én akarom, feleségem, mikor nem akarom, nem feleségem. Ebben adj nekem tanácsot. Te ismered a mindenféle furfangokat, a mik miatt hosszan, több ideig tartott házasságok egyszerre csak megsemmisülnek; nem válópert értek: az sok kárral, sok áldozattal jár, s utoljára is ha egyik fél megköti magát és malitiosus akar lenni, mindig meghiusulhat; hanem valami más úton módon, gyorsan, biztosan, csalhatlanul.

— Oh igen, tudok egy ilyen módot, de csak egyetlen egyet, szólt Sámuel; megesküszöl, a kivel akarsz, a vallás rendes szertartásai szerint, itt Bécsben. Mikor aztán azt akarod, hogy ez a házasságod ne legyen házasság: a bécsi bankárházaddal felhagysz, a firmádat leveszed s átköltözöl párizsi házadba. Firmád ott is fennáll, már apád

franczia polgár volt s te is az vagy. Ha egyszer aztán ott czélszerünek látod megmenekülni a hitvestárstól, egyszerüen megismerteted azzal a körülménynyel, hogy a franczia törvények előtt semmi házasság sem érvényes, mely nem polgári hatóság előtt köttetett. Épen a napokban döntetett el ez értelemben egy franczia grófi család pere, hol a spanyolországi oltár előtt kötött házasságból eredt fiak apjuk örökségétől elmozdíttattak, mert apjuk elmulasztá feleségével Francziaországban polgári házasság utján «is» egybekelni. A franczia törvény feleségedet leánynak declarálja, tégedet garçonnak s mehettek jobbra-balra.

Félix felemelkedett helyéről s megcsókolá gyöngéden az apát úr homlokát.

— Köszönöm.

Biz azt meg is csókolhatta azért a jó tanácsért.

— Én valóban nagy hálával tartozom irántad; s ha gyermekkori barátságunk emléke nem sugná azt, hogy a mivel neked tartozom, az szeretet, úgy azt kellene éreznem, hogy az egy lefizethetlen adósság.

— Oh én sem felejtém el, hogy mivel tartozom atyád házának. Szegény tót diák voltam, mikor atyád felkarolt; úgy lettem nevelőd, úgy tudtam tanulmányaimat folytatni. Ezt én sem felejtettem. Tehát ne beszéljünk többé a multak tartozásairól.

— Igen. A jövő is együtt fog bennünket találni. Most arra kérlek még, légy szives, mint a grófnő teljhatalmazottja, a szükséges iratokat átvenni. Ez itt a szerződés. Itt a biztosíték, állampapirokban. Itt az utalvány az első félévi haszonbérre. És itt egy másik utalvány pénztárnokomhoz, negyvenezer forintig.

— Hát ez kinek?

Félix nyájas szemhunyorítással nyomta oda az apát úr markába az utalványt, gyöngéden súgva:

— A szerencsés közbenjárónak.

A pap csodálkozva rázta fejét.

— Te engem meg akarsz ajándékozni?

— Ne úgy értsd. Nem én. Ez a consortium költsége, a mi ily rubrika alatt fordul elő: «alapítási költségek» minden vállalatnál. Ezt mondva Félix, új cigarettet dugott szájába, s a gyufa lángján keresztül ravasz önbizalommal lesett barátjára.

Sámuel apát száját szánakozó félmosolyra huzva, csendesen négyfelé repeszté a negyvenezer forintos utalványt s azután nyugodt fensőbbséggel veregetett a bankár vállára.

— Kedves barátom! nekem az az egész bondavári uradalom a markomba volt adva, s ha akarnám, most az enyém lehetne. Azzal is így tettem, mint ezzel most! A pap szétszórta az eltépett papirfoszlányokat. Ismerj meg engem valahára! Én nem koldulóbarát vagyok, hanem prætendens! Nem járok dominium után, hanem birodalom után!

E merész tekintet annyira megszeppenteté a bankárt, hogy letette a szájába vett szivart, a mit most bátorkodott meggyujtani. Hisz ez nagy szó!

— Ülj le már most, és hallgasd meg, mi dolgom van veled, szólt a pap s maga hátratevé két kezét, úgy kezdett el a szobában fel s alá járkálni, s beszélt majd járva, majd megállva bámulója előtt.

— Az egész világ vajudásban van most, s folyvást egereket szül, mert az oroszlánok restek elhatározni magukat arra, hogy szülessenek. Mindenütt chaos van: a financziális téren, a diplomatiában, az egyházban, s a három chaosz egymást zavarni segít. Egyetlen ember, a ki tisztán lát, urává lehetne e «tohuvabohu»-nak. A ki ezt fel tudná használni! Himzett-ruhás bohóczok, a kiknek kezében van a világ vezetése. Itt van előttünk egy ország, a melylyel nem tudnak a kormányzói mit csinálni. A hova hívják, oda nem megy, kényszeritenék, de nem merik, nyomják és félnek tőle, s a melyik maga sem tudja, mit fog holnap csinálni? megadja-e magát? megalku-

szik-e? fizet-e? vagy vasat ragad? melyik ellenségével szövetkezik, melyik ellensége ellen? vár-e még? vagy feladja állását? nevetésbe tör-e ki, vagy átkozódásba? Azután ennek az országnak van egy elementuma, a mely a két küzdő fél között áll: a papság. És ebben az országban az egyháznak még nagy vagyona van!

Félix összeránczolta a homlokát, mert még mindezekben nem látott semmi összefüggést.

— Mit gondolsz fiam? szólt hirtelen megállva előtte a pap. Mire számíthatna az az ember, a ki ennek az országnak először egyes vidékeit, azután egyes osztályait meghódítaná a kivihetetlen állameszmének? Nem gondolod-e, hogy a te bondavárvölgyi vasutadnak létrejöttét semmi sem mozdítaná úgy előre, mint egy alázatos küldöttség a föld népéből s annak papjaiból, mely hűséget fogadni a miniszter elé járulna. Egyik kéz a másikat mossa. Annak a vidéknek az állameszméhez csatlakozó népét meg kell jutalmazni. Érted-e, hogy mi hasznod van neked ebben?

— Kezdem látni.

— S mit gondolsz, a ki a halinaposztót ez országból is bevinné a törvényhozás teremébe s az infulát ez országból is a bécsi felsőházba, minő állást szerezne az magának?

Félix tenyerébe csapott csodálkozva. Ez volt rá a felelet.

A pap egyet járt alá s fel, azután ajkait összeszorítva mondá:

— A primás öreg ember.

Félix hanyatt feküdt a balzacon, mintha olyan magasra akarna nézni, a mit ülve nem láthat meg.

— A pápa még öregebb, mormogá a pap.

A bankár most még jobban bámulva tekinte Sámuel apátra.

Az pedig egyszerre szenvedélyesen tört ki:

— Törpe emberek állnak a hajók kormányán, fiam! és ezek azt hiszik, hogy ők fognak ellenálhatni a nagy vi-

harnak. S minő szegény eszközeik vannak! Halomra dül az egyház! S azt hiszik, hogy azt ócska támaszokkal fogják fenntartani. A siralomházban él minden! S epileptikus átkozódással akarná feltartóztatni a falakat. Figyelj reám! Az olasz papoknak minden erőfeszitése csak szegénységi bizonyitvány. Fillérekkel tartják fenn szent Péter székét, holott milliárdok voltak a kezükben, a miket elhagytak veszni. Csak Magyarországon van még egyházi vagyon. Tudom jól, hogy a miniszter fiókjában készen áll a törvényjavaslat, mely azt az állam javára secularizálja. Csak egy kis ürügy legyen rá a magyar klerussal összeveszhetni Bécsnek. Ők fognak a liberalis álláspontou harczolni, ellenfeleiké marad a világ antipathiája. Nem kell sok hozzá. A deficit nő, a kormány szorong. Csak egy kis oppositió a birodalmi tanácsban, mely a budgetet megnyirja, vagy egy kis külháboru. A kincstár üres, kölcsönt nem kapni már. «Mikor az ördög megéhezik, legyet eszik.» De hátha megelőzi őket valaki? Szent Péter széke veszélyben forog. A magyar egyháznak nagy birtoka van. Ez is veszélyben forog. Ha valaki most egy ilyenforma eszmének adna lényeget: Álljunk a mozgalmak fölé! Legyünk hazafiabbak a táblabiráknál, legyünk loyalisabbak a minisztereknél, legyünk szabadelvüebbek a forradalmároknál, legyünk katholikusabbak a főpapoknál, mentsük meg a magyar egyházvagyont a kormánytól s azzal ismét az egyházat a forradalomtól! S létesítenénk a világpiaczon egy óriási, száz milliós kölcsönt a magyar egyházi javakra, és szent Péter trónjának megmentésére! Mit gondolsz, mi lehetne az az ember, a ki ezt létrehozná?

— Minden! rebegé elragadtatva e fantazmától Félix s most már a kezét csókolta meg barátjának.

— E nagy műhöz szemeltelek én ki téged, szólt a pap és engedte kezét csókolni. A te bondavári vállalatod szükséges arra, hogy egy szerencsés csatánynyal egyszerre világhirt szerezz nevednek, hogy együtt emlegessenek

Stroussberggel, Pereirával, talán egykor Rothschilddal is. Ez az oka, a miért segítlek benne. Ha egyszer azután erősen fogsz állani, akkor azt fogom mondani: «Most tartsd aválladat, hadd lépek fel rajta!»

Félix extasisba merült e revelatió után. Már szeme előtt ragyogott az óriási kölcsön s annak dicsfényében az ő kedves barátjának felmagasztalt alakja.

SOIRÉES AMALGAMANTES.

Egy szép téli napon Berend Iván hivatalos levelet kapott a magyar tudományos akadémia elnökétől, melyben tudtára adatik, hogy a magyar tudományos akadémia természettudományi és mathematikai osztálya által ajánltatva a legutóbbi közgyülésben, megválasztatott levelező tagnak a fentnevezett osztályba.

Egy másik levélben pedig szintén a magyar tudományos akadémia titkára felszólítja hivatalosan, hogy miután tudós-társasági tagnak megválasztatott, serénykedjék e megválasztatásnak, az alapszabályok (nem tudom, melyik) paragrafusa értelmében tartandó székfoglaló beszéd által a sanctiót megadni.

Iván elbámult ez ajándékokon.

«Hogy jövök én ehhez a megtiszteltetéshez? Soha életemben egy betüt se irtam semmiféle tudományos folyóiratba, még a tudománytalanokba sem. Se közeli, se távoli atyafiságban nem állok egyik akadémiai taggal sem. Mágnás sem vagyok. A politikai küzdtéren sem szerepeltem. Hol veszem hát azt a renomméet, a miért tudós társasági tagnak megválasztanak? Hire futamodott volna chemiai laboratoriumomnak? De hisz akkor minden tárnadirektort, minden vasuti gépgyár-felügyelőt meg kellene választani tudósnak, mert annyi tanulmánynyal azok is birnak a physica és mechanica dolgában, mint én!»

Azonban hát a megtiszteltetést el kellett fogadni. Ki tudja, hátha szüksége van az országnak arra, hogy minden emberét, a ki valamivel többet tanult a többinél, öszszeszedje, hogy a tömeggel imponáljon? Iván megköszönte a választást s válaszolt a titkár úrnak, hogy mielőtt az alapszabályokban kikötött év lefoly, ott lesz a székfoglalójával Pesten.

Aztán nagyon lelkére vette a dolgot, s keresett magának egy thémát, a miről székfoglaló értekezést irjon.

A microscopikus crustacaeak leirása volt az, a miket tiz évi szorgalmas kutatás után rendszerezett, egy artézi kút furatása alkalmával, s mely tárgyróli jegyzeteit a késő őszig birta egy egészszé alakitani.

Az igaz, hogy ezzel az egy nyomtatott ivre terjedő értekezésével bárhol a világon, a hol hasonlóval foglalkoznak, sensatiót gerjesztett volna; hanem az is igaz, hogy annyit nem ásítottak tudóstársasági felolvasás hora canonicája alatt, (csak 7 óráig szabad olvasni, akkor az elnök megvonja a szót a felolvasótól) mint mikor Iván górcsövi héjanczai beszéltettek magukról, míg azt viszont a méltányosság kényszerít feljegyeznünk, hogy ez értekezésért, az akadémia közlönyében kinyomatván, Ivánnak pontosan kifizeték a husz osztrák értékü forintokat.

Hanem ez nem tartozik a regényre.

A felolvasás után, a ki a neophitát legelébb üdvözlé, kezet szorítva véle és «nagy érdekű» értekezését megdícsérve, az Sámuel apát volt.

Szintén tudós. Hogyne lenne tudós!

Egyszerre világosság támadt Iván agyában.

Rájött, hogy mi érdeme van az akadémiai tagsághoz? Itt van a titkos pártfogó és felfedező! Ezt Sámuel apát barátságának köszönheti. No ez is jól van. Apró ajándékok erősítik meg a barátságot.

Néhány napot kellett még Ivánnak Pesten időznie; voltak eligazitani való ügyei. Ezalatt a lapok obligate referáltak akadémiai értekezéséről. A legirgalmasabban

bánt vele, a melyik azt állította róla, hogy a csepegő-kő vulcani származásáról értekezett, — igen alaposan.

Ivánt csak az biztatta, hogy idebenn nem olvassa a referadákat senki, odakinn pedig nem érti senki.

Valaki mégis olvasta idebenn is, oda kinn is.

Egy napon, mikor már épen hazakészült távoli odujába Iván, kap egy meghivást három nappal későbbre, Bondaváry Theudelinda grófnő estélyére.

— Aha! Még egy lerovás, gondolá Iván. Ugyan jó, hogy hamarább nem jött.

Mindjárt leült, hogy választ irjon a meghivásra, a legudvariasabban megköszönve e kitüntetést s elmondva indokait, a miért azt nem élvezheti. Holnap utaznia kell, minden dolga a szerint van berendezve, mulaszthatatlan teendők s a többi.

Mielőtt lepecsételhette volna a levelet, látogatója érkezik. Sámuel apát.

Iván nagyon örült a kitünő férfiú láthatásának s e nem várt megtiszteltetésnek. Úgy voltak már, mint a kik rég idő óta ismerik egymást.

— Nem mulaszthattam el, hogy önt meg ne látogassam a míg Pesten van. Nemcsak tartozásból teszem ezt, a bondavári szives látogatás visszaadásaul, hanem valóban ösztönözve éreztem magamat egy ily jeles, fiatal tudósunknak kifejezni, mennyire örvendek, hogy megismerkedhettem vele.

Iván szerette volna mondani, hogy ő bizony sem nem jeles, sem nem fiatal, sem nem tudós; de csak elhallgatott vele.

—Reménylem, hogy hosszabb ideig fogjuk önt birni a fővárosunkban, folytatá az apát, Iván mellé ülve a pamlagra.

— A lehető legrövidebb ideig maradok itt, viszonza Iván szárazan, holnap haza kell utaznom.

— De abból semmi sem lesz. Nem eresztjük el önt olyan könnyen. Úgy tudom, hogy Theudelinda grófnő legközelebbi estélyére ön is meg van híva.

— Sajnálom, hogy e gyönyörtől meg kell fosztanom magamat, de mulaszthatlan dolgaim vannak, a mik haza hívnak.

— Ugyan, beszéljen ön őszintén! Ne nevezze gyönyörnek. Hanem vallja meg, hogy fut ez elől a mulatság elől, mert előre únja a dolgot.

— Hát ha jobban illik az igazmondás, megvallom, hogy úgy van. Nekem akarmelyik grófnő estélyét végignéznem a lehető legéldelhetlenebb mulatság.

— No hát értse ön meg a dolgot. Ezek nem olyan estélyek, mint a szokott «Cercle»-k a societében, a kizárólagosság sajátságaival, a mikben persze egy nem-habitué sehogy sem érzi magát. Ez új valami. Theudelinda grófnő megnyitotta termeit az elegantia és az esprit crém-je számára. Ott találkoznak az előkelő társaság legfőbb szereplői a politika, művészet, tudomány és költészet celebritásaival. Valódi high life! A rang, szépség és szellem aristokratiája.

Iván hitetlenül rázta fejét.

— S mit csinál az a sokféle ember egymással egy teremben?

A pap erre egy kicsit összehuzta szemeit s az orrát vakarta.

— Igaz. Igaz! míg megismerkednek, kissé feszesen megy a dolog. Senki sem tudja, hogy mivel kezdje a discursust, mikor egy olyan emberrel jön össze, a ki egy egészen más csillagból való. Hanem szerencsére van egy közvetítő, a mely minden társaságot képes amalgamázni, ez a szellem. A hol csupa szellemdus emberek vannak együtt, lehetetlen, hogy a társaság egygyé ne forrjon. Csak a kezdetét kell tudni. Azt is könnyű volt kitalálni. Első kezdet volt a művészet. A társaságba hitt művészek s a magasabb körök dilettansai hangversenyeket rendeznek, szindarabocskákat adnak elő, egyik hegedül, másik zongorázik, harmadik énekel. Szép grófi hölgyek hazafias költeményeket szavalnak; azután hirneves poéták mulat-

tató felolvasásokat tartanak, tableaux-kat rendeznek s így lassankint élvezetessé teszik a heterogen találkozást.

— De miután én sem nem hegedülök, sem nem szavalok, sem eleven rébuszokat nem találgatok . . . .

— Ellenkezőleg! vágott szavába az apát, ön nagyon is jó előadással bir; azt én bámultam a székfoglalójánál.

— Micsoda? csak nem gondolja ön, hogy Theudelinda grófnő estélyen felolvassam az értekezésemet a microscopicus crustacæakról?

— Hahaha! Nem. Azt nem. Az jó volt az akadémiában. Kevesen értjük. A kik értjük, nagyra becsüljük. De nem asszonyoknak való. De tud ön valami mást. Fog felolvasást tartani a társaság előtt valami másféléről, olyas valamit, a mi tudományos dolog is legyen, aztán poézis is legyen benne. Érdekelje is a hallgatókat, aztán meg is lepje ujdonsága által. Mélyebb alappal is birjon és mégis élvezhesse mindenki. A fantaziát is foglalkodtassa, azután a tudományos buvárlatot is kitüntesse. Ilyes valamit.

Most már Ivánon volt a sor kaczagni.

— De főtisztelendő úr, ilyen genrenek én még sem látója, sem hallója nem voltam, sem soha ehhez hasonlót nyomtatásban, vagy irásban soha fel nem fedeztem.

A pap maga is nevetett.

Ezalatt a háziszolga egy levelet hozott Ivánnak, mely «per express» jött a postán: tehát az átadás perczét constatálni kellett a vevényen.

Iván engedelmet kért vendégétől, hogy e sürgetős levelet elolvashassa.

Az apát nagyon kérte, hogy csak tegye azt.

Iván arczán észrevehető változás ment keresztül a levél olvasása alatt. Elébb elsápadt, azután összevonta szemöldeit; néhány perczig kigyulladtak arczai, mig végre elbámult maga elé, s a mig a végigolvasott levelet folyvást kezében tartá, mintha újra meg újra elolvasná azt, merev tekintete a levél szélén tul bámult elmélázva.

Egyszer aztán elnevette magát.

Eszébe jutott, hogy ezen végződött a discursus.

A levelet összehajtá és keblébe dugta.

— Hát jól van! szóla nevetve. Elmegyek Theudelinda grófnő estélyére. Tartok felolvasást. Olyant, a milyent sem nem láttam, sem nem hallottam még magam se soha. Tudományt poézissal vegyest, fantazmákat és adatokat úgy összekeverve, hogy minden tudóst kétségbeejtek vele, mig szét tudja válogatni; a mivel minden geologot herczeggé s minden herczegasszonyt geologgá teszek.

— Úgy! úgy! Nagyon jó lesz! biztatá az apát.

— Mit szól ön hozzá? Valami villanydelej-világítási productióval illustrált előadást?

— Nagyon jó lesz. Ez mulattató! Igen érdekes fog lenni.

— Szabad önt kérnem, hogy ez iránt a grófnő helybenhagyását kieszközölje. Sok apparatus jár vele.

— Előre biztosíthatom róla, hogy a grófnő el lesz az ön ajánlatától ragadtatva, a műtani készletek elszállítását bizza ön egészen rám. A grófnő magánkívül lesz örömében, ha ezt megtudja. — Az apát úr szárnyakat kapott a sietséghez s megölelve tisztelt kollegáját («nevezzük egymást ezután így!») nagyon meg volt elégedve ide jötte sikerével s azzal elsietett.

Iván pedig újra elővette kebléből a levelet, s kitárva azt maga előtt, folytatta, a hol elhagyá, a levél széle fölötti merev elmélázást a végtelenbe.

— — — — — — — — — — — —

Sajátszerű saison volt biz az! Egyszerre feltette magában minden magyar ember, hogy ő ezentul magyar lesz.

Bizarr gondolat!

Tessék ezt lefordítani valami más nyelvre.

A hirlapok dithyrambokat irtak a pompás magyar viseletről, mely minden rendű néposztály rögtöni divatruhája lett, az attiláról, a dolmányról, a bogláros övről, hát még az arany csipkés főkötőről! hát még az eszményi pártáról!

«Százszorta szebb minden asszony!»

N'en parlons plus! S' is scho' vorbei!

Az utczán pengett a sarkantyu, nagy, nagyobb, legnagyobb taréjjal; az ékszerész-kirakatok antik gombokkal, csattokkal voltak tele, sastoll, darutoll röpködött a kalapok mellett s nem volt a Somogyban kurta szűr, a székelyföldön zeke, Debreczenben fürtös guba, Gyöngyösön gombos mente, Kecskeméten tornyos főkötő, Túron süveg, Kőrösön victoria-dolmány, mely biztosítva lett volna, hogy himet nem varrnak felőle s Pesten bálokban, reuniókban, magas körökben be nem mutatják. Ősapáknak, Attilának, Budának helyt kellett állni, hogy köntöseiket leszabják; rég meghalt poétáknak, Csokonainak, Kazinczynak meg kellett engedni, hogy zsinór-hieroglyphokban megörökíttessenek. S e hieroglyphoknak értelme volt!

Azok a zsinór kacskaringók egy látható protestatió voltak, melyet ha irni, nyomtatni nem lehetett, kivarrtak zsinórból.

A legelőkelőbb körökben ki volt adva a rendelet, hogy csak nemzeti öltözetben fogadtatnak el látogatók; s ha valaki megkisérlé egy úri estélyen fekete frakkban megjelenni, azt koczkáztatta, hogy a legelső úri ember, a kivel találkozik, azt fogja neki mondani, hogy «Ugyan lieber Johann, bringen Sie mir ein Glas Wasser.»

A népviselet szükségképen összekeverte az osztályokat. A gróf olyan divatot hordott, mint a kocsisa. Sokan úgy érezték, hogy jó volna egymással megismerkedni.

E nemes óhajtásnak eleget tettek a főuri estélyek, a mik között Theudelinda grófnő soirées amalgamantesei egyik nevezetesebb korrajzi vonást szolgáltattak. Ott találkozott egymással főur és költő, akadémiai tag és prælatus, művész, hegedüs, zongorász, festész, szobrász, szinész, kritikus és mæcenás, tanár, orvos, publicista, ujságiró, sportsman és minden színezetű politikus.

Ragyogó társaságok voltak azok: úgy — in thesi.

A mi csak szépség és bűbáj van a főrangú körökben, a

legdelibb hölgytársaság, oly pompában, mintha királyi tánczestélyre jött volna, s a mi még a pompánál is fényesebb, a fiatalság, a kellem, a műveltség nimbusza, mely őket oly megkülönböztetettekké teszi; a mi csak históriai név van a főnemesi aranykönyvben s népemlegette név a szellem világában együtt, egymáshoz közel hozva.

Hanem az amalgama bizony nehezen fogott. Pedig Isten látja, hogy meg volt a jó szándék mindenkiben.

Emmanuel gróf, a kedves öreg, ha megfoghatott egy ujságiró celebritást, oly nemes igyekezettel törte a kedvéért azt a nyelvet, mit csak most tanul, a magyart, hogy lehetetlen volt el nem ismerni felőle, miszerint azon szilárd elhatározásával, hogy ezentul csak magyarul fog beszélni, ha nehezen megy is, csak az a másik fogadás versenyez, hogy ezentul csak magyar csizmát fog viselni, melynek felhuzása lehuzása egy álló órát szokott igénybe venni.

Cserében viszont egy fiatal publicista izzad hatalmasan abban a fáradságban, hogy egy idegen születésű, de Magyarországért rajongó grófnőnek franczia nyelven adjon feleleteket olyan kérdéseire, a miket nem értett. Persze tökéletesen ért francziául, de csak ha nyomtatva látja.

Azonban a nyelvészeti akadály még nem olyan nagy baj. De a théma!

Emberek, a kiket először mutatnak be egymásnak, s kik egészen külömböző életkörben forognak, s azután keresik, hogy mi módon tudjanak a másik világába valahogy áthatolni.

Leo gróf dicséri Nándori drámairónak tíz év előtt látott drámáját, a mit a kritika kegyetlenül lerántott. Első műve volt. Maga is rossznak találja. Az utóbbiak persze jobbak. Már most ezután ez azt hiszi, hogy vagy nem látta a többi műveit a gróf, vagy ironizál vele.

Viszont Kinizsi, a tudós, meg akarja mutatni Oszkár bárónak, hogy ismeri nevezetes érdemeit a sport terén, s

beszél neki a legközelebbi lóversenyről s firtatja, hogy mely díjakra fog futtatni? A körülállók elfordulnak. Mindenki tudja, hogy Oszkár eladta a versenyparipáit a tavalyi veszteségei miatt s visszavonult a turfról. Most már csak néző.

Kákori fiatal ujdondász azonban egészen otthonosan akarja magát érezni az idegen társaságban, fecseg sans géne mindenkivel, a ki szemközt jön rá. Akad thémája elég: napi pletykák. Egy szép sasorrú urral, a ki igazi mágnási typust visel minden vonásán, bele ereszkedik abba a pletykába, hogy most már a budai várban is fognak estélyeket adni s oda is hivatalosak lesznek a magyar főurak. «Vajjon elmegy-e valaki?» kérdi a főur. «Legfeljebb Guidó gróf!» «De én ugyan nem megyek!» Az ujdondász akkor veszi észre, hogy annak mondott egy nagy sottiset a szemibe, a kivel ismeretlenül beszélt. Ki tudja, hány emberrel gorombáskodhatott már incognito, a mióta itt van!

István gróf, Theudelinda grófnő unokabátyja, tökéletes olvasott és müvelt ember, ki a világ minden költőjét összeolvasta. Annálfogva igen jól véli mulattatni azt a fiatal poétát, a ki hazafias verseivel hirtelen népszerű nevet szerzett magának, ha odaszorítja egy szegletbe s ott elkezd vele értekezni a világirodalomról. Idéz neki Burnsből, Shelleyből. Ismeri-e Spencer «Fairy queen»-jét? Bevégzett műnek tartja-e Milton «Elveszett paradicsom»-át? Mi véleménye van Dryden iskolájáról? Wordsworthot szereti-e jobban, vagy Byront? Talál-e szellemrokonságot a Frithiofs saga s Ossian regéi között? Mit szól a «Legende des siécles»-hez? Vajjon lehet-e, hogy ezáltal Hugó Viktor Dante fölé emelkedik? Nem kár-e, hogy az «amadisse»-ok genre letünt? Tassonak ad-e elsőséget az olaszok közt, vagy Ariostonak? Tart-e valamit Metastasio improvisatiói felől? Mi a véleménye az olasz «Commedia erudita» hatása felől? Ismeri-e már franczia fordításban Hariri arabs költeményét «Antár élete»? Hát az indus «Sakun-

talá»-t ismeri-e angol fordításban? Plane egyszer azzal támadja meg, hogy az Odüszszea mennyivel szebb görög eredetiben, mint latin fordításban?

A szegény versiró pedig azalatt porhanyóvá fő a pirító tüzben, mert ő soha sem szokott egyebet olvasni, mint a saját verseit. Genialis ember, de saját kandencziáin kívül semmit sem ismer; annálfogva, a mint e veszedelmes rencontreből megszabadulhat, úgy fogja jövőre messziről kikerülni ezt a tudományban telhetetlen grófot, mint a csörgőkigyót.

De a kik a «japáni expeditió»-ból legjobban megjárták, azok lehettek, kiket azon kitüntetés ért, hogy Bondaváry Angela grófnőnek bemutattassanak.

Angela grófnő classicus szépség.

Angela grófnő nagyatyja politikai celebritás. Nagy név. Különféle nimbusz környezi. Jó is, rossz is.

Annálfogva semmi sem természetesebb, mint hogy a szép grófkisasszonynak bemutatott halandó lakója a lateiner világnak, a harmadik szóváltásnál már elkezd Bondaváry Tibald grófról, nagyatyjáról beszélni, és obligate tudakozódni.

Arra azután Angela grófnő egy szót sem szól többet az előtte állóhoz, hanem hagyja azt ott állni és beszélni, a míg ki nem fogy s odább nem megy. Több szavát nem hallja az a grófnőnek.

Pedig talán még egy tudósnak is megfájdúl tőle a szíve, ha ezek a szép szemek, a mik egy percz előtt a tavaszi ég mosolyával néztek szemébe, egyszerre csak ilyen jégviszfényt vetnek reá.

Angela grófnő ideálszépség. Már egyszer mondtuk, de nem győzzük eléggé ismételni. Az ember visszatér a bámulására. Tiszta, nemes arcz, antik tökélyű vonásokkal; gyönyörű szabású orr, finom metszésű ajkak, hosszu sugár szemöldökök s árnyékot vető szempillák, a mik istennői szemeket takarnak. Mikor e szemek villogásban vannak, vagy mikor elrejtőznek, azt hiszszük: feketék;

csak mikor mosolyra derülnek, akkor látjuk, hogy kékek. Hajzata dusgazdag aranyban játszó sötét gesztenyeszin. S az egész arczon, az egész alakon elömlik valami öntudata a bűbájnak, mely érzi azt, hogy ő egy bizonyos világnak a központja, s meg van elégedve helyével. Ő tudja, hogy a szépség: hatalom!

De hát miért vetnek olyan fagyos tekintetet ezek a szép szemek arra az árva jövevényre, ki igen természetesnek találja, hogy Bondaváry Angela grófnő előtt bevezetésül nem lehet okosabban kezdeni, mint Bondaváry Tibald gróf érdemeit felemlegetni?

Ezt bizony a societé tagjai mind jól tudják. De a lateiner világ nem tudja. Egyszerű a talány. Tibald gróf egyetlen unokáját, Angelát, Sondersheim német herczegnek szánta nőül. Angela grófnőnek ez nem tetszett. Ezen nagyapjával úgy összezördültek, hogy Angela felfogadta, hogy soha sem fog Tibald grófhoz szólni, s minthogy épen akkor Theudelinda grófnő házat nyitott Pesten: Angela grófnő lejött nagynénjéhez és nála maradt, s azóta még csak fel nem bontott egy levelet is, melyet nagyapja irt hozzá.

Ez a titok. Tudja a societé minden tagja; de az olyan jól megtudja őrizni a maga titkait, hogy soha abból a külvilágba semmi ki nem párolog. Egymás közt közlékenyek, de az idegen előtt «knownothing» valamenyi, mint egy tősgyökeres yankee.

Sámuel apát urtól jó gondolat volt az, hogy e heterogen societásnak valami közös mulatságot kellene kitalálni. A puszta conversatióból meg nem élnek. Az összejöveteleken egyik teremben vannak a fiatal hajadon úrhölgyek, másik teremben az uraságok, a harmadikban ülnek a férjes úrasszonyok: mintha még nem- és kor szerint is osztályt képeznének.

Elkezdtek művészi előadásokat, költői, tudományos felolvasásokat rendezni. Az mindjárt elevenítette a társalgást, közelebb hozta az «idegeneket» egymáshoz. Lát-

ták egymást próbákon is: nem bal paréehoz öltözve, meg merték egymásnak a kezét fogni. Megtanulták egymásnak a neveit. Még az utczán is ráismertek egymásra. És őrültek, mikor egymást látták. Később már bele is találták magukat egy-egy olyan thémába, a miről élvezettel társaloghattak együtt.

Hanem valljuk meg csak az igazat mégis — úgy éjfél felé vége volt a concertnek, felolvasásnak, műkedvelő előadásnak s tudós, művész, poéta eljöttnek látta az időt, hogy hazamenjen s a societas egyedül maradt, olyan jól érezték magukat mind a ketten! a kik hazamentek is, meg a kik ott maradtak is.

A societásban még azután kezdtek el igazán mulatni. Az ifjak tánczolni, az öregek whistezni, tarokkozni kezdtek s folytatták reggelig.

Azt bizony tették volna, ha a tudósok, művészek, poéták mind ott maradtak volna is! minek mentek el? ők is részt vehettek volna mindebben a mulatságban; hanem hát nem nekik való az. Jobb volt, hogy hazamentek.

Sámuel apát nagyon jól értett a reklám csináláshoz. Mikor valami nevèzetes előadásnak kellett történni Theudelinda grófnő termeiben, azt elég jókor megtudta tőle mindenki. Az előadó művész, iró, tudós, hegedüs vagy ezermester egész élettörténetét, előzményeit, hogy azután mindenki tudhasson miről beszélni az est hősével.

Az intercalaris három nap Theudelinda grófnő legközelebbi estélyeig elég volt rá, hogy Berend Iván előélete a legkisebb részletekig köztudomásúvá legyen, s az előadást megelőző társalgás alatt minden tulajdonságáról beszéljenek.

«Igaz, hogy egész esztendőn át a kőszénbánya fenekén lakik?»

«S csak egyszer, minden holdujságban, szokott megmosdani?»

«Parbleu! Most épen utolsó negyed van!»

«Soha életében asszonynyal nem beszélt.»

«Nem társalkodik, csupán mammuth-fogakkal.»

«A felolvasásában négyszázötven görög, latin, arab és zsidó szó fog előfordulni.»

«Igaz, hogy Theudelinda grófnőnek egy háromkaratos brilliántját experimentum gyanánt elégette, a mi nyolczszáz forintot ért?»

«Négykaratost, ezerötszáz forintot érőt.»

«Könnyű neki, ha tud gyémántot csinálni.»

«Vajjon tud-e?»

«És nem eszik soha egyebet, mint foghagymát.»

«De ma talán csak nem?»

«Végül produkálni fogja magát az elektrizir-maschinán.»

«Muzsikálni fog vele?»

«Nem az, megelektrizál mindnyájunkat.»

«Arra ugyan nagy szükség van.»

«Az szép lesz, ha a vén báró Stefit felállítja az izolatorra, a hol az embernek az elektriczitástól elkezdenek a haja szálai ég felé állani, s egyszer csak elrepül a parókája.»

«Hol van az az ördöngős maschina?»

«Ott az olvasó-állvány háta mögött; de nem szabad hozzá nyulni, mert a ki hozzá nyul, rögtön félrehuzódik tőle a szája s úgy marad.»

«Ah, dehogy. Az egy villany-világító gép; én ismerem. Láttam Párisban olyat. Hanem ennek az a sajátsága van, hogy ha valaki a társaságban ki van festve, azon a festéket egyszerre feketévé változtatja.»

«Diable! Ezt jó lett volna az ajtóra affichirozni.»

«Vajjon tudja ezt Theudelinda grófnő?»

«Ma különösen fehér az arcza.»

«Olyan azzal a nagy gyémánt-diadémmal a fején, mint a márvány menyasszony «Zampá»-ban.»

«Hanem Angela hugom ma különösen igéző!»

«Úgy találod?»

«Az a fehér gyöngy-párta valami szelidséget kölcsönöz az arczának.»

«A mi a pártának a hibája.»

«No ha a mi vademberünk egyszerre bele talál botlani ebbe a sok asszonyi fényességbe, nem tudom, nem feledi-e el a delejvillany-világítást?

«Majd hozzászoktassuk apródonkint. Fogadjuk szivélyesen, hogy érezze magát fesztelenül. Imhol jön; a mi papunk eskortirozza.»

Az utóbb szólt gavallér, ki Angela grófnőt hugának nevezte: mintegy húsz éves ifju, finom, tökéletes alak, eléje sietett Ivánnak, kit Sámuel apát vezetett be a terembe, s bemutatta neki magát, mint Ödön gróf, a háziasszony unokaöcscse, azután karon fogta s elvitte István grófhoz, a háziasszony unokabátyjához, ki igen olvasott férfi, azzal megismerkedtette, engedte, hogy annyi szót váltson vele, a mennyi elég rá, hogy Iván meggyőződjék, miszerint itt műértő közönség is van, azután még néhány barátjával szoríttata kezet. Azok is mind igen nyájasak voltak hozzá. A fogadás e societásban a legbuzdítóbb. Azután az apát úr átvitte Ivánt a másik terembe, hol az úrhölgyi kör volt; ott a háziasszony elé vezeté. A grófnő kezet nyujtott neki s néhány szives szóval fogadta. Azután ismét Ödön gróf fogta meg karját s a szomszéd-terem ajtajában álló ifju hajadon-csoporthoz vezetve, bemutatá őt Angela grófnőnek.

Iván kissé elfogult volt, de nem volt sem méla, sem zavarult.

— Önt ritkán látni Pesten! szólt a bemutatotthoz Angela grófnő.

— Rég ideje, hogy utólszor voltam itt. Úgy tudom, a grófnő is először van itt. Eddig nem Pesten lakott.

Angela arcza hidegülni kezdett. Most mindjárt következik a Tibald grófról való kérdezősködés.

— Igen, felelt szárazon. S mi következik abból, hogy most én először vagyok Pesten? kérdezé élkereső faggatással Ivánt.

— Az, hogy lehet igen közönséges véletlen, a mi egy embert valahova elvisz, a hol még nem volt; de a midőn

nagyon sok ember találkozik egy olyan helyen: abban már van valami «misszió». S midőn e helyen annyi fényes alak ad egymásnak találkozót, egyedül ebben a gondolatban találom mentségemet, hogy én is itt vagyok, sötét, csekély pont. Talán a gondviselés küldi az embereket most szokatlan helyekre.

E szóra fellángoltak Angela szemei.

— Ugy-e? ön hisz a gondviselésben? Ön hiszi azt, hogy vannak «missiók?»

— Hiszem.

— Akkor én önt szeretem.

Azzal másfelé nézett, a mit Iván jelnek vett, hogy odább mehet.

Egy negyedórai kölcsönös ismerkedés után tudatá vele Ödön, hogy a felolvasó-terem el van rendezve, a társaság átvonult oda. Iván helyet foglalt az emelvényen, mely a terem hátterében számára volt elkészítve, s kivéve tárczájából iratait, hozzákezdett a felolvasáshoz.

Megnyerő hangja, nyugodt, követelés nélküli előadási modora volt, hallgatta mindenki figyelemmel.

IVÁN FELOLVASÁSA.

A hatodik világrész.

Öt világrészt már ismerünk, a hatodikról még csak azt tudjuk, hogy «van».

De azt, hogy «van», már bizonyosan tudjuk.

Hol van?

Az északi földsarkon.

Egy egész világrész, tele ismeretlen növényzettel, ismeretlen állatokkal, és így bizonyosan emberekkel is.

A legünnepeltebb tudósok bizonyitják lételét s merész hajósok egy századnál több idő óta törekesznek a jeges

tenger uszó bérczein keresztül, hogy e hatodik világrészbe eljuthassanak.

Lehet, hogy még egy hetedik is van, a déli földsarkon. Maury kapitány felszólította az angol kormányt, hogy küldjön oda egy expeditiót, s előadta kellő tudományos bizonyitással, hogy a barometrum állása szerint, mely a délsarki folytonos esőzés alatt nem változik, ott ritkább légnek kell lenni s a felső sűrűbb lég nyomása az alsó, ritkább rétegre okozza a magas hőmérséket, mely alatt új életnek kell támadni a jéghegyeken tul.

De ez csak sejtelem. Az éjsarki világról már positiv tudatunk van.

Ennek a keresésében veszett el Franklin és hős társai. Példájuk nem hogy elriasztott volna, hanem követőkre talált; férfiak, vasszívvel és tűzakarattal, támadtak nyomdokában, kik utána törtek, keresve a végtelen jégmezőkön az elveszettek hulláit és jegyzeteik kincsét.

Felhatoltak a csupán eszkimó-vadászoktól látogatott örök tél országaiba.

Két irlandi hajós rátalált a Wellington-csatornára, mely a tenger jéghegyei között szabadon folyik s annak legvégső szigetét elnevezték «Irland szemének.» Ama csatornát az oroszok «Poliniá-nak nevezik, mi nyelvükön vizi-utczát jelent.

Ez van az északi szélesség 77° 49′, s a nyugati hossz 115° 35′ alatt.

A legtöbb utazó odafagyott hajójával a jégtenger örök kolosszai közé, s szánokon menekült vissza, mindenét odavesztve, jegyzésein kivül.

1852-ben így kényszerült Belcher hajóskapitány négy hajóját hátrahagyni a Barrow-utban, odaékelve oly jégtömegek közé, a mik hegyek volnának a szárazon.

E négy elhagyott hajó közül egy, a «Resolute,» a következő tavaszszal megszökött társaitól. Elindult utazni a maga fejétől. És ment tizenhat hónapig vitorla nélkül, kormányzó nélkül, kapitány nélkül, egyetlen hajóslegény

nélkül, vezetve csupán a tenger rejtélyes folyásától, míg végre ezerkétszáz tengeri mértföldnyire a Barrow-uttól, a Hogarth Sundban, csaknem a föld másik oldalán, elfogta Buddington, amerikai hajóskapitány.

Tehát ez a «barom» hajó meglelte magától azt az utat, mely a szabad tengerre visz; s kétségtelenül keresztül kellett mennie a «meleg tenger» egy nagy részén.

Ha ez a hajó beszélni tudna!

De valamit mégis tudott beszélni.

A bal oldala teli volt ragadva csigákkal. Valószinüleg egyidőre zátonyra jutott, s míg onnan újra kiszabadította a dagály, ragadtak oldalpalánkjaiba a csigák. Murex-fajok voltak. Azok pedig tengeri növénynyel élnek. Tehát a hol ez a hajó járt, ott már csigák vannak és tengeri növényzet. Ott már nem fagy be a tenger soha.

És még egy tanut hozott magával: egy madárfészket. Azon a fészken egy anyagólya ült két fiával. A mi gólyáinktól annyiban különböző, hogy tollazata világoskék, fején bóbitával; minden eddig ismert madárfajtól elüt.

Mikor az anyagólya az idegen férfiakat az elfoglalt hajó födélzetére látta lépni, egyiket a két fia közül hirtelen hosszú csőrébe kapta s elröpült vele. A kapitány nem engedte, hogy lelőjjék. A madár röpte sebesebb volt, mint a közönséges gólyáé; perczenkint harmincz ölnyi gyorsasággal szelte keresztül a levegőt, a mi óránkint huszonhét mértföldet tesz.

Az elhagyott madárfiókot ápolás alá vették a hajósok, de nem evett semmit. Harmincz óra mulva visszatért az anyja. Akkor már a hajó szintén annyi időn át folytatta utját dél felé a vontatóba vevő gőzössel. Tehát a madárnak leszámítva a hajó utját, hétszáznyolczvan mértföldnyi tért kellett átrepülnie, míg a legközelebbi szárazföldről visszatért.

Hogy ott járt, azt bizonyítá a szájában hozott béka, melyet fiókja számára röptében a légből a hajófödélre levetett. Olyan alakú békát sem láttunk még eddig.

Hátán olyanforma pikkely volt, mint a chiton squamosus pánczélja.

Azt mohón elköltötte a fiatal madár.

Még egyszer visszatért negyven órai út után az anyagólya, fiókjának egy újabb hasonló hüllőt hozva, de már a kis madár akkor megszünt élni. A hajósok a madarat kitömték, a hüllőt borszeszbe tették s mind a kettőt a new-yorki muzeumnak ajándékozták. Minden természetbuvár, a ki azokat látta, elismeri, hogy azok egészen ismeretlen állatfajok példányai, épen oly különczök, mint az ausztráliai fauna, az európaival szemben.

A száraz földnek, mely azokat tenyészti, a madár röpte után leszámítva, az északi szélesség 85. fokánál kell kezdődni, az ahhoz vezető szabad tengernek még néhány fokkal idább, és ott már meleg égaljnak kell lenni!

De hát mi adja annak az égnek a meleget? Holott már a 72-ik foknál a kényeső is megfagy s kalapálható lesz, mint az ércz.

Az éjsark-kutatók viszontagságai a legiszonyatosabbak és nőttön nőnek, a mint feljebb közelítenek a föld sarkpontjához.

A legmerészebb, a legszerencsésebb s a legtöbbet kiállt éjsarki kutató Kane kapitány.

A miket a föld 80-ik északi szélességi foka alatt tapasztalt, az a képtelenségek phantasiája, az elaludt természet csodaálma.

Ott már örök a tél, csak fokozatai vannak, a nyár csak kegyelmesebb tél.

Egy őszi estén utóljára megy le a nap a láthatáron, és azután félesztendeig nem jön fel többet az égre. Félévig tartó éjszaka lesz. Csak a távol elterülő hómező világít és a hold, nagy ünnepélyes napokon a titokteljes aurora borealis, az északi fény.

A hévmérő 40 fokot mutat a fagyponton alul. (F.)

Semmi állati és növényi szervezet nem létezhetik itt. Az utolsó jégmadár is eltünt a légből, az utolsó rozmár

a vizekből s a legmakacsabb életű növény, a zuzmó, eltünt a kősziklákról. Az ember egyedül maradt.

Oly rettenetes egyedül, hogy mikor egyszer Kane nyakát egy szőrszál csiklandni kezdte, örömmel nyult utána, azt hitte bolha. Megörült neki, hogy van még rajta kívül állat a semmiségnek ez országában. Hiú öröm! Még ez az utolsó hű kebelbarát is elhagyta itt az embert. Nem lakik itt más, csak a Semmi.

S milyen szeszélyes alakításokat teremt a Semmi mindabból a Valamiből, a mit vakmerő emberek idehoztak az ő országába?

Mivé lesznek az élelmiszerek?

Az aszalt almából chalcedon-szeletkék váltak. Igen szépen lehetne belőlük gyűrűbe való pecsétnyomókat köszörülni. A savanyú káposzta a hordóban bizonyos új ércznemet képez, mely rétegekre hasítható, mint a csillámpala, törése gyöngyház fényű. A czukor ellenben, mely itthon kristály alakban ismeretes, ott olyan, mint a fagyott kaucsuk, fürészporral keverve; törni, vágni nem, csak fürészelni lehet. A vajból igen jól lehet elefántcsont alakokat esztergályozni, törése csillámfényű. A hús a legszebb márvány-mozaik, mely a florenczivel vetekedik; a fejsze éle elpattan rajta, csak a vas emelőruddal széttörhető. Egy hordó lámpaolaj, melyről a dongákat lefeszegették, hogy pőrölylyel széttörhessék, olyanforma kőhenger, a milyennel a makadamos uton a kavicsot lehengerezik.

S ez a hajószobában van, a hol fütenek s melyben a folytonos tüzelés mellett 34 fokra engedett fel a hideg.

Az emberek, kik ott a fütött szobában ülnek, oly köddel vannak körülvéve saját párázatuktól, hogy nem látnak hat lépésnyire. A ki egy perczre leveszi a kalapját, az a föveg, mintha egy tál főtt burgonyát tartalmazna, úgy gőzölög. A ki nagyot kiált s nem a fogai közül beszél, oly gőzt lövell ki a száján, mintha ágyu volna, s a ki valami erőfeszítő munkát végez, annak gallérjából úgy emelkedik

ki a gőz, mintha ő volna a Geyzer. Kés, villa oly hideg, hogy a ki nem vigyáz, mikor eszik vele, cdaragad a nyelvéhez meg az ajkához, s lehuzza a bőrét. A ki elalszik a nélkül, hogy süvegét szemére huzná, mikor felébred, nem tudja kinyitni a szemeit, mert pillái lefagytak.

Künn az éjben, a jégpusztában még hat fokkal mélyebb a semmin alóli fokozat.

S a vasszivű emberek neki indultak ennek a riasztó tájnak és éjnek, hogy az éjsarkhoz közelebb jussanak.

Hajóik mélyen oda voltak fagyva, de gondoskodtak egyébről. Hoztak magukkal szánkókat, a szánkókra voltak téve hat ember számára való dereglyék, vasból és kaucsukból. El voltak rá szánva, hogy a hol hajóikat elfogja a jég, szánkón utaznak tovább, s a hol rátalálnak a szabad tengerre, a dereglyébe vetik magukat, mégis elhatolnak a földsarkig. Hoztak magukkal hatvan szibériai kutyát a szánkókat vontatni. Hanem már a 79-ik foknál a kutyák mind állkapczagörcsöt kaptak s elhullottak bele. Nem maradt hátra más, mint maguknak vontatni szánkóikat, attól sem riadtak vissza. Negyven fokú hidegben tizenöt napig haladtak kinosan előbbre. Két fokkal jutottak az éjsarkhoz közelebb.

És a midőn a 82-ik fokot elérték, a tizenhatodik napon a hévmérő elkezdett emelkedni. Azon a napon tíz fokot emelkedett.

A diadal előérzete visszaadta kedélyük rugalmát. Nem maradtak pihenni tovább, folyvást haladtak fölfelé s a következő napon a hévmérő egyre magasabbra emelkedett, s egyszer elérte a zérust.

Az már meleg volt.

A szikla, a melyen állnak, még jég, de a mi előttük terül, az a szabad tenger.

S mintha a bátrak üdvözletére jőne, az égen egyszerre kiemelkedik az észak hajnala, a villámkoronás északfény, egy nagy, kerek sötét kúp körül kilövellő sárga és rózsaszin fénykévék, mintha egy fekete napból kisugárzó küllők

volnának, magasra átszeldesik az égboltozatot s kitárják az utazók előtt a legigézőbb látványt, mely után vágytak, de melyet képzelni sem tudtak.

Előttük állt egy háromezer négyszögmértföldnyi területű tenger. Egészen a láthatárig szabadon, tisztán, jég nélkül. Közepe, a hol az aurora sötét belső kupját tükrözte vissza, aczélkék fényű, a többi rózsafényben uszó.

S e tengert hosszan elnyuló körben fogta el az a jégpart, melyen Kane és társai álltak. Mindenütt ötven, hatvan ölnyi magas jégsziklák, bearanyozva a csodálatos éjszaki hajnaltól.

Ötvenhat óráig álltak a jégparton az utazók, ötvenhat óráig érezték fujni az éjsarki «meleg» szelet, mely a jégsziklákat lassan, de folyton hátrálni kényszeríti. E hosszú szél egyetlen jégdarabot sem hajtott feléjük észak felől. Ott élő világ van és meleg táj!

De hát miért nem szálltak dereglyéikkel arra a régen keresett szabad tengerre? miért nem törtek evezve tovább a sejtett világrész felé?

Azt megmondta maga a tenger.

Ez nem olyan tenger, mint a többiek, a miknek tizenkét órára rendezett ár-apálya van. Ennek a dagályát valami más erő szabályozza, mint a hold vonzereje, annál hatalmasabb és erőszakosabb. Ennek a hullámai óránként szállnak és emelkednek, oly erőhatalommal, mely dereglyét hátára venni nem tür; s mikor a dagály visszatér, tizenhat lábnyi rögtöni emelkedéssel rohan előre s hosszában zeng a végtelen jégpart, a mint hullám hullám után csapkodja oldalát. A mennydörgés az, mely üvegharangon játszik.

Úgy tetszik, mintha az a langy tenger folyvást fogyasztaná maga előtt a jégsziklákat.

Csak Belcher hajója tudná megmondani, hogyan birt eljutni e türelmetlen oczeánra, hol találta meg annak olyan folyását, a mely elvezette a polinia másik bejárásáig, hogy nem zuzott össze a jégpartokon?

Kanenek be kellett érni a látványnyal, a mi halandó elé először tárult, s a meggyőződéssel, hogy a mit keresett, az csakugyan való; s a csigahéjakkal s ismeretlen növények töredékeivel, miket a tenger a partra kihányt, mint látogató-jegyeit egy meg nem nevezett világnak az ó-világ kapujában. A tenger felett ismeretlen madarak csoportjai röpkedtek.

E tengeröbölt a Peabody-öböl név alatt jegyzék fel a földrajzon a tudósok, s a csatornát, mely ez öbölhöz a jégen át vezet, Kennedy csatornájának. A pont, hol Kane és társai azt fölfedezték, 82° 2′ foka alatt fekszik az északi szélességnek, nem egész nyolcz foknyi távolban a föld éjsarkától. S mert a polusoknál a földgömb be van lapulva, a fokok hossza rövidebb. A földsark onnan már talán csak tíz napi járó!

* * *

Tegyük magunkat annak a helyzetébe, a ki e látványtól felmagasztosulva, képzelete lázálmában oda röpítette magát, hova evező, vitorla, nehéz láb nem birta elvinni többé!

* * *

A föld a két sarkán be van horpadva.

Ezt a perczinga sebesebb mozgása mathematicai pontossággal igazolja.

A két tengelyén oly lapos a föld, mint a narancs két végén. A többi bolygók is. Lágy korszakukban kapták ez idomot.

Annálfogva a ki a földsarkon áll, az előtt hatszorta nagyobb láthatár terül, mint minálunk, mert nem hajlik oly gyorsan a föld felszine. Képzeljük, mintha innen Pestről látnók nyugatnak Bécs István-tornyát, keletre Debreczent, északnak Kassát és délnek Belgrádot, és a mi közbe esik, mind!

S e szédítő látkör felett félig kiemelkedve vöröslik a sötétkék athmosphærán keresztül egy izzó kupola. Az a nap!

Naphosszant ott vöröslik a láthatáron. Fel nem jön rajta. Hanem köröskörül járja az egész láthatárt. S minthogy a látkör szérüje mintegy húszszorta nagyobb kört képez, mint a mienk, szemmel lehet figyelni, a mint halad gyorsan körül rajta. Egy-egy halom elállja utját s eltakarja, percz mulva megint előtör. Éjfélben az átelleni oldalon vöröslik, mint délben — és délben, este, éjjel egyforma magasan jár, mindig féltesttel a láthatár felett. Ez az æquinoctialis nap.

Az év nyaratszakán felemelkedik két foknyira a láthatár fölé délben s lemegy egy órát pihenni a látkör alá éjfélben; de oly magasra soha sem jő fel, hogy a gőzkört meghaladja; sugára soha sincs itt a napnak, meleget soha sem ád. Többnyire nem is a nap maga az, csak a légkör sugártörése által felemelt csalképe. Egy óriási óragép az éjsarki világban, melynek körüljáró mutatója maga a napgömb.

A nap itt csak egy izzó égi csoda, egy tünemény, miként a hold; de nem teremtő lelke a világnak, nem éltető lelke a földnek. Itt a föld maga az úr!

Kegyetlen, istentagadó eszme volna az, ha ennek az egész világnak, mely a mi világunk, oly mathematice kiszámított irgalom nélküli halállal kellene elveszni, a minő rá volna mérve, ha semmi egyéb nem melegítené, mint a veszendő belső tűz s a közönyös napsugár, mely nem melegít többé, hol a belső tűz elfogyott. S ha millió év kell is hozzá, hogy az bekövetkezzék, de bekövetkeznie kell! Hiszen ki van számítva, hogy a kőszén alakulásakor a föld évszaki átlagos melegének 22 fokig kellett emelkedni s a mostani átlagos melege már csak 8 fok. Az olvasztott bazalt kihüléséből ki van számítva, hány század kell még, hogy még tizennégy fokkal alább szálljon. S akkor vége legyen mindennek?

Meghaljon-e a föld?

A föld azt mondja: «Nem! én élni fogok az örökkön örökké való időkig!»

A földnek van saját hatalma, mit nem kér sem naptól, sem firmamentumtól kölcsön: a delej, a villany.

Az az ő tulajdona. A többi bolygóknak is van. A Jupiternek, a Venusnak ön-delejfényét távcsöveink rég hirül hozták, a polaroscop kétségtelenné tette.

S ez a hatalom, a föld deleje, annál magasabbra fejlődik, minél jobban kihül. Az izzó vasnak semmi delejessége nincs; a mint hideggé válik, akkor delejes lesz.

S a delejben tűz van, mely erősebb, mint a nap tüze. Az összpontosított napsugárban megég a gyémánt, de a delej tüzében születik a gyémánt. Ezt mindenütt tudják, a hol a delejvillany-világítást alkalmazzák. A polust képező hársszén hegye abban a tűzben, mit a Volta-oszlop idéz elő, meggyémántosodik.

Az, a mi az éjsark országának életet, meleget ad, a föld deleje az.

A véghetetlen látkört alig szakítja meg magasabb orom.

Hegylánczok nem tolakodnak elő. Sík, hullámos róna terül messze. E róna közepett emelkedik fel magasra egy órási hegytömb, mintha zárt vulcánok csoportja volna egy helyre gyűjtve; meredek sima, fényes oldalú bérczsüvegek, feketés, barnás, vörhenyeges szinnel, hegyeiken sötétkékkel, lilaszinnel zománczozva.

Nagy kerületben e hegydiadém körül még kopár, sima talaj terül, mintha merő meteorvasból volna az egész föld; hanem azután következik egy tó, mely az egész hegycsoportot, mint szigetet öleli körül. E tóba folynak mindenünnen, a róna minden tájékáról jövő folyamok, patakok, tanusitva, hogy itt van a földnek legmélyebb horpadása, ez az éjsark.

A tó menedékes oldalait képezik a szigetdelták, miket a folyamok torkolatai alkotnak köröskörül.

Magasan a hegykorona fölött, széles kerek tért foglalva el az ég zenithjén, ott világol az örök északi hajnal, mint egy sugárkoszoru ezernyi szivárványból, majd erősebb, majd szelidebb fénynyel. A föld delejének kisugárzása ez,

világitó, éltető, melegitő, sugár piacz. Maga a körülölelt közép fekete, az örök éjt mutatva szüntelen, középett az éjsark csillagával s a nagy gönczöl körüljáró fényes pontjaival; hanem a külső tér a fény minden szineiben ragyog; világos-kék, sárga, zöld, rózsaszin, a mi pásztánkint az eget átszeli s a földre visszasüt, a fénylő csillagok átragyognak rajta.

A tájék, a messze láthatárig és azon is alul, fényárban úszik alatta. Nem a nappal égető, perzselő fénye az, hanem egy tündérvilági ég szelid, melegitő, változó ragyogása; az éjsarkot körülfogó sziget-delták emelkedései virágzó erdőkkel vannak koszoruzva. Minden lomb világosabb zöld, mint az ó-világban; a ligeteket kiszinezi a fák virága, gyümölcse, váltakoznak ultramarin-kéktől tündöklő pagonyok, rubinvörös ligetekkel, kék borókával, vörös bogyókkal rakott fák tömegei azok; másutt aranysárga a geszt a bokrok gyönge hajtásaitól s a faóriások ittott hófehérek, mintha pillangó-sereg szállta volna meg; virágözön az rajtuk, s a távoli rónán, hol halmok, dombok hajladoznak, egymást váltva olvad össze a sárgazöld mező, lilaszin virányokkal, rézbarna dülőkkel, mik közt szines szalagként kanyarognak a szines eget tükröző patakok, szegélyezve ezüst zöld bokrokkal.

Itt a tél nem hideg, a nyár nem forró; tavasznak és ősznek virágból, gyümölcsből fonott koszorui csaknem összeérnek.

S a rét, a mező, állatsereggel népesült, a lombok alatt madárzaj, a hullámok közt hallubiczkolás van. Élet van minden elemben.

Az emlős állatok közt nem uralkodik a rőt egyszinüség, a tollasok közt meg a tarkaság, mint az ó-világban. Amazok a tarkák, emezek egyesülnek a fehér, szürke vagy kék szinben: a szelidülés jele mind a kettő.

Hát az ember?

Embert ne szült volna a táj, mely annyi életet tenyészt? Bizonyára az is van itt s ha van, tökéletesebb, mint mi.

Hogyan került volna oda?

Hát a ki megmondja nekem, hogyan került Amerikába az aztek, a rézszinü, Polynesiába a hottentot, a caraibi szigetekre az indián, ki vitte őket oda és «honnan?» annak majd megmondom én is, hogyan került a földsarki szigetre az ottlakó ember? Mert sziget minden darab föld e planétán. A viz a földteke felszine.

Hogy pedig tökéletesebb az ottani ember, mint mi, annak az első oka az, hogy régibb ember, mint mi.

A plyocene nagy alakitó rombolása után a legelső lakható földnek a polus alatt kellett lenni: az hült ki legelébb, s mikor még Európa helyén a vulkán küzdött a tengerrel, mikor még Helvéczia sziget volt, az egész orosz róna tengerfenék, Olaszország Afrikának egy része, akkor a polus alatt volt a mérsékelt égöv. És mikor azt a dögletes mocsárt, melyből a görögök és assyrok országa felmerült még az a nap szikkasztá, mely most Dél-Amerika savannáit teszi lakhatlanokká, akkor számitgathatták az éjsarkvilág tudósai, miként a mieink most, hogy mi lesz az ő világukból, ha évezredre így hül ki a föld; a telek mindig hosszabbak, a nyarak rövidebbek lesznek, a fa, a tüzelő-anyag elfogy? És számitottak tizezredeken át.

Mert akkor tele és nyara volt az éjsarknak is.

Hanem a mint a földsarkon áthült a föld, azonnal megkezdődött ott a delejesség s az éjszaki fény anyamelegével felváltotta a mostoha napot.

Ezt a mágnestű lehajlása a láthatár felé igazolja.

Az éjsark emberei tizezredeivel az éveknek elébb kezdődnek, mint mi, valamint mi is megelőztük tizezred évekkel a sziget-lakókat. S a mennyire fölöttük állunk mi emezeknek, annyira kell, hogy fölöttünk álljanak amazok. Az ő első prærogativájuk az anciennitás.

A másik előjoguk a delej.

A delej hatalma mindenre kiterjed, fűre, állatra, levegőre. Csodaerőt kölcsönöz a vasnak s a vassal vetekedő emberi szívnek.

E valószinü hatást majd később elemezzük. Most szóljunk arról, milyen lehet az éjsarki ember?

Szintelen.

Mert arczát soha nem éri a perzselő nap, fehér az, mint az alabastrom. Vonásai túlfinomak; haja a hajcsövekben rejlő tulságos vasfestménytől csaknem aczélfekete, kékes fénynyel, szemei, szemöldei is olyanok. Termete kicsiny, de karcsú, ideges, erőteljes. Növénynyel él, az állattól nem vesz el mást, mint tejét; a húsételtől a delej alatt irtózik. Azért ruganyosabbak izmai, tisztább kedélye, soha sem beteg.

Beszédük tökéletesebb, mint a mienk. Oly nagy darab földön nem lehet, hogy többféle nyelvidom ne fejlődött volna ki, de van valamennyiben valami zeneszerü, a miről egymást megértik, mint a dalos madár.

Ruháik könnyebbek, mint a mieink; posztóra, állat bőrére nincs szükségük: az évszak egyenlő. Nincs náluk divat. Hogy mié:t nincs? majd arra is visszatérek.

Az ő egüknek planétája a föld. Igazi uralkodó csillaga. A jó, kifogyhatatlan, anyai szerelmü föld. Az a sugárkoszoru, mely egüket bevilágitja, légüket bemelegiti, talajukat termékenyiti, a föld anyaszerelme.

És ők messze vannak már a tudományokban. Messzebb, mint mi, kik még csak tapogatózunk. Ők már tudják, hogy a föld mágneserejе hatalom, melyet kölcsön lehet kérni, égtől, földtől el lehet vonni, annak a segélyével mindent lehet alkotni.

Hiszen annyit már mi is tudunk, hogy ha egy sárkányt, melynek zsinegén érczsodrony van végig eresztve, felbocsátunk a légbe, e sárkány zsinegéből félöles villámsugarakat lehet előcsalni. Ezt már Franklin is tudta.

De ők már kitanulták, hogy e mindenütt jelenvaló delejét az égnek és földnek hogy lehet egy helyen összpontositani? itt lángot szítani belőle, mely kőkoloszszokat olvaszt meg üveggé, amott gépeket hajtani vele, tűz nélkül, gőz nélkül, s parancsoló szükség esetében, fegyverül

használni és sujtani vele, messzebbre és biztosabban, mint Armstrong-ágyúval, Congrev-röppentyüvel?

E tudomány felemelte őket a földről. Kitalálták a röpülés titkát. Nem a tehetetlen léghajó öblében van ez a titok, hanem a mozgásban. A fecskének nincs léggömb a hátán. Vannak gépeik, miket a villany hoz mozgásba s e mozgás légbe emel. Tudják az üveget használni, mint érczet és mint tollat. Hiszen idáig mi is eljöttünk már, hogy e merev üveg, ha selyemszállá vékonyul, gombolyitható és szőhető és kötéllé csavarható.

S mert utazni, terhet szállitani ott van az istenadta lég, nem vesződnek azzal, hogy az áldott földre hosszú vonalakon kőhalmazokat rakjanak, miket mi utaknak nevezünk, hanem engedik annak minden foltját zöldülni, kenyeret teremni.

A légbe-emelkedés, a röpülés feltalálásával lehetetlenné lett minden háboru. A legnagyobb hadsereget, mely kivülről ágyúkkal, monitorokkal törne be e nép határán, szétvernék, tengerbe fojtanák, villámokkal agyonpaskolnák a légből, és a nélkül, hogy egyetlen rendes katonát tartanának hozzá; ott nincs harczi dicsőség, csatatéri halál, ütközetben ellőtt kéz, láb, honvédrokkantak és elesettek özvegyei, árvái.

Ebből természetesen következik, hogy hóditó zsarnokok sincsenek. Ki tudna egy népnek fejére ülni, mely röpül?

Még az igavonó barmok szolgasága is megszünt náluk. A villanydelej ekét hajt, kévéket út nélkül hazaszállit, mozderőnek szolgál kicsiben és nagyban; a jármot elvetették ott már, mint haszontalan barbáreszközt.

Ártó állat, dúvad ellen sem kell fegyver. A mi volt, azt kiirtották s kivülről nem jöhet hozzájuk. Nagyon erős fala van országuknak.

Rossz embert, tolvajt sem kell üldözni ottan. Miért lopna valaki? miért ártana másnak? Mindenkinek annyit ad a föld, a mennyi kell neki. Minden ember dolgozik s megél utána.

A földmivelés nem koczkajáték ott, mint nálunk. A magot bizonyosra vetik el. Jó év, rossz év nem tesz különbséget.

Ott nem könyörögnek, zászlót, keresztet hordozva, esőért, napsugárért, hanem hozzálátnak, hogy szerezzenek azt.

Leszármaztató huzalaik által, mikor esőre van szükség, a föld delejét a tavak, tengerek tömege ellen forditják, felhőket támasztanak belőlük, találkozást idéznek elő ott, a hol akarják, emberi tudománynyal, villanyterhes felhők között s megáztatják velük az aszályos vidéket; ha pedig erősebb meleg kell a növényzetnek, visszavezetik a villanydelejt a központhoz, intensivebb központi kisugárzást adnak neki s olyankor látja néha magasan fellobogni az égre a távol földlakó a csodálatos aurora borealist s kérdezi magában: mit jelent az? Mit jelent? Azt, hogy az éjsark országában most szürethez, aratáshoz készülnek!

Igy csinálnak éjszakát is, mikor a föld növényeinek álomra van szükségük. A tavakból támasztott köd eltakarja az égi fényt s nyugalomra tér a világ.

S mert mindezt egyszerre, egy akarattal kell tenni az egész országnak, ott egyetértés van mindig. Ott nincs nemzetiségek közötti viszály, nincs határvillongás, nincs jobboldal, baloldal közötti harcz, csak egy van: a hazaszeretet.

Ott nem lehet főrang, születési előny. Mindenki munka után él és ész után. A földmiveléshez is ész kell, és tudomány az, mint a csillagászat.

Hát a kormány? Oh igen, kormány is van ott. S ott valóban megérdemli e nevet: gondviselés. Mert nem azzal vesződik, hogy alattvalóit hogy tanitsa be katonáknak? hogy szedje be tőlük az adót? hogy lessen bele az üstjeikbe, mit főznek? hogy küldjön rájuk paragraphusözönt, mihez tartsák magukat? hogy őrizze őket börtöneikben, hogy regulázza őket iskoláikban? hogy énekeltesse templomaikban? hogy esküdtesse, vallassa, kinozza, itélje őket? hogy rakja meg városaikat hivatalos henyéi-

vel a kik szerzik az izgágát s numerusok szaporitásában keresik érdemeiket? hogy tartsa félelemben egyik nép fiaival a másikat? s hogy oszszon parancsokat: mikor dolgozzanak, mikor pihenjenek, mikor szabad és mikor nem szabad mulatniok? és elcserélje gabonájukat, selymüket, érczeiket papiros darabokért? Nem, itt a kormány nem azzal foglalkozik. Hanem azt cselekszi, hogy kezében tartja az egész világrész meteorologiai észleletét. Tudomást szerez a lég és villany tüneményeiről, figyelemmel kiséri a keletkező szelet s tudósitja róla az egész országot; várai nem erődök, hanem observatoriumok, szövetségese nem az államvallás, hanem a tudomány. A mit összpontosit, az a buvárlat, a találmányok tökéletesitése, az egyetemes észlelet felhasználása, a felfedezések gyors elterjesztése. Sok ez és nagy feladat s többet nem kiván kormányától az éjsark népe.

De hát ha adót nem vesz a kormány, miből tartja fenn egész szervezetét, miből fizeti észlelő tudósait, kik nem szánthatnak; a tömérdek apparatust, az egész meteorologiai hálózatot, az experimentumokat, a találmányokat, a növeldéket, az akadémiákat? Úgy hiszem, igen egyszerüen. Az állam kereskedik. Övéi a villany-közlekedés eszközei, mikkel egyik világpart terményeit a másikéval kicseréli. A kereskedés az állam szolgálatában áll. A delejkörön innen eső új világban is tudják már ezt a mesterséget s űzik a kormányok szép sikerrel. (Lásd: dohánymonopolium.) Csak azzal a különbséggel, hogy Delejország kormánya nem veszi el Pétertől a földjén termett dohányt tíz forintért, hogy ugyanannak a Péternek egy óra mulva eladja ötvenért, hanem szállit onnan, a hol sok van egy terményből oda, a hol nincs, hanem van más s azon nyer annyit, hogy deficitje ne legyen.

Azután az államé minden gyár, bánya, összpontositott erőt követelő iparműhely, azokból él és hatalmas, mint a milyen gazdag és hatalmas nálunk Rothschild, a nélkül, hogy valami törvénybe volna iktatva a civillistája.

Tehát itt nincs börzeszédelgés, nincs bukás, nincsenek milliomosok, kiknek fölösleges pénze az erkölcsökben vásárt üssön, az asszonyokat fényüzőkké, a férfiakat sovárokká tegye. De koldusok sincsenek. Milliomos csak az állam, szegény csak a miniszter.

Hát házaik milyenek lehetnek? Hát ők épitkeznek-e? De még hogyan! A mi ó-világi architecturánk ott nevetség. Összehordunk százféle anyagot, nekiállitunk tízféle mesterembert, összetákolunk fát, követ, vasat, homokot, üveget. És azután szobáink sötétek, minden szél keresztül fuj rajtuk, egy század egy háznak már öregség, ha azt megéri, a nélkül, hogy egyszer legalább leégjen. Ez a sok baj Delejországban mind nincs. Ott másként épitenek. Kavicsuk van elég, mert utat nem csinálnak belőle, sziksót bőven adnak a tavak és tengerpartok. Tehát az üveg általános náluk. A hatalmas villanydelejtűz egy üvegtömeggé olvaszt kavicsot és sziksót, és mikor folyékony a tömeg, két óra alatt kész belőle a ház. Hogyan? Ki nem játszott gyermekkorában szappanvizzel és szalmaszállal? A szalmaszálat beledugtuk a szappanvizbe s belefujtunk, és azzal egyszerre egy csoport szines hólyag emelkedett ki a hig tömegből, egymáshoz tapadva, középett a legnagyobb. Ezek is úgy tesznek; egy nagy fuvó-gépet a hig üveglávába bocsátnak s perczek mulva kiemelkedik a ház, gömbölyü üveg-falakkal, üveg-tetőkkel, körül a kisebb szobácskák, középett a nagy kupola, az ott bizonyosan családi étkező. S az egész épület kész, az épitésznek csak ajtókat kell rajta vágni egyik átlátszó szobából a másikba. Azok azután egymáshoz illenek pontosan, nem repedeznek, nem kivánnak tatarozást, nem nedvesek, nem sötétek, nem légvonatosak, nem égnek el és eltartanak örökké! Fő előnyük a Delejország lakóira az, hogy az üveg, mint elszigetelő, pihenést ad a küldelejtől izgatott idegeiknek.

Ilyen az épités falun. Tulajdonképen faluról beszélni non sens itten, mert ha utak nincsenek, utczák sincsenek, minden ember háza külön áll a kertje közepén, mintha

nálunk a Balaton partját látnók a veszprém-zalai oldalon.

Hanem a fővárosuk épitkezése kolosszális. Ott is üveg az uralkodó épület-anyag; mert a gyárak, observatoriumok villanygépezetének elszigetelés kell a külvillanyosság ellenható befolyása ellen s a roppant épületek falai vulcanizált üvegmázzal vannak bevonva.

A főváros közepét foglalja el egy óriási körépület kétszáz toronynyal; az a villanyközlekedés indóháza, a magas tornyok az útra induló s megérkező léghajók kikötőhelyei, mik a tornyokból néha százával egymáshoz csatolva, mint egy óriási vadlud-csapat indulnak meg a távol útra, ütenyre verő hajlékony vitorlaszárnyaikkal suhanva végig a biztos levegőben, mely nem oly hűtelen, mint a tenger. Az éjsarki égnek nincsenek viharai, ott nem jár sem Monsun, sem Passat-szél, sem Tornado, a nap hősége nem hozza elő a jégesős zivatart, sem a légvillany túlterheltsége a villany-forgatagot, sem a jégsark fagyai a Nemerét, a Buránát, sem az afrikai sivatag izzása a Szamumot; rend uralkodik a légben s emberi tudomány szabályozza a szelet. Másutt égnek emelkedő kolosszális tornyok merednek fel, ezek az observatoriumok ; nagy téreken ezernyi öntött bazalt-oszlopokon nyugvó üvegtetők, bazárok, raktárak s tarka épület-bohóczok, encausticai művészet remekei titáni mérvekben. Az egész óriási város üveg-kupoláit varázsfényben ragyogtatja az örök éjsarki hajnal szivárványos szinváltása.

Hát viseletük miből van ez éjsarkiaknak ? Az is a delej égaljához van mérve. Ott minden ember selyemben jár. Minden fának van hernyója, mely megannyiféle selymet köt, finomat, durvát, minden szinüt; s a selyem hűsitőleg hat a villanydelej ingere ellen. Ez ingyen terem, fáradság nélkül és oly tömérdek, hogy mindent pótol, a mit nálunk kender, len, gyapju és gyapot állit elő, még a papirt is.

Tehát ott irnak és nyomtatnak is? Irnak is, nyomtatnak is. De már azon rég túl vannak, hogy a mit egy em-

ber ir, azt tíz más betünként szedje ki utána; a leirt lapról tudnak nyomtatni egyenesen.

Tehát vannak költőik is, kik szinműveket irjanak és szinészeik, kik azokat eljátszák? Vannak, de a szinészek maguk a költők, az ó-világi szokás elavult már, hogy egy ember megirjon egy darabot, azt tizen betanulják s előadják sugó után. Az ő szinészeiknek csak elmondja az igazgató a darab meséjét, melyet játszani fognak, kiosztja szerepeik czimét s a költemény, a dráma ott születik meg a néző előtt, nem a sugó szájából, hanem a költő-szinész inspiratiójából. Betanult szavakat ott már az országgyülésen sem mondanak.

Talán dalművészetük is van? De még milyen! Énekeseik hangterjedelme harmadfél octávát ér át, érczes és csengő. Soha sem rekedtek. Dallamaik érzéssel tele, hallásuk csalhatatlan, s az énekes itt a zeneköltő maga, kinek dalát a szenvedély sugallja, nem a hangjegy. Üveghangszereik túlföldi bájt adnak a zenének.

S mennyivel előbbre kell náluk lenni a világismeret tudományának, mint minálunk. Míg a mi tehetetlen széntüzünknél hutáink akkora refractort sem birnak kiállitani, mely az ötvenezer mértföldnyi közelben járó holdat annyira látkörünkbe hozza, hogy embermagasságnyi tárgyakat kivehessünk rajta, azalatt ők a végtelenig fokozható villanytüzzel oly óriási nagyitó-tükröket állitottak elő, mikben a Sirius úgy jön fel, mint a delelő nap, a csillag-ködfoltok mint új világrendszer, s a szomszéd planéták lapja előttük áll, mintha az ég helyett egy új földboltozat függne odafenn. És a kik látják ez óriási nagyitótükrökben a szomszéd planétát megnépesülve ugyanolyan emberi alakokkal, mint mi vagyunk, beültetve ugyanolyan ligetekkel, mint a mieink, kik látják azt az életet, melyet mi itt elkezdtünk, folytatva a szomszéd csillagokban, szerzett érdem, kiküzdött tökély szerint, amottan, odaát, hat millió mértföldnyi távolból idehozott csillagzaton; kell-e azoknak pap? kell-e templom? kell-e hit? vagy revelatió?

Ők nem «hiszik», hogy van Isten, van lélek, van túlvilág, van örök élet; ők «tudják» már, hogy van!

Kell-e ott erényt, szorgalmat, hűséget, jóságot «prédikálni ?»

Nem. Az éjsark alatt nincsen pap.

De hiszen maga a föld teszi nekik könnyüvé az eget megérdemelni.

A meddig a delej befolyása elhat, csodaerővel száll az meg nemcsak eget és földet, de mindent, a mi a kettő közt lakik. Az ember szive alája van vetve annak.

Az aurora borealistól átmelegitett ember igaz és szavatartó, vidámságának nincs mámora, szenvedélyének csak lángja van, korom és hamu nélkül; becsületére büszke, gyönyört talál a munkában, örül a mások jólétének, a szomorkodóval együtt érez, érti saját emberbecsét és tiszteli a magánál erősebb szellemet; izgalmas, ideges s azért közlékeny; haragot nem tart, tréfára hajlandó, elmés, élczes, boszuállásban nem keresi sértett becsülete helyreállitását. Az éjsark alatt nem verekesznek.

És végre az éjsark alatt igazán szeretnek. Ha két szív deleje ott egymást feltalálta, soha el nem szakad az többé egymástól, nem választja el őket más, csak a halál; s még akkor is, a ki előbb meghal, nem költözik el ujjászületni társa nélkül a más csillagzatba; ott marad körülötte, él tovább szive emlékében s a föld delej-sugarában s rávár, mig az meghal s együtt mehetnek a közös új hazába. Ez az éjsarki emberek szerelme.

Nincs ott hűtlenség s a hűtlenség constitutiója: nincsen «divat». Senki sem kiván másnak szép lenni, mint annak, a kit szeret.

Az éjsarki emberek tehát soká élnek, mert soká boldogok. Betegség, járvány nem pusztit közöttük. Ott nem lehet beteg a föld, mint nálunk a cholerában, nem lehet ragályos a lég, mint nálunk a typhusban; nincs meghülés, mert nincs hirtelen időváltozás; meghalnak az emberek, mikor megöregesznek. Hisz az az előnyük már az erdők

vadainak és madarainak is megvan, hogy nem betegek soha, élnek, a meddig napjaik határa tart. A betegségek lajstromát az ó-világ emberei maguk nyujtották hosszura és örökitették meg magukon.

Tehát ott nincs orvos.

A vénség sem olyan, mint nálunk, az arczokat szenvedély, nyomor, fájdalmak, sivár élvek nem ránczositják össze, a hajakat nem őszitik meg, a fogakat nem hullatják ki. Az élet kialszik, mint a mécs, csendesen, ha olaja elfogy.

De hogyha olyan soká élnek az emberek s ha se ragály, se háboru nem fogyasztja őket, hogy férnek el lassanként azon a körülzárt helyen?

Először is: a nemes faj nem szapora.

Azután: a világrész, melyen laknak, egyre terjeszkedik.

A mily mértékben kihül a föld felszine, oly arányban növekedik delejének kisugárzása; ez a kisugárzás olvasztja lassanként az éjsark körül terjengő jégövet.

E jégöv egyre tágul, partjait egyre mossa az éjsarki meleg tenger s e tenger ismét odább halad s partjaiból a delej országának új száraz földet enged át, mit hozzáfoglalnak, beültetnek, benépesitnek.

És a mellett az előre űzött jégöv egyre terjed alább az ismert világ zónái felé és szorítja ezeket összébb. Mi velünk sülyed a föld alább. Közép-Ázsia már mélyen a Csendes-tenger szinmagasa alatt áll, csak bércz partjai őrzik s ki van számítva, hogy tizezer év mulva Francziaországnak utolsó hegyei mint szigetek fognak csak kiállni a Földközi-tengerből.

Az ismert világ tökéletlen emberfajai mind jobban összeszorulnak az utolsó meleg délöv alatt s midőn az utolsó darab földért küzdenek, egymást kölcsönösen fölemésztik.

Midőn Franklin, Kane, Mackintosh, Kennedy és a többi merész hajósok kiindultak a föld jégövén keresztül törni s a rajta tul sejtett, bebizonyitott új világrészbe elhatolni tudták, kiszámították, hogy ez a kettős jégöv bennünket,

közbeszorult tökéletlen emberiséget, egyszer össze fog sajtolni s letöröl a föld szinéről, mint letörölte egy más catastropha a mammuthok világát; de oda mi nem vagyunk képesek betörni.

Hát azok tudnak-e mirólunk valamit?

Én azt hiszem, hogy igen.

Hogyan? ha soha nem jönnek közénk, ha nem jártak köztünk?

Ismét a villanydelej által.

Ha ezelőtt harmincz évvel azt mondta volna valaki, hogy lesz idő, a melyben azt a trónbeszédet, melyet az angol királynő tart délben tizenkét órakor Londonban, már délután két órakor szóról szóra utána fogják olvasni Pesten, Szent-Pétervárott, Konstantinápolyban és még az nap az Oceánon tul, Amerikában, ezer meg ezer tengeri mértföldön tul, azt mondták volna neki: «poéta vagy!»

S ha valaki husz év előtt azt mondta volna, hogy lesz egy gép, melynek egyik felébe beletesznek egy műremeket, melynek ezüstjén Benvenuto Cellini félesztendeig dolgozott s két óra mulva azon gépnek másik feléből ugyanazon műremek fog előkerülni, hajszálnyira hasonlatos a másikhoz, hogy egymástól meg nem lehet őket különböztetni, azt mondták volna neki rá: «Kontár vagy.»

És ime ezek megvannak. A villanydelej eszközli e csodákat.

Nem lehet-e ugyanaz képes évezredes tökélesülésében egy általa áthatott, erejével felmagasztosított emberi agyban is ugyanazt a csodát előidézni, a mit rézen és horganyon elkövet? Hogy a villanydelej magát a tudatot is elszállítsa egyik világrészből a másikba s galvanoplastikai alakítást teremtsen az emberi agyban???

— Poéta vagy! Kontár vagy! kiáltsátok uraim és úrhölgyeim!

De hát ha olyan nagyon ismernek bennünket a magasabb képességű rokonok, miért nem jönnek ide közénk? hiszen őket nem gátolja a jégmező, ők röpülni tudnak.

Miért nem röpülnek ide, miért nem hódítnak meg bennünket?

Azért, mert nem használhatnak bennünket.

Mit csináljanak ők mi velünk?

Megmérgezett vérünkkel, mely nyavalyáink magvát hordja? visszás fogalmainkkal, undok fajgyülöletünkkel? kapzsi pénzvágyunkkal, önző szerelmünkkel, nevetséges büszkeségeinkkel, őrült divatjainkkal? százféle mythologikus hitünk fanatizmusával, ezerféle nyelvkülönbségünk bábelével, fegyverben álló népeink milliónyi szabadalmas gyilkosával? didergő nyomoruságunkkal, dobzódó gazdagságunkkal? tudatlan köznépünkkel, önhitt tudósainkkal? vérengző lakomáinkkal, kábító italainkkal? hiú becsvágyunkkal, «enyém tied» fölötti czivakodásunkkal? igaztalan törvényeinkkel, részrehajló biráinkkal? dőzsölő ifjuságunkkal, köszvényes öregségünkkel? állatkinzó gazdaságunkkal, emberkinzó igazságunkkal? börtöneinkkel? akasztófáinkkal? pénzen vett gyönyöreinkkel? hamis hajú divatszépségeinkkel? papjainkkal és orvosainkkal? prókátorainkkal és generálisainkkal? ujságiróinkkal és minisztereinkkel? királyainkkal és rabszolgáinkkal? mikor mi ezekben vagyunk a tökéletesek! ...

Ugyan mire használhatnának ők minket? ...

Ha tudnak rólunk, szánakoznak rajtunk.

És hagyják csendes contemplatióval beteljesülni rajtunk a végzetet.

Az ő világuk a jövendő.

Az éjsark országa egyre terjed; az éjsark fénye, melege folyvást nagyobb tért világít, melegít be; a jégövek északról, délről folyvást előbb haladnak a zónákon. — A föld folyvást hidegül és a nyarak hőmérsékének általánya folyvást közeledik a fagypont felé.

Egyszer azután eléri azt. Elfogy a kőszén s a kiirtott erdők, mesterséges tűz sem ad meleget többé.

De ugyanazon mértékben, melyben belső rétegei kihülnek, erősödik delejvillanyos hatalma a földnek s mikor

magára hagyja a mostoha, a nap, ki oly rosszul bánt vele eddig is, akkor önfényében fog ragyogni s bevonja maga körül az eget sugárkoronájával s bemelegíti a légkört örökké boldog népei felett, és akkor lesz «egy akol, a melynek nem kell pásztor!»

MÁGNES LOVAG.

A felolvasás után minden lámpát kivittek a teremből, egyedül a középcsillár gyertyái maradtak égve. Iván a villanydelej-világítást készült bemutatni.

Voltak a társaságban elegen, a kikre nézve új volt és meglepő, mikor egyszerre kigyuladt az a fénylő csillag, mintha a Vénus szállt volna le valaki kedvéért az égről, sugárszóró fehér világával beragyogni az egész hosszú teremsort, mely fényárban a csillár gyertyáinak lángjai, mint kékes lobogványok tánczoltak, árnyékot vetve.

Minden arcz elvesztette szinét e világításban. «Nézd a delejországi emberek!» suttogták itt-amott. Iván maga az emelvényen úgy tünt fel, mint egy fényövezte varázsló, szoborkemény vonásaival, sötéten árnyalt szemeivel. A pompás nemzeti jelmezek, a hölgyek antik ékszerei, boglár, csat, kösöntyü, vitézkötés és mentekötő, másvilág zománczczal bevonva tarkítá a magában is nemes csoportozatot.

De a mi mindenki ajkáról egy önkénytelen «ah» sóhajt csalt elő, az két tünemény volt e napontuli fényáradatban. Az egyik Angela grófnő. Az új fény megfosztá arczát saját büszke ragyogásától, a földi, paradicsomi, uri igézet e néhány pillanatra elveszett arról, s lett helyében egy égi tünemény visiója, egy megdicsőült arcza, ki elhagyva a földet, őrangyala karján emelkedik a csillagok felé s csak azoknak a fénye, mi arczára süt, mintha keresztül is sütne rajta, árnyékot nem vet: egy arcz, mely kristály, melyen

nincs semmi földi szenvedély, öröm, bánat, gúny, dacz, kevélység! Ilyen csodálatos az a delejfény,

A második tünemény volt Theudelinda grófnő. Egy emelvényen ült, magas karszéken, mely a többiek csoportjából kitünteté. E varázsló fény arczának valami tündéri fenséget adott. Az úgy is halvány szokott lenni, most tündöklő lett. Nemes vonásai átszellemültek. S a mint fején pompás diadémja brilliantjait érte a fény, mint hulló csillagok özöne, szikrázott homlokáról a fénysugár. Magasztos volt. Öt perczig volt a leghódítóbb alak a szépek szépei között. Pedig már az régen volt, mikor neki a tükör azt mondta: «Szép vagy, szép vagy, szép királyné!»

És az olvasó-terem két oldala végtől-végig egy tükörtáblázattal volt fedve, melyben a társaság csoportjai megháromszorozva tüntek elő, s mindenkinek látnia kellett magát. Theudelinda öt perczig látta magát tündérszépnek. Azt gondolta magában: olyan vagyok, mint Mab királyné.

Egyszer aztán kialudt a tündércsillag s ismét itt volt a gyertyavilágos sötétség.

Sajnálkozó «ah» hangzott végig a csoportozaton. Kár, hogy nem tartott tovább! Az emberek szemeiket dörzsölik s ismét egymásra ismernek. Nincs többé se Áriel, se Tündér Ilona köztük, se mennybeszálló üdvözültek, se felhőkből leszálló égkirálynék, se a hun monda hősei, hanem becsületes hétköznapi grófok és tudósok és ünnepi grófnők; Angela grófnő arcza ismét hódító és büszke; Theudelinda ismét rideg és lehangolt.

Iván is leszállt olvasó-emelvényéről s fogadta az eléje sietők üdvkivánatait és megjegyzéseit.

Természetesen, különfélék voltak felolvasása felől a vélemények.

Legelső és legelragadottabb hallgatója volt Géza gróf, ki, a mint leszállt a rostrumról, rögtön elfogta, hogy ő behatol abba az éjsarki világba, s addig el nem eresztette, míg meg nem mondja neki, hol lehet erről többet megtudni? Iván azután utasitotta, hogy a nemzeti casinó

könyvtárában, a IX-ik szekrényben egy egész könyvsorozatot fog találni, mely a legpontosabb adatokkal szolgál minden további kérdésére.

Hanem Eduárd báró egészen skeptikus felfogással szólt e tárgyhoz, eredeti erdélyi kifejezéssel téve ezen észrevételt: «Maga úgy-e minket most gyöngén bolondnak tartott?»

A tudós társaságnak egyik legtekintélyesebb tagja mosolygó ironiával fejezé ki bámulatát a fölött, hogy tisztelt kollégája mennyi poezist birt kihozni e tudományos tárgyból; míg egy szintén igen tekintélyes költőnk sajnálkozását tudatá vele, hogy ily költői tárgyban miért engedte fantaziáját száraz tudományos adatok által korlátoztatni?

Egészen más szempontból fogta azt fel a nagy olvasottságú István gróf maga.

— Érteni kell a czélzatokat. Ez az egész egy erős szatira mostani állami és társadalmi viszonyainkra, a tudomány és költészet szineivel befestve, hogy csak a látók ismerjenek rá. Hasonló mű a régi korból Klimius Miklós története, melyet a gyermekek úgy olvashatnak, mint kalandos mesét, míg a filozofáló ész megleli benne a papi és világi kormányok ellen intézett keserű szatirát. Nemde eltaláltam az ön intentióját?

Iván köszönte alásan a kegyes észrevételeket. S azután ment a ház asszonyának megköszönni szivességét.

Theudelinda mosolygó arczczal fogadá. Karszékéhez támaszkodva állt mellette Angela grófnő.

Mikor Angela grófnő nagynénjéhez sietett, ezzel a szóval üdvözlé:

— Néném, olyan nagyszerű voltál, mint Mab királyné.

Ez a találó mondat mosolygott Theudelinda arczán, mikor Ivánt közelítni látta. Oh ezért az öt perczért, melyben magát oly szépnek látta, örökre hálával fog neki tartozni.

— Nagyon köszönöm önnek az élvezetet, melyet mindnyájunknak szerzett, mondá, kezét nyujtva Ivánnak.

— Tartoztam vele a grófnőnek, mondá Iván. Mikor a grófnő megtisztelte szerény hajlékomat, akkor a grófnő adott nekem egy gyémántot, hogy azt szeme láttára elégessem; most cserében én adok a grófnőnek egy gyémántot, mely szeme láttára született.

Azzal átnyujtá neki a volta-oszlop vezető huzaláról levett széndarabot.

— Mint előadásomban említém, a szén a delejtüzben meggyémántosodik s az üveget karczolja.

— Ah ezt kisértsük meg, szólt Angela grófnő fellángoló szemekkel. Hol itt valami üveg? Ah itt a tükörfalon? Jőjjön.

Ezt Theudelinda grófnő is látni akarta. Felkelt helyéből s együtt a tükörfalhoz mentek.

— Irjon ön valami betüt e tükörre, mondá Angela grófnő, s kérése után figyelve nézett Ivánra.

Vajjon minő betüt fog választani az alfabetből? Ha hiú, a maga névelőbetüjét, az I-t, ha hétköznapi hizelgő, akkor a háziasszony névelőbetűjét, a T-t, ha pedig elszédült bohó, akkor az A betüt. Mindenik esetben kap egy kis gúnyfintorítást ez istennői arcztól.

Iván fogta a széndarabot s annak a hegyével odairt a tükörlapra egy X-et.

No azon senkinek a neve sem kezdődik a keresztyén római katholikus kalendáriumban, ha csak Spanyolországban nem, a hol volt egyszer egy Ximene, de nálunk erre nem keresztelnek.

Megcsodálták a betüt, a szenet, az utóbbit Theudelinda grófnő átvette és biztositá Ivánt, hogy bijouterie-gyüjteményébe fogja tenni.

Angela grófnő szembeállt Ivánnal, olyan közelségben, hogy ruhájának fodrai érinték őt.

— Tudja ön, hogy én azt mind hiszem, a mit ön most felolvasott. No, kérem, ne mondja rá azt, hogy az egész felolvasás csak arra való volt, hogy a laikus közönséget fantasztikusan zománczolt rendkívüliségekkel becsalogassa.

a száraz tudomány buvárlatába, hogy az egésznek csak az a czélja, hogy ez a sok fiatal unatkozó holnap reggel fusson a könyvtárakba, a tanárokhoz: megtudni, mi igaz, mi nem igaz ebből a leirásból? s így beleizleljen a fürkészetbe, s még kedvet is kapjon hozzá. Én úgy hiszek mindent, mint a hogy ön leirta. De szeretnék még többet is megtudni arról a világról. Hogyan van tovább? Mit lát ön még többet? Mert a delejes látónak látnia kell mindent.

Valóban Angela grófnő szemei oly delejező erővel tudtak valakire nézni, hogy annak csodadolgokat kellett látni e befolyás alatt. E szemsugaraknak sok álomjárója akadt már.

— Beszélt ön arról, folytatá Angela, hogy az emberek ott mily hévvel, mily erővel tudnak szeretni, de az náluk nem erény, a delej okozza azt. Elhiszem. De már most a delejnek két polusa van: dél és éj. Úgy olvastam, hogy az ellensarkak egymást vonzzák, az egyensarkak egymást eltaszítják. Tehát ha Delejországban az oly szivek, kik egymást vonzzák, egymást fel is keresik, s azt hívják szeretetnek, mely meg nem változik soha, akkor kell lenni gyülöletnek is, mely épen oly változhatatlan, melytől a világ tulsó végére kerülik ki egymást az emberek, s melyről épen úgy nem tehetnek, s az náluk épen úgy nem bűn. Igaz-e?

Iván sarokba érzé magát szorítva. Ő értette jól, hogy Angela grófnő mit kérdez? s Angela is sejté, hogy kérdését értik. Megint csak a physicának kellett kisegítenie Ivánt e bűvös kelepczéből.

— Igaz, grófnő, hogy a hol csak élet van a földön, ott rokonszenv és ellenszenv egyenlőn jogosult. A grófnő tanulmányozta a delejességet. Olvasott annak polusairól. Ugyanott bizonyosan azt is olvasta, hogy a delejnek egyenlítője is van, egy vonal, mely sem nem dél, sem nem éj. A magnetikus æquator. Ott a delej sem vonz, sem taszít. Ott nyugalom van. Ilyen delej æquatort minden ember visel szivében, s ha gyülöletben és szeretetben a leg-

nagyobb szökéseket teszi is szenvedélye, ez a vonal változatlan marad, s a kik az alatt laknak, nyugodtan laknak ott.

— S kik laknak a delej-æquator alatt? kérdé Angela grófnő.

— Például egy gyermeknek a szülői, s egy apának a gyermekei.

Angela grófnő arcza kigyuladt, szép szemei villám-batteriákat üritettek ki Iván szemeibe, hanem annak az arcza nyugodt maradt.

— Erről még többet fogunk beszélni egymással, mondá Angela grófnő s a terem belsejébe távozott. Iván meghajtá magát a büszke szépség előtt s ment a férfi-társaságba vissza.

A felolvasás után napirenden volt a buffet. Az elől már tisztul a lateiner-had. Ha valahol, úgy a buffetben árulja el magát, hogy ő csak táblabiró. Ez ahhoz van szokva, hogy ha enni akar, szépen letelepedik valami biztos, elmozdíthatatlan állomásra. Ha a két könyökét is felteheti az asztalra, annál jobb. Saját asztalánál legjobb. Ott saját kés, villa, kanál van számára rezerválva, a mire a fogásáról ráismer már. Nem kivánja tőle senki, hogy két-kézre egyék. Felesége választ számára a tálból, természetesen mindenből a legjobb darabot. Ha izlett, ujra megkinálja s erőlteti még, hogy egyék. Ha nem izlett, kikérdezik, mi baja? Ha az ételnek volt baja, a szakácsné komolyan megrovatik. S ha semmi sem akar izleni, eszébe jut a mindenkor kisegítő universál házi barát: «egy kis piritós kenyeret!» oh be felséges az! kivált ha egy kicsit megkenik fokhagymával, hogy csak az árnyéka érezzék rajta. Milyen más ebben a grófi buffetben falatozni. Itt egy halom tányér, amott egy kazal kés, villa, azokból via facti egy ember számára valót el-primaoccupálni, a sok felrakott czifra tálból valamelyiket lefoglalni, két-három coaquisitor tyukszemét letaposni, egynéhány krinolinon keresztül botlani, könyökkel utat furni az asztal tulsó vé-

geig, a hol poharak kaphatók, kiválasztani a fáczános tálból, melyik a legrosszabb darab, nehogy az utóbb jövők azt mondják, nézd a neveletlen, a melle husát veszi ki, pedig azt más is szereti! Az elrabolt fáczánczombbal azután menekülni valami szegletbe. Egyik kezébe fogni a tányért, másikba a kést, harmadikba, ha volna! a villát. Csak legalább egy kutya volna itt, hogy az ember a kezében rekedt csontot neki adhatná, a mit nem tud hová tenni. Azután egy olyan lapátnak született négyágú ezüst villával szurkálni helytállásra nem birható kocsonyaféle után, a közben jobbról-balról védelmezni a poharát, hogy el ne vigyék az orra elől, könyörögni urnak, szegénynek, hogy ne igen töltögessék a zsebébe a czukros befőtt levét, nyiszálni impossibilis késekkel a ludmájpástétom dragonját, mely protestál a «consumo»-ba vonatás ellen, pedig az a java: a piritos héj; hébe-hóba feldönteni egy ott lábatlankodó eczetes, olajos siamiiker-palaczkot, borzalommal ismerni rá a már lenyelt gelatinra, hogy az tekenősbéka volt! Végül nem találni senkit, a kinek az ember megköszönje a vacsorát. És az otthoni boldog fogpiszkálási kérőzés helyett palam et publice a száját öblögetni az embernek.

Jobb otthon! Vagy a kinek az nincs, a jó ismerős vendéglőben, a hol az ember parancsol, kritizál és a kellnert tegezi.

Iván nem tartozott a menekülők közé. Odavegyült a társaságba s úgy tett, mint a ki jól érzi magát.

Az urak és urfiak csoportja igen szivélyesen fogadá, minden 40 év alatti ifjú tegezve szólt hozzá. Be volt véve a társaságba. Hiszen nem kerül semmibe. Holnapután haza megy Mezsopotamiába s senki sem tud róla többet.

Kezdtek vele kötekedni felolvasása tárgya felett. S akkor kiderült, hogy ez a troglodyth tudós ember igen fidélis czimbora. Felveszi a tréfát, maga nevet legkedélyesebben, ha találó szurást kapott, de vissza is adja, mihelyt teheti, ép oly kedélyesen, a nélkül, hogy sértene.

Megkezdte a rohamot ellene egy huszár egyenruha, an-

nak lakója Salista őrgróf, indigenált nemes, kit egymás közt kapitánynak neveznek az urak. Széles vállú, domború mellű boxer-termet, hátraszegett göndör hajú fejjel, piros, nevető arczczal, felkunkorított fekete bajuszszal. Ezuttal sántítva jön, mint a kinek egyik lába rövidebb, mint a másik, s a mint Iván kezét megrázza, egyuttal be is mutatja neki magát.

— Salista őrgróf huszár kapitány. Ne hidd azonban, hogy azért volnék sánta, mintha ellőtték volna a lábamat. Hanem azért járok ilyen biczén, mert valami jámbor poéta ráhágott a sarkantyumra s azzal egyszerre lemaradt az egyik sarkam kérgestül.

Biz azon Iván is nevetett, mert nagyon furcsa volt.

— Poetica licentia! Hexameter voltál, jámbust csinált belőled.

— Hahaha! nevetett élesen a kapitány. Ez jó élcz, halljátok! Hexameter voltam, lovas katona, hat lábú; jámbus lettem: egy hosszú, egy rövid. Hanem most én mondok neked egy élczet. Azt mondtad a Delejországod embereiről, hogy azoknak a hajuk kék; akkor a szakálluk is kék; de akkor nem igaz, hogy kiki egy feleséget tart, mert kék szakállnak hét feleség dukál.

— Vagy pedig hét kosár, felelt rá Iván.

— Hah! Ich bin erkannt! kiálta fel bonhomiával a kapitány, az ifjuság kitörő hahotája közt. Ő volt arról nevezetes, hogy mindég feleséget keresett, de soha sem jutott el a negociált consortium végleges megalakulásának stadiumáig.

A societásban szivesen látják az olyan embert, a kit csipkedni lehet és visszacsip.

— Hanem érdekes ország lehet, folytatá Salista őrgróf a harcelirozást. Minden ember egy leydeni villanyos palaczk, csak úgy jön ki belőle a szikra, ha duellálni megyünk, nem viszünk magunkkal pisztolyt, csak a kezemet nyujtom ki ellenemre.

— S akkor betelik a példabeszéd, hogy még a kezed is elsül.

— A példabeszéd ugyan határozottan «disznólábat» említ, szólt nevetve a kapitány, de elviselem a carambolt, a mire magam adtam az «aufsitzer»-t.

— Hanem az még érdekesebb lehet ott, hogy ha az ember az utczán szivarra akar gyujtani, azt mondja a szemközt jövőnek. «Kérek kisasszony egy csókot, hadd gyújtsam meg nála a szivaromat.»

Most azután Iván rovására nevettek. Iván nem haragudott érte, pedig tudósnak, poétának ez az egy fájó oldala van, ha az ötleteit megtréfálják; ő folytatta neki a tréfát.

— Ah! ott már nem járja a szivarozás! Hát mi? Hát úgy van, mint most a gázvilágítás. A status éjjel-nappal füttet a dohány-abaldóban egy nagy katlant dohánynyal, annak a füstjét csöveken, mint a gázt, elvezetik a házakba, minden szobában van egy csap, azon egy borostyánkőszopóka, a kinek mennyi tetszik, annyi füstöt szí ki az államnargilléből.

— Groszartig! kiálta fel Salista őrgróf.

— Csak az nem tetszik nekem a te országodban, szólt bele Oszkár báró, hogy ott nincsenek lovak, és így nincsen turf.

— Igen, de ebben megint az a jó, hogy nincsen betting-house.

Most azután kiki félrefordult nevetni. Oszkár báró sok szép pénzt elhagyogatott abban a házban.

— De nekem még sem tetszik az egész államod, folytatá a kapitány. Mert mi lennék akkor én ott, ha senki sem tart katonát?

— Senki sem! erősíté Iván. Még ő szentsége a pápa sem.

De már erre kitört a kaczagás a körülállók között, mire a kapitány kissé hátrahőkölt és elvörösödött; hanem azután csak ő is nevetni kezdett.

— No nézd, a csillagvizsgáló Paracelsusát! milyen komoly képet csinál hozzá; pedig fogadni mernék, hogy olyan jól tudja, mint magam, hogy én is voltam egyszer

pápai zuáv, meg is kergettek Castelfidardónál; olyat szaladtam, hogy hazáig meg sem álltam. Hahaha!

Erre a themára Sámuel apát is megszólalt.

— Az én apprehensióm még nagyobb ön ellen azért, hogy a Delejországból egészen kiakolbólította a klérust.

— No azon még lehet segíteni, szólt Iván barátságosan. Ha megismerik a vesperæink szövegét, talán még kedvet kapnak hozzá.

Ez a vágás az egész erdőt levágta Iván előtt. A vesperæk történetét mindenki ismerte már, mert Theudelinda grófnő birt annyi helyes érzékkel, hogy inkább maga mondta azt el ismerőinek, mint hogy mástól tudják meg, hanem a pappal senki sem mert erről szemtől szembe tréfálni. Az nagyon komoly dolognak tartatott. Most aztán, mikor azt látták, hogy Iván calembourgjára maga a pap úgy kaczag, hogy a könyei csorognak bele, elismerték felőle, hogy ez egy kreuzfidel czimbora, a kivel lehet mulatni.

Hisz ez «adeptus.»

Ez már tudja a jargonunkat, mi kaczagunk s a ki kivülöttünk áll, meg sem tudja, min kaczagunk?

Már ennek «ciau!»

«Jó fiu ez a tudós! Csináljunk neki egy jó napot!»

— Igaz, hogy te soha sem iszol bort? kérdé a kapitány Ivántól.

— Esztendőben egyszer.

— S az idén még nem került elő ez az anniversárium?

— Nem.

— No hát akkor iszunk ma egy esztendőre valót! Ki tart velünk?

A férfi-társaság egy része visszaszüremkedett a termekbe. Egy pár széptevő ifju, néhány obligát tánczos. A hölgyek a thea után egy pár quadrillet szoktak még ellejteni zongora mellett, talán egy kis csárdást is, ha nagyobb kedvük kerekedik; István gróf a teremben volt,

míg a legutolsó tudóst és poétát is eltünni nem látta s csak akkor ment haza, mikor az egész társaság oszlófélben volt már. Azaz, hogy nem az egész társaság, mert annak egy része desertált, felvéve magát István gróf szállásába, ki Theudelinda grófnő palotájában az egész második emeletet birta, s azok ott mulattak a maguk módja szerint.

A félreeső szobában, honnét a zaj nem hallatszott alá, folyt a vidám beszélgetés, toasztozás a pezsgő-poharak mellett.

Iván itt megint új oldaláról mutatta be magát. Győzte a bort. Toasztjainak veleje volt, élczeinek szikrája volt, adomái ujak voltak és érdekesek. S azután akármennyit ivott, egy makulányit nem változott a kedélye. Olyan szelid volt, mint a tej.

— Bruder! mondá neki akadozó nyelvvel, úgy két óra felé Géza gróf. Abban egyeztünk meg, hogy majd ha te elázol, mi ketten a kapitánynyal szépen haza viszünk s lefektetünk. De már megbocsáss, kedves barátom, mágnes lovag, én magam sem tudom, hogyan kell egy lépcsőn felfelé gurulni? matsch vagyok. Hát csak vedd fel a szárnyaidat, add fel a kapitánynak a szárnyait s repüljetek nálam nélkül.

Azzal lefeküdt egy pamlagra s elaludt.

Kaczagtak az őszinteségen. Iván maga is kaczagott.

Rajta maradt a «mágnes lovag».

— Nomen est omen, mondá Iván. Nevemben van az «iván,» a mi annyit tesz, hogy: «getrunken!»

— Hanem valljuk meg az igazat, mondá a kapitány; a mi a röpülést illeti, az én termetemmel Delejországban sem röpülnek.

— Már nem tudom, mennyire becsülöd az értékedet, szólt Iván; de tudtomra egyedül a «skiz» az, a ki nem «volát».

(Gyöngébbek kedveért, miután sokan lehetnek, a kik ezt nem tudják, megmagyarázzuk, hogy ez a «skiz» bizo-

nyos infallibilitással biró legfőbb hatalmu egyéniség, kit himzett ornátusban szokás festeni, ki minden királyoknak fölötte áll s általános hierarchiai tiszteletben részesül; a «volat» pedig bizonyos szabadkőmüvesi jelszó, mely azon állapotot fejezi ki, a midőn az eltiport jog a tényleges hatalomnak kénytelen egy időre meghódolni.)

— Ah! szólt a kapitány. Te ehhez is értesz? Szoktál kártyázni is, tudós férfiu?

— Minden három esztendőben egyszer.

— Az nem elég.

Hogy miért nem elég? azt nem mondhatta el, mert épen érkezett alulról István gróf s tudatá, hogy a társaság odalenn már eloszlott; a grófnő nyugodni megy, már most tehát idefenn is ideje véget vetni a lármásabb mulatságnak. Ezt mindenki természetesnek találta.

— Hanem azért hazamenésről szó sincs, mondá Salista őrgróf. Adjatok tarokkot! Ne töltsük a munkára rendeltetett időt hiába.

Ki vállalkozik?

Legelső természetesen az apát úr, ez neki studiuma. Azután mindjárt Oszkár báró, ez neki szenvedélye. Harmadiknak a kapitány, ez neki metiérje. Hát negyediknek?

— Nos! tudós barátom?

István gróf nem tartá fölöslegesnek annyit megjegyezni vendége előtt, hogy ezek az urak igen nagy pénzben játszanak.

Ah! mit? szólt Salista őrgróf. Egy krajczárban pointjét.

— Az ám, hanem ezen az egy krajczáros játékon egyetlen egy partieban elveszthetni hétszáz, nyolczszáz forintot. Ezek hazardjátékot csináltak a társas-játékból.

Iván mosolygott.

— Én mindennap hazardjátékot játszom egy igen nagy urral: a természettel; mindennap egy lapra van feltéve az összes vagyonom egy ezeredrésznyi nyereségért.

S azzal odatette a székét a zöld asztalhoz.

Szép játék ez, a mit ezek az urak játszanak. Kinn a falun is játszák azt, csak hogy még nem jöttek rá, hogy mint lehet azt hazardjátékká felfokozni. A közönséges hazardjátékhoz nem kell egyéb, mint szerencse és vakmerőség. A holtrészeg is nyerhet, véletlenül. De ennél combinálva van mindaz, a mi szerencse, vakeset, bolond véletlen: azzal, a mi számítás, elővigyázat, ovatosság és vakmerőség. A tarokkjátszó nemcsak a kártyáiból játszik, hanem az ellenfelei arczvonásaiból. Az megannyi Lavater a más arczából, s megannyi Tartuffe a saját magáéval. Az nagy szinész, ki kétségbeesést mutat, mikor örül, s hetvenkedik, mikor legjobban fél. Az hadvezér, ki csatatervét minden ütésnél újra tudja alakitani; az Bosco, ki az első kihivásból megfejti az egész kártyaállást; és nagylelkü, ki mikor «kell», fel tudja magát áldozni a «jövendőért», a «közügy» megmentéseért.

Azért a körülállók nagyon sajnálták Ivánt, mikor leült ezzel a három nagymesterével a játéknak, a kártya-asztalhoz. Nem olyan embernek való ez, a ki minden három esztendőben egyszer veszi kezébe a kártyát, s minden esztendőben egyszer a boros-palaczkot, kivált azon a napon, a melyen épen ivott.

Reggel hét óra volt, mikor az urak felkeltek a játékasztaltól.

Akkor azt mondta Ivánnak Salista őrgróf, mikor a székét félretette:

— No bajtárs, az nagy szerencse a világra nézve, hogy te csak egy esztendőben egyszer iszol, s három esztendőben egyszer játszol; mert ha mindennap tennéd, nem maradna Jálics pinczéjében bor, s Rothschild kasszájában pénz.

Iván mind a három urat ad peram et saccum kitisztogatta.

— Tud ez mindent! sóhajta fel az apát úr.

— No, de elválás előtt még igyunk egyet bucsuzóra! mondá az őrgróf. Hol az absynth?

S azzal megtöltött két pezsgős poharat a mérges, dühös zöld villogásu léllel, melyet okos emberek, a kik restellik, hogy olyan sok eszük van, csak gyüszünyi pohárkákból szoktak szürcsölgetni.

— No ezt búcsú fejében.

István gróf fejét csóválta e tréfához; hanem Iván csak felvette a kinált poharat s összekoczintva azt a kapitányéval, felhajtotta az erős ürömlélt.

S azzal, mint a ki mindent megtett, a mivel tartozott, igen udvariasan búcsút vett István gróftól, ki viszont a maga részéről felkérte, hogy tekintse magát ezentul is szivesen látott vendégnek, s azzal még megvárta az apát urat s együtt távoztak.

Hanem Salista őrgróf már alig talált ki az előszobába. Az az üröm mégis igen nagy adag volt! S az előszobában azzal lepte meg barátait, hogy erővel elfoglalta Iván persianprémes kucsmáját, hogy az az övé. Utoljára is Ivánnak kellett az ő aranygombos katona-süvegében haza menni.

A mint pedig a lépcsőre kiértek, a kapitány erővel be akarta bizonyítani, hogy ő csakugyan tud repülni, mert ő az az ember Delejországból, a kinek szárnyai vannak; Ivánnak, meg a papnak dolgába került levinni őt az első emeletig. Ott meg az jutott eszébe, hogy ő bemegy Theudelinda grófnőhöz, megköszönni neki, hogy olyan kegyes volt az ő gyarló felolvasását végighallgatni; mert ő az a tudós, a ki ma itt felolvasást tartott s mindjárt betöri a koponyáját annak, a ki azt mondja, hogy ő nem tudós. S addig nem lehetett odább vinni, míg valami nőcseléd ki nem nyujtotta egy ajtón a kezét, hogy azt ő megcsókolhassa. Alig birták a bérkocsiba betuszkolni, s mire a hotelbe megérkeztek, Ivánnak kellett őt felczipelni a lépcsőkön, mert már akkor nem tudott a külvilágról semmit.

Délben az apát úr referált István grófnak az eltávozottakról. Salista őrgróf fekszik és alszik otthon, mint a káposztakő, Iván pedig ül az iróasztalánál s leveleket ir.

— Átkozott kemény feje van! mondá István gróf.

— Pihent erő . . . jegyzé meg rá az apát, széttekintve, hogy nem hallja-e meg valaki, sequioris sexus?

Ivánon rajta maradt a társaság előtt a «mágnes lovag» név.

Mágnes lovag azontul mindenütt látható volt; látogatásokat tett, s a casinóba is megválasztatta magát rendes tagnak. Azelőtt is eljárt ugyan oda, be lévén vezetve az apát úr által; hanem a casinónak öt világrésze van, mint a földnek, s lakói, mint a lepidopterák, három osztályhoz tartoznak; nappali pillangók, esteli lepkék s éjjeli pillék. Nappal a könyvtárat buvárkodják a tudós tagok, mely egyike a legérdekesebb és becsesebb könyvtáraknak, este hattól nyolczig ott whiszteznek és politizálnak a septemvirek és fiskálisok, nyolcztól éjfélutánig végre elfoglalja a tért a magas societas. Annálfogva megesik, hogy két ember mindennap eljár a casinóba, a nélkül, hogy valaha egymással találkoznék.

Iván előbb a könyvtárt buvta, később azután a «noctuák»-hoz osztályoztatta magát.

Nem gondolt már hazamenetelre. Sőt inkább eljárt minden mulatságba s a szinházban egyike volt azoknak, a kik a Bondaváry grófnők páholyába felvonásközökben fel szoktak látogatni.

A másik héten tánczvigalom volt Theudelinda grófnőnél. Iván oda is hivatalos volt. El is ment.

— Szoktál tánczolni? kérdé tőle a kapitány.

— Egyszer valamikor, nagyon régen; van annak már tizenöt esztendeje.

— Jobb már nekünk csak nézni. Okos ember harminczöt éven túl nem tánczol.

Az igaz, hogy volt mit nézni; az utánozhatlan kellem és simulékonyság, a mit a magas világ hölgyeinek táncza kifejt, istenek számára való nézőjáték.

Ma Angela grófnő különösen szép volt, rózsaszinü ruhában, gyöngyökkel kifüzött magyar derékkal, csokros

csipkeujjakkal, mik gömbölyü vállait közbámulatra bocsáták, két tömött hajfonadéka hosszan le volt eresztve szalagok közé fonottan, parasztosan, a mi fejedelmi alakját még elragadóbbá tette.

Hanem hát az ember az istenek számára való látványnyal is betelik. Vacsora után «ne lopjuk hiába az időt» menjünk kártyázni.

Iván kártyázott mindennap. Elegansul játszott. Nem veszekedett társaival. Grácziával tudott veszteni, flegmával nyert, gavallérosan bevágott, nem huzott helyet, ha rosz kártyája járt, és nem csinált hibákat. Igen jó acquisitiónak tartatott. Hasznavehető ember egy tudósban!

Vacsora után egy mellékszobában játszogattak csendesen az öreg és meglett koru uraságok; míg a ménkü fiatalság (Blitzjung?) rakta a tánczot a teremben.

Ivánnak megint nyerő napja volt.

Egyszer jön a szobába Ödön gróf nagy sebten, s azt mondja Ivánnak:

— Dobd le a kártyád csak szaporán, Angela hugom akar veled egyet tánczolni a magyar cotillonban.

— Játszál addig helyettem, kérlek, szólt Iván, átadva Ödönnek a kártyáit és kasszáját, s azzal sietett át a terembe Angela grófnővel magyar cotillont tánczolni!

Magyar cotillon! Tüneményes idők!

Hogy magyar királyi udvart látunk, magyar miniszteriumot, magyar honvédeket, magyar ezüst, arany pénzt: abban semmi különös nincsen, az igen természetes, azzal tartozott nekünk a sors; de magyar cotillont! már az, valljuk meg, a hódítások közé tartozik. A csárdásra jártuk a cotillont.

Tehát Iván odament Angela grófnőhöz s meghajtotta előtte a fejét.

— Ön felém sem jönne, ha érte nem küldenék, hangzott elé a kedves szemrehányás.

— Királyné elé csak híva szokás menni.

— No, ne hizelegjen, ahhoz ért más is. Ha ön hizel-

gésen kezdte volna nálam, soha sem szóltam volna önhöz többet, de megbántáson kezdte, s ezt szeretem.

— Nem emlékezem rá.

— Mert még mindig benne van a bántalmazásban. S azt ön igen jól tudja.

A sor épen rájuk került, a tánczba kellett menniök. Ivánon nem látszott meg, hogy tizenöt év óta nem tánczolt, most is értett hozzá.

A kártyázó-szobában maradottak között azalatt osztás közben Ödön gróf ezt az ujdonságot bocsátá közre:

— Tudjátok, mi ujság? Az én Angela hugom ebbe a mágnes lovagba bele van bolondulva.

— Ah! A mágnes lovagba! kiálta hitetlenül az őrgróf.

— Ne higyjetek neki, szólt bele István gróf, én ismerem a mi szép hugunkat. Tele van annak a kedélye finom malitiával. Ha észreveszi, hogy valamely férfinak van egy vesszőparipája, azt ő azon a pálczalovon úgy meglovagoltatja, úgy ugratja, caracoliroztatja, az egész haute écolet végigjáratja vele, hogy madame Schlezák sem különben. Így tesz mindenkivel; ha kedvencz themájára talál, komoly képpel, nagy részvéttel a tökéletességig idomítja, s akkor kineveti. Így járt vele a szegény Sondershain is, a ki igen derék fiu s csak az az egy hibája volt, hogy nagyon meghódolt Angelának, s Angela ezért megutálta. Kinevet ez mindenkit, a ki fel engedi magát ültetni általa a pálczalóra.

— Igen. De nem szemében magasztalja ám Ivánt, hanem én előttem, s nem azért, hogy akadémikus és geolog, hanem azért, mert derék férfi.

— Ez is egy mesterfogás! Tudja jól, hogy az idegen előtt elejtett magasztalás a legcsábítóbb csalétek.

— Csakhogy én azt Ivánnak nem mondom el.

— Azzal pedig Ivánnak teszesz nagy barátságot, végzé be nevetve Salista őrgróf.

A tánczoló pár pedig ismét visszatért helyére.

— Ön elkészült már menni Pestről? Az apát mondá, kérdezé Ivántól Angela.

— Olyan ügyem akadt azóta, mely hosszabb ideig itten tart.

— Van önnek családja otthon?

— Senkim a földön.

— Miért nincs?

Nehéz egy kérdés.

— A grófnő talán hallotta azt már, hogy én mi vagyok odahaza? Kőszénbányász. A nap világos részét a föld alatt töltöm.

— Igaz. A többit könnyü megmagyarázni, szólt Angela. Egy nőnek a helyzete borzasztó lehet, a kinek a férje bányász, és épen kőszéntárnában. Az elviselhetlen gondolat. Mindennap úgy venni tőle búcsut, mint a ki megy a föld alá, mindennap azt tudni róla, hogy el van temetve, minden gondolatban azért fohászkodni, hogy újra feltámadjon; tudni azt, hogy a kit legjobban szeret, az itt jár most mélyen a föld alatt, honnan kiáltása sem hallik fel, és tudni azt, hogy ez a föld mélye teli van ellenséges rémekkel, hogy egy egész halál-ég veszi körül, melynek csak egy szikra kell, hogy pokollá váljék, s az érte élő sziv örökre temetve maradjon. Azt értem, hogy ily izgalomra nem vállalkozik asszonyi sziv. Hah! Mikor egy anyának azt kell kiáltani futó gyermeke után: «Ne fuss olyan nagyon, apád fejére odalenn kő esik!» De hát miért lakik ön ott a tárnában? (Ez utóbbi mondás boszus arczkifejezéssel volt kisérve.)

— Mert az nekem elementumom, mint a katonának a csatatér, a hajósnak a tenger, az utasnak a sivatag; s a mi azokat viszi, visz engem is: a szenvedély! Én szeretem azt a földalatti sötétséget!

A melegség, melylyel Iván e szavakat mondta, gyujtott.

— Minden magasztos a mi szenvedély! viszonzá Angela. Kivált a teremtő s a romboló szenvedély. Én tudom érteni a nőt, ki férjét a csatamezőig kiséri; még azt is felfogha-

tom, ki a csatába is vele megy együtt, bárha maga a harcz folyama, a mai mód szerint, eléggé prózai és piszkos, s minden eszményiségtől meg van fosztva. De a földbuvár heroismusát nem vagyok képes kedélyembe átültetni. Az az ember, ki a holt kövekkel társalog, eszembe juttatja Badrul Budur herczeget, ki félig kővé vált, s ki fölött neje egy rabszolgát kitüntetett. Annál jobban tetszik nekem az, a ki a földet a sík végtelenben kutatja fel. Oh! egy Sir Baker nejét tudom érteni, ki férje oldalán nekiindul Dél-Afrika sivatagainak, egyik fegyver az ő kezében, másik a férjeében; együtt türnek őrjítő hőséget, együtt rohannak gyilkos fenevadak közé; kéz-kézben lépnek a vad szerecsen rablókirály elé, s a hol a férj karja bénult, a nő szemei győznek. Annak a nőnek a helyzetébe tudom képzelni magamat, ki egyedül, magára hagyatva a Mangave-erdőben, a sebesült utazó fejét ölében tartja s nehéz éjszakáit felvont fegyverrel őrzi, sebére írt keres; ki ételét megfőzi a pusztában a tevehulladék mellett, s európai embertől soha be nem járt vidékeken az egyetlen férfival, kinek ő egyetlen asszonya, megjelen, és büszkén jelen meg tizezer asszony előtt, azzal a tudattal, hogy ez egész országban egyedül én vagyok a szép, egyedül én vagyok a nő, a ki megérdemli e nevet!

Ismét rájuk következett a táncz, s félbeszakítá a beszélgetést.

Mikor helyükre visszaérkeztek, Angela visszatért az elhagyott tárgyra.

— A mit az elébb mondtam önnek, az egy gyáva hiuság kitörése volt nálam. Nyomorult képzelődés! Olyan országban járni, ahol minden asszony csak a két lábon járással különbözik az állattól, a hol a szépség ideálja az, a kinek a felső ajka úgy keresztül van lyukasztva, hogy mikor nevet, az orra keresztül látszik rajta. Nevetséges! Itt akarni azzal büszkélkedni, hogy én vagyok a legszebb! Itt kevélykedni azzal, hogy mi vagyunk egy-

máshoz a hivek. A monstrumok közt, a szörnyetegek közt, a csufok birodalmában. Nem! Nem! Én merészebb dolgot is tudnék. Egy nő, Christiani kisasszony, megtette már azt, hogy egyedül végigutazta ázsiai Oroszország sivatagait, lóháton. Hátha egy férfi és egy nő bátorsággal birna a Polinia csatornáján végig hatolni és betörni a meleg tenger öblébe, a mit Kane felfedezett? Ha egy nőnek és férfiunak az ó-világból volna elég bátorsága kikötni az éjsarki ország partjain. S ott merészen azt mondani a delej embereinek: «Ime jöjjetek versenyre velünk! Mi szebbek vagyunk, mint ti, erősebbek, mint ti, hivebbek mint ti, és boldogabbak mint ti.» Az volna a diadal! Egy ilyen utra én is képes volnék!

Angela szemei ragyogtak az éjsarki aurora fényében e szavaknál.

Iván egy merész nyilatkozatra szánta el magát.

— Grófnő! ha önnek oly szenvedélye van ismeretlen világrészeket felfedezni, s azoknak lakóit felhivni, hogy «versenyezzünk! melyikünk jobb, hivebb, szeretetreméltóbb?» én ajánlhatok önnek egy ilyen országot, mely sokkal közelebb fekszik.

— Melyik az?

— Magyarország.

— Ah! Hát nem vagyunk-e itt?

— A grófnő nincs itt. Ön csak látogató nálunk, s arról, hogy mi kik vagyunk, nem tud semmit. Grófnő, nincs önnek mit keresni sem Abyssiniában, sem a pólusoknál, de egy új világ áll ön előtt, a hol van mit alkotni a teremtő szenvedélynek.

Angela kiterjeszté legyezőjét s egykedvűen hüsselte fehér keblét vele.

— Mit tehetek én? Nem vagyok független nő.

— Nem független, de uralkodó.

— Ki fölött?

— Grófnő! önnek egyetlen szavába kerülne, és a bécsi zöld palota «mindenestül» Pestre vándorolna le. Egy nagy

vezéralakra volna szüksége idelenn a társadalomnak, ki most odafenn csak egy tespedő semmi, s ez önnek nagyatyja, a ki önt imádja. Egy szava önnek új fordulatot adhat egész lételünknek. Egy szavára önnek Tibald gróf Pestre jönne lakni.

Angela grófnő haragosan csapta össze legyezője lemezeit s két kezét leeresztve ölébe, villámló tekintettel nézett Ivánra.

— Tudja ön azt, hogy az a tárgy, a mit ön most felemlített, előttem oly gyülöletes, hogy még eddig mindenkinek, a ki ezt előttem felhozta, az lett a jutalma, hogy meggyülöltem vele együtt.

— Tudom, grófnő.

— S mi adja önnek azt a ritka bátorságot, hogy ezt tudva, előttem mégis előhozza?

— Megmondom, grófnő. A grófnő családja és az enyém között van egy bizonyos régi összeköttetés.

— Ah! ez új dolog. Soha sem hallottam felőle.

— Elhiszem. Önnek egyik őse kardinalis volt s ugyanazon időben az én ősapám pataki prédikátor. Nem magyarázom önnek, grófnő, hogy mi különbség volt a kettő között. Ez a különbség végre indoka lett annak, hogy a kardinális a pataki prédikátort a gályákra küldé. Csak egy szót kellett volna kimondania a prédikátornak, melyet a kardinalis eléje dictált, és megszabadult volna; ez a szó volt «abrenuncio». Nem mondta ki. Mikor a vasat összekovácsolták a nyakán, mert nyakánál fogva szokott a gályarab padjához lánczoltatni, önnek az őse, a kardinális, elébb a harag villámaival, utóbb az érzelem könyeivel szemeiben unszolá, kérte a predikátort, hogy mondja ki e szót: «abrenuncio». Ősöm visszautasítá: «non abrenuncio». Ugyanazon villámok előtt állok grófnő, ugyanazt a szót mondom: «non abrenuncio». Ez az összeköttetés a mi két családunk között. Ön is azt teszi-e velem, a mit ősömmel a kardinal?

Angela grófnő ökölre szorítva összegyürt legyezőjét,

karikára felnyilt szemekkel suttogá Ivánnak, szép fehér gyöngy-fogsorát kegyetlenül összeharapva:

— Kár, hogy nincs az az idő többé! Ha én volnék az ősöm helyében, én vas szegeket veretnék most önnek a körmei alá.

Iván kitörő hahotára fakadt e válasz után. Egy perczczel utóbb Angela grófnő is osztotta e kaczagást.

Merész ripost volt szemébe nevetni villámló haragjának; de jó válasz volt rá. A grófnő maga is megtalálta benne a nevetnivalót.

És azután durczásan elfordítá tőle fejét s leült székére.

Iván nem hagyta el.

Jó az a cotillon, még ha magyar is, a végre, hogy az ember nem hagyhatja el egymást, mikor akarja.

Egy fiatal gentleman érkezett ezalatt Ivánhoz, egyike a kártyaasztal melletti néma személyeknek s odasugott neki:

— Odön üzeni, hogy gyere már vissza; minden pénzedet elvesztette, a mit ott hagytál.

— Jól tette, mondá Iván, s kivévé tárczáját zsebéből, odanyujtá az ifjú gentlemannak. Add át neki, kérlek, hogy veszítse el még ezt is.

És ott maradt.

Angela felé sem fordítá többé a fejét.

A cotillon pedig soká tartott. Géza gróf, az előtánczos, meg akarta mutatni, hogy a magyar cotillonban mindazon figurákat ki lehet vinni, a miket a walzerben s e demonstrátió közel két órát vett igénybe. Iván végigmaradt.

Angela pedig egy szót sem szólt hozzá többé.

Mikor rájuk következett a táncz, akkor vállára borult, kezét szorítva tartá, lélekzete arczát érte; mikor helyre mentek, leült és fejét elfordította tőle.

Mikor vége volt a cotillonnak, Odön gróf előkerült s tudatá Ivánnal, hogy ez a hosszú táncz épen ezer forintjában van. Iván vállat vont rá.

Ödön pedig azt kérdé szép hugától:

— Úgy látszik, egészen magadnak tartottad a «mágnes lovagot».

Angela boszusan rázta meg a szép vállait.

— Eh! Terhemre van már ez az ember!

Attól a szótól fogva, hogy «terhemre van ez az ember!» egészen megváltozott a társaság ábrázatja Ivánra nézve. A «mágnes lovagot» nem tekintették többé egy fidélis czimborának, hanem egy tolakodó parvenunek.

Angela nem mondott többet, de ebből divinálni lehetett mindent.

Vannak alacsony származású, kevésre jogosított emberek, kik a nagyok és fenségesek leereszkedő kegyeit hiu tetszelgéssel másra magyarázzák. Ezeket megbüntetni szükséges. A merész vágyak nem az ő számukra vannak feltalálva.

Ivánt is ez osztályba sorozták.

Egy nevetséges ember, a ki nem tudja megitélni, mi jutott neki, a hazai tudósnak, kegyadományul a főrangú hölgytől, a honleánytól, s összetéveszti azt a viszonylatokkal, melyek egy nőt és férfit érdekelnek, a kik egymással egyenlők.

Ennek ugornia kell innen.

Ezt eléggé jelezte Angela grófnő nyilatkozata: «terhemre van ez az ember!»

Ugorni fog!

A kiugratás legelső módja a nevetségessététel. Sok módja van annak. A megtámadott veszi észre, hogy gyöngeségeit keresik, hogy nem hagyják nyugton maradni, minduntalan előre tolják oly helyzetekbe, a hol a kritika kérlelhetlen. Szemébe nem nevetnek: dicsérik; de a dicséret módjáról észreveszi, hogy gunyolódnak vele. Rájön, hogy e körben senki sem jó barátja. Nem bántja senki, meg nem sértik; de bizonyos mondhatlan tréfálkozási mód, határos az enyelgéssel, tudatja vele, hogy ha esze van, vegye kalapját, menjen odább.

Ez történt Ivánnal is. Új ismerősei nagyon szorgalma-

san tanulmányozták «Don Quixotte» II-dik kötetét, s mikor maguk közt voltak, nem egy szó lett elrejtve Barataria sziget eseményeiről.

Hanem Iván mindezt valami sajátszerű phlegmával fogadta. Komolyan vette a helyzetet, a miben tréfának kellett volna lenni.

Felbiztatták, hogy egy műkedvelői előadáson, a mit a magas társaság tagjai rögtönöztek, a vista énekelje Ernaniból a király szerepét. Ráállt. Énekelt nekik. Gyönyörű baritonhangot mutatott be. Tökéletlenül énekelt, de hangja csodálkozást gerjesztett. Elvirát Angela énekelte, Ernanit Salista őrgróf. A király maradt győztes. Az őrgróf azt mondta róla: «Az ördög vigyen el, ha ez az ember valaha komédiás nem volt!»

Másszor meghívták rókavadászatra. István gróf jószága Pesttől néhány órai távolban feküdt, pompás vadászkastélyával; a tavaszi hajszákra ott a félország elitje szokott összejönni. Ivánt különösen meghívták e vadászatokra. István gróf paripái közül kiválasztották számára a legtüzesebb arab mént.

Ez már csak elég tréfás karrikatura lesz! Egy könyvmoly, a ki felmászik a nyeregbe. Egy olyan ló nyergébe, mely válogat a lovagban! Hanem ebből is kevés vígjátéki jelenet fejlődött ki. Iván úgy ült a számára kikeresett telivéren, mintha hozzá lett volna nőve.

Salista őrgróf, mikor először meglátta őt a nyeregben, a ló oldalához szorított sarkantyukkal, azt mondta: «Veszszek el, ha ez az ember valaha huszár nem volt!»

Hja bizony, ki tudja, ki mi volt valaha ebben a mi bolond időnkben!

A legelső rókahajszban, mely István gróf jószágán tartatott, Angela grófnő is részt vett.

Pompásan ülte a lovat. Egészen otthon volt rajta.

Mintegy tízen voltak úrlovarok, kik megindultak a hajszára. A kopók szerencsésen felverték a rókát a csalitból, s a lovas-iram utána eredt.

A róka kiszorítva a cserjésből, egy hegyoldalnak vette futását, a hol megsejtett egy szakadékot, melynek vágányában gyors hegyi patak zuhogott alá, s ebbe a völgyelésbe menekült. Valószinüleg remélte, hogy valamelyik ottani üres rókalyukba beszabadulhat. A lovasokat mindenesetre lerázza a nyakáról, mert azok ott a kövek közt nem üldözhetik, s legrosszabb esetben az egyik védetlenül hagyott parton felszökve, kijátsza őket.

A rókának chanceai voltak. Ha a kopók a szakadékból kiugrasztják, menekülhet jobbra, a vadásztársaság a baloldalon van.

— Eleibe! kiálta merészen Angela grófnő, s ostorával rávágva nyargonczára, nekiugratott a meredélynek.

Nyaktörő tréfa volt! Vajjon hányan csinálják utána?

Mikor a grófnő átjutott a meredély másik partjára, visszatekintett, hogy ki jött még vele? Iván egyedül.

A kopók lenn hajtottak a patak mentében, a társaság többi része a hegyvágány baloldalán vágtatott fölfelé.

Angela épen úgy nem ügyelt másra, mint más ő reá e pillanatban. Mindenkinek a róka volt legnagyobb gondja.

A grófnő a vágány szélén nyargalt végig a szédítő meredeken, a kitörni akaró rókát egy párszor visszariasztva az árokba, míg az egyszer egérutat nyerve a kopók elől, hirtelen felfutott a balpartra, s elébe vágva a lovasoknak, egyet fordított s visszafelé kezdett futni a csalitnak, a honnan kiugratták.

Utána mindannyian! A «tally hó!» nem sokára a távolban zengett, s a cserjés eltakarta a lovasokat a grófnő szemei elől.

Ekkor a grófnő is visszafordította a lovát s hogy előbb összetalálkozzék a társasággal, egy friss vágáson keresztül vette egyenesen az útját.

Nem bánta, kíséri-e valaki, vagy sem?

A mint azonban a vágásba ért, hirtelen felszökött egy nyúl a lova előtt, s arra a megijedt paripa nagyot szökve, oldalt vetette magát s a grófnő lebukott a nyeregből.

Estében hosszú uszálya beleakadt a nyeregkápa térdfogójába s Angela az ijedt paripához maradt kötve. Az alélt hölgy feje szétbomlott hajzatával a földre csüngött. A rémült paripa a vágás felé iramodott; ha oda viszi lovagnőjét, annak a fejét a kiálló tuskókon darabokra kell zuznia.

Iván ott termett és megállítá a lovat.

Azután megszabadítá róla a ruhájába keveredett lovagnőt.

Az el volt ájulva.

Iván lefekteté őt a puha gyepre, fejét egy mohos fatörzsre nyugtatva; s a mint a grófnő lovag-mellénykéjéről estében három összefoglaló malachitgomb lepattant s a mellényke szárnyai árulón szétnyiltak, Iván saját melltűjét kivonta nyakkendőjéből, s gondosan összetüzé vele Angela mellényét.

Mikor Angela magához tért, egyedül találta magát, a két ló oda volt kötve kantárjánál fogva egy fatörzshöz. Távolból, a lemenő naptól megvilágítva, közelített felé egy férfi a völgy felől. Az Iván volt, ki kürtjében vizet hozott számára a patakból.

A grófnő nem várta be, míg odaér, felkelt magától.

Iván, mikor odaért, megkínálta a vízzel.

— Köszönöm. Semmi bajom, mondá a grófnő.

Iván háta mögé öntötte a vizet szarujából.

— Jó lenne talán mégis, ha most a kastélyba visszatérne a grófnő.

— Azt teszem.

— Nem messze van. Rövid útját tudom az erdőn keresztül. Lovainkat gyalog vezetjük odáig.

— Jó lesz úgy.

És megindultak egymás mellett, lovaikat féken vezetve.

A grófnő arcza kigyuladt, mikor keblére tekintve, megismeré a mellénye szárnyait összefoglaló melltűt.

Hallgatott.

Mikor az erdőbe értek, a terebélyes fák árnyéka alatt végighaladva, egyszerre megszólítá Ivánt.

— Ismeri ön Gonzaga Julia történetét?

— Nem, grófnő.

— Fondi úrnője volt. Barberousse éjjel megtámadta Fondit, hogy Gonzaga Juliát elrabolja. Egy nemes lovag megelőzte a martalóczot, s az őrgrófnőt megszabadítá. Az őrgrófnő mezitláb menekült, a hogy a fekhelyéről felugrott. Tudja ön, mivel jutalmazta meg megszabadítóját?

— Mivel?

— A legelső tőrt, a mi a kezébe akadt, szivébe döfte.

— Igaza volt a hölgynek, felelt Iván. A férfinak nem volt szabad az ő lábait fedetlenül látni.

— És a férfi? kérdezé Angela.

— Annak szerencsétlensége volt tulságosan szerencsésnek lehetni.

EGY KIS NIAISERIE.

A rókát csakugyan elfogták. Az erdő mélyéből felhangzott a diadalmas hallali s arra mindjárt a társaság elszéledt tagjait összehívó kürtszó. Angela grófnő kiséről jével már ekkor elérte az erdő szélét; Iván feleletet adott kürtjével, hogy már útban van hazafelé az, a kit keresnek.

Igy mintegy óranegyeddel hamarább érkeztek vissza a kastélyba, mint az egész vadásztársaság.

Angela grófnő és Iván azután egész a vacsora idejéig nem látták egymást. A vadász urak élményeiket variálták, a hölgyek pedig toilette-jüket végezték.

Angela grófnő nagynénjének elmondta, a mi vele történt. Nem tudott hazudni soha. Ez a plebejus lelkekre ragadó küteg idegen volt az ő kedélyétől. Ha nem akart valamit megmondani, hallgatott: de mást, mint a való, nem mondott soha.

Vajjon Iván is el fogja-e beszélni a történteket a férfi-

társaságban? Férfiak nagyon jól szoktak mulatni az ilyen aventureökön. Hogy ne érvényesítené az ilyen szerencsés thémát? Egy megmentett úrnő! Egy derangeirozott szépség.

A vacsorához gyülve, könnyen feltünhetett bárkinek is, hogy Angéla grófnő bizonyos feszélyt mutat magaviseletében, s hogy tekintete Ivánt különösen kerüli. Szokatlan halványságához még fekete selyem ruhát is öltött, s nagyon szótalan volt.

Azt kérdezte magában: vajjon ezek mind tudják azt, a mit Iván tud?

Az urak igyekeztek őt mulattatni. Beszéltek neki a pompás hevélyről, melylyel a rókát üldözőbe fogták, már-már kimenekült, míg végre nyakon csipték. Sajnálták, hogy a grófnő nem lehetett jelen, a hegyszakadék túlpartján rekedve; csakugyan jobb volt haza térnie, mint az új vágáson át botorkázni lovával, ott könynyen érhette volna valami szerencsétlenség.

Nem beszélt senki arról, hogy hát ha érte is valóban? Hanem hisz ezek a finom társalgók úgy tudnak közönyös arczot mutatni, hogy az ő nem-tudásukban bizni nem lehet.

Hanem a ki azután meggyőzte Angela grófnőt a felől, hogy Iván nem beszélt senkinek a balesetről, az unokabátyja volt, Ödön gróf.

— Téged Berend kisért hazáig? (Már nem nevezték mágnes lovagnak, már nem tréfáltak vele.)

— Igen.

— Neked ez a kiséret kellemetlen volt?

— Honnan gondolod? kérdé Angela hevesen.

— Iván magaviseletéből. A mióta visszajöttünk, egy szavát nem lehet venni. Nem elegyedik a közlármába. El van fogulva. Most pedig a tekintete kerüli a tiedet. Úgy látszik, hogy szeretne már nem itt lenni. Eltaláltam-e?

— Eltaláltad.

— Segítsek-e neki, hogy ne legyen itt?

— Nem bánom. De minden durvaság nélkül.

— Teheted-e azt fel rólam? Igen ügyes tervem van hozzá.

— Én azt akarom tudni. Mert én erre az emberre nem haragszom, de terhemre van. Egy ujjal megtaszítva nem szeretném, hogy induljon már; hanem ha talppal állna felénk valahol az isothermaek tulsó felén, azt szeretném.

— Tehát elmondom a tervemet. Ez tudós ember és philosoph. Sok társadalmi szokásról egészen más felfogása van, mint mi nálunk be van véve. A párbajt különösen utálja. No, ne fintorítsd el, kérlek, azt a te szép arczocskádat. Nem ő róla van szó. Őtet senki sem hívja ki. Ez nagyon otromba tréfa volna. Hanem azt tesszük, hogy ma este vacsora után majd mi ketten Salistával valami kis niaiserie felett összefeleselünk. A semmiskedésnek az lesz a vége, hogy egymást kihivjuk. Én Berendet fogom egyik segédemnek választani, másiknak Gézát. Ha Berend nem fogadja el a segédséget, akkor mindjárt kénytelen lesz társaságunkból kiválni, s semmi közünk egymáshoz többé. Ha pedig elvállalja, akkor a négy segéd a köztem és Salista közt fenforgó párbaj modalitásainak megállapítása felett egymás között disputál össze, a minek az a conventionatus következése, hogy a négy segéd kénytelen egymást provocálni. Ekkor azután az én tudósom bizonyosan összepakol, megköszöni az eddigi szives barátságot és hazamegy levegőt főzni. Mert azt lehetségesnek tartom, hogy még egy philosoph is, ha megsértik erősen, azt kiáltsa: hol a pisztoly? hanem, hogy valaki párbajnak álljon csupa merő társadalmi etiquetteből, ahhoz csakugyan autochton gentlemannek kell lennie.

— És ha mégis meg találna történni, hogy annak is helyt áll?

— Hát akkor megbukott a tervem. Becsületbiróság ül össze, mely kimondja, hogy nem történt semmi sérelem s senkinek sincs oka a verekedésre s azzal be van fejezve a dramolette.

Angela vállat vont.

— Nem bánom, tegyetek vele a mit akartok. De vigyázzatok rá. Ennek az embernek fogai vannak. «Ca mord!»

— Azt bízd rám.

Vacsora felett szándékosan belehozták a társalgásba a párbaj feletti eszmecserét, hogy Angelát annál jobban megnyugtassák Iván elkülönzött nézetéről. Alkalmat szolgáltatott erre a legujabb napi ujdonság: egy párbaj, melyben egy előkelő család egyetlen sarja «egy kis niaiserie» miatt életével adózott.

— Én a párbajt nemcsak bűnnek, de még többnek: hibának tartom társadalmunkban! mondá Iván. Általában minden ügy, a hol a fegyver képezi az istenitéletet, valóságos istentagadás. A «Te Deum», melyet a győztes fél zeng, azért hogy neki sikerült több embert halomra lőni, mint a vesztesnek, az ég bemocskolása. De a fegyveres igazságtétel még nagyobb hiba a társadalomban; mert itt elöli az igazmondást. A ki nekünk hibáinkat szemünkbe mondja, az nekünk jóltevőnk, s a társadalmi szabályok köteleznek benünket az ilyen jóltevőnket megölni. Itt nincs más választás, mint egymásra mosolyogni, vagy egymásra lőni. Bókot mondani, vagy verekedni.

Ödön gróf felfogta a vitát.

— Ellenkező nézetben vagyok. Ha nem volna a társadalomban törvényé emelve a párbaj, az lenne az istentagadás. Mert arról, hogy az egyik ember gyöngének született, a másik izmosnak, erősnek, csakugyan nem tehet más, mint a teremtő. És így a civilisatió közepett a csontosabb embernek rabjává volna téve a vékonyabb csontú: az azt pofon ütheti, insultálhatja, s fizet törvény útján a bántalmazás súlyához mérten öt forinttól száz forintig való fájdalom-pénzt. Ezt az űrt az emberi és isteni igazság között tölti be az az egy ólomgolyó, mely erőset és gyöngét egyenlővé tesz. Nem bíró az a golyó, mert sokszor igaztalanul dönti el pert, de a törvény, a melyet respectálva a brutalitás és müveltség egymással megférhetnek.

— Az is a társalom hibája, hogy így van, válaszolt Iván. Mert valami ál-becsületérzés dictálja a külön törvényt. Ne tartana magának külön törvényt a társadalom, hanem fogadná el azt, a mit a codex úrnak, szegénynek egyformán hozott. Ugy-e bár, ha most a societásban valakit arczul ütnek s az magának fegyveres elégtételt nem vesz, a societás azt kirekeszti kebléből? Fordítaná meg az elvet a társadalom, s rekesztené azt ki, a ki a bántalmat elkövette, akkor ő volna a biró, nem egy ostoba golyó.

— Mind szép ez így theoriában, édes barátom; de kélek, csak tedd magadat abba a helyzetbe, a hol akár kérve, akár adva, a fegyver után kénytelen nyulni.

— Nem képzelek magamra nézve olyan helyzetet mondá Iván; én senkit akarva, komolyan meg nem sértek. S ha akaratom ellen megtörtént, birok elég komolysággal, a megsértettől bocsánatot kérni. Becsületemet megsérteni nincs senkinek alkalma; s ha tenné, apellálnék mindazokra, a kik ismernek, s jaj volna nekem, ha ez a forum fel nem mentene.

— Hát ha valakit, a ki neked kedves, sértenének meg?

— Olyan valakim pedig nekem nincs . . .

Ezzel el volt metszve a vitatkozás fonala.

Pedig dehogy nincs.

Vacsora után mindjárt ott az asztalnál megmutatta neki Salista őrgróf, hogy ilyen valakije neki is lehet.

El kezdett a forradalmi hadjárat eseményeiről beszélni Angela előtt s borzasztóan blaguirozott. Ő akkor vértes-alhadnagy volt. Milyen pusztítást követett el a huszárok között! Huszad-magával megkergette Isaszegnél az egész Lehel huszár-ezredet, s Ó-Szőnynél a Vilmos-huszárokat az utolsó emberig levágta.

Ivánnak egy arczvonása sem mozdult. Pedig Angela is megsokallta már a dicsekvést s a magyar fegyverek ócsárlását s egyenesen Ivánra tekintve kérdezé: «De hát mind igaz ez!»

Iván vállat vont.

— Hogy tudnám én azt, én, szegény föld alatt lakó bányászember, mi történik ide fenn a dicső föld szinén?

Angela megnyugodhatott felőle. Philosoph biz ez. A kit nem lehet félteni attól, hogy tűzbe jőjjön.

Mikor a társaság vacsora után eloszlott, István gróf, Theudelinda grófnő, néhány hölgyvendég a terembe vonultak; szép holdvilág sütött az erkélyen át, s míg Theudelinda grófnő zongorázott, Angela egy perczre találkozott Ivánnal.

— Visszaadom önnek a melltűjét, mondá. A néphit azt tartja, hogy jó barátoknak nem szabad szúró és éles tárgyakat ajándékozni, mert meg lesz sértve a barátság.

— De hozzáteszi a néphit, mondá Iván, az ellenbüvszert is, mely a rosz varázst megtöri, ha az ajándékhoz mindketten nevetnek.

— Ah! Tehát azért nevetett ön is, mikor hegyes szegeket kináltam önnek! Tehát vegye vissza a tűjét s mosolyogjunk — babonából.

S mosolyogtak egymásra babonából.

Angela grófnő azután kiment az erkélyre s a meleg májusi estszellővel tartott tanácsot.

Ödön gróf megigérte neki, hogy még ma tudatja vele a tréfa továbbfejlődését.

Az úri-társaság sokáig ébren maradt; neki az éj az élet.

A hold már meghaladta a jegenyék hegyeit, midőn a teremből Ödön gróf lépteit hallá az erkélyajtó felé közelíteni Angela.

A teremben még mindig a piano zsongott; beszélhettek egyedül.

— Nos, mi történt? kérdé Angela.

— No mi szép bolondot csináltunk a mi semmiskedésünkkel, szólt boszus sohajtással Ödön gróf.

— Hogyan?

— Hallgasd végig. Nem volna ugyan szabad a felől beszélnem, de a helyzet olyan, hogy nem titkolhatom el előtted. Mi úgy tettünk, a hogy mondtam. A férfi-társalgó-

terembe érve, elkezdtük a tréfálózást. Arról kezdett el valaki beszélni, hogy milyen kedves dolog az, hogy te most Magyarországon vagy.

— Ah! ez ostobaság volt! kiálta haraggal Angela.

— Tudom, hogy ostobaság volt. Most már én is tudom. A megtörtént baj után minden embernek megjön a helyes esze.

— Minek kevertétek bele az én nevemet? Azt én nem engedtem meg.

— Az bizonyos, hanem már az a rosz szokás meg van a férfi-társaságokban, hogy nem kérnek előbb engedelmet egy érdekes hölgytől arra, hogy beszéljenek-e róla, vagy sem? Épen nekem, mint unokabátyádnak volt fentartva az a szerep, hogy tiltakozzam mindennemű mende-monda ellen, mely neveddel vonatkozásba hozatik; s mikor Salista azt fogja mondani, hogy: de ő tudja, hogy te valakinek a szép szemeiért vagy most idelenn, akkor én megfogom neki tiltani, hogy erről véleményt mondjon, s ezen összeveszünk.

— Ah! hisz ez diákos semmiskedés! szólt Angela, reszketve a haragtól.

— Hiszen jó volna, ha még csak diákos semmiskedés lett volna belőle. Ámbár én előre megmondtam neked, hogy egy kis niaiseriehez készülünk, s te azt mondtad rá: jól van. Hanem nem az lett belőle, a mit kicsináltunk. Berend ott ült szemben Salistával a sakk-asztal előtt; Salista a kandallónak támaszkodott. Mikor Salista ilyesmit mondott, hogy: «Én tudom, a szép grófnőt minő egy pár szem vonta el Bécstől», mielőtt én válaszolhattam volna neki, Berend egyszerre odavágta eléje: «Ez hazugság!»

— Ah! kiálta fel Angela, s minden idegén végigfutott a villanyos rázkódás.

— Mi elképedve ugrottunk fel. Ez rosz fordulata a tréfának, Salista elsápadt. Erre nem számított. «Uram! mondá Berendnek. Ezt a szót vonja ön vissza. Ezt a szót nekem még soha az életben nem mondta senki.»

— És Berend? kérdezé Angela megragadva Ödön gróf kezét.

Berend felállt az asztal mellől s nyugodt, hideg hangon azt felelte: «Meglehet, hogy még eddig soha sem adott ön okot e szóra, hanem most hazudott ön!» Azzal csendesen kiment a szobából.

Ödön úgy érzé, mintha e perczben összeakarnák törni Angela grófnő ujjai az ő kezét. Angela gondolhatta, hogy valami roszabbat is mondhattak ott ő felőle, a mire ilyen feleleteknek kellett jönni!

— Én rögtön utána futottam, hogy ezt a balul kiütött ügyet szép szerével kiegyenlítsem. A folyosón utolértem. Ott egész nyugalommal szembeállt velem és azt mondá: «Kedves barátom! A mi ezután következik, azt tudod. Kérlek, hívd fel Géza grófot nevemben, s legyetek ez ügyben segédeim. A mit határoztok, azt tudassátok majd velem. A többi a ti dolgotok.» S ezzel nyakamba vágta a neki szánt szerepet, s most én vagyok az ő segéde, s ő a verekedő fél. Én sarokba akartam őt szorítani. Kérdőre vettem, mi ád neki jogot Angela grófnő miatt odavetni valakinek a keztyűt? ő erre azt felelte: «Az a kötelesség, mely minden getlemant felhív egy hölgynek védelmére, a kinek az ember — vendége.» A felelet egészen correct volt «lovagias» szempontból, de rettenetesen eltérő a philosoph nézeteitől, a ki azt mondja: «Nekem senkim sincs, a kiért verekedjem.»

Angela lerogyott egy karszékbe.

— Oh be rettenetes ostobaságot követtünk el mi valamennyien! Nem! Ennek a párbajnak nem szabad megtörténni. Én megtiltom azt nekik!

— Szeretném, ha tudnád valami módját a megtiltásnak.

— Beszélni akarok Berenddel rögtön.

— Azzal már nem beszélsz. Mert az, a mint engem elhagyott, rögtön ment le befogatni. Hallod már a kigördülő kocsik neszét? Géza is vele ment, s mi négyen szintén rögtön fogunk utánuk menni. Mert az ilyen dolgot

egy idegen háznál nem végezheti el az ember. Az csak a szinpadon járja. A feleknek saját szállásukon kell azt bevárni, miben egyezünk meg felőlük.

— De Istenem! Én nem akarom, hogy az megtörténjék. Én szólok István bátyámmal.

— Hiszen azért mondtam el neked a dolgot, hogy világosítsd fel majd eltávozásunkról, hanem a mit ő fog neked e tárgyban véleményezni, azt előre mondhatom, hogy ez lesz: «Mentül csendesebben hagyni a dolgot lefolyni és mentül hamarább, hogy jobban el ne mérgesedjék. Azután a secundánsoknak legyen eszük.»

— Mit tesz az, hogy a secundánsoknak legyen eszük?

— A mennyiben tőlük függ, a történt sértéshez képest a párbaj lehető kimenetelét enyhíteni, vagy sulyosbítani. Mi enyhíteni fogjuk. A sértés indokai között a te neved nem fog előfordulni. Berenddel azt a nyilatkozatot adatjuk, hogy ő Salistának azon blaguirozásaira mondta, hogy: «hazugság», a miket a magyar seregek felől mondogatott. Ez a plausibilis indok lesz mind a két részről elfogadva. Te nem kerülsz bele semmiképen.

— Nem rólam van szó! Hanem arról, hogy miattam még megölhetnek valakit.

— A felől megint légy nyugodt. A secundásoknak azért van eszük. Harmincz lépésre teszszük a barrieret, adunk nekik olyan komisz katona pisztolyokat, a mik egy ölnyire egy araszszal hibáznak; ki lesz kötve, hogy egy percznél tovább czélozni nem szabad; s légy bizonyos felőle, hogy ha mind a kettő akkora volna, mint egy elefánt s olyan lövő volna, mint Robin Rouge, s egy óráig mindig lőne egymásra, még se találná el egymást. Tehát csak kérlek, eszesen viseld magadat. Ilyesmin, ha egykor férjed lesz, az is át fog nem egyszer esni a te szép szemeid miatt. Kocsimat hallom zörögni, sietnem kell, mert hajnalban végezünk.

Ödön gróf igyekezett odább jutni.

Ez a kis niaiserie nagyon elrontotta a mulatságot. Az

egész sport-saison meg lett zavarva vele. Egyszerre hat férfi-tagja a társaságnak távozván el, lehetetlenné tette a hátramaradtakat. Mindenki elhatározá, hogy holnap reggel korán vissza fog menni Pestre, ki hamarább hozzá juthat.

Ez az éj többekre nézve nyugtalan éjszaka lett.

Angela grófnőről azt beszélte a társalkodónője, ki vele egy szobában aludt, hogy a grófnő hatszor kelt fel az éjjel gyertyát gyújtani, azt állítva, hogy már reggel van, s készülni kell az úthoz. Nagyon nyugtalan alvása lehetett.

Másnap tíz órakor már nemcsak a vendégek, de maga Theudelinda grófnő és hozzátartozói is otthon voltak Pesten.

Angela grófnő nyugtalanul járt alá s fel szobájában.

Tizenegy óra tájon jelenték neki, hogy Ödön gróf van itt. Kérte, hogy jőjjön be hozzá.

Ödön sápadtan, kedvetlen, lehangolt tekintettel lépett be Angelához, ki arczából igyekezett a történteket előre leolvasni.

— Nos, mi történt? kérdezé Angela. Van valami baj?

— Senkinek sincs semmi baja, felelt Ödön fanyarul. Hanem azért roszabbul áll az egész ügy mint tegnap.

— Végbement a párbaj?

— Igen is, meg nem is. Megtörtént, de nem egészen.

— No erről nincs fogalmam.

— Magamnak sem volt ez ideig. Egy párbaj, mely megtörtént, de nem egészen. Nekem is új dolog ez. Ha akarod, elmondom, hogyan történt.

— Nagyon kérlek.

— Hát ma reggel hat órakor, egyezségünk szerint, én Berend szállásán megjelentem, őt magammal viendő. Géza az orvossal előre ment. Összebeszélésünk szerint a Laszlovszky-major előtt kellett a két félnek egymást bevárni s onnan a Lipótmezőre kocsizni, hová a párbaj szinhelyét kitűztük. Berend Ivánt már készen találtam.

— Milyen kedélyben volt?

— Szokatlanul tréfás volt. Az egész úton anekdotázott.

Mikor a Laszlovszky-majorhoz megérkeztünk, abban a perczben szállt le Salista is a kocsiból. Iván süvegét megemelintve kivánt neki jó reggelt. Nem tudta talán, hogy ez nem szokás. A vívó felek párbaj előtt nem üdvözlik egymást. Salista nem viszonzá a köszöntést. Ámbár, ha már Berend eltért a szokástól, neki is jó lett volna azt követni. Innen azután együtt kocsiztunk a Lipótmezőig, ott leszálltunk s gyalog mentünk az erdőbe. A mint a kivánt tisztásra akadtunk, szabály szerint felszólítók a feleket, hogy béküljenek ki, mire néma elutasítás volt mindkét részről a válasz. Azzal kimértük nekik a barrieret, zsebkendőkkel jelölve a harmincz lépést, s megtöltöttük a pisztolyokat; a felek helyet huztak szalmaszállal, s azután kiálltak a jelpontokra, a pisztolyokat kezeikbe adtuk. Egy kézcsattanás jelt adott nekik, hogy indulhatnak, Salista két lépést tett előre és lőtt. Mint előre gondoltam, nem talált semmit. Ekkor Iván szava hangzott tompán: «a barrièrere!» Salista a fehér zsebkendőig ment eléje s Iván is a saját sorompojáig haladt. Mikor odaért, azt mondá Salistának: «Ön nem fogadta el a köszöntésemet, pedig mikor én süveget emelek, akkor önnek is le kell vennie a magáét.» Azzal czélzott. Az a fél percz, mely alatt pisztolyát kifeszítve tartá, meggyőzött bennünket arról, hogy keze nem reszket. A pisztoly eldördült s Salista hajadon fővel állt. Huszársüvege két ölnyire a háta mögé repült; az arany rózsa le volt szakítva róla.

— Ah! sohajta fel Angela csodálattal.

— Úgy lő az az ember, mint Robin Rouge. Mi újra megtöltöttük a pisztolyokat, mert az egyezkedés szerint háromszor kellett lőniök.

— Háromszor! kiálta fel a grófnő.

— Azt hittük, bizton tehetjük ezt a feltételt. Harmincz lépés nagy távolság s a pisztolyok komiszak. Azután mind a két fél állig be van gombolva, az egyiken fekete ruha, a másikon szürke katona-köpeny; rosz czéltábla mind a kettő, még inggalléraikat is begyűrtük, hogy ne legyen

rajtuk semmi kitűzhető czélpont. Hanem az a lelőtt süveg nagyon elmérgesítette a harczot. Kiderült, hogy Berend rendkívüli czéllövő. S ez felhívta Salistában a katonai daczot. A másodszori lövést már a barrièreről kellett váltaniok. Salista most már leveté szürke felöltőjét, s huszárdolmányát is szétgombolá, kétfelé vetve annak oldalait, hogy alatta piros mellénye s fehér ingelője tisztán kivirított; s a helyett, hogy mint párbajban szokás, féloldalt állna ellenfelének, a midőn felényi czéltáblát tart eléje, egészen szemközt fordult neki. S a piros és fehér szín a legjobb czélszögező szín. Sőt még azalatt, hogy mi a pisztolyokat töltöttük, elővette szivartárczáját és hetykén szivarra gyujtott. A második lövésnél ismét ő volt az első, a ki kezdte. Most már keményen czélba vette ellenfelét. Kissé sokáig is czélzott, úgy, hogy én kénytelen voltam őt megszólítani, hogy lőjjön már. Megint nem talált. A staphylæa-bokor levelei Iván feje felett oda hullottak kalapjára. Ott sodrott végig a golyó.

Angela összeborzongott.

— Ekkor Iván azt mondta ellenfelének: «Uram, az még sem illik, hogy ön szivarozik ily pillanatban.» Salista nem felelt semmit, hanem mellét eléje feszíté s arczát félrefordítva, fujta a füstöt még erősebben. Erre azután Iván egy teljes másodperczig czélzott, komolyan, éles tekintettel. A lövés durrant, s Salista szájából sziporkázva repült ki a szivar.

Angela grófnő arczán egy önkénytelen mosoly villámlott át, oly gyorsan, hogy csak a ráfigyelő vehette észre; a másik perczben már mozdulatlan, szoborkemény volt ez arcz ismét.

Ödön gróf folytatá az elbeszélést:

— Salista dühösen vágta földhöz pisztolyát. «Az ördög vigyen el engem! kiálta, ha ezzel az emberrel még többet lövök! Hisz ez a Belzebnb maga. Lelövi a süvegemet, kilövi a számból a szivart, a harmadik lövésre le fogja lőni a sarkatyúmat! Körüllövöldöz, mint egy khinai yongleur

a másikat. Engemet csúffá tesz. Én nem pisztolyozok vele többet!» Segédei odafutottak hozzá, hogy elcsendesítsék, mi is odamentünk, hogy csitítgassuk, de dühös volt. Ő nem engedi magát nevetségessé tenni. «Ha valaki Tell Vilmos, neki ne lövöldözzön le almát a fejéről, hanem lőjjön a szivébe; ő harmadik lövésre bolondnak ki nem áll. Ha komoly dolgot akarunk, adjunk neki kardot, ereszszük őket kardra, akkor azután tünjék ki, hogy ki a legény?» Mi váltig unszoltuk, hogy ne csináljon komédiákat. Még egyszer lőnie kell, akár fejébe, akár sarkantyújába kerül. A vívófélnek semmi válogatása. Neki a segédek parancsolnak. Végre a lármát megsokalta Berend, s odahítt bennünket, mi baj? Mondtuk neki, hogy Salista nem akar harmadszor lőni, hanem kardra invitálja ellenfelét. Iván hideg vérrel felelt: «Hát adjatok kezünkbe kardot.» — «Hogyan, te akarnál?» — «Hát ha kaszára hí is, állok eléje.» Salista segédei kaptak e nyilatkozaton. Őket feszélyezte legjobban Salista kifakadása. Az botrány lesz, ha Iván el nem fogadja a fegyverváltoztatást, mert pisztolyról kardra visszatérni nem szokás.

— S ti elfogadtátok a kardot? kérdé Angela, összevont szemöldökkel tekintve Ödönre.

— Miután a kihivott elfogadta.

— De hisz az őrültség volt tőletek! fakadt ki Angela. Egy embert, a kinek teljes életében a kardforgatás volt mestersége, összeállítani egy másikkal, a kinek soha kard nem volt a kezében.

— «Első vérre» fog menni a harcz, biztatá őt Ödön.

— De ti nektek nem volt jogotok hozzá, hogy ezt elfogadjátok. Ti megtörtétek a párbajsegédi kötelességet. Nektek azt kellett volna mondani Salista feleinek, hogy vagy végzünk most és így, vagy semmikor,

— Az bizonyos. És Berend beleegyezése nélkül okvetlenül azt tettük volna.

— Nem kellett volna beleegyezését kérnetek. Mikor akar ez a párbaj végbemenni?

— Miután kardok nem voltak velünk s délután vívni nem szokás, kénytelenek voltunk azt holnap reggelre halasztani.

— Én holnap reggelig meg fogom akadályozni ezt a párbajt.

— Hogyan?

— Beszélni fogok Berenddel. Felvilágosítom mindenről.

— Ha felvilágosítod arról, hogy ebbe az ügybe a mi tréfálkozásunk folytán került bele, akkor azt éred el vele, hogy egy ember helyett hattal kell neki megverekedni.

— Úgy fogom őt felvilágosítani, hogy egyitekkel sem verekedik.

— Akkor semmivé tetted Salistát.

— Hogyan?

— Hát úgy, hogy ha ez a megkezdett rencontre ott marad félbe, a hol ő kinyilatkoztatta, hogy nem lő harmadszor, akkor ő lehetetlenné van téve a társaságra nézve, akkor quietálhat, mint tiszt, szökhetik Pestről s visszamehet megint pápai zuávnak.

— Hát menjen a Belzebub zuávjának! Bánom is én! Menjen a dahomei szultánhoz hadvezérnek! Veszszen el, ha veszni indult. Ki kérdi azt, hogy mi lesz ő belőle? A te kötelességed a te feledet védni, nem őtet.

Ödön elbámult a hő indulat-kifejezésen, mely Angela szavain átszikrázott.

— Ez már más, monda, meghajolva húga előtt. Ha így szólsz, akkor megadom magamat. Igazad van tökéletesen. Megyek Gézát felkeresni s azután megyünk együtt Ivánhoz, véleményünket tudatni vele.

Ödön gróf egy óra mulva ismét ott volt.

— Nos? végeztetek?

— Halld meg, hogy mit! Én rögtön mentem Gézával együtt Ivánhoz. Tudattam vele, hogy mi kötelességünk szerint az általunk megállapitott feltételektől vissza nem léphetünk s a kard-párbajt nem fogadhatjuk el. Erre ő megszorította kezeinket és így szólt: »Köszönöm eddigi

szives baráti szolgálatotokat. S miután ez ügyben tovább segélyemre lennétek meggyőződéstek szerint nem lehet, nem erőtetem veletek a dolgot. Hanem el fogok menni a Károly-kaszárnyai tiszti kaszinóba, ott a legelső két katonatisztet, a kivel találkozom, felkérem, hogy ismeretlen lévén a városban, sziveskedjenek egy ügyben segédeim lenni, a mit karddal kell bevégezni.»

Angela grófnő bámulva csapta össze kezeit.

— Jól mondtad, hogy ennek az embernek fogai vannak, szólt Ödön. Ça mord! S a mit egyszer megharap, azt ugyan fogva tartja. Mi felhoztuk neki, hogy Salista hires vivó és nevezetes verekedő a karddal! erre ő egész indulattal kiálta fel: «S ha maga az ördög lakik is benne, én a szeme közé akarok nézni!» Ez az ember harap!

Angela grófnő leült egy asztal mellé s kezébe hajtá fejét.

— Nekünk azután nem volt más választásunk, mint biztositani Berendet, hogy ha kívánja segélyére állunk mindenben. És már holnap verekedni fognak. Hogy mi lesz belőle? azt az Isten tudja.

Ödön gróf elment, és Angela grófnő nem vette észre, hogy mikor ment el?

* * *

A következő éjjel Angela grófnő nem feküdt le. Órahosszat elsétált szobájában alá s fel, s mikor egyszer fáradtan leült, azt suttogá magában: «Úgy tettem vele, mint Gonzaga Julia.»

Csak hajnal felé dült le egészen felöltözötten ágyára, s reggel vánkosát, a hol arcza feküdt, igen nedvesnek találta komornája.

A HARMINCZHÁROMFÉLE ASSZONY.

Hanem hát már most a mi philosophunktól azt kérdezheti minden ember: «Oh! te bölcs, te tudós ember de nagy bolond vagy te a világon! Hogy te elhagyod a te mesterségedet, mely után élsz, egyszerű falusi lakodat, a hol jól érzed magad, a tüzek és vizek titkos szellemeit, kik neked jól ismert barátaid s kieviczkélsz, mint a ponty a vetésre, egy nem neked való világba; hogy te komédiát csinálsz a tudományból, charlatánkodol fantasztikus felolvasásokkal, szini tablæuxkba kiállsz státuának, énekelsz operákat, tánczolsz magyar cotillont, kártyázol reggelig s vesztegeted a pénzt, kergetsz rókát, nyulat, nyaktörő futamban, iszol versenybe tivornyákon, csapod a levet magas úrhölgyeknek, beleártod magadat idegen, előkelő családok magánügyeibe, összeveszel katonatisztekkel szép grófnők miatt, pisztolyozni mégy, golyó elé állsz, sipkát, szivart lövöldözöl le ellenfeled fejéből, s végre még kardot is ragadsz, mint valami barbár massageta! Ugyan mi közöd te neked a két polus vászonszínű embereihez s a pesti salonok uraságaihoz, a horvát testvérek javára rendezett concertekhez, a magyar cotillon figuráihoz, a casinó pagat ultimoihoz, a sportsmanek steeple chasseihez, a grófkisasszonyok elvesztett mellénygombjaihoz, a huszárkapitányok szablyáihoz? és különösen és legkülönösebben mi a tatár bajod van neked azzal, hogy egyik Bondaváry grófkisasszony miért van haragban az öregapjával? hogyan, miként béküljön ki vele? ő menjen-e fel hozzá Bécsbe, vagy azt csalja le magához Pestre? Mi szükség te neked egyáltalában itt lenned, és ily módon lenned itt? Mert ha mind ennek okát nem tudod adni, akkor te vagy a világon a legnagyobb bolond, a ki valaha regényt iratott magáról, s maga sem tudta, hogyan jött bele?

Hanem hát el fogjuk mondani az indokokat, a mikért

Iván mindezeken végigment, s akkor azután tessék róla itéletet hozni, hogy bolond volt-e, vagy bölcs volt? vagy valami a kettő között? Közönséges emberi érzésekkel járó ember, a ki tesz valamit, a mit a szíve parancsol. S a szívnek jogai vannak!

Emlékezzünk rá, hogy Berend Iván, mikor Sámuel apát Theudelinda grófnő estélyére hivogatta, már akkor meg is irta a megköszönő levelet a grófnőhöz s félig útban volt hazafelé. Hanem ezalatt egy levelet kapott, mely elhatározását egészen megváltoztatta.

Ez a levél Bécsből jött, irója egy fiatal zongoraművész, kinek neve néhány év óta a zenevilágban a kedveltebbek között emlitteték: Belényi Árpád.

Mintegy tizennégy év előtt Berend Iván Belényiéknek a házánál tartózkodott huzamosb ideig. Hogy miért volt ott, azt majd megtudjuk a maga helyén. Belényi Árpád akkor öt éves fiúcska volt, szülőinek egyetlen gyermeke. Már akkor csodagyermeknek tartották, a zongorán egész indulókat el tudott játszani. Abban az időben a harczi indulók voltak divatban.

Egy napon hirtelen meghalt a családapa. Hogy mi módon halt meg? az is el lesz majd egyszer mondva. Az özvegy kétségbe volt esve, különösen árván maradt gyermeke miatt. Iván azzal vigasztalta őt, hogy gyermekének pártját fogja, s neveltetéséről gondoskodik. Pár hónap mulva azután Ivánnak bizonyos körülmények miatt hirtelen úgy el kellett hagynia Belényiék házát, hogy maga sem tudta, fogja-e még őket valaha látni? Elválásakor Iván összes, csupa aranyokból álló pénzét odaadta az özvegynek, azt mondva neki, hogy azon a pénzen taníttassa Árpádot zongorázni, képeztesse ki művésznek, lesz belőle hires ember és megél utána.

És Iván nem volt sem Belényinek barátja, sem feleségének szeretője, sem rokona, sem lekötelezettje. Hanem hát különös dolgok történtek abban az időben.

Ivánról azután évekig nem hallottak Belényiék semmit,

valamint Iván sem ő róluk. Egyszer tudott meg kérdezős-ködésére annyit, hogy elköltöztek abból a bizonyos város ból; pörös ügy miatt elvették a házukat is, anya és fia eltünt valamerre a világba.

Majd ezt a viszontagságot is megtudjuk, a mikor sorra kerül.

És azután évekig nem tudtak egymás felől semmit kölcsönösen. Míg egyszer Belényi Árpádot, mint ifju, meglepő művészi jelenséget kezdték el emlegetni a lapok. Ez időtől fogva zenészi lápokat járatott Iván és kisérte figyelemmel fogadott fia haladását. Hanem az még mindig nem tudott arról semmit, hogy az ő fogadott apja él-e még valahol?

Míg egyszer azután Iván is követett el olyasmit, a mivel a hirlapok szájára került. Az ő akadémiai debütje nyomára vezette fogadott fiát, ki is azonnal sietett neki levelet irni, mely levél ezen kezdődött: «Kedves jó apám!»

A levél naiv természetes gyermeteg érzelmekkel volt tele, miken keresztül tört a művész szilaj humora.

Tudatta Ivánnal, hol járt-kelt ez ideig? Mindig együtt van az anyjával azóta, a kinek most is számot kell adnia minden jártáról keltéről a legkisebb részletig és igazán, mert a ki hazudik, az virgácsot kap. Hangversenyezett már fejedelmek előtt is, s kapott érdemrendeket is, de azokat nem szabad viselni, csak vasárnap, máskor a mama nem adja ki. Keresett már sok pénzt, de nem szabad ám elkölteni, a mama nem ád többet egy napra egy fertálybankónál; a többit elteszi, hogy egyszer visszavásárolhassa a kis házukat, a mit elexequált tőlük a «vén rácz». Azért nemcsak művészettel kell foglalkoznia, hanem leczkeadással is. Zongorázni tanít és éneket kisér. Azt is jól fizetik. Különösen van itt egy művésznő, a ki mesésen fizet. Valami Kaulman nevű bankárnak a soi disant felesége, s egyuttal genre-énekesnő . . . . .

Ennél a sornál megdobbant Ivánnak a szive.

Most kezdte már szinét változtatni, s nagyobb figyelemmel olvasni a levelet.

«Ez egy tökéletes mænadeba számüzött múzsa. Pajkos gyermek, keverve dühöngő amazonnal. Született művésznő, egy lángész, a ki soha sem fogja a középszerüségig vinni. Szemtelen szerencséje volna, ha nem félne a szerencséjétől, olyan esze van, mint a tűz s olyan ostoba mellette, mint a föld. Úgy viseli magát, mint egy courtisane, s én esküdni merném rá, hogy a gyermek-czipőket még nem vetette le. Úgy hanczúrzik előttem, mint egy iskolás leány; én pedig szidom, korholom, mint egy professor. Látnád csak kedves papa, milyen szörnyű komoly ember vagyok én. Most fényképeztetem le magamat egyenesen a te számodra. Ne hidd pedig, hogy csak azért firkálom neked teli ezt a papirost egyik eléveemnek a monographiájával, hogy nem tudok okosabbat irni, hanem azért, mert valami olyan dolognak jöttem általa a nyomára, a mi tégedet bizonyosan érdekel. Mert ez az eszeveszett angyal nekem mindent elmond, a mi vele történik, mintha én volnék a gyóntató-papja. Néha az egész leczke-órát azzal tölti el, hogy elfecsegi, hol járt, mit csinált, s sokszor olyan dolgokat is, a miket én, ha neki volnék, nem mondanék el.

«Várj csak, kérlek, kedves jó papa, majd mindjárt rátérek arra, a mi téged érdekel.

«Hát én nekem ezzel a delnővél az a dolgom, hogy van ő neki harminczhárom szerepe. Megannyi egymástól elütő genre. Nem szinpadi szerepek, hanem csak egyes jellemek. Azokhoz neki valami poéta írt verseket, azokra valami muzsikus irt symphoniákat. Ezeket azután együtt elpróbáljuk, én a változatokat játszom, ő a szerepet.

«Mindjárt rájövök a tárgy érdemére, csak ne légy türelmetlen.

«Csak annyit engedj meg, hogy a szerepek jellemét ideirjam.

1. Loreley.
2. Cleopatra.
3. A napkirályné.
4. A görög rabnő.
5. A bacchansnő.
6. Nourmahal szultána.
7. A menyasszony.
8. Az első főkötő.
9. A bajadére.
10. Claudia Leta, a vesta-szűz.
11. Amalazuntha.
12. Magdolna.
13. Ninon.
14. Az alvajáró.
15. Medea.
16. Szalomé.
17. A houri.
18. Hero kétségbeesése.
19. A phrygiai sipkás.
20. Turandot.
21. A parasztleány.
22. Az anya.
23. Jeanne la folle.
24. Ofélia.
25. Judith.
26. Zuleika Potifárné.
27. A markotányosnő.
28. A grizette.
29. A creolnő.
30. Lucrecia.
31. A villi.
32. Gonzaga Julia.

«A harminczharmadikat nem ismerem. Azt soha sem próbáltuk el még együtt.

«Hát azután mire való ez a sok bolond szerep, ha soha sem jön szinpadra?

«Nekem azt mondják, hogy épen arra való, hogy az úrhölgy szinpadi talentuma minden oldalra kifejlődjék, mert az operaházhoz szándékoznak őt szerződtetni.

«No ezt persze érteni kell. Egy bankár, a ki maga milliomos, s a kinek a felesége négyezer forintos szállásban lakik, és mégis a szinpadra akar menni, a hol adnak neki, ha nagyon sokat kap, tizenhatezer forintot. Abból hatezer dukál az énekmesternek, a ki berekommendálta, kétezer a karmesternek, négyezer az ujságiróknak, a kik folyton dicsérik s háromezer a claqueuröknek, a kik tapsolnak és koszoruznak; marad neki ezer, s az épen elég parfümere.

«Hanem hát ez nem addig van. A szép nőnek, ki egyszersmind szép művésznő is, udvarlói is vannak. A mikhez annál kényelmesebben juthat, minthogy külön szál-

lása van a férjétől. No az természetes. A bankár csak nem zavartatja magát komoly spekulacziói közepett éjjel-nappal solfeggiókkal.

«Tehát vannak kiválasztott egyéniségek, sub titulo «Kunstmæcen», a művészet pártolói. Magas urak, kiknek szava dönt az intendatura és főudvarmesteri hivatal előtt. Ezeknek megadatik a kegy a fentebbi harminczkét próbán jelen lehetni. A harminczharmadik még senkinek sem adatott.

«Kérem, minden a legnagyobb illemmel megy. Jelen vagyok én, jelen van maga a férj, míg ő nagysága komédiázik.

«A műbarátok között vannak grófok, herczegek, uralkodó fejedelmek. Respekt!

«A kiket mi egymás között csak per Friczi, Náczi, Muki, Mancsi szoktunk titulálni».

«Tehát a többek között van két herczegünk, Mári herczeg és Baldi herczeg. Amazt Waldemarnak, emezt Tibaldnak keresztelték egyszer.

«Tegnapelőtt nagyon rosz kedve volt a tanulásnál Evelinenek (ez az asszonyság neve) s a nélkül, hogy kérdeztem volna, mi baja, egyszer csak kirukkol vele: «Képzelje azt a kiállhatatlan Waldemar herczeget, tegnap a páholyban azt mondta nekem, hogy ha próbáimon el nem fogadom, hát ruinálni fogja Lixit.» (Ez a férj díszneve: Félix.) Hát miért nem ereszti be? — mondék neki — az sem tátaná jobban a száját, mint más. — Mert ki nem állhatom ez embert! Elmondtam Lixinek, hogy mit beszélt Waldemar s Lixi azt mondta, hogy majd ruinálja ő a herczeget; csak várjon. És egyuttal tudtomra adta, hogy Tibald herczeg előtt fogom próbámat bemutatni. — No ez derék öreg úr, annak ön már unokája lehetne. — Az asszony a száját harapdálta. Valamit ki kell tőle nyernem. — Gondolom, hogy mit? — Ah biz azt ön nem gondolja. Csak egy aláirás, azután olyan dologra, a mi neki semmibe sem kerül, míg Lixit egyszerre felül keriti. Tudja

ön, Lixinek van egy nagy vállalata, egy nagy kőszéntársulat, mely sok millióval indul meg, de a hely, a hol a telep van, a bondavári uradalom, Tibald herczegé; Theudelinda grófnő már átengedte, de az ő engedélye nélkül a részvények nem fognak kelni a börzén. Ez ellen dolgozik Waldemar, azért kellene Tibald herczeget megnyerni. Lixi azt mondja, hogy az most legkönnyebb volna, mert Tibald herczeg az egyetlen unokájával, Angela grófnővel meghasonlott, s az őt itt hagyta. A herczeg bús; a ki őt most felviditaná, az nagyon sokat kivihetne nála. S a bondavári kőszén a világ első szene. — Én nem állhattam meg, hogy el ne nevessem magamat. Arra a delnő meghúzta a hajamat, s azt mondta: «Maga szamár! maga mit nevet? Én csak tudom, hogy mi a kőszén, mert tíz esztendeig talyicskáztam azt napszámban Berend Iván úr tárnájában. Én elbámulva ugrottam fel helyemből. — No úgy-e, most azután eltátja a száját arra a szóra, hogy szenet talyicskáztam. Még pedig mezitláb. — Nem az ugratott fel, madame, hanem Berend Iván neve. Mit tud ön róla? — Hát az a Bondavölgy mostani tárnatulajdonosa, a ki mellett Félix az egész bondavári uradalmat kiaknázó új nagyszerű telepet akar nyitni. Az volt az én régi gazdám, az Isten áldja meg, a hol jár.»

«No már most itt vagyunk hát, kedves apám, a miért ezt a hosszú præludiumot végig kellett hallgatnod. Mert hát én a magam muzsikus eszével így fogtam fel a dolgot: «Hohó! az én kedves apámnak van egy kőszén-üzlete a Bonda-völgyben. Oda most egy sok milliomos társaság nagyszerű gyártelepet akar lerakni. Ezt az én kedves apámnak talán jó lesz megtudni. Hát ha valami hasznod, vagy károd támadhat ebből? Itt tele van spekuláczióval a levegő. Látod, már rám is elragadt! Tudasd velem, érdekel-e tégedet ez a dolog, s mennyiben érdekel? S azután majd én is megirom neked, hogy minő haladást tesz az itt a kuliszszák között; mert ez a bohó teremtés nekem mindent elmond.»

Ez volt, a mi Ivánt arra a nyilatkozatra birta, hogy el fog menni Theudelinda grófnő estélyére, tart csodálatos felolvasást és megismerkedik a magas társaságokkal, Árpádnak pedig azonnal válaszolt, kérve, hogy őt mindennap tudósítsa arról, amit Evelinától megtudhat a kőszéntárna érdekében . . . .

E naptól kezdve minden héten két-három levelet kapott Iván Bécsből.

«Az öreg herczeg már pedzi a horgot. Kaulman maga vezette be őt a madame tündérpróbáira.

«Eveline úgy játszik, énekel, varázsol, mikor négy fal között van, s csak ketten-hárman látják, hogy ha a szinpadon is így tudna, világhirű művésznő válnék belőle. De a mint a proscenium lámpái elé lép, trémát kap, elfelejt mindent, tuskó lesz és hamisan intonál.»

«Pedig az a titulusa a tündérpróbáknak, hogy a műértő herczeg győződjék meg talentumáról s eszközölje ki a szerződtetését az operához.»

«Én tudom, hogy mi az igazi czél!»

«A herczeg nemcsak műértő, hanem szakértő is.»

«Ő tudja, hogy mi lehet az ára olyan két szép fekete gyémántnak, mint Eveline szemei?»

«Hozzájárul még az az inger is, hogy Valdemar herczeg őrülten szerelmes ebbe az asszonyba, s Tibald herczegnek, tudva levő okoknál fogva, nagy érdeke van Valdemar herczeg kezére nem hagyni jutni Evelinát, ha mindjárt saját magának kellene is elütni őt a kezéről.»

«Valdemar herczeg a minap rajtam rontott s száz aranyat kínált minden egyes lapjáért annak az albumnak, mely Kaulmanné jelmez-alakjainak fényképeit tartalmazza.»

«Mert mindennap előbb elpróbáljuk en famille a genreképet, zongora mellett, azután jön a fotograf s a leghatásosabb attitudeben lemásolja a művésznőt. Ott kell neki mindent a háznál elvégezni, s négy példánynál többet nem szabad levonnia a matriceről. Abból azután egyet

kap Tibald herczeg, egyet megtart a nagysám, egygyel boldogit engemet, az utolsó jut Félix barátomnak.»

«A fotograftól pedig elveszik a matricet.»

«Hát én pedig nem adtam el a fényképeket Valdemar herczegnek, hanem inkább elküldöm neked, a hogy következnek egymásután. A mama úgy sem szereti az ilyen képeket a háznál.»

— — — — — — — — — — — —

Tehát Iván minden levéllel kapott egy fényképet is, mely Evelinát új meg új, és mindig elragadóbb alakban tüntette elé.

Árpád nem is sejtette azt, hogy milyen pokoli gyönyörüséget szerzett e cseppenkint beadott méreggel «kedves apjának».

Az első kép volt Loreley, a tündér, ki a Rénus örvénye fölött bűvdalát énekli s hosszú, leeresztett haját fésüli arany fésüvel, jobbválláról a haböltöny alácsuszott; szemei bűvölőn néznek a veszni vonatottra.

A második kép volt Cleopatra, a mint Tarsusban hódítója elé indul, nőiségi minden bűbájával azt visszahódítani. Gazdag, ragyogással túlterhelt kép, kifejezve benne a nagyravágyó királynő s az élvsovár asszony; a lágyság és a büszkeség együtt.

Harmadik kép volt a napkirályné: Atahualpának, az utolsó inkának nője, merész és magasztos tekintet, melynek emelkedettsége elvonja a figyelmet az ujjatlan öltözet által végig mezetlenül hagyott gömbölyű karokról, miknek egyike ég felé emeli a napnak felmutatott áldozatot, egy emberi szivet, melyre a napkirálynő hidegen tekint fel. Egész arcza az ég hidegségét látszik visszatükrözni.

Negyedik kép a görög rabnő. A kinzott szépség, a sértett szemérem, mely a kezére vert lánczokat szét akarja szakítani. Egy merész márványszobor, melynek szokatlan conceptiója Pradier agyában született, s Thorwaldsen eszményitése által tökélyesült.

Az ötödik volt a bachansnő. Minta egy ó-római basrelief-

hez, mely a Bacchus-menetet ábrázolja. Szilaj, merész, kihivó, mámortól ittas kifejezés. Meglepő redőzet. Párduczbőr, thyrsus és a serleg. Az eszményített részegség maga, villanytól szilajult idomokkal.

A hatodik volt Nourmahal szultána. Egy ülő kép, melynek minden tagja, arczvonása mozdulatlan: de a ki műértő, az megtalálja, hogy az a két sötét szem beszél, csak értő szem által hallható titkokat, s üdv és kéj annak, a ki azokat megérti.

A hetedik kép a menyasszony. Fehér csipkés öltözet, fején fehér koszorú, a fátyol körültakarja alakját. Arczán az ismeretlen boldogságtóli félelem reszketeg kifejezése, a szemekben a köny, az ajkakon halavány mosoly. Kezét mondhatlan bájjal nyújtja előre a jegygyűrű elfogadására.

Utána a nyolczadik kép az ifju nőt mutatja, midőn legelőször előlép a főkötővel fején. A büszkeség szemérempirja s a meghódolás diadalérzete arczán. Érzi, hogy az a főkötő fején megérdemlett korona, melyért egy koszorú esett cserébe.

Óh milyen keserű örömeket szerzett Ivánnak az ő kedves kis fia ezekkel a képekkel!

A kilenczedik kép volt a bajadére. Az indus tánczosnők festői öltözetében, a csengő tamburint verve feje fölött, karcsú derekát aranynyal áttört shawl köríti, nyakán arany pénzfüzérek csüggnek, lábszárait térdig gyöngysorok fonják körül.

A tizedik kép megint ennek ellentéte. Claudia Leta, a vestaszűz abban a pillanatban, midőn halálra viszik, mert Caracalla csábjainak ellenállt; arczán a szűz-erény borzalmával, félkezével palástját arcza elé emelve, mintha a sértő tekintet elől védené magát.

Hogy tudnak a nők mindent játszani!

Hát még az a magyarázat e képekhez, miket Árpád leveleiben közlött!

És az eredmény!

A herczeg a varázskörből nem tud már szabadulni. Minden újabb próba után kifejezést ad azon véleményének, hogy itt egy olyan kincs rejlik, melynek nem szabad a művészetre nézve elveszni.

Még egyéb kincsre is rájönne ő herczegsége, ha nem volna hatvannyolcz esztendős, s az ilyen kincsek fölfedezésében nagyon sok tapasztalatot nem tett volna.

Azok igen «drága» kincsek.

Mikor már az ember hatvannyolcz esztendős, azután már férjhezmenendő unokája van, hát akkor mégis csak eszébe jut beletekinteni a bankárja számadásaiba, hogy húsz millióra menő activái és sejtelmes mennyiségű passivái között mekkora különbség lehet még? hogy azután ahhoz képest határozza el: lehet-e egyszerre egy időben az egyetlen unokát is hiházasítani, meg egy idegen szép asszonyt is bevezetni a világba?

A herczeg épen most rendeztette be; nem rég, Maximilián-utczai palotáját Angela grófnő számára, ha az férjhez menne az ő kedve szerint. Az a palota igazi herczegi fénynyel van feldiszítve.

Hanem a grófnő összeperelt a herczeggel s nem akar semmit tudni jegyeséről, a mire megint bizonyos okai vannak, s míg Angela aristocratikus daczczal boszantja nagyapját, Evelina szorosabbra fűzi körüle a bűvkört s megtörténhetik, hogy ha Angela grófnő nem jön el idején beköltözni a Maximilián-utczai palotába, majd Kaulmanné találja azt elfoglalni.

Ezeket tudta meg Iván a zongoraművész leveleiből.

Ezért tolakodott Iván az úri salonokba, ezért ártotta magát az előkelő családok magánügyeibe, ezért tagadta meg eddigi életmódját; tett mindent, a mit idegen elemben uszónak tenni kell, mert őt akarta védni! Azt a hölgyet, a kit ha meg nem óvhatott attól, hogy másnak felesége legyen, legalább attól akart megóvni, hogy egy harmadiknak szeretője legyen!

Abban megnyugodott már, hogy férjhez ment a leány,

a kit nem szünt meg szeretni soha. Legyen boldog! De hogy hanyatt homlok belerohanjon a gyalázatba, azt a gondolatot nem birta elviselni. Ha nő lett, legyen nő! S ha a férj maga vezeti őt a szégyenbe, tartsa vissza ő, a ki igazán szerette.

Bolondság volt-e e gondolatában Ivánnak? itélje meg, a ki hideg vérrel bir; de szív volt benne, s a szívnek jogai vannak.

Azután meg, ki tudja? Hát ha az üzletét védte? Ha a herczeget ráveszik, hogy engedje át a consortiumnak bondavári uradalmát, akkor Iván kis telepe agyon van nyomva. Hátha ezt akarta megakadályozni? Az ily iparüző ember mindig spekulál.

Tehát a melegvérű embereknek mondjuk azt, hogy Iván Evelinát akarta megmenteni a gyalázattól; a hidegvérű embereknek pedig azt, hogy spekulált és a bondavölgyi tárnát oltamazta a veszélyes concurrentiától, s akkor «duplex libelli dos est».

Következtek a többi képek. Egymásután megküldözte azokat Árpád fogadott apjának. Amalazuntha, az amazonkirálynő, Magdolna a bűnbánó, Ninon, rococo divat pompájában, az alvajáró nő, holdas kifejezésével, Medea, a szerelemféltés boszujának gyilkoló dühével, Szalomé, Herodiás leánya, szent halált okozó csábtánczával, a houri, keleties tündéri öltözetében, a forradalmi nő, phrygiai sipkával s a lándzsával, Turandot, a chinai zsarnoknő, Hero kétségbeesése, Jeane la folle kaczagása, Ophélia tébolygása, Judit kegyetlensége, Potifárné élvsovárgása, majd egy kaczkiás markotányosnő, egy hamiskás grisette, egy imádkozó apácza, egy lankatag creolnő, egy túlvilági villi, a mikben Iván több mesterkélt, betanult hatásvadászatot talált már, mint ösztönsugallt igaz kifejezést. Ez volt «madame Grissac iskolája», a hova Félix neveltetni küldé Evilát. Hanem két kép, mi utóbb jött, mégis sajnosan hatott Ivánra. Az egyik egy anya képe, ki gyermeke bölcsőjét ringatja, a másik egy parasztleány, egy szén-

hordó leány, leeresztett hajfonadékkal, övébe feltüzött piros rokolyával.

Ez rosszul esett Ivánnak. Minek volt még ezeket az alakokat is profanálni? Minek játéknak venni az anya szerelmét? Nem hagyhatott volna békét ennek az utolsó alaknak? A piros rokolyás leányt nem tudta már meghagyni annak, a ki őt «úgy» szerette meg?

Egy napon azután ezt irta a művész Ivánnak:

«Ez az én kedves Kaulman patrónusom egy tizenhárompróbás gazember. Eddigelé rendesen együtt volt a varázspróbákon Tibald herczeggel. Ma Tibald herczegnek egész derült kedve volt, elannyira, hogy Kaulmannak is feltünt, s az első kérdezésre elmondta a herczeg, hogy annak örül, hogy Angela grófnőtől levelet kapott. Unokája igen szeretetreméltóan ir hozzá; elmondja, hogy most támadt eléje a föld alól valami Berend Iván nevü ember, a kinek volt bátorsága ő neki leczkét tartani s szemébe mondani, hogy vannak a magyar főuraknak kötelességeik a haza iránt, a miket nem teljesítenek, hogy Tibald herczegnek most Pestre kellene átköltözni, ott a helye minden magyar urnak. Akkor Angela grófnő kibékülne nagyapjával. A herczeg boldog volt, mikor ezt elmondta. Hanem Kaulman nagyon savanyú képeket csinált hozzá. A herczeg azt mondta, hogy meg fogja gondolni a dolgot. Ha Angela grófnő olyan nagyon megszerette Pestet, talán ő is lerándul oda. Kaulman nagyon szítta a fogait. Örült persze ő is(!) hogy Angela grófnő mégis megtörte a jeget. Ez világos jele annak, hogy békülni akar. De ő a herczeg helyzetében legalább még egy levél által megkisérlené a grófnőt arra birni, hogy ő jöjjön haza Bécsbe, s ne a herczeget hivja le Pestre. A herczeg ráállt, hogy ez jó lesz így, s egyelőre nem megy Pestre, hanem megkisérli a grófnőt haza édesgetni.»

«A közben pedig a két legutolsó varázspróba is végbemegy.»

«A harminczkettedik alak Gonzaga Juliáé.»

«A történetét megkaphatod valami novellagyűjteményben.»

«Az alakban csak a costume érdekes, mely áll egy csalánszövetű hálóköntösből, mely a lábakat fedetlenül hagyja. Különben e costume alatt a legszigorúbb női erény lakik, mint a história mondja, s Julia késsel hadonáz a kezében, melylyel mindenkit legyilkolni készül, a ki az ő lábára mer nézni. Melléklem a fotografiát.»

«Az eddigi próbákon Kaulman is jelen volt. Gonzaga Julia próbáján előre tudatta, hogy nem lehet ott, mert el kell utaznia. Hanem hiszen ott leszek én garde des damesnak.»

«Pedig hát én sem leszek ott.»

«A mint ezt a fényképet otthon a mamának megmutattam, a mama elszörnyedt s categorice megtiltotta, hogy az ő rajkójának ilyen costumeben próbáló művészetet accompagnirozni nem szabad. Izenjem meg ő nagyságának, hogy beteg vagyok, vagy valami mást. Én bizony nem válogattam a hazugságokban, hanem egyenesen azt mondtam a jóltevő tündérnek, hogy: hallja maga, nekem a mama nem engedi meg, hogy én magának accompagnirozzak, mikor maga mezitláb van; minthogy pedig a szerepben épen az a viczcz, hogy nincs a lábán harisnya, hát én holnap nem muzsikálok itt. A bolondos asszony nagyot nevetett rajtam s azt mondta, hogy majd hát segít magán másképp.»

«Bánom is én akármit csinál? Egyébiránt a mamának tökéletes igaza van, mikor azt mondja, hogy nem ereszt; és én azt hiszem, hogy nekem is igazam van, mikor ezt a nagysámnak megmondom.»

Ivánt nagyon leverte ez a levél.

Sokáig elnézte azt a fényképet. Egy hölgy, könnyű éji öltönyét félkezével összeszorítva keblén, öldöklő tekintettel, szétszórt hajjal, mutat jobbjával maga elé, mely marokra fogott tőrt szorít, s mezitelen lábát egy szőnyeggel letakart tárgyra teszi, az a takart tárgy mintha egy

férfi hullája volna. A lenge öltöny mindenütt odatapad plasticus idomaihoz.

Ezen a napon Iván megtudta egy másik urhölgytől Gonzaga Julia történetét.

Másnap megint kapott levelet Árpádtól.

Akkor érkezett a levél, mikor épen visszatért a pisztolypárbajról.

A fiatal művész megirta, hogy mi történt.

«Eveline zenekiséret nélkül produkálta művészetét a herczeg előtt. És férjkiséret nélkül. A fénykép illustratió hozzá. Mikor ilyen ijesztő szép volt, a herczeg principiumai halomra dültek. Odament hozzá és bátorkodott megfogni a hölgy kezét. A gyilkos asszony egyszerre elnevette magát. «Herczeg! nem látja, hogy kés van a kezemben?» — «Én azt el tudom öntől venni.» Az asszony kaczagott, s egy kaczagó asszony kezéből könnyen ki lehet venni a kést. E perczben Eveline kaczagásának viszhangja támadt a szobában. A mennyiben a fülemile-dal viszhangjának lehet nevezni a békavartyogást s a hüledező herczeg elé kimászott a terem díszletét képező azalea- és myrtusbokrok közül egy törpe, nyomorék szörnyeteg, két mankóval, két sánta lábbal, pupos vállai közé beroskadt hosszú fejjel, sovány satyrpofáján a nyomorékok torz vigyorgásával s e négy sántalábú kobold odatipegett az enyelgő pár elé.»

«Herczeg, nem vagyunk egyedül!» — nevetett Eveline.

«Hát ez micsoda díszpéldánya egy varangyikos békának? — kiálta fel elszörnyedve a herczeg.»

«Ez az én kedves, szeretett, egyetlen kis öcsém — kiálta Eveline s odarohant a szörnyeteghez, ölébe karolta, össze-vissza csókolta az arczát, megsimogatta a fejét. — Ez az én egyetlenem, drágám, mindenem. Az én zsarnokom, az én csunya veszekedő hatalmasom, a ki akkor jön hozzám, a mikor neki tetszik.»

«Fertelmes egy portéka!» — kiáltott a herczeg. — Az endori boszorkány kapujában strázsáló lidércz hozzá

képest cherubim; ugyan ne csókolja meg a képét, Eveline! az embernek örök időkre elmegy a kedve egy szép asszonyi ajktól.

Eveline azzal hirtelen egy burnust kerített a vállára, lábait kis papucskáiba dugta s azt mondá a herczegnek, hogy a harminczharmadik van még hátra.

A herczeg azt kérdé, hogy mi annak a czíme?

Eveline azt sugta: azt majd megtudja ön holnapután.

— És még ki tudja meg?

— Senki más.

— Még ez a Calibán sem?

— Ez sem.

A herczeg egészen elbüvölve hagyta el Evelinét, kinek utolsó varázslatán holnapután egyedül fog jelen lenni. Egy nap kell Evelinenek a készülésre.

Ezt a jelenetet pedig magától a nyomoréktól tudtam meg, ki engem igen szeret, s mindennap eljár hozzám az ozsonnámat megosztani; mert bár mindennel ellátja Eveline, de nem érzi jól magát, ha csak nem koldulhat még hozzá valamit. Ez a ficzkó, ha herczeg volna, leszállna az utczán a hintajából krajczárt kéregetni, annyira meg van elégedve a hivatásával. Nekem azután mindent elbeszél egy nagy darab árpaczukorért. Az különösen megnyerte a tetszését, hogy a herczeg őt úgy nevezte, hogy: «díszpéldánya a varangyikos békának.» El is produkálta előttem, hogyan mászott elő a két mankóval s hogyan nevetett a maga rekedt hangján, mikor az a nagy úr el akarta a nénjétől venni a kést.»

«Holnapután majd többet!»

Holnapután?

Ezt a holnaputánt Iván nem akarta megérni.

Vagy ha megéri, bizony mondom, harapásokat hagy maga után, a mikről megemlegessék.

Azon az éjszakán két Gonzaga Juliával álmodott — ébren. Mind a kettő azon van, hogy őt megölje, pedig ő egyiktől sem érdemelte azt.

KETTŐT «ELŐRE.»

Kard-párviadaloknak az a mulattató előnyük van, hogy azokat nem szükség titokban tartani. Azokról a megelőző estén mindenütt beszélnek, mint egy érdekes fogadásról. Legközelebb történt ugyan egy pár eset, hogy a kardviadalnak halál lett a vége, hanem azért ezt még sem környezi olyan mysterium, mint a pisztoly-viadalt. Azután a segédekre nézve sem jár olyan nagy veszélylyel. Ha valamelyik fél elesik kapott sebeiben, az orvosi parere igen szépen bebizonyítja majd, hogy nem a kapott seb miatt halt meg, hanem volt valami organikus baja, mely két huszonnégy óra mulva úgy is megölte volna; s ugyan ki csapna lármát 48 órai életért a mai világban?

A Salista őrgróf és Iván között végbemenendő párbajról is úgy beszéltek már casinószerte, mint valami szinre kerülendő új operáról.

Salista maga b.szélt róla legtöbbet a casinóban a kandalló előtti társaságnak ebéd után hat órakor.

Ott volt a négy secundáns is.

Az előkelő fiatalság jól ismeri egymás vívó-tehetségét a vívómesternél való gyakori összepróbálkozásból. S az ilyen találkozásoknál előre meg képes itélni, ki mennyire lesz győztes?

Salista, mint különös jó vívó van kikiáltva. Sok párbaja volt már, s azokban mindig megpiszkolta ellenfeleit.

Van neki egy mestervágása, melyet ritka vívó tud elháritani. Egy gyors alsóvágás, mely az ellenfél kardhegyét megkerülve, annak altestét hasítja végig. Ha pedig tökéletesen felfogta az ellenfél a vágást, az által úgy kijött a tempóból, hogy okvetlenül fedetlenül hagyta az arczát egy rögtön rákövetkező külső vágásnak.

Salista nem érezte magát feszélyezve a mai nap megelőző párbaja által.

Más helyzetben ugyan hasonló körülmények között az illető legalább néhány hétig nem mutatná magát a társaságban s a társaság is éreztetné vele, ha mutatja magát, hogy magaviselete nem volt egészen correct; de bizonyos időkben minden lehető, s azután mi nem vagyunk olyan szigorúak.

Salista őrgrófnak szabad volt hetvenkedni a holnap történendőkről.

— Majd meglássuk, mit tud a udós? Ez nem mathematika, mint a pisztolylyal lövés. Majd megkérdezzük, hogy tudja parirozni az alsó tercet? Mikor a kard egyszerre alulról felcsap: sutty!

Géza gróf meginté a henczegőt.

— Barátom. Neked tekintetbe kell venned azt, hogy Iván igen lovagiasan járt el irányodban, mikor elfogadta a pisztoly után a kardot. És azután azt is tekintsd, hogy ő egy igen tisztelt tudós egyéniség, a kit az ország becsül és hasznára válik.

— Jól van, jól no! Ne féljetek semmit. Nem ölöm meg. Csupán csak az orrából vágok el neki egy csipetnyit. Ejh no! Csak emlékül eltenni valót. A patvarba! Hiszen lehet valaki orr nélkül is igen tudós ember! Hisz nem az orrával szivja fel a tudományt. Legalább nem előget neki az orra, mikor a telescopiummal csillagokat vizsgál.

Erre azután Ödön gróf is felszólalt, s erélyes tiltakozást bocsátott közre ügyfele orrának javára.

Végre is Salista grófnak be kellett érni Ivánnak egy fülével. Többre engedély nem adatik.

Ödön gróf az ellen is protestált. «Érd be egy tisztességes kézvágással. Az egész dolog nem érdemes többre.»

István gróf azonban azt az észrevételt találta kiszalasztani:

— Kedves Salista! hát ha az talál megtörténni, hogy az a földalatti ember kaszabol téged össze?

— Mit? — pattant fel a kapitány, szétterpesztett lábakkal állva meg a kandalló előtt. — Két «vor»-t adok

neki. Két vágást engedek tétetni magamon előre: kettőt a karomra, s akkor gázolom össze! Fogadjunk rá! Ki tartja a fogadást?

E nagyszerű henczegés berekeszté a tárgy fölötti vitát, s oszlásra birta a társaságot.

A kérdés csak a körül forgott, hogy a szekundánsok elég ügyesek legyenek közbeelegyedni, mielőtt a ci devant zuáv a tudóst tönkre silányította.

Másnap reggel korán találkoztak a felek a Zugligetben.

A «Fáczán» vendéglő nagy táncztermét fogadták ki vívóhelynek.

A segédek eleve behinték az egész termet hosszában krétaporral, hogy a vívók el ne csuszszanak rajta.

Azután a mellékszobában levő két félt felszólíták, hogy minden öltönyét vesse le övig.

Akkor kivezették őket a terembe.

Helyet nem volt szükség húzni, mert a terem köröskörül ablak.

Mikor a kardokat előhozták, tudatták velük a feltételeket.

«Első vér. A szurás ki van véve.»

Salista protestált. Első vérre nem megy. Vívjanak addig, míg egyik fél víképtelen nem lesz.

Mind rátámadtak, hogy capacitálják. Nem hagyta magát.

— Ugyan adjátok ide már azokat a kardokat! — kiálta közbe Iván. — Még náthát kapok itten! Félmeztelenül.

Ez az ötlete döntött. A segédek átadták a választott kardot. S azután a mensurába állították a két félt.

Mind a kettő övig le volt vetkőzve. Salista herculesi izmokat tüntetett ki; de Iván is izmosnak, idegerősnek látszott.

Nem volt rajta annyi hús, de csontos, inas, hosszú karokat s domború mellkast tüntetett elő.

Mindketten lehúzták fejeiket felemelt karjaik alá, kardjaik hegyét rézsut egymás ellen szegezve, s balkezeiket hátratéve. A két kardhegy néhány perczig ravaszul kerül-

gette egymást, kézvágást keresve, s azután összecsapódtak finoman, alig hallhatólag. A két ellenfél egymás szemébe mélyeszté tekintetét, onnan lesve ki ellenfele szándokait.

Salistának csakugyan az volt az óhajtása, hogy ellenfelének az arczára adjon egy emléket. Ez nehéz vágás, mert az arcz a legjobban meg van védve a kar által.

E törekvés alatt Iván egy «kettős» vágást intézett ellene, mely szokatlan gyorsaságot feltételez, s e vágással talált. Salista jobb karjának felső izmát vágta át hosszában.

E vágás után azonban nem szokott rögtön vér jönni. Az izom sejtszövete magyarázza meg azt.

— Tovább! — kiálta Salista. — Semmi vér!

S most már felhagyott azzal a szándékkal, hogy ellenfele arczát bélyegezze meg; elővette mesterfogását, az altest-vágást, mely oly nehezen védhető, s ha talál, gyakran halálossá válik. A ki nem jól védi, bizonyosan megkapja, a ki jól védi, a másik perczben a fejére kapott vágást.

Iván pedig azt tette, hogy nem védte azt a vágást sem jól, sem rosszul.

Salista nem gondolt arra, hogy a párbajkardok rövidebbek szoktak lenni, mint a gyakorló kardok és a lovas harczi szablyák, vagy azt felejtette ki a szemmértékezésből, hogy ellenfelének szokatlanul hosszú karja van.

Iván nem védte a hasvágást, felemelte előtte a karját, elhagyta ellenfele vágását a teste előtt suhanni két vonalnyi távolban az eleven bőrétől, s a helyett visszavágott neki, s ugyanoda, a hol először vágott a karjára hosszában, oda szabott egy másodikat keresztben.

Itt van a kettő «előre!»

A keresztvágás által a mi különbség volt izomerőre nézve a két férfi között, meglehetősen ki lett egyenlítve.

Hanem Salistát ez a második vágás egészen dühbe hozta.

Veszettül, mint egy sebzett fenevad, rohant, nagyot

ordítva, ellenfelére, s teljes erejéből vágott kettőt annak a fejéhez. Úgy vágott, mint a mészáros a taglóval. Csoda, hogy mind a két kard darabokra nem tört.

Iván azonban szabályszerűen felfogta magasra emelt kardmarkolatával mind a két vágást, úgy, hogy még keresztül sem csaphatott a kard rajta, s mielőtt ellenfele a harmadik vágást intézhette volna, á tempo visszacsapott rá egy gyors «elővágással» s e csapás teljes sulyával Salista fejét és arczát érte.

Jó szerencse, hogy a kard könnyű volt, mert koponyáját ketté hasította volna.

Salista egy pillanatig ingadozott a vett csapás után, balkezét önfeledten előre kapva feje védelmére, azután oldalt tántorodott s elbukott kardmarkolatára támaszkodva. Segédei odafutottak hozzá, hogy felemeljék s félrevigyék.

Iván kardját hegyével leeresztve, ott állt márványhideg, szenvnélküli arczczal.

Segédei üdvözölve siettek hozzá.

— Meg vannak-e azok az urak elégedve? — kérdezé Iván.

— Szeretem hinni, hogy meg vannak elégedve — mondá Ödön gróf. — Ezt jobban nem lehetett csinálni. Az ügy be van végezve.

Azzal visszabocsáták Ivánt a mellékszobába, hogy ismét felöltözzék.

Midőn Iván a terembe visszatért, már akkor ellenfele felocsudott kábulatából. Mind a két orvos vele volt elfoglalva. Az egyik a fején, a másik a karján kapott sebeket tapasztgatá.

Iván lovagias szokás szerint odament hozzá a kibékülésre.

— Megbocsáss, bajtárs!

Salista cordialiter nyújtá eléje balkezét:

— Ah! szót sem érdemel. Derék vágás volt. Ez az utolsó. A másik kettő nem számít semmit. Mondtam, hogy

két «vor»-t adok. Hanem a harmadik az emberséges ütés volt. Nem tesz semmit. Egy hét mulva begyógyul.

Iván kérdezé az orvosoktól, hogy nem veszélyesek-e a sebek?

— Katonadolog! — viszonzá helyettük Salista. — Ilyent százat osztottam én másnak. Ideje, hogy én is kapjak egyet. Fel sem veszem. Hanem valami fáj mégis nagyon, a mit sem arnika, sem jégburok meg nem enyhít. A mit csak te gyógyíthatsz meg, a ki adtad. Valld meg, igaz hitedre, hogy voltál te valaha katona.

— Hát hogyne lettem volna? — mondá Iván. — Huszárhadnagy voltam a szabadságharcz alatt.

— No hát vigyen el az ördög, mért nem tudtad ezt hamarább mondani? Micsoda ezrednél szolgáltál?

— A Vilmos huszároknál. Valószinüleg én vagyok az az utolsó ember, a kit te, mikor mind levágtad őket, meghagytál közülök hirmondónak.

Hahotával kaczagott mindenki, legjobban maga a sebesült.

Az orvosok szidták, hogy ne nevessen, mert minden flastrom felválik a képén a sebéről.

— Jól van no — mondá Salista. — Hát csak a fél szájammal fogok nevetni. Az Isten áldjon meg bajtárs. Már most fel sem veszem a vágást. Csak, hogy katonától kaptam; csak hogy nem komisz diga civilista volt, a ki megvagdalt! Gyere, csókold meg a másik pofámat, a hol nem vágtál meg. Így ni. Puszit, bruder. A jobbomat nem nyújthatom, mert arra keresztes rendet rajzoltál. Az is jó volt. Huszárvágás. Már így nem bánom.

És azzal összecsókolóztak az ellenfelek.

Hanem Salista egy percz mulva megint elalélt a vérvesztéstől, s Iván ölébe vette a fejét, úgy tartotta, míg bekötözték s azután segitett őt hintójába átszállítani.

— Fidelis egy ficzkó! — mondták egymás között a kitünő gentlemanek.

ADIEU!

Az ismerős társaság István gróf lakásán várta a tudósítást a párbaj kimeneteléről. A segédek megigérték mindkét részről, hogy a végbement viadal után azonnal oda fognak sietni.

Jelen voltak a szokott ismerősök a societásból.

Történtek fogadások az eredmény iránt. Ki kap sebet? Hoz-e emléket Salista is? Lesz-e sulyos megsebesülés, vagy csak conventionalis karczolások?

István grófnak volt elég merészsége tizet egy ellen fogadni, hogy Salista «is» kap valamit; sőt egyet egy ellen koczkáztatott azon lehetségre, hogy épen Salista fogja kapni a sulyosabb sebet.

No már arra, hogy Iván egészen ép bőrrel meneküljön, kereshetett volna valaki társat százzal egy ellen, és nem talált volna, a ki felcsapjon.

Az előörsök az ablaknál szüntelen lesték az érkező kocsikat.

Végre egy bérkocsi megállt a kapu előtt.

«Ödön és Géza érkeztek!» volt a tábori tudósitás.

— Akkor én nyertem, mondá István gróf. A melyik fél könnyebb sebet kapott, azt hamarább hagyhatják el a segédei.

Ödön gróf ment a hölgyeket tudósitani, míg Géza gróf rohant fel István gróf lakására.

Felszakitá az ajtót s párbajsegédi diadallal rontott be a társaság közé ezzel a kiáltással:

— Serpenyőbe vágta őtet!

— Kit? Kicsoda? Ivánt? Salista? kérdezték az eléje tódulók.

— Dehogy. Iván Salistát.

— A-a-ah! hangzott fel erre a hitetlenség tagadó felkiáltása.

— De igen, tüzelt az ifju gróf. Káposztának vágta, gulyáshúsnak aprította.

— És Iván?

— Annyit sem kapott, mint én magam.

— Ah! te mokázol velünk!

— No ez ugyan tréfálni való tárgy. Kérdezzétek meg csak Salistát.

— De hát akkor hol van Iván?

— Hát természetesen az orvosát vitte haza; két orvos dolgozott Salistán, míg diribdarabjait össze tudta szedni. Iván pedig mindjárt itt lesz és semmiféle sebet sem fog a tamáskodóknak mutatni, a mibe az ujjaikat dughassák.

Azzal azután körülményesen elmondta, hogyan volt? mint esett? Eduárd bárónak, ki nem akarta felfoghatónak találni a dolgot, két sétapálcza segélyével megmutatta, hogyan történt? Igy jött a duplavágás, így passirozta az alsó vágást, így tette az a tempo-visszavágást. Neki magának a hajszála sem görbült meg.

— Ah ez valódi csoda!

— Semmi csoda! tiltakozzék Géza gróf. Hiszen katona volt! Huszár kapitány volt. (Már kapitánynak tette.) Végig harczolta az egész forradalmat, tizenkilencz ütközetben volt, verekedett a kozákokkal is. Érdemrendet is kapott.

(Ezekből ugyan semmit sem hallott Ivántól, hanem hozzá gondolta maga, mint igen természetes illustratiót; a kit egyszer megszeretnek, arra azután mindent rárak-nak.)

— Csodálatos egy ember! sóhajta fel Oskár báró; három hónapig mindennap együtt van velünk, és egyszer sem hozza elő harczi élményeit. Hallgatja, hogy beszélnek a 49-iki történt dolgokról mások, és egy szóval el nem árulja, hogy ő is tud arról valamit.

— No most ezt az embert szépen a nyakunkra ültettük, sopánkodék Eduárd báró. Ugratni akartuk, s szépen fel-

ugrattuk a nyeregbe. Most azután végkép köztünk ragad. Most beszéljen már vele valaki.

— Szászországi Úr Isten! toldá a sopánkodást Oskár báró. Fog ez most henczegni közöttünk. Micsoda præpotenskedés lesz ebből. Hogy fogják ezt az asszonyok bámulni és a férfiak respektálni. Sacrebleu! A ki így tud lőni és verekedni. Pedig merném fogadni, hogy csak vak eset volt minden.

— Én pedig az ellenkezőtől tartok, mondá István gróf. Én azt hiszem, hogy Iván most itt fog benneteket hagyni, megköszöni a barátságot, s soha felénk sem jön többet.

— Ah! azt a bolondot nem teszi: százat fogadok egyre!

— Hanem előbb fizessétek meg a most elvesztett fogadást.

Eduárd báró zsebébe nyult, de mielőtt kihuzta volna a tárczáját, egy mentő gondolata támadt.

— Ah! hátha Gézáék csak komédiát játszanak velünk. Kicsináltak egy szép mesét a számunkra s utoljára meg sem történt a párbaj, hanem kibékítették az ellenfeleket s most jönnek a lunche-ról, a hol nem folyt egyéb vér, mint Cliquoté.

— Hát ha nem hiszed, eredj oda Salistához. Itt a kocsim. Győződjél meg róla.

Eduárd báró elrohant; míg az odajárt, feljött Ödön gróf a hölgyektől. Kérdezte, hát Eduárd hová szalad?

— Nem hiszi Gézának az elmondottakat.

— Hát akkor Géza épen úgy járt veletek, mint én a hölgyekkel. Azok meg nekem nem hisznek. Azt kérdik tőlem, hogy hol van hát Iván, ha nem történt semmi baja? Theudelinda néném sír, mint a záporeső, s átkoz, hogy bizonyosan meggyilkoltattuk Ivánt. Tudja mennykő, valamelyik a két delnő közül alighanem szerelmes bele. Eddig csak tudtam, de már most nem tudom, hogy melyik?

Kevés idő mulva visszatért Eduárd báró.

Nem szólt semmit, csak kivette a tárczáját és fizetett István grófnak.

Ez nagyon komoly válasz volt.

— Nos? nos? hogy van Salista? kérdezék tőle.

— Borzasztóan van helybenhagyva.

(A helyben hagyás és helybe hagyás két különböző szó!)

Arra azután mindenki fizette a vesztett fogadását.

Savanyu képpel tették. Inkább mágnes-lovag kapta volna a fejvágást!

Ekkor érkezett Iván.

A savanyu képek egyszerre mind édes mosolygással fordultak feléje s üdvözlék sorba, megrázva a kezét.

Iván arcza komoly volt és szelid.

Utoljára szorított kezet István gróffal.

— Én igazán örülök, hogy önt sértetlenül láthatom szólt István gróf.

Két ifju úr összesugott a háta mögött:

— Könnyü neki örülni, mert összepakolt bennünket ezen a «handi-cap»-on. Hanem hát azért a vesztesek is örülnek.

Minden ember örül.

Talán csak Iván maga nem.

— Igen köszönöm e szives részvétet, szólt Iván, minden pathetikus komédiázás nélkül. Különösen meg kell köszönnöm gróf urnak azon szives fogadást, azt a szeretetreméltó barátságot, a melylyel csekélységemet eddig elhalmozta. Hálával fogok rá gondolni mindig. Kérem tartson meg ezután is szives hajlamaiban, mert egyuttal búcsút venni jöttem. Holnap utazom haza.

A gróf fél szemöldökkel inte Eduárd bárónak: «nem mondtam?»

És egy szóval sem igyekezett Ivánt marasztalni.

— Legyen ön meggyőződve, szólt kezét megszorítva, hogy én önt őszintén nagyrabecsülöm, s bárhol találkozzunk össze, tekintsen régi barátjának. Isten áldja.

Hanem Eduárd báró egészen máskép akarta felfogni a dolgot; megkapta két kézzel Ivánnak a karját.

— De bíz abból semmi sem lesz, hogy te most mi közülünk megszökjél. De ilyen jó czimborát ily könnyen el nem eresztünk. Épen most, mikor te vagy a saison lionja. Innen ugyan el nem távozol. Te vagy köztünk most az «Ehren-Præses.»

Iván erre elmosolyodott. Szelid sarcasmus, csendes, ironikus bánat, férfias keserüség volt mosolyában s azt mondta Eduárdnak halkan:

— Köszönöm, bajtárs, a megtiszteltetést. De nem való vagyok én «Barataria kormányzójának.» Jobb nekem otthon. Megyek a «grison»-omat felnyergelni s lovagolok haza. (A kik Don Quixottet forgatták, emlékezni fognak a Barataria sziget tréfáira s a jó «szürke» érzékeny találkozására menekülő gazdájával.)

Azzal meghajtá fejét az egész társaság előtt és eltávozott.

István gróf utána ment. Demonstrált vele, hogy minden tiltakozás daczára lekisérte őt a lépcsőkön karonfogva Theudelinda grófnő ajtajáig. Őt nem érintették Iván végszavai.

Mikor visszatért, az egész társaságot még mindig az utóbbi jelenet által előidézett fanyalgó kedélyállapotban találta.

— De ki volt közülünk, tört ki végre Eduárd báró, a ki a Barataria-szigetről való persifflaget elárulta neki?

Mindannyian becsületszavukra mosták magukat, hogy nem tették.

— Veszszek el, ha nem az apát úr fecsegte el neki! mondá ki véleményét Géza gróf.

— De barátim, rájön ez az ember arra magától is! szólt István gróf; mert figyel ez mindenre, csak hogy nem engedi észrevenni, hogy valamit észrevett.

— Én esküszöm rá, hogy a pap sugta be neki!

(Mi nem esküszünk semmire, hanem az bizonyos, hogy néhány nap előtt Sámuel apát ilyen tartalmu levelet kapott Bécsből: «Mi a bolondot csináltok odalenn? Mindent

elrontasz! Az a Berend kibékíti a grófnőt az öreggel. Szöktesd meg onnan, mert ellenünk dolgozik! Félix.»)

— Hja! Ezt bizony kiugrattuk innen! szólt Ödön gróf. De hát szép húgom kivánta, hogy menjen; tehát megy.

— Az ám! szólt István gróf, de én még mást is előre látok: azt, hogy mikor most ez az ember odalenn a hölgyeknél azt fogja mondani, hogy ő elmegy, szép húgod fel fog kelni és azt mondja rá: «Akkor ketten megyünk!»

«Ah! Ah!» hangzott a hitetlenkedés szava a társaságban, hanem Ödön vállat vont.

— Az bizony meglehet.

Meglehet-e?

Ödön pontiuspilátus-képet csinált a dologhoz. A fait accomplik időszaka van. Nagyobb hódításokban is megnyugodott mostanában Európa. Ha a két Siciliát elvehette egy ember, a kinek nem volt egyebe egy veres ingénél, mért ne vehetné el a bondavári herczegséget egy fekete-inges?

— Enfin, hát mi baj lesz belőle? A fiu elég jó gentleman. Katona volt. Nemes ember. Szomszéd birtokos a bondavári uradalommal. Neki van kétszázezer forintnyi értéke, Angela húgomra néz huszmillió örökség. De ha a mennyei hatalom még tiz esztendeig megtartja Tibald nagybátyánkat s engedi az unokája javára tovább is kitünő sikerrel gazdálkodni, úgy jöhet, hogy Iván és Angela vagyoni állapota között «partie égal» lesz. A mi pedig a titulust illeti, ha így fog tánczolni a miniszterium a nemesi előjogainkkal s így emelkedik a becse a parlamenti kormányzatban a halina szürposztónak, magam is megteszem, hogy felfolyamodom érte: «Mich in den Bauernstand zu erheben.»

Ivánt a grófnők Theudelinda magánszobájában fogadták, mint benső ismerőst.

Mikor belépett hozzájuk Iván, szokatlanul el volt fogulva. Kemény vonásait a halaványság s bizonyos meghatottság kifejezése érdekesekké tette.

Theudelinda grófnő eléje ment s messziről nyujtá eléje mindkét kezét, s azután megszorítá hevesen Iván kezeit. Ajkai reszkettek, nem tudott szóhoz jutni, könyeit akarta visszaküzdeni s azután némán inte Ivánnak, hogy foglaljon helyet az asztal mellett, melynek mozaik lapján gyönyörü majolicában pompás virágbokréta diszlett. Theudelinda melléje ült le a pamlagra, átellenben vele Angela grófnő.

Angela grófnő ma reggel szokatlanul egyszerüen volt öltözve. Még csak az sem jutott eszébe, hogy egy szál virágot tüzzön hajfürtei közé, a mi máskor olyan jól illett arczához. Nagyon komor volt s szemeit fel nem veté Ivánra.

— Milyen aggodalmakat álltunk ki ön miatt! szólalt meg végre Theudelinda grófnő, midőn szavainak urává tudott lenni. Ön nem képzeli, mily kinos félelmeken mentünk keresztül e két nap alatt.

Angela lesüté szemeit. Ő is bele volt értve a többes számba.

— Nem fogom megbocsátani magamnak soha, grófnő, szólt Iván, a mi részem ez izgalom okozásában volt, s nyomban fog utána következni a vezeklés, a mit vétkemért magamra szabtam. Holnap számüzöm magamat a Bondavölgybe.

— Ah! sóhajta meglepetten a grófnő. Ön el akar hagyni bennünket? S mit akar ön a Bondavölgyben?

— Folytatom elhanyagolt iparomat.

— S ön szeret a Bondavölgyben?

— Nyugodtan vagyok ott.

— Vannak ott rokonai?

— Senkim.

— Háztartása?

— A mennyit magam el tudok látni.

— Ismerősei, kik után vágyik?

— Munkásaim csupán és gépeim.

— Ott ön úgy él, mint egy remete?

— Nem, grófnő! A remete egyedül van.

— És ön?

— Mi mindig ketten vagyunk: én és a munkám.

A grófnő egy ünnepélyes nyilatkozatra szedte össze erejét.

— Berend úr! Nyujtsa ön nekem kezét. Maradjon ön itt!

Iván felállt székéből s mélyen meghajtotta magát.

— Kedves emlék lesz nálam a kegy, mi a grófnő marasztaló szavaiban nyilatkozik irántam. A grófnő jóságának kifogyhatlanságáról tanuskodik az. Hálám viszonozza azt.

— Tehát meddig marad?

— Holnap reggelig, grófnő.

— Ah! szólt a grófnő neheztelve; ha én mondom önnek, hogy maradjon.

S e neheztelés oly őszinte, oly igaz volt, hogy Ivánnak lehetetlen volt félretérnie előle. Theudelinda Angela grófnőre tekintett, mintha várná, hogy az is jőjjön már segélyére. Angela pedig fel nem vetette hosszu selyem szempilláit, hanem egy Rudbekkia piros szirmait tépegette virágkelyhéből, mint a ki valamit kérdezget a virágtól.

— Grófnő! szólt Iván, félretolva a széket, a melyről felkelt. Jól érzem, hogy a midőn ily marasztalásra kell azt felelnem, hogy mégis távozom, annak olyan indokát kell adnom, mely sulyával tulnyomó legyen azon kegygyel szemben, a melylyel a grófnő engem elhalmoz. Önnek nem felelhetem azt, a mit egyéb ismerőseimnek, hogy dolgaim vannak, hogy elég régen vagyok itt, hogy majd visszajövök. Önnek meg kell mondanom, hogy elmegyek, mert nem maradhatok itt, elmegyek úgy, hogy vissza ne jőjjek többet. Grófnő! Ez nem az én világom, ez nem az a világ, a melyben én élni tudjak. Negyedév óta mindennapos vagyok a körben, melyet a magas társaság képez, együtt éltem és együtt tettem mindent. Elismerem, hogy e kör tagjainak joguk van, okuk van, úgy

élni, úgy tenni. De nekem nincs. Más világhoz szoktam, más életfeltételei vannak lételemnek. Önök idefenn mind külön álló gyűrűk, mi odalenn mind összefüggő láncz-szemek vagyunk. Önöket állásuk függetlenné teszi; azért úgy élnek, mint a kiket önakarat vezet. Minket egymásra szorít az élet s egészen másutt van nálunk az önzés, másutt a nagylelküség, mint önöknél. Én nem vagyok önök közé való. Szégyenlem magamat büszkének lenni azok előtt, a kiket önök lenéznek s nem tudom a fejemet alázatosan meghajtani azok előtt, a kiknek önök hódolnak. Nem tudom meglátni az Istent ott, a hol önök imádják s nem tudok róla elfeledkezni ott, a hol önök kigúnyolják. Valami varázslat libeg önök körei felett, hol mindennek háttere gúny, tagadás; ki mond itt igazat egymásnak a szemébe? s kit szeretnek itt, ha nem látják? Együtt futtatnak árkon-völgyön a jó barátok. Egy elbukik, nyakát szegi. Jó éjszakát! Nincs jó barát többé. Másik nem úgy szegi nyakát, a verseny-futtatásban, hanem elprédálja vagyonát; hagyják együtt futni, senki nem mondja neki: «Állj ki! hiszen elpusztulsz!» Egyszer azután elbukik, itt hagy ősi vagyont, ősi becsületet, összetörve. Jó éjszakát! Kitörlik a kaszinó névjegyzékéből a nevét. Nincs jó barát. Tegnap is tudtuk ugyan, hogy elvész, és hogy így vész el; de nem tudta más, hagytuk versenyezni velünk. Ma már más is tudja, ma nem ismerjük többé, ki volt? Ha fél a bajtárs velünk jönni, ha otthon ül, azt mondjuk: gyáva, fösvény, papucshős. S minő fogalmak a nők felől! Minő családélet! Minő drámák benn! minő komédiák künn! Mily virtus a vétkezésben! mily bálványozása a futó örömnek! s a hol ez megszünik, mily sivatag életunalom, mily öngyilkossággal kisértő fásultság! Nem, grófnő! én nem tudok e levegőben lélekzeni többé. Nekik igazuk van, mert őket mindez boldogítja; de nekem meg kellene őrülnöm benne! Azért elmegyek innen grófnő! Bocsánat merész szavaimért! Ügyetlen voltam. Kiméletlenül beszéltem annak a társaságnak

arczulatáról, melynek még parquettjén állok. Háládatlan voltam, mert kifejezést adtam ellenszenveimnek ott, a hol mások türelemmel voltak az én fajtám hibái, félszegségei iránt, s nyájasan kisértek ki bennünket egész az ajtóig, a hol mindvégig nevetségesek voltunk, s nem gúnyoltak szemtől-szembe; de kényszerítve voltam rá, grófnő, az ön jósága kényszerített. Mert végtelen nagy volt a kegy, melylyel ön engem ittmaradásra hívott fel; s ki kellett mondanom, hogy a mi innen elvisz, az még végtelenül nagyobb.

Theudelinda grófnő is felállt Iván beszéde alatt; szemei világolni kezdtek, egész arcza átszellemült, ajkai jártak, mintha minden szót utána mondana. S midőn végezé szavait, megfogta Iván kezeit két kezével, és magánkivül dadogá:

— Ugye bár? Ön így szól! Ön most így beszél? A hogy én beszéltem ... ezelőtt negyven évvel ... mikor számüztem magamat a világból. A világ most is olyan, mint akkor!

Azzal megrázta szenvedélyesen Iván kezét.

— Menjen! Menjen haza. Menjen a föld alá. A bányába. Isten önnel. Mindenütt .... mindenkor .... Isten önnel. Igazán .... Istennel önnel!

Nem vették észre, hogy a harmadik alak is felkelt székéről, Angela.

És midőn Iván búcsút véve meghajtá magát, egy lépést tett előre.

— Ha ön megy innen, nem megy egyedül! szólt az ifju delnő, szilárd, elhatározott hangon. Akkor én is megyek! És arcza kigyulladt e szónál.

Iván a helyzet magaslatán állt.

E szédítő magasból teljesen megőrzött lélekjelenléttel mondá a grófnőnek:

— Azt helyesen teszi, grófnő! Holnap Tibald herczeg születésnapja van. Még holnap reggelig megérkezhetik ön hozzá, s ott ölelő karok várják.

Angela grófnő sápadt lett, mint a szobor.

Leroskadt karszékébe. A rózsaszin virágszirmokat leszórta öléből a földre.

Iván meghajtotta magát tiszteletteljesen; megcsókolta Theudelinda kezét, és eltávozott.

Ah! a delejországon innen is vannak emberek, a kik ha egyszer megszerettek egyet, azt nem felejtik el többé soha.

— — — — — — — — — — — —

Iván eltávozta után Ödön gróf meglátogatá ismét nőrokonait. A kiváncsiság vitte oda.

Angela grófnő kedélyesebb volt, mint bármikor.

Mikor elváltak egymástól, azt mondá unokabátyjának:

— Eredj el Salistához s tudasd vele, hogy mintléte felől tudakozódom.

Ödön gróf birt elég művészi nyugalommal eltitkolni bámulatát, s mikor végighaladt a lépcsőzeten, elkezdé magában dúdolni «A sevillai borbély»-ból Figaro áriáját:

«Az asszonyok csalfaságit
Nem lehet kitanulni,
Nem lehet kitanulni!»

— — — — — — — — — — — —

. . . . Angela grófnő pedig még az nap írt Tibald grófnak.

(. . . . Másnap nagyatyjának születésnapja volt.)

A levél tartalma ennyiből áll:

«Nem megyek haza. Adieu!»

— — — — — — — — — — — —

. . . . Másnap beszéltek még Ivánról és párbajáról.

. . . . Harmadnap elfelejtették!

«Adieu!»

A TIZENHARMADIK PRÓBA.

Tibald herczeg épen születésnapja reggelén kapta egyetlen unokája levelét, mely ezzel végződik: «Adieu!»

Minden évben ünnep volt rá nézve ez a nap: Angela csecsemő korától elkezdve a legutolsó évig, Tibald herczeg minden születési évfordulóján kapott tőle egy csókot.

Ez a mai keserű egy csók volt.

Ott van a herczeg ereklyéi között, egy aranytáblás albumban, melyben egyedül gyöngéd családi hagyományok vannak, minden év emléke e napról. A száraz virágcsokor, mit egyéves korában nyujtott át picziny kezével Angela a herczegnek, a kedves ákombákom, mit első irásgyakorlatul írt számára egy szelet bristol-papirra, s a legutolsó év finom gyöngy- és aranyhimzetü emléklapja, mit Angela saját kezeivel készített. Mind Tibald herczeg születésnapi emlékei.

Berekeszti ezeket most ez az utolsó levél: «Adieu!»

A herczeg kedélye érzékeny volt és ingerelhető.

Ha pedig hideg vérét hitta fel biróul, attól is azt kellett megtudnia, hogy neki van igaza unokája ellenében.

Angela grófnő tartozott magának, tartozott herczegi házának azzal, a mi tőle kivántatott. Ha szive állna útjában, nem lehetne megitélni; de Angela nem szeret senkit. Hát akkor miért tesz különbséget azok között, a kiket nem szeret?

Tibald herczeg izgatott kedélylyel indult el Eveline művészi próbatételére.

A mi keserítette, az forralta is vérét.

Az «adieu»-re még neki is lehet egy szava.

Eveline lakására érve, a komornyik bebocsátá az ismerős urat a terembe, a hol az állítólagos művésznő tündérpróbáit szokta tartani eddig.

A herczeg egyedül találta magát a teremben.

Az ablakok halvány rózsaszín függönyei végig le voltak eresztve, s a terem szögleteiben berkek voltak összecsoportozva keleti virágbokrokból. Eleven virágillat képezte a teremben a parfümöt. Egy szegletben gerliczepár turbékolt, s valahol a magas virágfák közé elrejtve egy csalogány énekelte panaszló, dicsekvő varázsdalát. Olyan volt e hely, mint tündértanya az erdő mélyén.

A herczeg nem találva senkit, leült a kerevetre s végiglapozta az albumot, mely az asztalon hevert. Eveline művészi alakjainak gyűjteménye volt az. Végiglapozta, képet kép után megnézve, és míg e csábító alakokat nézte, lelke előtt annak a másik otthon hagyott albumnak a lapjai forogtak le, a mikben Angela rajzai, himzetei vannak.

Csak az utolsó képnél tért vissza figyelme. A csalánszövettel öltözött alak minő csábító, mily érzéki, minden eszményités mellett!

A csalogány dalolt, a gerlék turbékoltak, a narancsvirág illata oly kábító volt. Minő alakban fog megjelenni utoljára ez az asszony?

És ekkor úgy tetszett neki, mintha valahonnan a távolból egy régen hallott, régen elfeledett dalt hallana, csendesen, halkan dudorászva, a mi egyszerre mint varázsigézet fut végig minden idegén.

Ez az a parasztnóta, mit egykor a dajka énekelt unokája bölcsője felett, mikor azt altatva ringatta. Valami tót népdal, ismeretlen szöveggel.

Néhány percz mulva elhallgatott a dal.

És nem sokára nyilt a mellékajtó Eveline öltözőszobájából.

Ő jött.

Hogyan jött? Minő csábalaknak öltözve? Minő varázsövével Cytherének?

Egy egyszerü fehér-fekete koczkás kreppon ruha volt rajta, haja simás kontyba fonva, fehér, keskeny, himzett gallérka köritette nyakát.

És szendén, bizalommal, szerényen közelitett Tibald

herczeg felé, s mikor feléje ért, egy kis tárczát nyujtott át neki, melynek fehér atlaszára gyászkreppfonallal egy sír előtt térdeplő gyermek-alak volt finom himzéssel odarajzolva.

És azután felemelve hozzá igazi könyektől ragyogó szemeit, tört, elfojtott, reszkető hangon rebegé:

— Uram! Fogadja ez emléket tőlem ma, születésnapjára. Az ég tartsa meg önt sokáig!

Annyi igazság, vagy oly csalódásig hű lelemény volt e jelenetben, hogy Tibald herczeg elfeledkezék magáról, s a helyett: «Asszonyom!» azt kiáltotta neki: «Leányom!»

A delnő e szónál zokogva veté magát Tibald herczeg keblére, s a fájdalom igazgyöngyeit hullatva szeméből, esdekle:

— Oh! uram, ne vonja vissza e szót tőlem! Nincs nálamnál árvább teremtés e világon!

Tibald herczeg a zokogó nő fejére tette kezét és megcsókolá annak homlokát.

— Tehát legyen ön az én leányom. Nézzen fel rám, Eveline. Mosolyogjon rám. Ön még gyermek, tehát legyen rám nézve gyermek. Én önnek atyja, nem! nagyatyja fogok lenni. Az apák néha nem szeretik gyermekeiket, de a nagyapák unokáikat mindig. Lesz ön az én kis unokám. Fog csevegni a fülembe bohóságokat, mikor komor leszek, fog felolvasni, mikor álmatlan vagyok, fog utánam kérdezősködni, mikor betegen fekszem. Elfogadja ajándékaimat, nyitva tartja számomra házát s asztalához ültet. Meghallgatja, ha valami panaszom van, s elmondja nekem a magáét. Nehéz szeszélyeimet nem viszonozza, kedvemet keresi. Én is úgy fogok bánni önnel. Úrnője lesz ön mindazoknak, a kiknek én ura vagyok. Ragyogni fog ott, a hol én gyönyörködni akarok ragyogásában. És nekem mindenben szót fogad.

Eveline néma kézcsókkal felelt mindezekre.

— Tetszik önnek az, a mit mondtam? Örül ön annak? kérdezé a herczeg.

Erre azután a hölgy örömkaczagása felelt; felszökött, tánczolt, magánkívül volt, s ismét visszarohant a herczeghez, kezét összevissza csókolni.

— Oh! kedves, oh! édes öregapa!

A herczeg leveté magát a kerevetre s gúnyosan felkaczagott.

Eveline megrettenve állt meg gyermeteg szökdécselései közepett. Oly riasztó, oly otthontalan disharmonia volt e kaczajban.

— Nem önnek szólt ez, kedvesem, nem önnek. Jőjjön ide és üljön mellém, szép unoka leányom.

(Az a kaczaj válasz volt az «adieu»-re.)

A herczeg lesimítá Eveline haját gyöngéden.

— S most önhöz igen komoly szavaim fognak lenni. Ide figyeljen! mert a mit mondok, az ezentul önre nézve parancsolat. Családunkban csak egy parancsol, a többi engedelmeskedik.

Mennyi hizelgés volt e szóban «családunkban»!

— Ön át fog költözni rögtön Maximilian-utczai palotámba, s azontul nem fogad el mást, csak a kit én önnek megengedek. Hogy Kaulman úr e rendelkezéshez beleegyezését adja, azt kieszközölni az én gondom lesz. Azontul Kaulman úrral sem lesz önnek szükség érintkeznie, ha csak üzleti dolga nincs önnel. Sajnálja ön Kaulman úr barátságát elveszteni?

— Nem lehet elveszteni valamit, a mi nincs.

— Én ki fogom eszközölni, hogy önt az operaházhoz rendes tagnak szerződtessék. Önnek állással kell birnia, a mi a világban megjelenésre jogot ad. A szinművésznek czíme királyi palást, a salonok is megnyilnak előtte. A siker iránt ne legyen önnek aggodalma. Tehetsége igen szép. Tanuljon, sokra viheti. Szerezzen magának hirnevet. Az után megélhet, ha egyszer én meghalok is.

— Csak ne félnék a szinpadon!

— Hozzászokik majd. És azután majd tapasztalni fogja, hogy a szinpadon is mindenki épen annyi becsültetésben

részesül, a mennyire becsüli saját magát. A ki magát apró pénzre váltja fel, az mindenkinek olcsó. Azután ne fogadja ön el minden ember hódolatát. Ha valaki iránt barátságot érez, azt mondja meg nekem őszintén, hogy én is megmondhassam önnek, mit tartok felőle?

— Nem, uram! heveskedék Eveline; én egyedül önhöz ragaszkodom.

— No, no, Eveline! Minek fogadásokat tenni az elérzékenyülés pillanatában, miket a szívdobogás órái elnémítanak? On még gyermek. Soha se felejtse el, hogy mi öregapó és unoka vagyunk. Kaulmanról ne szóljunk, az egy semmirekellő spekulans. Önnel czélt ért. A mit meg akart kapni, azt megkapja. Hanem viszont odaadta önnek a nevét, azt vissza nem veheti öntől. Ön majd tapasztalni fogja a világban, hogy milyen véghetetlen nagy kincs egy asszonyra nézve egy férfinak a neve! Akár ragyogni akar vele, akár szégyenét betakargatni vele. A hölgyre nézve, a ki egy férfitól nevet kapott, nincs «tíz parancsolat!» Ezt majd meg fogják önnek magyarázni.

— Nem fogom megtanulni, uram!

— Ne igérjen ön olyan dolgot, a mit nem kérek öntől. Mert akkor azt fogom hinni, hogy azt sem tartja meg, a mit igazán kértem. Egyet kötök ki magamnak öntől. Egyetlen egy embert nem szabad önnek elfogadni soha, sem levelét felbontani, sem ajándékát elfogadni, sem koszoruját a földről felvenni, sem tapsolását észrevenni. Egyetlen egy ember nem létezik önre nézve, mintha Theophratus láthatatlanná tevő sipkáját viselné fején, s ez ember Waldemar herczeg.

— Oh! uram, én gyülölöm ezt az embert! utálom, gyülölöm, irtózom tőle!

— Szeretem e kitörést hallani öntől. Hanem ez az ember gazdag. És szép férfi. És ön után őrjöng. És a nőknek utoljára is hizeleg az, ha tudják, hogy valaki őrjöng utánuk. Jöhetnek kényszerítő körülmények. A gazdagság nagy csábító, s a szegénység nagy kerítő. Jön idő, majd

a mikor én nem leszek. Én pedig azt akarom, hogy mikor én már porrá vagyok válva, még akkor se fogadjon ön el Waldemar-tól semmit, és ne viszonozzon neki semmit.

— Esküszöm önnek, uram, arra, a mi előttem legszentebb: anyám emlékére!

— Úgy engedje megcsókolnom homlokát. Most megyek Kaulmanhoz, és végzek vele. Köszönöm önnek, hogy megemlékezett születésem napjáról. Hiszen mások is megtudhatnák azt, csak egy conversations lexicont ütnének fel, nevemet s életirásomat felkeresni. A kis himzett tárczával ön engem nagyon gazdaggá tett. Én igen dúlt kedélylyel jöttem ide s igen nyugodt szivvel megyek el innen. Ezt meg fogom önnek hálálni. Isten önnel, kedves Eveline!

— — — — — — — — — — — —

Néhány nap mulva Eveline beköltözött a Maximilian-utczai úrilakba, hol Bondaváry Tibald herczegi fénynyel vette őt körül.

A világ azt hitte, hogy a herczegnek kedvese; a herczeg abban az illusióban élt, hogy unokaleánya; Eveline pedig azt hitte, hogy hitvesi kötelességet teljesít, mikor azt teszi, a mit neki az ő ura és hitves férje parancsolt.

— — — — — — — — — — — —

Szinte azon időben megkapta a kőszén- és olvasztó-consortium is Bondaváry Tibald herczeg helybenhagyását a Theudelinda grófnővel kötött szerződésre nézve.

És így a bondavári uradalom mind a két tulajdonosának a lábai alól ki volt már huzva!

Azt pedig ugyan megmenthette volna Angela grófnő a maga és családja számára, ha Berend Iván szavaira hallgatott volna.

— — — — — — — — — — — —

De hát miért volt e makacsság Angela grófnőtől?

Mentheti-e őt valaki azért, hogy ennyire szeszélyes? hogy ily kiméletlen nagyatyja iránt, hogy tetszik magának ebben a daczban?

Bolondság-e ez? S védelmezi-e magát e bolondság, ha az?

Mondjunk egy szót a védelmére.

Az a Sondershain herczeg, a kihez Angela grófnőt oly szivesen akarta volna nőül adni Tibald herczeg, ugyanaz a bizonyos Waldemar, a kiről már annyi szó volt.

És Angela grófnő tudta mindazt, a mi szó van a neki szánt vőlegényről.

Tehetett-e máskép? Fogadhatta-e meg azt, a mit Iván tanácsol neki? Ezt itéljék meg a nők, férfinak nincs joga hozzá.

A PÉNZTUDOMÁNY.

A bondavári uradalom tehát már megvan.

Most még csak a tízmillió beruházási tőke hiányzik.

Azután még egy vasut, mely azt a világpiaczczal öszszeköti.

Lássunk legelőször a tízmillió után.

A bondavári kőszéntelep megéri azt. Még többet is. De ki tud felőle? Ki hiszi el?

Journalistikai reklámok, «Beküldetett»-ek veszteni kezdik már hatásukat. Minden ember tudja ezt a mesterséget.

«Isten áldása Kaulmannál! Ki vesz hamburgi sorsjegyeket?»

Az élczet kezdik érteni. Az utóragban az élcz, hogy: «nál» van ugyan, de «tól» nem jön az áldás.

Hanem hát sok új dolog van még a nap alatt.

Mikor Félix azt a szivességet tette Ivánnak, hogy vitt neki egy felügyelőt, beszélgetés közben meglátott az asztalán egy darab szénlapot, melyben valami ujjas növény lenyomata volt látható. Az a bondavölgyi tárnából került ki.

— Ah! ez valami ősvilági madár lábnyoma! mondá Félix.

— Nem! mondá Iván, ez egy növény levelének lenyomata.

— Nekem is van egy szép kövület-gyűjteményem.

— Hát akkor vidd el ezt is hozzá!

Félix elvitte a kővületet.

Mikor azután a bondavári részvénytársulat fellépése közeledett, egyszer csak jön egy nagyon elterjedt német lapban illustratióval ellátott leirása annak a legujabban talált madárnyomnak, mely a bondavári kőszéntárna mélyéből került elő. Doctor Felicius volt az értekezés alá irva.

«Hadd lássuk azt a madárnyomot!» kiáltának a tudósok.

A felfedező tudós nevet is adott az állatnak, mely lábnyomait a még akkor lágy (!) kőszénbe nyomva hagyta: «Protornithos lithanthracoides.»

«Hohó! megállj!» kiáltott rá egyszerre valamennyi geolog, physiolog, paleontolog, tanárok, tudósok, ártézi-kut-furók. Ez nagy szó!»

Egyik csoport tudós azt állította: lehet, másik azt állította: nem lehet.

Miért nem lehet? Azért, mert a kőszénalakulás korszakában még nem voltak madarak, sem emlős állatok, a kőszénben nem találni mást, csak növényi maradványokat, csigákat s nagy csodára egy-egy halat.

S miért lehet? Azért, mert a mit nem talált még senki, találhat ezután valaki. Lám, Humboldt megesküdött rá, hogy nem volt az ősvilágban majom, mert ásatag majom nem találtatik sehol, és íme, azóta már találtak Angliában egy, Francziaországban három ásatag macropythecust.

Erre a madártagadók tábora újra felzúdult, leszamarazta a madárhívőket; hiszen még hüllők is csak a barna szénben fordulnak elő! Hát az anthracothérium mit vétett? De madárról szó sincs!

Végre miután minden illustrált lapon keresztűl ment a veszekedés, miután felzajdította a német, angol, franczia közönséget, a nagy érdeket költött pernek akként vetettek

véget, hogy egy öt tagú, tekintélyes tanárokból álló választott biróság küldetett ki a kérdéses kövület megvizsgálására és elitélésére.

Doctor Felicius ezer darab aranyat ajánlott fel fogadásul annak, a ki bebizonyítja, hogy az ő madárnyoma nem madárnyom.

A tudósok tribunálja azután megvizsgálván az illető kőszenet, egyhangulag kimondá a verdictumot, miszerint az a nyom semmiféle Protornithosnak sem nyoma, hanem az «annularia longifolia» levelének lenyomata. Nem is lehet semmi másnak maradványa, mint növénynek, mert ez a széndarab nem barna szén, de a legtisztább fekete szén, a minek korszakában nem volt még madár.

Doctor Félix Kaulman azután kifizette szépen az ezer aranyat s megköszönte igen szépen azt a szívességet az egész tudós egyetemnek, hogy a bondavári szént így elhíresztelték az egész világban. Negyvenezer forinttal nem tudott volna ilyen reklamot csinálni. Már most kiabálhatja mindenki, hogy a protornithos humbug! hanem a bondavári kőszén renommeéja tudományosan meg van állapítva.

Tehát közeleg a kedvező időpont, a melyben a vállalatot a börze szinpadán debütiroztatni lehet.

Mert ez a legnagyobb tudomány a világon.

Vannak a börzének derült napjai és borus napjai. Néha teli van villanynyal a levegő, birkák ficzkándoznak a mezőn; másszor meg lehajtja valamennyi a fejét a földre, s nem akar hozzá harapni a szép zöld mezőhöz. Néha bégetve kéri a juhászát, hogy nyirja már meg, nagyon nehéz a gyapja. Másszor meg összedugja valamennyi a fejét, kifelé fordítja a hátulját s nem hallgat semmi biztatásra. Egyszer-egyszer meg, a nélkül, hogy tudná valaki, miért? nekiiramodik a vezér ürü s utczu, utána valamennyi. Sem juhász, sem komondor meg nem állitja futásában.

Tehát főtudomány: megtudni, mikor van jó idő a börzén?

Mert néha vannak olyan áldott jó idők, az emberek olyan üdvezülő állapotban, a tárczák, erszények oly tuláradó kedélyben, hogy olyankor minden sikerül: még ha valaki a Gellérthegy felaprózására és elárusítására keresne consortoriumot, arra is találna vállalkozót és részvényeseket. Máskor meg még a török vasuti kölcsönre sem hederitenek.

Tehát egy ilyen, minden füvet megnövesztő szép napon lett feltéve a bondavári kőszéntelep vállalata a bécsi börzén, s a kiirás napján a Kaulman bankház előtt s a hitelintézet utczájában katonasággal kellett kordont húzni, hogy a tömegesen rohanó aláirók ribillióját valahogy rendben lehessen tartani.

Az aláiró publikum már reggel elfoglalta a kapukat; könyökkel tört magának utat, a ki bízott az erejében; a tolongásban bevert kalap, leszakadt kabátszárny számításba nem jött; verbal injuriák a legnagyobb mértékben, tettleges bántalmazások a második és harmadik fokig fel sem vétettek. Az utczára nyiló ablakok bezuzattak, azokon kiabáltatott be: «Én irok alá tízezret, százezret, milliót! Itt a biztosíték!» Derék tornászok felhasználták testi előnyüket, hogy a szomszédjaik vállára felhágva, onnan felkapaszkodjanak az erkélyre, ott dugják be a fejüket az aláirással boldogított terembe: «fél milliót!» S midőn végre ütötte a délutáni hatot, s a kapuk bezárattak, a fegyveres erővel szétoszlatott tömegnek, mely nem volt szerencsés az aláiráshoz juthatni, fennen kiáltottak alá az erkélyről: «Az aláirás be van zárva! Óriási túljegyzés. Tízmillió helyett aláiratott nyolczszáz húsz millió forint!»

De hát itt van az a sok pénz ezeknél az aláiróknál?

Dehogy van! Az aláirt összeg tizedét biztosítékul leteszi mindenki másféle értékpapirokban. Pénzt még nem látott a consortium.

Azok, a kik itt egymás kabátját letépik a nagy tolakodásban, sem pénzbőségben nem szenvednek, sem a szénproductióval legkisebb közük sincs, hanem most épen jó

idő van a börzén: lehet nyerni. A bondavári kőszén-részvények parin felül vannak jegyezve; azt a kis nyereséget szeretné minden ember be erszényezni s nem bánja azután, akármi lesz az aláirt részvényeivel.

Hanem gondoskodva van róla, hogy a fák ne nőjjenek az égbe.

Ott áll csatakészen az ellenfél: a contremine!

Waldemar herczeg az élén a contreminenek. Egyike a leghíresebb börzefejedelmeknek.

Igen természetes, hogy a mint azok az emberek, a kik csak rögtön nyerészkedésre irtak alá, a börzére viszik a részvényeiket s ott kezdik elárusitani: az emelkedés rögtön megakad, az agió visszamegy s lassankint egészen elenyészik. Ha életrevaló a vállalat, ha a részvények szilárd kezekbe jutottak, azután meglehet, hogy ismét felemelkedik.

Hanem ez ellen is talált ki a tudomány valami ellenszert.

Az igazgató-tanács választ egy syndicatust. A megtörtént reductió után a syndicatus rendelkezik a felett, hogy mikor adja át az aláiróknak a részvényeiket?

Ez időközt pedig felhasználja arra, hogy a börze-ágenseknek ád valami ötszáz részvényt ajándékba azért, hogy lancirozzák a vállalatot. Ezek azután gyilkos lármát csapnak a coulissában s a parquetten. Verik fel kétségbeesetten a részvényeiket. A certificátokat nagy agióval ragadozzák ki egymás kezéből: hanem még részvényt nem lát a börze. Hanem a cursus jegyzi szépen a «pénz» és «áru» rovatokat.

A tapasztalt emberek tudják, hogy ez csak szinpadi háború, hogy a ki igazi pénzt akar adni, kaphat annyi részvényt al pari a kutfőnél, a mennyit csak parancsol; s a contremine csak leskelődik, hogy mikor csapjon az agioteurök közé, mikor verje le egyszerre parin alul a vállalat részvényeit, hogy azután akkor vásárolja őket össze csúf áron? s azután nőhetnek megint felfelé.

A ki azután ebben a játékban elhull, az a szegény jégre tánczolni ment apró tőkepénzes, a kinek kiénekli a fiókjából a keveset kamatozó kis tőkéjét a nagy bacchanali zaj az arany borju tiszteletére, s a ki besompolyog a bizonyos nyereségre, s mikor azután fellobban a contremine, nagyot huznak a hátára, otthagyja a részvényeit, a differentiáit, mint a rák a lábát, s szalad haza és hálát ad az Istennek, hogy legalább a csizmáját megmentette.

Ez már így megy.

AZ ELŐÉNEKELT TALLÉROK,

X. városban van egy utcza, melyet ma is «görög utczá»-nak neveznek. Szép, díszes házak sora, melyet egykor görög kereskedők építettek; a sor közepén a templom, márvány homlokzatával, pompásan aranyozott tornyával, melynek harangjai a legcsengőbbek az egész városban; azt mondják, mikor azokat a harangokat öntötték, a görögök marokkal hányták az ezüst tallérokat az olvadt ércz-vegybe.

Derék, élelmes, kedves faj volt ez a görög. Ők voltak a szilárd kereskedelem legelső megalapítói Magyarországon; a zsidónak még akkor nem volt szabad fekvő birtokot szerezni, azért csak a görög kereskedő házán lehetett meglátni, minő uraság van az észben és szorgalomban.

Azután macedon eredete daczára soha sem vette azon észre senki, hogy nem tősgyökeres magyar ember. Magyar volt az anyanyelvük, a többit úgy tanulták. Nem is különítették el magukat, mindenűtt ott voltak, a hol más. Többnyire nemes emberré lettek, s büszkék voltak magyar ármálisaikra; ott ültek a zöld asztalnál, s csak arról tudta meg a világ, hogy külömbség van közöttük és a többi lakosok között, hogy mikor már a többiek rég le is hántották a husvéti piros tojásokat, a görögök akkor kezd-

tek el tizednapra egy fatáblán két kalapácscsal nagypénteket kalakolni.

X. városból ez az egész ragaszkodó faj kiveszett már. Méltó volna physiologiai buvárlatra, utána járni, mi okozta, hogy elmultak? Miért haltak el férfiaik mint agglegények, leányaik mint hajadonok? pedig délczeg, daliás termet, tüzes vér, lángoló szemek, nemes arczél tüntették ki férfi- és nőnemét. Elhaltak egymásután.

Elvégre csak egy maradt, az is agg legény már: az öreg Csanta Ferencz.

Hajdan jovialis czimbora, vidám előénekes a «no gája»-ban, gazdag, bőkezű, szép asszonyoknak udvarló, gavallér, merész kártyás; időjártával magába zárkózott, emberkerülő, fösvény, zsugori, zene- és énekgyülölő és uzsorás.

S mentül inkább magára maradt, annál nagyobbat nőttek sivár tulajdonai. A mint egy-egy régi czimborája, rokona, üzlettársa meghalt, annak a házát sietett megvenni; az egész utczasor az övé volt már, csak a tőszomszédjában lakott még valaki a saját házában. Az is egyik görög fajrokonának a háza volt, kinek azonban maradt egy leánya, s az a leány kivételképen nem maradt aggszűznek, hanem férjhez ment egy zongoramesterhez, a kinek Belényi volt a magyarosított neve. Annak azután született egy fia, s azt valósággal Árpádnak is keresztelték.

A vén görögöt mindez nagyon bántotta. Miért megy valaki az utolsó görög leányok közül férjhez? miért egy zongoramesterhez? miért születik annak fia? s miért keresztelik azt épen Árpádnak? S miért történik mindez épen az ő szomszédságában?

Már most az az egy ház esik közbe, hogy nem lehet az övé az egész utcza!

Pedig övé már a templom is. Senki sem jár bele, csupán csak ő. Senkinek sem tartja a pap a misét, csupán csak neki. Ő a patronus, ő a gyűlekezet, ő a curátor, a presbyterium, az alapítványok pénztárnoka: minden.

Ha ő is meghal, becsukhatják a templomot s fű nőhet a küszöbén.

Abban a mellette való házban pedig épen nem szándékozott kihalni az új ivadék. Az Árpád gyerek olyan eleven volt, mint a csik. Öt esztendős korában sokszor áthajigálta a lapdáját a vén görög háza tetején annak az udvarára. A vén görög a lapdát persze soha sem adta neki vissza.

Még más keserűségeket is okozott neki az a fiatal sarjadék.

A városon egy szép patak foly végig, két öl széles, fél öl mély. A házaknak erre a patakra hajlanak le a kertjeik. Szép, üde hely az egész környék.

A vén görög a maga részét a patakból elzáratta vasrostélylyal. Neki még a vizébe se mászkáljon bele más.

A patakvíznek pedig az a szokása, hogy nem marad meg egy gazdánál, akármilyen vasrácsot húz is eleibe, hanem odább foly, s más jön megint helyébe. Belényiék háza fölül volt a patak mentében. Az Árpád gyereknek pedig az a gonosz szokása volt, hogy a mikor csak leszökhetett a kertbe, azonnal papiros-hajókat csinált, azokat megterhelte mindenféle kerti virággal s más afféle giz gazzal, s eleresztette a vizen; azok szerencsésen átvitorláztak a rács között s rendszerint kikötöttek a szomszéd partján, ki a hajótörötteket azután reggelenként ott találta s rettentő dühös volt érte. Hogy ez megsértése a tulajdonjognak! Mit ereget az a semmiházi gyerek papiros-flottákat az ő vizére? Volt is érte elég bajuk Belényiéknek, kik váltig tiltották Árpádnak a nauticai kisérleteket. De fogad is szót az ilyen rossz kölyök!

Azután valami háborús idő jött. Miért, miért nem? már nem igen lehet megtudni, a honvédek meg a német katonák egymásra puskáztak. Az ujabbkori historikusok szerint az egész «gyermekjáték» volt csak s olyasmin keletkezett, hogy a magyar sipoy-ok, a kik mohamedánusok, nem akarták a töltényüket fogukkal leharapni, melyeket a németek disznózsirral kenve készítenek. — Vagy ez

Kelet-Indiában történt? No — mindegy. Nem tudni már bizonyosan. A mi egyebet beszélnek róla, azt mind a poéták találták ki.

Nem is egyébért tétetik erről említés, csupán azért, hogy kiderüljön, mi oka volt Berend Ivánnak Belényiék házához kerülni? Hát ő ott valami ostromot, vagy mit? segített visszaverni a háborús időben, s azalatt náluk volt szállva. Igen szerették, mert jó vígkedvű fiú volt. Egyszer azután a szegény zongoramestert, mikor csendesen menne haza az utczán, egy messze elpattant bomba darabja úgy ütötte főbe, hogy rögtön meghalt. Így lett árva az Árpád gyerek, így fogadta őt fiának Iván. A kinek azután egyszer le kellett tenni a fegyvert, el kellett menni valahová, de hogy hová és miképen? az már olyan régen történt s olyan unalmas história, hogy jobb, ha nem beszélünk róla.

Ezért adta oda Iván minden aranypénzét Belényinének, hogy azt Árpád zenei képeztetésére fordítsa. Veszendő pénz volt, okosabb helyre nem tehette. Ha magával vitte volna, ki tudja, ki osztozott volna meg rajta?

Ugyanebben az időben történt az meg, hogy X. város piaczán kidoboltatá egy magyar kormánybiztos, hogy a kinek német bankója van, hordja fel a piaczra, ott lesz egy máglya, azon azt megégetik. A ki másként tesz, rosszul jár.

És valósággal, a ki rosszul nem akart járni, felhordta a német bankót, azt meggyujtották, elégették.

Belényinének is volt egy pár száz megtakarított forintocskája. Hová legyen vele? Sajnálta nagyon tűznek vetni. Azt tette, hogy megszólítá gazdag szomszédját, a vén görögöt, nem váltaná-e azt be neki magyar bankóra?

Az eleinte majd kiverte a házából, de később csak megesett rajta a szíve, adott neki érte magyar bankót.

Még többet is adott azután neki.

Egy hét mulva odament az asszonyhoz s azt mondá neki:

— Én nem akarom a te pénzedet kezelni, a mit az apád nekem hat perczentre átadott. Itt van a tízezer forintod, csinálj vele, a mit akarsz. — S kifizette neki a nála levő tőkéjét magyar bankóban.

Másik hét mulva azután jött egy másik kommendáns a városba, az meg német volt. Az meg azt doboltatta ki, hogy a kinél magyar bankó van, hordja be rögtön, hogy elégethessék, mert a kinél egyet megkapnak, halál fia!

A szegény Belényiné futott kétségbeesetten a szomszéd úrhoz: mit tegyen? az egész összeg, a mit neki visszafizetett, mind ott van még a fiókjában! Koldussá van téve gyermekestül, ha azt mind elveszti. Minek fizette most meg? Minek váltotta át a német bankóit, ha tudta, hogy ilyen világ következik?

— Hát ki tudta? förmedt rá Csanta uram, s még neki állt feljebb a panasza. Ha te koldus vagy, én háromszor koldus vagyok. Egy elátkozott fillér sincs a házamnál, nem tudok min húst hozatni ma a mészárszékből. Százezer forintom ég a tűzben. Oda vagyok, koldus vagyok!

És azzal elkezdte szidni, átkozni mind a két hadakozó fél kicsinyét, nagyját, úgy, hogy Belényinének kellett csitítania, hogy ne kiabáljon, az Istenért! meghallják odakinn, s még felakasztják érte.

— Hát hadd hallják! Hát akaszszanak fel! De kimegyek a piacz közepére s ott mondom a szemükbe, s ha ők fel nem akasztanak, majd felakasztom én magamat. Csak azon gondolkozom, hogy hova akaszszam magamat? a kútágasomra-e, vagy a toronyban a harangkötélre?

Belényiné nagyon kérte, hogy azt semmiképen ne tegye.

— Hát mit tegyek? — Elmenjek a kalapomba krajczárt koldulni? — Itt van az utolsó két garasom, ni! S mikor azt előhúzta zsebéből, sírva fakadt, omlott a könye, mint a zápor. Szegény asszonynak kellett őtet vigasztalni, hogy azért ne essék kétségbe; hiszen ád a molnár is, meg a

mészáros is hitelbe; s közel volt hozzá, hogy megemberelje egy huszassal.

— No majd meglátod! szólt zokogva a vén görög. Gyere csak holnap reggel át hozzám s meglátod, hogy itt lógok a folyosómon a vasra felakasztva. Ezt én túl nem élem.

A szegény özvegyasszony azután hát mit tehetett egyebet, csak felvitte a nagy csomag pénzét a kommendáns úrhoz, csak elégették azt is a piaczon.

Szörnyű nevetni való tréfa volt az. Soknak, mikor visszaemlékezik rá, még most is hull a köny a széméből — a nagy kaczagástól.

Az özvegy asszonynak azután nagyon szűk napjai következtek.

Egész tőkepénzét elvesztette, a mit atyjától örökölt; nem maradt egyebe, mint a háza. Annak az első szobáit kiadta boltoknak, a hátulsókban lakott s úgy éldegélt szegényesen a sovány jövedelemből.

Mindig félve tekintgetett a szomszéd folyosójára, vajjon az öreget egyszer nem látja-e ott lógni a vason? Mert ő maga nagyon sok nélkülözést kiállt.

Biz az öreg nem akasztotta fel magát. Néhány ezer forintja ugyan neki is kárba veszett; hanem az csak polyva volt: megmaradt a garmada. Volt egy pinczéje, melyhez a házából egy szűk átjáráson lehetett eljutni a föld alatt. Az a pincze épen a patak alatt volt épitve. Bécsi pallér készítette, a helybeliek nem tudtak felőle semmit. Az a pincze tele volt félakós hordókkal és minden félakós hordó tele volt ezüsttel. Számbavehetetlen kincs volt az öreg pinczéjében elrejtve. S egy titkos gépezet a hálószobájában képessé tette egyetlen rugó megnyomásával egy, a patak medrében elrejtett zsilip felnyitására, melyen át öt percz alatt az egész pincze víz alá volt helyezhető. Oda rabló hiába ment volna.

A mi ezüst-, aranydarab Csanta uram kezébe került valaha, az soha többé napvilágot nem látott, vándorolt a víz alatti pinczébe.

A szegény özvegy asszony pedig nélkülözött és varrt, himzett pénzért, hogy mindennapi kenyerét megkereshesse.

Azt az aranypénzt, a mit Ivántól kapott, még éhhalál esetén sem fordította volna másra, mint a mire adva volt neki: Árpád tanítására.

S a zongora-tanítás olyan drága!

Az Árpád gyerek lángész volt! Hanem, mint minden gyereknek, megvolt az a gonoszsága, hogy a mire az Isten talentumot adott neki, azt nem művelte olyan kedvvel, mint a hiábavalóskodást.

A házból nem volt ugyan neki szabad kimenni soha az anyja nélkül, hogy más gyerekektől valami rosszat ne tanuljon, hanem hiszen talál ki a gyerek magától is elég sok istentelenséget.

Ott volt például a kert. A mint oda levehette magát, nekiállt a bodzafának, levagdalta a tavalyi hajtásokat róla, csinált belőle malmot, rátette a vízre és azzal a gonoszsággal töltötte az idejét, hogy óraszámra elnézte: hogy forognak annak a malomnak a kerekei. Ez még hagyján. De még más gonoszságot is kitalált. Ugyanabból a bodzafából faragott magának tilinkót s azon a primitiv játékszeren furulyázott mindenféle parasztnótákat. Klempler úr, a zongoramester, vigasztalhatlan volt, mikor megtudta, hogy tanítványa tilinkón furulyál. Hisz ez öngyilkossága a zongoraművésznek! De még ez sem minden. A tilinkó-szóra az átellenes kertből, melyet a patak választott el házuktól, meg szokett jelenni egy kis szöszke ötesztendős leány; annak Árpád papiroshajókat fújdogált át a vizen keresztül, az meg visszafújta neki a vizen keresztül a hajókat. Ez meg már éppen elvetemedettség! Üldözték is e miatt Árpád urat erélyesen. De soha sem sikerült nyomára jönni, hogy hová rejti el a malmához való eszközöket és a tilinkóját? Mire lejött valaki a kertbe, minden el volt takarítva.

A malmot és tilinkót Árpád úrfi elrejté egy pinczegége

nyilásába, rákötve egy sodronyból készített rézlánzra, melyen át leeresztette azt a mélységbe, hogy senki se akadhasson rá.

Ez a tilinkózás pedig végtelenül boszantotta a szomszédot. De még inkább a napestig hangzó zongora-gyakorlatok. Minden órájában a napnak kellett azt hallania. Még éjjel is azzal álmodott, hogy c, d, e, f, g, á, h, c!

A közben drágult a világ, szűkült a keresetmód. Belényiné rászorult, hogy kölcsönt kérjen fel a házára. A szomszédhoz folyamodott. Az adott neki. A kölcsön lassan felszaporodott. Egyszer azután a szomszédnak eszébe jutott azt megkérni. Fizetni nem tudtak; per lett belőle. A pernek meg az lett a vége, hogy Csanta uram dobra üttette Belényiék házát, s maga levén az egyetlen árverező, megvette azt negyedrész áron. A mi visszajárt a vételárból, azt Belényiéknek kiadták, s azután «alá is út, fel is út!»

Árpád úrfi utoljára rejtette el tilinkóját és malmát a pinczegégében, téglával be is falazta azt, hogy valamikép rá ne jöjjenek. Anyja felvitte őt magával Bécsbe, tovább taníttatni.

A vén görög már most bírta az egész utczát. Nem alkalmatlankodott többé neki senki. Közvetlen szomszédságában nem tűrt sem gyermeket, sem kutyát, sem madarat.

És rakta élére a pénzt.

A víz alatti pincze félakós hordói egyre szaporodtak, s azoknak a tartalma még mindig ezüst volt.

A mi egyszer oda bement, ki nem jött onnan többé soha.

Egy napon látogatója jött Csanta uramnak.

Régi ismerős: bécsi bankár, kinek az apjával már jó barátságban volt a görög, s azóta is mindig nála szokta beváltani bankjegyeit ezüstre, aranyra.

Kaulman Félix.

— Minek köszönjem ezt a szerencsét? Mi jó hordja itten?

— Kedves urambátyám! (Így szokta az öreget hívni

Félix.) Nem soká kerülgetem a dolgot; önnek is drága az ideje, nekem is, rátérek, a miért jöttem. Én egy tekintélyes társulat élén egy nagyszerű kőszénbánya-üzletet alapítottam a bondávári herczegek uradalmán, melyre az üzleti tízmillió tőkére 820 millió lett aláírva.

— Hüh! hisz az hát nyolczvankétszerte több, mint a mennyire szüksége van uramöcsémnek.

— A pénz legkevesebb. De szükségem van tekintélyes férfiakra, a kikből az igazgató-bizottmányt összeállítsam, mert az egész vállalat sikere a buzgó, ügyes és műértő igazgató-bizottmánytól feltételeztetik.

— No iszen olyan embereket is csak lehet találni, kivált ha jó dividenda akad.

— No a dividenda nem lesz megvetendő, egy-egy bizottmányi tagnak osztaléka a tantiémekből lesz évenkint öt-hatezer forint.

— No, a bizony szép pénz. Szép szerencse arra nézve, a ki bejuthat.

— Tehát egyik bizottmányi tagnak urambátyámat szemeltem ki.

— Nagy megtiszteltetés. De miféle terhek járnak előtte?

— Sem előtte, sem utána, sem vele semmi! Mindössze az a feltétel, hogy ezer darab részvényt kell az igazgatósági tagnak aláirni.

— Hjaj! kedves öcsém. Az sok pénz.

— Fizetésről nincs szó, csak aláirásról.

— De kedves öcsém, azért, ha kisvárosi kereskedő vagyok is, tudok én már annyit, hogy aláirni vagy fizetni, az mindegy, annak, a kinek van.

— Kivéve, ha a kölcsönös aláirások egymást kiegyenlítik. Ha például urambátyám aláir énnekem ezer részvényt a kőszénvállalatomra, én pedig ugyanabban a perczben aláirok urambátyámnak egy kötelezvényt, melyben obligálom magamat ezer darab részvényt urambátyámtól al pari átvenni, hát akkor nulla a nullára felmegy, s egyikünk sem veszt vele semmit.

— Hm! De hát mi szüksége van uramöcsémnek erre a tréfára?

— Egész őszinteséggel megmondom. A világ már egyszer olyan, hogy arra néz, mit csinálnak a tekintélyesebb emberek? Ha azok mozdulnak, mozdul valamennyi. Ha urambátyám nevét meglátják a börzén az ezer darab aláirásával, a sok apróbb kapitalista mind utána tódul. Urambátyám kap ezért egy sine curát, a miből öt-hatezer forint évi jövedelmet fog húzni, én pedig fényes sikert aratok a vállalatommal. No ugy-e, hogy őszintén beszéltem?

— Hm! Majd meggondolom a dolgot. Jőjjön el uramöcsém délután a kávéházba.

Délutánig Csanta uram kihallgatta, mit beszélnek a kávéházban a bondavári vállalatról; hozzávetette, hogy hiszen ő maga nem koczkáztat semmit; Félix kötelezvénye által a háta tökéletesen fedezve van. Mire Félix visszajött hozzá: elhatározta magát.

— Jól van. Aláirom a részvényeket. De nekem egy se maradjon a nyakamon. Mert én a papirost nem szeretem. A papiros csak papiros, s az ezüst, hiába, csak mindig ezüst.

— Ne féljen, urambátyám. Én megtartom magamnak valamennyit. Én teszem le a biztosítékot a részvényekért s én teljesítem a részfizetéseket.

Félix megnyugtatta a vén görögöt a részvények iránt s ott hagyta nála a kötelezvényét az átveendő ezer részvény felől.

Következett azután a kulisszai manőver!

Az ágensek, a faiseurök, a sensálok hozzáfogtak az agiotagehoz. A bondavári kőszén részvényei rohamosan emelkedtek fölfelé.

Hanem a syndicatus még egy részvényt sem adott ki senki kezébe.

A contremine még meg volt bénítva.

Csanta Ferencz uram e naptól kezdve szorgalmasan elkezdte tanulmányozni a lapokat.

Nem az ujságlapokat! Azok mindig hazudnak, hanem a börzelapokat. Azok mondanak csak arany igazságot!

S bámulva látta, hogy mi történik a bondavári kőszénrészvényekkel.

Napról-napra nő a felpénzük! Már tizenötön, már tizennyolczon, végre húszon állnak a parin felül. A ki kétszázezer forintot írt alá, húszezer forintot nyert rajta két hét alatt. Pedig meglehet, hogy nem is volt kétszázezer forintja, csupán az a biztosítéka, a melyet papirosban letett.

Borzasztó gondolat!

Kétszázezer forinton húszezer forint két hét alatt!

Szegény becsületes uzsorásnak mit nem kell fáradni, míg kétszázat húsz percent haszonnal megfordít? Mennyit izzadni, mennyit aggódni a kikölcsönzött pénze miatt! Hány szegény bolondnak le kell addig a bőrét húzni, hány éhenholtnak a vánkosát exequálni, hány prókátorral vérig veszekedni! hány birónak a markát megkenni, hány üzlettárs által magát leakasztófáravalóztatni! míg egy ilyen semmirekellő gaz speculáns a neve aláfirkantásával besepri két hét alatt azt az összeget! Ejh, de csak igazságtalan a sors!

Hát most Kaulman Félix kapjon azért, hogy Csanta Ferencz aláírt ezer részvényt, húszezer kemény forintokat!

De már ugyan nem volna becsületes ember, a ki az ilyen istentelenségnek nyomára jutott, ha mindent el nem követne, hogy minden erejéből megakadályozza ezt az istentelenséget és inkább saját maga kövesse el!

«Hát bolond vagyok én, hogy másnak lopjak!»

Lopni, in thesi már magában sem szép; de másnak lopni, hisz az már plane immoralitás!

Egyszer csak megint előkerül Kaulman Félix s meglátogatja öreg barátját X. városában.

A vén görög ravasz, nyájas mosolygással ülteti őt le szobájában.

— Tessék leülni, kedves lelkem uramöcsém! Hát mi jó hordja itt megint?

— Hát tetszik tudni, szólt Félix ügyleti egykedvűséggel, ama bizonyos részvények átruházása végett jöttem ide.

— Micsoda részvények? Úgy! A bondavári részvények? Hát sürgetős a dolog?

— Igen is, mert az első részletbefizetést teljesíteni akarom, s azután a részvények kiállításánál két forint az átiratási díj, a mit, ha rögtön az én nevemre állíttatnak ki, meggazdálkodhatok s az is kétezer forint.

— Tehát mind az ezer részvényt hajlandó átvenni uramöcsém?

— A hogy szerződésileg köteleztem magamat.

— És ha én nem adnék át belőle többet csak ötszázat?

Kaulman ajkat pittyesztett.

— No! Kénytelen volnék benne megnyugodni.

— És ha nem adnék át belőle egyet sem?

— Micsoda? kiáltá Kaulman, felugorva helyéről. Urambátyám talán csak tréfál?

— De nem tréfálok bizony! Talán bolond vagyok csak egy részvényt is elereszteni, a min húsz forint kész nyereség van.

Kaulman a legnagyobb mértékben felindultnak látszék.

— De urambátyám! hiszen így egyeztünk egymással. Én önnek arról adtam irást.

— Adott ám kedves uramöcsém nekem arról irást, hogy ön tartozik tőlem al pari átvenni az ezer részvényt, de én nem adtam uramöcsémnek irást arról, hogy én tartozom azt átadni uramöcsémnek; ez a tréfa a dologban. Hehehe!

Kaulman csak hátratántorodott s tátva maradt szeme szája.

— Hehehe! nevetett rajta az öreg görög, félszemével ravaszul hunyorítva; úgy-e bár, uramöcsém, még lehet tőlem tanulni valamit?

— De urambátyám! pattogott a bankár, ez nem járja.

Ez minden börze-törvény ellen van! Ha én nekem valaki a börzén azt mondja: adok önnek ultimoban ezer ilyen meg amolyan részvényt ezen meg ezen áron, nem kell irás; elég, ha én magam bejegyeztem a könyvembe. Ez a börze-törvény.

— Mit tartozik én rám a börze-törvény? Az én nekem nem parancsol. Én oda nem megyek soha.

Kaulman savanyú mosolyra vonta el a száját.

— No már urambátyám, azt meg kell vallanom, hogy így még le nem főzött soha senki életemben! Már azt meg kell adnom, hogy mesteremre akadtam. Hát csak nem ád ide a részvényekből semmit sem?

— Nem én egy felet sem.

— Jól van; de akkor le kell fizetni az aláirt összeget!

— Lefizetem. Lefizetem szépen.

— De az egészet.

— Ne tessék félni semmit. Van még miből! Adja még ez a ház. Ha kell, aranynyal, ha kell, ezüsttel verhetem ki a szemét az egész consortiumnak.

— No! szólt Kaulman, cilinderét az asztalhoz vágva, ezt már nem hittem volna, hogy ebben a kis városban így megmeszeljen valaki!

Csanta uram rettenetes nagyra is volt vele, hogy így rászedhette a bécsi embert!

Sietett is hasznát venni a jó fogásnak. Élt a gyanuperrel, hogy ha el talál késni az első befizetéssel, majd nagy hirtelen megsemmisítik a részvényeit. Annálfogva sebtén hozzálátott, hogy az első 35 százalékot minél hamarább a bankár asztalára leszámlálja ezüstben.

Az pedig nem olyan könnyű munka. Hetvenezer forint ezüstben egy pár szekeret vesz igénybe. Azoknak zsandárkiséret kell, a mi nagy feltünést okoz, de hát hadd okozzon!

Mikor Csanta uram lement a pinczéjébe, a sorban fekvő hordók közül hetet felhengeríteni (mást nem hagyott ahhoz nyúlni), mégis csak nagyot dobbant a szíve. Ez a

hordóba fenekelt ezüst olyan szilárd tőke! Igaz, hogy nem jövedelmez semmit, de nem is árt neki semmi veszedelem. A köny is kijött a szeméből, mikor választania kellett a húsz hordó közül, melyik menjen el legelébb! Szinte megsiratta őket!

És ezért nem adnak mást, csak papirost.

«De ne tegyetek szemrehányást, ti árván maradt többiek! visszakerülnek az eltávozottak nem sokára. Most csak elindúlnak egy biztos utazásra, de ez útban nincsen tenger, nincsen hajótörés: vasuton, tengelyen mennek el pénzt szaporítani. A mint a részvények a kezünkben lesznek, eladjuk, meg sem hál a házunknál a papiros! veszünk rajta megint ezüstöt. A nyereséget is ezüstre váltjuk, a hét hordó helyett kilenczczel jövünk vissza!»

Így bíztatva a honnmaradtakat, kiszámítá Csanta uram a napi árfolyam szerint, mennyi az ezüstnek az ágiója? A szerint kell neki még visszakapni. S azzal rendbehozva az egész expeditiót, maga ment fel a szállítmánynyal Bécsbe.

Azelőtt való nap, hogy Csanta uram rászánta magát az ezüstszállításra, már tett egy mozdulatot a contremine. Ez még csak kisérlet volt. Meg akarták tudni, nem mozog-e valamelyik foga az ellenfélnek? Elkezdtek valutákat vásárlani. Ha az ezüst felmegy, lemennek a papirosok.

Épen kapóra érkezett tehát Csanta uram hét hordó ezüstje a vásárra.

Két szekér, melyet feltűzött szuronynyal zsandárok kisérnek, a hordók lepecsételve ólommal, Bécs utczáin végig elég feltünést okozhat. Hát még mikor megtudják, hogy azok a hordók tele vannak ezüsttel! Hát még mikor azt megtudják, hogy a sok ezüst a hitelintézetbe vándorol a bondavári részvényekre befizetendő első részletül.

Peru és Brazilia ereszti meg csatornáit!

A Kaulman-czég segített a lármát szaporítani. Az átvétel hivatalos személyek jelenlétében történt s országos

lótás-futás támadt, a míg az átvett érczpénzről Csanta uram megkapja a nyugtatványát, melyet délután fognak a részvényekért kicserélni, s ugyanakkor leszámítolják az ezüst-ágiót. Mindent elintéz a Kaulman-ház provisió nélkül.

Kaulman a legügyesebb biztosát választá ki ez eljárásra. Megmondta neki, hogyan viselje magát a görög irányában? akármi borravalót ád, azért kezet csókoljon neki, s egész nap rendelkezésére álljon.

A biztost Spitzhasenak hivták.

Délig elhozta Spitzhase Csantának a leszámítolási jegyzéket, a visszajáró pénzt és a részvényeket, nagy szolgálatkészséggel tudatva a nagyságos urral, hogy hétszáz forinttal több pénzt hozott neki, mint a mennyit maga felszámított, mivelhogy tegnapelőtt óta, a mikor a számítást tette, az ezüst-ágió felment egy perczenttel.

— Üm! Ez becsületes ficzkó! gondolá magában Csanta uram. Kellene neki adni valami borravalót.

S adott neki egy ötforintost.

Spitzhase nagyon hálálkodott, s nem mulasztotta el a kézcsókolást.

Üm! gondolá magában Csanta uram, talán sok is volt neki az öt forint? Adja csak vissza azt a bankót, mást akartam adni: megtévedtem.

S adott neki az ötforintos helyett egyforintost.

Spitzhase azt is megköszönte és kezet csókolt érte.

— Üm! Ez jó természetű ember. Nekem való ember. Adja csak vissza azt az egyforintost, megint megtévedtem.

Akkor azután adott neki egy ötvenforintost.

Spitzhase most már mind a két kezét megcsókolta s eláldotta egész a paradicsom kapújáig.

Csanta uram meg volt felőle győződve, hogy no ezt most minden familiájával együtt örök időkre boldoggá tette.

— De hát ha még holnaputánig vártunk volna az ezüsttel, nem kaphattunk volna érte még többet?

— Oh nem, tessék elhinni, épen ma volt a legjobb idő, holnaputån már két perczenttel lejebb fog szállni.

— Hát azt honnan tudja maga?

— Hja! Ismerem én már a börzei időjárást.

— Maga? Hát ha úgy ismeri, mért nem spekulál maga a börzén?

— Mert oda pénz kell, az pedig nekem nincs. Csak úgy a más pénzével hajhászkodom.

— Hát maga járatos a börzén?

— Ott élek, kérem alásan, csak hogy ott nem hálok.

— Hát vezessen el engemet a börzére. Szeretnék ott körülnézni.

Csanta uram azzal a szándokkal volt, hogy ott, mihelyt emberére talál, mindjárt el is adja bondavári részvényeit. «Lehet oda este is menni?»

— Sőt ilyenkor van ott a legélénkebb világ, kivált egy ilyen napon, mint a mai.

Csanta uram be hagyta magát vezettetni a pénzbálvány templomába.

Már az ajtón kívül hallatszott a zűrzavaros lárma, mely a termet felvette odabenn; s a mint beléptek a csarnokba, Csanta uramnak elszédült a feje a soha nem látott spectákulumtól. A milyen tömve lehet egy templomnyi nagy terem, oly gombolyagban taposott egymáson keresztül ezernyi cilinder-kalapos ember; mindenki beszélt, mindenki kiabált hevesen, mérgesen, mintha veszekednének; ököllel, papirossal hadonásznak a levegőben, mutogatnak az ujjaikkal különböző számokat, és kiabálnak neveket és összegeket, hogy az embernek a feje szédül bele.

Spitzhase, mint járatos ember, vezette maga után a tömeg közt Csanta uramat, ki nagyon rendkívüli dolognak találta, hogy itt az ember annyi oldalbaütést kap, a nélkül, hogy bocsánatot kérnének érte.

Azt szerette volna tudni, hogy mi az az «ich gebe!» «ich nehme!» a mi összevissza hangzik a veszekedni látszó felek ajkairól.

De még jobban megragadta a figyelmét egy név, melyre lassankint rákezdett ismerni: «Puntafár!» — «Puntafár!» — Ez aligha nem «Bondavár» lesz?

Annyit már tudott a vásár természetéből, hogy mikor valakinek valami eladója van, elébb körülkérdezi a vásárt, mintha vevő volna, hogy megtudja, mire tartsa a portékáját?

Annálfogva megszólított egyet a «wer will Puntafár»-t lármázók közül: hogyan adja ő a bondavári részvényt?

— Harmincz parin fölül.

Csanta uramnak elkáprázott a szeme. Lehetetlen az.

— Hisz az nagyon sok. Tegnap csak húsz volt.

— Az tegnap volt. Ma harmincz. Ha holnap akar az úr venni, harminczöt lesz. Az egész világ azt vásárol. Egy gazdag nábob Kelet-Indiából minden ezüstjét felhozta s Puntafárt vett rajta, jönnek a peruiak, a braziliaiak, csupa ezüsttel fizetnek. Egy maroccoi dey, egy muszka herczeg, a kinek ezüstbányája van, tízezer darabot rendelt meg egyik-egyik. A kinek csak van száz forintja, mászik egymás hátára s könyörög egy kis Puntafárért harmincz forint felpénzzel. Hát mit akar az úr?

Csanta uram nem sejtette, hogy az a pundzsábi nábob, a perui inka, maroccói dey és muszka herczeg mind ő maga egy személyben s ennek az egész lázadásnak ő a közvetlen okozója.

Sőt inkább azt hitte, hogy ő vele csak tréfálnak s lehet itt alkudni sokat. Ő beérné kevesebbel is.

— Oh, ne mondja az úr! ellenkezék az alkuvó féllel. Dehogy harmincz forint felpénz. Én adok az úrnak ezer darab bondavárit huszonöt forint felpénzzel.

No iszen azt a lármát sem hallotta még soha Csanta uram, a mit ezzel a szavával előidézett.

Elől, hátul, oldalt megtámadták, ráförmedtek, taszigálták, fülébe kiabáltak, orra alá hadonáztak. «Ki ez? Mi ez? Contremineur! Baissier! Tolvaj! Gazember! Reactionarius! Fizetett agens! Ki vele! Üssétek be a kalapját! Huszonötöt a hátára! Ki kell dobni!»

Spitzhase csak alig birta kiszabadítani Csanta uramat a szent hajlékból, de a kalapját így is összetörték, odakinn azután még ő is nekiállt szidni.

— Mi az ördögöt csinált az úr? Hát van az úrnak helyes esze, hogy mikor a contremine le van verve, agyongázolva, akkor előáll contremineurnek s lefelé akarja verni saját részvényeinket?

— Hiszen nem akartam én leverni, szabódék Csanta uram, csak megakartam próbálni, hogy igazán megadják-e?

— Hogy igazán megadják-e? szólt neheztelő hangon Spitzhase uram. Mintha a börzére azért járnának az emberek, hogy egymásnak élczeket mondjanak. Deisz a puntafári papiros arany! Ma harmincz «árú» huszonnyolcz «pénz», holnap lesz harminczkettő «árú», harmincz «pénz». És így megy följebb. Volna csak nekem pénzem, az utolsó garasomat is abba fektetném. Én tudom, a mit tudok. Ismerem a börzei időjárást. Azután a mit a Kaulman-bureauban megtudtam. No de nem szabad szólnom.

— Hát mit tudott meg? unszolá a biztost Csanta uram. Nekem csak megmondhatja.

— Csak annyit szabad jeleznem, szólt Spitzhase körültekintgetve, hogy még nincs itt a Puntafár utolsó stadiuma. Ohó! Azok még boldog emberek, a kik 32-őn juthatnak hozzá. Én be vagyok avatva a tervbe; persze, a részleteket elárulnom nem szabad, hogy következik egyik lökés a másik után, a mi azokat felfelé fogja taszítani: egyik félesztendőben ez, másikban amaz; hogy a világnak szeme-szája tátva marad. Mához esztendőre száz perczenttel fognak a puntafárok a parin fölül állni.

— Száz perczenttel! Szörnyedt el Csanta uram s a falnak dült bámulatában. De azután csak magához tért. Megharagudott Spitzhasera, mit akarja őtet bolonddá tenni. Hallja, maga nagy Aufschneider! Menjen vissza. Haza találok magam is.

S elkergette magától Spitzhaset.

Hanem másnap mégis első dolga volt a pinczérrel a Börzenberichtet felhozatni magának.

És ime, valóban ott állt, a mit Spitzhase előre megjósolt. Az ezüst egyszerre visszazökkent két százalékkal, a «Bondavár» pedig volt 30 pénz, 32 árú. Az pedig már Szentirás.

— Egyet sem adok el! szólt markába ütve Csanta uram s felkelt, felöltözködött.

Bolond szerencse ez! Az embernek csak éjszakára nyitva kell felejteni az ablakát, hogy reggelre tele pénzzel találja minden fiókját.

Még a reggelijét szürcsölte, mikor már jött hozzá Spitzhase. Ragyogott az arcza a diadaltól.

— Nos? Hát mit mondtam? szólt, a magával hozott Börzenberichtet Csanta uram elé helyezve, melyen veressel voltak aláhúzva az érdeklő tételek.

Csanta uram nem mondta neki, hogy már olvasta a Börzenberichtet, s annálfogva nagyon jól affectálhatta a financiéri nyugodt vért, midőn a tételeket átnézve, fejével rábólintott.

— E biz úgy van, hallja! No! Nem nagy baj!

— De nem ám! Estére harminczötön áll a cursus! Hej csak nekem volna!

— No hát! Itt van, Spitzhase még egy ötvenes. Legyen maga is boldog ember. Vegyen magának egy bondavárit. Ne csókoljon kezet. Nem engedem.

De megengedte.

— De el ne csaklizza azt a részvényt. Tartsa meg magának. Mikor a többi részletfizetés ideje eljön, azt is én fogom maga helyett fizetni. De ne csókoljon mindenért kezet. Én magával még sokszor fogok jót tenni. Ha maga nekem mindannyiszor kezet csókol, mikor én magával jót teszek, utoljára nem marad kezem. Hanem hát már most én is elvárom a maga háladatosságától, hogy engemet minden alkalommal tudósitani fog, mikor a principálisa

valami manövert kezd a részvényeivel. Különösen tudatni fogja velem, mikor lesz itt az ideje, hogy azokat el kell adni? Ért maga engem? No hát! Hiszen most már maga is érdekelve lesz, mert magának is lesz részvénye. Annál jobban vigyázhat a dologra. Azután a provisió is a maga haszna lesz, mikor eladjuk a részvényeket.

Spitzhase minden ujját sorba csókolta Csanta uramnak.

— De csak arra kérem, esedezett Spitzhase, el ne árulјon Kaulman úrnak, mert ha az megtudja, hogy az üzleti titkait valakivel mással közlöm, rögtön elcsap.

— Ne féljen semmit. Becsületes emberrel van dolga.

S a becsületes ember ezzel azt hitte, hogy ezt a másik becsületes embert már most lekenyerezte, hogy egy harmadik becsületes embernek a titkait részére elárulja. Vajjon a sok becsületes ember közül melyik fogja a másikat a legkegyetlenebbül megcsalni?

NEM! — EVELINA!

Ugyan legfőbb ideje volt, hogy Iván hazakerüljön a kőszéntárnájába.

Azalatt, míg ő Pesten segített tolni a szelet, nagy dolgok történtek a Bondavölgyben.

Legelőször is az ő gyártelepétől egy futamodásnyira óriási új épületek támadtak, varázslatos gyorsasággal, mint a hogy szoktak épületek emelkedni, a miknél nem kérdik, mi mibe kerül? csak azt, hogy mikorra legyen kész, akármi áron?

A részvények még ki sem voltak bocsátva, s már beleépített a consortium a vállalatba egymillió forintot.

Mindenütt lázas gyorsaság: itt egy téglavető dolgozik gőzerőre, amott egy sodronyvasut szállít épületanyagot az emelkedő falakhoz; egész agyaghalmok állnak már kihordott földmunkálat után; a kémények már füstölögnek,

a tetőket már cserepezik. Egy egész utcza épül itten! Egy új város.

Rauné úr nem irt Ivánnak ez építkezésről semmit.

Még egyebet is elhallgatott Rauné úr a távollevő előtt.

Azt, hogy a tárnában megszületett az a harmadik ijesztő szellem, mely vetekedik vihederrel és zuhatarral: a «strike».

A munkások egy része el akar menni az új tárnába, a mit elneveztek «úri telepnek». Ott felényivel magasabb munkabért igérnek, mint a mit Iván fizet.

De bizony maga Rauné úr is felmondott s kinyilatkoztatá, hogy a részvényes társulatnál kínált igazgatói állomást sokkal előnyösebbnek találja magára nézve.

Természetes dolog, hogy ő maga volt az, a ki Iván munkásai közül kiszemelve a leghasznavehetőbbeket, azokat nagy munkabér igéretével elcsábította a részvénytársulat szolgálatába.

Most látta át Iván, milyen oktalanságot követett el, a mikor az ő kedves barátja által idehozott felügyelőt befogadta a tárnájába.

Ilyen a tudós ember!

Azt kikutatja, ha addig él is, hogy micsoda állatok éltek a kőszénben ezelőtt százezernyi esztendőkkel? hanem arra nem jön rá, hogy concurrensét nem jó lesz oda ereszteni a kőszene közé.

Azt pedig a legegyügyübb árendás is tudta volna, hogy a mint az ő kedves barátja Félix azt mondja, hogy ő itt a szomszéd uradalom kőszenét kiaknázni részvénytársulatot alakít, azonnal pakolja fel mellé rögtön Rauné urat is: «Nekem, barátom, itt többé lélekzetet venni sem maradsz!»

Hisz az ellenségét avatta be üzleti titkaiba!

No hiszen tapasztalá, hogy az nem tartózkodott a legjobban hasznát venni e titoknak.

Iván, megtudva a fenyegető bajt, összehivta munkásait s azt mondta nekik:

«Bajtársak! Itt van egy új vállalat, mely nektek olyan nagy munkabért igér, a mit csak veszteség mellett adhat meg. Az én tárnámon eddig nyereség volt. Én tehát felajánlom nektek, hogy eddigi munkabéreteken felül osztozzunk jövőre a nyereségen is. A mit keresünk, felezzük meg. Esztendő végén elétek teszem a számadásaimat. Saját küldöttségetek megvizsgálja azt, s ki-ki megszolgált bére és munka-aránya szerint megkapja belőle az osztalékát. Ha ebbe beleegyeztek, folytatjuk a munkát. Ha azonban jobbnak találjátok a részvénytárnához a magas napi díj kedveért átmenni, én nem fogom magamat a versenyzésben egy sok millióval rendelkező társulat mellett tönkre tenni, hanem eladom nekik a tárnámat, s akkor azután bizonyosak lehettek felőle, hogy mihelyt egy kézben lesz a két tárna, a munkabért le fogják megint szállítani. Azoknak, a kik híven megmaradnak velem, egész életükre ajánlom ezt az alkút. Ennek a tárnának a haszna mindenkor felezve lesz munkások és tulajdonos között, a míg én vagyok a tulajdonos.»

Ezt az ajánlatot sokan megértették, s ezt a részvénytársulat nem csinálhatta utána. Több felénél a munkásoknak szerződött Ivánnal, hogy megmarad és nem hagyja el az őstelepet. Egy nagy csapat azonban felbuzdítva bérencz izgatók által, átcsapott az uri telephez.

A hiven maradtaknak azután sok boszantást kellett kiállni az elszakadtak részéről. Azontúl egy vasárnap sem mult el verekedés nélkül a két tárna munkásai között.

Nem sokára tapasztalá Iván, hogy hatalmas versenytársa már talált ki valamit az ő sakkhuzása ellenében.

Egyenkint tudósíták szokott vevői, a kiknek szén, nyers vas és rúdvas szállítmányokat szokott küldeni, miszerint a bondavári részvénytárna és kohó ötven perczenttel olcsóbbért kinálja nekik a terményeket; jövőre tehát tőle is csak ilyen áron fogadhatnak el valamit.

Ötven százalékkal magasabb munkabér, ötven száza-

lékkal olcsóbb ára az előállított terméknek; ez annyit tesz, mint ingyen dolgozni.

Raunénak kezében voltak Iván üzleti összeköttetései; azt tehette megrontására, a mit akart.

Iván még erre sem veszté el bátorságát. Visszaírt minden eddigi üzletemberének, hogy sem a szenet, sem a vasat egy fél fillérrel sem fogja alább adni, ha mind a nyakán marad is.

Ennek azután az lett a következése, hogy a termelt szén és vas mind ott gyűlt halomra a félszerekben és raktárakban, alig fordult meg egy szekér a bondavölgyi fekete úton. Tárna és kohó magának dolgozott.

Ez azután igen rossz kilátás volt a hiven maradott munkásokra nézve. A szomszéd tárnabeli társak eleget csúfolták őket e miatt. Hol lesz a nyereség? Osztozhatnak majd a vasrudakon, meg a nyers szénen.

Iván megnyugtatta őket. Az év végén el fog minden kelni jó áron. Elvesztegetni nem szabad semmit. Ha a másik tárna teszi, tegye; ő nem megy utána.

Mikor a gyártelep nagyszerű építkezései készen voltak, az igazgatóság fényes ünnepélyt rendezett a vállalat felszentelésére.

Távol Bécs városából lejöttek a főfő részvényes uraságok, igazgató-bizottmányi tagok és elnökök a megnyitási ünnepélyre.

A gyártelep óriási raktárának tereme nagyszerű étteremmé lett feldiszítve, az ablakok virágguirlandokkal körülfűzve, a mellékasztalok a munkások számára, a főasztal az uri vendégek számára megterítve.

Előre el lett hiresztelve, hogy maga a herczeg is le fog jönni. Őt választotta meg a consortium a vállalat tiszteletbeli elnökévé. A herczegek, mint tudva van, legjobban értenek az iparvállalatokhoz, s különösen Tibald herczeg kitünő nagy talentummal bir a spekuláczióra és számitásra. Ő maga egymillió forint áru részvényt irt alá. Azt a milliót Kaulman kölcsönözte neki, azt a milliót a

bondavári uradalomra táblázták be. Az a millió természetesen nem létezett sehol.

Az ünnepélyt templomi szertartás előzte meg, melyen, mint előre ki volt hiresztelve, a nagyhirű Sámuel apát tartotta a szent misemondást. Ugy is illik. Mert ilyen magas rangu vendégek előtt csak nem pontificálhat egy olyan jámbor, együgyü falusi plébános, mint Mahók tisztelendő uram.

A vendégek csupa merő üveges hintókon érkeznek a templomhoz a bondavári kastélyból, hova az előző napon megszálltak. A herczeg czímeres batárja jön legelől. Hátul két lakáj aranyos ruhában, elől fehér parókás kocsis, háromszegletű kalappal. A lakájok sietnek a hintó ajtaját kinyitni. S abból legelőbb leszáll egy finom öreg úr, ezüst fehér hajjal, simára borotvált nyájas, szelid arczczal, uri tekintettel, s ugyanaz kezét nyujtja a hintóból kiszállásra egy bársonyban, csipkében pompázó úrhölgynek, kit a legcsaládiasabb nyájasság kifejezésével segít a földre lelépni.

A hintóból lelépéskor a delnőnek kitünnek világos lila atlasz topánkái s fényes selyemharisnyája.

«Milyen nagy uraság lehet ez!» — mondja magában a bámészkodó tömeg, mely a templom előtt ácsorog s kalap levéve várja az uraságokat.

Csak egy daróczruhás alak kiált fel megriadva, midőn a deli hölgyet leszállni látja: «Evila!»

Szaffrán Péter az.

A delnő meghallotta a bámulat felkiáltását s mosolyogva fordítá arczát arrafelé:

«Nem! — Eveline!»

S azzal fellebegett a templom lépcsőin, előkelő gráciával.

Evelinet a hiuság hozta e helyre.

Meg akarta mutatni a selyem-harisnyáit azoknak az embereknek, a kik látták őt faczipőben és mezitláb.

A parasztleány hiusága volt az.

Nem kevélység, csak hiuság. Nem akarta ő lenézni egykori társait, akart velük jót tenni, pénzt osztani ki közöttük, hálára, tiszteletre kötelezni őket; s különösen azoknak, a kik ő hozzá jók voltak, meg akarta mutatni, hogy ő most, midőn ilyen nagy uraságra jutott, nem feledte el az irántuk való háladatosságot; óhajtja őket boldogitani.

Eveline előre örült a találkozásnak hajdani vőlegényével. Az már valószinüleg rég vigasztalta magát; talán már felesége is van. Egy kis pénzajándék azt igen boldoggá fogja tenni.

Arra is számított, hogy Ivánnal is fog találkozni. Annak is be fogja bizonyítani, hogy milyen hálával emlékezik rá s milyen hatalma van e háláját tettekkel is bebizonyítani. Annak már ajándékokat nem oszthat ugyan, de tudathatja vele, milyen veszély fenyegeti kis telepét a hatalmas consortium részéről s felajánlhatja mindenben döntő befolyását a társulatnál Iván javára, ha az ki akarna egyezni az óriás ellenféllel, ki őt agyon szándékozik nyomni.

Mindenkivel akart tenni valami jót. Hogy azután mondják az emberek: «Ah! de felvitte Isten a dolgát! De jó szive van! De megismeri szegény barátjait most is!»

A jóltevés hiusága hozta ide.

Azt is kicsinálta ő szépen, hogy Berenddel összejöhessen. A környék tekintélyei, földbirtokosai a herczeg nevében lettek meghíva a megnyitási ünnepélyre és lakomára. Egy ilyen meghivást visszautasitani lehetetlen. Bár ugyan Sámuel apát, mikor Eveline példálózgatott előtte, hogy nem látogatja-e meg Berendet, mint tudós collegáját, hogy talán magával hozhatná a lakomára? azt felelte rá, hogy nincs a világnak olyan kincse, a miért ő Berend Iván barátjához azzal a szép szóval nyisson be, hogy gyerünk a bondavári főurak salonjába. Ő tudta, miért mondta?

A mint Szaffrán Péter az előtte elsuhanó tünemény után bámult, valaki a vállára ütött hátulról. Kaulman Félix volt az.

Péter arczát első perczben az ijedtség, azután a düh sápasztá el ez alak láttára.

Az pedig uri fölénynyel mosolygott le rá, mint a kivel egykori kapitális tréfa emléke tartja összeköttetésben.

— Jó napot, fiu! Azután a vendégségre te is feljőjj!

Szaffrán Péter végigbámult az előtte elhaladó uraságokon, s mikor mind bementek a templomba, ő is utánuk ment.

Ott letérdepelt egy szent kép előtt a templom legsötétebb zugában s két összekulcsolt kezét a falnak támasztva s arczát karjai alá dugva, egy fogadást tett, egy rettentő, nehéz fogadást. A kik látták, azt hitték bűneit bánja és imádkozik. Azután felkelt, nem várta be a fényes szertartás végét, kisietett a templomból, vad tekintetet vetve háta mögé, ha nem kiáltanak-e utána a szent képek, mind ujjaikkal felé mutatva: «Fogjátok el! kössétek meg!»

A szent szertartás után a gyártelep megtekintésére vonult az uri társaság. A fenyőgalyakból emelt diadalívnél a munkások küldöttsége fogadta az uraságokat s azoknak vezérszónoka tartott volna nekik valami ékes beszédet, ha bele nem sült volna. Hanem egy fehér ruhás lánykákból álló csoportozat egészen szerencsés volt a betanult verset elzengedezhetni; egyik kis leány Evelinének pompás virágcsokrot nyujtott át.

Eveline megcsókolta a gyermeket s azt kérdezte tőle: «Hát Miczike, ismersz-e még?»

Dehogy ismerte! Rá sem mert nézni Evelinére, olyan szép volt.

A telep épületeit, a gyárokat, a kohókat, a hámort, a tárnát, a szén-izzasztót Rauné úr, az igazgató, mutogatá meg az uraságoknak, kik azután jól elfáradva érkezének vissza az étteremmé alakított raktári helyiségbe, a hol két czigánybanda fogadta őket, természetesen a «Rákóczy-induló»-val.

Eljött biz erre az ünnepélyre hivott és hivatlan: úr, paraszt, pap és czigány.

Hanem az érkezettek között Ivánt nem találta Eveline. Még csak mentegető levelet sem küldött. Ismét a fekete ing van rajta, nem tud bókokat hazudni, a hol azoknak ellenkezőjét érzi. Goromba ember.

Pedig talán van is rá oka?

Mikor a medve bőrére isznak előre, a medvének legalább hadd legyen joga nem lenni jelen azon az áldomáson.

Hanem ott volt Szaffrán Peti.

Még az a kitüntetés érte, hogy a munkások asztalánál első helyre ültették. Hiszen vendég volt közöttük. Többen nem jöttek át a bondavölgyi tárnából, egyedül ő.

A vendégség késő estig tartott. Urak és munkások igen vigan voltak.

A lakoma vége felé odahivatta Félix magához Szaffrán Pétert.

Bemutatta őt a herczegnek.

— Ez az a derék munkás, a kiről beszéltem excellentiádnak.

Szaffrán érzé, hogy arczába szökik vére s halántékainak tódul.

— Nos! jó fiu, hát hogy éled világodat, a mióta nem láttuk egymást? szólt Félix. Félsz-e még a doktortól olyan nagyon? No, itt adok neked egy kis flastromot. Gyógyítsd meg az ijedtségedet vele! S azzal kivett tárczájából egy ujdonat százforintost s odanyomta Péter markába. Ne nekem, a nagyságos asszonynak csókolj kezet.

Szaffrán Péter szót fogadott s kezet csókolt Evelinének, arra a szép gyöngeviolaszin keztyűjére.

Lám, milyen jó, engedelmes fiu lett az emberevőből.

— A nagyságos asszony neked igen jóakaród, folytatá Félix. Az ő szavára ő excellentiája, a kegyelmes herczeg, méltóztatott elrendelni, hogy tégedet a részvényestelephez mint tárnafelügyelőt alkalmazzunk, ezer forint évi fizetéssel. Mit szólsz ehhez, fiu?

Mit szólt volna? Azt tette, hogy kezet csókolt a kegyelmes herczegnek is.

— No! És most már üríts velem egy poharat! szólt magas leereszkedéssel Kaulman úr, teletöltve habzó pezsgővel egy serleget Szaffrán Péter számára: «Éljen a mi legkegyelmesebb elnökünk, ő excellentiája, a herczeg!»

— S éljen a legszebb asszony! tevé hozzá a herczeg udvariasan, mielőtt a toasztra felsivalkodott volna a hegedűtus s azután mind a négyen összeüték poharaika: Szaffrán Péter, a herczeg, a bankár, s a szép hölgy.

A parasztság el volt bájolva e jelenettől. Hogy koczintanak poharat véghetetlen nagyságú főurak egy halinadaróczos munkással. Ezek igazán szeretik a népet.

Szaffrán Péter pedig azt találgatta magában, hogy e két úr közül, a kiknek egyike jobb, másika balfelől foglalt helyet a szép úrhölgy mellett, vajjon melyik lehet a férje s a másik mije lehet neki akkor?

Kiürité a poharat, de attól sem tudta azt meg jobban.

Az ünnepélyt nagyszerű tüzijáték rekesztette be. Az elpattogó röppentyűk arany sziporkái arra szálltak el Iván tárnája fölött.

Másnap reggel Szaffrán Péter beállít Ivánhoz és jelenti, hogy átszegődött az uri tárnába.

Iván keserűen mondá: «Te is?»

— No hát eredj!

Szaffrán még sápadtabb volt, mint máskor. Várta, hogy Iván szemrehányásokat tegyen neki s miután hiába várta, mert Iván egy szót sem szólt neki többet, kitört belőle, a mit mondani akart.

— Miért kiáltotta ön «akkor» arra az emberre, hogy «doktor!»

— Mert az. Doktor philosophiæ.

Szaffrán fenyegetőleg emelé fel az ujját.

— Azért mégis hiba volt, hogy az úr akkor azt kiáltotta, hogy: «doktor!»

Azzal megfordult és köszönés nélkül eltávozott.

Iván lelkiereje bizony nagy próbán ment keresztül.

A legjobb emberei hagyogatták el. Hatalmas kolosszális

tőkepénzek hömpölyögtek kis házikója felé, hogy azt elseperjék; cserben hagyta minden régi üzlettársa, ügyfele. Erős szív kellett hozzá, hogy meg ne szökjék abból a kis kormos házikóból s ott ne hagyja diadalmas ellenfeleinek hálátlanul fizető telepét.

De maradt e nagy leveretés közepett egy igaz, változatlan jó barátja, a ki nem hagyta kétségbeesni: a kétszerkettő.

Az megmondta neki, hogy mi ez, a mit lát?

«Iparüzők társulata ez?» — Nem: börzelovagoké.

«Nemzetgazdászattal foglalkoznak ezek?» — Nem: szerencsejátékot űznek.

«Gyártelep ez itten?» — Nem: Bábel tornya.

Kétszer kettő: négy. És örökké csak négy.

És ha minden császár kiadja patensét és ukázát, hogy kétszer kettő ezentúl öt legyen, ha minden pápa kiadja bulláját, hogy kétszer kettőt ötnek higyjék és ha minden pénzkirály ötnek fogja is számítani a kétszer kettőt, az azért mégis örökké négy marad.

Ez a nagyszerű részvényvállalat e rettenetes igazság ellenére akar dolgozni. A legkönnyelműbb pazarlással épít, szerez, alapít, szerződtet, vásárol, elád; mind, mind a kétszer kettő ellenére. Nincs ennek az a czélja, hogy a jövendő haszonért dolgozzék, hanem a pillanatnyi, a rögtöni sikerért.

«Én túl fogom ezeket a halhatatlanokat élni!»

— — — — — — — — — — — —

Az esztendő végén még egy meglepetés várt az üzletvilágra.

A bondavári részvények már kezdtek megállapodni a 35 és 40 között. Pedig közelgett a második részlet befizetése.

Ilyenkor visszafelé szokott menni minden «fiatal papiros».

Csanta uram épen azon gondolkozott: most épen legjobb ideje lesz a részvényein túladni s az ezüstöt hazakaparintani.

Azonban ekkor kap Spitzhasetól egy titkos tudósítást, hogy őrizkedjék eladni valamit. Ma állította össze az igazgatóság a mult két hónapról a mérleget s a legközelebbi közgyűlésen azzal fogja meglepni a részvényeseket, hogy 20 százalék nyereséget oszt ki, a mire a részvények rögtön gyorsan fognak ismét emelkedni. E titoknak vegye hasznát.

S valóban ez a meglepetés érte az üzletvilágot. A bondavári gyártelep megindulása első két havából oly fényes nyereséget tudott kimutatni, hogy az igazgatósági tantiemeken kívül minden részvényre hat forint osztalék jutott, a mi két hónapra a befizetett 35 százalék után hallatlan nyeremény.

Iván hahotával kaczagott, mikor ezt olvasta.

Ő tudta legjobban, hogy minő nyereséggel dolgozik az a gyártelep? Hanem hát az igen könnyű művészet olyan leltárt állítani össze, hogy a pénztárban levő összeg, mint tiszta nyereség figurálhasson. A sok jámbor részvényes mit tudja azt? Az igazgatóság tagjai jól tudják azt, hanem hiszen ők látják, hogy mit cselekszenek. A mit ki-ki letéteményezett részvényekben a társulatnál, ha egészen odavesz is, a többi részvényen kizsákmányolták a maguk hasznát, s a publikum hadd sírjon.

Hiszen a börze területén nincs kihirdetve a statárium.

Tehát Csanta uram nem adta el a részvényeit, befizette a második részletet is ezüstben s örült a nyereségének és áldotta Spitzhaset, a ki meggátolta őt abban, hogy eladja a papirjait 35-ért, mikor egy hét mulva 45-re felemelkedtek.

Iván pedig nyugodt kedélylyel nézte a pokoli handabandát:

«Vajjon meddig tart ez a tréfa?»

A HALINA-TISZTELET.

Különös találkozása a csillagzatoknak, hogy a midőn Iván azt mondá magában: «Vajjon meddig tart még ez a tréfa?» ugyanakkor Waldemár herczeg is azt kérdezé a diadalában ragyogó Kaulmantól a börzén:

— Mit gondol ön, meddig tart még ez a komédia?

— A harmadik felvonása még hátra van! felelé a bankár.

— Igen, a harmadik részletfizetés. Akkor levegőbe röpítem önöket.

— Én is ott leszek!

A contremine nem birta kitalálni, mi terve lehet még Kaulmannak? Hogy valamihez készül, az bizonyos. Nem tudta azt más, csak Sámuel apát és Tibald herczeg.

Ez a harmadik felvonás volt a bondavári vasut!

Nehéz feladat! Az állambölcsek haragban vannak Magyarországgal s haragjukban semmi vasutat sem akarnak neki engedélyezni; még az országutait sem kavicsoltatják, hadd legyen sivataggá, hadd legyen belőle egy darab Ázsia!

És nincsen-e elég okuk a haragra? Az ő kedvencz állameszméjük megtörik ennek a kemény fajnak a nyakasságán.

A ki csak posztóban jár Magyarországon, mind ellenök demonstrál. Az összes tisztviselői kar, az ország középosztálya, az intelligentia, inkább egyhangulag letette tisztjét, semhogy a bécsi állambölcs chimæráját létesiteni segitse. Jól van! Fogadtak helyette másik csoportot; vendég akad teritett asztalhoz mindig. Az sem ért semmit. A fogadott hivatalnok-csoport besöpörte a fizetést, gratulált, beneventált, felesküdött, zsebét megtömte, de az állameszméért nem tett semmit.

Az eltávozottak s az ujon szerzettek között csak az volt

a külömbség, hogy azok nyiltan megmondták, hogy nem akarnak tenni semmit, ezek pedig mutatták, hogy igyekeznek valamit tenni, de nem lehet; tolnák előre a dolgot, de ha nem megy.

A posztóviselő osztálynál nem kapni meg, a mit keresnek az állambölcsek.

Máskor legalább meg volt ellensulyozásul a selyem- és bársonyviselő osztály; a díszmente és a reverenda, a főúr és a pap. Most azok is távol maradnak.

A primás remonstrál, a püspökök repræsentálnak, a grófok, a volt főispánok Pesten vannak s debachálnak, még talán conspirálnak is.

«Flectere si nequeo superos . . . .»

Forduljunk a halina-daróczhoz.

A halina, mint tudjuk, a legsilányabb neme a szürdarócznak, melyet csak a legszegényebb népfajok viselnek.

Ez a halina-darócz nagy kedveltségnek örvendett ez idő szerint a császári székvárosban.

Nem mintha a divathölgyek bolondul neki vetették volna magukat a halinaszövetnek, hogy ezentúl abból varrassák saut-en-canot-jaikat, hanem mivel annak a viselői egy egész padot ültek tele a birodalom törvényhozó testületében. Galiczia küldte őket.

No ? És ? Van önnek valami kifogása ellene ? Democraták vagyunk-e még ? Mit ?

Oh! kérem alásan. Persze, hogy democraták vagyunk. Egy szavam sincs ellene; sőt inkább azt akartam mondani, hogy az valami geniális gondolat volt, a halinát beültetni a törvényhozó testületbe. Annak a viselői kétségkívül igen tiszta lelkű, becsületes emberek. Ha vezérpüspökük ásít, ők is ásítanak, ha az feláll, ők is felállnak, ha a fejét vakarja, ők is vakarják a magukét, a mi elvszilárdságot tanusít. A nyelvet, melyen a tanácskozás foly, nem értik ugyan, de ezzel azon megbecsülhetlen előny van összekötve, hogy nem is tartanak hosszú szónoklatokat, s a viták folyamát közbeszólásokkal nem zavarják.

Valami mély ismereteket a törvényhozás, alkotmánykérdés, reformügyek és budget-tételek dolgában nem hoztak ugyan magukkal, de épen ezen paradicsomi egyszerűségük érdemli, hogy legnagyobb bizalom kövesse eljárásukat; mert senki sem gyanusíthatja őket azzal, hogy azért szavaznak a kormánynyal, mert hivatalt akarnak kapni.

Még egyszer ismételjük, hogy a feltalálónak becsületére válik a halina-zekének bevezetése a törvényt és alkotmányt gyarapító testület kebelébe.

Pedig hát Magyarországon is viselik a halinát sokan. S száz egynéhány szék üresen áll a számukra a schottenthori törvényhozó palotában.

Csak egy médium hiányzik. A papok.

Mert ezek a magyarországi papok oly barbárok, oly müveletlenek, hogy még most is elébbvalónak tartják a régi Rákóczykorbeli hagyományokhoz való ragaszkodást, mint az ujabbkori civilisatió vivmányainak elfogadását.

Mikor még egy olyan kicsi-piczi ember is, mint Mahók plébános, azzal a válaszszal küldi vissza a miniszter intimatumát, melyet a kathedrából kellett volna kihirdetnie a nép előtt: hogy ő nem falu baktere. Ha hirdetni akarnak valamit, ott a piacz, ott a kisbiró, ott a dob: dobolják ki a nép előtt; de az ő templomában currensek nem olvastatnak fel!

Ezt a kemény nyakú papságot is meg kell törni!

— — — — — — — — — — — —

— Itt az idő a tettre! mondá Kaulman Félix Sámuel apátnak.

«Itt az idő a tettre!» mondá Sámuel apát önmagának.

A primás Bécsben járt. A primás nem kapott elfogadtatást. A primás kegyvesztésbe esett. Az erdélyi püspök egyházi hivatalától felmentetett. A magyarországi klérus ellen fenve van a kard. S Damokles kardjának fonala ellen készül az elszakító olló!

A bondavári vasut «gradus ad Parnassum».

Ha az sikerül: a Kaulman-ház a Pereirákkal és Strousbergekkel áll egy sorban.

És akkor létesíthető a magyar egyházi birtokokra kötendő pápai kölcsön.

Mindent egy csapással!

A rangot a világban, a hatalmat az országban, a befolyást a császárságban, a sikert az üzletpiaczon, s a diadalt az egyházi uralomban.

Sámuel apát hozzáfogott fenhéjázó szerepéhez.

Első feladat volt Magyarországról is behozni a halinadaróczot a birodalmi törvényhozó testületbe, s cserébe megkapni érte a bondavári vasutat, a püspöki czimet s a széket a felső házban.

Tenyerén feküdt mind a három.

A legnagyobb emberek csak sakkfigurák voltak, a kiket mozgatnia kellett tetszése szerint: a kormányférfi, a börzekirály és a szép asszony!

— — — — — — — — — — — —

Egy szombat napon meglátogatta Ivánt Rauné úr. Elmondta röviden látogatásának czélját. A Bondavölgy lakóinak több szomszéd faluból azon óhajtásuk van, hogy a bécsi kormányhoz és birodalmi tanácshoz folyamodjanak vidékük elhanyagolt közlekedési ügyének jobb állapotba helyezése végett. Ez a dolog Ivánt is épen úgy érdekli, mint a többit, annálfogva engedje meg, hogy az ő munkásai is részt vegyenek a holnap tartandó népgyülésen.

Iván kereken megtagadta az engedélyt.

— Kivételes törvények alatt élünk. Azok tiltják a politikai gyülekezeteket. Ez pedig olyan szinezetű lesz. Én a felsőbb tilalmat szem előtt tartom.

Azért másnap végbement a népgyülés, melyen Sámuel apát tartott felbuzdító beszédet a gyülekezet előtt. Alakja maga is tekintélyadó volt, előadása érthető és megragadó. A tárgy oly világosan közérdekű, hogy annak ellentmondani nem lehetett. S hogy a gyanu szikrája még csak

tápanyagot se kaphasson, ez a megfordított népszerüségre jutott szó: «Reichsrath!» sehol elő nem fordult a beszédében.

Egyhangulag el lett fogadva, hogy egy tizenkét tagból álló küldöttség választassék a nép által, mely felmenjen Bécsbe s a nép kivánalmait előadja. Az ugyan jó lesz.

Sámuel apát megnevezé a tizenkét választandót s azokra a körülállók rákiálták az «éljen»-t.

A bondavári részvénytársulat szivességéből minden megválasztott küldöttségi tag egész uti ellátást kap, azonfelül uj szürt, kalapot és csizmát.

Tizenkét új szürhöz lehet tizenkét vállalkozót is találni, a ki azt felvegye.

Nem volt az könnyű munka! Mert a halina gyanakodó.

Nem szereti az úri komázást. Az ajándékról meg épen azt tartja, hogy annak nagyon meg kell adni az árát. Ha kaputos ember lett volna, az indítványtevő, sok ellenmondásra talált volna, de pap volt: előkelő pap. Annak a nyomában el lehet menni. Attól nem lehet tartani, hogy valami olyan helyre viszi a deputatiót, a hol valami terhet kell elvállalni s egyszer csak azt hallják, hogy el kell hagyni házat, telket, miért? azért, mert ekkor meg ekkor tizenkét ember fenjárt Bécsben s ott elkötötte az egész népség földi és mennybeli jussát az ördögnek, vagy kinek?

A pap nem viszi őket a jégre.

De azért mégis lelkére köték a tizenkét új szűrnek, hogy odafenn egytől-egyig mind eltagadja, hogy irni tud semmi irásra a körmük vakarintását rá ne tegyék! s különösen ha a felől találnak tudakozódni tőlük, hogy kinek mennyi földje, hány legényfia van idehaza? arra őrizkedjenek egyenes feleletet adni.

A küldöttség közé természetesen Szaffrán Péter is be lett választva. Ő rá különös szükség volt Bécsben.

Másnap mindjárt utnak indult a küldöttség az apát úr vezérlete mellett.

Harmadnap pedig idézték Ivánt a legközelebbi hadkerület katonai parancsnoka elé.

A katonai parancsnok tudtára adá, hogy Berend úr fel van adva. Az összalkotmány ellen lázít, a birodalmi tanácsot a nép előtt ócsárolja, a népet, különösen saját munkásait visszatartja a hűségi nyilatkozatoktól, a magas kormány tagjait piszkolja, s titkos társulatokban vesz részt.

Hogy mindezt őrizkedjék jövőre tenni, mert különben megindíttatik ellene a vizsgálat, s annak szomorú vége lehet. Most az egyszer még a puszta ijedtséggel elbocsáttatik.

Iván tudta jól, hogy honnan jön ez a feladás?

Még csak az a csapás kellene üzletének, hogy az egyedüli igazgató és kezelő fő egy rövid évre — vizsgálati fogságba — elzárassék. Azután majd kiderül az ártatlansága, s szabadon bocsáttatik; hanem azalatt az egész iparüzlete teljesen tönkre megy.

Az volt a szerencséje Ivánnak, hogy az auditor feleséges ember volt, s annak a felesége lakott abban a szobában, mely elővizsgálati foglyok szállásául volt rendelve, s az asszonyság épen gyermekágyat feküdt. Így inkább haza eresztették, Ivánt, mint hogy a szobát elvegyék a beteg asszonyságtól; a mit úgy hiszem, mindenki helyeselni fog.

— — — — — — — — — — — —

Ah! az valódi ünnep volt, mikor a tizenkét új halinaszűr a Bondavölgyből a metropolisban megjelent.

Itt vannak ők! A magyarok. A föld népének romlatlan kedélyű gyermekei. Küldöttség a birodalmi tanácshoz.

Elismerése a februári alkotmánynak. Az első úttörők.

Háromszoros «magas éljen» nekik.

Minden hirlap tele volt üdvözlésükkel. A politikai lapok komoly vezérczikkeket hoztak e nevezetes jelenségről.

Az államférfiak külön audientián fogadták őket, nevökben az apát úr tartott ékes beszédet, beleszővén abba az országnak jelen megrekedt állapotját, melyből a nép me-

nekülni óhajt s az igaz jóltevőket kezdi felismerni a tétlenségre kárhoztató hitegetőktől.

Különösen hangsulyozta a népnek e józan felismerését az apát úr, mikor az irányadó excellentia elé került.

Az irányadó excellentia kegyteljesen szorítá meg az apát úr kezét s biztosítá róla, hogy az X.-i püspökség nem sokára meg fog ürülni s betöltésénél gond lesz rá, hogy a leghivebb prælatus jusson oda.

A küldöttség tagjaival is váltott nyájas szavakat az excellentia, mely nyájas beszélgetéssel, egyik sem értvén a másik nyelvét, kölcsönösen meg voltak elégedve.

Sőt midőn az apát úrtól megtudá, hogy a küldöttek között legkitünőbb egyéniség Szaffrán Péter, ezzel még kezet is szorított az excellentiás úr s azon reményét fejezte ki, hogy a birodalmi tanács holnapi ülésén látni fogja őket a karzaton. Most még «csak» a karzaton!

Péter meg is igérte, hogy elmennek. Ő egyedül értette, hogy mit beszélnek hozzá. Tudott németül, sőt francziául is. Hajós korában ragadt rá.

Hanem arra nem felelt semmit a miniszter úr, hogy a bondavölgyi vasutengedélylyel mi lesz? Pedig ez a főkérdés.

A magas audientiák után következtek a népszerű ovatiók. Három illustrált lap szerkesztői szólíták fel a küldöttséget, hogy engedjék magukat lefényképeztetni ujságaik számára, azokban az új «festői» szűrökben. Ez érdekes csoportozatok lehető legrövidebb idő alatt megjelentek minden műárus kirakatában s csődítettek maguk körül bámuló közönséget.

A birodalmi tanács másnapi ülésén egy egész első pad lett számukra a karzaton fentartva; a hol sorban helyet foglaltak a kedves vendégek, kikönyökölve a mellvédre s alálógatva gomba-kalapjaikat.

Az irányadó excellentia másfél óráig nyuló beszédet tartott a kedvükért s megszámlálták a cseh dissenterek, hogy ötvenkétszer nézett fel a karzatra beszédközben, hogy minő hatást tett reájuk?

Egy elaludt s leejtette a kalapját. Az a kalap viszont egy, a képviselői padokon alvó tagot felébresztett. Ezt az eseményt, mint pompás calembourgt czifrázta ki három napig az összes birodalmi sajtó, míg végre az illustrált élczlapok martalékába jutott. Repülő szavak indíttattak meg a rovásukra, a miket soha sem mondtak.

De végigvárták az egész ülést. Derék emberek.

Kárpótlásul e szenvedésért és jutalmul a kitartó állhatatosságért, a törvényhozók vezércapacitásai pompás banquettet rendeztek számukra a hotel Munschban, a hol Szaffrán Pétert az a tisztelet érte, hogy az asztalfőn, mindjárt az apát úr jobbján foglalhatott helyet; s azon a helyen mindenki által apróra megbámultatott.

A lelkesült toasztokból, miket a kitünő szónokok, a doktor urak, a Reichsrathok és Geheimrathok szemébe mondtak németül, megérté Szaffrán Péter, hogy ő benne tiszteli mindenki a bondavölgyi közönség által rövid időn felküldendő Reichsrathot, a sperativ collegát, a præsumtiv törvényhozót. Azokból a suttogásokból pedig, a miket a háta mögött franczia nyelven ejtegettek el, azt tudá meg, hogy a jelenlevők úgy mutogatják be őt egymásnak, mint azt a nevezetes ficzkót, a ki vőlegénye volt az isteni Evelinának, a kit elszöktetett tőle Kaulman.

Szaffrán Péter úgy tett, mintha nem hallaná sem azt, a mit lelkesült szóval a szemébe, sem azt, a mit gunyos nevetéssel a háta mögött mondanak.

Hanem magában arra gondolt: «Ha ezek az uraságok itten tudnák azt, hogy én már egyszer emberhust ettem!»

A banquett vége felé a nagy tudós tekintélyes doktor urak összecsókolóztak derék vendégeikkel, s a késő éjszaka választotta el a szerelmeseket egymástól. Másnap valamennyi bondavölgyi polgártársnak kóválygott a feje a sok bevett jótól, a mihez ők nem voltak szokva.

Pedig még hátra volt a sok parádé. Meg kellett jelenni a császári várlakban és letenni a tisztelet és hódolat adó-

ját a legmagasabb trón zsámolya elé. A szegény halina előtt a legmagasabb kapuk is megnyiltak.

Másik nap a pompás katonai parádét kellett végignézniök. Mennyi ágyú! Mennyi lovasság! Milyen irtóztató szuronyerdő!

Megint másik nap, vasárnap következett; akkor sorba járták a templomokat. Minő templomok azok! Az ember el sem meri azokban mondani azt a közönséges parasztimádságot, a mit odahaza tanult. Van is hozzávaló ének, orgonahang! Itt már csak gazdag az Ur Isten! Hogy szégyenlheti magát a paraszt, hogy az övé ott falun olyan szegény!

Délután meg népünnep volt. Hejh! ott volt még látni való! Csodaállatok, kötéltánczolók, büvészek, versenyfutók, légbe emelkedő gömbök. És azután sör, a mennyi kell. Fizeti az apát úr.

Még sem volt vége. Meg kellett nézni a császárváros minden nevezetes bámulni valóját: képtárait, ritkaséggyüjteményeit, fegyvertárát, ágyúöntődéjét, kincseit és drágaságait, hogy legyen fogalma a halinának, minő pompa, hatalom, dicsőség, gazdagság, fenség és uralom az, mely most vele kezet szorít, az ő szegénységével, pusztaságával, tudatlanságával, tehetetlenségével, és alázatosságával.

A halina pedig szeretett volna már otthon lenni és nagyot nyújtózni a saját asztalánál, egy tál főtt burgonya mellett.

Az utolsó estén elvitték őket a szinházba.

Nem a burg-szinházba, az nem nekik való, hanem a Treumann-félébe.

Ott adnak most olyan nekik való darabot, a min nevetni lehet sokat, bámulni még többet.

A darab csupa ének meg táncz, meg furcsaság. S a mi legnagyobb furcsaság benne, az, hogy a czímszerepet a szép Eveline játsza benne: Kaulmanné. Vajjon rá fog-e ismerni Szaffrán Peti?

Evelinát nem lehetett egyenesen az operához szerződtetni, mert ott még az olasz staggione tartott; de a mint annak vége lesz, kilátásba lett helyezve, hogy szerződtetni fog; egyenesen kiköttetvén, hogy előbb más alsóbbrendű színpadon gyakorolja magát, a míg leszokik a lámpalázról.

Igy került, mint vendég, a Treumann-színház deszkáira. Saját természetes bájai igézettel voltak a közönségre s már ez idő szerint úgy beszéltek róla, mint kitünőségről s a mi az arany fiatalságot illeti, az meg épen bomlott utána.

A darab, a melyet ez este a halina tiszteletére előadtak, egyike Offenbach ledérebb dalműveinek, melyben a színpad hölgyei kevés titkolni valót tartanak a közönség előtt.

A Quirites gyönyörködik és tombol az élvezettől.

Hanem a halina nem jól mulatta magát.

Nem volt tetszésére a sok czinczogás és kornyikálás, a ballet és a lenge öltözetű nymphák, a kaczér taglejtések, a csábos mosolygások, a merész kirugások, s a kurta rokolyák.

Hisz a szegény ember leánya is felgyürközik, mikor dologban van, mikor a pataknál mos; de az akkor dolgozik. Ki néz oda? Ki gondol rá?

Nem a lovagrend jelszava, hanem a szűrös embereké igazán a «hony soit, qui mal y pense».

Úgy tetszett a halinának, mintha neki kellene itt magát szégyenleni a szereplők és nézők helyett.

Hát még mikor Eveline előjött!

Tündérnő volt, mythologiai istenasszony, felhőkbe, aranyozott, napsütötte felhőkbe öltözve; s a felhőknek nyilásai voltak, a miken keresztül világlott . . . . no igen: az ég.

Péternek mintha forró láz futott volna végig a testén.

Hát az egész világnak szabad abba az égbe benézni?

Mikor a tárnában dolgoztak is, féltő irigységgel nézte sokszor, mint látszanak ki e szép lábszárak a feltüzött ruha alól; de a leánynak nem volt akkor tudata arról,

hogy lábszárain mit nézhetnek? s a dolgozóknál, «hony soit, qui mal y pense!»

Most pedig már tud kaczérkodni, mosolyogni, csábítani, ezer ember bámultára!

Azt Péter nem vette számba, hogy ez csak színpad; s hogy ezek a tündérek, kik itt most játszanak, a színpadon kivül mind igen erényes hölgyek és szófogadó leányok. Ez csak művészet.

A halinaszűrös volt vőlegény undort és elkeseredést érzett.

Játékból ölelkezni, játékból szerelmet vallani, csábítani, enyelegni!

Azután rá van ez a hölgy arra szorulva, hogy magából ily szégyent csináljon?

Vagy nem szégyen ez, hanem dicsőség?

Úgy van, dicsőség. A páholyokból koszoruzápor özönlik lábaihoz, alig tud elszökellni a virágeső között. Ez dicsőség!

A taps fölveszi a házat. Ez tisztelet. Nem olyan tisztelet, a milyet embernek adnak, nem is olyan, a milyennel a szenteket üdvözlik, hanem valami idegen neme az imádásnak. A Bálvány imádása ez. S a nőnek tetszik, hogy ő Bálvány.

Igy értelmezte a dolgot Szaffrán Péter, s semmivel sem lett általa szivesebb indulatra hangolva Eveline iránt.

Csak az vigasztalta, hogy társai közül egy sem ismert rá a színpadi csábalakban a hajdani szénhordó-leányra.

Péter keserűséget és undort vitt magával a színházból haza.

Mikor előadás után a hotelben összetalálkozott az apát urral, azt mondá neki:

— Mikor megyünk már haza?

— Meguntad magadat, Péter?

— Meg!

— No, csak még légy türelemmel. Holnap még egy helyen kell tisztelkednünk. Egy szép asszonyságnál.

— De hát mire valók vagyunk mi ott?

— Csak te járj el mindenüvé, s ne kérdd miért? Ha sikert óhajtunk, minden eszközt elő kell vennünk. Egy asszonyság pártfogását kell még kikérnünk, a kinek egy szava többet ér az irányadó excellentiás urnál, mint a mi egész litániánk.

— Jó, hát még oda is elmenjünk.

A KÉT IMÁDÓ.

Másnap tizenegy órakor ismét bérkocsiba pakolta hiveit Sámuel apát s vitte az utolsó instantiára: a nagy befolyásu úrhölgyhöz, a kinek egy szava többet tesz a fő-főexcellentia előtt, mint minden papnak és orátornak körmönfont szónoklata.

Egy pompás palota előtt állottak meg. Skarlátbundás, medvebőr-süveges portás húzta meg előttük a csengetyűt, s a kapu alól kettős márványoszlop-soron át haladtak végig a lépcsőzetig. Az is fehér márványból volt, kettős szőnyeggel bevonva. Milyen boldog volna otthon az iskolamester, ha ebből a szép vastag pokróczból kaphatna egy téli kabátra valót!

A lépcsők mellvédein olyan szép szobrok vannak felállitva, hogy szegény ember szinte kezet csókolhatna nekik. Fűtve van az egész tornácz, s üveggel fedve udvar és lépcsőház, hogy a szép virágok a drága porczellán cserepekben meg ne gémberedjenek.

Az előszobában ezüst vállszalagos inasok fogadják a tisztelgőket, kiknek a lélekzetük is eláll, mikor az elfogadó-terembe bebocsátják őket.

Itt nem látni falat; drága virágos selyemmel van behúzva minden, gazdag, aranyozott czifraságok tartják a függönyöket s a selyem tetejébe meg pompás festmények vannak akasztva, aranyos rámákban. Az ablakok felső része üvegfestmény, mint a gazdag templomokban, s átellen-

ben a világossággal egy nagy, fehér márványkandalló, melyen csodálatos óra ketyeg, tüneményes mozgó tündérszoborral a tetején. A butorzat mahagoni fából; a boltozatról, melyre gyönyörüség felnézni, olyan szép aranyozott freskók vannak oda festve, százkaru csillár függ le, ezernyi üvegprizmával. Lehet itt fény, ha azt mind meggyujtják!

A jámbor küldöttség még jól körül sem bámulhatta itt magát, midőn a másik teremből előjött egy finom fekete frakkos úr, fehér nyakkendővel, a ki ha nem nagyságos úr, hát akkor legalább is komornyik, s az jelenté az uraságoknak, hogy lépjenek át a másik terembe, az úrnő kész az elfogadásukra.

Ajtó nem volt itt semmi szobán, csupán nehéz damasztfüggönyök, mint otthon a templomi zászló.

Ez a másik terem pedig még csodálatosabb volt. Vadgalambszin selyemmel szőnyegezve a falak, tetőtől a padlóig eresztett tükrök virágos porczellán rámákban, a tükrök közt faragott consolokon tánczoló fehér márvány-nymfák; a padlat puha szőnyeggel takarva, mintha mohos gyepen járna a láb; a kandalló fekete márvány, ezüst rácsozattal; a butorok a versaillesi mintára utánozva, sevresi porczellánból székek, asztalok lábai, karjai finom virágfüzérekből, csábitó nőalakokból idomitva; egy-egy műremek mindegyik; s a közép- és mellékasztalokon tarka-barka japáni köcsögök és vedrek. Egy ablakban csodálatos tengeri növények üvegvederben, arany-halakkal.

De egy tekintésre meg sem látta mindezt a szegény falusi ember, mert a mint a sok tükör elé lépett, azt hitte, nyilván még három másik szűrös deputatió nyomul a terem másik három oldalán be, ugyanannyi aranykeresztes apát úrral az élén.

De a mi a csodálkozását mindenkinek egyszerre magára vonta, az volt az eléjük jövő úrhölgy.

Valami jelenésszerü szépség. Nyakig érő hullámos violaszin selyem ruhája drága csipkékkel diszítve, gazdag

fekete haja fürtökben omlott hátrafelé és két vállára; arcza oly szép, oly elragadó, oly méltóságteljes, hogy lehetetlen volt kiállni a tekintetét.

Hanem azért Szaffrán Péter csak ráismert itt is. Megint ő! Itt is ő! Ni, mily tiszteletteljes bókkal közeledik felé az apát úr, hogy hajtja meg magát előtte, mily komoly nekifohászkodással mondja el kiczirkalmazott szónoklatát, ajánlva a bondavári nép ügyét a nagyságos asszony pártfogásába. Mire a nagyságos asszony kegyteljesen, malaszttal viszonz, igérve minden közbenjárást, a mi tőle telik, buzgóságán nem fog mulni. És hozzátette a végén: «Hiszen magam is a Bondavölgy szülötte vagyok.»

E szónál egy kérdező pillantást vetett rá a halinás deputatió, s aztán megfelelt magának: «bizonyosan a bondavári főúrak egyik leánya, vagy úrnője».

Csak Szaffrán évődött magában. «De hát mi vagy te? Tegnap este felhőruhában énekelsz, ugrálsz, bohóskodol, mutogatod szépségeidet a förtelmes városi csőcseléknek, mely még távcsővel néz rád, mikor a kalapját kellene a szeme elé tartani, hogy ne lásson; ma meg deputátiót fogadsz el, s komoly instantiát hallgatsz ki és pártfogást igérsz szupplikáló papi fejedelemnek? Komoly dolog volt-e az, a mit tegnap este játszottál? vagy ez is csak komédia, a mit most a pappal és velünk játszol?»

Ennél a kétségnél eszébe jutottak Szaffránnak a távol tenger vademberei a Fidzsi-szigeten, kiket ottjártában kinevetett az ő tudatlanságukért. Hogy bámult a hottentotta, mikor azt látta, hogy a fehér ember lehuzza a kezéről a bőrt s alatta van még egy másik bőr.

Ilyen hottentotta-butának érezte magát Szaffrán.

Csak hogy itt az egész bőrről van szó.

Az apát úr, mint ki nagyon meg volt elégedve a küldetés eredményével, jelt adott a hátul levőknek a kisomfordálásra, s hódolatteljesen hajtá meg magát a delnő előtt.

A delnő ekkor valamit sugott az apátnak s hátramaradt.

Az apát megfogta Szaffrán Peti kezét, és azt mondá neki halkan:

— Te Péter, maradj itt. A nagyságos asszony néhány szót akar veled szólni.

Szaffrán azt hivé, hogy a vére a feje tetején löki magát keresztül.

Szédelegve fordult vissza az ajtó félrevont függönye alól.

És Evelina, mikor a többiek távoztak, odasietett eléje. Nem volt már az a csúf keztyü a kezén, Szaffrán érezheté kezének bársonyát, midőn az ő durva tenyerét megszoritá vele s ujra megismerheté a hangot, melyet annyiszor hallott, a pajkos, a kedélyes fecsegés hangját.

— No, Péter! Hát annyit sem mondanál, hogy: «Isten jó nap!» — szólt Eveline hátbaütögetve kétszer-háromszor az ámulót. — Hát haragszol még rám, Péter? No látod, ne haragudjál. Maradj itt nálam ebéden; azután megigyuk a békepoharat együtt.

Azzal karja alá ölté kezét s megveregeté Péter pofáját finom fehér kezecskéjével, a min nem látszott meg, hogy valaha munkától volt érdes.

— — — — — — — — — — — —

Eveline, igéretéhez hiven, mindennap meg szokta mondani Tibald herczegnek, ha valakit salonjában el akart fogadni, hogy nincs-e ellene valami kifogása?

A herczeg mindig megmondá neki atyai véleményét. Hiszen vannak igazi tisztelői a művészetnek s vannak tisztességes gentlemanek (legalább meglehet, hogy vannak), kiket minden későbbi veszélyre való kilátás nélkül elfogadhat a salonjában egy delnő, a ki nem a férje házában lakik.

A herczeg maga is szerette a vidám társaságot, s ha izlése szerint volt az összeválasztva, jól mulatott közte, Eveline végezvén a honneuröket.

Erre a napra két új elfogadandót jelzett a herczegnek Eveline.

Az egyik volt Szaffrán Peti.

A herczeg elmosolyodott rá.

— Jól van. Szegény fiú! Vendégelje ön meg. Az annak jól fog esni.

Ez nem veszedelmes ember.

A másik ő irányadó excellentiája.

De már erre felütötte a fejét a herczeg.

— De hát hogy kerül önhöz ez az excellentiás úr?

— Nos? Talán asszonygyülölő volna?

— Ellenkezőleg. Ő excellentiája nagy gonosztevő, csak hogy nem szereti ezt nyilván vinni. Ilyen gyöngeségekkel nagy embereknek, kik a sors kerekeit forgatják, szabad ugyan birni, de nem szabad azt elárulni. Ilyen magas úr minden ürügy nélkül egy szép művésznő salonjába nem vezettetheti be magát úgy, mint egy habitué a jockey-clubból.

— Hát hiszen van rá ürügye. Én kértem tőle a találkozást.

— Ön kérte tőle?

— Azaz hogy azt kértem, hogy mikor fogadhatna el kihallgatáson? s ő arra azt üzente titkárjától, hogy inkább maga jön el hozzám.

— De hát mit akar ön e kihallgatással?

— Félix parancsolta.

— Úgy? Kaulman úr? És mi végett?

— Ezen okmány aláiratása végett.

Eveline egy összehajtogatott iratot mutatott a herczegnek. A herczeg beletekintett s bámulva rázta a fejét.

— S ő excellentiája tudja azt, hogy erről a tárgyról akar ön vele beszélni?

— Dehogy tudja! — kaczagott fel Eveline. — Mikor a titkárja által tudakozódtatott nálam, hogy mi tárgyban akarok vele szólni, azt mondtam neki, hogy az operaházhoz való szerződtetésem tárgyában. Arra rögtön visszaüzent, hogy eljön. Erről a tárgyról, a mi itt a kezemben van, semmit sem tud.

— Kaulman úr adta önnek ezt a tanácsot?

— Ő adta.

— Jól van. Kaulman úr egy raffinirozött impostor. Hanem azért tegye ön, a mit mondott. Kaulman úr csalatkozni fog, ha azt hiszi, hogy ilyen nagy vadat ilyen selyemhálóval meg lehet fogni. Hát csak fogadja el ön magas látogatóját. Önt már most nem féltem ő excellentiájától, hanem ezt az irást, ezt már most féltem, hogy valami baj éri.

— — — — — — — — — — — —

Tehát Eveline Szaffrán Péter karja alá dugta szép fehér kezét s átvezette őt egy másik szobába; az meg csupa ezüsttel volt rakva. Onnan megint egy valahára csukott ajtón át egy negyedik szobába, mely szőnyeg helyett művészi faragványu fatáblázattal volt fedve, a plafond is gerendázattal ellátva, a gerendák mind czifrára faragva, alácsüngő hegyes csigákkal, az ablakok függönyeit szárnyas amourettek tarták, a falhoz hasonszinü fából faragva, a butorok ódon alaku mesterművek, remek caryatidákkal, a vésművészet csodái, az óra kétszáz éves régiség, áttört óraházban, feljövő nappal, holddal és csillagrendszerrel; s a mit elkomorit a faburkolat a szobán, azt felderitik a falakba illesztett porczellán-festményyü gömbölyü tájképek; a három ablak is ilyen tájképet mutat fel, csak hogy azok átlátszók s egy negyedik ablak, épen olyan gömbölyü rámával, mint a képek, a szomszéd téli kertre szolgál; a belenéző mintha egy japáni virányt látna maga előtt, tele kaméliákkal, azaleákkal és hortensiákkal. A gerendázatról csillár helyett egy virágveder függ alá s abból élő folyondárok futnak fel a gerendákig, onnan ismét lecsüggve s össze-vissza tekerőzve zöld leveleikkel, piros virágfürteikkel a rococo-izlés halfarku, bogáncsszarvu emberalakjain.

Itt leülteté Eveline a kerevetre az asztalhoz Szaffrán Petit. Ő maga odaült mellé egy karszékbe.

Nem volt senki a szobában, csak ők ketten.

— Látod, Péter! — szólt Eveline, a daróczruhás férfi

karjára téve kezét. — Az Isten akarta úgy, hogy én akkor te tőled elváljak. Nehezemre esett az nekem, hidd el, mert már háromszor ki voltunk hirdetve. De hát nem kellett volna bántanod a szegény Jánoskámat. Engem is megvertél. Jól van, erről ne beszéljünk. Az nem fájt nekem. Azért én nem haragudtam te rád. Te azt nem is tudod, hogy mikor vissza nem jöttél, én utánad mentem, hogy felkeresselek, éjjel a sötét erdőn keresztül, egész a völgyi csárdáig. Ott meglestelek az ablakon. Láttalak, hogy tánczoltál a Czifra Manczival. Meg is csókoltad. Akkor haragudtam meg rád.

Péter a fogait csikorgatta. Érzé, hogy meg van fogva, meg van kötözve. Még ő a hibás! Nem is védheti magát. Nem mondhatja azt, hogy a mi szabad a férfinak, az nem szabad az asszonynak! Ha ilyenért a tisztességes, jámbor embernek szemrehányást tesz otthon a felesége, annak csak meg tud felelni; jól végigveri, az a felelet; de hogy lehet egy ilyen úri asszonyt megczáfolni, a kinek nem markolhat az ember a hajába, hogy addig czibálhatná, mig elismeri, hogy nincs igaza?

— No, de ezen már túl vagyunk! — szólt vidám enyelgéssel Eveline. — Látod, az Isten jóra forditotta ezt a dolgot. Neked örökös keserűséged lett volna velem, mert én szeretek ellentmondani, daczolni, féltékenykedni; most pedig azt teheted, a mit akarsz. Nekem pedig, lásd, milyen uraság a sorsom. Annyi emberrel jót tehetek! mindennap húsz szegénynek tálalnak a házamnál. Sok panaszos embernek az ügyét-baját elvégzem a nagy uraknál egy jó szóval. Egész völgyeteknek jóltevője lehetek. Olyan nagy dolgokat vihetek véghez, hogy ezeren meg ezeren megáldanak érte. Hát rosszul van-e, hogy így van?

Eveline feleletet várt. Szaffrán Peti látta, hogy be kell végre bizonyítania, hogy nem némult meg.

— És mindez a nagy gazdagság a bondavári kőszénből kerül ki?

Eveline mélyen elpirult. Mit feleljen e kérdésre?

— Nem egészen. De magam is keresek a művészetemmel. Látod, egy föllépésemért a szinpadon kapok ötszáz forintot.

«Ötszáz forint!» — gondolá magában Péter; a bizony szép pénz. Már ez sokat megmagyaráz. Azért a dijért ugyan kissé több ruhát is vehetne magára az asszonyember; de hátha ez a fővárosi csőcselék így jobban szereti. Ez tehát mégis csak dolog, Jobban is jövedelmez, mint a szénhordás. Ehhez is fel kell kötözködni. De hát a «munka tisztesség!»

Kezdett Szaffrán Péter enyhülni.

— No hát ne csinálj olyan haragos képet! — szelidité őt Eveline. — Ha haza mégy, mondd el, hogy beszéltél velem, együtt voltunk. Ha valakinek otthon nálatok valami baja van, csak egy sort irjatok nekem, a mit lehet, mindjárt segítek rajta. Azután te házasodjál meg, ha még nem nősültél, ott van a Panna, az szép, derék lány, nekem jő barátnőm volt; vagy az Anicza, az mindig járt utánad, jó asszony lesz belőle. Csak a Manczit ne vedd el, kérlek, azzal nem lennél boldog. Azután ha megházasodol, itt van, nézd, a jövendő mátkádnak küldök egy pár fülönfüggőt, egy nyaklánczot meg egy mellboglárt, menyasszonyi ajándékul; neked meg emlékül adom ezt az órát; a lapjára, nézd, az én képem van festve. Azután rólam megemlékezzetek, mikor boldogok lesztek.

Mikor Eveline e szót mondta s az ajándékokat Péter zsebeibe tömte, könybe lábadtak a szemei s ajkai körül görcs vonaglott; Péter azt látta ebből, hogy ebben a nagy fényben nem lakik boldogság.

Valami gondolat kezdte olvasztani szívében a jeget. Nem a kapott drágaságok, nem a menyaszonyi ajándékok. Nem eszik azokból semmiféle menyasszony! Akár aranyból vannak, akár ólomból volnának, mindegy ez rájuk nézve; nem látja meg azokat soha senki! Hanem arra gondolt, hogy hadd legyen hát minden úgy jól, a hogy van.

Szaffrán keveset szokott fenhangon beszélni, magában annál többet.

«Jó szived van, adakozó vagy. Tele marokkal osztod az aranyat. Látod, ha azt akarnád, hogy megáldjalak, nem kellene hozzá semmi arany. Adhatnál nekem egy csókot. Mi neked egy csók? Alamizsna. Egy csók, a miből annyi van! A mit még a festett képü komédiásnak is adsz a szinpadon!»

Szegény bohó! Nem tudta, hogy azok csak cachirozott csókok, miket a szinpadon adnak, valamint cachirozott torták, a mikből esznek. Az mind papirosból van.

Péter azt hitte, hogy ettől az egy csóktól lecsillapulna minden szomja, minden éhe. Pedig rettenetes vágyat érzett: embereket apróra megrágni. Mindazokat, a kik szemébe áldomásoztak, a háta mögött nevetgőztek, kincseikkel dicsekedtek, szépségeiket fitogtatták, dicsőségükkel parádéztak és azokat, a kik amazoknak a beszédein elaludtak, a kik ugrándozásaikat szemüvegezték, és a papot, ki őket ide hozta, és idehozott társait, kik tátott szájjal bámulnak az új kapura, úgy szerette volna fogai alatt összemorzsolni! Úgy égett a pokla a szomjtól.

Mind ezt a kint elmulasztaná egy csók.

«Egyedül vagyunk, egymás szeretői voltunk, mi volna benne lehetetlen?»

De nem tudta, hogyan kezdjen hozzá, hogy ezt megmondja neki?

— Hát most együtt ebédelünk Péter! — monda nyájasan a hölgy. — Hej! képzelem, hogy meguntad már azt a sok úri kotyvalékot, a mivel itt Bécsben naponkint traktálnak. Hát megállj, ma én főzök a számodra. A te kedvencz ételedet, a miért annyiszor megdicsértél; azt mondtad, senki sem tudja azt olyan jól csinálni, mint én. Készitek neked haricska-puliszkát.

Szaffrán Peti képe galvanicus mosolyra vonult el. — A kedvencz étel nevére-e, vagy arra, hogy a nagyságos asszony még most is tudja azt késziteni és az ő számára?

De vajjon hogy kezd hozzá? hiszen itt nincs se tüzhely, se bogrács?

— Mindjárt lesz minden! szólt gyermeteg élénkséggel Eveline; — csak öltönyt váltok, ez nem főzni való.

Azzal egy benyilóba suhant s két percz mulva már viszszajött átöltözve. (A szinésznők jól tudják azt.) Fehér himzett pongyola volt rajta, fején csipke-főkötő.

Nem hitt magával segitségül semmi cselédet, maga felteritette az abroszt az ódon tölgyfa asztalra; rátette az ezüst bográcsot, mely alatt ezüst katlanban lobogott az égő borszesz, annál megforralta a vizet; azután felgyürte otthonkája bő ujját könyökig s gyöngéd rózsaszin markával eregette bele a forró lébe a barna haricska-lisztet, nagy ezüst kalánnal kevergetve azt folytonosan, mig sürüvé dagadt. Akkor azután megfogta az ezüst bogrács két fogantyuját, kiforditá az egész drága főzeményt egy mázas cseréptálba: igen is, egy cseréptálba, ráöntötte a langy téjszint s elővett két fakanalat, az egyiket odaadta Péternek, a másikat magának tartotta.

— Együnk egy tálból, Péter!

És ettek egy tálból fakanállal, haricska-puliszkát.

Péter azon vette észre, hogy szeméből valami forró hull a kezére. Talán köny!

Olyan jó is volt az a haricska-puliszka.

Bécs városának minden szakácsa egymáshoz verné a fejét, még sem tudná azt úgy elkésziteni.

Bor nem volt, sem pohár az asztalon. Paraszt ember nem iszik evés alatt.

Hanem mikor jó sort ettek a tálból, Eveline előhúzta az asztal függönye alól a cserépkorsót s megkinálta vele Pétert, előbb maga húzván belőle egy kortyot tisztesség szerint.

— Igyál, Péter! Ezt is szereted te!

Méhsör volt benne. Péter kedvencz itala. Ártatlan hűsitő szer. Péter azt hitte, hogy azt neki kötelessége az utolsó cseppig kiinni.

Mindent eloltott az odabelől. Az egész lánggal égő pokol kialudt tőle.

«Igen! Úgy lesz! — mondogatá magában. — Visszamegyek a templomba, a hol azt a szörnyű fogadást tettem: visszaimádkozom a szenttül kezébe tett esküvésemet. Nem bántok senkit, nem állok boszút semmiért. Hadd zöldüljön a szép fű a mezőn! Te pedig ragyogj tovább aranyban, selyemben, nagy urak mosolygásában: nem haragszom rád tovább. Elfeledem azért a napért, a melyen elfogadtál, azt a napot, a melyen elhagytál. Hanem adj most még egy csókot. Hadd ne emlékezzem azután egyébre, csak erre az egy csókra!»

A delnő arcza oly nyájasan ragyogó volt, ajkai olyan pirosak, oly hizelkedők, szemei oly epedők; olyan volt himzett fehér köntösében, mint a kivánság; és Péter még sem tudta, hogyan kezdjen hozzá, hogy megmondja neki ezt a nagy szót: «Adj hát először eldobott vőlegényednek először és utoljára egy csókot!»

S addig-addig keresgette a nyitját a nehéz szónak, míg egyszer sebesen felnyitják az ajtót s berohan a komornyik és jelenti, hogy itt van az excellentiás úr!

No most, Péter, Isten hozzád! Siess innen. Nem kapsz már se csókot, se puliszkát többet. Ki sem kisérhet a nagyságos asszony, mert sietnie kell újra átöltözni. Majd a rejtek-ajtón kitol szépen a komornyik, ott egy inas majd levezet a hátulsó lépcsőn s majd kiereszt a kis kapun s kicsuk egy ismeretlen utczába, a hol még soha sem voltál: onnan azután, míg hazatalálsz a szállodába, gondolkozhatol rajta, mit mondanál a szép asszonynak, ha még egyszer egy óra hosszat egyedül volnál vele a gömbölyű ablakos szobában?

Szaffrán Péter az öklével verte a homlokát, s fogait csikorgatta, mikor az utczára lekerült.

Az alvilág égő folyamai tomboltak ereiben! A kénköves folyamok, mikben az elkárhozottak lelkei kinlódnak!

«Ne zöldüljön hát a fű azon a mezőn!»

Mikor feljött ebbe a nagy Babylonba, csak a boszút és szerelemféltést hozta fel magával. Most megszerezte hoz-

zájuk még a gyülöletet, az undort, az irigységet, a szégyendühöt és a politikai fanatismust. Szép társaság, ha egy helyre kerül!

A HOL A GYÉMÁNT NEM FOG.

Hogy mit beszélt az excellentiás úr a szép asszonynyal ez óhajtott találkozáson? azt hitelesen nem mondhatjuk meg, mert stenographunk nem volt jelen.

Bizonyosan magasztalta művészi tehetségeit, igérte magas pártfogását; s mivel hogy a világon semmi sincs ingyen, s a mint a herczeg bizonyos tekintetben ő excellentiáját nagy gonosztevőnek nyilvánítá, valósziuűleg példálózott a pártfogásért járandó foglalóra.

Mire viszont Eveline, mint okos asszony, elébb «feketével fehérre» téve akart látni bizonyos vívmányokat, s eléhuzá fiókjából azt a bizonyos irást.

Arról a bizonyos irásról ő excellentiája valósziuűleg azt hitte, hogy az az operaházhoz való kinevezési decretumért folyamodás, s lehető, hogy vidám mosolygással mondá: miszerint az annyi már, mintha alá volna irva.

Több, mint valószinű pedig, hogy a mint azután a kétfelé nyitott irásba belepillantott, azonnal a hivatalos ránczokba huzódott magas ábrázatja, levén abban nem szinházi históriáról, hanem a bondavölgyi vasut engedélyéről szó.

Hogy akkor azután mindjárt felkelt a szép asszony mellől ő excellentiája s minden szépelgési kedve megsavanyodván, elkezdett neki beszélni elháríthatlan akadályokról, nagy ellenzésről a birodalmi tanácsban, még nagyobb ellenállásról az urak házában, a hol Sondershain herczeg eget-földet megmozdít a bondavári vasut engedélyeztetése ellen; politikai feltételekről, a pénzpiacz nehézségeiről, az állam túlterheltetéséről, strategiai szempontokról, territorialis nehézségekről s több effélékről, a mik

miatt lehetetlen, vagy legalább mostanában nem lehető a bondavári vasut engedélyezése állami kamatbiztosítás mellett.

S hogy azután nagy hamar vette a kalapját ő excellentiája s otthagyta a szép asszonyt, ez már tény.

S hogy midőn a lépcsőn végig haladt fanyar képpel, magában ilyesmit mondott: «Tudtam volna csak, hogy nem a szinésznő, hanem a bankár felesége akar velem beszélni, majd jöttem volna ide!» ez psychologice deducálható.

Az meg már épen historicum, hogy mikor a bérkocsiba beült, annak úgy becsapta az ajtaját, hogy az üvege kitörött.

— — — — — — — — — — — —

Tibald herczeg palotájában ezalatt igazgató-tanácsi ülés volt. A harmadik részletfizetés elrendelése forgott szóban. A legkritikusabb műtét a közönség erszényén.

Erre kellett volna nagyon a bondavári vasut.

Kaulman mulhatlannak hitte, hogy egy hét alatt meglesz rá az engedély. A bondavölgyi deputatió nagyon jó sensatiót gerjesztett.

Azután van még egy hatalmas pártfogója a consortiumnak, a ki az excellentiáknál mindent kivihet, még a vasutat is.

Az elnök finom, nagyúri ábrázatja egy vonással sem árulta el, hogy ő ismeri ezt a bizonyos titkos pártfogót.

Kaulman fel sem tehette Evelineről azt az átkozott naivságot, hogy az a herczegnek, ki számára palotát tart, mindenkit bemondjon, a kit e palota kis kapúján az ő távollétében magához bebocsát.

Az ilyesmi unicum, ha megtörténik, S épen Kaulmanon történik meg.

Az ülés alatt egy levelet hoztak Kaulmannak.

Félix megismerte rajta Eveline irását.

Sietve bontotta fel azt.

S azután fanyagolva tette azt le az asztalra.

Olyan képet mutatott hozzá, mint a ki megitta az eczetet s el akarja titkolni.

— Mi az? — kérdezé Tibald herczeg, önhatalmilag elfoglalva az okmányt.

Az aláiratlan okirat volt az.

Kaulman mérgesen csapta a tollát a papirosra.

— A vasutunkat megint elvitte az ördög!

A herczeg mondá magában:

— Hanem az asszony megint megmenekült.

Aztán odahajolva Kaulmanhoz, s kezét vállára téve, sugá neki:

— Nem adják azt egy pár szép fekete szemért! Jó barátom!

Spitzhase volt a jegyző a bizottmányban.

E jelenet után kis papirszeletre valamit irt s azt Kaulmannak nyújtá.

Kaulman átolvasta azt s azután széttépte és vállat vont.

— Ezt bolond nélkül is tudom.

A mai bizottmányi ülés nagyon rossz kedvvel oszlott szét.

A bondavölgyi deputatió bohózatának szinpadi költsége kétezer forintba került s nem használt semmit.

Az utolsó eszközhöz kell folyamodni.

— — — — — — — — — — — —

Csanta uram szentül el volt szánva, hogy a harmadik részletfizetés kiirásánál, de bizony nem fizet be többet. Veszik, a hogy veszik, ő minden részvényét a piaczra veti.

A kiirás napján azonban kap egy levelet Spitzhasetól, mely így szól:

«Uram!

«Holnap odamegy önhöz Kaulman úr, s minden részvényét átvenni kinálkozik 45 felülfizetéssel. Vigyázzon ön. Bizonyosan mondhatom önnek, hogy a kormány által már aláiratott a bondavölgyi vasut engedélye, mely a mint létrejön, a részvényeket újabb 20 percenttel egyszerre feljebb fogja szöktetni.»

Csanta uram most már úgy hitt Spitzhasenek, mint az oráculumnak.

Ha hitt neki, hát nem is csalódott.

A harmadik részletfizetés kiirása után, mikor a részvények egy kissé meggyökkentek, csak megjelenik ám nála Kaulman uraöcscse és kinálgat 45 felülfizetést a részvényeire.

Nem adta neki: állhatatos volt.

Inkább az utolsó hordó ezüstjét is kihengerítette pinczéjéből s vitte fel Bécsbe, semhogy egyetlen részvényétől megváljon.

Meg is volt a jutalma érte.

Harmadnapra a befizetés után olvasá a hirlapokban, mily nagyszerűen meg lett szavazva a bondavölgyi vasut a birodalmi tanácsban s az urak házában.

Ő legnagyobb excellentiája maga védelmezte az ügyet az alsó- és felsőházban s napnál fényesebben bebizonyította, hogy a bondavölgyi vasut állami kamatbiztositását mind a politikai czélzatok, mind a pénzpiacz jelen kedvező hangulata, mind az állam nemzetgazdászati érdekei, mind a strategiai szempontok, mind a territorialis kedvezmények mindenekfölött ajánlják, s mind a két helyen keresztül ment az, alig észrevehető ellenállás mellett. Waldemár herczeg lármázott ellene, de senki sem hallgatott rá.

— — — — — — — — — — — —

A bondavölgyi consortium számadásvizgáló küldöttsége pedig a legközelebbi vizsgálat alkalmával talált egy ilyen positiót a kiadásokban:

«Alapítási költségekre 40 ezer forint.»

«Mi az?» — kiáltának egyhangúlag.

Kaulman valamit sugott az elnök fülébe. Az azt tovább sugta. Arra a gallérja közé húzta mindenik a fejét, s azt mondta, hogy jól van.

A bondavári részvények a vasutengedély után felmen-

tek 70-re a parin felül. Csanta uram punchot ivott örömében!

— — — — — — — — — — — —

Eveline találkozott később a Treuman-szinház öltöző előcsarnokában az excellentiával.

Ő excellentiája idején látta érvényesíteni a tanusított protectiót az instans-fél előtt.

— Nos? kedves! Hát kivívtam a bondavári vasutat, úgy-e?

Eveline mélyen meghajtotta magát előtte. Épen a gerolsteini herczegnő jelmezében volt.

— Örök hálára lekötelezettje vagyok excellentiádnak. Legközelebb küldök érte negyvenezer csókot.

Miért, miért nem? ő excellentiája a negyvenezer szóért nagyon felütötte az orrát, s többet nem udvarolt a gerolsteini herczegnőnek. Hanem Eveline is bizonyos lehetett felőle, hogy akárhogy énekeljen ezután, az udvari operaházhoz decretumot kapni nem fog.

A BONDAVÖLGYI VASÚT COROLLARIUMAI.

A bondavölgyi vasut tehát épül. Waldemár herczeg meg van verve, vele együtt az egész contremine. Mert vannak emberek, a kiket a jó termés halat meg éhen.

A jockey-clubban találkozott Waldemár herczeg Tibald herczeggel s szembeállt vele.

«Te az én ellenségeimnek feje lettél. Te mindent elkövettél, hogy engemet letromfolj.

Én ajánlkoztam neked, hogy pénzügyeidet rendezem, a mik nagyon ziláltak: te azt a velem ellenséges labon álló Kaulman-házra biztad.

Én unokaleányod kezét kértem, te ideigérted; akkor mindenféle ürügy alatt eltávolítottad Bécsből, s most hallom, hogy valami Salista nevű condottieri kapitánynyal jár jegyben, Pesten.

Nekem fogam volt egy szép menyecskére, azt te, csak hogy nekem ne jusson, a saját palotádba vitted s meghagytad neki, hogy akárkit mást, de engem soha el ne fogadjon.

Te odaadod az egyetlen adósságmentes ősi bondavári uradalmat egy szédelgő companiának, mely az én fejemre akar felmászni s magad elnökévé leszesz e társaságnak.

Te kimesterkéled, hogy állami kamatbiztosítással engedélyezzenek egy vasutat a te kőszén-társulatodnak, mely vasut két száztólit nem fog behozni.

Te magad sem tudod, hogy milyen magasra felmásztál.

Én téged sajnállak, mert mindig tiszteltelek.

De vigyázz rá, mert ha egyszer azt az ember-pyramist, a minek a hegyén állsz, megrughatom, te esel róla legnagyobbat! . . .»

Azzal otthagyta a herczeget.

Tibald herczeg a sok kellemetlen mondat közül csak azt fogta fel, hogy Angela Salista őrgrófot választotta férjül.

És neki még csak meg sem irta ezt. Idegentől kellett megtudnia.

— — — — — — — — — — — —

A bondavári vasut tehát épül. A szép asszony két szép fekete gyémánt szemeire nincsen többé semmi szükség. El lehet már dobni.

Egy napon felkereste Eveline férjét a lakásán.

Az nagyon örült ennek a szerencsének.

— Uram! Én öntől valamit kérdezni jöttem, Tibald herczegen néhány nap óta valami szokatlan buskomorságot veszek észre. Nem tudja ön annak az okát?

— Nagyon tudom! Unokája, Angela grófnő, férjhez ment s veje, Salista őrgróf, birói felügyelet alá kéri venni a herczeget oktalan pazarlásai miatt.

— Ez oktalan pazarlások között bizonyosan én is szereplek?

– Önnek éles esze van, Eveline!

— Ennek én véget akarok vetni! A herczegnek még ma megmondom, hogy elhagyom a palotáját. Azért örökké háladatos leszek iránta. Ő nekem jóltevőm volt. Ön is az volt, uram. Önt kellett volna első helyen említenem. Önök engem taníttattak, kiműveltettek. Önöknek köszönöm, hogy érek valamit, még akkor is, ha minden gyémántot leszedek magamról; s tudok kenyeret keresni. Leszek művésznő szakmából. Hanem Bécset el akarom hagyni. Itt nincs kedvem maradni többé.

— Azt jól teszi ön, Eveline. Lássa mennyire rokonszenveznek szellemeink. Én épen azt akartam önnek tanácsolni, a mit ön most elmondott. Hagyja el ön Bécset s menjen a szinpadra, érvényesítse világra szóló tehetségeit. Én minden kötelességet teljesíteni fogok, a mivel önnek, mint férj, tartozom. Én elkisérem önt Párisba. Átköltözöm ottani házamba s ott etablirozom magamat, hogy önnek segélyére lehessek. Ott szerencsét fog ön csinálni. És azután mindenkor igen jó barátok maradunk.

Eveline, daczára annak, hogy olyan nagyon jól kiismerte ezt az embert, elég gyenge volt elérzékenyülni s azt hinni, hogy mégis igazságtalan lehetett iránta.

Ez mégis sok áldozat, a mit ő érte tesz. Hogy a kedvéért átteszi az üzletét Párisba.

Tudta volna csak, hogy ezt épen azért teszi, hogy egy napon azt mondhassa neki:

«Madame! ön holnaptól kezdve megint mademoiselle!» Így rendelik azt a franczia törvények, a mik nem ismernek, csak polgári házasságot.»

A fekete gyémántok megtették a szolgálatukat, a fekete gyémántok mehetnek vissza, a honnan jöttek!

És azután a nagy egyházi kölcsön megkötése végett is át kellett települnie Kaulmannak a párisi házába, mert azzal főleg a franczia és belga pénzvilágra kellett számítania.

— — — — — — — — — — — —

A bondavölgyi vasut tehát épül. És Sámuel apát fellegvárai is magasulnak.

Ez a vasut neki is ut a magasra.

A Kaulman-czég világhirűvé emelkedett e siker által. Most már világra szóló vállalatba is merészkedhetik. Fejedelmi rangja van már a pénzpiaczon.

A börzebárók közül a börzeherczegek közé emelkedett. Ha kölcsöne sikerül, a neve börzekirály.

Sámuel apát neve pedig kezd glóriától körülövezve lenni.

Fenn a kormányférfiak azt látják, hogy e hatalmas népszónok erős fegyver lehet a kezükben, ki elvágja majd a népet az úrtól s a tömeget az értő fejek nélkül behozza az álmodozott összbirodalomba.

Lenn a nép úgy bámulja őt, mint magas jóltevőjét, kinek szavai hatalmasak. Tanúbizonyság rá az épülő bondavölgyi vasut. Mind a tizenkét halina-zeke azt hiszi. hogy azt a vasutat ő hozta szűrujjában haza.

A magyar klérus keletkező lument lát benne.

Rómában a szentszéknek küldött segélyeiért magasztalják. Ha püspökké ki lesz nevezve, ő lesz az első magyar prælatus, ki a bécsi urak házában helyet foglal.

A miniszter bámulni fog, midőn a magyarországi egyházi javak secularisatiójáról való tervét keresztezve találandja egy szent kölcsön terve által ugyanezen javakra, a római állam felemelése czéljából.

De hozsánnával fogadja azt majd a franczia és belga katholikus pénzvilág; hozsánnával a római curia; s megmentője nevét aranytáblára fogja irni a szentszék.

És a mellett még Magyarországon is úgy fog az feltűnni, mint megmentése az egyházi vagyonnak, mert a hypothecát a kormány nem veheti el soha.

Azután .....

A primás öreg ember, a pápa még öregebb.

Minden kerék rendben van, már a gép megindulhat.

Mikor az első megkoszorúzott gőzmozdony végigfütyül a bondavölgyi vas-sineken, Sámuel apát elmondhatja:

«Ez az ut Rómába vezet!»

— — — — — — — — — — — —

A bondavölgyi vasut tehát épül. Berend Iván saját telepe tönkre jutását jósolhatja magának abban.

Ez országos vasut által az egyleti tárna terményei a világpiaczra juthatnak s most már nemcsak az ő csekélységével, de a porosz kőszénnel s az angol vassal fognak versenyezni. Ő már számba sem jön többé. Az óriás a világot lépi hét mértföldes csizmáival.

S a mennyi előnyére van a vasut az egyleti tárnának, ép annyi hátrányára van az ő telepének.

Mert a vasutvonalt nem azon a völgyön vitték végig, a melyben az ő tárnája feküdt s a mi legolcsóbb és legtermészetesebb vonal lett volna, hanem inkább hegyet törtek, alagutat fúrtak, hogy őt kikerüljék s az egyleti tárna előtt vihessék el az utat, s ennélfogva Ivánnak félnapi kerülőt kell tennie, hogy a tárnájából a vasutig jusson, mert a részvényes társulat a bondavári uradalom határán át versenytársának az indóházig egyenes utat nem nyit, és így, mire az állomásra szállította terményét, már öt-hat százalékkal többen van az neki, mint a részvényes tárnának.

Tehát rá nézve az egy eldöntő csapás.

Azonközben az év vége is közeleg. A tárnamunkásoknak az igért osztalékot ki kellene fizetni, de sem szénnek, sem vasnak nincs többé kelete. A tulsó társaság olcsóságával minden vevőt elfog.

Azt a mesterséget ugyan Iván is tudta, hogy a kinek heverő pénze van, az mondhatja azt, mikor legjobban veszt is, hogy nyer. Ezt úgy hivják műnyelven, hogy: «a saját zsebébe hazudni.»

(Pedig rendesen a «más zsebe» bánja azt meg!)

Neki pedig van heverő tőkéje, mert jó gazda volt. Félretett pénze megy pár százezer forintra s azzal, ha folyvást veszteni fog is, tíz évig kiállhatja a versenyt magával azzal a nagy óriással.

Csak hogy az óriásoknak még hozzá az ujjaik is nagyon ügyesek.

Még az apró mesterfogásoktól sem tartózkodnak.

Mikor a bondavölgyi vasut számára szolgáltatandó sinekre pályázat lett kihirdetve, Iván gondolta magában: «No, most teszek egy tréfát. A részvénytársulat, tudtom és számításom szerint, hat száztólival olcsóbbért adja a közönségnek a vasat, mint a mibe saját magának kerül. Most én adok be a vasuti vállalkozóknak egy ajánlatot, melyben tíz százalékkal olcsóbbért vállalom el a sinek szállítását, mint a mibe kerül. Vesztek rajta ötvenezer forintot, de elveszem a szomszédnak a kedvét vele az oktalan árleveréstől,»

Ártatlan ember!

Ilyen a tudós ember, a ki még azt képzeli, hogy azért van a pecsét a levélen, hogy azt, a mi benne van, titokban tartsa s még arról álmodozik, hogy mikor a sok beküldött ajánlattevő levelet felbontják, hát akkor mindjárt, a melyik legelőnyösebb ajánlatot tett, annak átadják a vállalkozást.

Dehogy úgy van!

Azt előre elhatározzák, hogy ki kapja meg a vállalatot.

Mikor azután felbontják az ajánlatokat s kiderül, hogy a pártfogoltnál még olcsóbb áron is vállalkozott valaki, akkor azt mondták a pártfogoltnak: «Itt a toll, itt a papir, írj gyorsan más levelet s tégy még fél perczenttel olcsóbb ajánlatot.»

Ez köztudomású dolog, csak az olyan emberek nem tudják, mint Iván, a kik mindig petrefactumokat, meg csillagokat vizsgálnak.

A vasuthoz való sinek szállítását a részvényes társulat kapta meg, még $^1/_4$ rész száztólival olcsóbb árak mellett az Iván által ajánlottaknál.

Hanem azért Ivánt még most sem hagyta el a szívóssága. A kétszerkettő még most is mindig négy. S a kik az ellen vétenek, azoknak vagy előbb, vagy utóbb, de el kell pusztulniok.

Iván csak azért is folyvást vasúti sineket készíttetett kohójában s rakatta őket halomra félszerei alá. Majd eljön azokra is a vásár!

— — — — — — — — — — — —

A bondavári vasut tehát épül.

Csanta uram árulja a házait X.-ben. Az egész házsor eladó.

Azt mondja, hogy felmegy Bécsbe és lesz «Ausschuss!» Nagy fizetés jár vele ingyen.

Minden pénzét papirossá teszi. Nincs mai világban olyan szántóföld, olyan bánya, olyan marha, olyan ház, mint a papiros. Nem kell neki se béres, se trágya, se széna, se zab, se tűzkármentesités! Hát még az olyan papiros, a mitől nem hogy az államnak fizetne valaki adót, de még az állam pótolja ki, ha a szegény tőzsér nem kapott utána elég jövedelmet.

Azért az egész házsor eladó. Csak az a szerencséje, hogy X.-ben olyan kevés a pénz, hogy az egész város nem volna képes megvenni egy egész utczát.

— — — — — — — — — — — —

A bondavölgyi vasut tehát épül. Az egész vonalon folyik a nagy munka. Egy hosszú, végtelen hangyaboly dolgozik, fárad, talyigázik napestig. Földet vágnak, sziklát repesztenek, hegyet fúrnak, töltést emelnek, czölöpöket vernek, köveket faragnak mértföldnyi és mértföldnyi vonalokon végig.

A bondavári tárna sötét szádában egy férfi áll, mozdulatlanul bámulva a munkát. Komor, fenyegető tekintete oda van fagyva e mozgó képhez.

Ez az alak Szaffrán Péter.

Kezében egy nagy darab kőszenet tart.

S midőn a zajos tájról a csendes halottnövényre visszatekint, azt látszanak mondani szikrázó szemei:

«És mind ennek a dicsőségnek, ennek a gazdagságnak, ennek a hatalomnak Te vagy az alapja, Te vagy a kútfeje, Te vagy az éltető ereje? Te!»

S odavágta a kezében tartott kőszenet a falhoz.

A SZEGÉNY JÓ HERCZEG.

— Ön azt üzente nekem, hogy valamit akar velem közölni? kérdezé Tibald herczeg, midőn ama napon, hogy Eveline férjével beszélt, a szép asszony levelére megjelent nála.

— Én el akarok menni Bécsből.

— Ah! Ez igazán meglepő. És hova?

— Ki a világba. A férjem Párisba költözik s én alkalmasint vele megyek.

A herczeg figyelmesen tekinte a hölgy arczába.

— Megunta ön már mellettem az életet?

— Hiába tagadnám. Én itten rabnő vagyok. Czifra fogságban élek. S még azt sem tudom, hogy mi az élet?

— Nekem adott szavát sajnálja ön? Én feloldom önt az alól. Maradjon itt.

— Arra megint büszke vagyok, hogy valaki iránt hálátlan legyek, a kinek jótéteményeit élvezem. Nekem elég tudnom, hogy ebben a palotában ön az úr, az engem önnek rabjává tesz. Én nem akarom, hogy valaki jót tegyen velem többé.

— Ön művésznő akar lenni?

— Az «is».

Eveline szándékosan hangsúlyozta az utolsó szót.

— Becsvágyból?

— Nem. Akkor szorgalmasabb volnék a tanulásban. Élvezni akarom a szabad életet. Láncz nélkül akarok már egyszer járni a világban.

— Az sikamlós út a szép hölgyekre nézve.

— Nem esnek el rajta oly nagyon, hogy fel ne emeltessenek.

— Ki mondta ezt önnek?

— Látom.

— Tehát csak tőlem akar ön szabadulni?

— Igen, igen, igen! ismétlé háromszor is türelmetlenül Eveline.

— Akkor legjobban teszem, ha mentől hamarább megszabadítom önt kellemetlen társaságomtól, szólt a herczeg, kalapját véve s finom ironiával tevé hozzá: megbocsásson asszonyom az unalmas órákért, a miket önnek egyszer-másszor okoztam.

Eveline daczosan vállat fordított az eltávozónak, s türelmetlenül dobbantott lábával.

A herczeg az előszobában vette észre, hogy sétapálczáját nem hagyta odakinn, hanem bevitte magával s ott felejtette. Kedves pálczája volt. Azt is Evelinetől kapta egyszer újévi ajándokul. Nem akarta otthagyni nála.

Visszament érte.

A mint azon szoba ajtajában megjelent, a hol Evelinét hagyta, meglepetve állt meg.

A hölgy háttal volt fordulva az ajtónak.

És azt a pálczát, melyet a herczeg keresett, két kezében tartva, hevesen szorítá ajkaihoz kétszer-háromszor, és zokogott.

A herczeg visszavonult, mint jött, észrevétlenül.

Értett mindent.

A hölgy összeveszett vele, hogy könnyűvé tegye neki a válást s alacsony érzelmeket szinlelt, hogy elfeledtesse magát.

De miért teszi ezt?

Másnap azt is megtudta a herczeg.

Eveline lakosztályának kulcsait hozta el a komornyik. A hölgy a kora reggeli vonattal elutazott.

A herczeg felsietett Eveline szállására s ott azután megtudta, hogy miért hagyta el őt ez az asszony?

Mindent, a mit csak ajándékba kapott a herczegtől, otthagyott. Ékszereit, ezüstjét, csipkéit.

Semmit sem vitt el magával.

A herczeg megértette, miért hagyta el őt?

Még sétabotját is ott találta az asztalon, s csak később

vette észre, hogy a hol a pálcza elefántcsont fogantyúja az arany karikát éri, oda egy vékony hajszál van a nyilásra csavarva, egy szál abból a hosszú selyem hajból, mely főtől sarkig ért le.

Milyen ereje volt ennek az egy szál hajnak!

Eveline elébb érkezett meg Párisba, mint Kaulman.

Abban egyeztek meg, hogy a míg Kaulman elrendezteti Eveline szállását, hotelben fog lakni.

Pár hét mulva azután felkeresé a hotelben a hölgyet Félix úr s mondá neki:

— Kész a szállása önnek, ha tetszik, odavihetem.

Eveline kocsiba ült Félixszel s el hagyta magát új szállására vitetni.

Az a világváros egyik legdíszesebb részében volt, a Boulevard Sebastopolon, az első emeleten.

Mikor szállásába belépett Eveline, nagyot dobbant a szíve.

Ugyanaz a meggyszin szőnyeges szoba, utána a vadgalambszin selyemmel diszített, a fekete márvány kandallóval, és végül ugyanaz a rococo-faragványos kabinet a kerek porczellánfestményekkel, az egyik ablak a téli kertre nyiló, a minő volt a bécsi. Azok a képek, azok az ezüstneműek, az a ruhatár, azok az ékszer-ládikók, minden, az utolsó, az asztalon feledett keztyűig, a mit Bécsben elhagyott.

«Szegény jó herczeg!» sóhajta magában a delnő, ölébe csüggesztve összetett kezeit s szemeit elhomályositá a köny.

És Félix úrnak elég phlegmája volt azt kérdezni tőle e pillanatban:

— Nos, hát jól rendeztem be a szállásodat?

. . . . . Szegény jó herczeg!

És ezt bizony sokszor elsóhajtotta még Eveline. Mert attól elkezdve, hogy Páris legkitünőbb operaházához rögtön szerződtették, a legelső, lábaihoz dobott koszorúig, mindent, de mindent Tibald nagyapó kezei intéztek ott is,

ki le nem vette azokat róla többé, attól a szótól, a melylyel azt mondta neki «leányom».

DIES IRÆ!

Egy borongós őszi napon Iván a hámorától jött vissza gyalog a tárnájához. S útközben elgondolkozott magában.

«Czudar világ biz ez.»

Nem a bölcseké a kenyér, nem az erőseké a diadal.

Épen úgy, mint bölcs Salamon korában.

Minden hátrafelé megy.

Egyik rossz év a másikat követi.

A természet is mostoha az ember iránt.

A nép éhezik és kenyeret koldul.

S azután mikor kapott, elfelejti azt, a ki adta.

A tudatlanság legnagyobb ellenségünk.

Nagy úri birtokok elpusztulnak, a nélkül, hogy birtokosaik valaha egy följegyzésre méltó jó tettet hagytak volna az országon, a nemzeten, a közügyön. Minden terhe a jelennek és jövőnek egy szűk számú, kizsarolt osztályon fekszik.

Sem a nagy úr, sem a köznép nem található otthon.

Ime már ez a zsiros czondra arról tanácskozik a malom alatt, hogy kit válaszszon küldöttének a Reichsrathba?

S Szaffrán Peti, mióta Bécsből hazajött, szóba sem áll a régi ismerőseivel: úgy megnövelték a taréját.

A bolondoké a világ.

Merni sem tud már senki.

Csak sóhajtozik a bús honfi, csak énekli a «Szózat»-ot, csak búsul a pohár mellett, csak fenyegetőzik; de merni nem tud többé.

Elveszett minden erő. Nincs egyetlen férfi az országban.

Hát asszony van? Igen is, nőnemű emberek.

Ott az egyik. A ki oda veti magát annak az embernek, a ki őt rágalmazta, csak azért, hogy magas megvetését ki-

fejezhesse ezzel a lenézett nyomorult irányában, a ki őt védelmezte.

Hát a másik?

A herczegek kegyencze, az egész világ csalogatója.

Az urnőtől a parasztleányig nincsen semmi; mind a kettő szívtelenség.

S a föld alatt sincs jobb világ. A tárnában napok óta viheder jár. Olyan sürűen jön a könlég, hogy nem lehet benne dolgozni.

Bárcsak a fejére szakadna egyszer az egész, mikor odalenn van!

A fekete tájképhez való gondolatok.

A mint Iván a hámortól levezető úton a szélső munkásházak előtt elhaladt, a legutolsónak az ajtaján egy munkást látott kibotorkázni. Az az ajtó egy pálinkás-bolt ajtaja.

A munkás háttal volt neki fordulva, nem ismerhetett rá. Látszott, hogy erőlteti az egyenes járást, hogy léptei ne ingadozzanak.

«Ki lehet az, a ki ilyen korán reggel már tántorogva jön ki a korcsmából?» gondolá Iván, s meg akarva tudni, melyik munkása lehet az? utána sietett, hogy szemközt láthassa.

Mikor utolérte, bámúlva ismert rá. Ez Szaffrán Péter.

Ivánnak felötlött ez a dolog. Emlékezett rá, hogy Szaffrán felfogadta Evila eltünésének napján, hogy soha több pálinkát inni nem fog.

Azt is tudta, hogy Szaffrán megtartá fogadását.

De arra is emlékezett, hogy ugyanakkor olyasmit is ejtett ki, hogy még egyszer fog pálinkát inni s valami rejtélyes fenyegetést is kötött e mondatához.

Hát hadd igyék. Az ő dolga.

De minek jön ide, Iván telepére, pálinkát inni? Nem kap eleget a saját gyártelepe butikjaiban?

Hát ha neki ez tetszik.

Iván üdvözlé a férfit.

— Jó reggelt, Péter!

Az üdvözlött nem fogadta a köszöntést, hanem a helyett merőn, vadul a szemébe bámult, mint egy veszni készülő kutya, mely embert nem ismer többé. Ajkait összeszoritá és orrczimpái széttágultak; a sipka le volt szemöldére húzva.

Iván meg akart tőle valamit tudni.

— Jár-e a ti tárnáitokban is a viheder? kérdezé tőle.

A megszólított erre sem felelt semmit, hanem feltolta a sipkáját homlokáról s szemeit kerekre felnyitva, odahajolt hozzá egészen közel, s akkor némán szétnyitva száját, rá lehellt a kérdezőre. S azzal semmit sem szólva, elfordult tőle és ment tovább a részvénytárna felé vivő úton.

Ivánnak valami borzadály futott végig egész testén, mikor ez a rálehelt pálinkaillat érte arczát. Ez különben sem kellemetes szag.

Utána nézett, egy helyben állva, a távozónak, ki, a mint húsz lépésnyi távolban volt Ivántól, ott még egyszer viszszafordítá fejét, hogy ugyanazt a fenyegető, veszésnek indult arczot megmutassa neki; ajkait felhúzta, mint a fenyegető eb, hogy ritka fehér fogsora s széles vörös ínye kilátszott azok közül.

Ez arcz láttára Iván zsebébe nyult s egy perczre az a gondolat villant át lelkén, a mint revolverének agya kezébe akadt, hogy ha ő most ezt az embert úgy főbe lőné, hogy rögtön hanyatt essék, valami Istennek tetsző jó dolgot követne el vele. Iván egy idő óta revolverrel volt kénytelen járni, mert a szomszéd tárna munkásai azzal fenyegették, hogy egyszer, mikor magányosan jár, belelökik valamelyik szénüregbe, ha másként el nem tudják pusztítani; s a durva, felbőszített, idegen elemekkel összekevert hadtól minden kitelik.

Hanem azután csak hagyta menni Szaffrán Pétert. Ő is megfordult s ment a tárnája felé, a légszivattyú-gépet megvizsgálni.

A tárnában három hetedrész volt az arány a könlég és a levegő között. Annálfogva Iván megtiltotta e napra a földalatti munkálatot, előbb ki kell szivattyúzni a vészterhes gázokat.

A munkásokat mind a külső szén eltakarításához rendelte, a tárnánál nem maradtak mások, mint a kiknek a szivattyú-kemenczék körül volt dolguk.

Iván maga egész késő estig ott volt felügyelni.

Este hazabocsátotta munkásait: éjjeli munka ma nem lesz.

Maga is jókor házikójába vonult.

Csunya, ködös, borongós idő volt, s az ragad az ember kedélyére. Az ember együtt szenved a természettel.

Ha az ég melancholicus, az ember is az. Hát még mikor a föld is betegeskedik. Ez itt alattunk már napok óta lázban van. A kőszén halálos gázokat izzad s büzhödt lélekzetével megmérgezi a levegőt: féregtől, penésztől hull le minden gyümölcs, üszög lepi meg a gabonát, s métely pusztít az állatok közt. Az ember maga is gornyadozik.

Iván egész nap érezte azt a névtelen borzadályt, mely egyszer-egyszer végigfutotta testét.

Kellemetlen világ!

Mikor magára maradt puszta lakában, még jobban elővette ez a fagyos érzés. Lúdbőrzött minden tagja. Nyugtalan volt.

Kedvetlen volt minden gondolatja, akárhová fordította. Ha saját anyagi viszonyaira gondolt, ha hazája ügyeire, ha jó barátokra, ha szép asszonyokra, egyik nagyobb undort keltett, mint a másik.

A tudomány sem vigasztalá. A vak tapogatózása az a sötétben.

A munka nem ízlett. Ez pedig a legrosszabb kórjel.

Még ha étel, ital nem esik jól, ha az álom nem kell, ha a szép nő szava nem melegit: hagyján; de mikor már a munka nem izlik, az már nagy nyavalya.

Nem kellett testének, lelkének, se álom, se ébrenlét.

Lefeküdt, csak azért, hogy feküdjék. Lehunyta a szemeit, csak azért, hogy ne nézzen velük.

S azután a lehunyt szemek előtt megnépesült a világ. Eszébe jutott mindenféle a multból.

Emlékező undorral — mert az undornak van legjobb emlékezete — gondolt Szaffrán Péter pálinkaszagú lehelletére, s ez az undor visszavezette az egykor mondott szavaihoz a munkásnak:

«Nem iszom több pálinkát ez életben soha. De még egyszer iszom. A mikor megérzi ön rajtam, hogy pálinkát ittam, vagy meglát a korcsmából kijönni, az nap maradjon otthon a házában; mert azon a napon nem tudhatja senki, miért? mi módon? és mi által hal meg?»

De hát mi bajom nekem a te részegségeddel? Te aludjál otthon, én is alszom itthon.

Hanem a kisértet sehogy sem akart otthon aludni. Minden módon azt akarta, hogy Ivánnal egy ágyon aludjék.

A mint Iván kissé elszenderedett, már érezte azt a kellemetlen bűzt az arczán s látta lehunyt szemein át amannak feléje hajló arczát, a mint vérben forgó szemeit rámereszti s felhúzott ajkai, összeszorított fogai közül rálehel.

Úgy erőlködött őt ledobni magáról.

Egyszerre, mintha az itéletnapi rombolás szava dördülne meg, egy rettentő pukkanás ébreszté fel Ivánt előálmából.

Olyan jól felébreszté, hogy ágyából is kidobta: a földön szedte fel magát.

Az első gondolatja ez volt: «a zuhatar szétzúzta a tárnámat!»

Még csak ez a csapás kellene a fejére, hogy semmivé legyen téve!

Kirohant az ajtón a szabadba.

Künn koromsötét éj volt és siket csendesség, minő a fülzúgás siketsége.

Azt sem tudta, merre forduljon? Kiáltson-e? Kinek

kiáltson? Van-e még élő lény ebben a völgyben? Meghalt-e és eltemetve minden? Vagy él, de meg van némulva minden ember, miként ő maga?

Mi volt ez? Honnan jött ez a dördület, mely után még most is reszket a föld, még most is zúg a levegő?

A következő percz feleletet hozott.

A szurok-sötét éjszakában egyszerre vakító lángoszlop emelkedik ki a részvénytárna épületei közül, s pillanat mulva egy még nagyobb robbanás hangzik az előbbinél, melytől a házak minden ablaka bezúzva csörömpöl össze s a megrázott kémények hullanak alá a tetőkre; míg az iszonyú légnyomás Ivánt ajtajához visszataszítja.

S az alvilági fénynél ott látja Iván saját tárnája előtt munkásait térden állani, az iszonyat, a rémület kifejezéseivel tűzvilágította arczaikon. A közeli házak küszöbein nők, gyermekek alakjai; a rémület első rohamától mozdulatlanná téve.

Az egész völgy egy beomlott vulkán kráteréhez hasonlít. Gomorrához, midőn a holt tenger alá a tűzesőben elsülyed.

A rettenetes láng felcsap a felhők magaslatáig s mennydörögni tanítja az egeket, a milyen mennydörgést zivatar utánozni nem fog soha.

S két percz mulva vége van a lángnak; az egész táj ismét pokolsötét lesz, csak a részvénytárna fölött terjeng még valami vékony fehér felhő.

— A szomszéd tárna felrobbant! kiáltá a kétségbeesés ordításával Iván, mintha nem hinné, hogy a pokolbeli csattanás ugyis felébresztett mindenkit, a kit halva nem hagyott. Segítségre emberek!

Nem jutott most már eszébe, hogy «czudar a világ», hogy «ellenségei az emberek», csak azt tudta, hogy egy írtóztató, szavakkal ki nem fejezhető szerencsétlenség történt a föld alatt, akárkié legyen az a föld.

— Segítségre, emberek! ordítá még egyszer s a lármaharanghoz rohant és elkezdte azt rángatni teljes erejéből.

Percz mulva jöttek minden oldalról felriadt munkásai, mindenik azzal a kiáltással: «A szomszéd tárna felrobbant!» mintha volna valaki, a ki azt nem tudná.

Azután egy hosszu néma percz következett. A tárnamunkások, lámpáikkal kezeikben, körűlfogták Ivánt s kérdően néztek arczára, mit fog mondani?

— Meg kell őket mentenünk! ez volt Iván első szava hozzájuk.

Oh! be eltalálta mindannyinak gondolatját.

Azokat, a kik a föld alá temetve vannak (talán még élnek?) meg kell menteni azoknak, kik az Isten ege alatt maradtak. Nincs itt most ellenség, csak ember és ember.

— Gyorsan elő kell hozni a légszivattyut, a merítő vedreket! osztá ki a parancsokat Iván. Minden ember lássa el magát szájtakaróval. Vegyétek a faltörő szereket, hozzatok kötelet, lábtót és a kautsuk-tömlőket. Ne maradjon itt más, csak az asszonyok. Előre!

Ő maga egy nagy feszítő vasrudat kapott vállára s alig véve magára valami rossz öltönyt, sietett munkásainak utat törni a részvénytárna felé.

Az új birtokosok erősen körülpalánkolták birtokukat, hogy Iván szekerei ne járhassanak rajta keresztül.

A kapukon nagy betükkel volt hirdetve: «Ezen kapun engedély nélkül bemenni szigoruan tiltatik!»

Nagyon jártak most az engedély után!

A mint a kapu be volt zárva, Iván nekifeszíté a vasrudat, egyet recscsentek a pántok s a kapu feltárult.

Az emberek nem várták, míg a lovakat befogják a gépek szekereibe, maguk fogóztak azokba s tizen tolták, huzták azokat úton út nélkül, kémény irányában, merre közelebb volt.

Mint egy futó lidérczتábor, olyan volt végigvonulásuk az éjszakában, a mint mindegyiknek övébe volt akasztva a lámpája.

Nem sokára lett számukra kivilágítás. A részvénytárna

melletti vashámor egyik boltozata beomlott az erős rázkódástól s az izzó kohók tűzfénye egyszerre végigvöröslött a tájon.

A munkások szétszaladtak mellőle; folyhatott az olvadt vas, merre akart.

Egy rémületes kép bontakozott ki a tárnához érkezők előtt e tűzvilágítás mellett.

Az akna fölötti gömbölyü szivattyu-kemenczék nem voltak sehol, tégláikkal ezer ölnyire terítve a mező.

Az emelőgép, mely öntöttvasból volt, felfordítva feküdt, messze előbbi helyétől s a toronyszerü épületnek csak egy fala állt, arról csüggtek alá a kiszakított vaspántok. S a közel fekvő nagy épületek tetőiről lehántva minden cserép.

A tárna északi torkolata pedig be volt omolva. A pompás faragott kövekből épült portale, mintha egy elhagyott kőbánya torkolata lett volna, egymáson hevert.

Kövek, gerendák, vasrudak, szén és terméskő csodamódon összekeverve, mintha egy vulcán köpte volna oda.

És az a rettenetes sirás!

Száz meg száz asszony és gyermek. Talán ugyanannyi özvegy és árva?

A férjek, az apák ott a lábaik alatt vannak eltemetve. És ők nem tudnak rajtuk segíteni.

Egy pár férfi, inkább oktalanságból, mint bátorságból, megkisérlé egymásután behatolni az összeomlott tárnaszádába.

A kitóduló gáz leütötte őket lábaikról, társaik nagy életveszélylyel vonszolják ki őket most épen csáklyákkal, horgos kötelekkel.

Egy már oda van kifektetve a gyepre. Kezeiket tördelő tehetetlen asszonyok állják körül.

Iván, a mint odaérkezett, azonnal elkezdett intézkedni.

— Nem kell a tárna-szádához közelíteni oktalanul! Várjon mindenki, míg visszajövök!

Az igazgatósági épületbe sietett. Nem jutott eszébe, hogy fogadást tett, soha nem beszélni többé Raunéval.

Hanem Raunét nem találta otthon. Az épen a szomszéd városban volt: ott a vasuti vállalkozók adtak banquettet a nagy alagut elkészülésének örömére. Neki ott kellett lenni.

Csupán a másodmérnököt találta helyben. Az szemközt jött rá.

Átkozott phlegmatikus ember volt.

Azzal vigasztalta magát, hogy megtörténik ez külföldön is. Az ilyen catastrophákat már ott számításba sem veszik.

— Ujra kell építeni a portálékat, ujra felpóczkolni a tárna-sikátorokat s talán másutt kezdeni a turzást. Ez sok pénzbe fog kerülni. Voilà tout!

— Hány ember dolgozott odalenn? kérdezé tőle Iván.

— Most csak valami százötven.

— Csak? Hát azokkal, mit gondol ön, mi lesz?

— Hja! biz azokat nehéz lesz megszabadítani, mert épen most dolgoztak azon az átjáraton, mely az északi tárnát a keleti tárnával összeköti, hogy a ventilatió tökéletesítve legyen.

— És így más bejárat nincs a tárnába, csak a melyik összeomlott?

— De a keleti tárna is összeomlott! Annak a lángja volt az, a mi az aknán kicsapott. Látta ön?

— Megfoghatatlan volt előttem, hogyan jöhetett több percznyi időköz után az utóbbi robbanás az előbbi után?

— Annak igen természetes magyarázata van. Az áttörendő aknafal már olyan vékony volt, hogy azt az északi tárna robbanása bedönthette. Akkor kétségtelenül nem a lángtól, mert ez már ellobbant, hanem az erős légnyomástól (az is hőséget fejt ki) gyulladt meg a keleti tárnában a gáz, s minthogy az omló szén felé nem törhetett ki, az akna torkán lövellt fel. Ez olyan, mint mikor a puska csövébe homok megy s a lőpor inkább a puskacsövet szakítja szét, semhogy a homokot taszítaná ki.

Ezt olyan hidegvérrel magyarázta meg a mérnök Ivánnak, mint a kit ebből az egész affaireből semmi sem illet egyéb, mint hogy már most egészen új portale-mintákat kell majd neki rajzolni.

— Hogy az eltemetett munkásokat megszabadíthassuk, legelőbb a gázt kellene az üreg torkából kiszivattyuzni, hogy a romok elhordásához lehessen kezdeni. Hol az önök szivattyugépe?

— Ott van ni! szólt a mérnök a levegőbe mutatva, ha még le nem esett.

— S hordozható szivattyujok nincs!

— Annak szükségét nem látta be senki.

— Jó! Itt az enyém. Alkalmazzuk azt.

— Csak azt szeretném tudni, hogyan? Ha rézcsöve van a szivattyunak, az a zegzugos romok közé be nem tolható, ha kautsuk-tömlöje van, az elhajlik.

— Azt embernek kell oda bevinni.

— Embernek? szólt a mérnök, ajkaival prüszkölve. Nézzen ön oda. Most huzzák ki a harmadik embert halottan, a ki bolond fejjel a romok közé rohant.

— No, még azok sem haltak meg. Majd életre hozzuk őket.

— De azért nem hiszem, hogy ön ma estig valakit találjon, a ki a tömlő végét bevigye ötven lépésnyire a romok közé.

— Már találtam is! Majd megteszem magam.

A mérnök vállat vont. Nem tartóztatta.

Iván visszament embereihez, kik azalatt munkához rendezkedtek. Félrehívta a legvénebb tárnamunkást.

— Pálom! Valakinek be kell menni a tárnatorokba a légszivattyu tömlőjével.

— Jó! Huzunk sorsot!

— Nem huzunk sorsot. Én magam megyek. Ti mind családapák vagytok. Feleségetek, gyermekeitek otthon; nekem senkim. Mennyi ideig tartja ki az ember lélekzetvétel nélkül a tárnában a gáz között?

— Míg az ér százat üt.

— Jól van! Adjátok ide a tömlőt. Kössetek egy kötelet a derekamra s ereszszétek azt könnyen utánam. Ha a tömlőt nem huzom többé magam után, akkor vonjátok vissza csendesen a kötelet; de csendesen, hogy ha eltaláltam esni, a fejemet össze ne zuzzátok a heves visszarántással.

Iván ezalatt leoldotta derekáról a gyapotövet s belemártotta azt egy veder boreczetbe s azután kicsavarva, körülkötötte vele az arczát, hogy szája és orra el volt takarva vele.

Azután hóna alá igazította a kötél hevederét, vállára vette a tömlő végét s megindult a romok közé.

A vén munkás utána dörmögte:

— Számláld a perczeket, uram! Ötven oda, ötven vissza.

Iván eltünt az omladékok között.

A munkások levették kalapjaikat s kezeiket összekulcsolák.

A vén munkás jobbjával bal keze csuklóját fogva, számlálta az érütéseket.

Már túl volt az ötvenen, a tömlő még folyvást huzódott odább.

Már a hatvan, már a hetven járta, a tömlő még egyre huzódott. Iván még egyre beljebb nyomult a halálos légbe.

A vén munkás homlokáról a hideg verejték csorgott alá.

Már nyolczvan, már kilenczven, már száz percz!

Soha sem fogjuk őt látni többé.

Ekkor megállt a tömlő.

Most a kötelet kezdték vontatni.

Az lankadt volt. Nem huzott terhet. Ő jön visszafelé.

Még mindig jön, még mindig lankadt a kötél. Most egyszerre megfeszül. Vigyázva huzzad! Ujra lankad a kötél. A vén munkás a százhatvanadik perczet számlálja. Akkor kapaszkodik ki Iván a tárna-szádából, a boltozat

leesett zárkövére támaszkodva, de már azt átlépni nincs ereje; s a mint egyszerre odarohannak hozzá, szédülten bukik munkásainak karjai közé. Arcza sápadt, mint a ki halállal küzd.

— Nincs semmi baj! rebegi magához térve, a mint arczát a friss lég éri, a mint homlokát eczettel megdörzsölik. Ah! odabenn rettenetes lég van. Mit kell kiállani azoknak, a kik odabenn rekedtek!

És nem az jutott neki eszébe, hogy: «Itt vagytok most nyomorultak, kik hálátlanul elhagytatok, kik vesztemre összeesküdtetek, kik híveimet üldöztétek, kik utánam árulkodtatok, kik orozva elölni akartatok, kik követségbe jártatok, követet küldeni készültetek tulajdon szülőföldetek ellenségeihez! Itt vagytok most a bosszuálló anyaföld sötétségébe eltemetve!» Hanem az jutott eszébe: «Menynyit kell szenvedniök nekik a föld alatt! Szabadítsuk meg őket!»

A mint a légszivattyugép működésbe jött, hozzá lehetett kezdeni a munkához.

Most is nehéz küzdelem volt az, de lehetséges.

Iván felosztotta az embereket szakma szerint.

A romok széthordásánál egy óránál tovább egy ember nem dolgozhatik.

Mindenki bekötve tartsa egész arczát. A mint valamelyik szédelegni kezd, társai rögtön kapják meg s állva vigyék el onnan.

Mire megvirradt, a beomlott portale el volt takarítva. Hanem az üreg torkába nem világíthatott be a nap.

Az agyagpala-boltozat egyik oldalon végig le volt szakadva úgy, hogy Ivánnak, midőn a tömlőt oda bevitte, alig lehetett annyi szabad tere, hogy testével keresztül furhatta magát a résen. A hol pedig a tömlő végét elhagyta, ott egészen le volt szakadva a boltozat.

Emberfölötti vállalkozás volt az, a mi hetek munkája lett volna, azt most napok alatt végrehajtani. Pedig tenni kellett!

Iván munkásai tovább folytatták a beomlott tárna-szádának kibontását, a miben nagyon kevés segítséget kaptak a részvény-tárna részéről.

Kisült, hogy a felrobbanás épen azon időszakban történt, a midőn a munkásokat felváltják.

Midőn bányagázban kell dolgozni, négyszer váltakoznak.

Ez épen az éjféli csere idejében történt. Egy része a munkásoknak épen akkor bocsátkozott le az aknanyiláson; azok már az égben vannak!

Más rész utban volt kifelé, azokat a robbanás s az omló tárna agyontaposta. Hanem egy rész valószinűen a lerakodó helyen maradhatott, a hol sem a láng, sem a romok nem érhették, azok most ott élnek eltemetve.

Tehát idekünn alig maradt húsz-harmincz férfi tárnamunkás.

A hámor munkásait pedig a hámor igazgatója kereken megtagadta a tárnabontásra odakölcsönözni. Neki minden kohójában olvad az ércz, ha nem ügyeltet rá kellően, csupa «medvét» fog velük.

(Medvének híják a kohászok az olyan vastömeget, mely hibás olvasztás miatt nem jött ki a kohóból s melyet azután mint kárbaveszett tömeget, kemenczéstől együtt ki kell lökni.)

Pedig a hámor munkája sürgetős. A vasuti sineknek napjára el kell készülni, különben óriási bánatpénzek fizettetnek.

Tehát Ivánnak munkásaival csaknem egyedül kellett végeztetni a szeretet munkáját. Csupán az asszonyok voltak kezére. Azok segitettek férjeik szabadítóinak.

S az nehéz munka volt.

Az omladozó folyosótetőt minden félölnyire alárakott gerendákkal kellett felpóczkolni s a mint egyszer nyilást törtek az omladványban, egy új ellenséggel találkoztak.

A robbanás után a tárnát ellepte a viz.

Most még a vizszivattyukat is működésbe kellett hozni. A hová azzal nem lehetett férni, merítő vedrekkel kényszerültek kiadogatni a fekete iszapot.

Térdig büzös iszapban állva, dögleletes légtől körülvéve, felülről szüntelen hulló omladéktól fenyegetve, haladtak nyomról-nyomra mélyebben a föld alá a derék munkások.

Délután haza érkezett Rauné úr is.

A legjobb mulatság közepett tudta meg a rémhirt. De ugyan dühös is volt.

Oda jött a tárna elé s átkozta a bennveszett munkásokat.

«A gazemberek! Egy millió kárt okoztak a társulatnak! Bár döglöttek volna ott meg valamennyien! Mit vesződnek a megszabadításukkal! Vesszenek ott! A részeg gazemberek!»

A dolgozó emberek nem feleseltek vele. Először azért nem, mert nem értek rá, másodszor mivel mindegyiknek be volt kötve a szája. A tárnanyitás nagyon csendes munka.

Hanem egyszer azután találkozott egy munkással Rauné úr, a ki, mikor legjobban átkozódott s szidta az elsíroltakat, egészen odaállt eléje és merően a szeme közé nézett.

Az is épen olyan iszapos, szénnel befent alak volt, mint a többi. Arcza épen úgy, mint a többinek, kendővel szeméig bekötve, azon felül korommal belepve, hanem a szemeiről azért ráismert.

A ki egyszer ezekbe a szemekbe nézett, soha sem felejtette el azoknak tekintetét. Azok Iván szemei voltak.

Rauné úr elhallgatott rögtön s elkotródott onnan mérnökével együtt, s hagyta azontúl Ivánt működni, a hogy neki tetszik.

Négy nap, négy éjjel szakadatlanul folyt az erőfeszítő munka.

A derék emberek leküzdöttek minden akadályt, utat törtek a szabad tárnáig.

Iván ez idő alatt nem evett asztal mellett s nem hált ágyban. Ott falatozott, mikor ráért, a legközelebbi kövön, s aludt egy-egy órát, mikor elnyomta az álom, akárhol, a hol utban nem volt. Egy órára sem távozott el a tárnától.

Negyedik napon találták meg a munkások a legelső embert.

Embert? Dehogy! Egy tömeget a falhoz tapasztva. Valaha hús volt és csont.

Néhány öllel odább feküdt a földön egy másik ember, a kinek nem lehetett megtalálni a fejét.

Azután találtak egy gyalogszekeret, minőn a szenet tolják kifelé, darabokra szakgatva, forgácsai egy emberi hullát szurkáltak össze-vissza.

És azután ismeretlenné perzselt alakokat. Azokat már a láng is érte.

Egy helyen tizenöt embert sajtolt egy csoportban össze egy leszakadt palakő-réteg, száz mázsányi súlyú. Azokat ott kellett hagyni. Napokig fog tartani, míg azt a követ szétdarabolhatják

Most a még talán élőket felkutatni sürgős az idő.

Mindenütt, a tárna minden folyosóján lehetett találni halottakat; de az még mind nem adta ki az elveszettek számát.

A részvény-tárna munkásai azt mondák Ivánnak, hogy ha valahol lehetnek élve megmaradtak, az csak a lerakodó helyen lehet, a hol munka kezdete előtt iszákjaikat le szokták tenni s munka után ismét előkeresni.

Hanem a folyosókban oly rombolás történt, hogy maguk az ott jártas munkások is alig tudták magukat tájékozni; néhol kitörte a robbanás a közfalakat, másutt betemette a bejáratokat, vagy átszakította két egymás fölött levő folyosót. Kutatni kellett még a jártasnak is, hogy merre a tájékozó főutcza?

Végre úgy tetszett Ivánnak, mintha egy nagy halom kőszén és palakő-tördelék alól halk nyöszörgés ütné meg füleit.

— Itt kezdjünk el ásni! mondá munkásainak.

Az omladékot félre kezdték hárítani s a mint az eltisztult, a részvény-tárna munkásai kezdték tájékozni magukat.

«Igen! Itt van az ajtó, mely a lerakodó-terembe vezet!»

A légnyomás bizonyosan becsapta az ajtót, az oldalfalat rádöntötte s betakarta vele, s míg egyszerre eltemette a bennlevőket, egyuttal megvédte őket az agyonperzseltetéstől.

Úgy volt!

A nyöszörgés, a segélyhivás egyre hallhatóbb lett az omladványon keresztül, már látható lett az ajtó s a mint azt sarkaiból kiemelték, Iván volt az első, ki lámpájával bevilágitott a sötétségbe.

Nem hangzott eléje örömkiáltás. Nem rohantak térdeit átölelni kárhozatból kimentett alakok. Az élet végküzdelmének torzalakjai feküdtek ott.

Száznál többen.

Még mindannyi élt! De minő élet! Kiaszva az éhségtől és szomjtól. Elfojtva a bányalégtől. Megtörve a kétségbeeséstől. Száz emberi csontváz emelé fel lankadt kezeit, bágyadt fejét a besütő világosságra. A hajnalcsillag volt az a sirban. A csontház mozdult meg a feltámadás szavára.

És egy szivreszkettető nyöszörgés, melyben már semmi emberi hang nincsen, hangzott fel száz ajakról, hogy annak, a ki azt hallotta, egész életére volt elborzadni valója tőle.

Ezek a robbanás perczében iderekedtek. A légnyomás egyszerre kioltá lámpáikat s világot gyujtaniok őrültség lett volna. Azóta itt vannak a sötétségben eltemetve.

Veszedelmüket szaporitá az, hogy az elboríttatás után nem sokára kezdék észrevenni, hogy a viz lassanként szivárog abba a terembe, mely nekik menedékül és csontházul szolgál. A terem fél öllel mélyebben fekszik, mint a folyosó.

Akkor a sötétben elkezdtek a terem deszkáiból és czölöpeiből emelvényt alkotni. Erre az emelvényre kapaszkodtak fel mindannyian. Ott várták a sokszoros halált. Az éhség, a bányalég vagy az emelkedő viz hozta halált.

Mikor a szabadítók rájuk nyiták az ajtót, a viz már épen a küszöbig ért s az emelvény padlatát nedvesíté.

Iván intézkedésére csendben, rendben szállíták ki a nyomorultakat síri fekhelyükből. Azok nem tolakodtak előre. Mindegyik feküdt veszteg a maga helyén s várt, míg rákerül a sor.

Nagyon csendes emberekké tétte őket az a halottak próbája.

Némelyik a szemeit sem birta már felnyitni; de Iván úgy találta, hogy még mindannyi él s az emberi természet csodatevő!

Ezek tehát meg voltak szabadítva.

De még ezzel nem volt bevégezve a munka.

Hát ha még az áttörésnél is lehetnek elsírolt emberek?

Azután az iránt is bizonyságot kelle szerezni, vajjon csakugyan úgy történt-e, a hogy a mérnök feltételezé, hogy az első robbanás bevégezte a két tárna közti áttörést, s most ebből amabba is át lehet menni? a mi nagyon megkönnyítené a szabadítók munkáját, a keleti tárna áldozataira nézve.

Az áttörési alagut szájánál ott feküdt egy ismerhetlenségig összeégett alak.

Kezében volt még akkor is a Davy-lámpája kinyitva.

Tehát ez volt az az átkozott, a ki a rémtettet elkövette!

Tehát csakugyan emberi őrültség gondolta ki e pokoli rombolást!

A hulla ismerhetlen volt. Öltönyei leégtek róla. Hanem a bőrövén volt egy aczéltokocska. Abban a tokban találtak egy arany órát, melynek lapjára zománczczal egy szép hölgy mellképe volt festve.

Iván Evelinára ismert e képben.

És a kép mellett volt egy százforintos bankjegy, erősen megbarnítva az izzó lemeztől, de meg nem égve.

E bankjegy hátuljára ez volt irva:

«Kaptam ma egy éve, visszafizetem ma».

Borzasztó visszafizetés volt!

— — — — — — — — — — — —

Iván most már értette az egész összefüggést e rémítő ember tettei és szavai között, kit az emberevés emléke ily óriási embergyilkolásig üldözött.

A fenyegetőzést menyasszonyának elszöktetésekor.

A hirtelen elvállalt szolgálatot a részvénytárnában.

Az utolsó pálinkaivást. És azt a vésztjósló lehelletet Iván arczára.

Ez egy antikrisztusi jellem volt.

Egy emberi testbe öltözött dæmon, ki feláldozza önmagát, hogy boszut álljon mindenkin, a ki őt megbántotta, meglopta, kinevette, kigúnyolta, lenézte, bolonddá tette, toasztokkal megtisztelte, gazdagságával inzultálta, pompájával ingerelte, együgyüségét orránál hurczolta!

Hogy fognak utána esni valamennyien, hogy rúgta ki alóluk a talpkövet s hogy fognak zuhanni az ő sírjára egymásután: pap, bankár, tőzsér, diplomata, miniszter és komédiásnő!

Ennek már nincs mit tanulni a pokolban!

— — — — — — — — — — — —

Iván gondolatokba mélyedve állt a hulla fölött és e perczben az eget érte fejével. Pedig a föld alatt volt.

Az ő szivében is dúltak ezek az indulatok mind!

Őt is meglopták, megrabolták, kinevették, gazdagságukkal agyonnyomták, szive közepébe mérges gyilkokkal szúrtak ugyanazok az emberek, a kikre ez a másik önté ki a boszu mérgét!

És ő most ellenségei életét, vagyonát siet megmenteni.

Nem csak az emberéletet, hanem őszintén az emberi vagyont is.

Hisz az a roppant kincs, a mi itt a föld alatt hever,

nem csupán ellenségei kincse, hanem az emberiségé is; az állam gazdagságának, az ipar emelkedésének titkos tárháza ez.

És még egy nagy félelme volt.

Nem merte azt senkinek mondani, mert ha közölné gondolatját munkásaival, a kik eddig minden vészen keresztül követték, egyszerre visszafordulnának és futva igyekeznének a szabad légre feljutni.

A Davy-lámpák sodronyhengere szinültig van telve vörös lánggal, a mi azt hirdeti, hogy még mindig egy harmadrész a könlég a tárnában, csak kétharmad az éltető lég: a többi halálgőz.

De már a bányagáztól nem félnek. Ennek a rettenetes szellemnek fényárasztó szemeibe meg szokták bátran belenézni. Még akkor is, midőn szétroncsolt áldozatainak tetemeit rakják a hord-ágyra.

De van egy másik szellem, a ki lehunyt szemmel jön. Azzal nem mer találkozni senki. Az a szénlég a bányában.

Annak a jelenléte rettenetes!

Midőn az alagút áttöréséhez értek, csakugyan úgy találták, a hogy a mérnök előre mondta.

A közfalat kirúgta a robbanás s most csak ennek az omladékait kellett elhárítani, hogy a keleti tárnával meg legyen nyitva az összeköttetés. A feladatot teljesítő munkások egyike sem birta sokáig az ott dolgozást.

Néhány percznyi munka után egymásután visszatértek s köhécselésről panaszkodtak, s hogy a lámpa azon a helyen rosszul ég.

A folyosón még az egész hengert félelmesen megtölti a lámpa lángja s az omladéknál már csak pislog. Ez még félelmesebb.

A legutóbb visszajött munkás azt mondá, hogy a mint egy nagy széndarabot megmozditott, oly kellemetlen szag hatott át szájtakaróján, hogy nem birta kiállani. Hasonlított az a szag a romlott savanyú káposzta bűzéhez.

A vén munkások már tudták, hogy mi az a káposztabűz a tárnában?

Az öreg Pál figyelmezteté Ivánt, ki maga ment oda vizsgálódni, hogy őrizkedjék lélekzetet venni szájkendőjén keresztül, s sietve jöjjön vissza.

Iván fogta a vasrudat és a lámpát s lélekzetét visszatartva, oda sietett a romtörés felé.

Két kézre fogott vasrúdjával teljes erejéből meglökte a széntömeget, mire az nagy robajjal omlott be túlfelől.

Akkor a rúd kecskekörme közé csiptetve lámpája fogantyúját, betolta azt a támadt résen.

A lámpa egyszerre elaludt.

S a mint a sötétségből a résen áttekintett Iván, borzadva látta, hogy a tulsó tárnában valami vöröses izzó fény dereng, mely az egész folyosót végig világítja.

Tudta jól, mi az?

Olyan jól tudta, hogy rémültében ott hagyta a vasrudat is, s sietve futott onnan, a hogy birt.

— A keleti tárna ég! mondá elrémülten a munkásoknak.

Azok egy szót sem szóltak többet, hanem megkapták Iván karjait kétfelől s sietve vonszolták el magukkal, nehogy hátul maradjon.

A mi utánuk jön, az a rémséges bűz, az nem a rettenetes viheder többé, a ki fenyeget s összezúz, ha felgerjesztik haragját, hanem az alattomos széngáz, mely a tárnaégésből fejlődik, mely nem hagy magával daczolni, nem becsüli a bátor szivet, s a kit egyszer megfojtott, életre nem engedi dörzsölni, vagy vissza imádkozni többé. Ez elől futni kell.

Perczek mulva üres volt a tárna.

Mikor a napvilágra kiértek, a hol a tömérdek asszony, gyermek örömsírása, vagy jajveszékelése vevé körül a kiszabadult élő halottakat, feltalálta Iván a mérnököt.

Iván most már letépte szájáról a kendőt.

— No uram! most már megmondhatom önnek, hogy

mi van odabenn! A végpusztulás. A keleti tárna ég! Több nap óta kell neki égni, mert az egész folyosót izzani láttam. E látmányt soha el nem felejtem. Ez nem emberi gonoszság műve, nem Isten csapása többé, hanem egyenesen a felügyelők hanyagsága. Azt ön, mint nagy physicus, tudni fogja, hogy a kőszéntárna az által gyullad ki, ha a kénkovacsos kőszéntörmeléket, a mi hasznavehetlen, halomra hagyják gyűlni. Az ott megfülled, s a mint szabad lég éri, magától kigyullad. Az önök tárnái teli vannak ily tűzélesztő szeméttel. És már most jó éjszakát önöknek is, nekem is. A tárnatüzet el nem oltja senki. Ismeri ön a duttweileri égő hegyet? Százhúsz éve, hogy kigyulladt benne a kőszén. Még most is ég. Itt lesz neki a párja. Jó éjszakát, uram!

A mérnök vállat vont. Mit tartozik ez ő rá?

Iván elhagyta munkásaival együtt az istenverte telepet.

Hát az ő telepe mivé lett azóta? Saját jószágára nem is gondolt négy nap és négy éj óta . . .

DU SUBLIME AU RIDICULE.

A ki meg akarja érteni e mondat jelentését: «A magasztos a nevetségestől csak egy lépésnyire van», játszék a börzén. Ott majd megtanítják rá.

Ma olyan voltál, mint egy «kis isten», holnap olyan leszesz, mint egy «kis kutya».

Ma mind a hatvan «agent de change» rekedtté kiabálja magát vállalataid nevével a «corbeille» kerek sorompója mellett; ma minden börzefejedelem meglátja, hogy ott vagy a «parquetten» s lesik az arczodon, víg vagy-e? nincs-e valami rejtett árny az arczod ragyogásában? Ma, mikor az egy órát üti s megszólal a börze harangja, tódul utánad a coulissierek serege, az agent de change-ok messziről mutogatják eléd «carnetjeiket», telijegyezve javadra kötött «affaire»-ekkel. Ma a coulisse népe egymás hátára

teszi papirjait, úgy jegyzi irónnal részvényeidre tett fogadásait. Ma minden kéz mutogatja a «pointage»-t ujjaival a levegőben, emelkedésed tanuját. Ma elállják a passage de l'Opera átjáratait a tömegek, a kik nevedre spekulálnak. Ma dühösen kiabálják papirjaidra: «je prends! je vends!» kötik rájuk a szerződéseket «fin courant»-ra, «fin prochain»-re. «En liquid!» Még a börzén kívül is, honnan a «szépnem» ki van zárva, mert asszonynak nem szabad a börzén játszani törvény rendeleténél fogva, tehát játszanak a börze kerítésén kívül, ezernyi pénzvágyó kapzsi némber lesi a carnetes bizományost, ki a vasrácson keresztül kiáltja ki a «bourze des femmes»-nak, hogy állnak a részvényeid? S a sétány tulsó oldalán a nagy úrhölgyek, kik szégyenlenek közel jönni, de nem szégyenlenek játszani, kihajolnak hintóik ablakán, megtudni, mit nyertek «rajtad?» Ez ma van.

Holnap pedig nem vagy sehol.

A nevedet kitörli mindenki a jegyzőkönyvéből. A parquetten azt látják, hogy nem vagy «ott», s arról tudja minden ember, hogy nem vagy a világon.

Még a vén asszonyok is a börzerácson kívül, tudják már, hogy nem vagy többé. Ember sem vagy, senki sem vagy. Üres hely vagy.

— — — — — — — — — — — —

A Kaulman czég a diadal tetőpontján ragyogott.

Félix úr és kebelbarátja, az apát, egy délutáni siesta alkalmával, az illatos latakia füstfellegébe burkolózva építék fényes fellegváraikat.

— Holnap lesz feltéve a börzén a magyar egyházi javak pápai kölcsöne, mondá Félix.

— Holnap kapom meg a kinevezést Bécsből, az erdélyi püspöki székbe, szólt Sámuel apát.

— A pénzkirályok milliókig érdeklik magukat kölcsönünkben.

— A pápa áldását adta hozzá, s a bibornok-kalap már fejem fölött libeg.

— A legitimista pénzfejedelmek neheztelnek érte, hogy egy asszony, a ki nevemet viseli, a színpadon van. Ez a szent kölcsönt alterálhatja.

— Könnyű elválnod tőle.

— Semmi szükségem rá többé. Holnap felvilágosítom őt helyzetéről.

— Azt mondják, hogy Waldemár herczeg Párisba érkezett.

— Úgy beszélik, hogy a szép asszony után.

— Hátha pénzügyi míveletünket akarja zavarni?

— Arra semmi tehetsége többé. Mióta a bondavári részvényvállalatnál és vasutnál olyan érzékeny vereséget szenvedett, el fog hallgatni a contremine hosszú időre.

— Tehát csak Evelineért járna Párisban?

— Belé van bolondulva egészen. Azt mondják, ha Eveline utazik, mindenütt utána jár, s a hol Eveline megszállt egy fogadóban, Waldemár megvesztegeti a pinczéreket, hogy abba az ágyba fekhessék bele, a melyből ő kikelt, s a fürdő-intézet szolgáját, hogy abban a kádban, abban a vízben fürödhessék meg, mely előbb Evelinet fogadta be.

— Különös bolond! S az asszony pedig ki nem állhatja őt.

— Az az ő kára.

— Tibald herczeg bajosan fogja sokáig vinni.

— A hogy én megkisértém pénzügyeit rendezni, alig viheti két esztendeig hitelezői összehivása nélkül.

— Ha ugyan valamivel korábban az ujdonsült vő meg nem indítja ellene a birói gond alá vétetést.

— Volt már róla szó, mikor eljöttünk Bécsből.

— Nem fog az a bondavári ügyekre visszahatással lenni?

— Semmivel sem. A részvényeiért hitelezett tőke épen a bondavári uradalomra van betáblázva, mely tiszta. Oh! a bondavári vállalat gyémántsziklára van építve.

A távirda-hivataltól sürgönyöket hoztak a két úrnak.

Kaulman házához voltak czímezve az apát úr levelei is, miket bécsi tudósítóitól kellett kapnia.

— «Lupus in fabula!» szólt, az első sürgönyt feltörve Kaulman s odanyujtva azt Sámuel apátnak.

Az apát ezt olvasá belőle:

«B. Tibald herczeg ellen a birói gond alá vétel törvényesen elrendeltetett».

— Szegény Eveline! Ezzel ő járta meg! mondá cynicus humorral Félix.

A pap is feltörte a magáét s egy percz alatt végig olvasta.

— Ezzel meg «én!»

A sürgönyt átnyujtá Félixnek.

Abban e sor állt:

«A miniszterek mind leköszöntek. A császár elfogadta. A rendszer változik.»

Adieu püspöki infula! Adieu kardinál-kalap! Adieu reichsrathi bársony karszék!

A harmadik sürgöny felbontásánál összedugták fejeiket, hogy egyszerre olvassák azt.

Abban pedig ez volt tudatva:

«A bondavári tárna felrobbant. Az egész tárna ég.»

— Ezzel pedig mind a ketten! rebegé Félix, kihullatva kezéből a távsürgönyt.

A három csapás úgy jött egymás után, mint a háromágú mennykő!

Ez a legutóbbi a legnehezebb volt.

Ha ezt Waldemár herczeg megtudja, a contremine minden tűzaknája egyszerre lángba borul.

Valamit kellene tenni a veszély elhárítására, de gyorsan.

Mit?

Csak a nagy egyházi kölcsön kiírásáig lehetne időt nyerni, azután ily apróság, mint holmi bondavölgyi vállalat, számba sem jönne többé.

De hogyan elhallgattatni az ellenfélt?

El lett határozva, hogy Evelinével beszéljen még ma a pap.

S Waldemár herczeggel Kaulman.

. . . . A ragyogó arczok milyen nagyon elsötétültek! Hát most egy asszony mosolygásának selyemszálán függ-e a férfiak minden dicsősége?

KÉT GYERMEK.

Eveline sajátságos divat idején érkezett Párisba.

Akkor volt ez, a mikor Eugenia császárné letette a krinolint s monsignore Chigi, a pápai nuntius kedvéért meghagyta udvarhölgyeinek, hogy az elfogadáson mindannyian nyakig érő ruhákban jelenjenek meg.

A rossz nyelvű világ és megromlott hirlapirodalom azt a megjegyzést tevé rá, hogy ez nem is igen volt kedvére a magas nuntius úrnak.

A krinolin-letevés epochalis datuma még ugyan nincsen a naptárban a vörös betüs napok közé jegyezve, hanem arra mindnyájan emlékezünk, hogy ez esemény valódi üdvös forradalmat (hogy ne mondjam: restauratiót) idézett elő az egész hölgyvilágban.

Sötét szinű ruhák, felül nyakig felmenők, alul szűkek, feszesek, jelentek meg a közhelyeken; fekete ékszerek, nagy lánczok, olvasószerű kőszén-gyöngysorok, kereszttel a végükön, jöttek divatba.

És a külső divattal a belső costume is összhangzásba hozatott. A jó izlés templomba járt, prédikácziót hallgatott. A hölgyközönség tanult elegantiával fohászkodni és imádságos könyvbe sütni le szép szemeit.

A bűnbánat s a világ romlottsága feletti elszomorodás még intensivebb hatású tényekben is nyilatkozott.

Az elegans úrhölgyek elkezdtek kegyes adakozásokat gyűjteni magasztos czélokra, minők a szent szék védelmére toborzott lelkesült vitézek felpénze, elitélt igazhitű kegyes ujságirók pénzbirságának helyrepótlása, székhelyeikből az istentelenek által kizavart buzgó főpapok

prófétái ellátása, mely magasztos czélokra a leghirhedettebb szépségei a salonoknak és szinpadoknak nemcsak ismerőik körében gyűjtötték a szeretet adományait, hanem annyira vitték a kegyességet és alázatosságot, hogy kiálltak a templomok ajtaiba perselylyel s a templomlátogató közönségtől szedték be a kegyeletes filléreket.

Kaulman úr soha kedvezőbb időszakot nem választhatott volna Sámuel apát nagyszerű tervének realisálására.

S ezen kedélyszinezete a párisi divatvilágnak Eveline lelkületével egészen összetalálkozott.

Párisba érkezte után néhány napra nyomorék testvére meghalt. Valami hires orvos olyan műtétet vitt rajta véghez, a mitől meggyógyult örökre.

Evelinet nagyon elszomorítá e veszteség. Úgy érezte, hogy most már senkije sincs, a kiért éljen.

A meghalt nyomorék kopott mankóit ott tartotta boudoirjában, kétfelől a pipere-asztalhoz támasztva s minden héten kétszer kikocsizott a temetőbe, friss koszorukat vinni sírkeresztjére.

Őt tehát egészen szive szerint ragadta magával ez a vezeklési divat.

Sokkal örömestebb énekelte a templomban Mozartot és Haendlt, mint az operaházban Verdit.

Sőt egyszer arra is elhatározta magát, hogy egy kegyes hangversenyt rendez saját salonjában magas belépti díj mellett, melynek jövedelméből valami nagyon kegyes czél fog előmozdítást szenvedni. Talán valami zuáv-csapat, vagy más afféle. Bizonyosan nem tudom. Majd kiderül, hogy miért nem tudom?

Mikor legjobban töri a fejét a programm készitésén, berohan hozzá minden bejelentés nélkül, nagy szeleburdisággal az ő régi kedvencz bohó-pajtása, Árpád.

Eveline rögtön lecsapta a tollat kezéből, eléje futott kaczagva és átölelte.

— Ah! maga nagy bohó! Hát hol veszi magát itt egyszerre?

— Járok a mesterségem után, szólt Árpád nevetve. Nézem, hová tehetném le a czimbalmomat, hogy egy concertet adhassak?

— Soha jobbkor! Mintha csak híva lett volna. De hát hogy akadt rám?

— No ugyan nagy mesterség önre ráakadni! Ha a színlapon meg nem találnám a nevét, meg kellene látnom a St.-Eustache affichejein.

— Hát hallott már engem?

— Mind a két helyen. A színpadon is, meg a templomban is. Hanem mondhatom, hogy ez utóbbi helyen nagyon drága az entrée. A míg az operában megkaptam önt tizenkét frankért, a templomajtóból el nem eresztett az a pénzszedő herczegasszony húsz frankon alul.

— Oh maga nagy bolond! Hogy engem megkapott tizenkét frankért! Már micsoda kifejezés az? Majd megkapom én magát mindjárt! Mennyiért kapható?

— Az a kérdés, hogy mire?

— No nézd a kis csacsit! Hisz csak nem kávédarálásra akarom elfogni? Mennyiért zongorázik egy este?

— Önnek egy szép kézszorításért, másnak ötszáz frank szabott ár.

— De hátha jótékony czélról van szó?

— Arra sem ingyen, sem pénzért!

— No no! Micsoda beszéd ez. Maga cynicus ember! Hát senki iránt sem érez részvétet. A szegényekért nem tenne semmit?

— Nekem van egy szegény asszonyom, a kinek én mindennel tartozom: az az anyám. Minden garas, a mit másnak adok, a világ legigazságtalanabbul kifosztott szegényétől van elvéve: az anyámtól. Adja vissza a világ az anyámnak azt, a mit tőle elraboltak s én a világnak adom mindazt, a mivel birok. Addig mindenem az anyámé.

— No, maga anyámasszony katonája. Hát megkapja az ötszáz frankot, hanem valami szép szent symphoniákat kell zongoráznia. Liszt miséjét, vagy Haendl oratoriumát.

— Mit? Talán bizony valami római zuávtoborzó concert készül?

— No, igen! Én rendezem.

— Én abból nem eszem.

— De hát miért nem?

— Miért? Azért, mert én Garibaldi ellen nem muzsikálok.

— Oh! maga hallatlan ostoba gyerek! Hogy nem muzsikál Garibaldi ellen!

— Nem! nem! tüzelt a fiú, s hogy nagyobb nyomatékot adjon ellenkezésének, felszakította mellényét a keblén s azt kétfelé nyitva, oda mutatta Evelinének.

— Látja ezt?

Vörös ing volt azon.

Eveline féktelenül nevetett azon.

— E bizony vörös-inges lett! Még megérem, hogy maga is elmegy garibaldistának.

— El is mentem volna régen, ha az anyámat nem néztném.

— Hát ha azután ellőnék a kezét, akkor mit csinálna?

— Beállnék valami úrhölgyhöz házikoldusnak. Valaki csak eltartana.

Ekkor Eveline egyszerre sírva fakadt.

Árpád el nem tudta gondolni, hogy mi lelte?

Odament hozzá, kérlelte, vigasztalá, kérdezte, hogy megbántotta-e valamivel? míg végre kizokogta a hölgy:

— Lássa, a szegény Jánoska meghalt. Itt vannak az asztalom mellett a mankócskái.

— No, azt igazán sajnálom. Sok derült órát töltöttünk szegény fiúval.

— Úgy-e, ön is szerette? Lássa, nekem olyan üres most a világ, hogy nem hallom mankói kopogását a lépcsőimen. Nem tudom, hogy miért élek még? Úgy szeretnék valami olyan emberért élni, a ki nem tud magával jól tenni, csak ha én ápolom. Képzelek magamnak valami festőt, a ki elvesztette szeme világát, valami zenészt, a ki

elvesztette jobb kezét, valami nagy politikai hőst, a kit üldöznek s nem hagyhatja el a szobát, s a kinek én volnék mindene, jóltevője, kenyérkeresője. Menjen ön Garibaldihoz!

És azután nevetett ő is.

— De hát beszéljen arról, hallott engemet énekelni? Nos, mit szól hozzá?

— Ha úgy tudna ön énekelni az ördögöknek is, mint az angyaloknak tud, akkor ön igen nagy művésznő volna.

— De mit ért ön az ördögök alatt?

— No, azt tudni fogja ön pater Anselme prédikáczióiból, hogy a szinház az ördögök synagogája.

— No! . . . oh! ön goromba paraszt! Hát nem tudja, hogy én szinésznő vagyok?

— Ezer bocsánat! Én azt hittem, hogy ön nappal apácza-fejedelemasszony s csak este szinésznő. Hallja! Ez nem volna rosz hivatal.

— Menjen! maga nagy bolond! Hát miért tart engem apácza-fejedelemnőnek?

— Nem annak van-e öltözve?

— Én csak a vezekléshez vagyok öltözve. Ön is istentagadó! Gúnyt űz a kegyességből!

— Nem én, madame! sőt elismerem, hogy szürke és fekete selyemben járni nagy vezeklés, lesütött szemmel kokettirozni nagy bűnbánat, húsz frankos tengeri rákot enni, nagy böjtölés. Én még azt is elhiszem, a mit a párisi nőkről hiresztel a kegyes világ, hogy azért viselik most a magas ruhákat, mert a középkori divat szerint ők is végigkorbácsolják a hátaikat a flagellummal bűnbánatból s annak a nyomait takargatják.

— Ah! Az nem igaz! Azt nem teszszük! tiltakozott Eveline.

— Én nem tudom. A világ azt beszéli. Ez nagyságtok titka.

— De nem igaz! heveskedék Eveline. Mi nem korbácsoljuk a hátunkat. Nézzen ön bár ide!

S azzal lehajolva Árpád előtt, felemelte himzett gallérkáját, hogy az oda láthasson, egész öntudatlan szeleskedéssel.

Árpád pedig elpirult s nem nézett oda.

Valóságos gyermek mind a kettő!

Árpád azután kalapját vette s tréfásan mondá Evelinenek:

— No, csak énekeljen ön össze egy csoport zuávot Merode úrnak, majd mi meg Garibaldival széjjelmuzsikáljuk őket.

Azzal otthagyva jegyét lakása czímével Evelinenél, eltávozott a szeleburdi.

A másik szeleburdi csinálta tovább a kegyes programmot.

IMMACULATA.

Ez a női-strike Párisban már kissé sokáig is tartott.

Mi, a kik élveztünk már betűszedői strikeot, sütőlegények strikeját, tudjuk, milyen nehéz kiállni ilyen munkamegszüntetést olyan tárgyak körül, a mik a mindennapi élvezetekhez tartoznak.

Hát még ha a nők csinálnak strike-ot!

Parbleu!

Az ilyen dologgal tréfálni Párisban veszedelmes.

Száz évvel ezelőtt abbé Paris divatba hozta az élvezetek megtagadását s a testsanyargatást s lassankint úgy elterjedt a szent rángatózás dühe, hogy mindenütt, minden szép asszony és leány, a helyett, hogy a kedvese után látott volna, a temetőbe járt magát korbácsolni; a secourista nők hasábfákkal verették magukat és kiáltozták hozzá: «Ah! mi jó ez! ah! mi üdvös!»

Végre a királynak el kellett záratni a temetőket s megtiltani a szent rángatózást, mire a Convulsionairek ezt a bonmot irták:

«De par le Roi, defense a Dieu,
De faire miracle en ce lieu.»

(A király nevében megtiltatik az Ur Istennek ezen a helyen csodát tenni.)

Utoljára sem bírt neki véget vetni sem király, sem parlamenti tanács, hanem végét vetette egy új divat.

Áldott legyen, a ki a chignont feltalálta, s más dolgot adott a szép hölgyek fejének, mint a magasztosért rajongni, különben még a krinolin bukása után az egész világon elterjedt volna a hölgyek ascetai convulsiója.

— — — — — — — — — — — —

Sámuel apát úr felkeresé Evelinet.

Oh! Párisban semmi különöset sem talál abban senki, hogy az abbék látogassák a szinésznőket.

Az apát úr régi jó barát mind a két háznál. Már tudniillik mind a férj, mind a nő házánál.

Eveline azzal fogadta őt, hogy megmutatta neki a programmját a kegyes czélú hangversenyre, melyet salonjában akar rendezni.

Az apát úr nagy érdekeltséget mutatott e programm iránt.

— No már nézze, szólt neki Eveline boszúsan, milyen jó lett volna ide e közé az énekrész és gordonka közé annak az ostoba Árpád kölyöknek a zongora száma, de nem akar eljönni!

— Hát Arpád itt van?

— Itt ám! Most szaladt el tőlem. A futó bolond. Pedig olyan szépen kértem, hogy vegyen részt a hangversenyemben. Azután a physharmonikán is ő tudná legjobban kisérni az én «Stabat Mater»-emet. De nem hallgatott rám. Meg van bolondulva. Eretnek lett.

A pap nagyot nevetett rajta s nevetésközben valamit gondolt ki.

Ez az asszony nagyon örömest beszél arról az Árpád kölyökről. Az Árpád kölyök kezd már húsz éves lenni. Eveline közel a tizenkilenczhez.

A gyermeknek kell valami mulatság «is», hogy a komoly és nehezebb dolgokra készen legyenek. Nem jó lenne-e Waldemárt megczukrozni Árpáddal?

— No, hát én kicsinálom kegyednek, hogy Belényi Árpád itt fog zongorázni a hangversenyén, a «Stabat Mater»-t is fogja kisérni physharmonikával, hanem azután mit ád nekem ezért?

— Oh! nem teszi az azt. Ismerem én. Nagy buksi az! Ha valamit feltett abban a kakadu fejében! Azután ha «én» nem birtam vele!

Eveline meg volt győződve szemeinek varázshatalmáról.

— No én rá fogom venni. De mit kapok érte? erőlteté a pap.

— Mivel akarja rávenni? kérdé Eveline. (Még mindig nem felelt arra, hogy mit ád érte?)

— Azt majd meglátom. Például azzal, hogy ha itt fog játszani, akkor a császárné termeiben is fog játszhatni, s ezzel az egész saisonra meg lesz alapítva a szerencséje. A művész ember fel tudja fogni az ilyesmit. Azután meg egy kis pénzféle.

— Ah! hisz azt én is kináltam neki. Ötszáz frankot.

— No, az meglehet, hogy a mit ötszáz frank meg nem tett egy fiatal embernél, egy szép hölgy által kinálva, megteszi száz Napoleon-arany egy öreg asszonyságnál, egy pap által küldve. Árpád anyjával kell megegyezni, a mit azután az öreg asszonyság elhatározott, azt a fiúnak meg kell tenni. Ismerem én a viszonyokat.

— Ejnye, ön csakugyan okos ember, apát úr! Erre én a magam eszétől rá nem jöttem volna. Persze, hogy nem a tacskóval kellett volna alkudnom, hanem az anyjával. Tehát ön magára vállalja ezt! No ha ezt megteszi, akkor kérjen tőlem akármit!

Az asszonynak oly derült kedve volt, hogy mindent lehetett nála merni.

A pap mert.

— Tehát a mit én kérek kegyedtől, az egy meghivó-jegy a jótékony hangversenyébe.

— Oh! akár tizet! kiálta Eveline örömmel.

— De a meghivás névre szól s azt ön maga irja fel.

— Mondja ön tollam alá, kinek irjam e meghivást?

Eveline reszketett a kedélyizgalomtól, midőn iróasztala fiókját kihuzta s egy meghivó-jegyet maga elé tett.

— Nos? A név?

— Sondershain Waldemár herczeg.

Eveline e névre úgy belevágta a tollat az asztalba, hogy a hegyével megállt benne s felugrott hevesen.

— Nem!

Az apát úr kaczagott rajta.

— Ah be jól illik önnek ez a harag! Törjön össze, kérem, még egynehány tollat.

— Sondershain herczegnek nem adok meghivót, szólt Eveline, s durczásan veté le magát a pamlagára.

— Kellemetlen embernek találja kegyed a herczeget?

— Kiállhatatlannak.

— S azt képzeli kegyed, hogy a világnak csupa Belényi Árpádokból kell állani?

Eveline felpattant s mérgesen tépte szét az egész programmot.

— No hát maradjon Árpád is odahaza, az anyja szoknyája mögött! Nem kell sem ő, sem más, sem az egész hangverseny! Vége van. Nem tudok róla semmit.

S a kandallóba dobta a széttépett papirost.

Ekkor a pap is fölkelt helyéről s megfogta az izgatott delnő kezét.

— Csillapítsa le indulatait asszonyom. Én egy igen komoly ügyben jöttem önhöz, mely érdekli önt, önnek a férjét s — nem titkolom el — engemet magamat is; oly nagyon érdekel mind a hármunkat, hogy azt merem mondani: életkérdés, mely ha ellenünkre fordul, önnek a férje száműzve van Amerikába, én száműzve vagyok a kolostoromba, ön, nem tudom hová?

A nő megdöbbenve foglalt helyet.

— Legelőször is kezdjük önnek a dolgán. Azt tudni fogja ön, hogy Tibald herczeg, miután ön Maximilián-utczai palotáját, a mi önnek volt ajándékozva, egyszerűen visszaadta, az ön számára egy millió forintnyi névértékű bondavári részvényeket letéteményezett.

— Egy szót sem tudok róla! mondá Eveline elbámulva.

— No, ez azt bizonyítja, hogy ön nem vesződött azzal az unalmaskodással, hogy megkérdezze Kaulman úrtól, miből kerül ki e fejedelmi háztartás, a pompás előfogat, a tömérdek cselédség, téli kert s a többi?

— Én azt hittem, szólt a nő zavarodottan, hogy szinpadi fizetésem és Kaulman úr . . .

Egy gúnymosoly a pap ajkain, kettévágta szavait. A pap folytatá:

— Mind ennek vége! Ma érkezett távirat szerint a herczeg ellen veje birói gondnokságot kért s azt megadták neki. A gondnokság kétségtelenül lefoglalja az ön javára letéteményezett bondavári részvényeket is.

— Hát foglalja le! szólt a nő könnyelműen.

— No, ezért még lehetne perelni. De most jön a nagyobbik baj. Egy másik távirat szerint a bondavári tárna a mult héten a zuhatar által légbe röpíttetett.

Már erre felsikoltott Eveline:

— Berend úré is?

A pap bámulva nézett rá s folytatá a nő arczára figyelve:

— Az nem! De a részvénytárna egészen. S a mint a távirat tudósít, azonfelül a tárna ki is gyulladt s eloltása lehetetlen.

A pap azt olvasá a nő égnek emelt szemeiből, mély fohászából, hogy: «Hála Istennek! Csak hogy Berendnek nem történt baja!»

— Most ebből egy igen nagy veszedelem támad, folytatá az apát. Ön talán hallott róla valamit, hogy Kaulman a pénzvilágban mily fényes hirre emelkedett a bondavári ügylet által. Milliók vannak reális értékben

befektetve és tízannyi milliók ideális értékben, mint börzejáték tárgyai, függnek a levegőben. Egy ilyen catastropha, mely meglehet, hogy még kiheverhető, meglehet, hogy a tárnatüzet eloltbatják, de mostanra elégséges fegyver az ellenfél kezében, hogy Kaulmant megbuktassa. A felrobbant tárna egyuttal a contremine tűzaknája is. Egy pénzkirálynak nem azokban a milliókban fekszik az értéke, a miket vasládája őriz, hanem azokban a milliárdokban, a mik számára az idegenek fiókjaiban nyitva állanak: a hitelében. Egy csattanó esés és mind ezen fiókok becsapódnak előle és még az is, a mi zár alatt volt nála, elolvad; ha csak el nem fut annyival, a mennyit a két kezével kimarkolhatott a saját pénztárából. Kaulman most ebben a helyzetben van. Ma százmilliót tart feléje kinálva minden kéz, holnap egy kiáltás! s ugyanannyi kéz zörget a kapuján visszakérni azt, a mit rábizott. Ezt a kiáltást megtenni, vagy meg nem tenni, most egy emberen függ. Ez az ember Sondershain Waldemár herczeg. Ő itt van. Ma érkezett meg. Valószinű, hogy titkos ügynökeitől előbb megtudta a bondavári balesetet, mint Kaulmant tudósíták ottani igazgatói, kik talán elfojtani hitték a veszélyt. Sondershain herczeg kezében van Kaulman sorsa és nem titkolom, az enyém is. Egy roppant, félvilágra szóló tény mozdító ereje voltam. Holnap kellene a párisi és brüsseli pénzpiaczokon feltétetni a Kaulman által intézett egyházi kölcsönnek, mely talán a világtörténetnek adhatna új fordulatot. Ha Waldemár herczeg felhasználja a bondavári catastrophát s közbekiált, elenyészett az egész, mint az álom. Ha ő megjelen a börzén s azt kiáltja: «Kaulman-féle részvények parin alól hatvan!» akkor el vagyunk veszve. Ha ő hallgat, a nagyszerű terv fényesen sikerül s akkor a bondavári kicsiny malheur olyan apró dologgá zsugorodik össze, hogy a világpiaczon senki sem veszi észre. Érti-e ön most már, hogy minő varázshatalom van most önnek egyetlen szavában? hogy mit tehet ön, ha Waldemár herczegnek egy szót mond?

Eveline csak némán ingatta fejét s mutató-ujját ajkára tevé. A hallgatás nemtőjének képe.

— Micsoda? ön nem akarná ezt megtenni? szólt az apát úr szent haragra gerjedve. Ön nem gondol arra, hogy egy magas czél elérése egyetlen szavába kerül? Ön engedné a szent széket összeomlani, az angyalvárra a hitetlenek vörös zászlóját a levert kereszt helyébe tűzetni, a szenteket helyeikből ledobatni, csupán egy asszonyi szeszély miatt?

Eveline széttárta két karját, mintha küzdelemre menne egy kinzó óriással s elszántan kiálta fel:

— Nem szólhatok azzal az emberrel!

Sámuel apátot most már boszantotta ez a szeszélykedés. Feltette magában, hogy ha rá nem veheti ezt az asszonyt, legalább érzékenyen meg fogja sérteni.

Azért vette a kalapját s azt háta mögé tett kezébe fogva, hideg gúnynyal mondá Evelinének:

— Én meg nem foghatom önnek az ellenszenvét. Hisz Sondershain herczeg semmi tekintetben sincs hátrányban azon férfiak mögött, a kiket ön eddig magánál elfogadott.

E megbántásra hevesen megragadá Eveline a pap kezét s a szív visszatartózhatlan önfeledtségével mondá neki e szókat:

— Uram! Én még leány vagyok!

A pap bámulva tekinte rá.

Az égő arcz, melyet bánatpirulva fordíta félre a hölgy, a szűz szemlesütés, a gyermek zokogás esküdött mellette, hogy igazat mondott.

A pap nagyot sóhajtott.

Egész nagyságát, egész dicsőségét köddé foszlani érezte e szó előtt.

Hisz ez nagyobb eszme az angyalvárnál!

Egy nő, a «talon rouge»-al a lábán s a myrtuszszal a fején.

A courtisane és az immaculata.

És a pap érté a «Sphinx» talány nyitját legjobban.

A pap kiütve érezte magát pályaköréből e szó által. Saulust a villám nem térítette meg jobban.

Érezte, hogy mindaz, a mit férfi álmodhatik, nagyot, lehetetlent, dicsőségről, magasságról, hatalomról, világ előtti hírről: füst és pára ahhoz a magassághoz, a honnan most ez asszony ő hozzá alá beszélt.

A ki viselte egy férj akaratáért, a kinek hűséget esküdött, az árúba vetett divathölgy festékét arczán s meg tudta őrizni alatta a szemérem orczapirulását.

Nem volt szándéka őt e magasságból lerántani többé.

— Evelina! szólt hozzá szelid komolysággal. A mit ön most mondott, azzal ön engem számüzött czellámba. Jól van! Odamegyek. Ön szétriasztá fényes álmaimat világi nagyságról. Jól van! Nem áldozom többé. Ön azt mondá: «Én még leány vagyok!» Jól van, tehát legyen ön valóban «leány». A franczia törvények nem ismernek házasságot, mely nem polgári hatóság előtt köttetett. Önnek a házassága Kaulman Félixxel ez országban érvénytelen és semmis. Ön itt Dirmák Éva leányasszony, semmi más. Ezt megmondhatja ön Kaulman úrnak, hogy tőlem hallotta. Én adtam neki e tanácsot, hogy önnel így tegyen. Most megyek kolostoromba vissza, Istennel kibékülni.

«Dirmák Éva» odarogyott térdre a pap lábaihoz s kezét elárasztá csókjaival és megfürösztė könyeivel.

— Tegye ön fejemre kezét! zokogá a leány. Áldjon meg, atyám!

A pap csak messziről emelte feléje kezét.

— Oh! leányom, a te fejed fölött valamely láthatatlan kéz lebeg szüntelenül. Az oltalmazzon meg téged örökké.

A pap eltávozott. Fel sem kereste Kaulmant többé. Jegyet váltott a vasutra s elzárta magát csendes kolostorába.

Nem hallott felőle a világ többé semmit.

FÉRJ ÉS FÉRFI.

Félix sietett ez alatt a herczeggel találkozni.

Nem várta az esti börze óráját, a mikor a parquetten minden ceremónia nélkül szemközt kaphatja, hanem felkereste őt a szállásán.

Waldemár nem hagyta őt sokáig előszobájában várakozni, a fináncfejedelmek is szokták tisztelni egymás rangját, legalább külszinleg.

Dolgozó-szobájában fogadta a bankárt.

— Ah! a herczeg dolgozik? — szólt Kaulman kötelezett nyájassággal, nagyot csodálkozva azon, hogy egy ilyen előkelő rangbeli úr még arra is képes, hogy sajátkezüleg felmessen egy füzetet s abban vörös és kék plajbászszal neki megtetsző sorokat huzgáljon alá.

A herczeg letette asztalára a kezében tartott röpiratot s megkinálta Félixet, hogy üljön le.

— E perczben tudtam meg, hogy a herczeg Párisba érkezett s siettem, hogy első legyek, a ki üdvözlésére jön.

— Én is épen önnel foglalkoztam.

Félix nagyon is értette azt a sajátságos mosolyt, a mivel a herczeg e szavait kisérte.

— Ezuttal a parlamentair fehér zászlója alatt jövök az ellenség főhadiszállására.

A herczeg gondolá: «Tudom, az a zászló egy himzett zsebkendő, «E» betüvel a szögletében.»

— Nálunknál nagyobb hatalmasságok is kibékültek már, kezdé Félix, s lettek ellenfelekből szövetségesek, ha egy közös érdekben összetalálkozhattak.

— S ilyen közös érdek reánk nézve?

— Az általam tervezett kölcsön-ügy.

A herczeg nem felelt rá semmit, csak egy bántó mosolyt adott rá válaszul, mely a bankárt egészen kihozta hidegvéréből.

— Uram! szólt Félix, felkelve helyéből, hogy nagyobb emphasissal adhassa elő nézeteit. A szent szék javára kötendő kölcsönről van szó! S én tudom jól, hogy ön buzgó katholikus!

— Vajjon ki árulhatott el?

— Azonkivül ön született aristocrata. On nem engedheti azt, hogy a míg Magyarországon egy bureaucrata miniszter csak úgy egyszerüen zsebre készül dugni az egyház birtokait, azalatt másfelől egy szabadkőmives-csőcselék szent Péter birodalmát ajándékozza a sansculotte canaillenak, holott mi most egy csapással mind kettőt megakadályozzuk. Ön nemes ember!

— Hát még mi vagyok?

— És enfin financier is. Önnek lehetetlen észre nem vennie, hogy ez a mi vállalatunk egyike a legnagyobbszerű, legrentabilisabb vállalatoknak. Ön számítani tudó okos ember.

— Vagyok-e még valami?

Félix nem engedte magát Waldemár hideg sarcasmusa által leveretni, egy merész fordulattal, a legédesebb nyájasság kifejezésével arczán, odanyujtá kezét Waldemár elé.

— És Kaulman Félix házának legkedvesebb barátja.

Koczkáztatta, hogy erre a szóra vagy felcsapnak a tenyerébe s elfogadják a barátságot, vagy pofon ütik.

Még rosszabb történt vele az utóbbinál is.

A herczeg felvette asztaláról azt a bizonyos röpiratot, a miben az imént kék és vörös irónnal sorokat huzogatott alá.

— No hát, édes katholikus hitfelem, aristocrata rangtársam, financier compagnonom s legkedvesebb barátom: tekintsen ön bele ebbe a kis röpiratba s találja meg benne adandó válaszomat. Kérem, tegye magát egészen kényelembe nálam.

Az alatt, míg Félix átfutotta a kezébe adott füzetet, Waldemár ráért a körmeit gömbölyüre köszörülni.

Félix letette a füzetet.

— Ez az én biographiám lenne?
— Mint a czímlap is bizonyítja.
— Ezt a herczeg maga irta?
— Legalább én diktáltam az adatokat.
— Itt el vannak számlálva mindennemű üzleteim, a mikkel állítólag a közönségnek port hintettem a szemébe, egész a bondavári vállalatig, a melyben a tőkepénzesektől álmérleg és költött osztalék által tízmilliót összeszedtem s az most mind veszendőbe megy a kiütött catastropha miatt. Ez kegyetlen pamphlet.
— Talán nem igaz?
— Igaz! A herczegben hű historicusomra találtam. Hanem hát hadd folytassam az életirásomat. A tegnap okozott kárt holnap helyre pótolhatom; a rossz üzletet kiegyenlíti a jó. A kis vereséget eltakarja a nagy győzelem. Mit akar a herczeg ezzel a röpirattal?
— Abban az órában, a melyben ön kölcsönét felteszi a börzén, kiosztom ezt az iratot a parquetten, a coulisseban s megkezdem a contreminet azzal, hogy az ön részvényeit kitörültetem a jegyzékből.
— Ezt előre tudtam s épen azért jöttem ide, hogy ennek elejét vegyem.
Kaulman Félix szemeinek sűrű pislogásával akarta kifejezni elkeseredését; kezét mellényébe dugta s tompított hangon folytatá:
— Uram! Ha azt akarta ön, hogy szemei előtt haljak meg, czélt ért.
Waldemár nagyot kaczagott s a vállára csapott Kaulmannak.
— Ugyan kérem, ne komédiázzék ön itt nekem. Nem azért jött ön én hozzám, hogy itt szemem láttára főbe lője magát, hanem azért, hogy nekem valamit eladjon. Ön egy tönkre jutott szédelgő, a kinek van még egy utolsó clenodiuma: egy csodaszép fekete karbunkulus, a mit ön egy kőszénhalmaz közt talált, kiköszörült, sokszor eladott, sokat nyert rajta, most megint visszakerült önhöz; ön

tudja jól, hogy én önnek ebbe a kincsébe bele vagyok bolondulva, hogy kész vagyok rá árverezni az egész világ ellen; ezért jött ön ide! No hát értsük meg egymást. Alkuszom. Mi az ára?

A herczeg levetette magát karszékébe s most már nem is kinálta Kaulmant, hogy tessék neki is leülni.

Az is felhagyott a páthoszszal s visszavette természetes arczát. Ha ugyan szabad nála arczról beszélni.

— Legelőször is ez a brochure! szólt kezét a röpivre téve.

— Jó! Megkapja ön. Ezer példányban, az eredeti kézirattal együtt. Befüthet vele, ha ugyan meg nem akarja tartani emlékül.

— Másodszor, folytatá Félix, a herczeg lemond a contremineről, a kölcsön aláirásának három napján ellenem és üzlettársaim ellen semmi maneuvret nem csinál. Ellenkezőleg maga fog az első aláirók között nevéhez illő összeggel megjelenni.

— Jó! mondá a herczeg. Megegyezünk! De hallja ön már most az én módosítványaimat. A kölcsönaláirás első napján nem teszek ön ellen semmit, de nem is irok alá semmit. A második napon sem bántom önt, de nem is segítem elő. A harmadik napon azután aláirok a kölcsönre egy milliót és azontul hajtom önnek előre a vállalatait úgy, mintha én volnék önnek a legjobb barátja.

— De miért nem az első napon?

— Majd megmondom önnek, hogy mi történik az első két nap alatt? Még ma tudatja ön madame-al, hogy Tibald herczeg birói zár alá jutott s hogy ő Tibald herczeg hotelében többé nem lakhatik. Madame már egyszer nagylelkű volt palotáját mindenestül visszaadni Tibaldnak, másodszor is megteszi s hazamegy férjéhez. A férj a kibékülés napját fényes estélylyel ünnepli meg. Ez estélyre házának legjobb barátját is meghívja. (A herczeg itt jelentő mozdulattal tette mutatóujját saját mellére.) A ki ez alkalommal madamenak be fogja mutatni azon pompás nyári palota

tájképét, mely a Como partján urnőjére vár, kinek nagy szüksége van az olasz légre és a kedélyváltozásra.

— Ön igen gyöngéd ember.

— Még ne dicsérjen, kérem. A második nap arra való, hogy Kaulman Félix úr felvilágosítja madame-ot a felől, miszerint Francziaországban okvetlenül megkivántatik a házasság érvényességére a polgári szerződés. Annálfogva elviszi őt magával a jegyzőhöz s a polgári kötést végrehajtatja.

— De uram! kiálta fel Kaulman, igazi ijedelemmel arczán s visszahőkölt. Miért akarja ön ezt?

— Miért! szólt a herczeg s most már ő is felkelt a helyéből, hogy jobban az orra alá beszélhessen áldozatának. Hát azért, hogy ön ravasz speculáns ne tehesse meg azt, a mire számított, hogy elvesz egy országban egy szép arczot s egy másik országban, a hol túladhat rajta, eldobja azt magától. Én akarom, hogy ön el ne vehesse a nevét a madametól soha és sehol. Ugy-e? Negyednap a szemem közé nevetne ön s azt mondaná: «Hisz a mit neked adtam, nem is volt az enyém soha!» Nekem a gyémántnak a foglalatja is kell! Én nem engedem azt az ön jegygyűrűjéből kitörni, uram! hanem azzal együtt akarom azt látni.

Kaulman nem titkolhatta el megzavarodását,

— Ezt a szeszélyt nem értem önnél, uram!

— Én értem! S ha akarja, ön is megértheti. Én bolondulok e nő után. S e nő engem ki nem állhat. S én annak tudom az okát, ön pedig nem is sejti azt. Önnek a neje erényes nő! On bámul rajta, ugy-e? Nem az ön érdeme, hogy az, hanem Tibald herczegé. Ezt Tibald megmondta nekem. Megeskette e hölgyet, hogy engem soha el nem fogad. Szegény öreg! Azt hitte, hogy leányát kibékíti velem, ha Evelinéről lemondok. Milyen rossz psycholog volt. Hisz ezzel szenvedélyemet szította csak. Egy bukott nő után nem szaladnék országról-országra. Rég elfeledtem volna. De üldözöm, mert elárulták előttem tisztaságának

titkát. Én imádom ezt az asszonyt azért, mert fényes, mert tiszta, mert ragyogó; ez átlátszó ragyogásnak titulus kell, hiteles stigma, ez a titulus az ön neve. Most már tudja ön, hogy mit követelek öntől!

— Herczeg! ön pokolbeli ötletekkel bir! Ön hozzá akar engemet kötni gyalázatomhoz!

— Gyalázatához! hát ki hítta önt abba a vásárba, a hol gyalázatot adnak és vesznek? Hát mit kinálok én önnek? Nem azt-e, hogy a Kaulman-név magasra becsültessék? Oh! a Kaulman-néven egy szennyfoltnak sem szabad maradni. A Kaulman-czég főnöke egy derék respectábilis férfi lesz. Künn a világban tekintély, a börzén censor, szilárd férfi, honn tisztes családfő. Azt azután, hogy künn a világban micsoda? csak mi tudjuk ketten, azt pedig, hogy otthon micsoda? csak mi tudjuk hárman.

Kaulman belső küzdelem hevélyét akarta mutatni.

— Ejh! uram, ne dörzsölje ön a szemeit és az arczát! szólt elfordulva a herczeg, azért én nem fogom sem azt hinni, hogy ön sír, sem azt, hogy elpirul. Az idő rövid, jobb lesz, ha siet ön azt felhasználni.

Ez biz igaz. Sietni kell. Azért hát Félix úr csak elengedé magának az önhajkitépéssel járó végjelenetét egy a kétségbeeséssel küzdő becsületérzésnek s bevégzett ténynek véve a kedvező alkut, kezét nyujtá rá Waldemárnak.

Hanem azért Waldemár már csak még sem szorított vele kezet. Köszönte alásan.

— Csak irja be ön a jegyzőkönyvébe, a többi üzleti kötések közé, nincs ok miért kezet szorítanunk. Az adatokat pontosan tegye fel. Ha én holnap déli egy óráig megkapom öntől a meghivást az estélyre, akkor holnap nem jelenek meg a börzén. Ha holnapután déli egy óráig megkapom a hivatalos tudósítást önnek jegyzőjétől a megkötött polgári házasságról, akkor ismét nem megyek fel a börzére. S ha negyednapon déli egy óráig eljön hozzám önnek a megbizottja s hozza azon tudósítást, hogy ön elutazott a brüsseli piaczra, ottan vezetni a kölcsön

ügyét s küldi számomra lakosztálya kulcsát, kérve, hogy álljak helyt itten önért, mint üzleti társ, akkor megjelenek a börzén s fényes diadalra juttatom a kölcsönt. Már most tessék sírni vagy kaczagni, de csak ne az én szobámban.

DIRMÁK ÉVA.

Kaulman úr tehát a legjobban elrendezte dolgát Waldemár herczeggel.

A herczeg csakugyan bele van bolondulva Evelinába.

A mióta a St.-Eustacheban hallotta énekelni, még arra is képes volna, hogy kimenjen utána egy pusztába, barlangban lakni és sáskával élni, mint szent Antonius; csak ő lenne a kisértő lélek!

Kaulman teljes sikerre jutott vele.

A herczeg nem fog a contremine élére állni, nem fogja a bondavári catastrophát felhasználni, nem dönti meg a Kaulman-ház vállalatait.

Ellenkezőleg vissza fogja tartóztatni a bécsi börzén a paniqueot, mely a baleset híre nyomán támad; fentartja a papirok árkeletét. Engedi feltétetni a párisi és brüsseli börzén az egyházi kölcsönt s maga is ott lesz az aláirók között a lehető legnagyobb összeggel.

És mindez mibe kerül? Semmibe sem! Egy szép asszonynak egy szép szavába.

Még egyszer tegyék meg varázslatukat a fekete gyémántok: Evelina két fekete szeme. Akkor azután birja, a ki legtöbbet adott érte!

Kaulman várt sokáig a pap visszatértére s azután, hogy hiába várt, csak rászánta magát, hogy maga menjen el nejéhez.

Azt nem találta otthon. A kapus mondá, hogy az asszonyság a szinházba ment.

Kaulman elfelejtette megnézni a szinlapot, csak most tudta meg, hogy Evelina ma játszik.

Odahajtatott az operaházhoz.

Legelőbb felfutott neje páholyába, melyben akkor a társalkodónőn kivül nem volt senki.

Onnan széttekintett a nézőtéren. A parterren volt claqueur elég, a proscenium-páholyok egyikében pedig megpillantá Waldemár herczeget

Ah! a herczeg jobban tudta, hogy Evelina ma énekel.

Azután lement a foyerba, ismerték már mint az aszszonyság férjét s bebocsáták Evelina öltöző-szobájába.

Evelina jelmezben volt már s jelenését várta.

Mikor Kaulmant megpillantá, duzmadt képpel fordult félre. Mit zavarja őt most? Mikor hivatását kellene teljesítenie.

— Egy szép jó estét jöttem önnek köszönni, asszonyom!

— Ezt holnap reggelre halaszthatta volna ön.

— Mit? Az estét? Haha!

— Nem azt, hanem a köszöntést. Tudja, hogy minden játék előtt úgy el vagyok fogódva.

— Nem akartam elkésni. Tudja ön, hogy a társaság créme-je töri magát az ön jótékony hangversenyének belépti-jegyei után. Tett ön a számomra egyet félre? Félix úr csupa szeretet volt és nyájasság.

— Nem tettem félre.

— Ah! S miért nem? kérdezé naiv nyafogással.

— Mert nem lesz az egész hangversenyből semmi. Lemondtam róla.

Félix úr arcza hosszura nyult egyszerre.

— Nem lenne ön szives az okát megmondani: miért?

— Majd játék után. Most jelenésemre kell mennem.

Azzal kiment a hölgy az öltöző-szobából s a szinfalak közt töltötte az időt, a míg jelenésére került a sor.

Kaulman egy másik szinfal közét expropriálta, a honnan nejére is láthatott, meg a proscenium-páholyra is.

Evelina nem játszott jól s nem énekelt jól. Trémázott. Nem csak rosszul intonált, hanem egész cottákat elejtegetett. Észrevehető volt elfogultsága.

Hanem azért a jól rendezett claque úgy tapsolt neki, majd leszakadt a ház s Waldemár herczeg úgy tapsolt a páholyában, mintha neki fizetnének azért legjobban.

A végária után pedig csoporttal repültek Waldemár páholyából a koszoruk és virágcsokrok Evelina lábaihoz.

Evelina egyet sem vett fel belőlük s sietett vissza öltözőjébe.

Kaulman utána ment.

— Miért nem vett fel ön egyet is a tömérdek szép koszoru közül? kérdé a hölgytől.

— Mert nem érdemlettem meg őket. Érzem, tudom, hogy igen rosszul énekeltem.

— De legalább a koszoruk hajítójáért kellett volna önnek egyet felvennie.

— Úgy? Ön azt olyan nagyon megkivánja?

— Én?

— No igen! Én azt hiszem, hogy a mi koszorukat kapok, azokat mind ön hajíttatja nekem.

— Oh nem! Hát nem látta ön? Azok mind egy páholyból jöttek. Nem ismert ön arra, a ki abban a páholyban ült?

— Nem néztem oda.

— Az Waldemár herczeg.

— Ah! Az, a ki önnek olyan nagy ellensége? a ki önt meg akarja buktatni?

— Oh már megtért, egészen megfordult, most a legkedvesebb barátunk.

— Kiknek? Barátunk?

— Mind nekem, mind önnek.

— Én köszönöm! Nem kérem a magam részét.

— Azt pedig nehéz lesz elkülönítni, madame! Mert nekem már egyszer jó barátom s előtte nyitva a házam.

— De az én házam csukva.

— Már most hát kénytelen vagyok önnek egy kellemetlen felfedezést tenni. Elvégezte ön a szerepét, ugy-e bár? Nem izgatja fel többé. . . .

— Igen, csak mondja el, ön szólt Eveline, finom crémemel törülve le arczáról a festéket a tükör előtt, hallgatom.

— Ön nem sokáig fog saját házat tarthatni. Tibald herczeg gondnokság alá került, s mint ön sejthette éles eszével, párisi hoteljét az ő baráti megemlékezésének köszönheté. Ez most megszünik. Nekem pedig nem engedik a körülményeim, hogy ön számára külön háztartást rendezzek be és így kénytelenek leszünk együtt lakni, s ott azután az a természetes kényszerüség áll be, hogy a kik az én salonomban szivesen látott vendégek, azok önnek is vendégei.

Evelina levetette fényes királynői jelmezét, fejéről a diadémot, karjairól a ragyogó karpereczeket.

— S azt hiszi ön, szólt félvállról visszafordulva Kaulmannak, hogy ha a pompás hotelt el kell hagynom, nem tudok magamnak egy manzard-szobát fogadni Párisban, a melyiknek ajtaja van, az ajtaján tolózár van, s ha a világ akármicsoda herczegének az orra előtt azt becsukom, hát oda nem jön?

Kaulman a végletre hagyta jönni. Nem erőtetett már nyájasságot arczára.

— Figyelmeztetem önt, asszonyom, hogy Francziaországban vannak kellemetlen törvények, a melyek kényszerítik a feleséget arra, hogy törvényes férjénél lakjék, vele utazzék, neki engedelmeskedjék.

Evelina aranyos sandáljait húzta le épen.

Ránézett azokkal a fekete, átszegező szemekkel Kaulmanra.

— Én pedig figyelmeztetem önt, uram, hogy Francziaországban vannak kellemetlen törvények, a melyek egy franczia polgárnak az oltár előtt kötött házasságát, polgári szerződés nélkül, semmisnek és érvénytelennek nyilvánítják.

Kaulman felugrott helyéről, mintha a tarantula csipte volna meg.

— Mit mond ön?

Evelina lehuzta az aranyos szattyán-sandált a lábáról. S mikor egy alsó ruhában, mezitláb ott állt, odaveté a czifra sandált Kaulman lábaihoz.

— Azt, hogy «ez» még az öné, de én: «Dirmák Éva demoiselle,» a magamé vagyok.

-- Ki mondta ezt önnek ? kérdé elképedve a bankár.

— Ugyanaz, a ki önnek azt a tanácsot adta, hogy velem így cselekedjék.

Kaulman szédelegve támaszkodott az asztalnak.

— S most, inte kezével Evelina, tudja ön, uram, hogy ez Dirmák kisasszony öltöző-szobája!

Kaulman nem mondatta ezt magának másodszor, hanem kapta a kalapját és elszaladt.

Olyan jól nekiindult azután, hogy meg sem állt, míg majd valahol el nem esik.

Veszve volt minden dolga. Semmin sem lehetett segíteni többé.

Úgy volt, a hogy az apát mondá.

Tegnap még sok millió ura volt. Százmilliók kinálkoztak eléje, hogy fogadja; holnap ezer kéz fog utána nyulni, hogy a meglevőt is atomokra tépje, a milliókat garasokra váltsa.

Nincs más választás, mint vagy főbe lőni magát, vagy belemarkolni a saját pénztárába s a mennyit magával vihet belőle, futni vele, a merre világ van.

Kaulman az utóbbit választotta, és futott.

SEMMIVÉ LENNI.

Evelina úgy érezte magát, mint a kinek egy roszúl kezdett élet után megadatott, hogy ujjászülessék.

Nem asszony többé.

Nem is özvegy, a kinek van mit siratnia elmúlt örömein.

Leány ismét, ki előtt az élet virágos mezeje terül, azt sem tudja, mit szakaszszon belőle.

Tele felébredt vágyakkal, reménynyel, névtelen ábrándokkal a szív. Egy bűbájos titok, mely megoldóját keresi.

Midőn másnap meghallotta, hogy Kaulman megszökött s vissza sem térhet többet, rablánczait érezte lehullni.

A vad madár kiszabadult kaliczkájából.

Hová repül a vad madár, ha a szabad levegőt érzi szárnyai alatt? Jut-e eszébe, milyen fényes volt kaliczkája? milyen nyájasan hizelgett gazdája, milyen gazdagon táplálták, mint védve volt a hideg ellen, üldözők ellen? milyen szépen tanították énekelni?

A vad madár csak arra gondol, hogy elrepüljön.

Künn meglehet, hogy széttépik, megfagy, talán nem is tudja már, hogyan kell élelmet a földből kikeresni, de mégis elrepül. Bokrot keres. Párját keresi.

Evelinának nem jutott az eszébe, hogy Kaulman megszökési híre az ő hirét is magához lánczolva hurczolja. Hogy minden ember azt kérdezi már most, kire marad a szép asszony?

A szép asszony, a ki nagyobb szerepet játszik a salonban, mint a szinpadon. Itt csak dillettansnak tünik fel, amott gyakorlott művésznőnek.

Kit fog választani új királyának? Mert ez a rebellis birodalom, a kinek szép asszony a neve, örökké megtartja királyválasztási jogát, hamar meg van nála irva a decheanceacta. Furcsa constitutionalis monarchia; miniszteriummal, mely a királynak nem felelős, s a hol a civillistáról való fogalmak diametraliter különböznek a mieinktől!

Tehát most senkije sincs. A ház üres. S a szív teli örömmel, melynek nincs még neve. Vajjon mi nevet adjon neki?

Kire gondoljon? Ki van hozzá legközelebb?

Kinek mondja el leghamarább, hogy boldog, véghetetlen boldog? hogy új emberré lett? Hogy szabad?

Asztalán ott hevert Árpád látogató-jegye.

Befogatott, inasának átadta a lakás jegyzékét s elment meglátogatni Belényiéket.

Messze künn laktak azok Párisnak valamelyik külvárosában, a hol még földszinti házak vannak.

Belényiné szeretett földszinti házban lakni. Az ő háza is olyan volt, a mit tőle elkótyavetyéltek.

Azután még más jó is volt abban.

Akárminő nagy városban szálltak meg, hangversenyeket adni, vagy zongorára tanítani, Árpád anyja mindenütt úgy intézkedett, hogy ő konyhás szállást kaphasson, otthon főzhessen, együtt étkezhessék a fiával. Hogy ne szokjék el az anyai felügyelettől, ne kerüljön korhely társaságokba, a miket a vendéglői életben okvetlenül fel kell találnia.

Az özvegy asszony természetesen maga főzött és Árpád imádta anyja főztét s ha valaki rosz szivességet akart neki tenni, csak úri ebédre hítta légyen magához. A hol lehetett, kimentette magát, nem ehetik másutt: homœopathiával él.

Azt csak nem mondhatta az invitáló uraságoknak, hogy köszönöm, de az anyám otthon paszulyt főzött disznófüllel s azt én az egész dicsőségtekért ott nem hagyom.

Munkába került Evelina kocsisának és inasának rátalálni arra az utczára, valahol a Mont-Martre körül, a melyben Belényiék letelepültek.

Evelina nem engedte a hintóját az utczába behajtatni a fordulónál leszállt s gyalog ment, inasa kiséretében, a házat felkeresni.

Egy olyan primitiv emberi épitményben, a melynek még hátul kertje is van, fogadott Belényiné két szobácskát, a miket egy konyha választott el egymástól.

Valami cseléd, ki az udvaron mosogatott, megmutatta Evelinának a szobát, melyben az ifjú úr lakik.

Evelina halkan nyitott be a konyhába s vette észre, hogy az udvarszoba ajtaja is rögtön nyilik, de csak annyi rést engedve, hogy azon egy kémlelő asszony-arcz kitekinthessen.

Ez bizonyosan Árpád anyja lesz, ki akarja tudni, ki jön látogatóba fiához?

Evelina lábhegyen suhant a másik ajtóhoz s nesztelenül benyitott rajta.

Meg akarta lepni Árpádot.

Árpád szobájában meglepő csin és lakályosság volt otthon. Látszott rajta az anya keze. Asztalát, falait magas uraságoktól kapott emlékek díszíték; serlegek, faragványok, antik fegyverek, remek festmények; ablakaiban nyiló virágok, szekrényében pompás könyvtár.

Az anya úgy rendezte azt, hogy fia szeressen otthon lenni. A bérlett zongora Erardi legjobb készítményei közül való, mely most is kinyitva áll.

S e zongora előtt ül Árpád, háttal fordulva a hangszernek és egy kis asztalon fest!

A zongoraművész fest!

Szokott ilyen bogara lenni mindenféle művésznek; a melyik hires festő, az szereti hegedűszóval kínozni a szomszédait, a melyik kitünő zenész, az belekontárkodik a versirásba, s a melyik regényt ir, szereti elrontani a márványt, elefántcsontot, esetlen szobrokat faragván belőle.

Azután mit fest Árpád?

Eveline odasuhan a háta mögé. Hanem a selyemruha suhogása mégis elárulja; Árpád felriad, s a festményt hirtelen elzárja fiókjába ijedten. Evelina csak annyit lát meg róla, hogy az valami arczkép.

— Ah! Ön az? hebegi zavarodottan Árpád. Azt hittem. az anyám.

— Ahá! Úgy-e most megint olyan dolgot csinált, a mi meg van tiltva. Az anyja nem engedi, hogy fessen. Micsoda gondolat! Egy zongoraművésznek festéssel töltetni az időt. Azután mit festett?

— Ah! bohóság. Egy virágot.

Hogy hazudik! Arczkép volt.

— Adja nekem, ha virág volt.

— Azt nem adom.

— De ha virág volt!

— Nem adom önnek.

— No hát ne haragudjék rám. Mondja már, hogy üljek le.

Már pedig Árpád haragudott rá.

Mi szükség volt őt így felriasztania? Máskor talán nagyon szivesen látta volna.

De ez a bevezetés egészen szerencsétlenné tette a további pásztorórát.

Az az arczkép nem Evelina képe volt.

— Azután üljön le mellém. Különben azt hiszem, hogy fél tőlem. Lássa, azt vártam, hogy el fog hozzám ma jönni, s elmondja tegnapi játékom felőli véleményét, s hogy ön nem jött, hát én kerestem fel önt. Nos, mit mond? Úgy-e roszul énekeltem?

— Igen roszul! felelt Árpád kedvetlenül. Ön hátrafelé megy, visszatanul. Pirultam a nézők között ön miatt! Hát még a játék! Azt hittem, az automát-szinházban vagyok.

— Lássa, igen rosz kedélyhangulatban voltam. Házi kellemetlenségeim voltak: annyira, hogy Kaulmantól végkép elváltam.

— No bizony az egész Kaulman nem elég ok önnek arra, hogy egy hamis hangot adjon s elválhatik tőle, a nélkül, hogy az ütenyből kiessék. Kaulman úr hadd üljön a milliói között. Ön eddig sem sokat törődött vele.

Árpád nem tudja még, hogy Kaulmannal mi történt? A hír még nem terjedt el a Mont-Martreig.

— Azután csak legalább koszorukat ne hajigáltatna magának, mikor olyan roszul énekel!

Evelina nagyon érzékeny részén és nagyon igazságtalanul volt sértve.

Csaknem sírva menté magát.

— De, kérem, hisz nem én hajigáltatom magamnak a korszorukat.

— No, hát önnek valamelyik tisztelője. Valami őrült herczeg. Hisz az egyre megy. Szépnek lenni, roszul énekelni, koszorút kapni: az három olyan bűn egy bokrétában, a mit a világ soha sem enged külön választani.

— Jól van; szidjon ön, korholjon ön, zsémbes vén professorom! Tud-e még valami roszat felőlem?

Árpád elmosolyodott s kezét nyújtá Evelinének.

— Bocsánat, szép asszony! Az eddigi gorombáskodások a művész tanító zsémbelései voltak a művésznő tanítványhoz. Ez meg van. Hát már most megint legyünk gyermekek és enyelegjünk. Előhozzam az ostáblát? akar ön «hanzlit» játszani velem? vagy kézreverősdit?

Ez a vidám hang ismét átmelegítette Eveline kedélyét. Nevetett s ráütött Árpád ingerkedő kezére.

— Hát már most mihez kezd ön, ha Kaulman urat elcsapta magától? Férjhez megy megint? Van már földből kibujó új férj? Úgy hiszem terem az, mint a champignon. Vagy fentartjuk a művésznői autonomiát?

Eveline lesüté a szemeit és elgondolkozott.

— Nekem senkim sincs, szólt elszomorodva.

— Ühüm! De ez nem annyit tesz, hogy «én senkinek sem vagyok.»

— Ugyanazt teszi. Nem is akarok senkié lenni. Én magamon soha úrrá nem teszek mást, mint a ki velem egyenlő rangú! Lássa ön. A szénhordó-leány, ki mezítláb szökött el a tárnából, feltartja rangját. A kinek én valaha helyet engedek a szivemben, annak szabad, korlátlan úrnak kell lenni, mint a milyen asszonynak én vagyok. Nem függni semmi úrtól, nem függni semmi más, mint saját lángeszétől. Csodáltatni nem a pénzért, hanem saját ragyogásáért. Művésznek és büszkének kell lennie.

Ez elég vallomás volt annak, a ki érti.

Árpád értette azt. Nagyon elfanyarodott rá.

— Hm! Szép asszony! Hanem akkor olyan úton indúlt ön el, a melyen ilyen emberrel nem fog szemközt találkozni.

— Mit akar ön mondani?

Árpád szeleskedő indulattal kelt fel.

— Azt, hogy a művész fajtának vannak bizonyos bizarr fogalmai az élet felől. Nézze ön, itt az asztalomon egy szép antik-billikom, Demidoff herczegtől kaptam ajándékba egy hangversenyem alkalmával. Ő viszont az ősétől örökölte azt, kinek Nagy Péter czár ajándékozá. Híres emlék, remek mű. Fejedelmek, herczegek ittak belőle. Meg is becsülöm. Benne tartom látogató-jegyeimet. Hanem asztalomhoz, ivásra, egy üveg poharat használok, melyet magam vettem tizenöt sousért s a melyből más nem ivott rajtam kívül soha.

Eveline mélyen elpirult e kegyetlen mondásra.

Árpád pedig feltette magában, hogy meg is magyarázza neki azt.

— Ön, szép asszonyom, egy művészt keres, a ki büszke, szabad, korlátlan ura saját régiójának, a ki önlángeszével világít maga körül s ön azt képzeli, hogy egy ilyen szabad, büszke ember fog az ön oldala mellett ülni, mikor ön a Champs Elyséesbe kocsikázik s hagyja maga után mondatni a világtól: «Nézzétek, az ott Apollónak felkentje, de a lovak, mik kocsiját húzzák, nem a Hyppocrenét rugott Pegazus utódai, hanem X. herczeg telivérei s a mitől az asszony ragyog, az nem férjének dicsősége, hanem Y. marquis gyémántjai! Talál ön egy ilyen embert, szép asszonyom?

Szegény Eveline! vesztére azt gondolta ki, hogy védelmezze magát e kegyetlen gyermek ellen.

— És ha én elvetem magamtól a gyémántokat, az egész idegen ragyogást, mindent, a mi nem az enyém, a mit meg nem érdemeltem, a mihez úgy jutottam, hogy nem adtam érte semmit, még egy mosolygó köszönetet sem: és azután leszek semmi más, mint a mi vagyok önmagamtól: művésznő; ha éjt, napot egygyé teszek, hogy tehetségemet kiműveljem, hogy rajtam se ragyogjon semmi más, mint a művész dicsősége . . . . . ?

Árpád erre azután megmondta neki, a mit még nem tudott.

«A gyermekek és a bolondok igazat mondanak!» S Árpádban mind a kettőből volt valami. Amabból életkora, emebből művészete virtualis jogánál fogva.

— Szép asszonyom! önből soha, de soha nem lesz művésznő. Ön azok közé a mostoha leányai közé tartozik a muzsának, a kiknek minden tehetség meg van adva pazarul, csak egy nincs: a bátorság hozzá. Ön gyönyörűen énekel idehaza, lángészszel, humorral játszik három ember előtt, de a mint a proscenium lámpásait meglátja, hangja elfogódik, keble összeszorul, hamisan intonál, nem lát, nem hall, nincs szeme, nincs füle. És a mellett úgy játszik, mint egy fabáb. Ezt úgy nevezik, hogy lámpaláz, és ebből soha sem gyógyul ki senki. Ez több szép tehetséget megölt már, mint a kritika. Ön persze a fejét rázza erre, s kivívott diadalai tényére hivatkozik. Ne csalja ön magát. És ismerem ezt a mi mesterségünket egész a szinpadi villámcsináló gépig s tudom, hogy mi okozza a szinpadi mennydörgést? Ön diadalt ül, tapsokat kap, koszoruk közt jár minden föllépésekor. Másnap magasztaló birálatokat olvas azokban a lapokban, a mik asztalát ellepik. Az mind aranyfüst. Tart addig, a míg önnek gazdag pártfogói vannak. Azok tudják, mibe kerül ez a módja az udvarlásnak? De próbálja ön meg egyszer szétkergetni udvarlóit, becsukni az ajtaját a magas pártfogók elől s álljon ki a szinpadra azzal a követeléssel: «most ne nekem, de értem tapsoljatok!» majd meg fogja tudni, milyen olcsó a fütty? a megölő kritika pedig épen ingyen!

Eveline megsemmisülve hajtá le fejét.

Hiszen tudta ő jól, hogy ez mind igaz.

Árpád könnyen vette a dolgot, mint művész s nehezen vette, mint ifju.

A divathölgyet látta maga előtt, a kinek nincs miért hizelegjen az egyenes lelkü műértő, miért szédítse hiú ábrándokkal? de szánta benne a játszótársat, a ki olyan jó

volt mindig hozzá. Őt soha sem bántotta. Hát miért bánt vele oly kegyetlenül?

Miért nyúlt Eveline olyan húrjához a szívének, a mihez nem volt szabad nyúlnia?

Minek riasztotta fel festő palétája mellől? Minek kérdezősködött az elrejtett kép felől, mi az?

Akármi!

Hadd legyen virág!

S ha virág, minek kérte azt magának?

Ha hozzá nyúlt, kezére kellett ütni? Az nem neki termett ....

— S mit tegyek hát most? Mi van számomra hátra? kérdé Eveline elcsüggedten, s könyben úszó szemeit választ kérve emelé Árpádhoz.

A fiú gondolkozott rajta, megmondja-e neki?

Ha kérte a poharat, igya ki fenékig!

— Megmondom, szép asszony. Önnek csak két dolog közt lehet választani. Mert a harmadikat: azt, hogy térjen vissza férjéhez Kaulman úrhoz, én nem tanácslom. Ha asszony volnék, inkább feküdném a Morgue asztalán, mint az ő hidegvérrel összerabolt milliói között. Tehát csak két választása marad önnek: maradni a szinpadon, mint eddig, fogadni a koszorúkat, tapsokat, a hogy jönnek s válogatni a herczegekben; vagy pedig, visszamenni: szenet talicskázni!

Eveline felkelt helyéről, shawlját szorosra húzta termete körül s elfogult hangon e szót rebegé: «Köszönöm!»

És azzal elsietett.

Árpád mégis megkönyezte, mikor eltávozni látta.

De hát miért jött épen akkor, mikor ő azt az arczképet festi?

Alig távozott el az úrhölgy: Árpád kihúzta fiókját, megnézni, ha nem törlődött-e el a nagy sietséges elrejtésben az a virág?

Igazán virág volt.

Egy szőke gyermek kék szemekkel.

Az ajtó megint nyilik. A képet megint el kell rejteni.

Nem jön be senki, csak Árpád anyja szól be a nyíláson keresztül:

— Árpád fiam! Ki volt az a szép herczegasszony, a ki most téged meglátogatott?

— Ez, anyám, egy szegény asszony, a ki koldul!

— Hm! Csodálatos, milyen czifra koldusok vannak ebben a Párisban. Selyemruhában és persa shawlban! Adtál neki valamit?

— Nem adtam neki semmit anyám!

— Azt jól tetted fiam!

Azzal becsukta az ajtót, s visszament hátulsó szobájába: fia inggallérjait varrni.

A KŐSZÉN!

Eveline úgy tett, mint a ki nem akar meghalni.

Csak azért sem akar meghalni, mert az orvos azt mondta, hogy nem élhet tovább.

Ez a fiú sok igazat mondott neki, de egyben még se legyen neki igaza:

Abban, hogy mi az a mi «lehet,» a minek lenni «kell!»

Eveline fölébredni érzé lelkében az erélyt, a visszadaczolást, a mint azt látta, hogy egyedül maradt a világban.

Sok embernek új erőt adott már ez a tudat: «Ha senkim nincs, legyek magam magamnak!»

Feltette magában, hogy «lenni fog!»

Művésznő fog lenni!

Csak azért is megmutatja a világnak, hogy tud, ha akar.

Fog bátorsága lenni a lámpák előtt. Abból fogja meríteni a bátorságot, hogy ezt tagadni merik mások.

Úgy fog énekelni, mintha egyedül önmagának énekelne. Teheti, hisz az egész világ, mely körülötte van, a «senkinek» és a «semminek» összessége rá nézve.

Egész éjszakája kínos volt; szorongatá a szemrehányó pompa, mely termeiben körülvette, minden remekmű asztalán, szekrényeiben; drága vázák, billikomok, drágaköves kelyhek azt beszélték lelkének: «mit ér, hogy arany vagyok, ezüst vagyok; ha tizenöt garasos pohár nem vagyok!» de az álom végre is elnyomta s reggelre aczélozott kedélylyel ébredt fel.

Az nap ismételve lett az a dalmű, a melyben tegnapelőtt játszott.

Délelőtt próba volt belőle.

Meg fogja mutatni már a próbán, hogy mit tud? Nem fogja látni az embereket. Úgy fog énekelni, mint a vak csalogány.

Befogatott hintójába, midőn a próbára felment s a szinházhoz érve, hazabocsátá fogatát, megrendelve, hogy két óra múlva jőjjön vissza érte. A próba addig fog tartani.

Mikor azonban a foyerbe lépett, a rendező eléje jött és tudtára adá, hogy szerepét ma más primadonna fogja játszani.

Eveline felingerült e szóra. Miért vették el azt tőle? miért nem tudatták vele? Ez figyelmetlenség volt!

A rendező sajnálta, hogy nem adhat rá felvilágosítást. Kérdezze meg az impressariótól.

Eveline felindúlt kedélylyel kereste fel az impressariót. Az nem volt hivatal-szobájában.

Hanem a titkárja feszes udvariassággal kézbesíte Evelinének egy levelet, melyet épen el akart számára küldeni az impressarió rendeletéből.

Eveline átvette a levelet s a mint az előcsarnokba kiért, feltörte azt és elolvasá.

Felmondás vott. Rögtöni felmondás. Indokolta a tegnapi balsiker.

Hogyan jutott ki a szinház csarnokából a hölgy? hogyan került ki az utczára? maga sem tudta. Csak akkor tért magához, mikor a népár közé kijutott, s akkor jutott eszébe, hogy elbámuljon saját magán.

Milyen különös az az ember, a ki már nem él, és még mindig jár a föld felett!

Ő még látja az embereket, de már azok nem látják őtet.

Még jár, még halad, de már teste és lelke két külön úton járnak.

Milyen különös dolog semmivé lenni!

Tehát mindaz igaz volt, a mit az a kegyetlen gyermek mondott!

Hogy a felhők aranyozása csak addig tart, a meddig a nap le nem megy?

Hogy kívülről jött minden ragyogás, belülről semmi sem jött?

Hogy csak bűnös játékszer volt a szép alak még bűnösebb kezekben?

Hogy a bolond szerencse csak addig tart, a míg szerencsétlen bolondok vannak a világon?

Eveline sokáig elődöngött az utczákon, a míg hazatalált. Hiszen gyalog járt.

Szégyenlett kocsiba ülni, vagy talán nem mert megszólitani egy bérkocsist, attól tartva, hogy az kinézi a keméből, hogy ő már senki s azt fogja kérdezni: de hát ki fizet meg nekem azért, hogy önt valahova viszem?

Egy csepp csodálni valót sem talált volna rajta, ha hotelje kapujában azt mondták volna neki, hogy itt nem lakik olyan nevű asszony, mint ő. Az régen meghalt, kiköltözött.

Pedig még maradt fenn a számára valami, a mi csodálkozásra rázza fel kábulatából.

A mint lakosztálya termein végig ment, legbelső öltözőszobájában talált egy férfit, a ki egy karszéken kényelmesen ült, elnyujtózva.

Ez Waldemár herczeg volt.

Ideje, hogy bemutassuk e sokat emlegetett hősünket.

Hibátlan szabású gentleman, elegáns tournure, gondosan ápolt haj és szőke szakáll, két oldalt csüngő cotelet-

tekben nekieresztve, felsütött bajusz, kerekre felnyilt szemek, felvetett kicsiny ajkak. Mosolygása előkelő és kiállhatatlan. Szemei kedvesek és sértegetők.

Eveline a meglepetés és ijedelem dühével kiálta rá:

— Uram! Mit keres ön itt?

— Önre várok, szép hölgy! szólt a herczeg souverain orrhangon, s fel sem kelt helyéből, a hol olyan kényelmesen látszott heverészni.

— Ki adott önnek engedelmet ide jönni? kérdé Eveline indulatosan.

— Nem kértem azt senkitől!

— Tehát hol veszi a jogot arra, hogy itt legyen?

— Innen veszem, asszonyom! szólt a herczeg, nagy renyheséggel kabátzsebébe nyulva s egy hirdetmény-lapot vonva ki belőle, melynek minden sora veres irallal volt aláhuzva. Azt odanyujtá Evelinének. Eveline kezében reszketett a lap, midőn azt végigolvasá. Bámulva kérdezé:

— Mi ez? Nem értem!

— Pedig nagyon érthető a dolog! szólt Waldemár herczeg, elvégre rászánva magát, hogy felkeljen a karszékből. Kaulman úr hitelezői birói foglalást intéztek önnek ingóságai ellen. Kaulman úr elég figyelmetlen, vagy szórakozott volt neje holmijait a saját magáé gyanánt jelenteni be s most önnek mindenét lefoglalták; távollétében törvényes erőhatalommal nyittatva fel szobáit s a hitelezők rögtön kiragasztták a hirdetményt a kapura, melyben meghivják a venni szándékozókat, hogy tekintsék meg az elárusítandó holmit. E meghivás következtében van szerencsém itt lenni és körültekinteni. Mint látja ön, itt minden butoron a hivatalos pecsét van. Én vevő vagyok itt!

Eveline körülnézett s látta, hogy a mit a herczeg mondott, az rideg való.

— De uram, ez lehetetlen! Hisz Kaulman jól tudta, hogy itt semmi sincs, a mi az ő tulajdona volna.

— Azt én elhiszem. Mindenesetre az ön jegyzőjének a hibája, hogy ez iránt önnek biztosítékot nem szer-

zett. Így csak az van tudva, hogy Kaulman úr szállíttatott ide mindent. Ő vett, ő hozatott mindent. Kaulman úr pedig, fájdalom, nem fog, a legjobb akarat mellett is, most már ön mellett bizonyítani, mert vele az a kis fátum történt, hogy a mint a calaisi vasuton észrevette, hogy a rendőrség nyomában van, kiugrott a waggonból s oly szerencsétlenül, hogy rögtön meghalt.

Eveline fáradtan rogyott le egy pamlagra s homlokát kezére nyugtatá.

— Ha egy pár könyet akar ön szentelni Kaulman úr emlékének, asszonyom, úgy félrefordulok! mondá Waldemár herczeg, hideg bókkal.

Eveline nem szólt rá semmit.

Hadd vesszen utána minden!

Ha meghalt, jó éjt neki. A tolvaj, ha futtában ejtik el, jól járt; legalább nem akasztják fel.

Egy banqueroutier neje, kinek férje halálhirét hozzák, adjon hálát az Istennek. Jól tett vele!

A hant eltemeti a férjet és a gyalázatot.

Mire gondolhatott még egyébre?

Pörölni talán az elvesztett vagyonért?

Törvényszék elé állni? Merész orczával megjelenni a birák előtt? Tanukat hozni elő, a kik bebizonyítsák, hogy ez és ez az ékszer, ez a drága garnitura nem a férj tulajdona volt, hanem egy ősz, becsületes magyar főúr ajándéka, mit az minden önzés nélkül, minden szégyenletes utógondolat nélkül ajándékozott a müvésznőnek, fogadott leányának? Ezt bizonyítani a gúnykaczagók előtt? Keresni valakit, a ki elhigyje? Átadni a köznevetségnek jóltevője nevét a saját magáé mellett?

Inkább vesszen oda minden!

— Nem sírok, uram! szólt Eveline. Beszéljen ön, mi jót tud még?

— Sok egyebet tudok! szólt Waldemár, s nekitámaszkodott az ezüst rácsozatú kandallónak. Tibald herczeg, önnek magas pártfogója, gyermekei által birói gondnokság

alá vétetve, megfosztatott minden további tevékeny befolyástól a világ eseményeire.

— Azt már tudom!

— S így azon egy millió forint árú részvény is birói zár alá került, a mi az ön részére volt letéteményezve.

— Arról is értesítve vagyok.

— De maga ez a substratum is nagy alteratiót szenved; mert a bondavári részvények a tárna föllobbanása és olthatlan égése miatt egyszerre hanyatt estek.

— Mit bánom én azt!

— Azt ön hát mit bánja? De egyidejüleg megbukott az az államférfi is Bécsben, ki önnek leghatalmasabb védelmezője volt.

— Nem törődöm vele.

— Még mind nincs vége. A pap, ki önnek jó barátja volt s a püspökségről álmodozott, visszatért kolostorába.

— Régen tudom.

— Úgy látszik, mi mindent egyszerre tudtunk meg. Tehát én is tudom azt, hogy önnek, szép asszony, ma reggel az impressariója egy levelet irt, melyben rögtön felmondja a szerződését.

— Itt van a levél! szólt Eveline, kivonva zsebéből az összegyűrt iratot s levetve az asztalra.

S azután száraz szemekkel nézett Waldemár herczeg szemei közé.

Nagyon szép volt e perczben ez asszony.

— Csak azért jött ön, uram, ide, hogy nekem ezeket elmondja? kérdezé Eveline. És szemei ragyogtak mellette: nem víztől, de tűztől.

— Nem «csak» ezért jöttem! szólt Waldemár, odalépve a pamlagon ülő hölgyhöz s kegyesen lehajolva hozzá. Hanem azért, hogy önnek egy okos szót mondjak. Ime mindannak vége, a miből eddig az ön aranyálmai eredtek. A bondavári tárna ég. A részvények hanyatthomlok esnek. Az állambölcs megbukott. A herczeg gondnokság alá jutott. A férj elszökött s agyonütötte magát. A bécsi

Maximilián-utczai palotát lefoglalták. A párisi vagyont árverezik. A szinháznál felmondták a szerződést. Ennek a drámának mind az öt felvonása be van fejezve. Tapsoljunk neki, ha tetszik s kezdjünk újat! Én visszaadom önnek elveszett «rente» papirjait, én megszerzem önnek a Maximilián-utczai palotát, én visszavásárlom önnek elkobzott butorait, gyémántjait és lovait, én visszaadatom önnek szinházi szerződését, sokkal előnyösebb föltételek mellett, mint az eddigi volt. Én nagyobb úrnővé teszem önt, mint volt eddig s adok önnek egy sokkal hívebb, feláldozóbb, imádóbb rabszolgát, mint a minőkkel birt eddig. Annak neve Sondersheim Waldemár herczeg.

S azzal mélyen meghajtotta magát Eveline előtt.

Eveline sötét megvetéssel tekinte a férfi lába hegyeire.

Waldemár arról volt meggyőződve, hogy most ő ura a helyzetnek.

S midőn a hölgy sokáig hallgatott, azt tette, hogy kivonta óráját mellénye jobb zsebéből (pompás chronometer volt) s odanyomta azt a hölgy kezébe.

— Asszonyom! Az én időm drága. A börzén várnak. Megyek a Kaulman-vállalatokat tönkre zúzni. Most épen tizenkét óra. Adok önnek egy órai gondolkozási időt. Határozzon sorsa felett. Én addig itt fogok várakozni. Rövid felelet, a mit öntől kérek: «igen» vagy «nem?»

Eveline még annál is rövidebb feleletet adott.

Úgy vágta a kezébe adott chronometert a földhöz, hogy háromezermilliom darabban repült széjjel a nyomorult jószág.

Ez volt a felelete.

Waldemár herczeg nevetett, s azzal melénye bal zsebébe nyult s egy másik órát húzott ki s gúnyosan lehunyva szempilláit, mondá:

— Tökéletesen készen voltam erre a feleletre, szép asszony, azért még egy másik chronometert is hoztam magammal. Kérem, vágja még ezt is a földhöz. Akkor előadom majd a harmadikat.

Hanem a második chronometert nem vette kezébe Eveline. A helyet hevesen felpattant helyéből s kitiltó mozdulattal kiálta Waldemárnak;

— Ha butoraimat megvette ön, vitesse el! De szállásom még az enyim. Távozzék el ön innen!

Waldemár herczeg büszkén emelé föl örök mosolygású arczát.

— Szép asszony! Ez könnyen van kimondva. De gondolja meg, mi vár önre, ha engem elutasít magától? önnek nincs hova lennie.

— Még van egy menedékem! kiálta keserűen a delnő. A kihez folyamodhatom minden időben!

— És az?

— És az a kőszén!

Waldemár herczeg meghajtotta a fejét, egy szót sem szólt többet, vette a kalapját és eltávozott.

A hölgy, ki a kőszénre apellál, nem szorult senki barátságára többé.

A divatvilág fővárosában sok szép asszony találta már ennél utolsó pártfogóját!

* * *

Még azon az estén Eveline ékszerésze látta a szép asszonyt.

Eveline odavitte hozzá utolsó brilliánt fülönfüggőjét. Az maradt meg neki; a többi ékszere mind birói zár alá volt véve.

Azokat a gyémántokat eladta Eveline az ékszerésznek. Az árát ott hagyta nála, azzal a meghagyással, hogy annak a kamatjából kis öcscse sirját a pére la chaiseben minden évben kétszer felhantoltassa s a minden halottak napján friss virágokkal ültettesse teli.

Azt mondta neki, hogy messze el fog utazni.

Úgy látszik, hogy el is utazott nagyon messze!

Másnap korán reggel egy csomagba kötött kashmir-

öltönyt találtak meg a Seine partján, melyben az eltünt énekesnő ruháira ismertek rá házi cselédjei.

Waldemár herczeg nagy jutalmat igért annak, a ki a szép asszony holttestét feltalálja.

De úgy látszik, a szép asszony még azt is oly féltékenyen el tudta rejteni, hogy soha sem akadtak rá.

Talán csak cselfogás volt tőle a Seine partján elvetett öltönycsomag, s̀ míg minden ember a víz fenekén kereste: ő csakugyan szavát tartotta s menekült a kőszénhez, a csendesen betakaró, haldoklók szemeit lefogó, más világra elszállító kőszénhez . . . . .

Waldemár herczeg soha sem tudott meg felőle semmit. S hat hétig mind maga, mind összes cselédsége gyászruhát viselt utána.

A GÖRÖG VÉGRENDELETE.

A bondavári részvények már hatvanon álltak a parin fölül s még mindig feljebb akartak menni.

De már Csanta uram mégis megelégelte a nyereséget.

A mi sok, csak sok. A jóból is sok, a mi sok. Az ember ne legyen telhetetlen. Ne kivánja az egész világot elnyelni. Hiszen elég szép nyereség egy esztendő alatt hatvanezer forint semmiért.

Azután meg — valljuk meg az igazat! — elég nagy szivszorongatás, egy esztendeig ellenni valakinek a nélkül, hogy az alatta levő pincze tele legyen vert aranynyal és ezüsttel. Próbálja meg ezt a kínt valaki. Aludni azzal a tudattal, hogy nem hál tallérokon!

De már rászánta magát, hogy akármit beszél Spitzhase uram, itt az idő, a midőn jó lesz a részvényeit apránként beadogatni a börzén a beteg embereknek. Hadd gyógyuljanak meg szegények tőle.

Egy idő óta már ugyis nagyon megállapodott az áruk.

Egészen megszokta már a börzeárfolyamban ott látni a stereotyp számot:

«Bondavár 60 parin fölül.»

Egy szép reggelen tehát, mikor Csanta uram épen azzal a szándékkal kelt föl, hogy küldi a részvényeit Bécsbe, felvetődik a kávéházba s kezébe veszi a legelső lapot, melyet épen nem foglalt le más, s természetesen kezdi a hátulján olvasni, ott, a hol a tőzsdei táviratok vannak öreg betükkel közölve.

Ott a legelső, a mit meglát, ez a compact betűs sor:

«Bondavár: *60 parin alól.*»

«Oh! Ez sajtóhiba, de öreg! Részeg volt az ujságiró, az akasztófa, mikor ezt idenyomatta. Be kell csukatni a semmirekellőt! Ha van még policzáj Bécsben, és igazság a monarchiában, az iyen gonosz tettért bizonyosan vasra fogják verni, a ki így megijeszti a becsületes embereket! Mert ez már, ha valami, hát «közcsendháborítás».

De azután sorba nézte a többi lapokat is. S úgy találta, hogy ezen a napon valamenyi ujságiró csodálatos módon összebeszélt, hogy úgy leigyák magukat, hogy a «parin fölül» és «parin alól» között különbséget ne tudjanak tenni.

Pedig április elseje sincs, hogy azt valami juxból tennék.

Elvégezte magában, hogy itt valami óriási félreértésnek kell lenni, s rögtön táviratozott Spitzhasenak, mi baj van?

Spitzhase távirata keresztezte az övét; az még előbb táviratozott neki.

«Nagy baj. . . . . Bondavári tárna ég . . . . Panique nagy . . . . . Részvények 60 parin alól . . . . Eladni mind! . . . .»

«Hüh! A ki áldotta! káromkodék Csanta uram. Eladni mind! Hatvannal parin alól! Hatvanezer forint veszteséggel! Most már igazán, hol a harangkötél, hol a folyosóvas? hadd akasztom fel magamat! Hat hordó ezüst oda! Embert ölök! Embert eszem! Megyek Bécsbe! Szétrugom Bécs városát, mint a hangyavaczkot, ha az én ezüstömet

vissza nem adja! Nem azért vittem én fel az ezüstömet, hogy az ott maradjon!»

És dúlt-fult, mint a veszett bivaly! és kihányta ládájából mind a részvényeket és a hasukra taposott a sarkával.

«Ti czudarok! Ti gyalázatosak! Ti piszkos papiros-koldusok! Hát ti akarjátok nekem megenni hatvanezer forintomat ezüstben? Kigyúrom a béleteket! Kihasítom a hátatokból az ezüstömet! Agyonverlek! Eltaposlak!»

Hát a nagy hányás-vetés közben valami akad a kezébe. Egy irás.

«De nini! Hát mit dühösködöm én itt, mint egy fél bolond a ketreczben? Hát van énnekem valami bajom? Nincs én nekem annyi bajom sem, mint a máknyi mag! 'Sz itt van az öcsém uramnak a levele, ni! De jó, hogy ezt vissza nem adtam neki! A melyben kötelezi magát, hogy ezer darab bondavári részvényt tartozik tőlem átvenni alpari, bármikor. Ej de emberséges ember voltam érte, hogy pipára nem gyújtottam egyszer ezzel az irással. Megcsókolhatnám magamat érte, hogy ilyen okos ember voltam! Oh! én édes eszem! Oh! én előrevigyázó orrom! Most ebbe az irásba beletakarózom egészen. Eshetik tőlem a jeges zegernye zápor; engemet ettől egy csepje sem érhet.»

Azzal szépen visszatette tűzmentes fiókjába a részvényeket is, meg a drága levelet is, s egészen meg volt vigasztalva.

Mindjárt leült levelet irni az ő kedves uraöcscsének Párisba, kinek fel volt nála jegyezve az üzleti irodája; felszólította egész emberséggel, hogy minekutánna így meg így állanak a dolgok, tessék valakit ide küldeni a részvényeiért, a ki azokat átvegye; vagy akár azt a barátságot is megteszi még a kedveért, hogy maga helyébe viszi, csak mondja meg, hogy hová, és hogy ki fizeti ki? A közbeeső kamatok iránt majd kiegyeznek.

Erre a levelére pedig egy hétig nem kapott választ. Hanem hiszen Páris nem is bolhaugrás X.-hez.

Annak a hétnek pedig minden napján kapott reggel is, délben is táviratot Spitzhasetól, melyben az sürgetve unszolja, hogy adjon túl a részvényein, mert nagyon rohannak lefelé. Mindennap tíz forinttal buknak lejebb. A hét utolsó napján már csak 80 forint értéket jegyeznek utánuk: az is «lanyha kereslet!» A contremine borzasztóan felülkerült.

Csanta uram a füle gombját sem billentette mindezen táviratokra.

«Beszélj, beszélj! Csak te koptasd a körmödet a sok táviratozásban. Bánom is én, ha már most lefelé kezdenek is nőni a részvényeitek, mint a sárgarépa, s a jövő héten annak adnak száz forintot, a ki egyet örökbe fogad közülök keresztyéni barátságból. Nekem nem részvényeim. Kell is nekem a ti papirostok! Tietek! Vigyétek el. Nekem az ezüstöm kell vissza. Én fogom a fületeket.»

És a mellett mindennap eljárt a kávéházba és mutatta, hogy nincs rossz kedve. Egy csepp rossz kedve sincsen. A mi másnak fáj, annak jajgasson más!

Hanem azután a nyolczadik napon, mikor egy reggeli lapban azt a párisi táviratot olvasta, hogy a Kaulman-czég főnöke, Félix úr megszökött, hátra hagyva rémítő mennyiségű fedezetlen kötelezettségeket, s utána mindjárt a calaisi táviratot, hogy a futamodó Kaulman az üldöző rendőrség elől a gyorsvonatról leugorván, nyakát szegte: akkor közel volt hozzá, hogy a guta megsimítsa.

Rögtön táviratozott Spitzhasenak, hogy adja el minden részvényét azonnal, ha veszik, 80 forintért; ha nem veszik, azon alul; akármi áron, csak adja el.

Spitzhase aztán visszafelelt neki, hogy:

«Jókor már! Hetvenen áll az árfolyam. Az is csak névleges jegyzés. Csak kinálók vannak, vevő senki. Oda a tárna, oda a vasut! Oda minden. Mért nem adta egy hét előtt, a hogy üzent neki. Most már befűthet vele s süthet rajta makkot!»

«Meg vagyok lőve!»

Ez volt a szava Csanta uramnak.

«Haza megyek. Lefekszem. Meghalok. Nem lehet tovább élnem. Tiszta absurdum, hogy még három napig éljek.»

Elbucsuzott minden ismerősétől. Ne féljenek semmit. Nem öli ő meg magát. Meghal szépen magától, csak úgy: bújában, mint a hogy megszokott halni az ember betegségben.

Hisz ha meg lehet halni az embernek egy hideg szélfuvallattól, egy lenyelt rosz falattól, egy ragályos lehellettől, hogy ne lehetne meghalni egy ilyen veszteség fájdalmától?

Kétszázezer forint oda!

Szépen rendberakott, hordóba eltett, tallérokra felváltott kétszázezer igazi forint!

Nem olyan képzeleti forint, olyan papirosra festett forint: ma veres forint, holnap zöld forint! Valóságos igazi csengő-pengő, ezüstből kivert forint. A mi ezer esztendő múlva is pénz!

Oda!

Csanta uram hazavezetteté magát irgalmas lelkek által a lakóházába. Magától világért haza nem talált volna soha. Az egész utcza minden házát végig bekopogtatta volna, azt tudakolva, hogy nem lakik-e ő itten?

Az emberek azt hitték volna, hogy valahol nagy mulatságban volt, s nagyon sokat bevett a jóból.

Hazaérve, még egyszer levezetteté magát a pinczéjébe, a mi oda a patak alá volt építve, hogy még egyszer lássa élő szemeivel: csakugyan valóban nincsenek-e ott az ő ezüsttelt hordói?

Nincsenek! Egy sincs ott! Az utolsóig kicsalogatta valamennyit az a furfangos bécsi rabló.

Oh! hogy miért tört ki neki a nyaka? Miért nincs neki annyi nyaka, a hány hordót kihengerítettek innen a kivánatára!

Milyen szépen feküdtek itt egymás mellett! Osztályozva. Ez itt huszas. Ez forintos. Ez birodalmi tallér. Ez koronás tallér!

Milyen szép pénz az az ezüst! Milyen igazi pénz! Bukhatnak királyok, bukhatnak forradalmak, ő megmarad. Hirdetheti a törvényt német potentát, magyar potentát: ezeknek nem parancsol!

S ezt a szép pénzt, ezt az igazi pénzt engedte ő kicsalogatni a pinczéjéből! Abból a biztos pinczéből, a mibe rablónak sem lehetett betörni, mert egy nyomással a viz alatt volt minden!

— Ereszszétek bele a vizet a pinczébe! hörgé magán kívül a tőzsér. Hadd teljék meg a pincze! Fulladjon oda, a ki belemegy.

Késő már az!

Hamarább kellett volna azt a vizet ráereszteni a pinczére!

Mikor még a hordók mind ott voltak, hogy ne nyulh - tott volna hozzájuk maga a gazdájuk sem. Akkor most is ott volnának! Szépen megzöldülve a huszasok, tiszta fehérre mosva a tallérok. Most pedig béka kuruttyol a vízben s azt mondja: «vak, vak, vak!»

Csanta uram levetkőztetteté magát s lefeküdt az ágyba.

Hivatta a papot, meggyónt s felvette a szentséget.

Azután hivatta a magistratualis personákat és testamentumot tett.

Rendelkezett világi vagyonáról.

Sok birtoka volt még. De mit ér az, ha oda az alap, oda a győzelem trophæuma, oda az ezüst?

Házait, az egész utczasort eltestálta annak az üres templomnak, a mibe most már nem fog járni senki többé, a minek a küszöbén most már ki fog nőni a kövek közül a fű s körülzöldeli az egész falat; s az udvarán pullus diákok fognak laptázni minden csütörtök délután.

Azért legyen annak a templomnak papja, egyházfia, harangozója.

A pap tartsa a misét, a harangozó húzza meg a harangokat, az egyházfi nyissa ki az ajtót mindennap, mint a mikor még százan meg százan mentek be a kinyitott

templomajtón, szép ezüst gombos férfiak s hosszú selyem uszályos asszonyok, a kiknek ivadéka nem maradt a földön.

Az a templom hirdesse, hogy ők «voltak!»

A szomszéd ház pedig bocsáttassék vissza annak az özvegy asszonynak a tulajdonába, a ki utolsó leánya az utolsó görögnek a városban, a kitől ő vette azt el egykor kótyavetyén.

S minthogy ezzel az asszonynyal maradt fenn még régibb időkből valami vitája, a miben Isten a biró: papirosról volt szó, a mi ma sokat ért, holnap semmit sem ért; tehát neki hagyományozza még és az ő fiának azt a kárbaveszett, azt az elátkozott papiroshalmazt is, a minek «bondavári részvények» a neve, a mik őt most megölik. Legyen az övék. Ha elvész, veszszen el nekik; ha megmarad, nyerjenek ők vele.

Ekként rendbehagyva világi vagyonát szépen, megpecsételé a végrendeletet, aláirta saját kezével; kiosztotta utolsó ezüst, arany pénzét az ismerősök, a cselédek között; a harangozónak megmondta, hogy húzza meg rögtön a harangokat és minden két órában húzzon három verset, s ha kérdik, kinek szól? mondja azt, hogy a vén Csanta meghalt!

Azzal kiküldött mindenkit magától.

És másnap reggelre meg volt halva.

Nem érte semmi erőszak.

Csak a bánat ölte meg. Mint a hogy meg tud halni az öreg ember, mikor az öreg felesége meghal, a kivel együtt megvénült, mint a hogy meg tud halni az olyan ember, a kinek erős akarata van, s ha kimondta, hogy nem marad itt többé, hát el tud menni!

MIKOR A FÖLD ÉG A TALPUNK ALATT.

Szaffrán Péter átka beteljesülésnek indult: «ne zöldüljön hát a fű azon a mezőn!»

Még ugyan zöldül a fű azon a mezőn, de alant a föld keblében nem tudni mi történik?

A részvénytárna igazgatósága azt a védelmet gondolta ki a tárnaégés ellen, hogy minden hozzájárást betömetett: tárnák, aknák nyilásait; igy ha nem fér a küllég a tűzhöz, magában el kell annak aludni.

Hanem ebből azután az a baj támadt, hogy a szénkészlet elfogyott s nem volt mivel tüzelni a kohókban.

Próbáltak fával tüzelni, erdő volt elég; hanem azzal meg nem tudott bánni a kezelő személyzet, s tömérdek vasat rakásra rontottak.

Vasuti sinek helyett csak úgy hevertek a hámor körül a kilökött medvék.

Mert a hámorhoz is összeszedték a külföldi gyárakból, a ki csak kimustrált, hasznavehetlen, korhely és kontár munkás volt, csakhogy ők port hinthessenek vele a világ és a részvényesek szemébe, hogy nekik nagyban dolgozó gyáruk emelkedett ki egy varázsütésre.

Az igaz, hogy a varázsütés megvolt, hanem egészséges kalapácsütés többet ért volna annál.

Álmodni sem lehetett arról, hogy a szerződött sineket a vasuti vállalkozónak a határnapra elő tudják állitani. A biztosíték úszott! Viszont a vasutépíttetők biztosítéka forgott nagy veszélyben, ha a kitűzött időre a vasut a közforgalomnak át nem adatik.

Így aztán egymásba fogózva a tárnarészvény-vállalat a vasutvállalattal, hengergőztek a veszedelmes lejtőn alá, hol az egyik, hol a másik alul, de folyvást lefelé mind a kettő.

Végre az egyik igazgatóság szorította a másikat, hogy

venni kell a szenet, a hol és a mi áron kapható. Ott van Berend Iván bondavölgyi tárnája, ott kell elég szénnek lenni, mert egy év óta nem volt vására, vegyenek attól.

Rauné úr tehát rászánta magát, hogy irjon Ivánnak s kérjen tőle szenet! Szép gazdaság. «Kovácstól venni a szenet.»

Az Ivánhoz intézett leveleivel azonban az a sajátságos fátum történt, hogy feltöretlenül kerültek hozzá vissza.

Mikor azután még jobban szorították Rauné urat, végre elszánta magát, hogy személyesen menjen el Ivánhoz szénre alkudni.

Ez a látogatás pedig igen röviden ütött ki. Rauné úr mindössze nem volt két perczig Iván szobájában s azután az történt vele, hogy előbb jött ki maga, mint a kalapja és mind a kettő után Ivánnak ez a szava: «Én denunciánssal többé szóba nem állok!»

Járult-e valami tettlegesség is Iván részéről ehhez az elbúcsúztatáshoz? azt nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy Rauné úr sem pert nem inditott Iván ellen, sem a cartelvivőit nem küldte el hozzá, hanem a helyett irt egy hosszú levelet a directoriumnak, melyben elmondja, hogy Berend egy piszkos haszonleső ember. Most fel akarja használni a részvénytárna szerencsétlenségét s semmi áron nem ad el szenet, a helyett inkább maga készíttet egyre-másra vasuti sineket, arra speculálva, hogy majd a társulat kénytelen lesz azt ő tőle minden áron megvenni. Ezt nyilatkoztatá ki ő előtte.

Megfoghatatlan, hogy az alatt a két percz alatt, melybe a bemenetel és kijövetel is beleszámíttatik (az utóbbi az igaz, hogy röviden történt) hogy lehetett azt a hosszú értesülést nyernie?

Hanem azzal csak azt vitte ki Rauné úr, hogy a vasutigazgatóság egyenesen Ivánhoz fordult, s tett neki egy ajánlatot a sinkészletére, mely nagyon megtoldta a kiállítási árt. És ha Iván azt mondta volna, hogy még ötven perczenttel többet kiván, azt is megadták volna neki.

Mindenkinek égett a föld a talpa alatt.

Meg volt tehát a nyeremény-osztalék busásan Iván hű-nek maradt munkásai számára.

Az elpártoltak is visszakérezkedtek: amott megszünt a munka.

Hanem most már válogatva bánt velük az őstárna.

A «hivek» juryje szavazattal határozott: visszavehető-e az eltávozott, vagy befogadható-e egy uj tag a telepbe?

A «nem» száműzte az elitéltet, s Ivánnak sem volt megkegyelmezési joga számára. S a bevettnek egy évig kellett szolgálnia a tárnában, rendes munkabér mellett, akkor aztán nem is a jury, de a suffrage universelle döntötte el: érdemesítette-e magát az uj tag arra, hogy az állandó telepítvényesek sorába fölvétessék és az osztalékban részesüljön jövőre?

A munka pedig gyönyörűen ment: minden munkás egyúttal sajátjának is tekintette a tárnát. Kevesebb volt a kár, több volt a munka látatja; nem veszett kárba sem idő, sem erő. Rend uralkodott parancsszó nélkül.

De hát a tárna jövője nem volt-e veszélyeztetve a szomszéd tárna égése által?

Igen.

A széntelep fekvéséből ki lehetett okoskodni, hogy a tárnaégés a Bondavölgy felé terjed. Évek kellenek hozzá, míg odáig elér; de elvégre mégis csak az lesz a sorsa, hogy az is elhamvad a másikkal együtt.

Mennyi kincsnek kell elveszni a föld alatt!

Pedig a föld felett is sok elveszett már a bondavári fátum miatt.

Eleinte a részvénytársulat igazgató-tanácsa azt gondolta ki, hogy meglevő tőkéjével maga vásárolja vissza bukó részvényeit, s azzal kettős hasznot csinál; először: alparin kiadott részvényeit messze a parin alul kapja vissza, másodszor: megállítja azoknak további hanyatlását.

De nem ért vele egyebet, mint hogy a tartalék-tőkéjét

apródonkint ki hagyta szivárogni a pénztárából s utoljára a legszükségesebb kiadásokra sem maradt.

A részvények hanyatlását pedig meg nem akadályozhatta. Alig jutottak szegény vizbeesettek egy kis lélekzetvételhez, megint jött a contremine, s a víz alá nyomta a fejüket.

Waldemár herczeg is tudta, hogy mire valók a hirlapok.

Kifogyhatlan rovatot képezett a tárczákban, ujdonságokban a bondavári hegy égésének minden kitalálható változata.

Leirták, hogy repedezik meg a föld, rossz szagu gőzöket eresztve hasadékaiból. E gőzöknek az a csodahatásuk van, hogy minden piros virág kék szinűvé válik tőlük.

A fű nagy térségeken kiszárad gyökerestől s egész erdők lombja lehull kora tavaszszal.

A szántó-vető bámulva látja, hogy az a szép agyagos föld, a mit ekéje feltúr, milyen veres!

Az agyagvermek fenekén jáspisalakú égett tömegek kezdenek mutatkozni, mint a kegyetlenül égetett téglákon.

A márga és palarétegek beszakadoznak a gyepszín alatt.

A bondavári őskastély kútjában először meleg kezd lenni a víz és kén ízű, azután lassankint elfogy, szétpárolog, utoljára egészen kiszárad. Még később forró gőzök törnek ki belőle. Utoljára már sublimatumok tapadnak a köveihez, mik új ismeretlen kristály-képződésekben rakodnak le.

Ott vannak közszemlére kitéve az antiquariusok, a természetrajzi kereskedők kirakataiban a jáspissá égett agyaghantok, a kiforrott földsalak-darabok, s a soknemű kristályozatok, mik a bondavári hegyégésről tanuskodtak, s a tudósok, a geologok bizonyítják, hogy ezek valóban a hegyégés productumai.

Hiába tiltakoznak a részvényesek azután, hogy mind ebből egy szó sem igaz. Zöld a fű, zöld az erdő Bondavárott; hogy ezek az égett tanuk a duttweileri hegyből

valók, mely százhúsz év óta ég, meg a planitzi kőszénbányából, mely már kiégett; a kristályok az epterodei és bilini földkiégés alkotásai; nem használ semmit.

A megijedt ember mindig a roszabbat hiszi.

Tény, hogy a föld alatt tűz van Bondavárott.

Ha ma nem, tíz év mulva, húsz év mulva csakugyan így lesz az összedüledezve, égve, forrva, mint a hogy most írják róla.

S Waldemár herczeg szüntelen készen volt valami új riasztással.

Lenyomta már a részvényeket harminczig, húszig, még azon is alul akarta nyomni. Egész a semmiig.

Épen akkor volt rá példa, hogy egy roppant pénztársulat részvényeit még a semmin is alább nyomták. Egy perczentet kináltak a birtokosok annak, a ki egyet elfogad a maga nevére.

Szép játék volt ez! Ezer meg ezer embernek lett kezébe nyomva a koldusbot.

Az a sok szegény apró ember, a ki egy év előtt futott a maga megtakarított forintocskáival a roppant nyereséget hirdető bondavári papirt megvenni; a kis-hivatalnok, ki beleölte a szállásbérét, a szatócs, ki a mit a sajton nyert, sajttakaróba verte; a cseléd, ki félretett bérét vélte igen jól elhelyezni, az özvegy asszony, ki szűken kamatozó papirjait cserélte ki a gazdagon fizetővel s a pénztárnok, ki a rábizott összeget e biztos nyereségért koczkáztatni merte, s most elveszté a pénzzel együtt a becsületet is: mind, mind koldussá, nyomorulttá téve, kenyerétől megfosztva! Szilárd iparűző emberek, kiket a kaczér szerencse műhelyeikből kicsalogatott, tönkre téve! Hintónjáró urak gyalogjárókká csapva.

Jaj! és jaj mindenfelé!

Hanem mulatságnak nagyon szép ez a másik fél részére, a ki felül került.

Most is van lárma a börzén, csakhogy most a «baisse» lármázik.

Közel az idő, a midőn Waldemár herczeg azzal a szóval fog a kerek sorompó előtt megjelenni:

«Kinek kell Bondavár tiz forintért? Én adok!»

És nemcsak az apró emberek sírnak. Vannak magas urak is, a kiket ez a csapás ledöntött a lábaikról.

Ott a Bondaváry herczeg és a grófnők.

A herczeg veje tapasztalá, hogy nem lehet egy boltívnek a zárkövét kilökni, a nélkül, hogy az egész boltozat összeessék. A Tibald herczeg ellen kért birói gondnokság maga után vonta a hitelezők összejövetelét.

És azzal az óriási birtokok, miknek tulajdonosa nagyobb úr volt akárhány uralkodó herczegnél, hitelezők kezelése alá kerültek.

Akkor égett azután igazán a föld a lábuk alatt.

Ha a tiszti gazdálkodás tolvajgazdaság volt náluk, a hitelezői bérgazdálkodás valódi rablógazdaság képét mutatta. Kivágták pompás őserdeiket, parkjaikat, vadas-kertjeiket, elprédálták gulyáikat, méneseiket, merino-juhaikat, s felszántottak s bevetettek buzával minden darabka földet, a mi csak teremhetett. A miért azután az úr Isten azzal büntette meg őket, hogy adott nekik roppant termést, de nem adott hozzá zsidót, a ki megvegye. Nem volt semmi ára a nagy termésnek.

Bele lett vonva a condolentiába a bondavári uradalom is.

Tíz per is keletkezett miatta, a mikben minden egyes beavatkozó alperes is volt, felperes is volt; külön egymás ellen, együtt egy ellen! és abban végrendelet és vitalitium, hajadonjog és örökösödés, ősiség és majoratus, bérszerződés és örök átadás, szolgalom és bányajog, betáblázás és statutumok, beruházás és kisajátítás, lefoglalás és prioritások úgy együvé kavarintva, prókátori furfanggal úgy összebonyolítva, egy olyan szövevénynyé gubanczolva, hogy mire abból a törvényszékek ki birnak gázolni, a jelen ivadék rég a más világon van már.

Ennek azután az a legközvetlenebb következése lett,

hogy Theudelinda grófnőnek sem fizette senki a kikötött évi negyvenezer forintot.

Az pedig sok családi viszálynak szokott kezdő sora lenni, hogy elfogy a pénz.

Theudelinda grófnő pénzzavarát Angela grófnő érezte meg legjobban.

Salista őrgróf, megházasodása után, úgy pazarolt, mint a ki abban a nézetben van, hogy húszmillió forintot vett el; s nehéz volt őt e nézetének megváltoztatására birni. A miből azután igen éles jelenetek fejlődtek ki a házastársak között.

Angela grófnő is úgy viselte magát, mint a ki nem becsülésből választotta magának a férjet, hanem daczból.

Tudta ezt mindenki.

Tudhatta Iván is.

Csakhogy Ivánnak most egészen máson volt a gondja.

Azon, hogy ég alattunk a föld!

GYERMEKJÁTÉKOK.

A concert-saison legszebb virágzása közepett kapták meg Belényiék a hivatalos értesítést, hogy Csanta uram meghalt s végrendeletében visszaadta elkobzott házukat.

Hátha Beethoven, Mozart és Haydn várták volna Árpádot quartettre, nem ott hagyta volna-e rögtön Párist, hogy megláthassa az elhagyott ház udvarát ujra?

Még Belényiné is elfeledkezett bevételek és belépti díjak mennyiségével vesződni arra a szóra, hogy «hivnak haza!»

«Vajjon megvan-e még a szomorú fűz a kút mellett? Mekkorát nőhetett a télizöld repkény a folyosó falain? Vajjon ápolta-e valaki a gyümölcsfákat a kertben? Megvannak-e még a gyöngyvirágok a fal mellett? Nem pusztultak-e el a nefelejtsbokrok a patak mentén?»

Ez volt most a nagyobb kérdés!

Dehogy időztek egy napot is tovább. Egyik jobban tüzelt mint a másik.

Másnap már vasúton voltak. Úgy siettek, mint a kik hitelezők elől szöknek.

Sem éjjel, sem nappal nem pihentek sehol. Délután volt, mikor megérkeztek X.-nek városába.

A massæcurator, a senátor úr már akkor ott preferánczozott a kaszinóban, de biz azt csak kihúzták a kártyaasztal mellől, nem hagyták másnap reggelig a bőrében, hogy a házukat át ne adja. A jó úr kénytelen volt kifizetni a buktit és menni velük.

Belényiné azon aggódott az egész úton, vajha ne törettett volna boltot Csanta uram az ő szép utczaszobájából. Bár csak egy kis szoba volna benne felhagyva, a mi ne volna bérbe kiadva, hogy ő ott hálhatna meg a maga házában első éjjel.

A senator úr tehát nagyon megvigasztalá, midőn tudtára adta, hogy nem lakik a házában senki. Csanta uram nem fogadott lakókat a tőszomszédjában levő házakba. Békében akart élni és szomszédok nélkül. Neki senki se leskelődjék át az udvarába. Neki ne nézegessenek be a pinczeablakain. Csak egy mindenest tartott azokban, a ki a házakra felügyeljen, hogy a tolvajok fel ne verjék. Annak volt egy szobácskája ottan.

A senátor úr tehát bevezeté visszakapott házukba Belényiéket; felnyittatá előttük a szobákat.

Minden butor úgy állt azokban, a hogy elhagyták. Még a por sem volt letörülgetve róluk, ki tudja hány esztendő óta.

Árpádnak első gondja lett volna a kertbe szaladni, ha a senátor úr meg nem fogta volna.

Még valami átadni való van. Egy nagy vasláda. Azon hármas zár. És abban egy nagy kincs!

A bondavári részvények.

— A patvar vigye el a bondavári részvényeit! nevetett Árpád, hiszen nyár lesz már, nem kell most fűteni való.

— Bizony azok most nagyon alant állnak! — biztosítá őket a senátor úr: — jelenleg alig áll az árfolyamuk tíz forinton felül. Mert hogyha úgy nem volna, hát hiszen nem is halt volna akkor meg Csanta uram.

De már csak azért el kellett őket fogadni. Ajándékmarhának nem kell nézni az agióját.

Belényinének még azután sok beszélni valója volt a jó öreg senátorral mindenféle ügyes-bajos dolog felől; Árpád nem ártotta magát abba, hanem kiosont a szobából és le a kertbe.

De bizony meg voltak a gyümölcsfák mind, épen teljestele virágzásban; a kerítés mellett ott piroslott a teljes virágu őszi baraczkfa, a miről hajdanában halálbüntetés terhe alatt nem lett volna szabad egyetlen egy virágot vakmerő kézzel leszakítani, a nefelejts is ott kéklett a víz partján, s a fal mellett egész kardalt csilingeltek a gyöngyvirágok csengetyüi. Csak az legyen, a ki meghallja.

Minden megvan, minden nagyot nőtt azóta. A két átellenes part fái egészen egymásba hajlottak már.

Árpádnak első gondja volt kibontani a betéglázott pinczegégét. Ott van-e még a sodronyláncz s a lánczra akasztva a bodzafa-malom?

Ott volt.

Hát a tilinkó?

Az is ott volt.

Egymásba illenek-e még a rovátkok?

Tökéletesen.

A malomból nem hiányzott semmi.

Akkor azután végighasalt a sárgavirágos zöld fűben; rátette a bodzafa-malmot a vízre s két tenyerébe fektetve állát, nagy megelégedéssel nézte, hogy forog a bodzafakerék, hogy kelepelnek a lapátok, hogy forog a korong rajta. Nem verik meg érte többé.

Valahára kijátszhatja magát kedvére.

Hír, dicsőség? Mit beszélnek az ujságok? Hogy saj-

nálják hirtelen eltüntét a világvárosból? Szerelmes úri asszonyok? Mi az mind ehhez a malomkelepeléshez?

Hát a tilinkó mit beszél?

Nem romlott-e el azóta? Nem némult-e meg? Nem repedezett-e össze, nem porhadt-e el?

Semmi baja. Igen jó helyre volt téve. Szellős, hideg, száraz hely volt az. Csak ki kell játszani egy kicsit. Úgy szól, akár csak a rigó.

Ezért sem szidják már össze!

Mi van még hátra? A papiroshajók. Azokért sem zsémbel már a szomszéd, nem pirongat meg a mama.

Árpád kihúz a zsebéből egy nagy papirost; az épen az ő párisi diadalának emléke: egy szinlap a legközelebbi hangversenyéről.

Hol van az már!

Abból csinál egy jó nagy hajót, vitorlával, s hogy terhe is legyen a hajónak, megrakja azt a dupla baraczk piros virágával: nem vernek már érte a körmére! s elereszti azt a vizen s míg az csendesen uszdogál a víz fölött, tánczoló szitakötőktől körülforgatva: ő megint végigdül a nefelejtses zöld fűben s elkezdi a tilinkóján a «Repülj fecském» nótáját tilinkózni.

S a tilinkó-szóra lejön a szomszéd átellenes ház kertjéből egy másik gyermek. Egy szőke tizenötéves kis leány. Gömbölyű piros mosolygó orczája. Viola szemei. Félénken tesz egy-egy lépést, mint az őz, s bámulva figyel előre. Még elébb jön. Megint megáll. A furulyázó nem veszi őt észre. Nincs egyébre figyelme, mint a tilinkójára, a bodzafa-malmára, meg a virágteherrel úszó hajójára.

A másik gyermek egész a partig jött már, még sem veszi észre. Akkor elneveti magát. Mint a tündércsengetyü csengése, hangzik a vidám gyermek kaczagása.

Árpád felriad rá. Feltekint meglepetve.

— Ah! maga az, Zsófika? Jaj de szép leány lett magából, mióta nem láttam! — Hajtsa vissza, kérem, a hajómat.

S a másik gyermek nem mondatta azt magának kétszer. Leszökkent a víz mellé. Térde közé szorította a ruháját, hogy a vizbe ne érjen, s még egy csomó fehér virágot vetve a hajóteher piros rózsácskái közé, visszahajtotta egy rekettyeszállal a hajót a tulsó partra.

S azután megint újra kezdték.

Olyan jó mulatság volt ez!

Belényiné a folyosóról nézett le a kertbe. Nem szólt rájuk. Hagyta őket mindaddig, míg lement a nap; hüs kezdett lenni, s valamelyik a kettő közül, a melyik okosabb volt (bizonyosan a leány), nem figyelmezteté a másikat, hogy harmatos kezd lenni a fű, jó lesz már hazamenni.

Akkor azután Árpád szépen kikötötte a malmát, eltette a tilinkóját s felment az anyjához.

Belényiné nem zsémbelt rá, de nem is csókolgatta meg a fejét, mint máskor.

Megmutogatta neki, hogy rendezte el a házat, a míg ő odalenn járt a kertben.

Árpád nagyon meg volt vele elégedve.

— Már most itt fogunk lakni mindig.

Egyszer csak rákezdte azután az anyja.

— Hja, biz én nem is bánnám, ha megházasodnál, fiam. Valami jó asszonyt hoznál a házhoz.

— Én? anyám! szólt Árpád nevetve és csodálkozva.

— Hát persze! Nagy gyerek vagy már: én csak nem vigyázhatok rád örökké.

Árpád még jobban nevetett.

— Hát azért, hogy olyan nagy gyerek lettem, hogy az anyám nem bír velem többé, szerezzek magamnak egy másik asszonyt, a ki jobban tud rám vigyázni?

— Hát bizony! Annak az a rendje! erősíté egész komolyan Belényiné.

Mintha az nem is lehetne másképp, mint hogy a gyereket, a míg felnő, az anyja tartja felügyelet alatt, s azután átadja egy másik asszonynak, a kinek feleség a neve,

ügyeljen az rá. Magára csak nem lehet hagyni a gyereket soha.

— No, hisz azt is megteszem a kedvedért, anyám, elébb-utóbb. Most már megvan a házunk, hanem elébb még egy kis konyhára valót is kell összemuzsikálnom, hogy azután akkor ne járjam a világot, mikor már van valakim. Mert látod, ebben a czigány-életben egyforma baj, akár otthon hagyja az ember a feleségét, mikor Pétervártól Párisig kóborol, akár magával hordja.

— No iszen van is valamink. Nem rosszul gazdálkodtam a keresményedből. Azután itt vannak ezek a részvények is. No, ne nevess hát, te bolond fiu. Ha tíz forintot ér is egy, de ezer darab. Ha eladjuk, tízezer forint. Kis városban az egy kapitális. Arra mindjárt megházasodhatol.

— Hjaj, mama. Ne úgy értsd te azt a dolgot. El lehet ám adni egy nap «egy» részvényt tíz forintért, de ha én másnap ugyanarra a helyre visszamegyek, hogy egy másikat is eladjak, fejembe verik a kalapot s kilöknek. Ha pedig azzal állok elő, hogy ezer bondavári részvényt akarok eladni, megkötöznek s becsuknak a tébolydába. Csak tedd el te azokat a papirosokat a többi emlékezetes papirosaid mellé, a mikről hivő szívvel várod, hogy még egyszer olyan idő lesz, a mikor megint annyi forintot fognak érni, a mennyi rájuk van nyomtatva.

— No hát, bizony az meg is történhetik. Nem sok nagy dolog megtörtént már? Hitted volna, hogy a házunkat valaha visszakapjuk? Azt is bánom, hogy a többit odaadtam elégetni. Ki tudja, micsoda szerencse érhet bennünket még ezekkel a részvényekkel. Hátha egyszer még al pari állnak, s kétszázezer forintot kapunk értük!

— No, én ilyen szerencsére nem számolok, mama. A legrosszabb compliment, a mit az Ur Isten tehet egy embernek, ha a sorsjátékon engedi nyerni. Mintha azt mondaná neki: «Látod, te szamár, másképen nem tudok rajtad segíteni.» De egy embernek, a kinek esze van,

a lutrin nyerni nem lehet. Annak azt mondja a szerencse: «Elmégy előlem szemtelenkedni! Nem elég, hogy talentumot adtam? A Hauptreffereimet a hülyéimnek tartom!» Ne félj, mama, majd megélünk mi a művészetem után. Csak egy kicsit várjunk. Hisz ráérünk. Annak a kis lánynak majd veszek addig egy porczellánfejű babát, játszék még egy kicsit azzal. Majd csak vigyázol te én rám ezután is.

Erre mégis csak megcsókolta a fiát az özvegy asszony.

Hanem azért este holdvilágnál csak kiült a szomorú fűz alá Árpád úrfi, tilinkóján azt a siró nótát elfurulyázni. Meg-megállt vele egyszer-egyszer, hallgatózni, a patakon túl a másik ház udvarán hogy énekli azt vele együtt egy ezüstcsengésű szelid hang?

Csakhogy, mikor észrevették, hogy ő abbahagyja, ott is abbahagyták: megszégyenlték.

.... Mégis szép dolog gyermeknek lenni!

Isten engem!...

HEVREKA!

Mikor Iván öt napi munka után a felrobbant tárna kibontásából hazakerült, mielőtt házába lépett volna, sietett saját tárnáját megtekinteni.

Hát ott nem történt-e valami baj?

Éhség, álom, tiszta víz utáni vágy nem gyötörte anynyira, mint megtudni: mi történt a tárnában?

Hisz a rázkódás az egész szénrétegre kihatott.

Ott is történt valami.

Legelőször is az lepte meg, hogy a könlég alig volt érezhető a tárnában, hanem a helyett minden folyosó teli volt vízzel.

A közfalak itt-ott meg voltak repedezve, de beomlással még nem fenyegettek. Sietett a tó üregét felkeresni.

Abban az üregben nem volt semmi víz.

Várta, hogy majd előjön; a karzatra támaszkodva leste a visszatérő tavat, három óra hosszant nem jött az elő.

Akkor egy munkásával váltatta fel magát, meghagyva a többieknek, hogy egész éjen át, egymást felváltva őrködjenek a tóüregben, s a mint a víz jön, neki adják hirül.

Azzal haza ment mosakodni és lefeküdni.

Bizony úgy elaludt a nagy fáradság után, hogy fényesen besütött az ágyára a nap, a mikor először fölébredt.

Azon csodálkozott legjobban, hogy munkásai nem költötték fel az éjjel, a hogy meghagyta nekik.

Lehet, hogy azok is elaludtak, szegények! ki voltak fáradva.

Vagy talán ő aludt olyan mélyen, hogy nem hallotta meg zörgetésüket.

Sietett azonnal a tárnába.

Az őrt álló munkások tudaták vele, hogy a változó tó nem jelent meg egész éjjel.

Azután vártak rá még huszonnégy óráig. Nem jött elő többé.

Iván kiszámitotta ennek az okát.

Az időszaki források elmélete ez.

A hegy keblében van egy medencze, melyet a hegyboltozat felül légmentesen elzár a kül-levegő nyomásától. Ezt a vízmedenczét a sziklákból leszivárgó nedvek táplálják.

Egy sziklahasadék, melynek a felső nyilása a medencze vízszine fölött torkollik, összeköttetésbe hozza azt egy mélyebben fekvő üreggel, melyhez a külső lég hozzáfér. Ez alsó üregből felható kül-lég nyomására a felső medencze vize alátódul a sziklarepedések közt, s addig tölti az alsó üreget vízzel, míg a közlekedő sziklanyilás alsó száját el nem takarta; akkor egyszerre megszünik a légnyomás az alsó üregből a felső medenczére, s abból nem foly ki több víz, mindaddig, míg az alsó medenczébe meggyült víztömeg ismét szét nem szivárog a maga földalatti

útjain, az összekötő sziklaodu fel nem szabadul, s a légnyomás újra nem kezdődik.

Ha tehát a változó forrás vissza nem tér többé, akkor ennek kétféle oka lehet.

Vagy a közlekedő-cső lett egyszerre légmentesen eltemetve, s a felső medencze vize nem kaphat több kül-légnyomást, mely azt lefolyásra kényszerítse, vagy pedig a felső medencze boltozata kapott valami kis repedést, melyen át a kül-lég nyomása hozzáférhet, s akkor az egész víz lefolyt egy még alantabb álló üregbe.

Méltóztassék erre nagyon figyelmezni! Mert ez ád mértéket annak az istenkisértéssel határos vakmerőségnek, a mihez Iván hozzáfogott.

Most már szabad a tér. Nyitva a halálország fekete folyosói előtte. Bemehet ebbe a sötét labyrinthba. Keresheti azt, a mit oly régen keresett. Az összeköttetést a felső és az alsó medencze között.

Erre a munkára már kellett egy embert vinnie magával.

Az öreg Pált szólítá meg.

— Hány éves vagy, Pálom?

— Hatvankilencz.

— Szeretnéd a hetvenet is megérni, ugy-e?

— Csak azért, hogy megülhetném ennek a tárnának az aranylakodalmát. Akkor lesz ötven éve, hogy megnyitottuk. Én voltam az első munkás benne.

— Hát ha hamarább meg kellene halni?

— Azt mondanám: «Áldassék az Úr neve!»

— Nagy emberek már a fiaid?

— De már az unokám is mind maga keresi a kenyerét.

— Kész volnál-e velem olyan helyre eljönni, a hol könnyen meg lehet halni?

— Hm! Nem voltam-e már olyan helyen önnel együtt?

— Jól megértsd, hogy hová hívlak! Az eltünt tó vizét kell fölkeresnünk. Reánk nézve, és igen sok emberre, erre

az egész vidékre nézve élet-halál kérdése ez. Azért hiszem, hogy az Isten segítségünkre lesz benne. De hátha nem lesz? Hátha azt mondja nekünk: «Mit akarjátok megakadályozni, ti férgek! az erős itéletet, a mit egy vidékre kimondtam? Ha Lóth könyörgését meg nem hallgatám, s most a Holt-tenger fekszik az elsülyedt városok felett, ti sem voltatok jobbak, mint azok!» Értsd meg jól! Én gyakran jártam az eltünő tó vizei után azokban a sötét, tekervényes üregekben, a mik oly szűkek, hogy néhol csak összeszorított mellel feszülhetni rajtuk keresztül, másutt hasmánt csúszva kell áthatolni az alacsony barlangi szakadáson; mély sötét örvények tátongnak a láb alatt, mik fölött a falba kapaszkodva kell végigcsuszamlani; szűk kürtőkön kell térd- és könyökfeszítve alámélyedni. Mindezen sziklarepedéseket, hasadásokat egy hajdani földrázkódás képezte, mely az egész szénrétegben egy elcsuszamodást okozott. Most, lehet, hogy a nagy tárnarobbanás e szakadékok közül némelyeket összecsukott, s másokat ismét kinyitott. Ha azt a nyilást csukta össze, mely egy alattunk levő üreget köt össze a felettünk levővel, akkor egy egész tó vize van a fejünk felett. Ha kutatásaink közben ezt a becsukott nyilást ki találjuk nyitni, ha csak annyi rést nyitunk is rajta, a mekkorát egy csákány hegye üthet, az egész felettünk levő üreg vize rögtön fejünkre szakad. Mikor már meghalljuk a morgását, már akkor veszve vagyunk. Ha azonban a felső sziklában okozott repedést a föld rázkódása nyitva hagyta, akkor a tó a fejünk fölül eltünt, s a lábunk alatt van. És nekünk meg kell tudnunk, akár élünk, akár halunk, hogy hol van?

— Nem sejtem, hogy mit akarsz vele, uram? De te tudod, s én veled megyek.

— Akkor eredj haza s végy búcsút családodtól, mintha útra kelnél. Térj be a papodhoz s áldozzál meg. Azután jőjj vissza, s ne szólj senkinek semmit, hogy hová készülünk.

Iván maga is úgy készült ez úthoz, mint a melyből lehet, hogy nincs visszatérés.

Elkészíté végrendeletét. Tárnáját munkásainak hagyta, pénzét Pál családjának, ki ha elvész, vele együtt vész el.

És azután még egyszer körülnézte a világot, mielőtt az örök éj országába leszállna.

Mégis, olyan szép idefenn!

Olyan messze kék az ég. Olyan közel zöldül a fű!

Ekkor levele érkezett a postáról.

Belényi Árpád írta. Tudatta vele a Párisban történteket. Kaulman fátumát, a szép asszony eltünését. Mindenki azt tudja róla, hogy öngyilkos lett.

Iván felsóhajtott. Érezte, hogy ettől a hírtől egészen vassá válik a szive s kezd nem érezni többé.

Nem volt már olyan kék az ég, nem volt már olyan zöld a fű előtte többé.

Jövel szénbányák örök sötétsége!

Ez a hír nagyon jó útravaló volt neki. Nem borzadozott már semmitől.

Összerakta egy bőr-iszákba az úti eszközöket: a vízszin-mérőt, a szögmérőt, a fenék-kémlő ónt, a rajzoló eszközöket. Az iszákot nyakába akasztá. Pál hozta utána a csákányt, a vasrudat és a kötelet. Így szálltak le együtt a tóüregbe s ott eltüntek a vízjárás hasadékaiban.

Hat óra mulva jöttek elő.

S ez így ment nap nap után.

Iván a labyrinth minden odujának, kürtőjének helyrajzát fölvette és pontosan összeállította, s odahaza azután még hosszabb munka volt a mérnöki kiszámítás a szerzett észleletekről. Egész nap a mellett ült.

Éjszaka pedig bezárta magát tudákos barlangjába, tüzet gyujtott kemenczéiben, s főzte a halálos gázokat górcsöveiben s kényszerité a világalkotó elementumo' at, hogy vallják meg előtte a rég keresett titkot. Küzdött az engedelmeskedni nem akaró dæmonokkal. Melyik közületek a tüzfojtó szellem?

Jelenj meg, jelenj meg!

Nem az alpha és omega, nem a pentagrammaton nevére, nem az abraxas és meithras hatalmára, hanem a mindent kivívó tudomány erejére kényszerítelek: jelenj meg!

Hanem az még sem jelent meg.

S e kettős küzdelem: odalenn a földdel, idefenn a léggel, a világalkotás két nagy dæmonával, így ment nap nap után: éjjel úgy, mint nappal.

Nem volt pihenése.

És egy reggelen azt a hírt hozták neki, hogy a vár kútjában meleg kezd lenni a víz, és kénizű.

Kétségbeesett.

Tehát a földalatti égés gyorsabban terjed, mint képzelé.

Menthetlenül veszve az egész vidék. Egy évtized elég, hogy semmivé legyen.

Rauné úr erre a tényre otthagyta állomását s átcsapott Waldemár herczeghez. Annak a megbizásából írta meg a bécsi lapokba az egész catastropha történetét, mint leghitelesebb tanu.

Iván pedig a kétségbeesés erőszakával vetette magát utána a kutatásnak.

Tovább hatolt a földalatti labyrinthban. Öreg kisérője már kisértet-látó lett a rémülettől, melyen keresztül gazdája vezette minden nap.

Egyszer azután olyan helyre értek a sziklaüreg tömkelegében, a hol el volt zárva minden további út.

Hanem egy helyütt döngött a fal, mintha túl rajta nagy üresség volna.

Az egymásra lapult palarétegek tanuskodtak az új öszszecsukódásról.

— Ezt kell áttörnünk! kiálta Iván, s kezébe ragadá a csákányt.

Az öreg Pál borzadva lapult a sziklafalhoz s nézte, mit csinál amaz?

Így döngeti valaki a pokol kapuját, hogy kihíja párharczra az ördögöt magát!

A csákány rést vágott. Akkor a résbe belefeszíté a vasrudat Iván, s egy egész palaréteget kiemelt vele.

Most fejükre szakadhat a víz, ha a fejük fölött van!

A vén ember keresztet vetett magára s Istennek ajánlotta lelkét.

De Iván a felfedező örömével kiálta:

— Hallod ezt? A befelé hulló kődarabok vízlocscsanást hangoztatnak vissza: az alsó medencze itt van alattunk.

De hátha a felső is tele van még?

Arra csak addig kell várakozniok, míg az ér százat üt.

Ennél kínosabb érütést nem számláltak, még akkor sem, mikor Iván a beomlott tárnában járt.

Semmi morgás nem hangzott. A föld keble csendes.

— Megtaláltuk! kiálta Iván, reszketve a diadaltól. Most kösd oldalamra a kötelet s bocsáss alá a kútüregbe.

Még oda is!

A vén munkás egyre imádkozott magában a boldogságos Szűzhöz, míg a kötelet ereszté Iván után. Ne nézze azt, hogy eretnek! A lámpafény egyre mélyebben pislogott. Egyszer hangzott Iván kiáltása: «Fel!»

Vén társa csendesen felvonta őt a mély üregből ismét.

Mikor kezét nyujtá Ivánnak, hogy kisegítse, Iván megölelte az öreget:

— Czélnál vagyunk! A fenékmérő ólom roppant víztömeget hirdet.

Pál agyában kezdett valami világosság derengeni e kutatás czélja felől.

— Most siessünk ki a napvilágra!

Iván, a mint kijutott a tárnából, futott haza. Összeveté távméréseit s meg volt elégedve az eredménynyel.

Este felhangolt kedélylyel zárkózott be vegytani műhelyébe: azzal a büszkeséggel lépett ostromlott szellemei elé, a mivel egy győztes hadvezér kéri fel az utolsó ostromlott várat a feladásra.

«Amazokat már legyőztem, most már ti nektek is meg kell adnotok magatokat!»

Vannak ilyen felmagasztosult pillanatok a teremtő lelkek életében, a midőn Isten kölcsön adja nekik egy perczre alkotó hatalmát.

Új lényeket szülő terhes perczek, a mikben a bölcs elragadtatva szökik ki az utczára s a nép közé kiáltja örömét: «Hevreka!» (Feltaláltam.)

Tíz csepp ebből a folyadékból: csak annyi, a mennyi egy toll hegyétől kifecskendeztetik, s az egész műhely egyszerre sötétben marad; az egész befütött kemencze, fehéren izzó szenével, percz alatt kialszik. Fekete lesz.

Ez a fekete éj volt az a világosság, a mit Iván keresett.

Ez a sötétség, melyben tudományának minden sugára egyesült: egy fekete «focus».

«Megtaláltam!» kiáltá önmagának.

«Megtaláltam!» kiáltá munkásainak, midőn kirohant közéjük, fedetlen fővel, egy ingre vetkőzötten, mint egy őrült.

És azok nem tudták, hogy mit? De azt tudták, hogy a minek ez az ember olyan nagyon örül, annak igen jó találmánynak kell lennie.

AL PARI!

A pokoli komédia még egyre tartott a börzén.

A halálra itélt papirok, a bondavári gyártelep s a bondavári vasút részvényei egyik kézből a másikba repültek.

Most már a komikumig vitték a tragœdiát s kezdett humor vegyülni a szerencsétlenségbe.

Ez a szó: «Bondavár,» csak arra való volt, hogy derültséget idézzen elő a börze-emberek között.

A ki az utolsó részvényén tuladhatott nagy veszteséggel, nevetett azon, a ki megszerezte azt.

Kezdték a részvényeket megfoghatlan becsü tárgyakért

cserébe kinálgatni. Ráadásul egy új esernyőre egy ócska esernyőért.

Használták előfizetési æquivalensül olyan lapokért, a miket-valakinek a szerkesztő a nyakára köt erővel.

Ajándékozgatták jótékony czélokra.

Akadt olyan élczes ember is, a ki kabátot varratott belőle magának az álarczos bálra, mint E*** herczeg egy időben Titian remek festményéből.

A tőzsdén még csak egy neme a küzdelemnek volt számukra fentartva.

A részvények főtulajdonosai küzdöttek a mécs utolsó lobogványaért, mit a contremine végkép ki akart oltani. Waldemár herczeg, a contremine vezetője, napról-napra lejebb nyomta a részvényeket, mik utóbb csak egy százalékkal engedtek, majd csak féllel, csak egy negyedrészszel, s e fél, e negyedrész forint felett folyt még a küzdelem. Sondershain odáig akarta őket nyomni, hogy végkép kitörültessenek a börze jegyzékéből. A birtokosok csak ezt akarták még meggátolni.

Azon a napon, hogy Rauné úr értekezése minden bécsi lapot átfutott, melyben vegyelemezve volt, minő alkatrészek vegyültek a bondavári kastély kútjának vizébe a tárnaégés óta, a mi nagy sensatiót gerjesztett, Waldemár herczeg az utolsó csapást vélte mérhetni a bondaváriak fejére.

A börzén kikiáltatá, hogy a hónap utolján 10 forinttal fogja adni a bondavári részvényeket.

A tőzsdefogadásnak akadtak elfogadói. Érdekelt részvényesek, kik tudták ugyan, hogy veszteni fognak még ily ajánlat mellett is, de nem akarták engedni, hogy részvényeik végkép leszoríttassanak a jegyzékről.

Waldemár herczeg délig valami ötezer részvényre kötött fogadást.

Azok a részvények sem neki nem voltak kezében, sem az ellenfogadó nem kivánta azokat tőle megkapni, csupán játék volt az.

Ha a hónap utolsó napjáig lemennek a részvények hat forintra, akkor az ellenfogadók fizetik ki neki a húszezer forint különbséget, ha felmennek négy forinttal, akkor ő fizet nekik ugyanannyit.

Délben egy ügynök érkezik a sorompóhoz, a ki elég hangosan adja tudtul, hogy egy úr van itten a rekeszen túl, a ki ötszáz darab bondavárit akar venni al pari!

Mintha egy zongorára ütne valaki pőrölylyel, olyan zürhangot adott ez a szó.

Gunykaczaj, csodakiáltás, örömordítás, szitok, hihetlenség emelkedik egyszerre a sorompó körül.

«Ki az? Megőrült az? Al pari! Bondavári részvényt! Hol az az ember?»

Az ügynök rámutatott.

Egy igénytelen külsejü falusi ember volt az. Odatámaszkodott egy oszlopnak, onnan nézte az olympi látványt.

— Ah! Ez valami bohócz, a ki meg akar bennünket tréfálni! gunyolódék Waldemár herczeg. Menjen ön oda, szólt az ügynöknek, s kérdezze meg tőle, mi a neve? Ismerni akarjuk a nevét, a kivel kötünk.

Az ügynök odament, pár szót váltott s visszajött.

— Az az úr azt üzeni, hogy az ő neve: «százezer forint.» Pénz beszél.

S azzal felmutatott tiz darab bankutalványt ugyanannyi tizezer forintról.

— Ki ad ötszáz darab bondavári részvényt?

De már ez tökéletes revolutiót idézett elő a börzén.

Az imént oly csendes társaság, melyben csak egyes hangok emelkedtek, egyszerre összebomlott: hívők, hitetlenek tódultak az ismeretlen felé; körülfogták, ezer kérdéssel ostromolták, egymás fején keresztül nyujtogatták felé jegyzőkönyveiket: az idegen mind ezt a lármát hidegen fogadta, s a hozzátódulókat oda utasítá ügynökéhez, végezzenek azzal.

Végre Waldemár herczeg utat nyitott magának a tömeg között az ismeretlenig.

Ott előkelő impertinentiával szemére rántva kalapja karimáját s mellénye zsebeibe dugva kezeit, kérdezé tőle :

— Uram ! Ön egész forradalmat idézett itt elö a megjelenésével. Szabad megtudni önnek a nevét ?

— Az én nevem Berend Iván ! szólt az idegen, vállával folyvást az oszlopnak támaszkodva.

— Ah ! mondá Waldemár, kalapját hirtelen leemelve s gunyoros bókra görbítve meg a derekát. Van szerencsém hiréből ismerni. Ön az a híres pisztolyozó, a ki az emberek szájából a szivart kilövöldözi? Akkor én senki sem vagyok ; különben pedig Sondershain Waldemár herczeg volnék. De úgy, mint ön, csakugyan nem tudok lőni. Annálfogva beszéljünk egymással okosan. Ön al pari vásárol bondavári részvényeket. Keletindiai nábobot örökölt ön, a ki azt a feltételt szabta az örökséghez, hogy bondavári részvényeket vásároljon rajta al pari?

— Nem ! Azért veszem őket, mert annyit érnek.

— De hisz a bondavári tárna ég.

— Tudom, az enyim mellette van.

— Akkor ön kétszeresen ég meg vele.

— Nem, mert eloltom azt két hét alatt.

Erre a szóra a zsivaj a lehetetlenségig fokozódott ; az érdekelt részvényesek csaknem agyonszorították Ivánt.

«Itt van az az ember, a ki eloltja a tárnát ! A telep helyreállítva újra ! Bondavár al pari megint !»

A contremine egyszerre hanyatt bukfenczezett, az őrjöngő részvényesek karjaikra kapták Ivánt, úgy hurczolták körül a börzén s még az nap estére nagy közgyűlést hirdettek ki, melyben fulladásig telt terem közönsége előtt adta elő Iván, hogy ő neki csalhatatlan terve van a bondavári tárnaégésnek két hét alatti elfojtására ; ugyanakkor meghivott mindenkit, hogy tekintse meg holnap reggel a szabadban teendő próbatételét most feltalált tüzfojtó szerével s győződjék meg arról, hogy a mit igért, az nem hiu biztatás.

Másnap reggel nagy néptömeg előtt tartotta a kisér-

letet, mely meglepően sikerült, egy máglya szénből, tőzegből, meglocsolva kőolajjal s meggyujtva minden oldalról, a legnagyobb lobogás közepett öt percz alatt holttá lett téve egyetlen kézi-fecskendő működése által.

Az ujjongó közönség diadallal vitte vissza Ivánt a városba s a részvényesek folytatott gyűlésén el lett határozva, hogy Ivánnak, ha a tárnaégést eloltja s a tárnát ismét használhatóvá teszi, hatszázezer forint jutalmat adnak.

Nem hiányzottak azonban az ellenmondások is. Ott volt Waldemár herczeg, most egyike a legtöbb részvénynyel biróknak s a legtöbb ellenvetést tevőknek: az minden módon ki akarta Ivánt forgatni a tudományából.

— Megengedem, szólt Ivánnak, hogy ön egy akó folyadékkal elolt hat köb-öl izzó szenet. De gondolja meg ön, hogy a bondavári tárnában, a kitörés helyétől a várlakig véve, legkevesebb hatvanezer köb-öl szénnek kell égni, arra tizezer akó folyadékot kellene önnek rábocsátani, még pedig egyszerre, és egyenesen arra a helyre, a hol a tűz működik. Micsoda géppel hiszi ön ezt a műtétet kivihetőnek?

— Nincs kifelejtve ez a műtétel a tervemből! felelt neki Iván.

— Azután, föltéve, hogy sikerülne önnek ezt a tömeg folyadékot egyszerre rábocsátani az égő tárnára, az oly tömeg gázt fejlesztene ki abban egyszerre, hogy az ön egész tárnájának fenekestől felfordulva, a levegőbe kellene repülni.

— Mind előre gondoltam rá.

— És végül, ha van önnek valami fogalma gépekről és mechanicáról, akkor át kell látnia, hogy egy millióból ki nem állíthatja azt a szükségletet, a mi csak a kisérlettételre múlhatatlanul megkivántatik.

— Készen vagyok a számvetésemmel.

A részvényesek ráordíták, hogy minden költséget magukra vállalnak, kerüljön bár egy millióba s azzal Iván-

nak ki lett adva a teljhatalom, azt tenni a bondavári telepben, a mit szükségesnek és üdvösnek lát, kerüljön bármennyi pénzbe.

Sondershain herczeg átlátta, hogy azt a fordulatot, a mit Iván előidézett, semmi ellenmanœuvrerel egyelőre meg nem akadályozhatja.

Mikor a részvényesek gyülése a jegyzőkönyvet hitelesíté, félrevonta Ivánt, s azt mondá neki:

— Berend úr! Már most akár sikerül önnek ez a vállalat, akár nem (a mint hogy én azt hiszem, hogy nem), az én zsebemből ön egy milliót kirántott vele. Netto egy milliót. Azonfelül a saját magáéból is százezeret, nem is számítva még a koczkáztatandó kisérlet költségeit. De mindegy. Ön e manœuvre által fixirozta két hétre a börzén az al parit. Nem lesz ugyan sem vevés, sem eladás, mert mind a két fél tartózkodó marad, de már egyszer a táblára ez lesz jegyezve, s én tartozom az általam kötött fogadások differentiáit ezen jegyzés szerint kiegyenlíteni. Az nekem egy millió. De nem tesz semmit. Láttam én már máskor is egy milliót elveszni. Megint hazajött. Csak nyugalom kell a börzeharczhoz. Ha azonban történetesen két hétnél hamarább rá találna ön arra jönni, hogy a mit magára vállalt, ez lehetetlen s ezt köztudomásuvá tenné, akkor én azt a kerek milliót egyenesen az ön kezébe tenném.

Iván valódi üzleti nyugalommal felelt rá:

— Sondershain úr! Én nagyon jól tudom, hogy a börzének meg van az a sajátságos szabadalma, hogy itt lehet egymásnak gorombaságokat mondani, minden következmény nélkül. A mik itt mondatnak, ajánltatnak, feltételeztetnek, mind nem kerülnek a közönséges társadalmi szabályok mértéke alá. Itt szabad akárkitől megkérdezni: «hogy adod a becsületedet?» s ha az azt mondja «nem eladó!» hát «ha nem adod: nem adod,» itt szabad akárkit megszólítani azzal a felhívással: «gyerünk, raboljunk ki valakit!» s a megszólított nem haragszik, ha nem kell

az ajánlat, legfeljebb azt feleli: «nincs rá időm!» Itt, ha leszidnak, leköpnek valakit, ha a kalapot beütik a fejébe, az sem szégyen; az ember elfordul, mintha nem hallott volna semmit, letörli a képét, kiegyenesíti a kalapját s megint felteszi a fejére, s egy óra mulva karöltve megy ki ellenesével. Senki sem mondja, hogy veszekedtek; csak egy kis «differentia» volt közöttük s az nagyon «animirozott» hangulatot fejtett ki. Azért, a mit most Sondershain «úr,» a börzefejedelem mondott a bondavölgyi kőszénkereskedőnek, arra a bondavölgyi kőszénkalmár mindössze azt mondja, hogy «nem vehető tekintetbe.» De őrizkedjék Sondershain «herczeg» a börze küszöbén kivül ezt az ajánlatot ismételni Berend Iván előtt!

Waldemár herczeg nevetett.

— Azt úgy is tudom. Sokszor volt szerencsém hallani az ön nevét, s ha ön iránt jó szivvel vagyok, az, tudja ön, hogy nem esik ingyen. Ön egykor egy szép hölgynél nekem erős pártfogóm volt. Nem tudom az okát, miért tette, de tudom, hogy tette. Az egész világ tudja. Ön még saját igényeiről is lemondott, a mikre annál a csodaszép hölgynél jogosítva lehetett. Hanem hát hasztalan volt. Utoljára is egy hitvány emberé lett. Mindegy! Önnek kimagyarázhatlan interventióját, mely ha üzleti számítás nem volt, akkor csak az őseredeti puritanismusból származhatott, én soha el nem felejtem. Ha akkor az a szép hölgy hallgat önre, most a bondavári kútból nem merítenek kénfürdőhöz való forró vizet, mert az egész válla'atból nem lett volna semmi. Azért akármikép beszéljünk a börze küszöbén kivül egymással, én a tett ajánlatomat bejegyzem a tárczámba. Ha sikerül önnek a tárnát eloltani, kap hatszázezer forintot, ha nem sikerül, kap egy milliót.

A részvényesek észrevették, hogy Waldemár nagyon sokáig beszélget Ivánnal, s odarohantak a fejeiket a kettő közé dugni. «Semmi Techtl-Mechtl, herczeg úr! A mi emberünknek hagyjon békét!»

Féltek, hogy leveszi a lábáról.

— Ne féltékenykedjenek! kiáltá a herczeg. Egy szép asszonyról beszélünk, a kinek mind a ketten udvaroltunk. Isten ugyse!

Hanem azert a részvényesek nem hagyták magukat eláltatni.

Választottak maguk közül egy háromtagu bizottságot, mely Ivánt most már nyomról-nyomra kisérje, sehol el ne hagyja, vele ebédeljen, a küszöbén háljon, az ablaka alatt strázsáljon, nehogy az ellenség hozzáférhessen. És mindezt az alatt a czím alatt, hogy segélyére legyenek, hogy a szükséges pénzeket utalványozzák a részére.

Iván azonnal visszautazott a Bondavölgybe három kisérőjével, magával vive a vállalatához szükséges gépeket és munkásokat.

A három kisérőnek meghagyatott, hogy mindennap küldjenek tudósítást a munka előmeneteléről.

A három kisérő között volt Spitzhase úr.

Erre szükség volt ott, mint a legvigyázóbb, legbiztosabb, s legszemtelenebb hivére a részvénytársulatnak.

(Ez utóbbi epithetont nem megvetésképen igtattuk ide. A pénzügyekben a szemérmetesség és szégyenlősség öreg hiba, s ennek az ellenkezője megbecsülhetlen tulajdon. Tehát: dicséretképen volt mondva.)

Ezt egynehányszor ki fogja dobni majd Iván az ajtón, s ez ugyanannyiszor vissza fog menni az ablakon.

A HARCZ AZ ALVILÁGGAL.

A háromtagu küldöttségnek az első hét nap alatt véghetetlen kevés tudósítani valója akadt.

Berend találkozik velük este és reggel a falatozásnál a vendéglőben. A nap és éj többi részét mind a föld alatt tölti. Kérdezősködéseikre csak annyit felel, hogy minden a legjobban halad.

Hanem, hogy mi halad? azt nem lehet látni.

S a mi felettébb gyanus tény, az, hogy Berend folyvást csak a saját tárnájában tölti az időt, oda vitette le a magával hozott gépeket és vegytani anyagokat mind, s az egyleti tárnának még egyetlen egy nyilása sincsen kibontva, vagy valami előkészület téve körülötte az oltáshoz.

Berend pedig a kérdezősködésekre semminemü felvilágosítással nem szolgál. Az igaz, hogy a gépek folyvást működésben vannak, s a tárnából azóta szén helyett minden ember agyagot, követ, sziklát talicskáz ki, hanem a dolgot még sem lehet érteni.

A nyolczadik napon Spitzhase úr nem állhatta tovább türelemmel.

— Uram! szólt Ivánhoz, üzéri merészséggel, ön két hetet igért a tárna eloltására. Egy már elmúlt. Én még azóta nem láttam, hogy valami történnék.

— Az természetes! felelt rá Iván nyugodtan.

— Ön pedig azt állítja, minden jól halad előre.

— Úgy is van.

— Én azt szeretném látni!

— Innen, a hol most áll ön, semmi esetre meg nem látja.

— Tehát vezessen oda, a hol meglátom.

— Igazán oda akarna ön jönni? Az igen rossz hely.

— A hova ön elmehet, én is elmehetek. Nem bánom, ha a pokol is.

— Kevés híja, hogy az legyen.

— Hát megyek oda is. Én az ördöggel is szeretnék ismeretséget kötni. Ki tudja, nem lehetne-e valami üzletet kötni, hogy ezentúl tőlünk vásárolja a szenet?

— De még egyre figyelmeztetem. A hova én megyek, oda nem jöhet velem senki bámészkodni; mert az út épen csak két ember számára való, s a munka is két embert igényel. Ott tehát úgy kell önnek dolgoznia, mint a hogy én dolgozom.

— Jól van, nem ijedek én meg semmi munkától. Ördöngös ficzkó vagyok én.

— Jól van, tehát jőjjön velem! mondá Iván; s ha a másik két urnak is van kedve bennünket a gépezetig lekisérni, odáig eljöhetnek.

Kapták rajta. Eddig is majd megölte már őket a kiváncsiság.

Iván mind a három urra bányász-öltözetet adott, s a szállító gépen levitte őket magával az aknakúton.

Mindegyik kapott egy Dawy-lámpát az övébe akasztva, meg egy vastag nemezkalapot.

A tekervényes tárna-folyosókon át azon vasajtóig vezette őket Iván, a hol a visszatérő tó járt-kelt még nem rég. Annak a közepét most egy malomgépezet foglalta el, melyet egy felülről járó gépszíj tartott mozgásban.

Ez a malom valamit őrölt, melynek darája egy csövön ismét a dobogó alá omlott. A gépszíj a nagy kerékről a dobogó hid alá tünt el.

Iván vezette vendégeit tovább, folyvást szük folyosókon keresztül. Még egyszer kellett leszállniok valami mély kútaknába, most már hosszu hágcsókon.

A mint annak a fenekére leértek, egy kis, alig harmadfél négyszögöl teriméjü kamra fogadta őket, melyben két munkás őrködött: egy öreg, meg egy fiatal.

— Nos uram, szólt Iván Spitzhasehoz, ez itt a toilettszoba; kezdjünk hozzá a costumeirozáshoz.

— Micsoda? hát még szebb ruhákat is kapunk?

— Igen: pánczélt. Ahhoz a tornához, a mihez most készülünk, pánczél is szükséges.

Intésére a vén munkás és a fiatal előhozták az öltözékeket, s kezdték feladni rájuk.

Olyanforma öltözetek voltak azok, minők a tűzoltók pánczéljai, bő, idomtalan dolmány és lábravaló, melynek külső szövete asbest, éghetlen érczselyem, belseje a másik szövet közt több rétegben kitöltve finom porrá tört faszénnel. Elől a karjaiknál pedig vastag kőlen keztyük zárják el az ujjakat légmentesen.

— Szép vitézek lesznek belőlünk! tréfálkozék Spitzhase úr.

— Tessék csak elvárni a sisakot!

Két, tizenkét itczés hordó nagyságu üveggömb az, melyen három nyilás látható.

Iván megmagyarázta neki, hogy mi lesz azzal?

— A hova most mi leszállunk, az a hely teli van széngázzal. Annálfogva olyan készülettel kell oda mennünk, mintha a viz alá mennénk. Egyuttal, minthogy tűz között is kell néha járnunk. . . .

— Tűz között!

Spitzhase úr kezdte bánni, hogy idejött, de szégyenlett visszamenni. Azután meg az üzletnek is van bátorsága.

— Tehát arra való rajtunk az asbestöltöny! folytatá Iván. Ez a készület a buvárok és tűzoltók felszereléséből van combinálva. Most erre az üveg-sisakra, a mit egy kaucsukszorító légmentesen a ruhánk gallérjához fog kötni, jön két cső, a miknek egyikén a lélekzéshez való levegőt kapjuk, a másikán pedig a romlott levegőt kilehelljük. A két csőnek a vége itt marad, a tömlője utánunk huzódik, épen úgy, mint a tengerben a buvároknál. Az egyiken hajtják utánunk az éltető léget, a másikon kimegy a romlott lég a sisakunkból az első nyomása által. Kissé melegebben kapjuk azt, mint idefenn s a vulcanizált kaucsuk szaga bűzlik rajta, de meg nem fulladhatunk. Ezt a harmadik nyilást egy ruganyos és feszes cső foglalja el, mely a két sisakot összeköti. Ez meg arra való, hogy a mit egymásnak mondani akarunk, azt meghalljuk rajta keresztül, mert ezen a vastag üveg-sisakon át, semmi hangot nem lehetne meghallani, különösen annak, a kinek még egy ilyen másik sisak van a fején.

Spitzhase úr sehogy sem érezte jól magát, mikor ezt a sisakot a fejére srófolták. Kivált mikor a csöveket is beleillesztették mind a három nyilásba, s egyszerre csak azt vette észre, hogy meg van siketülve, nem hall semmi szót

többé, mit a két másik úr beszél hozzá. Nincs többé ezen a világon.

Csak egy embernek a szavát hallja még: azét, a kinek a feje az övéhez van kapcsolva.

— Vegye ön karjára azt a kaucsuk csőtekercset, hangzék ez egyedüli hang szűk sisakjában, az is olyan messziről, mintha száz lépésnyi távolból, vagy a toronyból jönne.

Gépileg engedte karjára öltetni az összetekert csövet.

— Induljon utánam! hangzott Iván szava, ki egy másik tekercset emelt vállára s azzal kinyitott egy eddig zárva tartott vastag tölgyfa-ajtót.

A hátra maradt két úr nem hallott többé semmit abból, a mit egymás közt beszél a két sisakos. Az egyik megszeppenve kérdé, hogy ha felnyitják azt az ajtót, nem fog ide is betódulni a rosz levegő?

Az öreg munkás megnyugtatá őket. A szénlég sokkal nehezebb az élenynél, még inkább a könlégnél, az tehát ott alant marad, a hová a két földbúvár lemegy. Bátran utánuk lehet menni egész odáig, a hol az utolsó Dawy-lámpa ég.

A felnyílt ajtón át egy tágas üregbe jutottak; az üreg falain meglátszott, hogy azt a természet alakította.

Két egymástól elvált fal, minden rovátka úgy egymásba illett s helyenkint oly sima volt mind a kettő, mint az aczéltükör. Rézsut repedt kőszéntömegek voltak.

S ez üreg át volt hidalva vastag, kemény fadeszkákkal.

A mindenütt működő gépszíjj, mely a magasból alákigyózott, itt is mozgatott egy gerendelyt, melynek dobogása, mintha mély víz között járnának kelepei, hangzott a padló alatt.

E hidról egy alacsony sikátor ment be a kőtömegbe, rézsutos haladással.

E sötét üreg nyilásán túl már nem égett a lámpa. Ott már a szénlég uralkodott.

Hanem a hidon volt felállítva egy villanygép, melynek tűzlámpáját sodronytakaró fedte.

A vén munkás működésbe hozta a villanygépet s oda vetteté sugarát a sötét üregbe.

Az volt az alagút, melyet Iván négy hét alatt töretett saját aknájától a szomszéd telepig.

Addig nem is szólt senkinek, míg a munka annyira készen nem volt, hogy épen csak a keresztültörés hiányzott.

Azt már csak a búvár-öltözetben lehetett elvégezni, azért tartott még egy hétig.

A villanyvilágítás hosszan felderíté a szűk alagutat; a hol pedig annak elhajlása volt, oda magas tükrök voltak felállítva, fényesre csiszolt bádogból, mik a fényt tovább vetették. Egy másik tükör ismét odább adta azt, míg végre alig maradt belőle valami csekély derengés, a minél a két búvár a tárgyakat kivehette.

— Most mindjárt sötétben leszünk! mondá Spitzhase Ivánnak.

— Mindjárt kapunk világosságot eleget, biztatá Iván.

S vitte őt magával.

Mennie kellett vele, mert a feje oda volt kötve az ő fejéhez.

Csodálatos siámi ikrek. Ha az összekötő cső elszakadna, egyszerre meg kellene halni mind a kettőnek.

— Megállj! mondá Iván. Itt a szivattyúgép. Add ide a csövet.

A pokolban «per tu» voltak. Röviden kellett beszélni.

A félhomályban egy kisded, harmadfél lábnyi magas gép tünt elő, melynek forgató kereke volt. Ezt már a megelőző nap hozták el idáig.

Iván elvette a kaucsuk-csőtekercset társától s csavarjánál fogva ráerősíté azt a gép megfelelő nyílására. Azután eleresztè a gép kerekét s az elkezdett két nehéz súly golyójával együtt sebesen peregni.

Akkor a cső végét megfogta s a gépnek csapját elfordítva, visszaadta a tekercset társának, azzal a különbséggel, hogy a míg az eddig karjára akasztva hozta azt idáig, most a fején keresztül vetve a nyakába akasztotta neki.

Spitzhase úgy érzé, mintha az a csőtekercs, mely idáig alig nyomott tiz fontot, most egyszerre félmázsás teherré vált volna. A cső egyszerre megfeszült.

— Siessünk előre! hangzott Iván szava a csövön keresztül.

— Pokoli hőség kezd lenni! dörmögé vissza útitársa.

— Ez már a kioltott tárna egy része! mondá Iván.

A két alak lábaira üveg-zsámolyok voltak kötve. Különben érezniök kellett volna, hogy a miben végighaladnak, az a hamú még most is forró.

A kaucsuk-cső lassan tekergőzött le Spitzhase válláról.

És a közben egyre sötétebb lett.

Végre egészen fekete éjszaka vette őket körül.

— Nem látok! hangzott Spitzhase szava.

— Csak jöjj utánam bátran! válaszolt Iván.

Egyszer azután elkezdett ismét derengeni.

A világosság, mely előttük támadt, rózsaszinű volt.

Hajnalodik a föld alatt.

Spitzhase panaszkodott, hogy nehéz lélekzetet venni.

— Még most könnyű! vigasztalá őt Iván.

Egyszer azután, a mint egy folyosószegletnél bekanyarodtak, eléjük tárult az egész infernális látvány.

A pokol maga!

Egy égő labyrinth, melynek izzó tömkelegében a fény minden színei váltakoznak.

A talaj kék-zöld lángja közül kiemelkednek a folyosók skarlátvörös közfalai, miknek távola biborsötétségbe mélyed, míg repedéseik a napfény vakító fehérét lövellik szerte. Az izzó zsarátnok ölében tánczol a föld alatti lángok dæmoncsoportja, zöld üstökével, vörös tarajával, a tárnaboltozat czinobervöröséből aranyeső hull alá: szikrák özöne! Egy-egy oldalfal hasadékából süvöltve lövell ki rézsutosan az elszabadult gáz, világot gyújtva a föld alatti tűzéjszakának s egy mély üregből tűzszökőkút ugrik fel magasra, szikrákat omlatva üstökéből, s az egész felett valami tejszínű felhő jár csendesen a boltozatot érintve

alá s fel, s közelíteni látszik a vakmerő pokollátogatók elé.

Spitzhase elrémülten támaszkodott a falnak. E látvány megtámadta minden idegét.

— Bocsásd le a csöveket! hangzott hozzá Iván szava.

A leeresztett csövek egyszerre, mint a kiszabaduló kigyó, előre tekergőztek.

— S most jer utánam! mondá Iván. A csövet tartsd karodon.

És azzal vonta őt magával.

Spitzhase kénytelen volt őt követni.

Fejeik egymáshoz voltak csatolva.

Még ha erőszakkal, vagy véletlenből elszakadhatott volna is tőle, csak azt nyerte volna vele, hogy a sisakján betóduló széngáz azonnal megöli.

Gépileg hagyta magát előre vonatni.

A pokol és annak minden rémei lobogtak, riadoztak eléje!

Az a másik ember nem fél azoktól.

Talán nem is ember, hanem egy másik szellem, ki bűverővel bír a tüzek tündérei felett.

Egészen odáig megy, a hol a lángtengernek szilárd partja van még.

Ott bátran lekeríti vállárol a karikába font tömlőt s annak csövét neki irányozva a pokol méhének, elfordítja rajta a csapot.

A cső végéből egy gyémántsugár látszik végiglövellni, mely lecsap az izzó gyehenna közé.

— Erősen állj! hangzik Iván szava.

S a megeresztett cső hatalmától egyszerre sötétlő gőzfellegek tódúlnak az égő földgyomor belsejéből elő, mik szürke homálylyal borítják el az imént oly vakító csarnokot, s a rohanó gőztömeg egyszerre eltemeti a két vakmerőt.

Az egyik tántorog.

— Ne félj! szól neki a másik. Mi bizton vagyunk itt.

— Fullasztó meleg van! Megégek! nyögi a másik.

— Ne félj semmit, jőjj utánam! szól az első, s vonja maga után ingadozó társát füstölgő sziklákon keresztül, gőzokádó padmalyok alatt, mindenüvé, a hol tüzet lát, lövellve fojtogató, pokolirtó vízsugárát a kaucsuk-tömlőnek. A gáz süvölt, a forró gőz süstörög körülöttük, a hamvadó lángok visszavillognak szemeik közé: ő nem ijed vissza semmitől. Csak előre, mindig előre. A föld alatti felhő keresztülhömpölyög rajtuk.

— Elveszünk! nyögi a másik halandó a rémek között, térdére esve.

— Kicsiny hitű! szól hozzá a pokol ellenharczosa, s kezét nyújtja neki. Térjünk hát vissza.

És felemelé őt, mint mikor a tengerbe sülyedező Pétert felemelé a Megváltó.

Azzal összegöngyölte ismét a bezárt csövet saját nyaka körül, s visszatért vele egész az elhogyott szívógépig.

Azt bezárta akkor, s visszavezette társát a tárna öltöző-szobájáig.

Spitzhase csak lerogyott a földre, mikor odaért.

Mikor leoldták mind a két férfi fejéről az üveg-sisakokat, Spitzhase fuldokolva tátogatott levegő után. Iván szánakozva tekinte rá.

A munkások siettek mindkét férfinak egy ital friss czitromos vizet adni, s halántékaikat erős boreczettel dörzsölék be.

Azután levetkőztették mind a kettőt bőrig s beledugták egy kád hideg vizbe, két percz múlva megint kiránták onnan, s végigdörzsölék durva gyapotkendőkkel.

A jámbor Spitzhase csak akkor kezdett életre téregetni, s mind az öt érzékének úra lenni.

Mikor újra felvették embernek való öltönyeiket, Iván azt kérdte tőle:

— Nos, uram, hogy tetszett önnek oda alant?

Spitzhase nem volt fejtetőre esett ember. Jó kedélylyel felelt neki:

— Tudja ön, uram! nem adom százezer forintért, hogy ott voltam, de nem tenném meg kétszerannyiért, hogy még egyszer odamenjek.

— Már most tudja ön, hogy mit irjon meg az igazgató-tanácsnak. Pálom! Vezesd haza ezeket az urakat. Én itt maradok folytatni a munkát.

— — — — — — — — — — — —

Hogy Spitzhase úr mily lelkesüléssel irta le a bécsi lapokban ezt a földalatti harczot, annak visszaadásához erősebb képzelő tehetség kellene, mint az enyém.

Iván úgy lett bemutatva, mint egy Antiprometheus, egy Mózes, egy szent Flórián.

Mindezek a hyperbolák és auxesiesek az alpari-árfolyamnak igen nagy barátságot tevő rhetorikai képletek voltak.

Hogy a háromtagú bizottság ez estén nagyot ivott, az igen természetes. Folyt a pezsgő. Hogy miként jutott a bondavölgyi korcsmáros pezsgőhöz? azt talán Rauné úr tudná felderíteni.

A pezsgő által felhevülve s Spitzhase úr exorbitans dicsekedései által fellovalva, a másik két úr is oly tűzbe jött, hogy utoljára is fogadásra mentek, hogy ők is megteszik azt az útat a pokolba, a mit Spitzhase úr megtett Ivánnal. Mindjárt másnap.

A másnap reggeli Kaczenjammer idején azután már természetesen bánták nagyon fogadásukat, de a becsületérzés nem engedte a visszalépést.

Lementek a tárnába egy felügyelő vezetése mellett. Iván nem volt a tárnában akkor. Azt mondták, hogy valahol a föld felett jár.

A két úr nem hagyta magát ezáltal visszatartóztatni.

Az öltöző-kamrában ott hevertek épen használatlanul a búváröltözékek. Mondták, hogy ők azokat fel akarják venni.

Senki sem tett nekik ellenvetést.

Egyszerre akarnak a búvárköntösökbe bújni mind a ketten.

Tessék!

Egymáshoz kötött saját fejeikkel akarnak kísérletet tenni.

A hogy kívánják.

Felöltöztették, felsisakozták őket, s azután kivezették a tölgyfa-ajtón a medenczeüregbe.

És akkor nem találták az alagút nyílását sehol.

— Hol itt az alagút bejárata? kiáltá az egyik.

— Hol itt az alagút bejárata? kiálta a másik.

Azt pedig, a mit kiáltottak, saját magukon kívül nem hallotta senki. A többi világra nézve ők néma emberek voltak.

Utoljára is nem találva sehol az alagútat, visszafordultak s levetkőztették magukat.

— De hát hova lett az alagút? kiáltának haraggal. Haragjukban volt valami a párbajvívó henczegéséből, ki miután egész éjjel mind reggelig töprenkedett azon, hogy megszökjék, a kihivott bocsánatkérő levelét kapja. Miért hátrált meg előle a gyáva! (Ugyan jól tette!)

— Hová lett az az alagút?

— Be van tömve homokzsákokkal és befalazva! felelé nekik a felügyelő.

— De hát miért van befalazva?

— Azt én nem mondhatom meg.

Az erősen csalatkozott vállalkozók siettek hárman háromfelé Berend Ivánt felkeresni. Mind a hárman rátaláltak a részvénytárna aknájánál. Ott tett holmi intézkedéseket.

— Szabad öntől megtudni, miért van betömve az alagút nyílása?

— Szolgálhatok vele! mondá Iván a kérdezőnek. Az eddigi tűzoltási kisérletek csak kémjáratok voltak, minő eredményt fejt ki a tűzoltó folyadék? Egyszerre ötvenhatvan akónál többet nem használtunk fel belőle: egy-egy nyilt folyosót eloltani az elég volt. Így nyitottunk magunknak utat a tűz középkatlanáig, ott már egy ember mun-

kája, egy fecskendősugár hatástalan. A mit egy perczben eloltott, a másikban újra meggyullad, s a forró gőzt, mely tömegesen kifejlődik, a mentő öltözéken át sem állhatja ki ember sokáig. Most tehát leraktuk a négy hüvelyk átmérőjű csöveket egész a tűzkatlanig. A mint visszamegyek, azonnal működésbe fogjuk hozatni a felső nyomású gőzgépet, mely a medenczéből négy óra alatt tizezer akó folyadékot fog az égő tárnába lövellni. Ez lesz a döntő ütközet, uraim.

— Teringettét! mondá Spitzhase úr. Nem fog ez a tréfa azzal végződni, hogy a kifejlő gáz szétlöki az egész tárnát s minket is vele együtt Herculanum és Pompéji lakosaivá tesz?

— Ne tartsanak önök semmitől! Épen azt vizsgáltam most körül. A részvénytárna igazgatósága a tárnák minden bejáratát betömette homokzsákokkal és befalaztatta. Az aknakút lejáratát pedig egy roppant vert vas kapúval csukatta le, a mire ismét vastag réteg agyag van terítve. Ha már most az égő tárnában, melyre tömegesen kezd rohanni az oltó folyadék, oly erőre fejlődik a gáztömeg, hogy kitörjön, akkor ez az aknakút vasajtaja a mentő szellentyű, ezt fel fogja rúgni s kimenekül rajta.

A bizottsági uraknak összevaczagott a foga erre a magyarázatra.

Egy kis földindulás van készülőben.

Iván nem beszélhetett tovább a három úrral.

Sok intézkedést kellett még tenni.

Elővigyázatra, ovatosságra volt szükség. Csak délfelé tért vissza az őstárnához.

A déli harangszó után jelt adott a nagy szivattyúgép működtetésére.

Ő maga attól a percztől kezdve ott állt a gép mellett s el nem mozdult tőle a munka bevégeztéig.

A bizottsági urak, dicséretükre legyen mondva, kiállták mindvégig, hogy vele maradjanak. És szótlanul. Ivánén kívül senki szavának nem volt szabad hallatszani.

A jeladás után halk zuhogás kezdett hangzani a föld alatt, mintha elszabadúlt ár rohanna a távolban, áttört zsilipjén keresztül.

A gép még csak félerővel működött.

Félóra múlva valami mély zúgás kezdett vegyülni e dobaj közé, olyanszerű zúgás, minő az utolsó harangkondulás után átreng a légen, de nem mint a haranzúgás, folyvást enyészetesen, hanem megfordítva: folyvást növekedő vibrátióval.

A föld lázban volt.

Elkezdett remegni az emberek lába alatt.

S azok, a kiknek lába alatt reszketett föld, együtt reszkettek vele. Minden emberi testtel közölve volt e láz.

Csak egy ember nem remegett: a mester.

Nyugodtan figyelt a perczingára, a gép hévmérőjére, a légsúlymérő észrevehető változataira, az ózon, a villany mérlegeire, s jegyezgeté tárczájába észrevételeit.

Egy óra múlva jelt adott a gépésznek.

— Erősebben! . . .

És akkor elkezdődött a titánok csatája odalenn.

A földgyomor mély üregeiben tompa dörgés, mint az égzengés viszhangja, kezdett végig gördülni hosszasan, egyes taszító lökésben végződve.

Most már reszketett minden épület a föld szinén, a jegenyefák hegyei, a tornyon a kereszt inogva, rázkódva hirdeték az egész völgy félelmét.

A föld alatt tombolt, harsogott, üvöltött az ölre kapott óriások tábora, vállaival emelgetve, fejeivel taszigálva az álló földet, a barlangba zárt orkán vijjongása, a lánczát szaggató gigász üvöltése, Leviathan kínhahotája versengett odalenn.

Az emberek megnémulva, megkövülve tekintének Ivánra; merev tekintetük azt kérdé tőle:

«Mit mivelsz? Ellenünk lázítod az alvilág istenségeit?»

Az pedig fenkölt tekintettel néze le rájuk, mintha azt mondaná:

«Ne féljetek! Rajta tartom a sarkamat Leviathán fején!»

Már három órája, hogy tart a földalatti harcz.

Az emberek kábultan szédelegnek a tántorgó földön, s szidalmazzák a mestert!

«De hát Isten vagy-e te, hogy nekünk földindulást csinálsz?»

Iván nem ügyel az ő félelmükre.

Újra jelt ád a gépvezetőnek.

— Teljes erővel! . . .

A gép az emberi hatalom egész istenerejével ront erre a pokol ajtajának.

A földalatti lökések gyorsulnak, erősülnek, a mély zúgás siketítő rengéssé fokozódik.

«Végünk!» sikoltanak a völgyben asszonyok, férfiak.

Ekkor egy bömbölő ordítás harsogja át a léget. Mintha egy vulkánnak egyszer eszébe jutna, hogy füttyöt ereszszen. Mennydörgés orgonasípon keresztül.

S a részvénytárna aknakútjából fehér gőzoszlop emelkedik ki rémséges gyorsasággal, mely a mint eléri a lég hideg régióit, egy kerek felhőt támaszt a tiszta égen; felhőt, melyből rögtön permetezni kezd az eső. A hanyatló nap egyszerre szivárványt von körülötte.

S arra a földalatti lökések elmúlnak, csak az égre üvöltő bömbölés hangja kiált éktelen messzeségre. Az emberek még hat mértföldnyi távolban is megállnak és kérdezik: «Ki szól ott?»

Iván pedig körültekintő figyelemmel szól:

— Pálom. Az esőmérőben gyűjtsd meg a lehulló permeteget, meg kell tudnom, mit tartalmaz?

— Azzal jelt adott a gépésznek, hogy megállhat a gép. Még csak a homloka sem volt verítékes ez ördögfeletti munkától.

Mikor tele volt az esőmérő, a meggyült vizet palaczkba öntötte s eltette zsebébe.

— No uraim, most mehetnek önök vacsorálni. A munka be van végezve.

— El van oltva a tűz? kérdé Spitzhase.

— Minden bizonynyal!

— S a gőzoszlop ott?

— Az eltart éjfélig s még azután sokáig gőzölögni fog. Menjenek önök vacsorálni. Nekem sietős dolgom van otthon.

Volt is kedve most valakinek vacsorálni! Hisz minden embernek olyan szűk volt a torka, hogy egy falatot be nem bírt rajta gyűrni.

A gőzoszlop az aknakútból még egyre tódult fölfelé, s most már nagy felhő támadt körülötte, összevonta a légkör párázatait s szakadt belőle a zápor egyre. És szikrázott benne a néma villám. Hanem azért senki sem ment fedél alá, az uraság felölté gummiköpenyét, a paraszt felvette szürét, úgy bámulták a tüneményt, mely csak este tíz óra felé kezdett lohadni; akkor lassan lejebb sülyedt, hangjával alábbhagyott, fehér gőzgomolya lefelé kezdett hömpölyögni, egyszer-egyszer még nagyot rikoltott, egyet villámlott koronás üstöke; a kerek felhő folyton villogott, de minden mennydörgés és czikázó súgár nélkül. Egyszer azután egészen visszaesett a gőzóriás, egész barlangja odujáig, s csak perczek időközeiben lökte ki ismét fehér fürtös fejét, de már nem fenyegetett kiáltásaival senkit. A föld reszketése végkép megszünt. A zúgás elmúlt oda alant. A távol templom körül hangzott valami ének. «Allelujah! Allelujah!» A nép zászlókkal és lámpásokkal járja az éjszakai bucsújárást.

A vendéglőbe visszatérő urak már ott találták Ivánt, egyedül vacsorálva.

Ez tud most enni.

Eszébe jut neki e perczben, hogy ő ember! s eszik húst burgonyával.

— Én már a vegytani kémletet is elvégeztem! mondá Iván, egy gyógyszerész közönyösségével. S örvendetes hírül mondhatom önöknek, hogy a csapadékban 0,75 kötött szénsavanyt találtam.

Spitzhase úr ámultan kérdezé:

— De hát mire jó nekünk a 0,75 kötött szénsavany a csapadékban?

— Arra, hogy a tárnát holnap mind a két bejáratánál kinyithatjuk s a legelső szellőztetés után bele mehetünk dolgozni!

— — — — — — — — — — — —

«Allelujah! Allelujah!»

APOTHEOSIS.

El volt már érve a küzdelem dija: vagyon, hírnév, közbecsülés.

A háladatos hír istenité az embert.

S nem volt-e méltán?

A ki megmentett egy roppant kincset, mely ezreké, egy országé, az iparé, az egész emberiségé volt;

a ki megállított egy pusztító vészt, mely új plutói alakítással fenyegetett egy egész vidéket;

a ki ezernyi ezer koldusbotra jutott embernek visszaadta elejtett kenyerét, a ki árvák és özvegyek könyeit letörülte,

nem érezheti-e magában az Istent?

Van abban valami! Hogy ez a mákszemnyi földgömb parányi lakója azt a hitet alkotta magának, hogy az egész ég, napok, tejútak, csillagködfoltok mind az ő láthatatlan csillaga körül forognak.

Ha vannak lakói a szomszéd csillagoknak, s én hiszem, hogy vannak, s ha bírnak azok eszközökkel a földnek nevezett csillagot közelből láthatni, s én hiszem, hogy bírnak: csodálattól eltelve jegyezhetik fel annak változatait.

Mióta az utolsó átalakulás a zöld szigeteket a kék tengeralapból letörlé s tarka világrészeket meríte fel újra az oceánból, mennyi új teremtés, melynek alkotója — Ember.

Kéklő mocsárfoltok eltünnek a föld szinéről s helyeiket felváltja sárga kalászos mező.

Azokat ember szárítá ki.

Fénylő sivatagok közepett zöld pontok támadnak egyenes vonalban.

Azok artézi kutak, miket ember fúrt s virányt erőszakolt ki a sívó homokból körülöttük.

Kígyózó folyamok idomulnak át mértani vonalakká, azoknak emberkéz adott új medreket.

Két tengert elválaszt egy földszoros, egyszer a két tenger összeér, a találkozást emberkéz szerezte.

A tengeren vitorlás colossok haladnak minden irányban: azok sem Istenkéz szörnyei, hanem ember-alkotta úszó óriások.

Sötétzöld rengetegek helyén tarka szőnyeg támad.

Ott emberkéz irtotta ki a vadont, s kihímezte helyét sárgában, kékben, pirosban virágzó növények tábláival.

Hosszú, egyenes vonalak czikáznak egyik tengerparttól a másikig s azokon tömör alakú kígyók vonulnak mértföldekről is látható sebességgel végig.

Azok vasútak és gőzvonatok, miket emberész létesített.

És éjjel (vagy hiszen mi a szomszéd csillagnak a föld éjjele ?) tehát mikor a föld közelbe jő feléjök s mint a félhold, világítatlan oldalát fordítja a csillagok felé, ott ragyognak rajta az elszórt fénylő pontok.

Mik azok? Városok, miket a látni szerető ember éjente fényesen kivilágit.

Hát nem szebb világ-e ez, mint a mammuthok világa volt ? !

Nem büszkén járhat-e a törpe faj az óriások csontjai felett ?

Ha látják ezt a szomszéd csillagok, tanúságot tehetnek róla.

De bizonynyal látja az, a ki teremté.

A ki egy kezével letörölt a földről egy olyan szép világot, a melyben a kőszén mint szálfa zöldült, s az ős ele-

fánt mint király uralgott, s más kezével új táblát takart rá s megnépesíté azt egy meztelen született fajjal, melynek nem adott semmit, csak e parancsszót:

«Eddig teremtettem én, most teremts te tovább.»

S az ember folytatja az Istent!

Ez a jutalma.

S a mellett megmarad embernek.

Ez a vigasztalása.

Mert Istennek lenni: hideg gondolat.

Szeretni, s a vér melegét nem érezni hozzá.

Tudták ezt már a classicus kor istenei is, s a mikor tehették, lejöttek az Olympról, érezni emberi szívvel.

Az ó-testamentom Istene is felvette az új-testamentomban az emberi érző alakot.

Semmi Istent nem tud képzelni az ész, emberi arcz, emberi indulatok nélkül. Még a napimádók is kezet-lábat festenek a napnak, úgy járatják az égen.

Az istenek keresik az anthropomorphosist, hát az emberek miért keresik akkor az apotheosist?

Mi jó van nekik abban? Mikor valakinek azt mondják:

«Te csak szeresd az egész világot, de ne legyen benne senkid, akit egyedül szeress!»

«Te csak tégy jót ezerekkel, te csak teljél be dicsőséggel, te csak hallgasd, hogy magasztal minden ember, te arasd a koszorúkat, mikkel diadalszekered elhalmozzák, te légy gazdag!»

«De ne legyen egy mosolygó arcz, mely veled asztalhoz üljön, ne hallj egy csevegő gyermek-hangot, mely kér és köszön, ne legyen egy violaszál gomblyukadban, mit egyesével kaptál.»

«Koszorút, a mennyiben elfulsz, de egy szál virágot senkitől!»

«Csókot hintsenek feléd ezeren, de egy ajk ne adjon azt soha!»

«Járj az arany-esőben, mely reád hull, s ne tudja senki hogy epedsz — az alamizsna után.»

«A szeretet alamizsnája után.»

«A mi megvan a porban járó embernek, de neked nincs; a porban járó ember, a ki megy haza az ünnepi mulatságból gyalog, elálmosodott kis porontyát ölében czipelve, mikor te hintódon elrobogsz mellette. Köszöntök egymásnak, mert te nagy ember vagy, ő meg kicsiny ember, — és te — irigyled őtet; ő pedig nem irigyel téged!»

— — — — — — — — — — — —

Ivánra minden oldalról hullott a bámulatos siker után a kitüntetés.

Kapott a kormánytól örök szabadalmat tüzoltó vegyfolyadékának titkára. A részvénytársulattól jutalmat. Az igazgatói állást monstre-küldöttségek erőszakolták rá, kül- és belföldi tudós társulatok választák meg tagjuknak, innen és túl az Oceánon. Minden képes lapja a hirlapvilágnak közölte arczképét, életleirását. Minden falujában a Bonda-völgynek imádságaikba foglalák őt az egyszerű emberek, s mikor a legelső gőzvonat végig robogott az új életre emelt bondavári vasúton, az első gőzmozdony «Berend» nevet viselt.

Csak az Isten őrzötte, hogy valami érdemrendet is nem kapott.

ANGELA IVÁNÉ LESZ.

De mindannyi üdvözlő és hálálkodó irat között, a miket Iván kapott, legérdeklőbb volt az, melyet Bondaváry Angela grófnő írt neki sajátkezüleg.

A grófnő elmondott neki őszintén mindent, a mi utolsó találkozásuk óta történt.

Hogy férjhez ment Salista őrgrófhoz, és nem volt boldog.

Hogy nagyatyját, Tibald herczeget, Salista erőltetésére, gondnokság alá vették, s ennek az lett a következése, hogy az egész bondavári dynastiai nagy vagyon csőd alá került.

Meg kellett ismerkedni a szűkölködés napjaival.

Theudelinda grófnő szerződött jövedelme is elmaradt a bondavári uradalomból.

A grófnőknek össze kellett húzni háztartásukat.

E balhelyzet sok régi barátot az igazi arczával mutatott be nekik. Többek közt magát Salistát. Az elment Mexicóba ezredesnek.

Ekkor jött Iván megmentő vállalata.

Ez kiüté legelébb is Waldemár herczeget a diadalszekérből.

Azután felemelte Tibald herczeg kárba veszett millióját, mely a bondavári részvényekben feküdt.

Ezután Tibald herczeg kibékült unokájával.

Kiszabadult hitelezői körmei közül s viszonyai rendezve lesznek.

Theudelinda grófnő is kapja rendesen elmaradt birtoki haszonbérét.

A semmivéletelre itélt nagyúri család megmenekült és újra él.

És életét köszöni egy fakó tudósnak, a kit . . .

Itt megszakítá a levelet Angela grófnő.

Hanem mikor már a neve alá volt írva, még egy utóirat következett.

Az ebből állt:

«Küldjön nekem választ e levelemre. Csak egy sort kérek. Csak ennyit írjon: «Én önnek megbocsátok!»

Iván rögtön válaszolt a grófnőnek.

Megírta neki, hogy igen köszöni, ha még róla megemlékezik. De ő neki valóban semmi sem jut eszébe, a mit a grófnőnek meg kellene bocsátania. Ellenkezőleg: igen nagy hálával emlékezik mindazon szives jóindulatra, a mivel őt a grófnő elhalmozta.

A levél iparkodott udvarias lenni és hideg.

Hanem erre egy új levele érkezett Angela grófnőnek.

«Ne kérdezze ön, mit vétettem ön ellen, mit nem? igy szól a levél. Elég, ha én tudom. Nem ön tesz nekem szemrehányást, de saját lelkem. Annak kell megnyugtatás.

Feleljen ön nekem őszintén, megbocsáthat-e valaha? Nekem nem úgy kellett volna önnel bánnom, a hogy tettem!»

Iván újra válaszolt a grófnőnek.

Most már hosszasabban irt.

Elmondott neki rejtelmeket, vallomásokat, miket senki sem hallott még tőle. Nyugtassa meg a lelkét a grófnő. Őt meg nem bántotta soha. S előtte a grófnő alakja most is azon magasban állt, a melyben állt az első pillanattól fogva.

Arra azután egy harmadik levelet is kapott a grófnőtől.

«Uram!»

«Irja ön nekem ezt a sort egy papirra:»

«Bondaváry Angela. Én önnek szivemből megbocsátok.»

«Ha teheti?»

«Egyebet semmit.»

Iván azután megírta neki ezt a sort, és egyebet semmit.

— — — — — — — — — — — —

Egy este Iván lakása előtt egy utazóhintó és egy másik szekér állt meg. Iván akkor már a részvénytárna igazgatói épületében lakott földszint.

A kapus néhány szót váltott a hintóban ülővel s azután két látogató-jegyet vitt be Ivánhoz.

Iván meglepetve olvasá e neveket:

«Bondaváry Theudelinda grófnő.»

«Bondaváry Angela grófnő.»

Sajátságosnak találta, hogy a férj neve nincs mellékelve az utóbbihoz.

Iván mondá a kapusnak, hogy vezesse be a hölgyeket, készen áll elfogadásukra.

Mit akarhatnak tőle? Minő kinos megpróbáltatásnak vetik még alá szívét? Hisz ő nem bántotta őket soha. Mindig csak jót akart, jót tett velük. Miért nem hagyják már nyugodni?

Az ajtó nyilt, s Iván maga elé látott lépni «egy» hölgyet.

Egész gyászban volt, még arcza is sűrű gyászfátyollal beburkolva, úgy, hogy az arczához tapadó krepon mint egy szobrot, takarta vonásait.

Ez Theudelinda grófnő volt.

Hosszú, kettős gallérú úti köpeny volt rajta, az is fénytelen, fekete; a mint Iván eléje sietett, a felső lebernyeg alul kiemelkedett egy fekete keztyűs kéz, s ujja hegyeit nyújtá Iván elé; Iván ajkához érteté a fekete ujjhegyeket.

— Üdv önnek! suttogá a fátyolos alak.

— Hol az őrgrófné? kérdezé Iván szorongva.

— Mindjárt itt lesz. De nehezen tud jönni.

Iván a pamlaghoz vezeté a delnőt s kérte, hogy foglaljon helyet.

— Ne menjen eléje! szólt a grófnő; ide talál ő magától is. Ön szivesen fogja őt fogadni, nemde?

— Oh, grófnő!

— Semmi frázisok! vágott eléje a delnő. Nem azért jöttünk önhöz. Nem szépeket mondani, udvariasságokat kicserélni. Mi rideg követeléssel jövünk. Egyszerű a felelet: «oui ou non» Angela itt akar maradni.

— Itt? szólt megdöbbenve Iván.

— Igen is itt! Ijedjen meg. Itt az ön közelében. Örökké! mindig itt lenni. Önnel együtt lakni. Önt soha el nem hagyni. Ezt kivánja, s joga van hozzá.

Iván egyre jobban bámult.

Künn a folyosón ez alatt nehézkes léptek közeledtek, több férfi topogása hangzott. Azután ismét nyilt az ajtó, s négy tárnalegény behozott rajta egy érczkoporsót, annak a közepén vert ezüstből egy fehér koszorú volt, mely a bondavári czimert köríté, s a koszorú alatt arany lapidár betükkel e név: «Bondaváry Angela.»

A koporsót odatették a nagy tölgyfa-asztalra.

Iván, mint a szobor, mozdulatlanúl állt, a névre és a koszorúra szegezve szemeit.

Theudelinda felállt és megfogta Iván kezét.

— Itt van Bondaváry Angela grófnő és kér öntől, Bon-

davár urától, ősei kastélyának sírboltjában egy kicsiny kis helyet, egy kis nyoszolyát, a hol várhassa a minden kiszenvedett nők vőlegényét, a Jézus Krisztust.

— Hogy lehet ez? rebegé Iván meghatottan.

— Hogy lehet? Igen könnyen. Dobjon egy rózsát a tűzbe s kérdezze két percz mulva, hogy lehetett belőle hamu? Még hallottam a kaczagását. Igen vig volt épen. Boszantották. Nevetett rajta. Közel ment a kandallóhoz. A másik perczben sikoltását hallottam, s lángokban állt előttem.

— Megégett? kiáltá fel Iván, összecsapott kezeit arczához emelve.

— Olyan gyémántot még nem látott ön elégni.

— Hát nem volt senki közel, a ki segélyére sietett volna?

— Senki közel? kiálta föl a delnő. Hát ki az a senki? Hát nem riadt ön fel a fekhelyéről, éjfél után egy órakor, mikor ezt a kiáltást hallotta: «Iván, segíts!» Nem hallotta nevét kiáltani? Nem látta maga előtt végig futni ezt a lángba borult tüneményt? Egy angyalt a pokollal testén! Hol volt ön akkor, hogy odaugrott volna hozzá, egy szőnyeggel elfojtotta volna égő öltönyeit, karjaival, kezeivel átölelte, itt tartotta volna, erőszakkal visszavette volna a halál kezéből? Ön az a «senki!» Most azután itt van ez a másik, azt mondja: «Most már én is senki vagyok. Legyünk ketten.»

Iván szívét vasmarokkal szorítá össze valami névtelen fájdalom.

— Két napig szenvedett: emberfeletti kínokat! mondá Theudelinda. Ha rágondolok: őrült vagyok, pedig mindig rágondolok. Utolsó perczéig eszméleténél volt és beszélt. Nem! Minek azt önnek megtudni, miről beszélt? Az utolsó órában irónt kért, s egy papirra valamit írt fel önnek. Az itt van e levélben. Ne bontsa fel, ne olvassa el addig, míg én itt vagyok, úgy sem adnék önnek semmiről felvilágosítást. Ha kérdője van hozzá, kérdje meg magától. Itt az érczkoporsó kulcsa. Ezt önnek adom.

Iván keze a megdöbbenés mozdulatával rándult vissza ez ajándéktól.

— Nos, mit ijed ön vissza? Mit fél felnyitni a zárat? Ne borzadjon tőle. Be van balzsamozva. És arczát nem érte a láng. Ön látni fogja, hogy még mosolyog.

Iván erőt vett magán s felnyitotta a zárat, kitárta a koporsót, megnézte az arczot.

Oh! nem mosolygott többé, de hideg volt és nyugodt. Mint akkor, midőn a vágott erdőben aléltan fekteté le a mohos fatörzsre.

Olyan nyugodtan feküdt fehér atlasz vánkosán, hogy Iván azt hitte, ha most megszólítaná, miként akkor, egy perczre felnyitná szemeit, hogy büszkén azt mondja: «Nem kell semmi!» s azután hamvadna tovább.

Olyan szép volt e márvány-arcz most is, mozdulatlan sugár szemöldeivel, s Iván megállhatta, hogy egy csókkal ne érintse azt, mint megállhatta akkor! Pedig talán nem is nehezteltek volna érte, mint nem neheztelnének most.

A mint akkor egy melltűvel, most a koporsófedéllel betakarta a szép titkot. Élve, halva, nem volt szabad neki azt kitalálni.

— Tartsa ön meg a kulcsot! szólt Theudelinda. Öné a kulcs, öné a koporsó s a kincs, mi benne van. Ez így van rendelve. Ön a sirbolt gazdája. Az ön kötelessége őt eltemetni. Most már nem futhat el tőle.

Theudelinda a fátyolon át Iván égő szemébe nézett s az vissza.

Ha egyik közülük csak egy könyet engedett volna szemébe lopózni, mind a ketten sírva fakadtak volna. De meg akarta mind a kettő mutatni, hogy milyen rettenetes erős ember! Még a szemeinek is tud parancsolni!

— Elvállalja ön e kötelességet? kérdé a grófnő.

Iván némán inte fejével.

— Akkor ön maga fogja őt eltemetni, mert én a bondavári sírboltba élve be nem térek. Ön tudja, miért?

Néhány perczig hallgatott mind a kettő.

Azután ismét Theudelinda szólalt meg:

— Semmi papot! Nem akarok papot látni! Átkozott legyen az is, a ki engemet ez oduból kicsalt, hol azt hinném most is: őseim kisérteteivel társalgom minden éjjel; nem mentem volna a nagy világba boldogtalanságot keresni, nem jött volna hozzám Angela, nem lett volna Tibald bátyám világ csúfjává, nem ásták volna ki a poklot a bondavári kastély alá. Nem ismertem volna meg önt soha! Nem történt volna mind ez, a mi történt! . . . .

Nem akarok papot látni többet, nem akarok énekszót hallani.

Ismét elmélázott.

— Különben is: minek ne tudná ön meg? Angela az utolsó napokban protestans hitre tért, hogy férjétől elválhasson. Ön is protestans ugy-e? De hát mit tartozik ez önre? Semmi pap nem kell. Elviszik az emberek a koporsót a sirboltajtóig szép csendesen; ott elválok öntől, mert be nem megyek. Ön majd mond egy imádságot tölötte; — ha tud imádkozni? — Én azt sem tudok, ott elválunk. Agyiő. Ön helyére teszi a koporsót. S én visszatérek oda, a hol nem vár rám senki.

Iván visszahivta a négy tárnamunkást, azok ismét vállaikra emelék a koporsót, s a folyosón át a hátulsó ajtón keresztül kivitték a kerti útra.

Az angolkert választá el a kastélyt az igazgatói épülettől.

A mint az angolkert görbe útain végighaladtak, a bucsuzó fák sárga leveleiket hullaták a koporsóra. A pintyőkék az ágakon énekelték hozzá a halotti dalt.

Iván hajadon fővel haladt utána; mögötte, nem vele egy sorban járult Theudelinda grófnő.

Mikor a sírbolt ajtajához értek, Iván letétette a koporsót, lehajolt hozzá és sokáig úgy állt.

Talán az volt az imádság.

Az Isten meghallja azt, ha nem beszélnek is hozzá fenhangon. Meghallja, ha semmit sem mondanak is, — a kik éreznek.

Theudelinda odahajlott Ivánhoz, s a fekete fátyolon keresztül egy csókot nyomott homlokára.

— Köszönöm önnek, hogy fedetlen fővel kísérte idáig. Most már az öné.

Azzal visszautazott a kerti út tekervényein; mintha attól félne, hogy Iván még visszatalálja neki adni, a kit számára elhozott.

Iván levitteté a koporsót a bondavári főurak családi sírboltjába, beleillesztteté azt szomorú ágyába, s aztán elbocsátá embereit.

Maga még hátramaradt s az utolsó viaszgyertya világánál elővevé a levelet, melybe a haldokló hölgy utolsó szavait jegyzé fel számára.

Ez utolsó szavak voltak:

«Hát én kire fogok majd várni az aurora borealis alatt!»

Iván nagyot sóhajtott:

«Hát én rám majd ki fog várni az aurora borealis alatt!»

— — — — — — — — — — — —

Mire a sírboltból az igazgatói lakásra visszatért, Theudelinda grófnő úti kocsijának s a halottas szekérnek már porát sem lehetett látni.

KI HOGYAN GYÁSZOL.

Elment tehát mind a kettő: az úrhölgy is, a parasztleány is, oda a hol nem szép senki többé, s nem bűnös senki többé.

Egyiket elvitte a kőszén, másikat elvitte a tűz. Boszuálló két szellem! A miért Iván őket legyőzte, a miért szolgálatába kényszeríté, megölték azt a két asszonyt, a kikhez valami joga volt még a világon.

Joga volt rájuk keserüen emlékezni.

Most még e kínzó gyönyörtől is meg van fosztva.

Mert a szép asszony, a ki megcsalt s most másnak él: az még a tied.

S a szép asszony, a ki szeretett s meghalt, eltemetted még az is a tied.

De a szép asszony, a ki másé lett s másnak halt meg abból semmid sem maradt. Az nem volt!

Iván érezte, hogy most van egyedül a világon,

Pedig egész dicsőségét odaadta volna érte, ha egyiket meg tudta volna menteni közülök.

Meggyászolta őket.

Nem ruhában; nem a kalapra kitűzött jellel. Mi az?

Az európai gyászol feketében, a chinai sárgában, a muzulmán szürkében, a régi classicus kor gyászolt fehérben, a régi magyar violaszínben, a zsidó meghasított köntösben; a philosoph — szivében.

Nem az a bölcs gyászolása, hogy szomoruságát közölje mással. Az ellenkező. Az, hogy a maga örömeit odaadja másnak.

A bondavölgyi kunyhókban meghonosult a jóllét. Nép támadt a puszta erdők helyén.

Felvilágosodás foglalt tért az elhanyagolt szellemekben.

Tiszta erkölcs, jellemszilárdság népszerüvé kezdett lenni.

Iván saját költségén ifjakat küldött ki a külföldi gyárak tanulmányozására.

Hozatott be Sweiczból képfaragókat, Holsteinból csipkekötő nőket, hogy tanítsák meg a vidék gyermekeit, aszszonyait azokra a mulatságnak nevezhető munkákra, mik elfoglalják a léha lézengéstől az időt s kenyeret adnak a semmiből. S a nép, melynek apraja-nagyja dolgozik, dolgozik szükségből, dolgozik mulatságból, mely megszokja a munkát, mint élvezetet s nem mint sanyarú izzadást, az a nép megnemesül.

Gondja volt iskoláikra, emancipálta a népnevelőt a népszolgaság nyomorából, ösztöndíjakkal serkenté a tanuló sarjadékot, okos könyvekkel látta el a felnőtteket. Minden falunak könyvtárt, olvasóegyletet alapított.

Megszoktatta a népet, hogy nélkülözhető filléreit taka-

rítsa meg. Megismerteté vele a kölcsönös segély jóltevő eszméjét. Takarékpénztárt, betegápoldát alapított a Bonda-völgyben.

Saját tárnáját pedig, mely tulajdona marad, egészen átalakítá minta-munkásteleppé.

A munkás egyuttal gazda is volt abban s a jövedelmet felezte a birtokossal.

A ki ebbe a telepbe akart fölvétetni, annak nagy birálatot kellett kiállani, egy egész próbaévet; akár férfi volt, akár nő.

S e próba nem volt könnyű.

Különösen ifju leányokra nézve.

Anyja szeme előtt, a zárdában, a növeldében nem volt olyan jól megőrízve, oly figyelemmel kisérve egy ifju leány, mint a bondavári tárnában. Minden szava, minden lépése be lett neki tudva.

S a ki nem vált be, a ki megbukott a próba éven, azt sem taszították el, nem lett meg szégyenítve. Azt mondták neki:

«Előre lépsz! Átmégy a részvénytárnába. Ott több fizetést kapsz!»

Nem tudta meg, hogy ez degradatio.

Ott azután szabadabb az erkölcs, nem szigorú a törvény.

A ki pedig becsülettel megállta a próbaév minden kisérletét, az szép csendben fel lett avatva a telep osztályosai közé s részt kapott a nyereményből.

És azután azon az évfordulón, a melynek napján Iván a tárnaégést eloltá, a legjobb erkölcsű, a legszorgalmasabb tárnamunkás hajadon részére erényjutalom volt kitüzve.

Iván ötven aranyat ajánlott e jutalomra, s a munkások maguk pompás mátkatálat igértek hozzá.

Nem volt senkinek előre mondva, hogy ilyen jutalom vár az elnyerőre. Azt öntudatlanul kellett kiérdemelni. A vének titka volt az.

Nem is volt az átadás semmi ünnepélyes parádéhoz

kötve: egy munkanapon kellett annak végbemenni, mikor minden munkásnak kezében van az ásó és csákány, hogy lássa mindenki, hogy nem a szép arczot jutalmazzák meg, hanem a jó szivet és szorgalmas kezet.

Milyen öröme lesz a népnek ezen a napon!

Így gyászolt Iván.

NEM! — EVILA.

Eljött a tárnaégés eloltásának az évfordulója.

A vén Pál felkereste Ivánt, ki mióta a részvénytárna igazgatója lett, ott lakott a főtelepen. Nem volt már ideje elzárkózni remetelakába. Az igazgatói állás a világgal folytonos érintkezést követel.

Már útban volt e napon a tárna felé s fölvette szekerére a vén munkást.

— Ma egy éve annak a nevezetes napnak, mondá Pál.

— Tudom, Pálom. Az erényjutalmat ma fogjuk kiadni. Oda itélte valakinek az esküdtszék?

— Egyhangulag egy hajadonnak, a ki kevéssel ma egy éve előtt állt be a tárnába.

— S érdemesnek találtátok?

— Minden tekintetben. A leány szorgalmas. Mindennap legelső, a ki a munkánál megjelen, s legutolsó a ki azt elhagyja. S munka közben nem látszik meg rajta a munka elleni panasz, mint sok asszony-félén, a kinek a képe együtt nyikorog a talyigakerékkel. Ez úgy veszi a munkát, mintha gyönyörűség volna. Mikor talyigáját tetézik, még ő biztatja a lapátolót: no még egygyel rája! S aztán fut vele jó kedvvel s mikor visszajön, dalol, mintha mulatságból jönne. A pihenő óra végén ő sürgetí a többit, hogy «fogjunk újra hozzá».

— Nem hivalkodó?

— Nem, uram. Az az ünneplő ruhája van most is, a miben egy év előtt idejött, s az most is olyan tiszta, mint

akkor volt. Csak egy sor klárist sem visel a nyakán, s a hajában csak egy vékony szalagot, mely épen összetartja. Éjjel maga mossa ki fehér ruháit a zugó alatt. Az az egy furcsaság van nála, hogy minden nap tiszta fehér ruhát szeret venni. De hát maga mossa ki. Az ő fáradsága.

— Takarékos-e?

— Segély-pénztárunkban neki van legtöbb megtakarított forintja betéve. Még több is lehetne; de vasárnaponkint legalább egy napi keresményét kiosztogatja a templom körül ácsorgó koldusoknak. Pedig azok el vannak látva községünk részéről; de a pap azt tartja, hogy megkívántatik az istentiszteletre, hogy a ki sánta, meg béna, ott üljön a templom küszöbén vasárnap, hogy a nép gyakorolhassa rajtuk az alamizsna-osztás erényét.

— Szorgalmasan jár templomba?

— Minden vasárnap eljön velünk: de a mi különös, nem ül be a többi leányok közé a padba, hanem letérdel félre egy szögletbe a mellékoltár elé s ott marad, arczát eltakarva egész mise alatt.

— Jó kedélye van-e?

— Soha sem bánt meg senkit s soha sem haragszik meg semmiért. Egyszer egyik asszony valami sértő szót mondott neki. Az ilyenért mi szigoruan szoktunk büntetni. A többiek feladták. És ő eltagadta, hogy bántották volna. Nem sokára az az asszony megbetegedett. Nem volt senkije, mert özvegy, s ez a leány virrasztott mellette éjszakánkint s este munka után ment be a gyógyszertárba elhozni számára az orvosságot.

— Nem tettető? Nem alattomos?

— Sőt inkább víg kedélyű és örökké tréfás. Tudja ön uram, a mi fajtánk beszédközben pajkos, nem válogatja a szót. Jaj volna annak mi köztünk, a ki nyers beszéd hallatára drágalátoskodnék. A parasztleánynak nem szabad ríva fakadni, ha durván enyelegnek vele, hanem vissza kell tromfolni az os'oba tréfálkozót s jót kell húzni a kezére, ha a keze is jár hozzá. Ez nálunk a virtus. —

A ríva fakadó leány megsértené a mi paraszt együgyüségünket; de ha pofont ád, azt mondjuk: derék leány! Inkább hirtelenkezű legyen, mint hirtelensiró «mécses cserép». Csak olyankor látom őt könyezni, mikor vasárnap délutánonkint az epreskert udvarán karikába ül a fiatalság, s ki tudja hányadszor, elmondatják velem azt a történetet, a mikor ön uram leszált a tömlőt levinni a beomlott tárnába egyes egyedül, s már azt hittük, ott vesz. Asszonyok, gyermekek visszatartott lélekzettel hallgatják elbeszélésemet, pedig tudják már a végét. Egyik sóhajt, másik csudálkozik. Némelyik előre örül a képével, hogy már jön az a történet, a hol az eltemetettek sírjaikból kihozatnak; másik összeborzong, mikor a tárnaégés fölfedezése jőn; csak ez az egy könyezik eleitől végig két tenyerébe temetve arczát.

— És jó erkölcsű-e?

— Erre nézve összehivattuk az asszonyokat, hogy mondják el, mit tudnak felőle? És, uram, nagy szó van vele mondva: egy mákszemnyi roszat sem tudott egyik is felőle mondani. Azután sorba vettük a fiatalokat. Nem jár-e valamelyik az ablaka alá? Mind kitagadta belőle magát. Pedig hát mit tagadnának rajta, ha úgy volna? Parasztleány parasztlegénynek való. A ki megszereti, majd elveheti.

— Jól van, Pálom.

Ez alatt megérkeztek az őstárnához. Kiszálltak a szekérből s felmentek az őrlakba, mely az összekötő szárnyvasut mellett épült. (Volt már szárny-vasut is a hajdan tilalmazott téreken keresztül az őstárnáig.)

Ott már összegyülve találta a munkások egy részét Iván s intézkedett, hogy a többieket is hívják elő, a munkát szüntessék meg mára.

Asszonyok, férfiak lassankint összeszedekeztek, csak még egy csoport leány maradozott el a tárnában: fogadásuk tartá, hogy addig nem hagyják abba a munkát, míg egy a tárnából most érkezett szekér tartalmát mind fel

nem talicskázzák arra a roppant nagy szénhalomra, mely a vasut oldalán tovaszállításra vár, s bár mindig hordják, még sem fogy el soha.

A halom eltakarta a tárna nyilását az őrháztól, a hol Iván állt.

Csak a leányok vidám vihánczolása hallatszott a halmon túl, a mint egymást tüzelték a gyorsított dologra.

Egy hang elkezdett valami népdalt énekelni.

A dallam olyan busongó, melancholicus, mint a tót dallamok szoktak lenni, mintha sírva készítették volna.

S a hang, mely azt énekli, szép, csengő, érzelemteli. Szövege egyszerű:

«Mikor fésültelek
Ugy-e nem téptelek?
Mikor mozsdattalak
Ugy-e nem szidtalak?»

Iván komor tekintetet váltott.

Minek énekelik még ezt a nótát? Minek veszi más is a szájára ezt a dalt? Hogy nem hagyják ezt is elmulni: elfeledtetni?

— Most jön az a leány, uram, mondá a vén Pál. Hallom a nótáját. Most jön fel a szénhalom tetejére.

Egy percz múlva megjelent a leány a fekete domb hegyén.

Futvást hajtotta fel terhes talyigáját s odaérve ruganyos gyorsasággal üríté ki annak tartalmát. Az öreg szénhantok gurultak alá.

Egy fiatal, kifejlett hajadonalak volt az; kék mellénye, kurta piros rokolyája.

De az a piros rokolya nem volt feltűzve az övébe: csak karcsú bokáit, domború lábfejeit engedé láttatni.

Fejéről lecsuszott a tarka kendő, s fénylő fekete hajtekercsét feje körül csavartan engedé láttatni.

Arcza poros volt a széntől, s ragyogó a jókedvtől. Földi szenny és túlföldi gloria.

S a mit nem takarhatott el a szénpor: az a két nagy fekete szem, az a két nagy fekete gyémánt. Csillagokkal teljes sötétség.

A leány egy perczig mozdulalanul állt a szénhalom tetején, bámultan tekintve le az összegyült sokaságra.

A másik perczben ott állt mellette Iván.

Az öröm őrjöngő rémületével szökött át a vasutmélyedésen az őrház küszöbéről s felrohant a szénhalomra.

— Eveline! kiálta, megragadva a leány kezét.

A leány ránézett s azután csendesen ingatva fejét, viszonzá:

— Nem! — Evila.

— Te itt vagy! Ide jöttél!

A leány szelíden válaszolt:

— Itt dolgozom, uram, az ön tárnájában egy év óta... S ha megengedi ön: itt fogok dolgozni ezután is.

— Óh nem! Te nőm fogsz lenni! kiálta hevesen Iván s keblére vonta a leány kezét.

Láthatta, halhatta mindenki, a ki ott körül állt.

A leány lehajtá fejét Ivánnak kezére, mit ajkához emelt.

— Nem! Nem! uram. Engedje, hogy cselédje legyek: szolgáló a házánál. Nejének szolgálója. Én ott is boldog leszek! Nem akarok én többet.

— De akarom én! Hozzám jöttél, hogy enyim légy. Hogy lehettél oly kegyetlen, egy évig ily közel lenni és nem szólni nekem?

— Óh uram. Ön nem emelhet föl engem magához, szólt a leány fájdalomtelt arczczal, kínos vonakodással. Ön nem bocsáthat meg nekem. Ön nem tudja, hogy én ki voltam?

— Mindent tudok! És mindent megbocsátok.

Ezzel a megbocsátó szóval tanusítá Iván, hogy semmit sem tud. Mert ha mindent tudna, akkor nem ennek a leánynak kellene az ő lábánál térdepelni, hanem ő neki a leány lába előtt és csókolni annak a kezeit, melyeket meg nem fertőzött az utálatos pézsma s megbecsült a szénpor!

Iván keblére szorítá a leányt.

Az pedig rebegve mondá:

— Ön megbocsát nekem; de azt önnek nem bocsátja meg a világ soha.

— Világ! kiáltá Iván, úrtagadó büszkeséggel emelve föl fejét. Az én világom itt van! szólt mellére ütve. A világ? Nézz szét e dombról. A ki e völgyben él, mind énnekem adósom halála órájáig! Minden fűszál nekem köszönheti, hogy tovább zöldülhet itt! Hegy, völgy tudja, hogy Isten után én tartottam meg őt! Egy milliót szereztem! És a nélkül, hogy valakit megfosztottam volna tőle. A hány fillért, annyi «Isten áldjon»-t kaptam hozzá. — A herczegi palotáktól az özvegyasszony kunyhójáig én szárítottam fel a kétségbeesés könyeit. Kiástam ellenségeimet a sírból s árváikról, özvegyeikről elvettem az árva és özvegy nevet. Magasztalva kürtölte híremet országvilág, s én a föld alá bújtam, hogy ne halljam. A nők legszebbikét láttam rám mosolyogni, s e mosolyban volt az egész világ! S én csak koporsója kulcsát tartottam meg annak, a kitől a világ olyan szép volt. Az én világom itt van belül. És abban soha sem lakott senki, és soha sem fog lakni senki, egyedül te. Szólj. Fogsz-e szeretni engem?

A leány szemei homályosultak. A mennyországot érzé fejére szakadni. Zeusz fénylő arcza volt az, melyből egy pillantás Semelét megölte.

— Óh uram, rebegé, ha most meg nem halok, ... akkor szeretni fogom önt örökké; de én tudom, ... hogy most meg kell halnom .....

Azzal Iván karjaiba rogyott élettelenül. Arcza, néhány percz előtt még olyan piros, sárga lett, mint a viasz; szemei, az imént oly ragyogók, merevek lettek, mint a kő; termete, a mult pillanatban ruganyos, mint fakadó rózsa, lankadt lett, mint lehullt rózsalevél.

Iván ott tartá ölében a leányt, a kiért annyit küzdött, annyit szenvedett, s a ki azt mondá neki, «ha most meg

nem halok, szeretni fogom önt örökké,» aléltan, élettelen, szívdobbanatlan.

«De én tudom, hogy most meg kell halnom! . . . .»

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

De nem halt meg. . . . .

— — — — — — — — — — — —

UTOLSÓ FEJEZET.

A mi gyémánt volt, gyémántnak maradt.

JEGYZET.

Latinul nem értő olvasóim számára ide mellékelem az «Ördögüző» fejezetben előforduló gúnyvesperæ fordítását. A szövegben ez csak zavart okozott volna.

Egyuttal megjegyzem, hogy e kitünő latin költemény egy valódi, régi, eredeti hagyomány, melynek szerzője a «vörös barátok» korszakában élt.

«Bacchus, készülj a pohártöltéshez!»

Más hang:

«És a nyakalásra siess!»

«Dicsőség Bacchusnak és leányának a sörnek és borszesznek, ki született Bacchusban, most és minden poharak poharain át. «Stramen!» (Szalma.)

Antiphona:

«Adjatok nekünk a ti seretekből,
Mert a mi torkunk szomjazik ebből!»

Psalmus:

«Monda testvér testvérének; (Frater.)
Két poharat nem birsz-é meg?
Ezt a kettőt, ezt a hármat, akár ötöt
Nyelvem szomja azért meg nem szökött.
Áldott légy Bacchus, a szőlőszemben,
Hogy ne gyötörjön minket a szomj kegyetlenben.
Napkeltétől estig inni szép dolog.
A pénzzel én nem gondolok!
Ki nem iszik úgy, hogy háromszor, négyszer elessék,
Az nem olyan testvér, ki nekünk tessék.
Mi azért már korán reggel

Szokunk inni egy serleggel.
Délben a jóbul beveszünk,
Hogy Bacchusnak megtetszhessünk.
Vagyunk iszákos czimborák,
Megiszszuk a világ borát,
Azért, a ki velünk egyesülni akar,
Tanulja meg, mi a bakar?
Dicsőség Bacchusnak!»

A Capitulum.

«Testvérek figyeljetek és serénykedjetek, hogy a korcsmából hazajövet minden korsót megvizsgáljatok, s a mit abban találnátok, azt azonnal kiigyátok. S ezt csináljátok minden poharak poharain át. Stramen! Bacchusnak hála!»

Chorus.

«Bacchus, atyja a sernek,
Hívnak ivó Istennek,
Mi élénk kegyelmedből
Mi italunkat tedd föl,
Míg lefolyik italunk
Tégedet magasztalunk.
Dicsőség Bacchus neked!»

Papi hang.

«Bacchus veletek!»

Chorus:

«És a te kancsóddal!»

Oratio:

«Zabáljunk!»

«Bélfordító Bacchus. Ki a mi szövetségünket a te tiszteletedre alakítani engedted, add, kérünk, hogy ez a mi czimboraságunk, minden üldöztetéstől menten, kemény nyakalókkal szaporodjék. Minden poharak poharain át. Stramen.

— — —

TARTALOM.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.